CONSILIUL CULTURII
ȘI
EDUCAȚIEI SOCIALISTE

ACADEMIA DE ȘTIINȚE SOCIALE
ȘI POLITICE A REPUBLICII
SOCIALISTE ROMÂNIA

MATERIALE ȘI CERCETĂRI ARHEOLOGICE

A XVI-A SESIUNE ANUALĂ DE RAPOARTE
VASLUI, 1982

BUCUREȘTI, 1986

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

CONSILIUL CULTURII
ȘI
EDUCAȚIEI SOCIALISTE

ACADEMIA DE ȘTIINȚE SOCIALE
ȘI POLITICE A REPUBLICII
SOCIALISTE ROMÂNIA

MATERIALE ȘI CERCETĂRI ARHEOLOGICE

A XVI-A SESIUNE ANUALĂ DE RAPOARTE
VASLUI, 1982

BUCUREȘTI, 1986

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Coordonatorii volumului:

CONSILIUL CULTURII ŞI EDUCAŢIEI SOCIALISTE
ACADEMIA DE ŞTIINŢE SOCIALE ŞI POLITICE
A REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

Comitetul de redacţie:

MIRCEA D. MATEI (Redactor responsabil)
HADRIAN DAICOVICIU (Redactor responsabil adjunct),
EUGEN COMŞA, PANAIT I. PANAIT, CORNELIA STOICA, ALEXANDRU SUCEVEANU, DAN GH. TEODOR

Secretar de redacţie:

ADRIANA STOIA

Responsabilitatea pentru conţinutul rapoartelor revine în exclusivitate autorilor acestora.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

SUMAR

01 M. BRUDIU, Săpăturile arheologice de la Cotu Miculinți 5
02 I. STÎNGĂ, Repertoriul arheologic al zonei hidrocentralei Porțile de Fier II, jud. Mehedinți 9
03 M. NICA, Săpăturile arheologice din așezările neolitice de la Circea, jud. Dolj 16
04 M. NICA și AURELIA MINCĂ, Săpăturile arheologice din așezările neoliticului timpuriu de la Grădinile, jud. Olt 22
05 PUIU HAȘOTTI, Cercetările arheologice din așezarea culturii Hamangia de la Tîrgușor — punctul „Urs" 26
06 PUIU HAȘOTTI, Cercetările arheologice din așezarea aparținînd culturii Hamangia de la Medgidia-Satu Nou 34
07 EUGEN COMȘA, Rezultatele săpăturilor arheologice de la Radovanu 41
08 EUGENIA ZAHARIA, Săpăturile arheologice de la Ariușd (jud. Covasna) 45
09 SILVIA MARINESCU-BÎLCU, Drăgușeni (jud. Botoșani) 48
10 EUGEN COMȘA, Săpăturile de salvare de pe „Măgura Cunestilor" 53
11 SEBASTIAN MORINTZ, Săpăturile de la Babadag, 1973—1974, 1977—1981 58
12 KONRAD ZIMMERMANN și ALEXANDRU AVRAM, Histria, jud. Constanța. Raport preliminar asupra cercetărilor din punctul Histria-Pod, 1980 și 1981 65
13 M. IRIMIA, Descoperiri arheologice în așezarea antică de la Gura Canliei (jud. Constanța) 68
14 M. IRIMIA, Descoperiri în necropola getică de la Bugeac, com. Ostrov 74
15 VIOLETA VETURIA BAZARCIUC, Cetatea geto-dacică de la Bunești-Averești, jud. Vaslui 89
16 V. ȘÎRBU și F. ANASTASIU, Cercetările arheologice din stațiunea geto-dacică de la Grădiștea (jud. Brăila) 100
17 HADRIAN DAICOVICIU, ISTVAN FERENCZI, IOAN GLODARIU, ADRIANA RUSU, Cercetări arheologice la Sarmizegetusa Regia 105
18 VIOREL CĂPITANU, Cercetările arheologice din cetatea geto-dacică de la Răcătău, jud. Bacău .. 109
19 HADRIAN DAICOVICIU, DORIN ALICU, IOAN PISO, CONSTANTIN POP, CONSTANTIN ILIEȘ, SORIN COCIȘ, Săpăturile arheologice de la Ulpia Traiana Sarmizegetusa 121
20 IOAN MITREA, Cercetări arheologice în așezarea din secolele II—V e.n. de la Cirligi, com. Filipești, jud. Bacău 135
21 V. LUNGU, C. CHERA-MĂRGINEANU, Noi monumente de epocă romano-bizantină la Tomis 145
22 ȘT. OLTEANU, N. NEAGU, Așezările din secolele III—XI de la Șirna, jud. Prahova 155
23 D. TUDOR, O. TOROPU, C. TĂTULEA, M. NICA și F. BÎCIU, Șantierul arheologic Sucidava-Celei 158
24 MIHAI BUCOVALĂ, GHEORGHE PAPUC, Cercetări arheologice în fortificația romano-bizantină de la Ovidiu (municipiul Constanța) 169
25 STELA ȚAU, MIRCEA NICU, Săpăturile arheologice din necropola birituală din secolul IV e.n. de la Barcea, jud. Galați 172
26 M. ZAHARIADE, A. OPAIȚ, C. OPAIȚ, AL. SUCEVEANU, Șantierul arheologic Independența (Murighiol) 180
27 RADU R. HEITEL și DAN D. OVIDIU, Cercetările arheologice efectuate la Alba Iulia (punctul „Monetărie") și Sebeș-Alba 187
28 EUGENIA ZAHARIA, LIGIA BÂRZU, ITTU CONSTANTIN, Săpăturile arheologice de la Bratei (jud. Sibiu) 190
29 SEVER DUMITRAȘCU, Săpăturile arheologice de la Biharea 194
30 SUZANA DOLINESCU-FERCHE, Cercetările arheologice din comuna Vedea (jud. Teleorman) 202
31 PETRE DIACONU, TUDOR PAPASIMA, ADRIAN PANAITESCU, Săpăturile de la Păcuiul lui Soare 208
32 GHEORGHE MĂNUCU-ADAMEȘTEANU, MIHAELA MĂNUCU-ADAMEȘTEANU, Rezultatele cercetărilor întreprinse la Nufăru 211
33 SZÉKELY ZOLTAN, Cimitirul și biserica de la Chilieni (oraș Sf. Gheorghe, jud. Covasna) datînd din feudalismul timpuriu 215
34 RADU POPA și NICOLAE CHIDIOȘAN, O reședință feudală din secolele XI—XII la Sînnicolau de Beiuș, pe Crișu Negru (jud. Bihor) 225
35 M. ȘT. UDRESCU, Materialul osteologic animal descoperit la Sînnicolau de Beiuș, jud. Bihor 235
36 VICTOR SPINEI, Săpăturile de la Trifești (jud. Iași) 237
37 LIA BĂTRÎNA și ADRIAN BĂTRÎNA, Tezaurul monetar de la Netezi (jud. Neamț) 243
38 LIA BĂTRÎNA și ADRIAN BĂTRÎNA, IOAN VĂTĂMANU și ȘTEFAN SCORȚANU, Ansamblul reședinței feudale de la Giulești (jud. Suceava) 245
39 PETRE DIACONESCU, GABRIEL MIHĂESCU, Cercetări arheologice la Dumbrava, com. Ulmi, jud. Dîmbovița 253
40 AL. ARTIMON, Așezarea medievală de la Tg. Trotuș 262
41 LUCIAN CHIȚESCU, Sp. CÎRSTOCEA și ANIȘOARA SION, Cercetările arheologice de la complexul monumentelor feudale de la Cetățeni, jud. Argeș 275
42 LUCIAN CHIȚESCU, ANCA PĂUNESCU, TEODOR PAPASIMA, Cercetările arheologice de la Piua Petrii (Orașul de Floci), com. Giurgeni, jud. Ialomița 282
43 GH. I. CANTACUZINO, SP. CÎRSTOCEA, ȘT. TRÎMBACIU, Cercetări arheologice în zona fostei curți domnești din Cîmpulung 287
44 GH. I. CANTACUZINO, P. DIACONESCU, G. MIHĂESCU, Cercetări arheologice în zona centrală a orașului Tîrgoviște 291
45 VENERA RĂDULESCU, GHEORGHE CALOTOIU, Cercetările arheologice de la Polata, (jud. Gorj) 294
46 GABRIEL CUSTUREA, Cercetările arheologice din necropola așezării medievale Ester-Tîrgușor 300
47 ABREVIERI 305

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

SOMMAIRE

M. BRUDIU, Fouilles archéologiques de Cotu Miculinți 5

I. STÎNGĂ, Repertoire archéologique de la zone de l'hidrocentrale „Porțile de Fier II", dép. de Mehedinți 9

M. NICA, Les établissements néolithiques de Circea (dép. de Dolj) 16

M. NICA și AURELIA MINCĂ, L'etablissement néolithique de Grădinile-„Islaz" 22

PUIU HAȘOTTI, Recherches archéologiques dans l'habitat de la culture Hamangia de Tîrgușor-„Urs" 26

PUIU HAȘOTTI, Recherches archéologiques dans l'habitat de Medgidia-Satu Nou appartenant à la culture Hamangia 34

EUGEN COMȘA, Les résultats des fouilles à Radovanu 41

EUGENIA ZAHARIA, Les fouilles archéologiques d'Ariușd (dép. de Covasna) 45

SILVIA MARINESCU-BÎLCU, Drăgușeni, (dép. de Botoșani) 48

EUGEN COMȘA, Les fouilles de sauvetage de „Măgura Cuneților" 53

SEBASTIAN MORINTZ, Les fouilles de Babadag, 1973–1974, 1977–1981 58

KONRAD ZIMMERMANN și ALEXANDRU AVRAM, Histria, dép. de Constanța. Rapport préliminaire concernant les recherches sur le site de Histria-Pod, 1980 et 1981 65

M. IRIMIA, Archäologische Funde in der antiken Ansiedlung von Gura Canliei (Bez. Constanța) 68

M. IRIMIA, Funde aus den getischen Nekropolen vom Bugeac, Gemeinde Ostrov 74

VIOLETA VETURIA BAZARCIUC, La citadelle géto-dace de Bunești-Averești, dép. de Vaslui 89

V. SÎRBU et F. ANASTASIU, Recherches archéologiques dans la station géto-dace de Grădiștea, dép. de Brăila 100

HADRIAN DAICOVICIU, ISTVAN FERENCZI, IOAN GLODARIU, ADRIANA RUSU, Recherches archéologiques a Sarmizegetusa Regia 105

VIOREL CĂPITANU, Recherches archéologiques dans la sité géto-dace de Răcătău, dép. de Bacău 109

HADRIAN DAICOVICIU, DORIN ALICU, IOAN PISO, CONSTANTIN POP, CONSTANTIN ILIEȘ, SORIN COCIȘ, Les fouilles archéologiques à Ulpia Traiana Sarmizegetusa 121

IOAN MITREA, Recherches archéologiques dans l'habitat du II–Ve siècles de Cîrligi, com. de Filipești, dép. de Bacău 135

V. LUNGU, C. CHERA-MĂRGINEANU, Neue Ausgrabungen aus römisch-byzantinischer Epoche in Tomis 145

ȘT. OLTEANU, N. NEAGU, Les établissements des III–IXe siècles de Șirna, dép. de Prahova 155

D. TUDOR, O. TOROPU, C. TĂTULEA, M. NICA, et F. BÎCIU, Le chantier archéologique Sucidava-Celei 158

MIHAI BUCOVALĂ, GHEORGHE PAPUC, Recherches archéologiques dans la fortification romano-byzantine d'Ovidiu (municipe de Constanța) 169

STELA ȚAU, MIRCEA NICU, Archäologische Ausgrabungen im birituellen Gräberfeld aus dem 4. Jh. u.Z. aus Barcea–Bez. Galați 172

M. ZAHARIADE, A. OPAIȚ, C. OPAIȚ, AL. SUCEVEANU, Le chantier archéologique Independența (Murighiol) 180

RADU R. HEITEL et DAN D. OVIDIU, Les recherches archéologiques d'Alba Iulia et de Sebeș-Alba 187

EUGENIA ZAHARIA, LIGIA BÂRZU, ITTU CONSTANTIN, Les fouilles archéologiques de Bratei (dep. de Sibiu) 190

SEVER DUMITRAȘCU, Les fouilles archéologiques à Biharea 194

SUZANA DOLINESCU-FERCHE, Recherches archéologiques a com. Vedea (dép. de Teleorman) 202

PETRE DIACONU, TUDOR PAPASIMA, ADRIAN PANAITESCU. Die Grabungen von Păcuiul lui Soare 208

GHEORGHE MĂNUCU-ADAMEȘTEANU, MIHAELA MĂNUCU ADAMEȘTEANU, Résultats des recherches archéologiques de Nufăru 211

SZEKELY ZOLTAN, Early Medieval Cemetery and Church from Chilieni (town Sf. Gheorghe, Covasna District) 215

RADU POPA und NICOLAE CHIDIOȘAN, Ein Adolsitz aus dem 11–12. Jahrhunderten bei Sînnicolau de Beiuș am Crișu Negru (Bez. Bihor) 225

M. ȘT. UDRESCU, Materiél ostéologique animal découvert à Sînnicolau de Beiuș (dép. de Bihor) 235

VICTOR SPINEI, Fouilles de Trifești (dép. de Iași) 237

LIA BĂTRÎNA et ADRIAN BĂTRÎNA, Le Trésor monétaire de Netezi, dép. de Neamț 243

LIA BĂTRÎNA et ADRIAN BĂTRÎNA, IOAN VĂTĂMANU et ȘTEFAN SCORȚARU, L'ensemble de la demeure féodale de Giulești, dép. de Suceava 245

PETRE DIACONESCU, GABRIEL MIHĂESCU, Recherches archéologiques à Dumbrava, com. d'Ulmi, dép. de Dîmbovița 253

AL. ARTIMON, L'habitat médieval de Tg. Trotuș 262

LUCIAN CHIȚESCU, SPIRIDON CÎRSTOCEA et ANIȘOARA SION, Fouilles archéologiques dans le complexe de monuments féodaux de Cetățeni, dép. d'Argeș 275

LUCIAN CHIȚESCU, ANCA PĂUNESCU, TEODOR PAPASIMA, Recherches archéologiques à Piua Petri (Orașul de Floci), dép. de Ialomița 282

GH. I. CANTACUZINO, SP. CÎRSTOCEA, ȘT. TRÎMBACIU, Recherches archéologiques dans la zone de l'ancienne residence princière de Cîmpulung 287

GH. I. CANTACUZINO, P. DIACONESCU, G. MIHĂESCU, Recherches archéologiques à Tirgoviște, au centre de la ville 291

VENERA RĂDULESCU, GHEORGHE CALOTOIU, Les recherches archéologiques de Polata, dép. de Gorj 294

GABRIEL CUSTUREA, Recherches archéologiques de la nécropole de l'habitat médieval Ester-Tîrgușor 300

ABRÉVIATIONS 305

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Săpăturile arheologice de la Cotu-Miculinți

M. BRUDIU

În 1981 au continuat cercetările arheologice în stațiunea paleolitică de la Cotu-Miculinți, punctul „Gîrla Mare", ca urmare a colaborării dintre Muzeul județean de istorie Botoșani și Muzeul județean de istorie Galați. Scopul urmărit în această campanie a fost adîncirea casetei B/1980, situată la est de caseta A, pentru a cunoaște extinderea unor niveluri de locuire paleolitică, în acest sector al stațiunii.

În decursul campaniei anterioare au fost cercetate nivelurile I și II, caseta B [1] fiind săpată pînă la adîncimea de 2,30 m (latura de vest) și 1,40 m (latura de est).

Niv. III. Din punct de vedere stratigrafic, continuă același depozit de loess, întîlnit și în caseta A. În cursul acestei campanii, a fost cercetat nivelul al III-lea, în care au apărut numeroase ateliere pentru prelucrarea silexului, oase sfărîmate, uneori aflîndu-se în mici grupe, precum și unelte și coarne de ren, în stare fragmentară. De asemenea, au apărut și nicovale din gresie, folosite în cadrul atelierelor, pentru decorticat bulgării de silex, precum și pentru spargerea oaselor.

Pentru prima dată, a apărut, la adîncimea de 2,41 m, un depozit de lame. Lamele aveau dimensiuni între 6—15 cm.

Din punct de vedere al tipurilor de unelte din silex, se întîlnesc următoarele categorii: gratoare (5), burine (17), răzuitoare (4), străpungătoare (2). În categoria burinelor predomină tipul burinului de colț pe trunchiere oblică, dreaptă sau concavă La această unealtă, un alt aspect este polifuncționalitatea piesei: alături de burin, se mai găsește o latură pregătită fie ca gratoar sau răzuitor, fie cu scobitură — toate acestea dovedind o directă legătură cu prelucrarea osului, cornului și a lemnului (fig. 1/1—3, 6, 8, 9).

Dacă burinul era una dintre cele mai numeroase unelte din repertoriul tipologic al inventarului litic, folosit pentru tăierea prin incizie, celelalte categorii-gratoarul, răzuitorul și piesele cu scobitură — sînt la fel de numeroase, luate la un loc, acestea fiind folosite la prelucrarea și finisarea uneltelor, armelor din os, corn și lemn, precum și la prelucrarea pieilor.

Avem dovezi că în perioada aceasta a paleoliticului tîrziu, s-a folosit și șlefuirea nu numai a uneltelor din corn și os, dar chiar a pietrei. O dovadă în această direcție o constituie un percutor din silex rulat, care nu avea o aplatisare prea pronunțată spre margini, și care a fost obținută prin șlefuirea bilaterală a piesei.

Cercetarea la stereomicroscop a suprafețelor șlefuite ne-a indicat că striațiunile rezultate de la șlefuire aveau o singură direcție. Pe alte două laturi, aplatisarea s-a obținut prin percuții. Marginile puternic uzate datorită percuțiilor sînt dovada funcționalității acestei piese ca percutor, lucru care nu ar fi fost posibil fără amenajările anterioare la care m-am referit. (fig. 1/12).

Inventarul obiectelor din os și corn nu este prea numeros. Între uneltele tipice menționăm un tîrnăcop, un fragment de lance, un împungător și o rază de corn, detașată prin incizie de burin. (fig. 2/1, 3). Tîrnăcopul este lucrat dintr-un corn de ren, care a fost obținut înainte de a cădea, întrucît poartă un rest de craniu. Prima rază baziliară, mai subțire, se păstrează, fiind dispusă astfel încît nu incomoda la lucru. A doua rază, mai groasă, a fost tăiată prin lovituri perpendiculare, la o distanță de 12 cm de tija principală a cornului. Acesteia din urmă i s-a îndepărtat țesutul spongios, pentru a crea loc de asamblare a piesei anexă din silex. În timpul folosirii a fost dislocată latura exterioară a cornului, rezultînd astfel o spărtură oblică (fig. 3/1). Nivelul III cuprinde aproape în întregime suprafața casetei B, densitatea materialelor fiind mai mică spre marginea de est.

Nivelul al IV-lea nu este bogat nici în acest sector al stațiunii (caseta B). Au fost descoperite două vetre, una de dimensiuni mari, la adîncimea de 2,50 cm., și alta spre marginea de vest a casetei, fiind situată sub un atelier de prelucrare a silexului.

Au fost descoperite oase și coarne de ren în stare fragmentară, dispersate pe toată suprafața casetei. Au apărut patru ateliere de prelucrare a silexului.

Materialul faunistic aparține calului și renului. A fost descoperit un omoplat întreg, dar în stare de conservare precară. Ca piese din corn și os prelucrate, menționăm un lisoar de os și un corn). cu orificiu pe direcție longitudinală (fig. 2/4

[1] M. Brudiu, *Rezultatele cercetărilor paleolitice din stațiunea de la Cotu Miculinți (jud. Botoșani)*, 1980 raport prezentat la a XV-a sesiune de rapoarte de săpături, Brașov, 1981.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

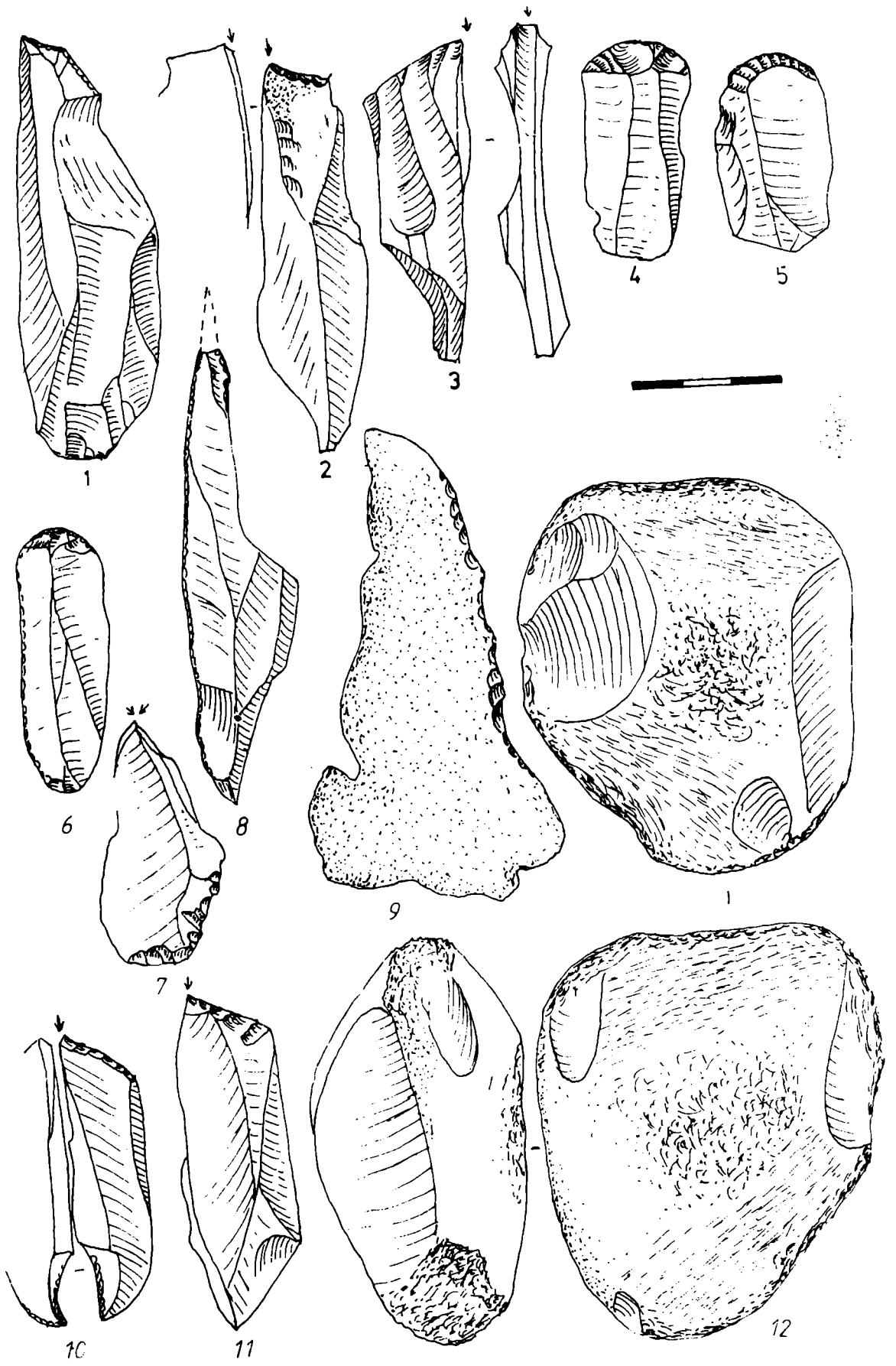

Fig. 1. Cotu Miculinți — Gîrla Mare. Unelte de silex: 1—3, 6, 8, 9, 12 nivel III; 4, 5, 7, 10 nivel IV; 11 nivel V.

Fig. 1. Cotu Miculinți — Gîrla Mare. Outils en silex: 1—3, 6, 8, 9, 12 niveau III; 4, 5, 7, 10 niveau IV; 11 niveau V.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

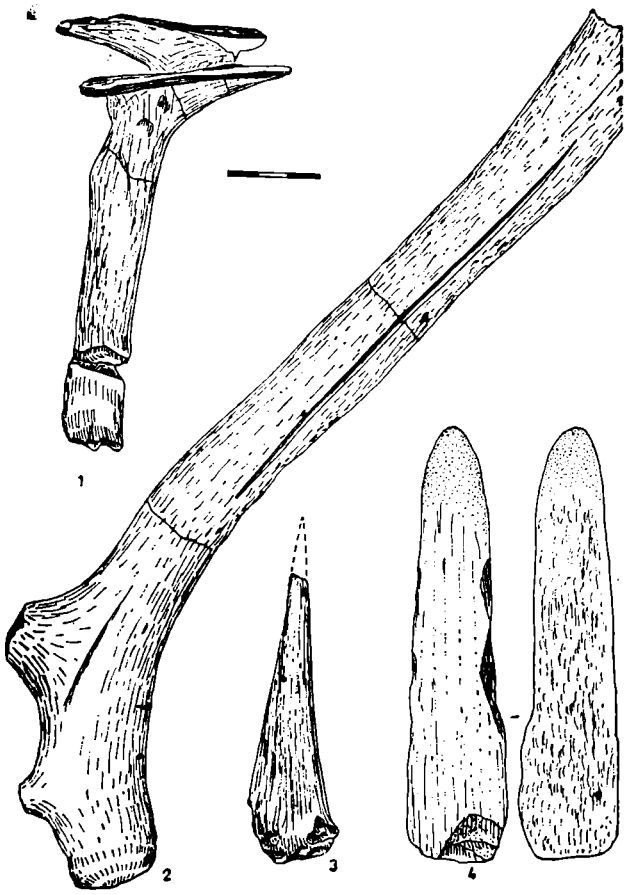

Fig. 2. Cotu Miculinți — Gîrla Mare. Piese din corn de ren și os; 1, 3 nivel III; 2 nivel V; 4 nivel IV.

Fig. 2. Cotu Miculinți — Gîrla Mare. Pièces en os et en bois de renne: 1, 3 niveau III; 2 niveau V; 4 niveau IV.

Piesele tipice din silex aparțin următoarelor categorii: gratoare (6) burine (6), lamă trunchiată și retușată, rabot (fig. 1/4, 5, 7, 10).

Nivelul al V-lea, prin inventarul descoperit, indică o locuire slabă. Cu toate acestea, materialele arheologice ne arată o strînsă legătură cu specificul nivelurilor superioare.

În cadrul pieselor litice tipice, menționăm burinele (6), raboturile (2), lama retușată (1). Burinele aparțin acelorași tipuri întîlnite obișnuit în nivelurile III—II (fig. 1/11).

Materialul faunistic descoperit în 1981 reflectă o strînsă legătură cu nivelurile superioare.

Dovada prelucrării coarnelor de ren și a oaselor este reprezentată de un corn, rămas într-un stadiu incipient de prelucrare, avînd o incizie adîncă, executată cu burinul, de-a lungul tijei principale, în vederea despicării (fig. 2/3).

O altă piesă este un vîrf de suliță din os, în stare fragmentară (fig. 2/3). Dar, piesa cea mai reprezentativă din acest nivel o constituie vîrful de lance din corn de ren, despicat, cu țesutul spongios îndepărtat. Lancea are lungimea de 41 cm, este în stare fragmentară, vîrful fiind rupt din vechime. La capătul proximal despicătura este mai strîmtă, în timp ce spre partea mediană și spre capătul distal se lărgește (fig. 3/2).

Problema esențială a acestei stațiuni rămîne datarea nivelurilor arheologice. Deși au fost luate numeroase probe de cărbune pentru analiza C_{14}, care au fost trimise laboratorului Institutului de pre- și protoistorie de la Berlin, totuși, pînă în prezent, nu ni s-au comunicat rezultatele.

Observațiile stratigrafice făcute pînă acum asupra depozitului de loess de la Cotu-Miculinți „Gîrla-Mare" ne dau posibilitatea să raportăm situația stratigrafiei de aici la o situație stratigrafică similară, și anume, a stațiunii arheologice de la Molodova V [2], situată într-o zonă geografică apropiată, pe Nistrul Mijlociu.

În această stațiune, sub depozitul holocenic, se află un depozit de loess, care este similar cu depozitul de loess de la Cotu-Miculinți, „Gîrla-Mare", în care s-a identificat un număr de niveluri arheologice, de asemenea apropiat de cele de la Molodova V.

Ceea ce permite datarea nivelurilor arheologice de la Cotu-Miculinți, prin analogie cu cele de la Molodova V, este similitudinea structurii inventarului arheologic, atît cel litic cît și cel din os și corn. Astfel, dacă nivelurile din loessul situat deasupra solului fosil de la Molodova V, au fost

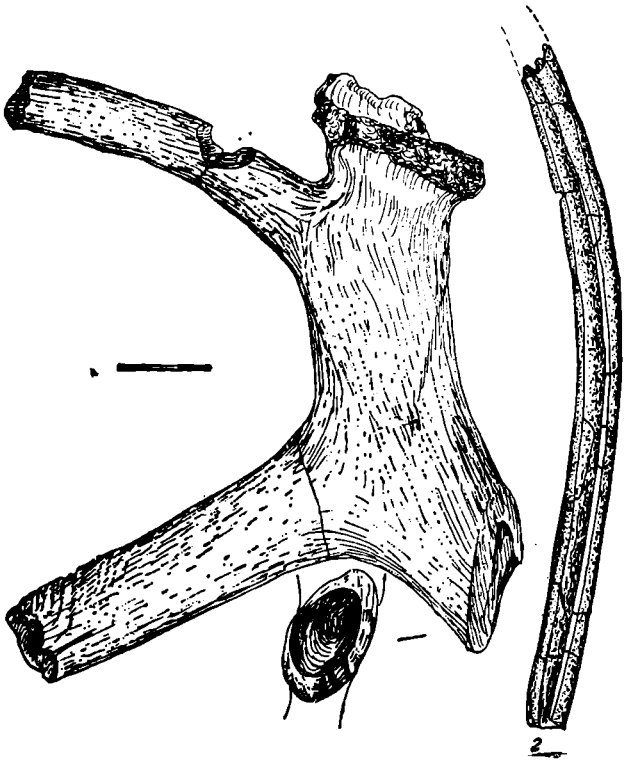

Fig. 3. Cotu Miculinți — Gîrla Mare. Piese din corn de ren și os: 1 nivel III; 2 nivel V.

Fig. 3. Cotu Miculinți — Gîrla Mare. Pièces en os et en bois de renne: 1 niveau III; 2 niveau V.

[2] A. P. Černyš, *Paleolitična stojanka Molodova V*, Kiev, 1961, p. 9—11.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

datate între 10590 ± 230 și 16750 + 200 [3] prin metoda C_{14}, considerăm că și nivelurile arheologice similare din depozitul de la Cotu Miculinți „Gîrla-Mare", situat deasupra unui sol fosil, adică nivelurile I—VI, pot fi încadrate în perioada mileniilor 11—17 î.e.n. Urmează ca rezultatele analizelor C_{14} pentru aceste niveluri să aducă precizări cronologice, care vor fi coroborate cu rezultatele analizelor palinologice (care sînt, la fel, în curs de elaborare).

Campania de săpături din 1981 de la Cotu Miculinți Gîrla-Mare, a adus date noi asupra extinderii locuirii de sud-est a stațiunii, și anume, că locuirea pentru nivelurile I, II, V se limitează la o zonă mai restrînsă, în timp ce nivelurile III, IV, se extind spre marginea estică a promontoriului.

Faptul că nu găsim ateliere pentru prelucrarea silexului, a coarnelor și a oaselor în zone mai îndepărtate de vetre ne conduce la concluzia că aceste activități se desfășurau în cadrul unor locuințe de suprafață, probabil colibe, acoperite cu pieile animalelor vînate, locuințe situate în apropierea falezei pîrîului lui Carpăn (Gîrla Mare), fiind adosate de panta înclinată a promontoriului, pe care era așezarea. Această concluzie era mai greu de conturat în campaniile anterioare, cînd se desfășurau cercetările în zona unde a fost locuirea cea mai intensă, cu vetre numeroase, ca urmare a revenirilor dese pentru locuire pe același loc a comunităților umane.

Patrimoniul arheologic descoperit pînă în prezent atestă pe deplin ocupații ca: „mineritul", prelucrarea silexului, prelucrarea osului și a cornului, a lemnului. Toate acestea, la rîndul lor, asigurau uneltele și armele pentru vînătoare, pescuit și prelucrarea pieilor, în vederea amenajării locuinței și confecționării îmbrăcămintei.

Stațiunea arheologică de la Cotu Miculinți, „Gîrla Mare", com. Cotușca, jud. Botoșani, datînd din perioada tîrzie a epocii paleolitice, prin numeroasele și intensele niveluri de locuire, care au fost puse în evidență în decursul cercetărilor din anii 1977—1981, ca și prin bogatul și originalul patrimoniu, se situează în rîndul celor mai reprezentative monumente arheologice din țara noastră și din Europa.

Dacă cercetările ulterioare de la Molodova V, Kormani IV [4], precum și din altè așezări paleolitice au dovedit că prelucrarea cornului și a osului pentru obținerea uneltelor, era o necesitate economică, descoperirile de la Cotu Miculinți „Gîrla Mare" certifică faptul că economia unei comunități paleolitice se baza pe un sistem de ocupații dialectic articulate: mai întîi, ocupații în cadrul cărora se obțineau unelte din silex pentru producerea uneltelor și armelor din corn, os și lemn folosite la vînătoare, pescuit și prelucrarea pieilor.

A cunoscut acest tip de economie atît de complex structurată, în raport cu ceea ce se cunoștea, pînă acum, pentru epoca paleolitică, o difuziune mai largă? Desigur că da. Cercetările din zona Nistrului Mijlociu, iar acum și acest monument, singular, dar atît de reprezentativ, din zona Prutului Mijlociu, ne îndreptățește să afirmăm că în cele două bazine hidrografice destul de apropiate — Prutul și Nistrul — au dăinuit comunității umane paleolitice, care au fost purtătoarele unei culturi distincte, în care se întîlnesc tehnici și unelte de concepție originală pentru Europa vremii de atunci. Uneltele pentru „minerit", lăncile cu canelură, harponul perforat, tehnica șlefuirii pietrei sînt cele mai reprezentative contribuții ale acestor comunități la progresul uman din timpurile preistorice paleolitice. Iată de ce, considerăm că această cultură elevată și cu structură unitară se cuvine a fi denumită cultura Molodovo-Miculințiană.

[3] *Idem, Paleolit i mezolit Pridnestrovja*, Moscova, 1973, p. 11, fig. 3.

[4] *Mnogoslojna paleolitičeskaja stojanka Kormani IV, na srednem Dnestre*, Kiev, 1977.

FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES DE COTU MICULINȚI

RÉSUMÉ

L'auteur présente le résultat des recherches archéologiques entreprises dans la station paléolithique de Cotu Miculinți (dép. de Botoșani), en 1981. La fouille s'est poursuivie dans le secteur B, où l'on a fouillé, en 1980, les niveaux I et II et, en 1981, les niveaux III, IV et V.

Dans les trois niveaux fouillés en 1981 il y a prédominance des burins par rapport aux grattoirs et aux autres types d'outils en silex.

Dans le niveau III on a découvert un dépôt de lames et un percuteur poli bilatéral (fig. 1/12).

Dans le niveau IV on a trouvé, un lissoir en os (fig. 2/4).

Dans le niveau V on a découvert une lance en bois de renne, à l'état fragmentaire.

L'auteur date les niveaux d'habitat paléolithique de Cotu Miculinți par analogie, typologique et stratigraphique, avec le mobilier et la situation stratigraphique de Molodovo V. L'identité du matériel archéologique de plusieurs sites du bassin du Dniestr et de celui de Cotu Miculinți justifie la dénomination de „culture Molodovo-Miculinți".

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Repertoriul arheologic al zonei hidrocentralei Porţile de Fier II, jud. Mehedinţi

I. STÎNGĂ

Prin construcţia hidrocentralei Porţile de Fier II, insula Ostrovul Mare, introdusă în circuitul economiei naţionale, este scoasă dintr-un îndelungat anonimat.

Complexitatea mutaţiilor ce le va produce construcţia hidrocentralei în zonă a impus elaborarea unui plan amplu de cercetare, minuţios întocmit, avîndu-se ca punct de pornire bogata experienţă cîştigată în timpul construcţiei hidrocentralei Porţile de Fier I.

În cadrul cercetărilor complexe, un loc aparte îl ocupă întocmirea repertoriului arheologic al zonei, parte integrantă a repertoriului general al judeţului Mehedinţi.

Dată fiind bogăţia urmelor de locuire umană pe toată valea Dunării mehedinţene, ne-am limitat, pentru început, la insula Ostrovul Mare şi la localităţile imediat apropiate insulei, pe Dunărea Mică (cum este numit braţul românesc al Dunării) (fig. 1).

S-au avut în vedere toate descoperirile arheologice, din paleolitic pînă în evul mediu, descoperiri cunoscute din lucrări de specialitate sau cercetări mai vechi şi perieghezele arheologice sistematice, organizate, în zonă de colectivul Muzeului Porţilor de Fier, începînd cu anul 1976. Din acest an, colectivul Muzeului Porţile de Fier şi-a direcţionat activitatea spre cercetarea amănunţită a întregii zone şi realizarea unor săpături de salvare de maximă urgenţă, în punctele imediat afectate de lucrările hidrocentralei Porţile de Fier II.

În permanenţă, membrii colectivului nostru au supravegheat lucrările de construcţie ale hidrocentralei, în special dislocările masive de pămînt, salvînd diferitele materiale scoase întîmplător şi marcînd punctele respective.

Multe din punctele arheologice, marcate acum pe harta insulei, nu mai există sau nu vor mai exista în viitorul apropiat.

Bineînţeles, nu considerăm ca definitivă verificarea istorică a insulei, un loc important rămînînd cercetărilor viitoare.

Găsim prilejul nimerit să mulţumim şi pe această cale organelor locale de partid şi de stat, conducerii hidrocentralei Porţile de Fier II, pentru solicitudinea cu care au răspuns cerinţelor noastre, pentru vădita grijă permanentă faţă de salvarea şi îmbogăţirea patrimoniului istoric al judeţului nostru.

II. ISTORICUL CERCETĂRILOR

Pînă în momentul de faţă nu au existat încercări speciale de repertoriere arheologică a judeţului Mezedinţi.

Primele informaţii concrete, referitoare la descoperiri şi staţiuni arheologice în zona care ne interesează, le găsim în manuscrisele lui Gr. Tocilescu şi Pamfil Polonic, aflate la Biblioteca Academiei R.S.R.

Cercetarea istorică propriu-zisă a zonei este lansată între cele două războaie mondiale, prin activitatea unor istorici locali, cum ar fi Al. Bărcăcilă, sau de către istorici delegaţi de către Seminarul de Preistorie al Universităţii Bucureşti sau Muzeului Naţional de Antichităţi, cum sînt Ion Nestor şi Dumitru Berciu.

Primele informaţii ştiinţifice le furnizează Al. Bărcăcilă, cînd face cunoscută literaturii de specialitate, în 1924, o urnă funerară, descoperită întîmplător în satul Balta Verde.

Pornind de la aceste prime informaţii, Ion Nestor şi Dumitru Berciu întreprind, între 1931—1932, o prierighezâ arheologică în zonă, execută chiar cîteva sondaje, ocazie cu care sînt depistate majoritatea staţiunilor arheologice de deosebită importanţă, ce vor fi cercetate mai tîrziu.

În 1939, apare la Craiova „Arheologia preistorică a Olteniei" de D. Berciu, prima monografie arheologică a Olteniei, cu referiri directe şi la zona actualei hidrocentrale Porţile de Fier II. Tot prof. Dumitru Berciu, i se datorează „Catalogul Muzeului arheologic din Turnu Severin", ce cuprinde inventarierea ştiinţifică a tuturor pieselor aflate în colecţia muzeului, cu indicarea locului lor de proveniență.

Un colectiv de cercetători, în frunte cu Dumitru Berciu, iniţiază, în anii 1949 şi 1960, cercetări de amploare în zonă punînd în circulaţia ştiinţifică, necropolele din epoca bronzului şi din prima epocă a fierului din Ostrovul Mare, Balta Verde şi Gogoşu.

Prof. Dumitru Tudor, în monografia „Oltenia romană", face referiri la descoperiri de epoca romană şi romană tîrzie din zonă, la fel Octavian Toropu, pentru perioada romană tîrzie şi romano-bizantină.

Cercetări sistematice au fost iniţiate după 1965, odată cu construcţia hidrocentralei Porţile de Fier I, şi relansate cu mai multă vigoare odată cu construcţia noii hidrocentrale.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

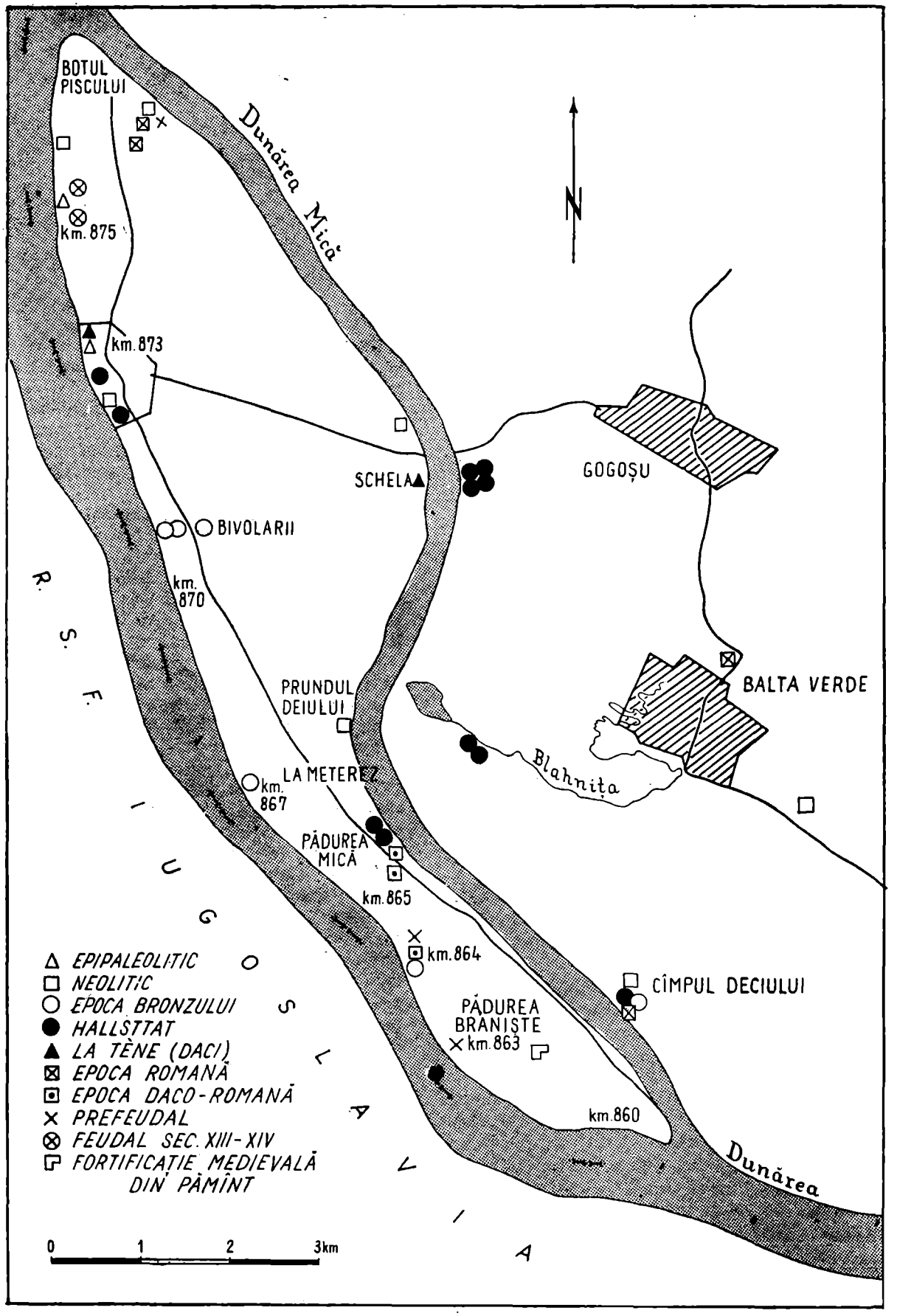

Fig. 1. Zona cercetată.

Fig. 1. Zone des recherches.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

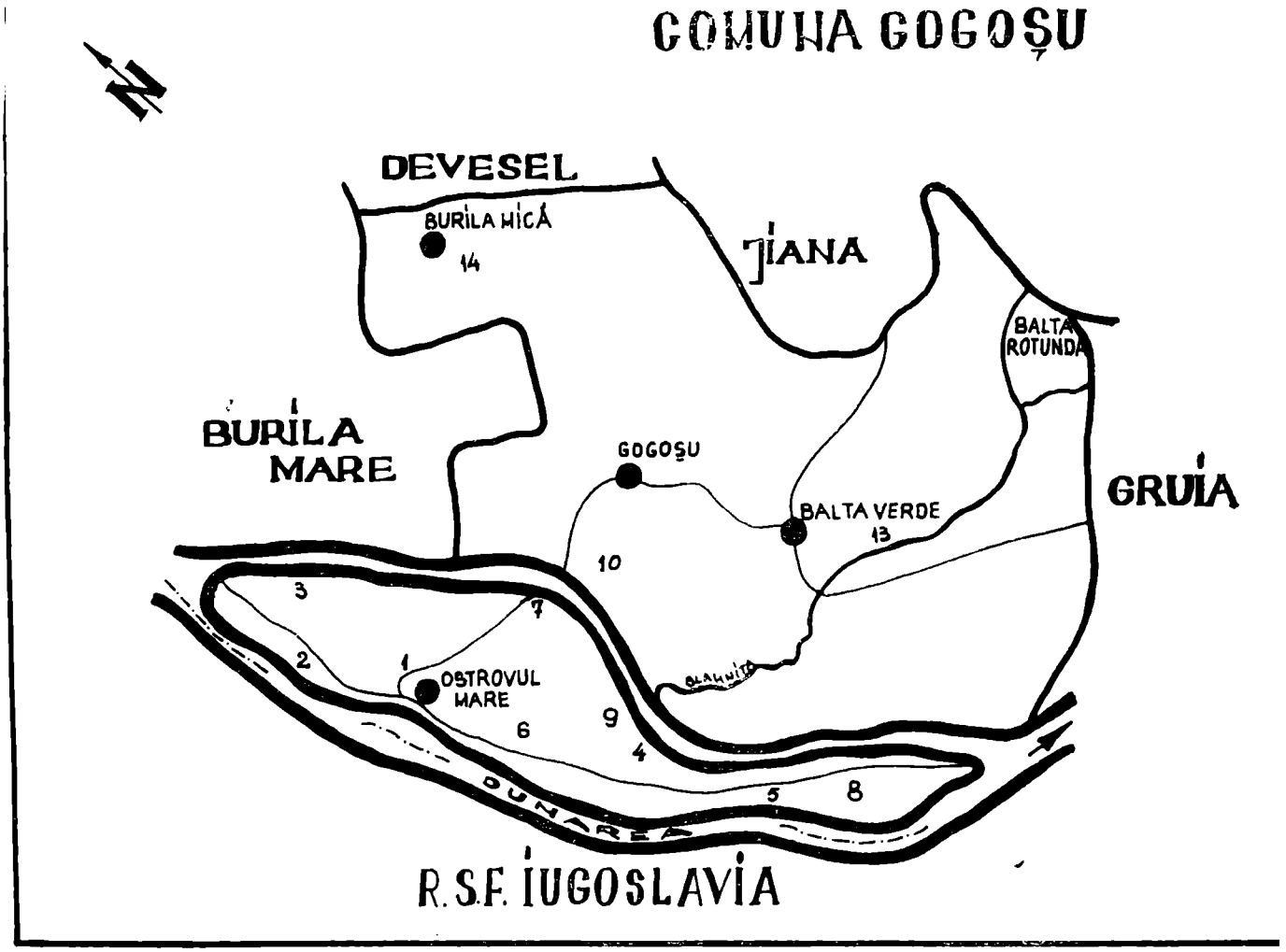

Fig. 2. Comuna Gogoşu.
Fig. 2. Commune Gogoşu.

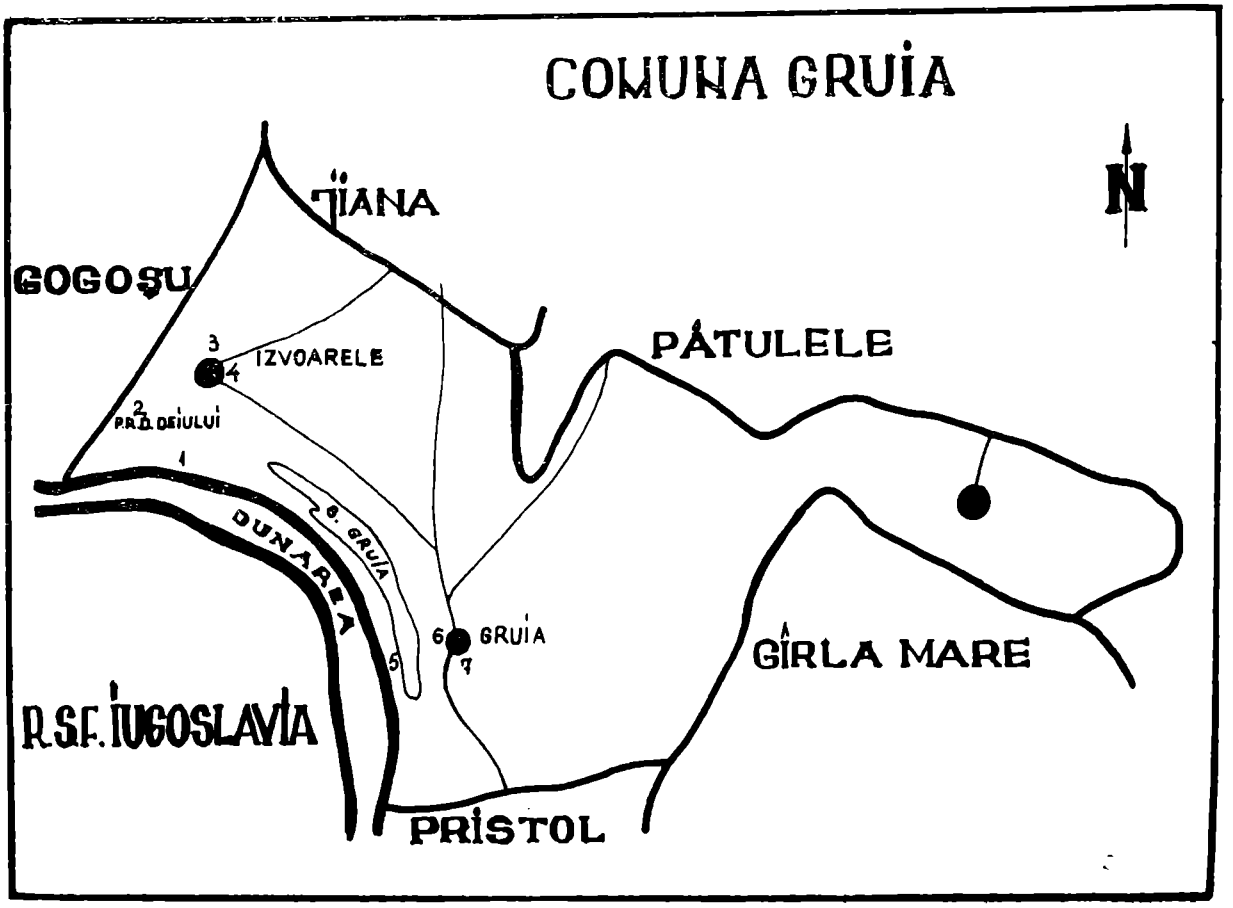

Fig. 3. Comuna Gruia.
Fig. 3. Commune Gruia.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Astfel, în 1973, Emil Moscalu cercetează o necropolă tumulară hallstattiană, iar începînd cu 1976, colectivul Muzeului Porțile de Fier în, colaborare cu V. Boroneanț, a declanșat o susținută campanie de săpături de salvare, în mai multe puncte ale insulei, vizînd stațiuni din epipaleolitic pînă în secolul al XIV-lea, cercetări ce vor fi aprofundate în campaniile viitoare.

Pe lîngă lucrările și cercetările de specialitate amintite mai sus, informații istorice găsim și în lucrări diferite, de cu totul altă natură, în special dicționare, cum ar fi:

— N. D. Spineanu, *Dicționarul geografic al județului Mehedinți.*

— Dumitru Frunzescu, *Dicționarul topografic al județului Mehedinți.*

— C. Papacostea-Pajură, *Dicționar geografic, istoric și topografic al județului Mehedinți*, Turnu Severin, 1947.

— Ion Ionescu, *Agricultura română din județul Mehedinți*, București, Imprimeria Statului, 1868.

III. CADRUL FIZICO-GEOGRAFIC AL ZONEI

În cadrul complexului natural al județului. Mehedinți, insula Ostrovul Mare, prin poziția sa, ocupă oarecum un loc deosebit.

Rezultat al depunerilor aluvionare ale Dunării, insula are la bază un strat de pietriș cuaternar, după care urmează un nivel de pămînt galbennisipos, în mare parte rezultat al depunerilor aluvionare sau eoliene, și stratul de cultură de culoare neagră-cenușie sau maronie, ce atinge grosimi variate pe insulă, între 0,50 m. și 2 m.

Cuvertura cuaternară, puțin rezistentă la eroziuni, a permis o lărgire considerabilă a văii Dunării, spre deosebire de zona muntoasă de la Gura Văii, unde posibilitățile de aluvionare sau eroziuni sînt mai reduse.

Sectorul văii Dunării, în această zonă, se caracterizează prin prezența masivă a dunelor de nisip pe cea mai mare parte a teraselor și luncii.

În zona Balta Verde-Gogoșu, acumulările eoliene au fost atît de intense, încît o parte din luncă este scoasă de sub influența Dunării, chiar în condițiile unor viituri foarte mari.

Majoritatea acestor dune, multe din ele fixate deja pe sol, sînt de dată mai recentă, întrucît, uneori, ele acoperă stațiuni preistorice sau mai recente, cum este cazul așezării complexe dintre Balta Verde și Izvoarele, în locul numit „Prundul Deciului", unde au fost găsite, prin nisipul dunelor, urme materiale datînd din paleolitic pînă în perioada prefeudală.

În general, condițiile naturale ale zonei au fost favorabile locuirii omenești din cele mai vechi timpuri, mai ales că omul primitiv nu a trebuit să facă eforturi deosebite pentru adaptarea naturii condițiilor sale de muncă și viață.

Profitînd de bogățiile Dunării (pește, apă) omul primitiv s-a așezat chiar pe malul ei. Dovadă, astăzi, multe stațiuni primitive sînt distruse parțial sau în întregime de apele crescute ale Dunării, care înainte avea o albie mult mai mică. Nu a fost locuit niciodată capătul estic al insulei, care, probabil și în vechime ca și astăzi era supus inundațiilor.

Lunca Dunării, cu pășuni bogate, pădurile întinse (și astăzi aproape jumătate din suprafața insulei Ostrovul Mare este ocupată de păduri) au permis oamenilor primitivi să se ocupe și cu creșterea animalelor, cultivarea plantelor și vînătoarea. Dovadă numeroasele oase de animale sălbatice și domestice găsite în așezări omenești, datînd chiar din epipaleolitic, cum ar fi: cerbul, mistrețul, ovi-caprinele, ciinele și bovinele.

Actualul sat de pe insula Ostrovul Mare este așezat pe punctul cel mai înalt al insulei, pe malul Dunării Mari, între km. fluviali 871—873,5. Aceeași suprafață a fost locuită și de oamenii primitivi. Întreg malul surpat al Dunării, în zona satului, este presărat de așezări epipaleolitice, neolitice, din epoca bronzului, prima epocă a fierului, urme de bordeie și vetre dacice și prefeudale, dovedind o locuire neîntreruptă în acest loc.

PRESCURTĂRI BIBLIOGRAFICE

1) D. Berciu, E. Comșa, „Săpăturile arheologice de la Balta Verde și Gogoșu (1949 și 1950)" în Materiale și cercetări arheologice, vol. II = D. Berciu, Materiale II.

2) D. Berciu, „Șantierul de la Balta Verde" în S.C.I.V. anul I, 1950 = D. Berciu, SCIV. I.

3) D.Berciu, Arheologia preistorică a Olteniei, 1939, Craiova = A.P.O.

4) D. Berciu, „Catalogul Muzeului arheologic din Turnu Severin" în Materiale și cercetări arheologice, vol. I, 1953. = D. Berciu — Catalog

5) D. Berciu, „Cercetări și descoperiri nouă în Mehedinți" în Arhivele Olteniei, anul XII, nr. 65—66, 1933 — A.O. 65—66.

6) D. Berciu, „Bibliografia Olteniei preistorice" în Arhivele Olteniei, anul XVI, nr. 92—94, 1937. = A.O. 92—94.

7) D. Tudor, „Oltenia romană", ed. IV-a = D. Tudor, O.R., 4.

8) Al. Bărcăcilă, „Antiquités pré et protohistoriques des environs de T. Severin", în Dacia I, 1924 = Antiquités

9) Al. Bărcăcilă „Tezaurul medieval de la Gogoșu", în Cronica numismatică și arheologică, XIV, nr. 113—114, 1939 = Tezaurul.

10) Dr. G. Severeanu, „The gold treasure of the „Ostrovul Mare" în, București, Revista muzeului și pinacotecii municipiului București, nr. 1—2, 1937. = G. Severeanu, The gold

11) Dorin și Valeria Popescu, „Asupra tezaurului de aur de la Ostrovul Mare, în SCIV, 3—4, VI, 1955 = D. Popescu, SCIV, 3—4.

12) Octavian Toropu, „Romanitatea tîrzie și străromânii în Dacia Traiană sud-carpatică", Ed. Scrisul Românesc, Craiova, 1976. — Romanitatea.

REPERTORIUL AȘEZĂRILOR

I. OSTROVUL MARE (COMUNA GOGOȘU)

1. a) Punct — km. fluvial 873.

În vatra satului Ostrovul Mare de pe insulă, în malul surpat al Dunării, în anul 1976, a fost cercetată cea mai sudică așezare epipaleolitică din țară, cu un bogat material litic, în special cuarțit. Bibl. V. Boroneanț, în Drobeta III, (mss).

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

b) Tot în acest punct a fost cercetat, în același an, un bordei dacic din sec. II—I î.e.n., ce făcea probabil parte dintr-o așezare dacică fortificată, căci alături de bordei a fost surprins și un șanț de apărare triunghiular, cu pereții fățuiți, tari, ce cobora perpendicular pe Dunăre.
Bibl. V. Boroneanț, în Drobeta III, (mss).

c) În același punct, în aval de bordeiul dacic, a fost cercetat un bordei prefeudal (sec. VIII), cu ceramică de tradiție locală, lucrată cu mîna și la roata înceată, ornamentată cu val, și cu o vatră în formă de potcoavă, cu pietrar deasupra.
Bibl. V. Boroneanț, în Drobeta III. (mss).

2. Punct — km. fluvial 875.

a) Pe plaja și în malul surpat al Dunării a fost cercetată parțial, în 1978, o puternică așezare epipaleolitică cu unelte tipice și vetre dreptunghiulare, analoage celor de la Schela Cladovei.
Inedit.

b) În același punct, la aproximativ 100 m.N., a fost cercetat parțial, în același an, un cimitir medieval din sec. XIV. Pe fruntea unui schelet, a fost găsită o diademă de argint, formată din mai multe plăcuțe, lucrate în tehnica au repoussé. Informație Crăciunescu Gabriel.
Inedit.

3. Punctul „Botul Piscului".

a) Aproape de capătul din amonte al insulei spre Țigănești, pe plajă și în malul Dunării Mici, unde la suprafață s-au găsit multe fragmente ceramice (cultura Criș și hallstattiene) în 1976, au fost trasate mai multe secțiuni, unde au fost sesizate cele două nivele de locuire, cel hallstattian de o durată mai scurtă.
Bibl. V. Boroneanț, în Drobeta III. (mss).

b) În același punct, în interiorul insulei, circa 100 m. de Dunăre, într-o zonă de dune fixate pe sol, au fost cercetate, în 1976, trei morminte tumulare de incinerație din epoca migrațiilor, cu resturile cinerare depuse în urnă.
Bibl. V. Boroneanț, în Drobeta III, (mss).

c) Prin cercetări de suprafață au fost găsite multe fragmente ceramice romane, cărămizi și țigle, fără alte indicii în favoarea unei așezări sau fortificații romane.
Inedit.

4. Punct — Prundul Deiului. Aflat pe malul Dunării Mici, spre Balta Verde, la aproximativ 2,5 km. aval de bac (Schela).

a) În profilul malului surpat al Dunării au fost depistate mai multe gropi cu fragmente ceramice neolitice.
Inedit.

b) La 150 m. aval de Prundul Deiului, pe malul înalt al Dunării, se găsește o necropolă tumulară hallstattiană, distrusă în mare parte de apele Dunării. Prin cercetări de suprafață, pe unul din tumuli au fost găsite două fibule Glasinac — tip I, aflate în colecția Muzeului Porțile de Fier.
Bibl. D. Berciu, Materiale II, pg. 255 ș.u., passim.
Idem, în SCIV I, pg. 109.

c) La aproximativ 300 m. în aval de Prundul Deiului, pe malul înalt și surpat al Dunării Mici, dintr-un grup de tumuli, în mare parte distruși, a fost cercetat cel mai bine conservat în 1978,. Este un tumul daco-roman de incinerație, cu inventarul funerar pus în groapă simplă. Pe vatra rugului au fost găsite monede romane de la sfîrșitul sec. al III-lea și începutul sec. al IV-lea e.n.
Inedit.

d) În apropierea tumulului, aproximativ 100 m. în interiorul insulei, prin materialele găsite la suprafață se bănuiește a fi vorba de așezarea daco-romană, căreia îi aparține tumulul de mai sus.
Inedit.

5. Km. fluvial 864,5.

a) Pe Dunărea Mare, în vestul coloniei hidrocentralei de pe insulă, a fost cercetată, în 1973, o necropolă tumulară hallstattiană, cultura Basarabi. Un număr de peste opt tumuli necercetați au fost acoperiți de un depozit de pămînt.
Bibl. Em. Moscalu.

b) Tot pe acest platou, au fost inițiate, în 1978, săpături de salvare, urmărindu-se depistarea așezării căreia îi aparținuseră tumulii. Au fost surprinse două niveluri de locuire, unul din epoca bronzului (cultura Gîrla Mare) și altul prefeudal, (două bordeie, cu pietrar) din secolele IX—X.
Inedit.

6. Bivolării.

a) La aproximativ 4 km. de sat, pe drumul spre pădurea Branițte, de o parte și de alta a lui, se găsește o întinsă necropolă plană de incinerație, aparținînd culturii Gîrla Mare, cercetată parțial între cele două războaie mondiale.
Bibl. D. Berciu, *Catalogul...*
Idem, *A.P.O.*, passim.
Idem, Materiale II.

7. Punct Schela.

a) Pe Dunărea Mică, la bacul ce face legătura peste Dunăre cu drumul de țară care merge la Gogoșu, în aval 50 m., în malul înalt și surpat al Dunării, au fost recoltate fragmente ceramice dacice, lucrate cu mîna.
Inedit.

b) La aproximativ 100 m. de punctul Schela, a fost cercetată parțial, în 1978, o stațiune neolitică, aparținînd culturii Criș.
Inedit.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

8. Pădurea Branişte.

a) La km. fluvial 861,5, la aproximativ 50 m. interior de malul Dunării Mari, a fost descoperită o fortificaţie circulară, cu şanţ şi val de pămînt, cu diametrul de aproximativ 100 m.
Probabil avem de a face cu un loc de refugiu medieval.
Inedit.

9. Punctul „La Carantină".

a) „Se văd urme de ziduri şi fragmente ceramice". Tot de aici rezultă o inscripţie (CIL. III, 12.000). Pornind de la această semnalare, am făcut cercetări de suprafaţă în zona punctului amintit, dar datorită vegetaţiei abundente n-am reuşit să verificăm autenticitatea informaţiei.
Bibl. G. Tocilescu, P. Polonic, Dosar. M.N.A., 1887, fila 36—37. D. Tudor, *O.R.* 4 — pg. 220.

10. Tezaurul de la Ostrovul Mare.

Descoperit înainte de 1921 şi achiziţionat de colecţionarul dr. G. Severeanu, tezaurul se compunea, iniţial, din 11 inele de buclă şi 2 brăţări (inelele şi brăţările pierdute) . Tehnica de lucru şi ornamentica falerelor vădesc o puternică influenţă miceniană. Motivele ornamentale se regăsesc pe urnele funerare aparţinînd culturii Gîrla Mare.
Bibl. Dr. G. Severeanu, *The gold...*
D. Popescu, SCIV 3—4, pg. 865 ş.u.

11. Punctul „La Meterez".

În apropierea vechiului pichet grăniceresc, se vorbeşte de o fortificaţie de piatră, nedescoperită încă.

12. D. Berciu aminteşte de existenţa unor fragmente ceramice aparţinînd culturii Vinča—Turdaş, în Ostrovul Mare, fără alte indicaţii de localizare.
Bibl. D. Berciu, *APO*, pg. 24.

II. BALTA VERDE

1. „La Morminţi".

a) Pe malul Dunării Mici, la hotarul dintre comuna Gogoşu şi satul Balta Verde, la aproximativ 1 km. aval de punctul Schela, a fost cunoscută şi cercetată, încă dintre cele două războaie mondiale, o necropolă de incineraţie din epoca bronzului, cultura Gîrla Mare. Între 1949 şi 1950, D. Berciu iniţiază cercetări de mare amploare, descoperind una dintre cele mai întinse necropole de incineraţie de epoca bronzului în Oltenia.
Bibl. Al. Bărcăcilă, *Antiquités...*, pg. 294, fig. 260.
D. Berciu, *APO*, fig. 139//II şi fig. 230/3.
Idem, în Materiale II, pg. 251 ş.u.
Idem, SCIV I, loc. cit.

b) În apropierea necropolei din epoca bronzului, tot D. Berciu a descoperit şi cercetat un grup de morminte tumulare din prima epocă a fierului datate în sec. V—IV î.e.n.
D. Berciu, Materiale II, loc. cit. passim.
Idem, *APO*, passim.
Idem, în SCIV, I, loc. cit.
Idem, *Catalogul...*, passim.
Idem, Ein hallsttatisches Brandgrab aus Balta Verde (Rumanien) în ESA, IX, 1934, pg. 165—174.

c) În acelaşi loc, pe plaja şi în malul Dunării, a fost identificată o aşezare Sălcuţa, cu vetre, urme de chirpic şi material ceramic specific.
Bibl. D. Berciu, Materiale II, passim.

2. Punct Grindul lui Talîngă. A fost descoperit întîmplător un topor — ciocan din rocă dură, datat de D. Berciu în epoca bronzului.
Bibl. D. Berciu, Materiale II, pg. 264.

3. Locul Grindul cu tumuli. Au fost cercetate două morminte prefeudale de incineraţie, cu resturile funerare puse direct pe nisip.
Bibl. D. Berciu, Materiale II, pg. 403.

4. În punctul „La Gura Blahniţei" la vărsarea pîrîului Blahniţa în Dunăre, au fost găsite fragmente ceramice neolitice (cultura Vinča — Turdaş), dintr-o aşezare distrusă de apele Dunării fusaiole din epoca bronzului, urmele a două locuinţe cu vetre şi chirpic din prima epocă a fierului.
Bibl. D. Berciu, Materiale II, pg. 263.

5. Pe malul drept al pîrîului Blahniţa, la aproximativ 500 m. de sat, paralel cu şoseaua ce merge spre Izvoarele, se observă multă cenuşă şi frag, mente ceramice neolitice.
Inedit.

6. Pe şoseaua Gogoşu — Balta Verde, în bucla curbei de la intrarea în Balta Verde, au fost descoperite fragmente ceramice romane, fragmente de cărămizi, ţigle şi mortar.
Inedit.

III. GOGOŞU

1. Punctul „Fîntîna lui Mărgărit". Au fost găsite întîmplător, în timpul lucrărilor la cariera de piatră, fragmente ceramice neolitice şi din epoca bronzului şi peste 40 morminte de inhumaţie, fără alt inventar.
Bibl. Al. Bărcăcilă, *Antiquités...*
D. Berciu, *Catalogul...* passim.

2. „La Morminţi". Acelaşi punct ca şi la Balta Verde, acum aflat în hotarul comunei Gogoşu, a fost cercetată, de D. Berciu, o întinsă necropolă tumulară de incineraţie şi inhumaţie, din prima epocă a fierului.
Bibl. Vezi punctul „La Morminţi" — Balta Verde

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

3. Punctul „Coasta Nucilor" (Rasta).

a) Au fost descoperite două morminte de înhumație, unul cu diademă de argint, suflată cu aur, din plăcuțe, lucrate în tehnica au repoussé. Fără alte indicii, la vremea respectivă mormintele nu au putut fi datate. Pe baza unor analogii cu descoperiri similare făcute în 1978 în Ostrovul Mare, le putem data în sec. al XIV-lea.
Bibl. Al. Bărcăcilă, *Tezaurul...*

b) În același punct, a fost descoperit, întîmplător, în 1929, un tezaur din argint, format din: 237 monede, din care două românești (Dan I și Mircea cel Bătrîn), 235 groși de la Stracimir (1371—1396) și o serie de alte obiecte din argint.
Bibl. Al. Bărcăcilă, *Tezaurul...*

RÉPERTOIRE ARCHÉOLOGIQUE DE LA ZONE DE L'HIDROCENTRALE PORȚILE DE FIER II, DÉP. DE MEHEDINȚI

RÉSUMÉ

L'article est un répertoire des sites archéologiques de la zone de l'hidrocentrale Porțile de Fier II, dép. de Mehedinți. Les découvertes y mentionnées s'echelonnent du paléolithique jusqu'à l'époque féodale.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Săpăturile arheologice din așezările neolitice de la Cîrcea, jud. Dolj

M. NICA

În campania acestui an s-au continuat cercetările arheologice în așezările de la Cîrcea, punctele „Haltă" și „Viaduct".

Așezarea neolitică de la „Haltă" este situată pe partea înaltă a terasei superioare a Jiului, la circa 250 m nord-est de cunoscuta așezare de la „Hanuri". Este vorba, mai degrabă, de un cuib de locuire a aceleeași așezări, înfiripat într-o etapă tîrzie a fazei cu cermică pictată alb pe roșu (faza Starčevo II a). La începutul celui de al doilea război mondial, o mare parte din cuibul de locuire a fost distrus cu ocazia construirii podului de cale ferată de la Viaductul Cîrcea. Acesta unește și astăzi, cele două așezări neolitice „Viaduct" și „Haltă", așezări situate pe terasa dreaptă a pîrîului Cîrcii, respectiv pe terasa opusă a aceluiași pîrîu. Primul sondaj de salvare, efectuat în 1971, în așezarea neolitică de la „Haltă", ne-a oferit și primele observații stratigrafice.

Urmărindu-se limita de întindere a cuibului de locuire, în toamna anului 1981, s-au reluat săpăturile în acest punct, prin trasarea, la 2 m este de secțiunea II, a secțiunilor III și IV (fig. 1/1). Ultima secțiune, trasată la 4 m est de secțiunea III, nu ne-a oferit nici un fel de situație arheologică, constituind, în același timp, limita de est a așezării neolitice timpurii de la „Haltă". Restul așezării, care se întindea probabil pînă la marginea terasei, așa cum aminteam mai sus, a fost distrus. Aceeași situație am întîlnit-o și în cazul așezării de la „Hanuri". Dat fiind acest fapt, suprafața de 50 m², dintre cele două secțiuni, rămasă nesăpată, urmează a fi cruțată în vederea unor cercetări viitoare.

În cadrul secțiunii III, cu dimensiunile de 12 × 2 m, săpăturile au dat la iveală 6 complexe arheologice: 3 gropi menajere, două gropi de bordeie și resturile unei vetre (fig. 1/1). Toate acestea se aflau în raporturi stratigrafice clare. Astfel, vatra, împreună cu groapa de bordei nr. 5 ale nivelului II suprapuneau cele trei gropi menajere (fig. 1/1) cu ceramică specifică nivelului I de la „Hanuri". Este aceeași stratigrafie pe care am stabilit-o încă din anul 1971. Peste stratul neolitic, gros de 0,25—0,70 m, s-a depus, ulterior, un strat steril, de culoare cenușie închisă, gros de 1 m (fig. 1/1). Stratul neolitic s-a format prin depunerea a două niveluri de locuire, deosebite prin culoare și materialul arheologic descoperit. Primul și cel mai vechi nivel neolitic, gros de 0,15 m și din așezarea de la „Haltă", este de culoare ciocolatie. Al doilea nivel neolitic, de culoare cenușie, este mai gros (0,50—0,60 m) și s-a format, se pare, în două etape de depunere ale aceluiași nivel.

Dintre gropile menajere ale nivelului I de la Hanuri, descoperite în anul 1981, doar groapa nr. 1, de formă curbo-liniară și de dimensiuni mai mari (3 × 2 m), putea fi locuită. Celelalte două gropi, de formă ovală sau rotundă (fig. 1/1), cu diametrul maxim de 1,5 m, au fost săpate în loessul galben, la 0,50 m adîncime față de nivelul de călcare antic, pentru scoaterea lutului necesar modelării vaselor.

Materialul arheologic scos din gropile menajere ale nivelului I de la „Haltă" este unitar și asemănător cu cel descoperit în complexele nivelului II de la „Hanuri" și „Islaz" (Grădinile"). Dacă, din punct de vedere al formelor, evoluția ceramicii se poate observa mai greu, cît privește, însă, tehnica de modelare, conținutul pastei, tehnica de lustruire și pictare a vaselor, schimbările sînt evidente. Cercetînd caracteristicile ceramicii primului nivel de la „Hanuri", corespunzătoare ceramicii fazei Starčevo II-a, constatăm că olarii neolitici urmăreau, în modelarea vaselor din această etapă, un scop mai mult practic decît unul artistic. Pentru o rezistență cît mai mare a vaselor, în scopuri practice, desigur, se adaugă în pasta lutului o cantitate mai mare de nisip amestecat, în continuare, cu pleavă și impurități vegetale. Astfel, peretele vasului, modelat dintr-un lut bine frămîntat și expus unei arderi puternice, devine mai compact și mult mai rezistent. Categoria ceramicii fine, pictată roșu monocron, continuă să predomine, cantitativ (fig. 2/1, 3, 4). Monocromia de culoare roșie-brună, castanie sau pestriță a fost obținută prin aplicarea stratului subțire de culoare pe o angobă de lut galben, după care s-a trecut, apoi, la lustruire, fără să se mai urmărească, însă, efectul ornamental al acesteia, pierzîndu-se astfel, aspectul luxos întîlnit la ceramica descoperită în primul nivel de la „Hanuri" și „Gura Baciului".

În complexele nivelului I de la „Hanuri", s-au găsit doar două fragmente ceramice mici, ornamentate cu linii subțiri, în rețea și cu puncte de culoare albă pe fond roșu-cărămiziu (fig. 2/2). Un fragment ceramic, pictat monocrom, de culoare roșie-brună, este ornamentat cu motive lustruite, dispuse în rețea.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

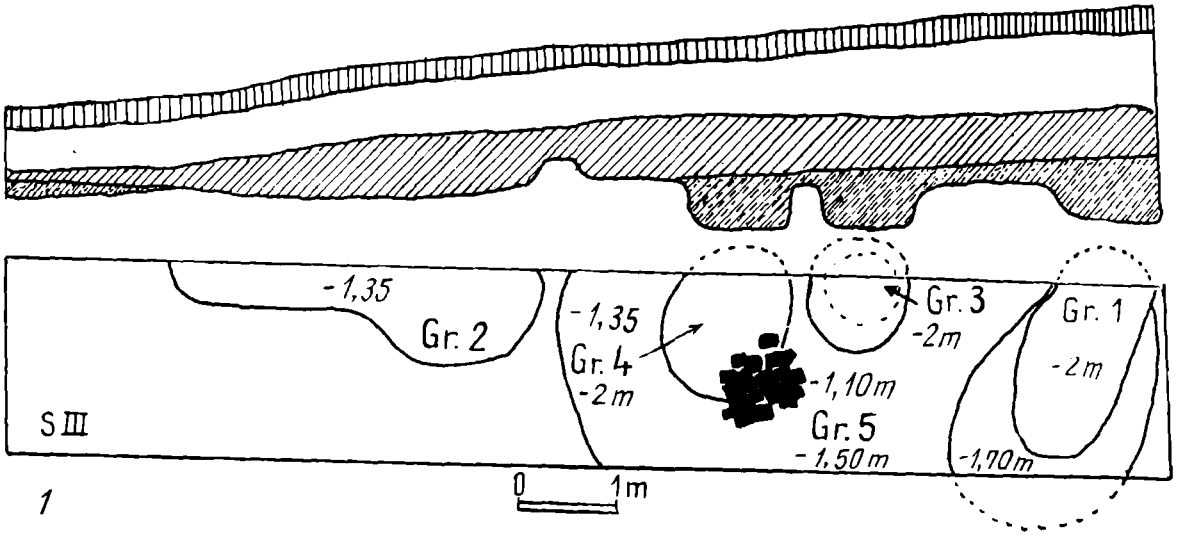

1

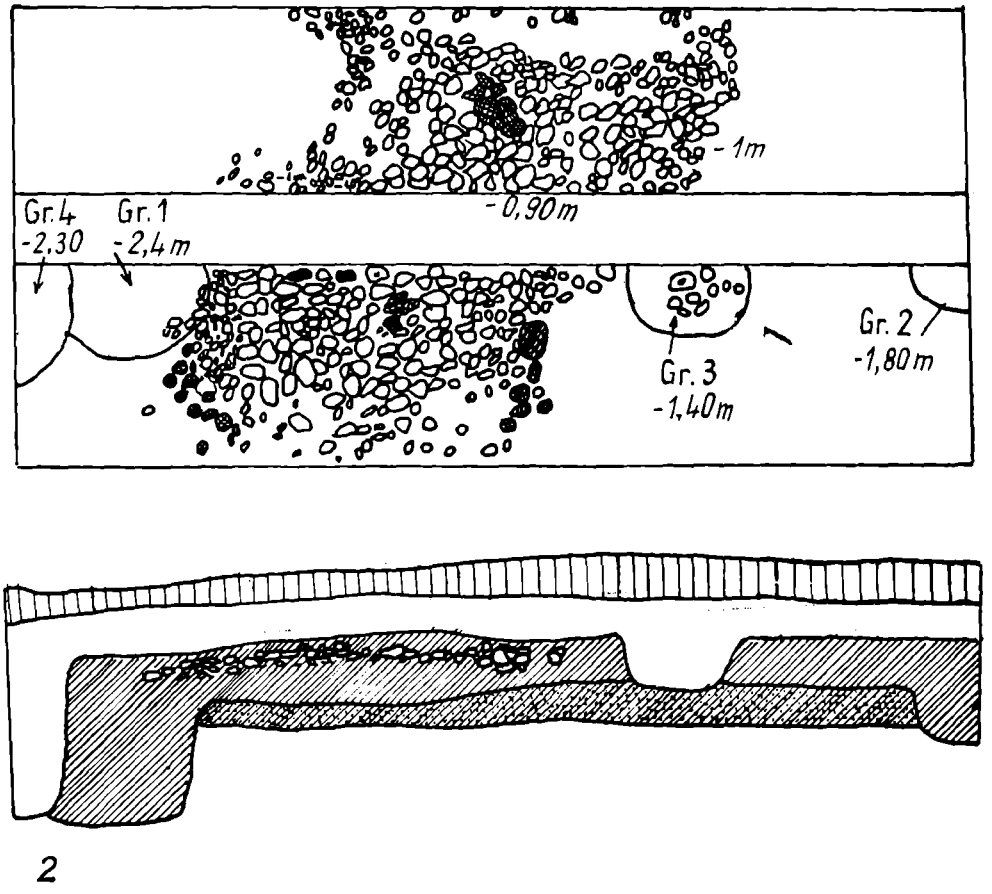

2

Fig. 1. Circea. 1 „Haltă" — profilul și planul secțiunii III; 2 „Viaduct" — planul și profilul secțiunii XXXIV.

Fig. 1. Cîrcea. 1 „Haltă" — profil et plan de la section III; 2 „Viaduct" — plan et profil de la section XXXIV.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

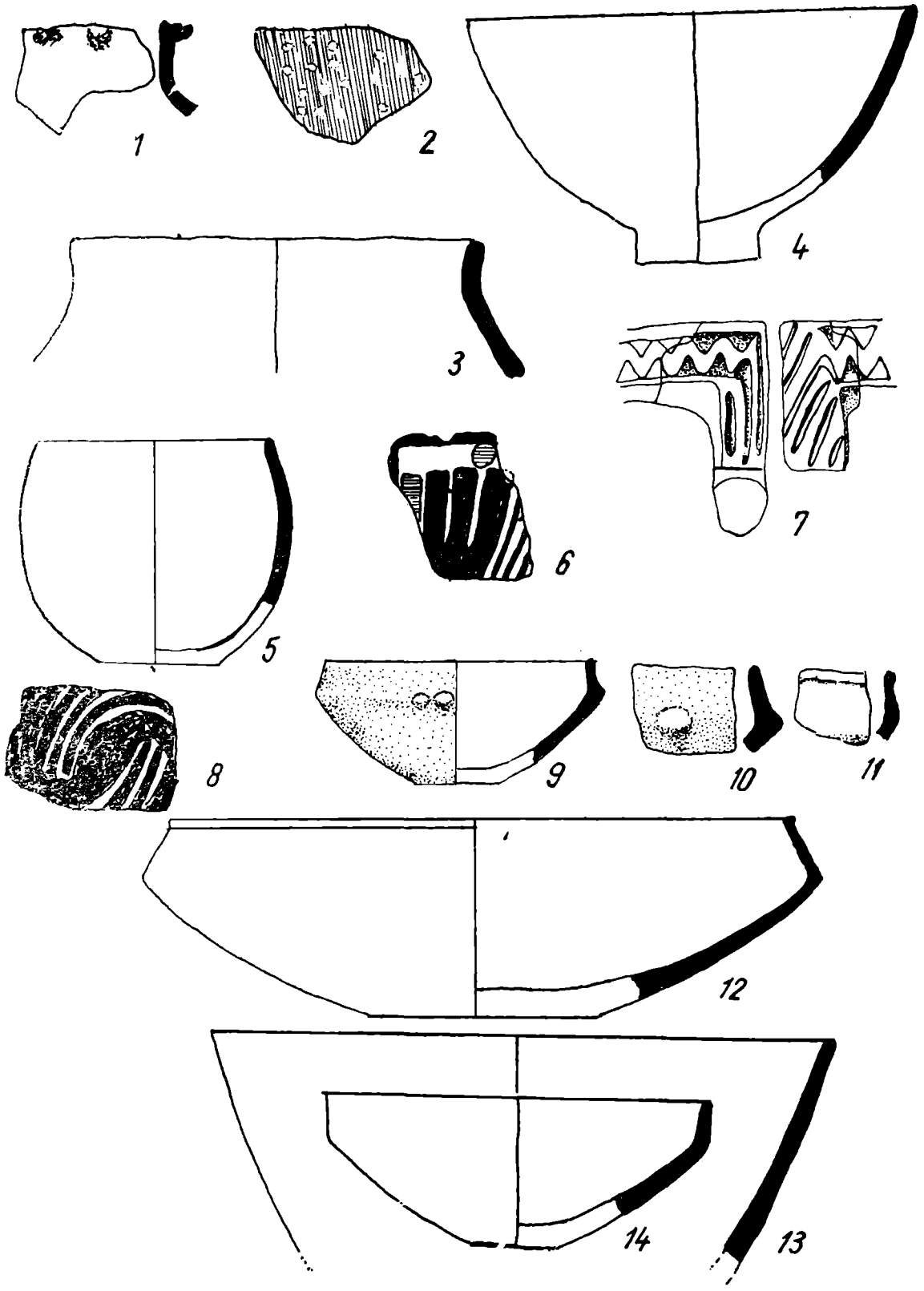

Fig. 2. Circea. 1—4 „Haltă" — ceramică din nivelul I; 5—14 „Viaduct" — ceramică din nivelul I (faza Starčevo).

Fig. 2. Circea. 1—4 „Haltă" — céramique du niveau I; 5—14 „Viaduct" — céramique du niveau I (phase Starčevo).

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Ceramica netezită continuă să fie ornamentată cu motive plastice, dintre care evidențiem brîurile late, alveolate adînc cu degetul. Vasele aparținînd acestei categorii au fundul în formă de disc scurt.

Este interesant de observat o rărire bruscă a fragmentelor ceramice ornamentate cu unghia, fapt constatat și la ceramica descoperită în complexele nivelului I de la „Haltă". S-au găsit doar două fragmente ceramice ornamentate în această manieră.

Materialul arheologic descoperit în complexele nivelului II din aceeași așezare prezintă caracteristicile ceramicii corespunzătoare fazei Starčevo II b (III Mijločic').

Toate categoriile ceramice sînt modelate dintr-o pastă aspră, nisipoasă, cu bobul măricel. Formele vaselor rămîn, în general, aceleași. Se constată doar o creștere a numărului de vase în formă de pară, cu proeminențele-apucătoare perforate orizontal, iar fundul vaselor este, mai întotdeauna, în formă de disc scurt. Fundurile inelare ale vaselor se întîlnesc foarte rar și sînt mai scurte și drepte față de formele anterioare, înalte și înclinate.

Castroanele și tăvile tronconice cu peretele scurt și puțin curbat au fundurile ovale. Este o formă nouă în repertoriul vaselor culturii Starčevo, ce ne amintește de numeroasele tăvi descoperite în așezarea neolitică de la Basarabi, în apropiere de Calafat, așezare încadrată de noi în faza Starčevo II b. Ceramica monocromă de culoare roșie-brună, descoperită în gropile bordeielor sau în jurul vetrei din așezarea de la „Haltă", este inferioară, sub aspectul tehnicii, picturii și efectului coloristic, celei descrisă anterior. Lustruirea pereților exteriori ai vaselor este înlocuită cu o bună netezire, care nu reușește însă, în cele mai multe cazuri, să mascheze porozitatea lutului. Sub culoarea roșie-brună, vișinie sau cărămizie mată ce se păstrează pe suprafețe mici ale vaselor se observă același slip din lut de culoare gălbuie-cafenie. Motivele curbo-liniare, de culoare neagră pe fondul roșu-brun al vaselor, specifice acestei etape, nu s-au conservat pe ceramica pictată de la „Hanuri". În partea superioară a nivelului II, predomină categoria ceramicii netezite, cu pasta nisipoasă, foarte aspră la pipăit. Noile influențe ale chalcoliticului anatolian sînt evidente. Comunitatea neolitică de la „Hanuri" a adoptat noile influențe ale chalcoliticului numai în tehnica de modelare a vaselor prin procedeul folosirii nisipului în pastă, fără să se renunțe la tehnica picturii, monocrome, de culoare roșie-brună pe forme de vase tradiționale, locale, de tip Starčevo-Criș.

Același tradiționalism al formelor de vase și chiar al motivelor ornamentale îl întîlnim și la ceramica neoliticului timpuriu dezvoltat și mijlociu, descoperită în așezarea „Viaduct", de pe terasa opusă a aceluiași pîrîu. Aici, au fost trasate, în vara anului 1981, două secțiuni: S XXXIII, la 8 m vest de S XXIX, spre marginea terasei, și SXXXIV, perpendiculară pe capătul de sud-est al secțiunii XXXII, secțiune situată mai spre interiorul așezării.

În cadrul secțiunii XXXIII, cu dimensiunile de 17 × 2 m, au fost identificate, stratigrafic, cinci complexe arheologice. Resturile unei locuințe de suprafață de tip Dudești-Vinča, cu diametrul maxim de 4,5 m, descoperită la —0,40—0,50 m față de nivelul actual, suprapunea direct resturile unui alt complex cu ceramică pictată policrom, de la adîncimea de 0,60—0,75 m față de nivelul actual. În careurile 7 și 8 ale aceleeași secțiuni a fost surprinsă o situație stratigrafică și mai clară: o vatră Dudești-Vinča, de formă ovală, cu diametrul de 0,80 m, suprapunea umplutura unei gropi de aceeași formă, respectiv camera unui cuptor de ars oale, care a aparținut, după aspectul ceramicii, etapei timpurii a aceluiași aspect cultural Dudești-Vinča. Camera cuptorului era deranjată de o altă groapă cu ceramică caracteristică unei etape mai evoluate a aceluiași aspect cultural.

Camera cuptorului, săpată la 1,20 m adîncime față de nivelul antic, avea fundul puțin înclinat de la nord către sud. Cuptorul de ars oale, de formă conică, înalt de 0,35 m, are diametrul gurii de 0,45 m, iar vatra, puțin arsă, nu depășește dimensiunea de 0,85 m. Gura de ardere a cuptorului, orientată spre vest, s-a prăbușit în interiorul camerei.

În cadrul secțiunii XXXIV, cu dimensiunile de 10 × 4 m, au fost identificate cinci complexe arheologice: platforma unei locuințe Dudești-Vinča (fig. 1/2), două gropi menajere cu ceramică Dudești-Vinča timpurie și două gropi din epoca bronzului (Verbicioara). Orientată est-vest, locuința neolitică, sub forma unei aglomerări compacte de chirpic, rîșnițe și cioburi, avea lungimea de 5 m, lățimea de 4 m (fig. 1/2). Colțul de est al acesteia, unde erau concentrate și cele mai multe fragmente ceramice, suprapunea, stratigrafic, groapa menajeră nr. 1 (fig. 1/2) și o aglomerare de cioburi, dintre care cîteva pictate policrom (fig. 1/2). Situația arheologică surprinsă în S XXXIV ne-a oferit posibilitatea de a clarifica stratigrafia (pe niveluri și culturi) a așezării neolitice de la „Viaduct". Stratul neolitic, măsurat de la suprafața platformei de chirpic a locuinței Dudești-Vinča, și solul nelocuit măsoară 0,90 m maxim 1 m. El s-a format prin depunerea a mai multor niveluri de locuire. Astfel, stratul cu ceramică pictată policrom, gros de 0,40 m și de culoare ciocolatie, s-a format prin depunerea a trei niveluri de locuire.

Nivelul cel mai de jos este subțire și conține fragmente ceramice policrome, în care culoarea roșie joacă un rol principal în obținerea efectului policrom. Pe ceramica nivelului superior al aceluiași strat culoare roșie este folosită mai mult la întîmplare.

Stratul aspectului cultural Dudești-Vinča, gros de 0,40—0,50 m, suprapune stratul cu ceramică

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

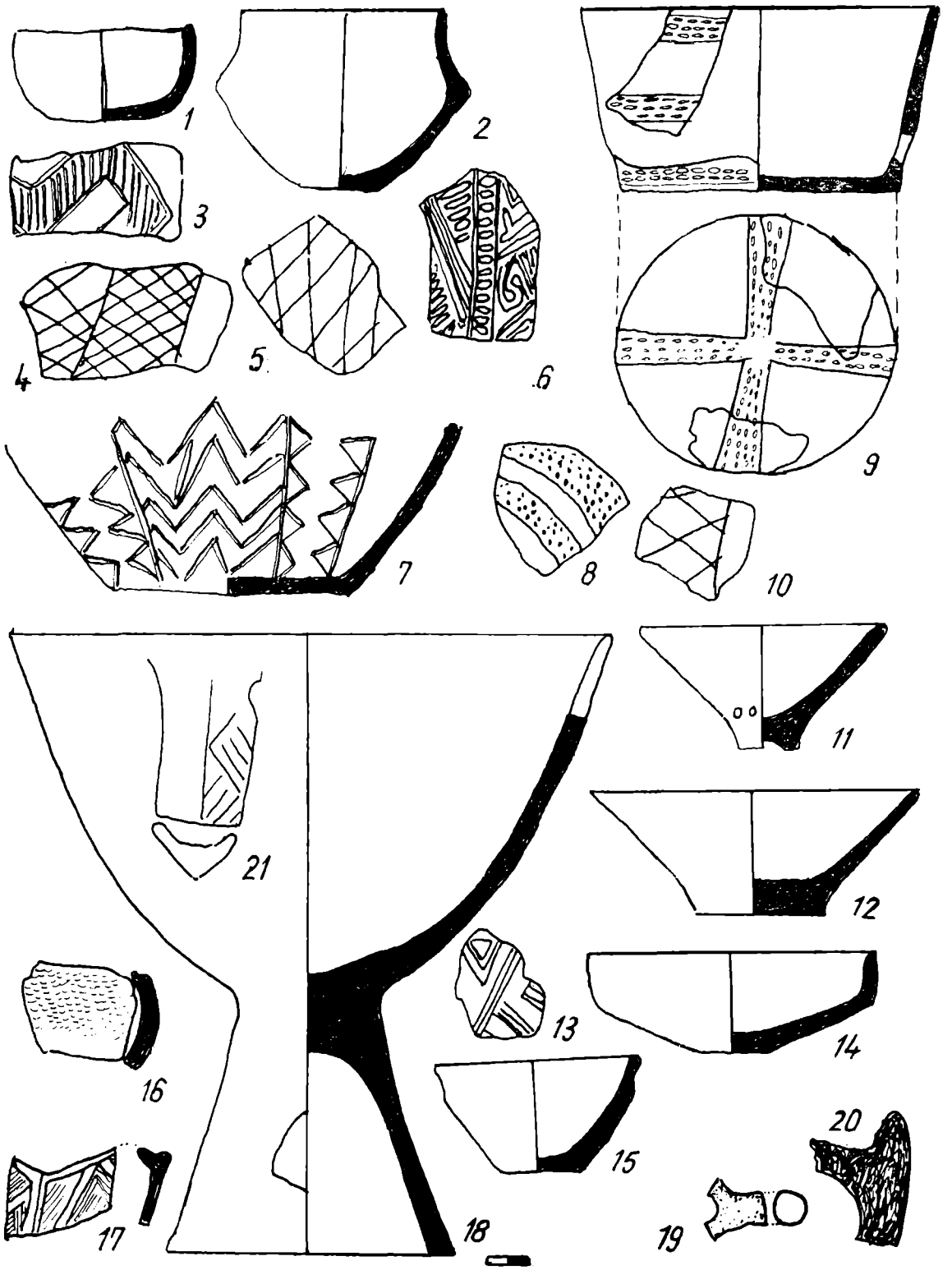

Fig. 3. Circea — „Viaduct". 1—20 ceramică Dudești-Vinča

Fig. 3. Circea — „Viaduct". 1—20 céramique Dudești-Vinča.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

policromă și s-a format, de asemenea, prin depunerea a trei niveluri de locuire.

Deasupra stratului neolitic se află cel al epocii bronzului (cultura Verbicioara), gros de 0,40 m și este de culoare cenușie. Acesta este suprapus de stratul daco-roman, gros de 0,40—0,50 m (fig. 1/2).

Stratigrafia este documentată și de materialul arheologic descoperit în complexe închise, suprapuse stratigrafic sau intersectate, și pe niveluri. Ceramica descoperită în groapa nr. 1 din S XXXIV, împreună cu cea din camera cuptorului din S XXXIII este caracteristică primei etape a aspectului cultural Dudești-Vinča, de la „Viaduct". Ceramica de uz comun prezintă numeroase caracteristici de tradiție Criș. Astfel, motivele de tradiție Criș, ca: barbotina, alveolele și crestăturile de mai multe tipuri, motivele plastice, inclusiv brîul alveolar și liniile incizate dispuse în rețea, de multe ori combinate cu motivul alveolar, ornamentează vasele de uz comun, a căror formă evoluează, acum, spre bitronconism (fig. 3/1—5). Pleava este folosită ca degresant în pasta tuturor categoriilor ceramice. Vasele sînt modelate în aceeași tehnică cunoscută încă din primele etape ale neoliticului timpuriu.

Tehnica exciziei, folosită la ornamentarea măsuțelor de cult, o întîlnim în toate etapele neoliticului din așezarea de la Cîrcea (fig. 3/6, 21).

În cadrul speciei ceramicii lustruite de culoare neagră-cenușie se observă o îmbinare a formelor cunoscute în aria culturilor Dudești și Vinča.

Fructierele, cupele și paharele moștenesc ca formă, asemănător tipului Dudești, pe cele din faza ceramicii policrome (fig. 3/2, 11, 14, 18). În complexele amintite mai sus se întîlnesc mai frecvent fragmente ceramice lustruite și ornamentate cu motive tipice Vinča B1 (fig. 3/,3 7, 13, 17). Este vorba de benzi orizontale, umplute cu puncte lustruite, și linii în zig-zag mărginite de triunghiuri nehașurate și încrustate cu pastă albă, care împodobesc vasele de formă tronconică (fig. 3/9). Motivul spiralic, incizat, nu este încă cunoscut pe ceramica din prima etapă a acestui aspect cultural. Motivul canelat îl întîlnim foarte rar, realizat fiind într-o manieră specifică culturii Dudești (fig. 3/16).

În groapa nr. 2, care intersectează camera cuptorului, s-a descoperit o ceramică specifică celei de a doua etape de evoluție a aspectului cultural Dudești-Vinča.

Ceramica descoperită în locuințele de suprafață este tipică ultimei etape de evoluție a acestui aspect cultural, ale cărui caracteristici sînt deja cunoscute. (fig. 3/13, 15, 17, 19—20).

Dintre piesele mai deosebite găsite în locuința din secțiunea XXXIII, evidențiem partea superioară a unui vas de provizii, de mari dimensiuni, a cărui gură măsoară 0,60 m în diametru.

Prezența a numeroase vase de mari dimensiuni, în toate locuințele de suprafață, reflectă nivelul de dezvoltare economică a comunităților neolitice de la „Viaductul Cîrcea".

Stratul cu ceramică pictată policrom ne-a oferit, de data aceasta, un material nu cu mult mai reprezentativ față de cel cunoscut din campaniile precedente (fig. 2/5—14). Pe ceramica pictată policrom, descoperită la baza stratului, culoarea roșie continuă să joace un rol principal în obținerea efectului policrom (fig. 2/6, 8), situație întîlnită și în așezările din faza Tsangli a culturii Dimini, din Tesalia.

Din categoria ceramicii lustruite, evidențiem cîteva fragmente de străchini și castroane bitronconice, ornamentate cu proeminențe conice (fig. 2/9—12), dintre care unul este lucrat într-o tehnică și formă specifică culturii Vinča faza A (fig. 2/12). Acestea sînt elemente foarte prețioase pentru o încadrare cronologică cît mai aproape de realitate a culturii neolitice de la Cîrcea.

Noile situații stratigrafice surprinse în așezările de la „Hanuri" și „Viaduct" vin să ajute sau să completeze, în continuare, elucidarea a numeroase probleme, pe care le ridică cunoscuta așezare neolitică de la Cîrcea.

LES ÉTABLISSEMENTS NÉOLITHIQUES DE CÎRCEA (DEP. DE DOLJ)

RÉSUMÉ

Les fouilles de l'établissement néolithique de Cîrcea „Haltă" ont mis en évidence six complexes archéologiques (des fosses de huttes ou ménagères et des débris d'âtre) qui se trouvent en des rapports stratigraphiques claires. La céramique des complexes archéologiques du premier niveau (ayant une épaisseur de 0,15 m, appartient à la phase Starčevo II a tandis que celle du deuxième niveau (épais de 0,50 m) appartient à la phase Starčevo II b (III Milojčić).

Les fouilles de la site de „Viaduct" ont conduit à la découverte des deux habitations de surface de type Vinča-Dudești qui superposent des fosses ménagères contenant de la céramique peinte polychrome et de la première phase de Vinča-Dudești.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Săpăturile arheologice din așezările neoliticului timpuriu de la Grădinile, jud. Olt

M. NICA, AURELIA MINCĂ

La săpăturile arheologice începute în așezarea de la „Islaz" de către Muzeul Olteniei, încă din anul 1977, s-a alăturat, începînd cu vara anului 1980, și Muzeul de Istorie din Slatina, care efectuează cercetări în partea de est a aceleiași așezări.

În 1981 Muzeul Olteniei a continuat săpăturile în partea de vest a așezării, prin trasarea a încă două secțiuni — S IV și S V, lungi de 40 m și late de cîte 3 m fiecare —, în imediata apropiere a secțiunii nr. 1. Au fost identificate șapte complexe arheologice: două locuințe neolitice, patru gropi menajere și un bordei prefeudal (secolul al X-lea).

Locuința nr. 4, împreună cu groapa menajeră nr. 13, ne-a oferit cele mai clare situații stratigrafice. Ambele complexe arheologice erau suprapuse de aglomerări de cioburi, vase și pietre, de culoare cenușie, specifice nivelului II.

Între carourile 9 și 14, în ambele secțiuni, s-a conturat, prin răzuire, după îndepărtarea stratului de locuire cu bogate urme ale nivelului II, o suprafață murdară, de dimensiuni mari (pînă la 10 m diametru). Locuința nr. 4 se adîncea cu 0,20—0,40 m față de nivelul de călcare antic. Podina este mai ridicată și mai netedă în centrul locuinței. Orientată est-vest, locuința se lărgea spre est și se îngusta spre vest, acolo unde va fi fost intrarea , pe care însă nu am putut-o delimita din motive obiective.

Cele mai multe fragmente ceramice, destul de puține față de alte complexe arheologice, oase și mai cu seamă cărbune și fragmente mici de chirpic s-au putut recolta spre latura de sud, acolo unde ea se curbează spre înafară și se adîncește, față de podină, cu 0,15 m. Spre latura de nord a aceleiași locuințe, am avut șansa, puțin obișnuită, să descoperim, la —0,65 m față de nivelul actual, un văscior de lemn, foarte bine conservat (fig. 2/1). Este a patra piesă neolitică de lemn, descoperită pînă în prezent, în așezarea de la „Islaz".

Puținătatea materialului arheologic descoperit într-un complex atît de mare este o dovadă în plus că respectivul complex a aparținut unei locuințe neolitice, puțin adîncite în pămînt.

Majoritatea fragmentelor ceramice culese de pe podina locuinței provin de la vase de dimensiuni mici, de formă sferică sau emisferică (fig. 1/1—8; 2/1, 4—7). Ele sînt frumos lustruite și pictate monocrom, de culoare roșie-brună. Cîteva fragmente pictate cu motive liniare însoțite de buline sau puncte ovale, arcuri combinate cu motivul în formă de ciucure de culoare albă pe fond roșu, provin de asemenea de la vase de dimensiuni mici. (fig. 2/4, 5, 7). Un fragment ceramic ornamentat pe partea interioară cu buline albe înșirate pe o linie tot de culoare albă pe fond roșu-brun, puternic lustruit (fig. 2/7), constituie încă o dovadă că materialul arheologic descoperit în locuința nr. 4 corespunde cronologic fazei Amzabegovo 1 c. Material asemănător a fost găsit în gropile menajere nr. 6, 7, 13.

Între carourile 17 și 18 ale secțiunii 5 a apărut, a 0,60 m adîncime față de nivelul actual, o aglomerare de cioburi, puține oase, pietre arse, fragmente mici de rîșnițe, unelte de silex, două vase mari de provizii *in situ*, o măsuță de cult și mai multe vase întregibile, care au aparținut unei locuințe a nivelului II, pe care noi am notat-o, în continuare, cu cifra 5. Resturile acesteia se aflau la același nivel, pe un strat de pămînt negru cenușiu, gros de 0,15—0,20 m față de stratul nelocuit. Vatra locuinței, cu diametrul de 0,90 m, era situată spre peretele de est, cu 0,20 m mai sus de solul nelocuit. În apropierea vetrei se mai aflau un vas mare de provizii și o rîșniță. Vatra a fost amenajată pe un pat de pietricele, lucru obișnuit în epoca neolitică. Spre centrul locuinței s-au găsit nuclee de silex împreună cu așchiile și lamele desprinse în urma confecționării uneltelor. Stratigrafic, cît și după aspectul ceramicii descoperite, locuința nr. 5 aparține nivelului II. Este a doua locuință de suprafață, descoperită, pînă în prezent, în nivelul II din așezarea de la Islaz, cu dimensiunea de 7 m. Ea este deosebit de importantă atît prin bogăția inventarului descoperit dar, mai cu seamă, prin felul de dispunere al acestuia, în interiorul locuinței. În apropierea aceleiași locuințe, s-a identificat un mic complex alcătuit dintr-un corn mare de bour și cîteva fragmente ceramice pictate, provenite de la o cupă, cu gura larg deschisă. Complexul se afla situat pe un strat de pămînt de culoare neagră cenușie, gros de 0,20 m față de solul nelocuit. Stratigrafic, cît și după motivele de culoare albă pictată în „solid style" pe fond cărămiziu, respectivul complex aparține nivelului II. Dispunerea motivelor în trepte ne amintește de stilul specific culturii Sesklo din Thesalia. Un fragment asemănător, pictat cu

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

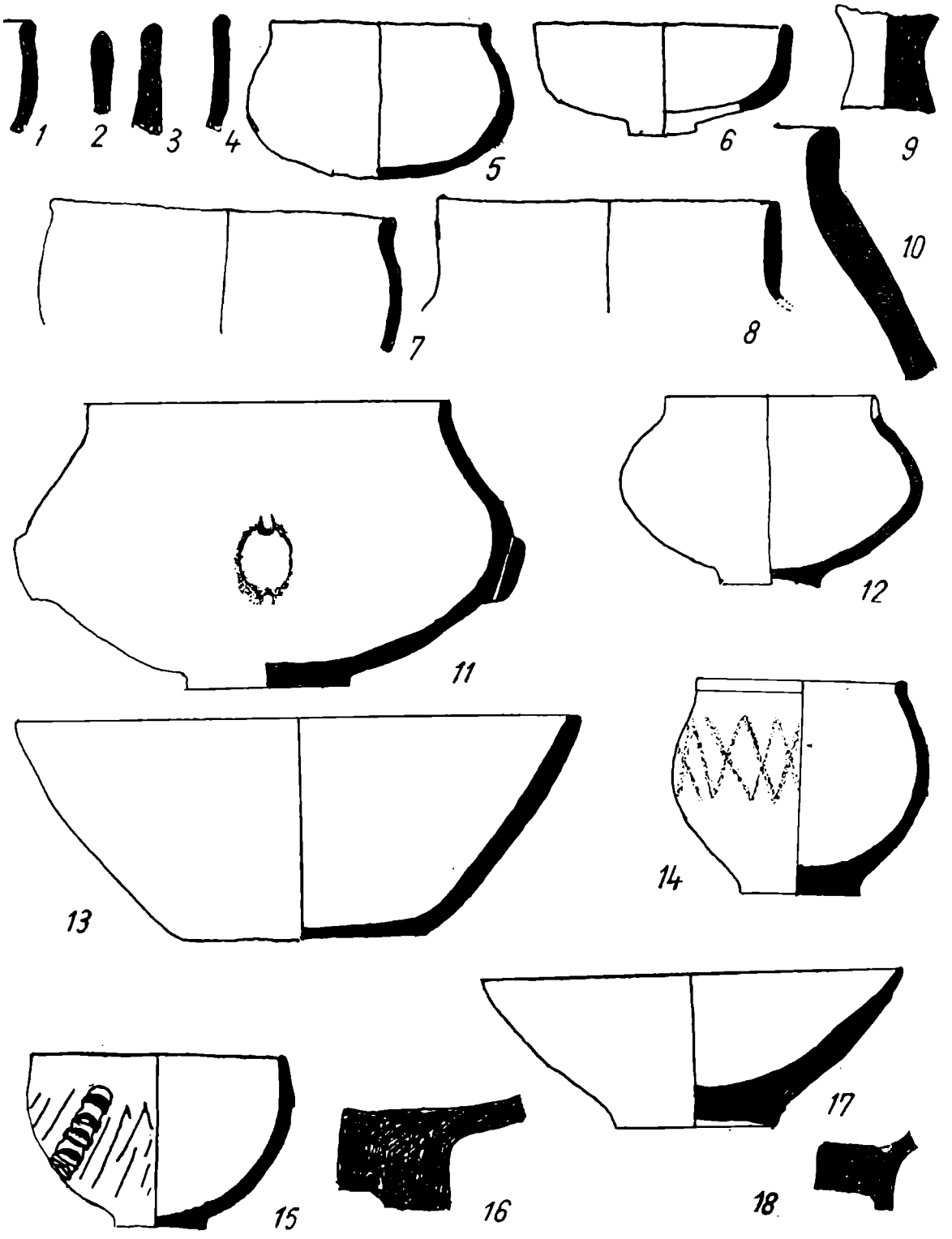

Fig. 1. Grădinile — „Islaz". 1—8 ceramică din nivelul I; 11—13 ceramică din nivelul II; 9—10, 14—18 ceramică din nivelul III.

Fig. 1. Grădinile — „Islaz". 1—8 céramique du niveau I; 11—13 céramique du niveau III; 9—10, 14—18 céramique du niveau III.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

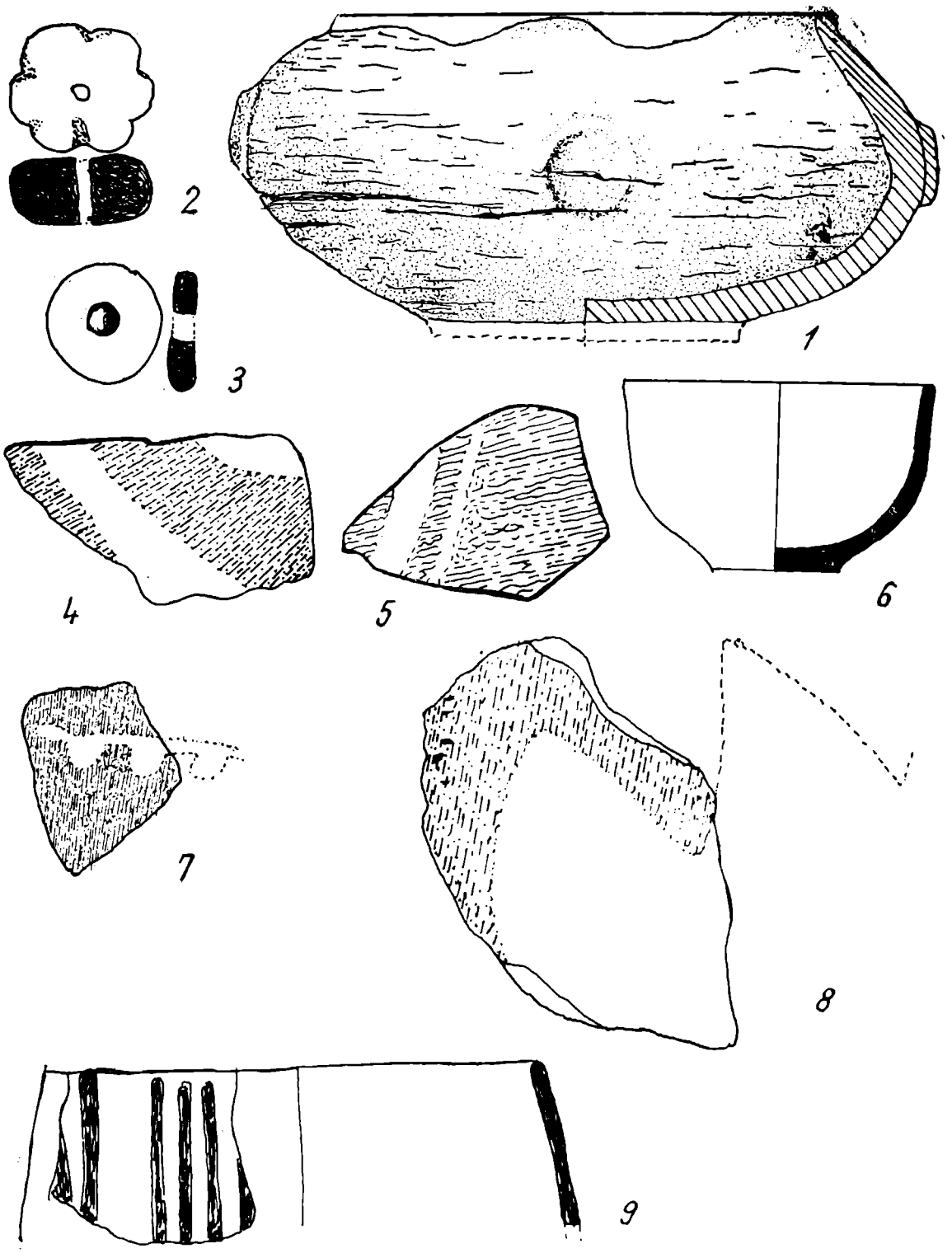

Fig. 2. Grădinile — „Islaz". 1 vas de lemn din nivelul I;2—3 fusaiole din nivelul II; 4—7 ceramică pictată din nivelul I; 8 fragment ceramic pictat cu roșu-brun pe fond alb (stil Sesklo); 9 ceramică din nivelul III.

Fig. 2. Grădinile — „Islaz". 1 vase en bois du niveau I;2—3 fusaïoles du niveau II; 4—7 céramique peint du niveau I; 8 fragment céramique peint en rouge-brun à fond blanc(style Sesklo); 9 céramique du niveau III.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

aceleași motive de triunghiuri de culoare roșie pe fond alb (fig. 2/8), a fost găsit imediat sub vatra locuinței nr. 5.

Dintre gropile menajere, groapa nr. 1 ne-a oferit cel mai bogat material arheologic. Descoperirea a două toarte de vase în acest complex pune în discuție noi probleme de cronologie a neoliticului timpuriu, din această parte a Olteniei.

Situații arheologice la fel de bogate au fost surprinse în partea de est a așezării, unde săpăturile, efectuate în colaborare cu Muzeul din Slatina, au dat la iveală două complexe arheologice foarte caracteristice pentru nivelurile II și III. Astfel, în caseta nr. 13 a secțiunii 3, a fost descoperită o groapă curbo-liniară, cu material ceramic (fig. 1/10—14) specific fazei Starčevo II a, asemănător cu cel descoperit în complexele nivelului 1 de la „Haltă"-Circea".

În caseta nr. 14 a secțiunii VI, s-a identificat o aglomerare de cioburi (fig. 1/9, 15—18), oase și unelte de piatră, care au aparținut, probabil, unei locuințe de suprafață a nivelului 3. Complexul nu a fost dezvelit în întregime. Ceramica, pictată cu motive liniare de culoare neagră pe fond roșu, (fig. 2/9) este specifică fazei Starčevo II b.

Cu fiecare campanie arheologică efectuată în așezarea de la „Izlaz-Grădinile" patrimoniul muzeal se îmbogățește cu numeroase materiale arheologice între care unele unicate, cum ar fi obiectele de lemn descoperite în vara anului trecut.

O dată cu numeroasele date oferite de noile săpături de la Grădinile, arheologii reușesc să rezolve numeroasele probleme legate de originea și evoluția neoliticului timpuriu din această parte a țării.

Astfel, ceramica pictată, descoperită pînă în prezent la Grădinile, pune din nou în discuție problema cronologiei neoliticului timpuriu din țara noastră.

L'ÉTABLISSEMENT NÉOLITHIQUE DE GRĂDINILE-„ISLAZ"

RÉSUMÉ

Les fouilles de l'établissement de néolithique ancien de Grădinile — „Izlaz" ont mis en évidence sept complexes archéologiques: deux habitations néolithiques, quatre fosses ménagères contenant de la céramique du premier et deuxième niveau et une hutte féodale (X-ième siècle).

L'habitation néolithique nr. 4 (10 m. en diamètre) apartenant au premier niveau, contenait de la céramique specifique à la phase Anzabegovo et était superposée par une agglomération de téssons du deuxième niveau (la phase Starčevo II b).

L'habitation n. 5, de surface (7 cm. en diamètre) appartient à la phase Starčevo II b.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Cercetările arheologice din așezarea culturii Hamangia de la Tîrgușor-punctul "Urs"

PUIU HAȘOTTI

Așezarea se cunoștea datorită cercetărilor perieghetice, făcute în anii 1956—1957 [1]. În urma lor și a unui sondaj efectuat în 1961, s-au publicat 55 de unelte din silex [2], iar pe baza studiului lor, așezarea s-a datat în faza Goloviția a culturii Hamangia [3].

La Tîrgușor — punctul „Urs", purtătorii acestei culturi s-au așezat pe jumătatea de sud a pantei line a unei coline foarte puțin înalte. În zona imediat apropiată curg o serie de pîriiașe. Din cercetările perieghetice făcute de noi, s-au descoperit, în împrejurimi, și trei așezări de epocă romano-bizantină (sec. IV—VI e.n.), dintre care una la poalele de vest ale colinei pe care a fost așezarea neolitică.

S 1 — trasată chiar la poala de vest-sud-vest a colinei, pentru a se vedea dacă, aici, sînt depuneri neolitice. Au apărut cîteva fragmente ceramice și aschii din silex, aparținînd culturii Hamangia, laolaltă cu cioburi romane. Nu s-a surprins un strat arheologic. Dimensiunile secțiunii — 15 × 1,5 m.

S II — situată la circa 100 m sud-est de S 1, cu dimensiunile de 15 × 1,5 m și orientată est-vest.

S III — la 50 m est de S II, orientată est-vest, cu dimensiunile de 20 × 1 m.

S IV — la 50 m nord de S III, orientată est-vest, cu dimensiunile de 10 × 1 m. A avut caracterul unui sondaj, efectuat în vîrful colinei.

S V — la 0,50 m nord de S III, paralelă cu aceasta, cu dimensiunile de 15 × 1,5 m.

În ultimele patru secțiuni a fost surprins un singur nivel arheologic, aparținînd culturii Hamangia, și aflîndu-se la 0,35—0,40 m față de actualul nivel de călcare. Grosimea stratului arheologic variază între 0,35—0,45 m. El este răvășit, pe alocuri, în partea lui superioară, de lucrările agricole.

S-au surprins o serie de complexe (fig. 1), pentru care s-au lărgit, acolo unde era necesar, respectivele secțiuni. Gropile menajere nr. 1 (D = 1,35 m., A = 0,70 m.) și nr. 2 (D = 1,70 m., A = 0,50 m.) au apărut în S III, iar groapa menajeră nr. 3 (D = 1,55 m., A = 0,80 m.), în S IV. Aceste gropi aveau o formă aproximativ rotundă și porneau din partea superioară a nivelului neolitici. În S V, la 0,40 m adîncime, a apărut o suprafață plană de circa 4 m², bine bătătorită, pe care s-au descoperit fragmente ceramice, cîteva unelte din silex, oase de animale, fragmente de vatră fățuite pe o parte. Nu am surprins, însă, urme de pari, dar credem că ar putea fi o modestă locuință de suprafață.

Expunem în continuare principalele descoperiri.

UNELTELE

A. *Uneltele din piatră.*

Cercetările au scos la iveală mai multe fragmente de rîșnițe și frecătoare. Ele au fost confecționate dintr-un calcar dur. Rîșnițele sînt portabile, de mici dimensiuni. Totuși, în g. 2, a apărut un exemplar mai mare (L = 54 cm, l = 27 cm, G = 6,5 cm) (Fig. 2/1).

Dintre uneltele din piatră mai semnalăm următoarele trei topoare: *Nr. 1* (6,6 × 4,8 × 1,4 cm), din calcar gălbui-cafeniu, intens folosit. În secțiune este dreptunghiular; ceafa și tăișul sînt drepte (fig. 2/2); găsit în g. 1. *Nr. 2* (8,5 × 4,5 × × 2,8 cm), din granit verzui; o parte din ceafă și tăișul sînt sparte; în secțiune are o formă dreptunghiulară, cu laturile lungi mai curbe (fig. 2/3); găsit în g. 2. *Nr. 3* — (11,4 × 5,8 × 4 cm), din granit verzui. Ceafa și tăișul sînt aproximativ drepte, iar în secțiune este plan-convex (fig. 2/4); găsit în g. 2. Faptul că s-au descoperit numai topoare, nu și dălți sau tesle, ca și formele și dimensiunile lor, par să indice un neolitic dezvoltat [4], o fază relativ evoluată a culturii Hamangia.

B. *Uneltele din silex* (fig. 2/5).

Au fost confecționate din silex de tip „balcanic" [5] de culoare cafenie (diferite nuanțe), cu pete alb-gălbui. S-au descoperit, în nivel, cîteva fragmente de cuarțit, dar nu și unelte din această rocă. În zona înconjurătoare, zăcăminte de silex s-au descoperit, între altele, la: Grădina și M. Kogălniceanu [6], așa încît procurarea materiei prime nu constituia o problemă. Ca și în celelalte așezări aparținînd culturii Hamangia, uneltele din silex au fost lucrate pe loc.

[1] C. S. Nicolăescu-Plopșor, Materiale, 5, 1959, p. 16.

[2] Al. Păunescu, *Evoluția uneltelor și armelor din piatră cioplită descoperite pe teritoriul României*, București, 1970, p. 170—171. Anexa 7.

[3] *Ibidem*, p. 47.

[4] Eug. Comșa, SCIV, 24, 1973, 2, p. 245—265.

[5] Idem, Peuce, 4, 19, p. 6—9.

[6] C.S. Nicolăescu-Plopșor, *op. cit.*, p. 16.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

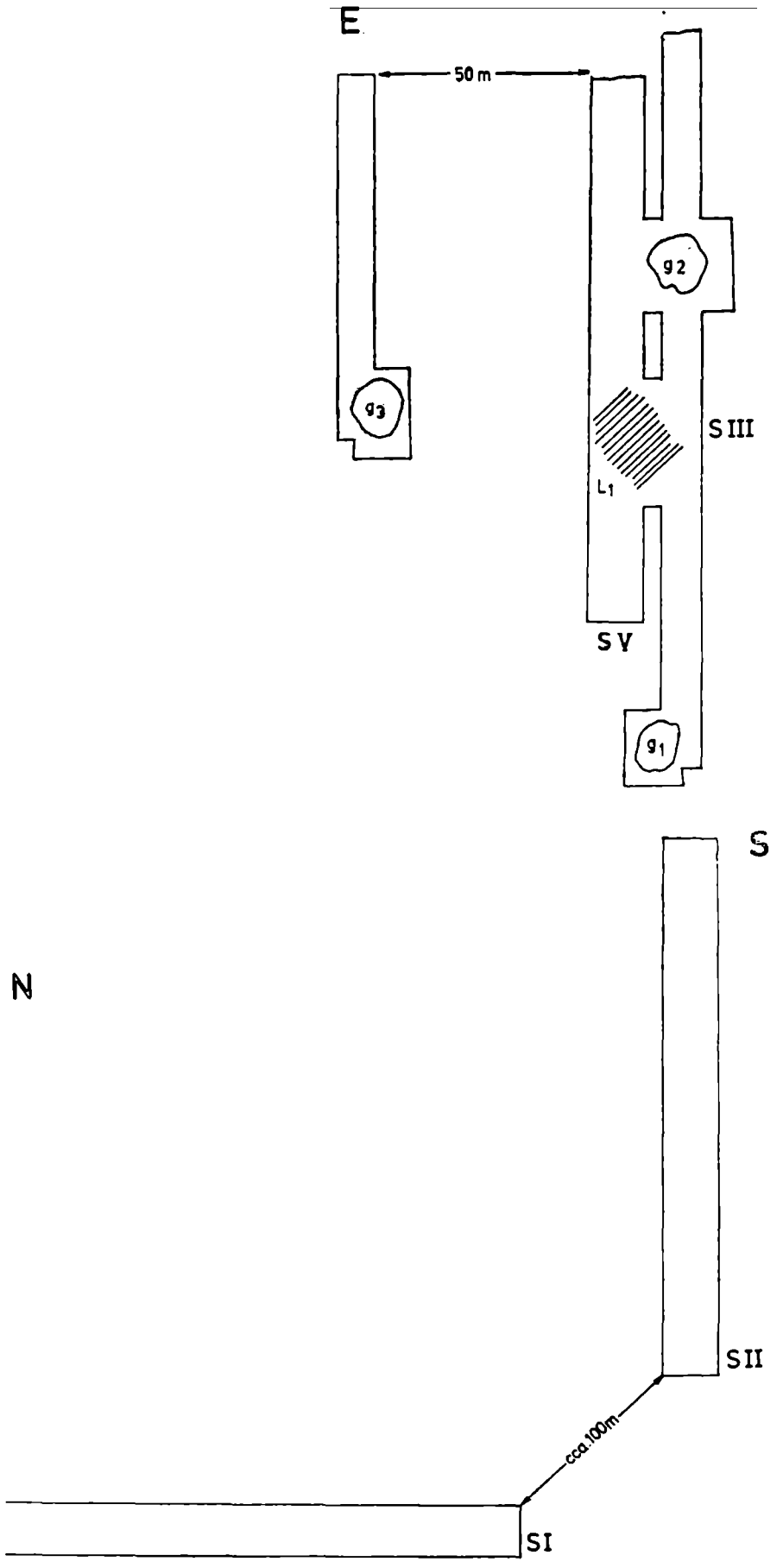

Fig. 1. Tîrgușor. Planul cercetărilor.

Fig. 1. Tîrgușor. Plan de ensemble.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

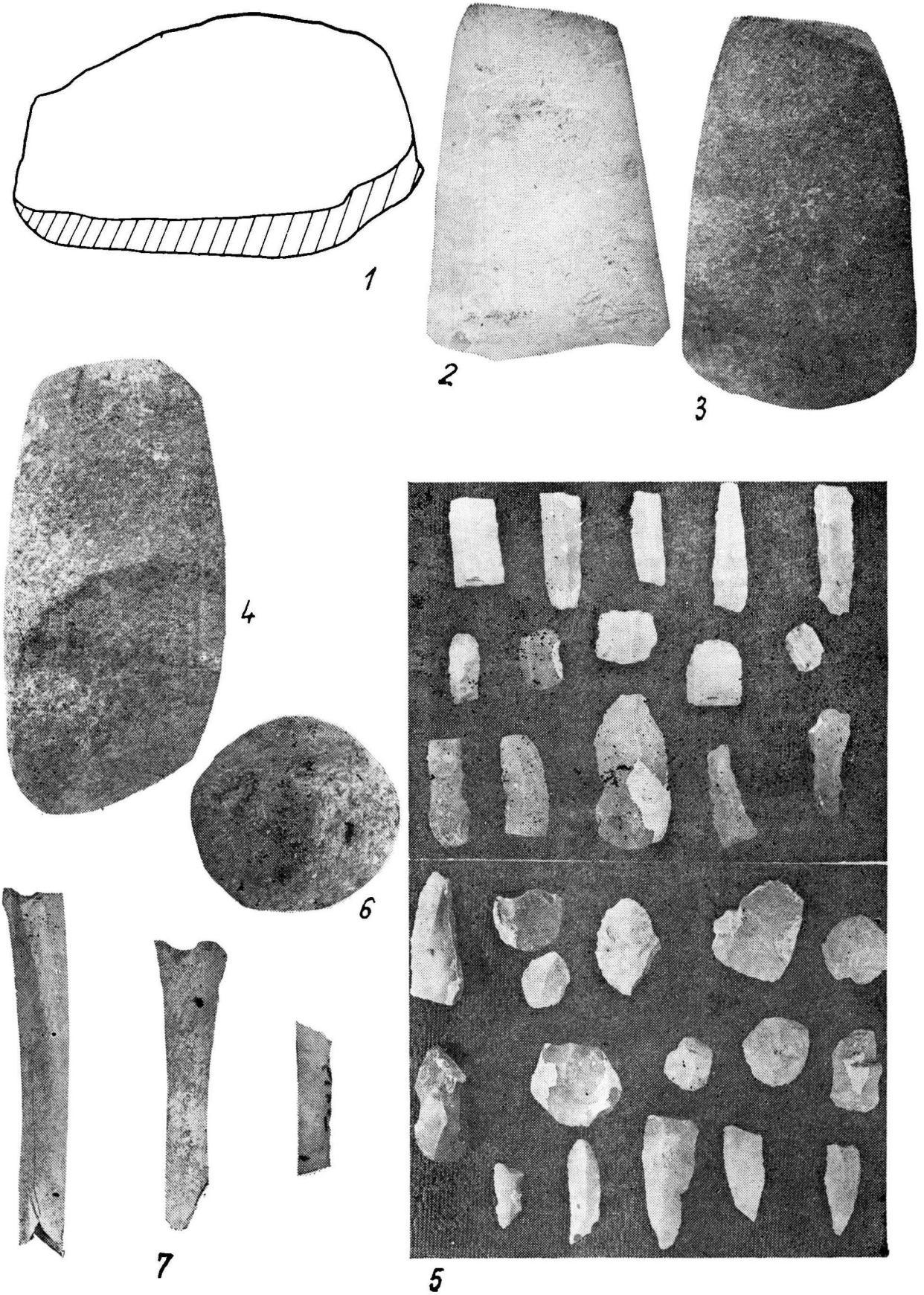

Fig. 2. Tîrgușor. 1 rîșniță; 2—4 topoare; 5 unelte de silex; 6 percutor; 7 împungător de os.

Fig. 2. Tîrgușor. 1 meule; 2—4 haches; 5 outils en silex; 6 percuteur; 7 perçoire en os.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

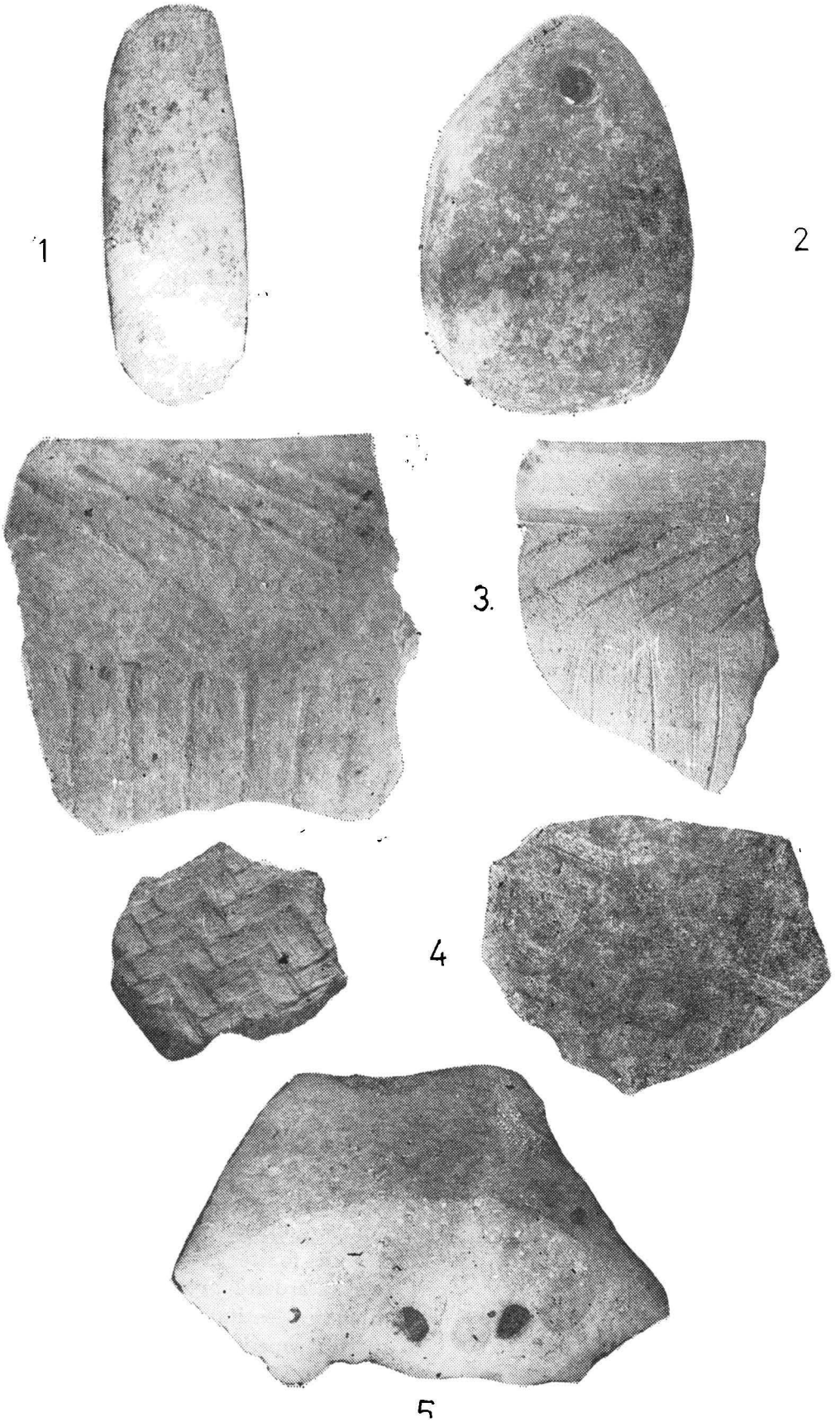

Fig. 3. Tîrgușor. 1 dăltiță de os; 2 greutate pentru războiul de țesut; 3 ceramică cu barbotină; 4 funduri de vase imprimate; 5 strecurătoare.

Fig. 3. Tîrgușor. 1 petit ciseau en os; 2 poid pour le méiter à tisser; 2 céramique enduits de barbotine; 4 bases des vases imprimées; 5 passoire.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

La Tîrguşor — punctul „Urs", microlitele sînt predominante, dar, faţă de aşezarea de la Medgidia-Satu Nou, care a fost încadrată în faza Goloviţa a culturii Hamangia [7], se constată anumite diferenţe în ceea ce priveşte răspîndirea unor tipuri de unelte. Astfel, la Tîrguşor — punctul „Urs", uneltele cu retuşuri abrupte sau cu „encochuri" largi (tipuri ce amintesc bine de influenţa tardenoisiană), sînt slab reprezentate. Apoi, s-a observat, că în comparaţie cu Medgidia-Satu Nou, la Tîrguşor — punctul „Urs", uneltele pe lame şi lamele sînt mai frecvente, un exemplu sugestiv, în acest sens, oferindu-ni-l gratoarele — cele mai răspîndite unelte din cadrul culturii Hamangia—, care, în ultima aşezare, sînt de multe ori amenajate pe lăţimea lamelor sau lamelelor. Lipsa pieselor geometrice şi răspîndirea relativ mare a pieselor componente (care indică o sedentarizare mai mare a populaţiei), pot pleda pentru o încadrare ceva mai tîrzie a aşezării de la Tîrguşor-. Punctul „Urs", faţă de Medgidia-Satu Nou Există asemănări şi cu uneltele din silex de la Ceamurlia de Jos, cu deosebirea că, în ultima aşezare, ele sînt mai mari, constînd mai ales din lame [8], pe cînd în aşezarea noastră lamelele sînt predominante lamelor. Cele mai mici unelte sînt: un gratoir pe aşchie (1,1 × 1 cm) şi două gratoare pe vîrf de lamele (L = 1,8 cm). Cele mai mari unelte sînt o serie de lame care ajung pînă la 6 cm lungime. Pentru o mai bună imagine a uneltelor din silex din această aşezare, expunem mai jos lista-tip a acestora.

Nr. crt.	Tipul de piesă	Nr. piese		%	
1	Gratoare simple pe aşchie	17		8,09	
2	Gratoare unguiforme	6	44	2,85	20,95
3	Gratoare duble	6		2,85	
4	Gratoare pe vîrfuri de lame sau lamele	15		7,41	
5	Lame şi lamele, cu „encoches" pe o latură	13		6,19	
6	Lame (2), lamele (4), cu „encoches" sub spărtură	6	24	2,85	
7	Lame (1), lamele (2) „encoches" invers	3		1,42	11,42
8	Lame (1) lamele (1) cu „encoches" dublu	2		1,95	
9	Aşchii cu „encoches"	6		2,85	
10	Răzuitoare convexe	12		5,71	
11	Răzuitoare drepte,	4		1,90	
12	Răzuitoare drepte pe lamă	3		1,42	
13	Răzuitoare concave	5		2,38	
14	Răzuitoare invers convexe	6		2,85	
15	Răzuitoare dublu convexe	2		0,95	
16	Răzuitor invers; fin denticulat	1	37	0,47	17,61
17	Răzuitor dublu concav	2		0,95	
18	Răzuitor pe două laturi perpendiculare ale unei aşchii	1		0,47	
19	Răzuitor pe patru laturi ale unei aşchii	1		0,47	
20	Perçoire	6		2,85	
21	Perçoire cu „encoches"	1		0,47	
22	Esquillés	2		0,95	
23	Piese componente	24		11,42	
24	Lame (23), lamele (43) intregi sau sparte, cu retuşe drepte, abrupte regulate, inverse, fin denticulate	66		31,42	
	Lame (16), lamele (107), intregi sau sparte la unul sau ambele capete; neretuşate			100%	

Total — 210 unelte

În legătură cu uneltele din silex, subliniem descoperirea unui mic percutor din silex (3,3 × × 3 × 2,8) în g.3 (fig. 7).

C. *Uneltele din os*

S-au descoperit mai multe fragmente de împungătoare, (fig. 8) care provin de la piese de diferite dimensiuni. Ele au fost confecţionate din oase de păsări, tehnica cioplirii şi şlefuirii nefiind deosebită. Niciunul nu a fost lustruit. Din cadrul uneltelor din os mai menţionăm o dăltiţă (fig. 9), dintr-o plăcuţă plată (6,8 × 2,3 × 0,3 cm), găsită în g.1 şi cu analogii la Ceamurlia de Jos [9] şi un fragment dintr-un instrument folosit poate la fasonarea şi netezirea vaselor [10]. Poartă urme de utilizare pe ambele feţe şi laturi; găsit în g.3.

D. In g.3 s-a descoperit o greutate pentru războiul de ţesut (fig. 10). A fost confecţionată dintr-un lut de foarte bună factură, deosebit de dens, căruia arderea puternică şi uniformă i-a conferit o mare densitate. Are o formă ovoidală. Spre partea superioară, mai ascuţită, prezintă o perforaţie. Dimensiuni — 6,7 × 3,7 cm. Din cîte ştim este singura descoperire de acest gen din cadrul culturii Hamangia. Piese asemănătoare există în cultura Gumelniţa.

[7] P. Haşotti, Pontica, 13, 1980, p. 212.
[8] D. Berciu, *Cultura Hamangia*, Bucureşti, 19, p. 177—186.
[9] *Ibidem*, p. 190—191.
[10] *Ibidem*, p. 189—190.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

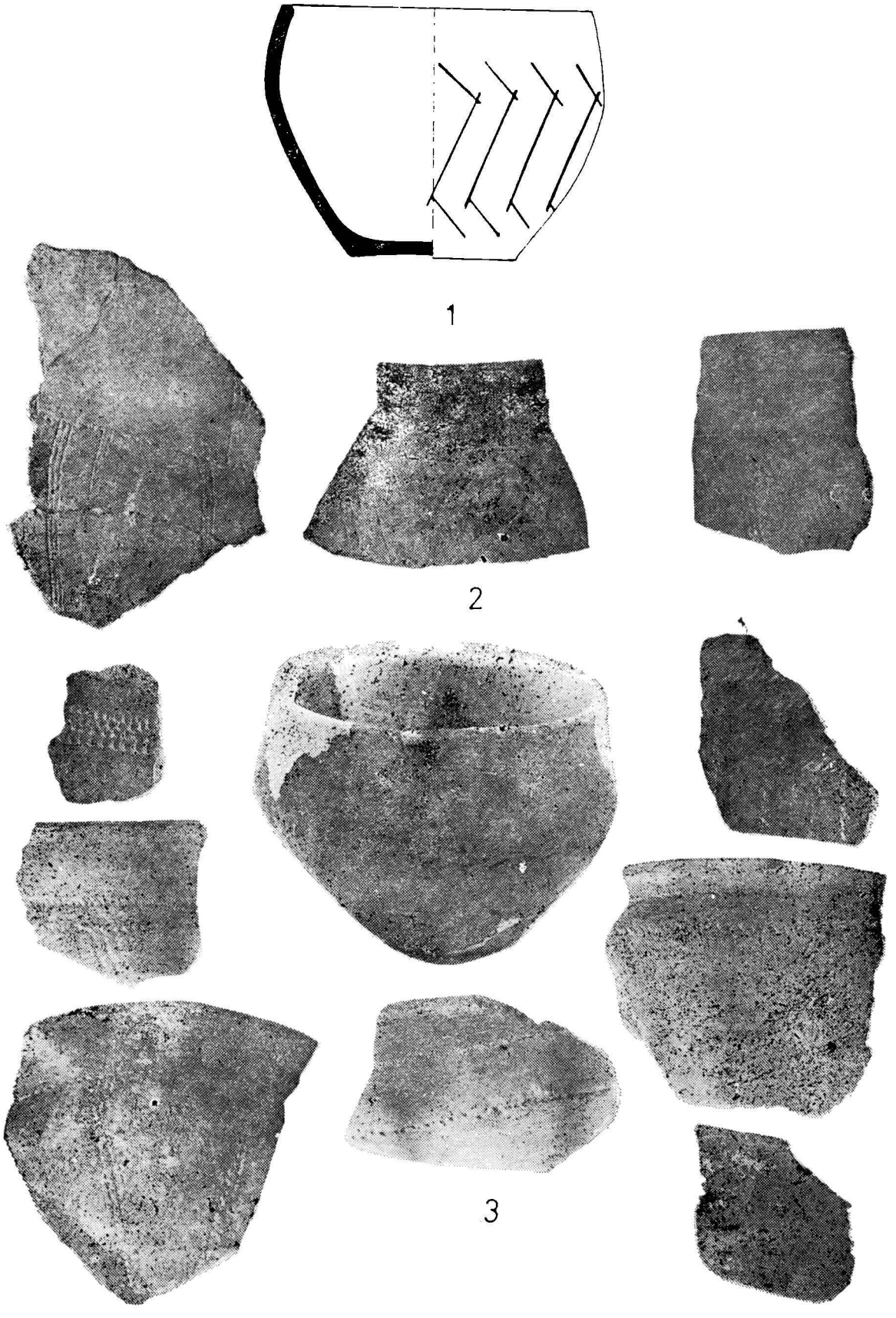

Fig. 4. Tîrgușor. 1 vas cu incizii; 2—3 ceramică ornamentată.

Fig. 4. Tîrgușor. 1 vase à incisions; 2—3 céramique decorée.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

CERAMICA

Cercetările ne-au oferit o mare cantitate de ceramică. Din păcate ea se prezintă foarte fragmentară. Se pot distinge trei mari grupe ceramice.

1. Ceramica de uz comun, care la rîndul ei se împarte în două subgrupe:

a) Ceramica de uz comun grosieră, dintr-o pastă ce conţine între altele şi pietricele. Pereţii vaselor sînt groşi, arderea nu este bine făcută. Peste ceramică s-a aplicat un strat de barbotină, care de multe ori se prezintă neorganizată (fig. 11). Mai multe funduri de vase au imprimate urme de rogojini, întocmai ca la Goloviţa [11]. (fig. 12). Fragmentele ceramice din această subgrupă, lasă să se întrevadă că vasele aveau dimensiuni mari (I = 40 — 50 cm.). Acestei subgrupe îi aparţine şi un fragment de strecurătoare amenajată pe fundul unui vas (fig. 13).

b) Ceramica de uz comun mai fină. Pereţii vaselor sînt subţiri, pasta, mai bine frămîntată şi arsă, este acoperită cu o barbotină fină, organizată în vîrci paralele. Vasele erau de dimensiuni mai mici, cu forme, în general, tronconice, cum este exemplarul din S 11, care are înălţimea de 8,2 cm. (fig. 4/1). Buza acestor vase este uşor îngroşată, căpătînd o formă rotundă sau, în alte cazuri, cînd vasele sînt mai mici, nu este deloc individualizată. Unele fragmente au, peste barbotină, incizii drepte, mai rar caneluri sau excizii neregulate. Unele fragmente au excizii alveolate sub sau pe buză. O altă formă este cea cu gît scurt, cilindric, cu buza uşor evazată.

Predomină vasele celei de a doua subgrupe.

II. *Ceramica grosieră*, acoperită cu slip negru lustruit şi cu încrustaţii (liniuţe, triunghiuri) cu pastă albă (fig. 4/2). Motivele decorative sînt dispuse în grupe de linii, care formează unghiuri. Pereţii acestor vase sînt, de multe ori, groşi şi neuniform arşi. Această grupă este mai puţin reprezentată.

Ceramica de uz comun este mai numeroasă decît cea fină, fenomen care se observă în toate aşezările culturii Hamangia.

III. *Ceramica fină* (fig. 4/3). Pasta este bine frămîntată, ca degresant folosindu-se nisipul şi cioburile foarte mărunt pisate. Arderea este uniformă, de cele mai multe ori vasele avînd în spărtură culoarea cenuşiu-deschisă. La vasele de dimensiuni mai mari, care au pereţii mai groşi, apare în spărtură, spre interior, şi culoarea cărămizie. La exterior, dar la unele vase şi în interior, este un slip negru lustruit. Ceramica fină se prezintă unitar pentru toată aşezarea, dar, pentru o mai bună analiză a ei şi a aşezării în general, o prezentăm pe complexe.

În g. 1 şi g. 2, cele mai răspîndite vase sînt cele bitronconice (de la pahare la castroane), care, fapt interesant, majoritatea nu prezintă decor. Urmează, apoi, străchinile cu buza dreaptă sau uşor evazată, întocmai ca şi cele descoperite la Medgidia-Satu Nou. Dar tot atît de bine reprezentate sînt şi străchinile cu buza mare, puternic

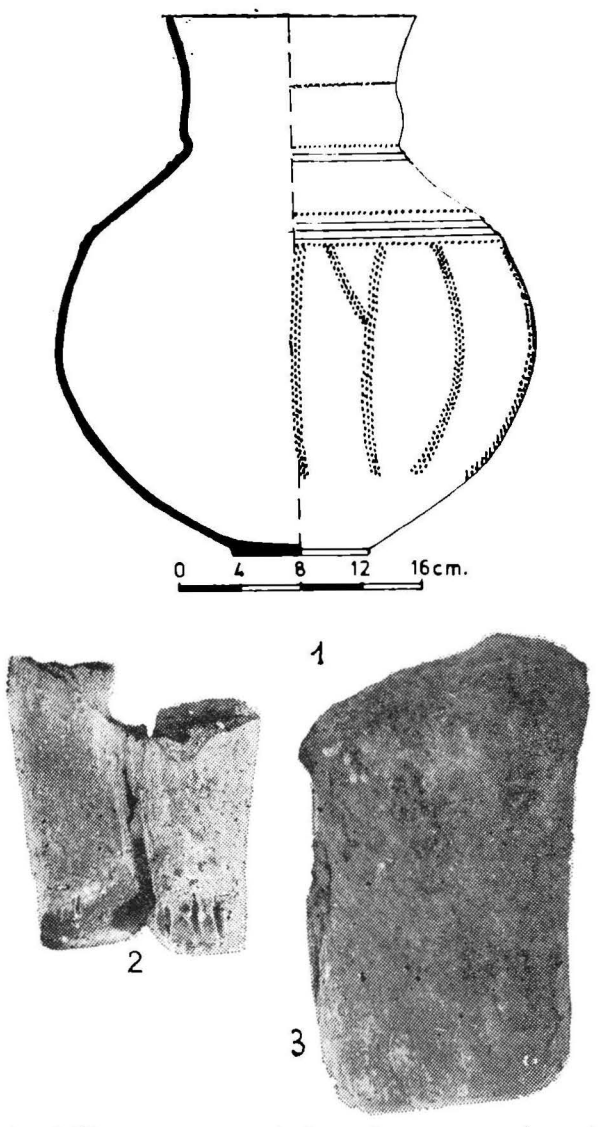

Fig. 5 Tîrguşor. 1 ceramică decorată; 2 partea inferioară a unui idol; 3 cap de idol ?

Fig. 5 Tîrguşor. 1 céramique decorée ;2 partie inferieure d'une idole ; 3 Tête d'une idole ?

evazată şi umărul rotunjit, cu bune analogii la Ceamurlia de Jos [12]. Acestea sînt frumos decorate, pe toată suprafaţa, cu linii formate din puncte, triunghiuri şi liniuţe încrustate cu pastă albă, decor de asemenea, întîlnit la Ceamurlia de Jos [13]. Din g. 2 provine şi un vas întregit, cu corp globular, gît cilindric şi buză evazată, decorat cu linii din triunghiuri încrustate cu pastă albă şi caneluri fine sub gît. Vasul are patru uşoare protuberanţe, dispuse în cruce (fig. 5/4). Forma se întîlneşte la

[11] *Ibidem*, p. 267, p. 263 cu fig. 147/1, 2, 9—11.

[12] *Ibidem*, p. 195, fig. 99—100; p. 200, fig. 102; p. 204' fig. 107—108.

[13] *Ibidem*.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

unele pahare de la Cernavoda, dar dimensiunile vasului nostru (Î = 35,6 cm) fac din acesta un exemplar deosebit. De fapt, respectiva formă a mai apărut în cercetările noastre. Paharele sînt relativ slab reprezentate, iar în privința formelor predomină cele bitronconice, cu partea superioară mai înaltă. Semnalăm apariția canelurii pe cîteva fragmente de pahare și castroane. Pe un fragment a apărut o protuberanță în formă de buton. În g. 3, cele mai răspîndite forme ale ceramicii fine sînt străchinile cu buza dreaptă sau ușor evazată, identice cu cele de la Golovița și Medgidia-Satu Nou, asociate, însă, și cu străchini, cu buza mare și puternic evazată, care se întîlnesc la Ceamurlia de Jos. La unele decorul lipsește, dar la altele, este foarte bogat și variat. La fel de numeroase sînt fragmentele ce provin de la vase bitronconice, unele avînd partea superioară mai mică decît cea inferioară. În această groapă au mai apărut fragmente de la vase globulare, cu gît cilindric și buză evazată. Ele sînt bogat decorate cu incrustații albe și caneluri regulate, dispuse mai ales sub buză și sub gît. De fapt, canelurile sînt relativ frecvente. Paharele sînt mai puține. S-a descoperit și un fragment de capac în formă de căciulă, asemănător cu un exemplar de la Cernavoda [14] și cu mai multe de la Medgidia-Satu Nou [15].

În SV, acolo unde am presupus existența unei locuințe de suprafață, s-au descoperit aceleași forme ceramice de mai sus, cu specificarea că decorul ni se pare ceva mai bogat, cu caneluri mai frecvente.

PLASTICA

Este reprezentată de un fragment (partea inferioară) de idol „în picioare" (Î = 4,2 cm), descoperit în g. 3. Pasta cenușie a fost bine arsă și apoi acoperită cu un slip castaniu, care se păstrează pe alocuri. Picioarele sînt despărțite printr-un șanț; labele picioarelor au mici incizii care sugerează degetele (fig. 5/2). Analogii se pot stabili cu o serie de piese de la Cernavoda [16] și de la Grădiștea-Coslogeni [17].

În g. 1 s-a descoperit un fragment de obiect ceramic (fig. 5/3) de formă cilindrică. Pasta, densă, este bine pregătită și arsă. (Î = 5,5 cm; D = 3,5 cm). Poate fi capul unei statuete de mari dimensiuni.

Nu putem face încă ample precizări privind încadrarea cronologică a așezării de la Tîrgușor—punctul „Urs", ci arătăm numai faptul că, analizînd întregul material arheologic, credem că putem plasa această așezare într-o perioadă posterioară celei de la Medgidia-Satu Nou.

RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES DANS L'HABITAT DE LA CULTURE HAMANGIA DE TÎRGUȘOR — „URS"

RÉSUMÉ

L'habitat de Tirgușor — le point „Urs", aparténant à la culture de Hamangia est conu à la suite des recherches de surface faites pendant les années 1956—1957 et 1961. Dans 1981 ont été faites les premieres fouilles systématiques. On a exécuté cinq séctions dans les quelles sont paruss trois fosses ménageres et une petite habitation de surface. Parmis les outils en pierre: une meule de grande dimmensions et trois haches. Les outils en silex sont petits et nombreux — 210. Dans la fosse n° 3 de S. 1 A a été découvert un poids en terre çuite pour le métier à tisser.

La céramique est extrêmemant fragmentaires. La plupart est couvert de barbotine: gobelets, écuelles et vases du cou cilindrique au rebord évasé. La plastique est représenté par la partie inférieure d'une idole debout.

À la suite de l'analyse du matériel archéologique, nous avons intégré l'habitat dans une période postérieure à celle de Medgidia — Satu Nou c'est à dire, correspondant à la phase Ceamurlia de Jos de la culture de Hamangia.

[14] *Ibidem*, p. 18, fig. 4/4.
[15] P. Haşotti, Pontica, 14, 1981, p.

[16] D. Berciu, *op. cit.*, p. 89, fig. 12; p. 38, fig. 49/3; p. 102, fig. 57/2.
[17] R. Lungu, SCIA, 25, 1978, p. 202, fig. 1; p. 205, fig. 80,

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Cercetările arheologice din așezarea aparținînd culturii Hamangia, de la Medgidia-Satu Nou.

PUIU HAȘOTTI

Campania arheologică din vara anului 1981, întreprinsă în așezarea aparținînd culturii Hamangia de la Medgidia-Satu Nou, și-a propus continuarea cercetărilor din anii 1979 și 1980 [1]. Reamintim că această așezare se află pe Valea Carasu, la Km 21,700 al canalului Dunăre-Marea Neagră și a fost încadrată, pe baza cercetărilor de pînă acum, în faza Golovița a culturii Hamangia.

Cercetările din acest an s-au orientat spre vestul fostelor secțiuni, efectuîndu-se totodată o serie de mici sondaje, în diferite puncte din zona înconjurătoare, prilej cu care s-a observat o întinsă locuire a purtătorilor culturii Hamangia. Întrucît așezarea are un singur nivel de locuire s-ar fi impus urmărirea unei stratigrafii orizontale pe tot întinsul așezării, prin executarea de secțiuni în diferite puncte. Lucrările Canalului Dunăre-Marea Neagră afectînd, însă, în mare parte, așezarea, efectuarea de observații stratigrafice orizontale este practic imposibilă.

S-au practicat următoarele secțiuni (fig. 1):

— S XI, la 50 cm vest de S X, orientată nord-sud, cu dimensiunile de 20 × 2 m.

— S XII, la 16 m sud de S XI, orientată est vest, cu dimensiunile de 15 × 1 m.

— S XIII, la 1,5 m vest de S XI și perpendiculară pe capătul de sud al acesteia, cu dimensiunile de 15 × 1 m.

— S XIV, la 0,50 m nord de S XIII, cu dimensiunile de 15 × 1 m.

— S XV, la 1,50 m nord de S XIV, cu dimensiunile de 15 × 3 m.

Ultimele trei secțiuni sînt paralele între ele pe toată lungimea lor. Pentru surprinderea totală a complexelor apărute s-au practicat lărgiri ale secțiunilor XII, XIV și XV.

Stratigrafia se prezintă unitar în toate secțiunile, ea fiind reprezentată de un singur nivel arheologic.

S-au surprins două gropi menajere — g. 10 în S XII și g. 11 în S XIV — și o locuință-bordei în S XV (fig. 2). Gropile aveau următoarele dimensiuni: g. 10 — D. = 1,5 m, A. = 0,60 m g. 11 — — D. = 1,68 m, A. = 0,75 m. Groapa bordeiului avea D. = 3,05 m, A. = 1,10 m. Aici au apărut multe fragmente ceramice, unelte din piatră și silex, cîteva resturi de vatră, oase de animale, grupate mai ales în partea de nord-est a complexului. În bordei se cobora pe două trepte. Fundul gropii este ușor albiat, mai ales în partea de vest. Materialul arheologic de aici nu diferă de cel descoperit pînă acum în așezare, cu atît mai mult cu cît, din punct de vedere stratigrafic, nu s-a observat o diferență față de complexele (gropi menajere, bordeie) de pînă acum. Cu această descoperire s-a demonstrat, încă o dată, că bordeiele sînt cele mai răspîndite forme de locuințe din cadrul culturii Hamangia [2], iar la Medgidia-Satu Nou, ca dealtfel și la Golovița, densitatea lor în așezări este mică.

Expunem în continuare principalele descoperiri făcute cu ocazia cercetărilor din 1981.

UNELTELE

A. *Uneltele din piatră.*

S-au descoperit fragmente de rîșnițe, și, legate de acestea, o serie de frecătoare, întregi sau sparte. Este interesant de semnalat că în locuința-bordei a apărut o rîșniță dublă (fig. 3/1), amenajată pe două părți ale unui bloc din calcar dur, de formă aproximativ paralelipipedică (26 × 24 × × 22 cm), însoțită de un mic frecător (8 × 4,5 × × 3,3 cm), rotunjit la margini, și de o piatră, șlefuită pe trei fețe (frecător?), cu puternice urme de arsură. Celelalte fragmente de rîșnițe indică micile dimensiuni ale acestora, fapt observat și cu ocazia altor cercetări [3]. Frecătoarele folosite și ca percutoare [4], sînt bine șlefuite și au puternice urme de utilizare.

Din cadrul uneltelor din piatră mai fac parte:

— Topor (7,8 × 4,6 × 2 cm), din calcar gălbui, moale; a fost intens folosit; ceafa este puțin rotunjită, tăișul drept și în secțiune rectangular (fig. 3/2). A fost descoperit în bordei.

[1] Rezultatele precedentelor campanii au fost publicate în Pontica, 13, 1981, p. 159—215; Materiale Tulcea, 1980, p. 58—66; Materiale Brașov, 1984, p. 41—44.

[2] D. Berciu, *Cultura Hamangia*, București, 1966,

[3] *Ibidem*, p. 65.

[4] *Ibidem.*

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

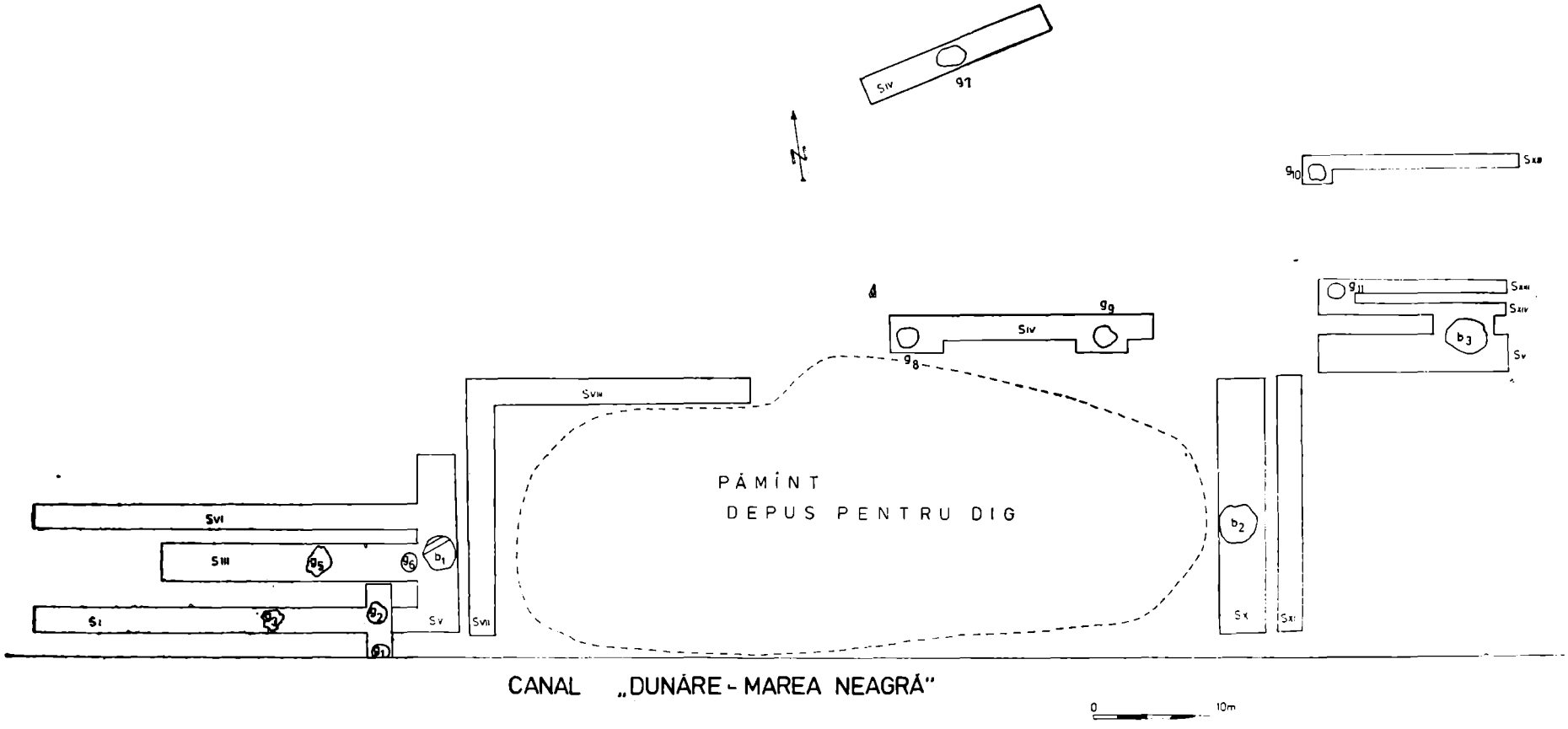

Fig. 1. Medgidia-Satu Nou. Planul săpăturilor.

Fig. 1. Medgidia-Satu Nou. Plan des recherches.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

— Dăltiță (4,4 × 1,1 × 1 cm), cu o puternică depunere calcaroasă. La capete, are două tăișuri, dispuse perpendicular unul pe celălalt (fig. 5/3); descoperită tot în bordei.

— Topor de mici dimensiuni (4,6 × 2,8 × × 1,8 cm), din calcar foarte dur, gălbui. Tăișul și ceafa sînt drepte. În secțiune este dreptunghiular, cu laturile lungi foarte ușor bombate. Descoperit în g. 11 (S XII). (fig. 3/4).

— În urma cercetărilor de suprafață s-a găsit un mic percutor din silex (4,4 × 2,3 × 2 cm).

Denumirea de dăltiță și topor s-a dat după clasificarea general acceptată [5], Remarcăm, pe de o parte, numărul mic al topoarelor, dălților și teslelor, fapt care ar pleda pentru o datare timpurie [6] a așezării de la Medgidia-Satu Nou și, pe de altă parte, o predominare, în cadrul uneltelor din piatră șlefuită, a toporului de mici dimensiuni. Se știe că, la începutul neoliticului, procentul de tesle era mai mare, pentru ca, apoi, topoarele să capete preponderență [7]. Observația de mai sus, ca și dimensiunile topoarelor, secțiunea lor transversală și tăișul lor drept, sprijină încadrarea culturii Hamangia în neoliticul mijlociu. [8]

B. *Uneltele din silex* (fig. 3/5)

Așa după cum s-a arătat și cu alte ocazii, așezarea de la Medgidia-Satu Nou, ne-a furnizat un mare număr de unelte din silex, grupate în mai multe categorii [9]. În campania din 1980 s-au descoperit un număr de 67 unelte, proporția după tipuri fiind, în mare, ca cea de pînă acum [10]. Constatăm că gratoarele și răzuitoarele sînt amenajate, în cea mai mare parte, pe așchii. Majoritatea uneltelor au un pronunțat caracter microlitic și tehnica de confecționare a lor amintește de tradiția tardenoisiană. Ne reținem atenția, îndeosebi, trei gratoare, amenajate pe așchii. Ele sînt piese „pigmee", nedepășind 1,8 cm. Pentru o exemplificare mai bună prezentăm lista-tip a uneltelor din silex, descoperite în acest an.

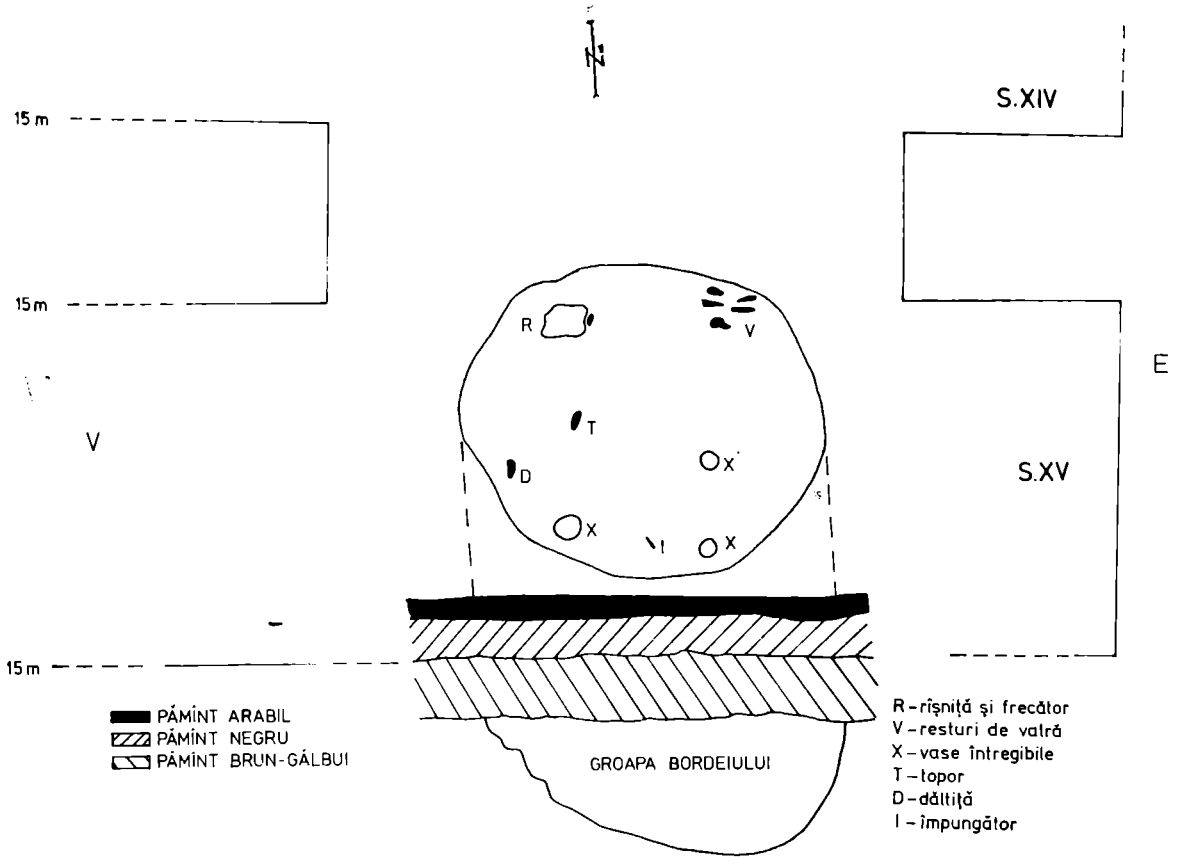

Fig. 2. Medgidia-Satu Nou. Locuința nr. 2.

Fig. 2. Medgidia-Satu Nou. Cabane n° 2.

[5] Eug. Comșa, SCIV, 23, 1972, 2, p. 245–262.
[6] Idem, Muzeul Național, 2, 1965, p. 221.
[7] P. Hașotti, Pontica, 13, 1981, p. 202–206, 213–214.
[8] *Ibidem.*
[9] *Ibidem.*
[10] *Ibidem.*

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

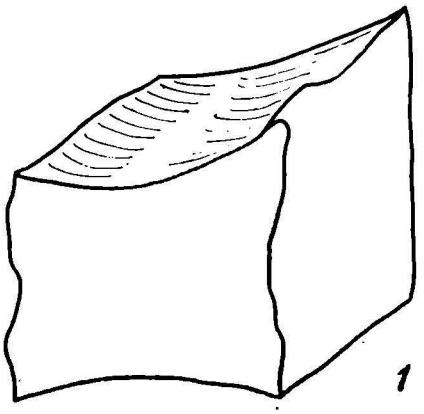

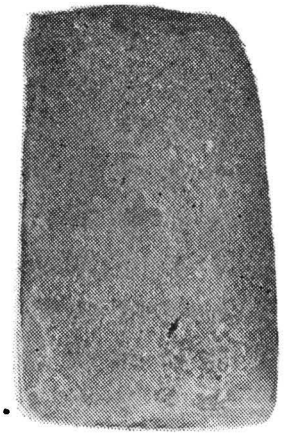

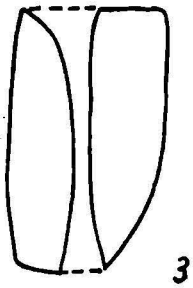

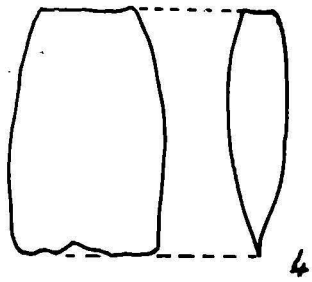

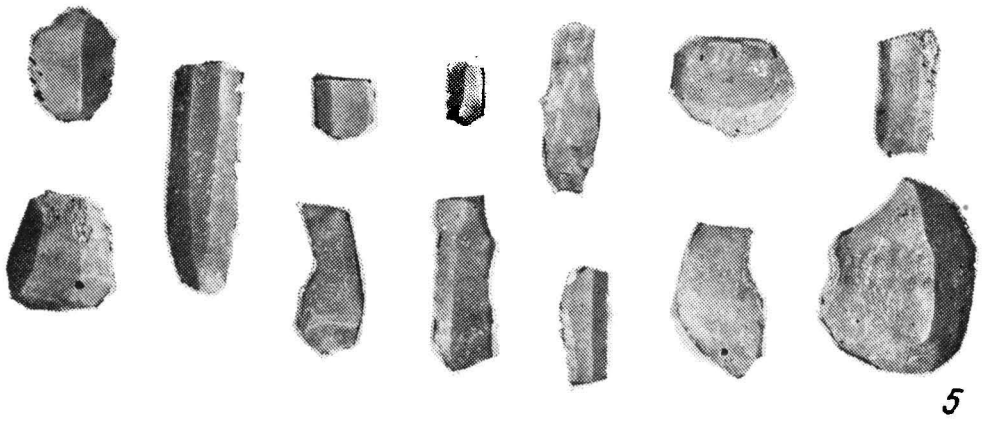

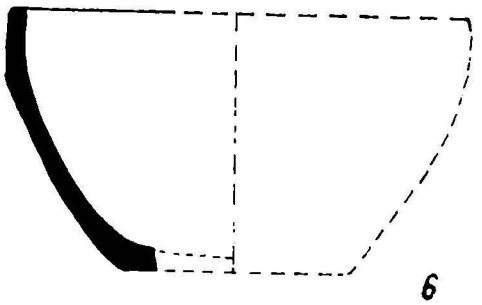

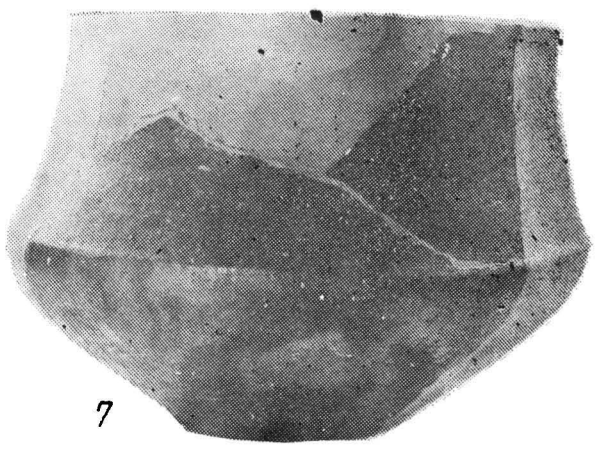

Fig. 3. Medgidia-Satu Nou. 1 rîșniță; 2 topor descoperit în bordei; 3 dăltiță mică; 4 topor descoperit în gr. 11; 5 unelte de silex; 6–7 ceramică fină.

Fig. 3. Medgidia-Satu Nou. 1 moule; 2 hache découverte hans la hutte; 3 petit ciseau; 4 hache découverte dans la fosse n° 11 (g. 11); 5 outiles en silex; 6–7 céramique fine.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Fig. 4. Medgidia-Satu Nou. 1—4 ceramică fină; 5 idol de lut.

Fig. 4 Medgidia-Satu Nou. 1—4 céramique fine; 5 idole en terre cuite.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Nr. crt.	Tipul de piesă	Nr. piese		%	
1	Gratoar simplu pe aşchie	22		32,98	
2	Gratoare unguiforme	3		4,47	44,90
3	Gratoare duble	2	30	2,98	
4	Gratoare pe vîrf de lamă	3		4,47	
5	Răzuitoare convexe	5		7,46	
6	Răzuitoare concave	3	9	4,47	13,52
7	Răzuitor drept	1		1,59	
8	Lame sau lamele (întregi sau fragmentare) cu „encoches"	4	5	5,97	7,46
9	Lamelă cu „encoches" dublu	1		1,59	
10	Lame şi lamele, întregi sau sparte la unul sau la ambele capete, cu retuşe drepte, abrupte, continui, regulate, de folosire	15		22,38	
11	Piese geometrice	2		2,98	
12	Piese componente	3		4,47	
13	Aşchie cu „encoches"	1		1,59	
14	Aşchii retuşate	2		2,98	
	21 lame şi lamele neretuşate			100%	

Total — 67 unelte

C. *Unelte din os.*

S-au descoperit mai multe fragmente de împungătoare, care provin de la unelte de diferite dimensiuni. Unele dintre ele sînt lustruite.

CERAMICA

Cea mai numeroasă este ceramica grosieră (categoria 1), acoperită cu barbotină, mai mult sau mai puțin uniform dispusă, organizată, în general, în vîrci paralele, mai ales sub zona lustruită de sub buză, care este ușor îngroșată. Inciziile sau decorul „cu măturica", făcute peste barbotină, sînt foarte răspîndite.

Cele mai multe descoperiri s-au făcut în cele două gropi menajere și în groapa bordeiului.

În cadrul ceramicii fine, formele cele mai răspîndite sînt străchinile și vasele bitronconice, de diferite dimensiuni. Decorul, simplu, este reprezentat, îndeosebi, din una-două linii din incizii, sau ușoare excizii, incrustate cu pastă albă. Vasele din ceramică fină au pereții mai subțiri și sînt acoperite cu un slip negru (mai rar castaniu). La unele, partea interioară nu este bine netezită.

Din groapa nr. 10, unde s-a descoperit mai ales o ceramică din categoria 1 [11] (acoperită cu barbotină), remarcăm un pahar tronconic (I = 4 cm; D. gurii = 6, 8 cm), din pastă cărămizie, nu prea îngrijită (fig. 3/6). După formă, pare să indice un aspect vechi al culturii Hamangia.

Groapa 11 ne-a oferit un material ceramic destul de variat și bogat, dar, din păcate, fragmentar. S-a întregit doar un castron bitronconic (fig. 3/7), cu înălțimea de 17,5 cm, din pastă cenușie. Are buza ușor evazată și nu prezintă decor, fenomen întîlnit destul de des în așezarea noastră, dar și la Goloviță [12]. În aceeași groapă au mai apărut: fragmente de vase bitronconice, fragmente de străchini, mai multe părți dintr-un vas cu pereți groși, din pastă grosieră, acoperită cu un slip negru, lustruit, peste care s-au excizat și apoi umplut cu pastă albă șiruri de triunghiuri; un fragment de pahar globular, profilul aproape întreg al unui vas specific grupei 1, atît ca formă tronconic cu pereții arcuiți), cît și ca decor (barbotină cu vîrci paralele și incizii).

Cel mai numeros material ceramic, și acesta însă destul de fragmentar, ne-a oferit locuința-bordei, unde au apărut bine cunoscutele forme de străchini cu buza dreaptă, dintre care două (I = 12,2; I = 7,8) s-au și întregit (fig. 4/1—2). Acestea sînt lipsite de decor. S-au mai descoperit: vase bitronconice (de la pahare (fig. 4/3) pînă la castroane ce puteau atinge 20 cm înălțime), toate decorate primitiv și simplu, decor specific fazei Goloviță a culturii Hamangia; un fragment dintr-un vas cu corp bombat, acoperit cu barbotină fină, organizată în vîrci regulate și lungi, cu bune analogii la Goloviță [13] etc.

În S XV, dar nu în bordei, ci la 6 m est de el, s-a găsit un fragment de vas globular, cu gît inelar și buza evazată, din pastă fină și cu decor din șiruri de triunghiuri incrustate, dispuse în partea superioară a corpului (fig. 4/4). Acest tip de vas are analogii tot la Goloviță [14], unde este mai bine documentat decît în așezarea noastră.

PLASTICA

În urma controlului săpăturilor pentru Canalul Dunăre-Marea Neagră, s-a recuperat partea superioară a unui idol feminin, din lut — Î = = 7,7 cm (fig. 4/5). Pasta este foarte bine preparată, arderea uniformă conferindu-i o mare duritate. Peste toată suprafața, s-a aplicat un slip

[11] Clasificarea ceramicii de la Medgidia-Satu Nou s-a făcut de noi în Pontica, 14, 1982.

[12] D. Berciu, *op. cit.*, p. 262, fig. 157/2; p. 263, fig. 158/1—3.
[13] *Ibidem*, p. 254—255, fig. 161/6.
[14] *Ibidem*, p. 252—253.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

negru, lustruit. Spatele este puternic albiat, iar sînii, proeminenţi, puternic îndreptaţi în afară, creează iluzia optică a existenţei unor braţe. Abdomenul nu este foarte pronunţat. Din cîte ne putem da seama, idolul reprezintă o redare plastică a unei divinităţi „nubile" [15]. Asemănări se pot face cu o serie de idoli de la Cernavoda [16] şi, oarecum, de la Grădiştea-Coslogeni [17] — aşezare care pare să fie cea mai timpurie din cadrul culturii Hamangia.

Viitoarele cercetări, pe lîngă descoperirea de noi materiale arheologice, îşi propun să surprindă (fie şi aproximativ, datorită lucrărilor canalului) limitele aşezării.

[15] S. Marinescu-Bîlcu, Pontica, 10, 1978, p. 42.

[16] D. Berciu, *op. cit.*, p. 82, 85, fig. 47/1, p. 100, fig. 55/2, p. 102, fig. 57/2.

[17] R. Lungu, SCIA, 25, 1978, p. 201, 205, fig. 82 c, p. 206, fig. 9 b.

RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES DANS L'HABITAT DE MEDGIDIA-SATU NOU APPARTENANT À LA CULTURE HAMANGIA

RÉSUMÉ

En 1981 ont été executé cinq séctions (S XI — S XV) et à cette occasion deux fosses ménagères (5 10, g 11) et la fosse d'une cabane (83) ont parues. La majorité des découvertes provient de ces complexes fermés. Parmi les outils en pierre: double meule (fig. 3), deux haches et un petit ciseau. Les outils en silex (67) sont petits. La majorité est représenté par des gratoires. On a aussi découvert quelques fragments de perçoires en os. La céramique est nombreuse, mais assez fragmentaire. Dans le groupe de céramique fine il y a des formes spécifiques: écuelles, vases de forme tronconique, avec une décoration simple ou sans décor.

Au cours des travaux faits pour le Canal Danube — Mer Noire on a récuperé la partie supérieure d'une idole féminine en terre cuite. L'habitat de Medgidia — Satu Nou est intégré à la phase Goloviţa de la culture de Hamangia.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Rezultatele săpăturilor arheologice de la Radovanu

EUGEN COMȘA

În anul 1981, s-a continuat studierea amănunțită a complexului neolitic, de pe locul numit „La Muscalu", situat la capătul de vest al văii Coadelor, la aproximativ 1,5 km spre vest de marginea comunei Radovanu, jud. Călărași.

Pe o prelungire a terasei înalte, mărginită din trei părți de pante abrupte, la o înălțime de circa 15 m în raport cu valea, pe platforma puțin înclinată, se află complexul neolitic care datează din faza de tranziție de la cultura Boian la cultura Gumelnița. Pe acel loc se aflau patru așezări suprapuse, toate din timpul fazei amintite. În cursul săpăturilor, care au fost începute în anul 1960, s-au cercetat, în întregime, vestigiile reprezentate prin numeroase resturi de locuințe de suprafață și gropi, corespunzătoare la două din cele patru așezări amintite. Complexul este deosebit de important din punct de vedere istoric, deoarece cele patru așezări suprapuse, după cum am menționat, aparțin aceleeași populații și reflectă, prin materiale și prin obiceiuri, momente din evoluția acesteia.

Activitatea noastră s-a concentrat în partea de nord-est a stațiunii, anume acolo unde se mai păstrează, parțial, resturile locuințelor de suprafață de la baza nivelului 3 și unde sperăm să se găsească, dedesubt, rămășițele locuințelor din nivelul 4.

Săpătura din porțiunile cercetate a fost dusă pînă la pămîntul viu. La baza depunerilor arheologice, din cadrul complexului, în mai multe puncte, s-au descoperit o serie de fragmente ceramice cu decor realizat prin excizie. Subliniem că motivele ornamentale sînt alcătuite din dungi înguste crutate, alternînd cu altele, similare, ca lățime, dar scobite și incrustate cu materie albă. Cioburile descrise aparțin, cu certitudine, fazei Vidra a culturii Boian. Aici, trebuie să facem precizarea că nu avem de a face cu un strat continuu cu materiale din acea fază, ci numai de fragmente ceramice răzlețe. În schimb, urme modeste de locuire propriu-zisă, din timpul fazei Vidra, inclusiv un strat subțire de cultură, s-a delimitat, cu claritate, lîngă marginea de sud a platformei complexului.

În concluzie, dacă ținem seama de faptul că în diverse campanii de săpături — acolo unde s-a ajuns la pămîntul viu, mai ales de-a lungul părții de sud — s-au descoperit loturi mici, disparate, de cioburi de tip Vidra, sîntem în măsură să susținem că pe locul complexului din faza de tranziție de la cultura Boian la cultura Gumelnița, în timpul fazei Vidra, a viețuit o comunitate mică, pentru o scurtă perioadă.

S-a continuat studierea amănunțită a resturilor locuințelor de suprafață din nivelul 3 al complexului din faza de tranziție, pentru a se cunoaște cît mai exact modul cum erau ele construite, precum și toate amenajările interioare.

În 1981, s-a lucrat, mai cu seamă, la analizarea resturilor locuințelor nr. 2 și nr. 3, din acel nivel. S-au demontat părțile de sud ale celor două grămezi de lipitură arsă și s-a constatat că este vorba de construcții de suprafață cu podea-platformă. Pe bulgării proveniți din aceasta din urmă, se vedeau, clar, pe partea dinspre sol, urmele întipărite ale trunchiurilor de copaci, de 10—12 cm grosime, despicați, folosiți la amenajarea primei podele. Urmele păstrate indicau faptul că trunchiurile despicate fuseseră aranjate, unul lîngă altul, perpendicular, pe axul lung al construcției, după ridicarea pereților. Peste podeaua astfel realizată, se întindeau două straturi de lut. Primul din ele era amestecat cu multe paie și pleavă. Stratul de lipitură se întindea pe întreaga podea, așa fel ca să astupe și intervalele mici dintre trunchiuri. După ce se usca stratul de lipitură menționat, se întindea peste el un al doilea strat de lut, de astă dată fără amestec de paie. Se cuvine remarcat că, spre marginile podelei, acest strat avea marginea arcuită în sus, pentru a face legătura cu lipitura de pe pereți. În cuprinsul celor două locuințe, lîngă peretele de est, pe platformă, s-au găsit și dezvelit resturile masive, de formă dreptunghiulară (cu dimensiunile de circa 1,20 m × 0,80 m) de lut și pămînt, ale soclului cuptoarelor. Laturile celor două socluri erau netede, renovate de cîte două sau chiar trei ori. Pe suprafața netedă de deasupra, se făcuse bolta cuptorului, realizată, foarte probabil, dintr-o carcasă de nuiele și lipitură de lut amestecat cu paie. Din bolta cuptoarelor amintite nu s-a păstrat nici o porțiune *in situ*, dar este sigur, ținînd seama de unele miniaturi de lut ars, găsite și în cuprinsul așezării de la Radovanu, că acele cuptoare aveau forma de căsuțe, cu acoperișul în două ape și gura de formă arcuită.

În legătură cu cele două locuințe studiate, se ridică unele probleme destul de complicate. Spre marginea de nord a locuinței nr. 3, încă de la

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

dezvelirea platformei, s-a observat că soclul masiv al cuptorului, aflat tot lîngă peretele de est, s-a înclinat mult spre nord. Era evident că în acel loc trebuia să se afle o groapă. Cercetarea porțiunii a dus la constatarea că, în dreptul părții de nord a locuinței nr. 3, a existat o albiere a terenului (de peste 1,20 m adîncime), în care s-a prăbușit porțiunea respectivă a platformei-podea, cu pereți cu tot, atunci cînd locuința a fost distrusă prin foc. Am considerat complexul deosebit de important din două puncte de vedere:

a) În primul rînd, dacă o suprafață de mai mulți metri patrați din platformă s-a prăbușit în albierea de teren, rezultă că aceasta era deschisă în perioada incendiului și, implicit, trebuie să admitem că porțiunea de nord a locuinței a fost clădită pe pari.

b) În al doilea rînd, pentru că din cercetarea resturilor din locuințele de suprafață păstrate,de la baza nivelului 3, rezulta că terenul a fost nivelat de oameni sau de ploi; cert este că pe nici o platformă-podea nu a rămas vreo grămadă mai înaltă, deosebită, din lipitura pereților. În cazul descris, datorită prăbușirii în albierea de teren a unei porțiuni din platformă și a pereților alăturați, toate acele resturi au rămas nederanjate, pînă în zilele noastre. În 1981, s-a început — fără a se putea încheia — studierea lor. S-au scos la iveală unele bucăți mari de lipitură arsă din pereți. Pe unele se mai observă urme de zugrăveală, făcută cu culoare roșie închisă. Analiza bucăților cu astfel de urme ne-a dus la constatarea că, mai întîi peretele era zugrăvit cu un strat subțire de lut fin și de-abia apoi era vopsit cu culoare roșie. Subliniem că locuința nr. 2, de la baza nivelului 3, este singura cunoscută pînă acum din complexul neolitic de la Radovanu, ca fiind cu pereții zugrăviți, în interiorul încăperii, cu roșu, pe care apoi s-au trasat motive ornamentale, cu culoare albă.

Ca și în celelalte campanii de săpături, și în 1981, s-a acordat o atenție deosebită problemelor privind ocupațiile membrilor comunității neolitice studiate. S-au găsit, din nou, dovezi clare în privința practicării cultivării plantelor, creșterii vitelor, vînătorii și pescuitului.

Cercetarea pămîntului săpat nu a dus la descoperirea, ca în alți ani, a unor boabe de grîu carbo-

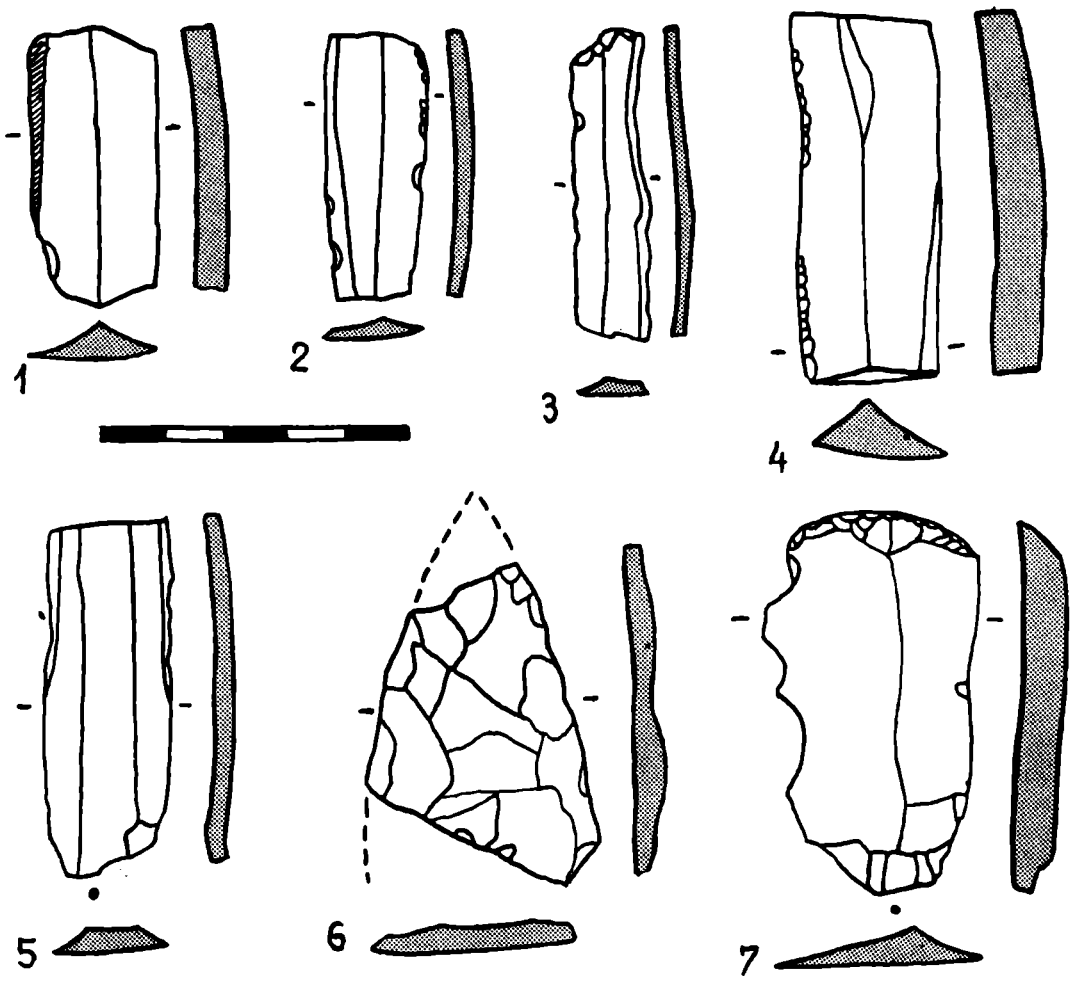

Fig. 1. Radovanu. Unelte de silex: 1 nivelul 3; 2—7 nivelul 4.

Fig. 1. Radovanu. Outils en silex: 1. niveau 1; 2—7 niveau 4.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

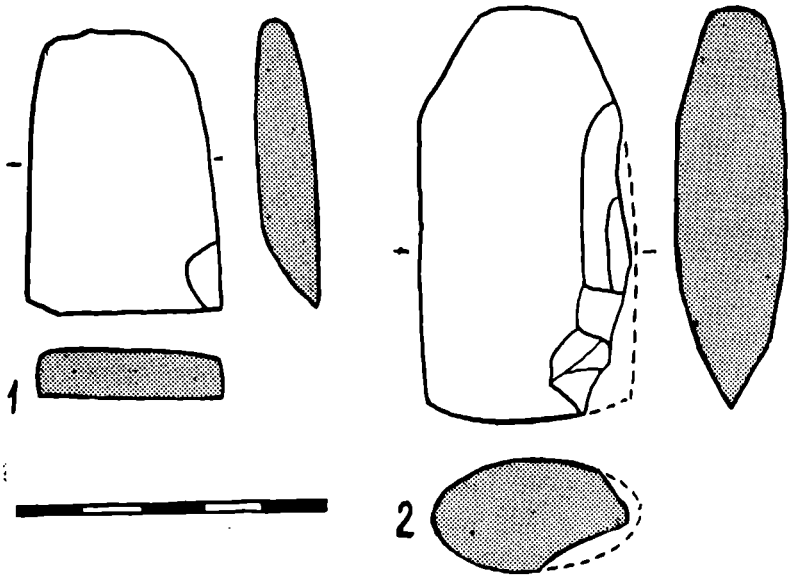

Fig. 2. Radovanu. Unelte de piatră şlefuită; 1 daltă; 2 topor (nivelul 4).

Fig. 2. Radovanu. Outils en pierre polie: 1. ciseau; 2. hache (niveau 4).

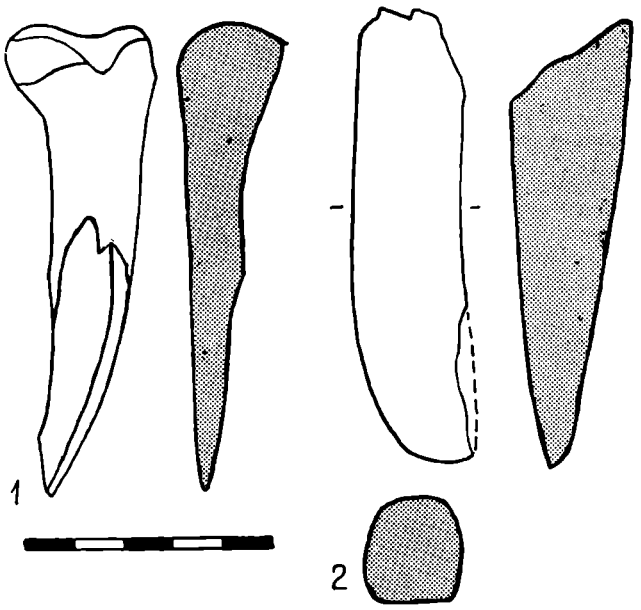

Fig. 3. Radovanu. 1 sulă de os (nivelul 4); 2 fragment de unealtă de corn (nivelul 3).

Fig. 3. Radovanu. 1. poinçon en os (niveau 4); 2. outil fragmentaire en corne (niveau 3).

nizate. În schimb, cu prilejul verificării amănunţite a bulgărilor de lipitură arsă, proveniţi, în special, din podelele-platformă demontate, pe lîngă obişnuitele urme de paie, s-au descoperit, întipărite în lut, urme, foarte clare, destul de multe, de boabe de grîu, inclusiv cîteva fragmente de spice, tot de grîu.

Suprafaţa săpată fiind relativ redusă ca întindere, în cuprinsul ei s-au găsit mai puţine oase de animale, decît de obicei. Aşa cum am procedat în fiecare an, s-au strîns toate oasele, atît cele întregi, cît şi cele fragmentare, pînă la aşchii. Determinările făcute, încă pe şantier, permit să afirmăm că predomină oasele de animale domestice, în raport cu cele ale animalelor sălbatice, vînate. Din prima categorie fac parte oase de: bovine, ovicaprine, porc şi de cîine, majoritatea oaselor fiind de bovine. Animalele vînate sînt reprezentate, în lotul cercetat, numai prin coarne fragmentare de cerb şi de căprioară. S-a găsit şi un dinte izolat de cal, probabil sălbatic. Mai amintim şi cîteva fragmente de cranii de animale mici, desigur sălbatice, ce urmează a fi determinate de specialiştii în paleofaună.

Seria de vertebre şi alte oase de peşte, dintre care unele de dimensiuni mari, provenind, desigur, de la somn, constituie o dovadă că locuitorii aşezării practicau pescuitul în Argeş, aflat la circa 5 km de aşezare sau poate aveau acces — pe terenurile comunităţilor vecine — pînă la lacurile din preajma Dunării.

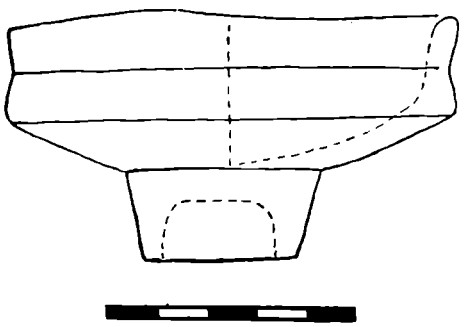

Fig. 4. Radovanu. Văscior întreg (nivelul 3, locuinţa 2).

Fig. 4. Radovanu. Vase au niveau 3, habitation 2.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Uneltele scoase la iveală sînt puține. Cele de silex erau realizate, în majoritatea cazurilor, din silex „balcanic", altele, mai puține, din silex de culoare neagră fumurie, translucidă, și altele de culoare roșie. S-au strîns mai multe lame (cu secțiunea triunghiulară sau trapezoidală), cîteva segmente de lame, cu o porțiune lustruită, datorită folosirii lor îndelungate. Ele provin din unelte compuse, de tipul secerilor. S-au adunat și o serie de răzuitoare masive pe așchii. În zona locuințelor menționate s-au găsit și cîteva unelte de piatră șlefuită, toate fiind plate, de formă dreptunghiulară și de cele mai multe ori trapezoidală, cu secțiunea rectangulară. Ele au servit drept topoare, căci secțiunea lor în dreptul tăișului este simetrică. Mai amintim săpăligi fragmentare, perforate, lucrate din corn de cerb. S-au aflat și cîteva sule și dăltițe de os.

Fragmentele ceramice ca și cele cîteva vase întregibile adunate nu prezintă deosebiri în raport cu cele găsite în anii precedenți. Sînt documentate cele trei categorii ceramice obișnuite: vasele de uz comun, mai cu seamă în formă de borcane, ornamentate cu barbotină, cu brîuri alveolare și cu proeminențe; Urmează categoria specifică a vaselor cu corp cilindric, cu sau fără picior, cu decor excizat pe suprafețe largi, încrustat cu materie albă; și cea din pastă fină, reprezentată prin seria paharelor, cu pereții subțiri, de culoare neagră sau cenușie, cu decor canelat. De regulă, de-a lungul buzei lor, în interior, se vede o bandă îngustă, vopsită cu culoare roșie „crudă".

Suprafețele săpate în acest an au fost duse pînă la pămîntul viu și, pe o oarecare adîncime, chiar în cuprinsul lui, ceva mai mult ca de obicei. Drept urmare, la o adîncime nu prea mare, în stratul de lut, fără alte resturi arheologice, s-au descoperit și studiat trei morminte neolitice. Este vorba de trei schelete de copii mici, în poziție chircită pe o parte. La unul din ele, s-au găsit și mai multe mărgele de cochilii de *Dentalium*. Considerăm descoperirea scheletelor de copii micuți, în cuprinsul așezării, ca fiind deosebit de importantă pentru cunoașterea unor obiceiuri funerare și de altă natură ale oamenilor din perioada dată.

LES RÉSULTATS DES FOUILLES À RADOVANU

RÉSUMÉ

En 1981, à Radovanu on a continué d'étudier les types d'habitations du 3 ème niveau. L'habitation no 3 a eu les parois peinturés avec une couleur rouge. Les motifs décoratifs ont été faites avec la couleur blanche. La partie nord de cette habitation et le socle du four se sont écroulés sur la pante de la haute terasse. Cette situation on peut l'expliquer parceque l'habitation a été construite en partie sur la pante ayant le plancher fixé sur des piliers.

Vers le milieu de cette agglomération ont été découvertes 3 tombes appartenants à des petites enfants, mis dans des fosses creusés dans la terre stérile de la base du couche archéologique.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Săpăturile arheologice de la Ariușd (jud. Covasna)

EUGENIA ZAHARIA

Cercetările arheologice de la Ariușd, din vara anului 1981, s-au executat de către Muzeul din Sf. Gheorghe (jud. Covasna), în colaborare cu Muzeul de istorie al R. S. România și Institutul de Arheologie.

S-a continuat dezvelirea în suprafață a resturilor legate de „Complexul Cuptoare", cercetat parțial în 1977—1978 și a resturilor notate în săpăturile 1979—1980 cu „Locuința nr. 1".

Locuința nr. 1. Înlăturîndu-se resturile de chirpic de la nivelul superior al locuinței s-a degajat, în partea de vest (de lîngă complexul cuptoare), o masă compactă de bucăți de chirpic, legată de resturile complexului cuptoare. În acest an (1981), malul dintre cele două complexe — lat de 1 m — s-a dărîmat pe fața de est și de nord, lăsînd să se vadă legătura dintre ele. Șanțul mai vechi (László sau Teutsch), emnalat de noi în rapoartele anterioare, a avut capătul exact în partea care s-a prăbușit. În acest fel se va putea stabili legătura dintre cele două complexe.

Sub masa de chirpic a locuinței nr. 1 s-a degajat o vatră de formă dreptunghiulară cu colțurile rotunjite (1,16 × 0,80 m), avînd două lipituri, ultima pe podeaua din fragmente ceramice.

La 0,70 m distanță spre sud de vatră se află o gardină în acoladă, deschisă spre vatră; este o armătură puternică de pămînt ars, fățuită pe latura interioară, înaltă de 15 cm (groasă la bază de 22 cm, iar la margine de 12 cm). Latura ei lungă, dinspre sud, are 1,22 m, identificîndu-se cu marginea de sud a locuinței. În această zonă gardina este dublată de o altă lipitură groasă. Masa de chirpic pe care am numit-o Locuința nr. 1 este traversată N—S, pe mijloc, de o gardină de pămînt, lungă de 3 m, trapezoidală în secțiune, cu înălțimea de 27 cm și lățimea la bază de 0,60—0,63, iar sus de 0,25—0,30 m, fiind formată din lipituri de pămînt fără paie sau pleavă. Există indicii (fragmente mici de lipitură *in situ*) că și fața superioară a acestei gardine a fost acoperită de o lipitură ceea ce ar determina rolul de gardină și nu de bază de perete, cum înclinam a crede înainte de a se fi degajat dărîmăturile de chirpic.

Gardina de pămînt zace pe o depunere cărbunoasă, care conține rare fragmente ceramice, de lipitură de vatră și bucățele de pămînt ars. Porțiunea dezvelită de noi pe o lungime de circa 3 m a fost tăiată, în capătul ei dinspre nord, de șanțul I (1977/1978); capătul de sud, care intră în malul săpăturii, urmează a fi cercetat în anul 1982. Această gardină de pămînt se găsește la 27 cm spre vest de vatra și gardina în acoladă, menționate mai sus. În stadiul actual al cercetărilor considerăm că este vorba tot de o „gardină", a cărei funcție, în interiorul construcției, urmează să fie lămurită după degajarea ei totală, pe latura de sud a suprafeței G/1979—1981.

Complexul „cuptoare". Pentru cercetarea complexului „cuptoare", din care s-a lucrat partea lui dinspre nord (săpătura Székely Zoltán 1977/1978) [1] am continuat, începînd cu 1979, să dezvelim aceste resturi (spre sud și vest) pe porțiuni limitate.

În 1980 s-a deschis spre sud suprafața H/1980 și spre vest suprafața j/1980. În 1981 s-a continuat cercetarea pe latura de vest, pe o suprafață de 9 × 4 m, notată L/1981. Latura sa de est a fost deschisă pe toată lungimea, în șanțul II/1978. La baza nivelului I (cenușos roșcat) s-a atins o vatră (nr. 1/1981), iar la baza nivelului II verzui s-au desfăcut trei complexe-podele (B, C, D), din fragmente ceramice, pietre, oase de animal; un complex asemănător s-a descoperit și în suprafața G, la est de locuința nr. 1(A).

Sub aceste resturi de locuire *in situ* la—0,50 —0,70 m, s-a atins nivelul superior al complexului cuptoare. În colțul de NV al suprafeței s-au degajat resturi de chirpic și dintr-o vatră lipită pe pietriș. În centru, o porțiune aproximativ rotundă, cu cenușă aproape compactă, a fost marcată spre SV de cîteva pietre și fragmente dintr-o strachină, iar spre NE de o aglomerare foarte bogată de fragmente ceramice, pietre, chirpic și oase de animal. Spre sud de aceste resturi se întinde o arsură cenușoasă, neagră-violet, pe alocuri cu bucățele de pămînt ars tare și scoici.

După indicațiile obținute în secțiunea II/1978 și în suprafața L/1981, la nivelul la care s-a oprit săpătura în 1981, este posibil să fi atins marginile dinspre sud-vest al „complexului-cuptoare".

S-au făcut observații noi și asupra depunerilor arheologice din zona, ușor în pantă, cercetată în 1981, situată în partea sud-estică a așezării de la Ariușd. Astfel, nivelul cenușos roșcat (notat I) are în această parte o depunere mai groasă, mai

[1] Z. Székely, B. Bartók, *Cuptoarele de ars oale din așezarea neolitică de la Ariușd*, Materiale—Oradea, 1979, p. 55—57.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

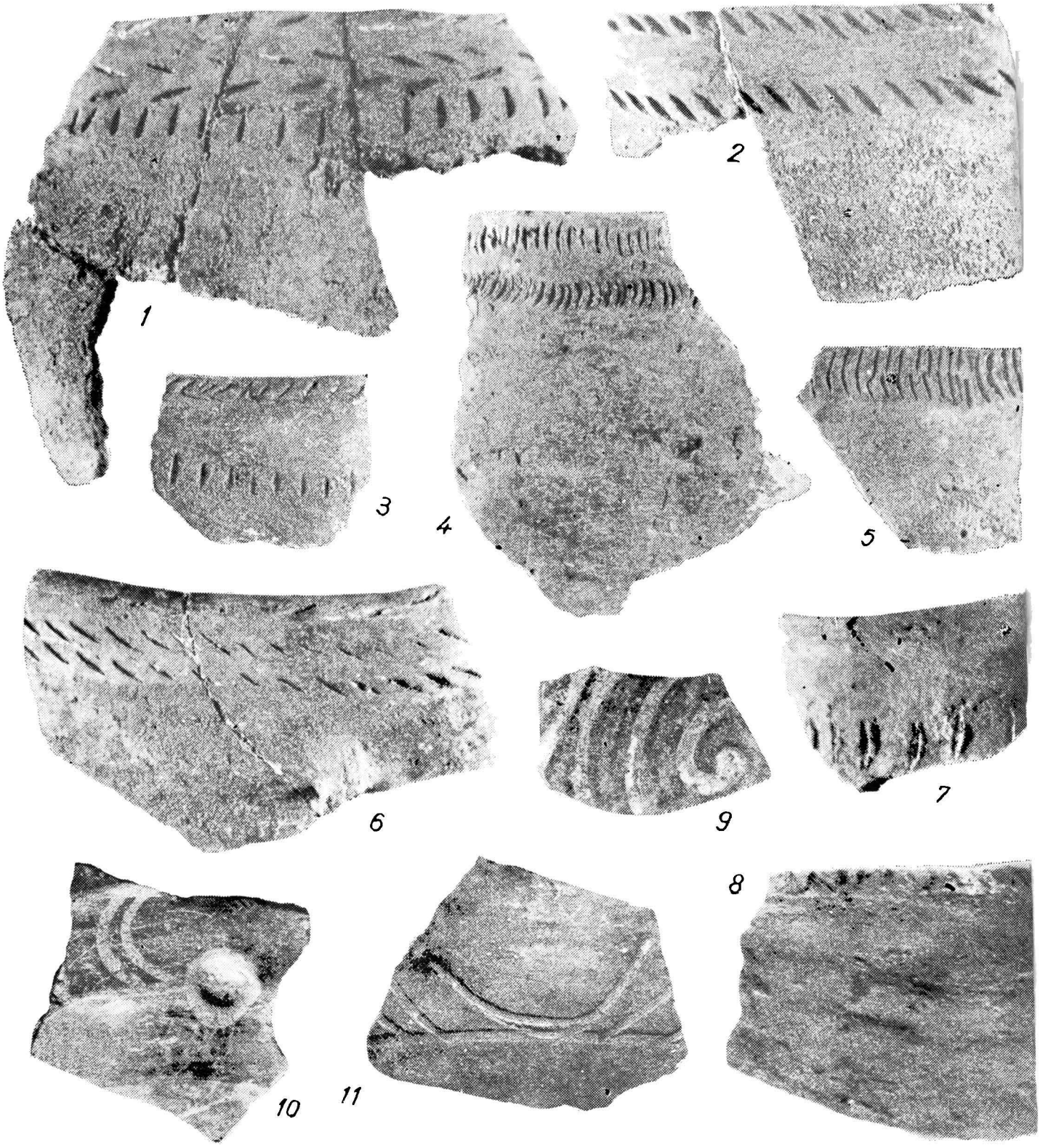

Fig. 1. Ariușd. 1—8 ceramică cu decor imprimat; 9—10 ceramică pictată bicrom și tricrom; 11 fragment ceramic cu decor incizat.

Fig. 1 Ariușd. 1—8 fragments céramiques à décor imprimé; 9—10 fragments céramiques à décor peint; 11 fragment céramique à décor incisé.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

bogată chiar decît în regiunea nord-vestică a așezării. Sub acesta a urmat nivelul II cu pămîntul castaniu închis și grăunțos. Depunerile cenușoase, atît de bogate în regiunea nord-vestică a așezării, lipsesc din partea sud-estică a ei; această locuire se semnalează doar prin prezența fragmentelor ceramice cu cenușă, într-o depunere foarte subțire și fără nimic *in situ* la bază. Urmează depunerea cu pămînt cenușos-verzui — cu trei niveluri de locuire. Primului nivel de locuire al acestei depuneri îi aparține complexul cuptor, ca și locuința nr. 1; resturile lor zac pe două dungi foarte subțiri de cenușă pe lutul galben, dungi identificate în toate săpăturile noastre de la Ariușd, pe care le-am considerat a fi rezultat din defrișarea locului în vederea instalării primilor locuitori.

LES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES D'ARIUȘD (DÉP. DE COVASNA)

RÉSUMÉ

On a poursuivi les travaux entrepris au complexe des „Fours", fouillé partiellement en 1978—1979. On a procédé à l'élargissement de la surface sur le côte ouest; atteignant le niveau supérieur du complexe, que nous supposons pour le moment atelier de poterie et complexe de culte. On a dégagé des foyers, leurs murets et les sols des deux derniers niveaux d'habitation. Le niveau supérieur du complexe est marqué par des surfaces du brûlure, de la cendre, des fragments de vases, des pierres, des agglomérations de coquillages et escargots.

On a recueilli de nouvelles observations sur les trois derniers niveau d'habitation Ariușd.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Drăguşeni (jud. Botoşani)

SILVIA MARINESCU-BÎLCU

Deoarece cu diverse alte ocazii ne-am ocupat (mai pe larg sau mai succint) de caracterul fitogeografic al zonei în care se află aşezarea cucuteniană de pe Ostrovul comunei Drăguşeni, nu vom mai reveni asupra aspectului morfologic al acestei regiuni, aspect care (cel puţin la o privire superficială), nu era de natură să îndemne la întemeierea unor aşezări stabile.

Întrucît săpăturile anilor precedenţi puneau problema unor eventuale grupări de locuinţe în cadrul aşezării (şi implicit a unei anume organizări sociale), intenţia noastră era ca, în campania anului 1981, să degajăm şi cercetăm extremitatea nord-vestică a Ostrovului, respectiv să prelungim şanţurile XXII—XXIII, cu atît mai mult cu cît în capătul nord-vestic al şanţului XXII fuseseră identificate (în 1980) resturile masive ale unei locuinţe. Din păcate însă gospodăria agricolă din Drăguşeni ne-a rezervat pentru săpături un teren situat la sud-est de şanţurile anilor precedenţi, obligîndu-ne astfel să amînăm pentru o altă campanie degajarea locuinţei mai sus amintite.

În acest mod, la 23 m sud-est de şanţul XXIV, au fost trasate tranşeele XXV şi XXVI de 50 × × 2 m, rămînînd ca terenul dintre vechile şi noile săpături să fie cercetat ulterior. Cu ajutorul acestor două şanţuri şi a unor casete a fost degajată parţial a cinsprezecea locuinţă de pe Ostrov. Din păcate motive obiective nu ne-au permis degajarea completă a acestei locuinţe şi nici a gropilor din preajma ei, deşi toate aceste obiective prezentau un deosebit interes ştiinţific.

Locuinţa în discuţie (nr. 15), aflată într-o destul de proastă stare de conservare, avea o formă şi dimensiuni mai greu de precizat. Resturile ei, apărute la adîncimi ce variau între 0,25—0,60 m, ar fi putut acoperi aproximativ 60—70 m² şi ar fi fost orientate SE—NV. Dar atît dimensiunile cît şi orientarea (iar după opinia colegei Alexandra Bolomey, chiar şi caracterul ei) stau sub semnul îndoielii. Resturile degajate din locuinţă (?) se prezentau sub forma unor îngrămădiri de chirpic (fărîmicios, ars inegal, neconsistent) cu multe pietre printre el (unele dovedindu-se a fi rîşniţe), fragmente ceramice (concentrate mai ales spre margini) şi oase. Numeroasele goluri dintre chirpicul acestei construcţii credem că nu sînt de pus pe seama lucrărilor agricole, ci se datorează mai degrabă faptului că locuinţa va fi rămas mult timp descoperită după distrugerea ei prin foc. La aceasta s-ar adăuga eventual şi modul relativ modest al construcţiei.

În mijlocul locuinţei, pe o lungime de 2—2,50 m se găseau relativ bine conservate, bucăţi dintr-un perete prăbuşit care păstrau urmele furcilor (trei la număr), plasate la 1—1,10 m distanţă una de alta.

Resturile peretelui din această zonă par a indica pentru locuinţă o orientare E—SE 21°—V—NV 51°. Pe unele bucăţi de chirpic amprentele lemnăriei folosite la scheletul locuinţei aveau diametrul de 10—12 cm, iar acelea ale beţelor de 2—2,5 cm.

În pasta chirpicului s-a amestecat multă pleavă, paie tocate şi numeroase alte resturi organice. Arderea făcută, de la roşu-cărămiziu la brun-roşcat, nu a pătruns complet chirpicul al cărui miez a rămas uneori cenuşiu. La demontarea locuinţei, pe latura ei sud-vestică, s-au întîlnit bucăţi de chirpic care păstrau şi amprentele unui stîlp pe care fuseseră aşternute. Acest stîlp, îngrijit tăiat, avusese o lăţime de 10—15 cm. S-au descoperit de asemenea (printre resturile locuinţei) bucăţi de chirpic destul de mari, unele de 30 × × 20 m, groase de 5—6 cm, bine netezite pe ambele feţe, putînd proveni de la „mobilierul" locuinţei — eventuale mese sau laviţe. Greu de explicat este însă prezenţa numeroaselor pietre din locuinţă. Avem în vedere gresiile de diferite dimensiuni şi nu excludem folosirea lor la construirea locuinţei, incluse probabil din loc în loc în pereţii ei. Trebuie să precizăm că acest tip de rocă s-a folosit la Drăguşeni mai ales la confecţionarea rîşniţelor, dar s-au descoperit şi cîteva unelte lucrate din gresie.

Se cuvine remarcată şi bogăţia materialului osteologic din locuinţă dar asupra lui se va opri desigur colega noastră Alexandra Bolomey, care, aşa cum aminteam mai sus pune sub semnul întrebării funcţionalitatea acestei construcţii.

De asemenea sînt de menţionat numeroasele unelte de silex şi deşeurile de prelucrare, precum şi uneltele de piatră şlefuită (în cea mai mare parte fragmentare).

La extremitatea laturei de nord-vest s-a descoperit o interesantă groapă, notată cu nr. 33 (degajată şi ea numai parţial, tot din pricina lipsei de fonduri), groapă de caracter menajer din umplutura căreia s-a scos mult chirpic, frag-

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

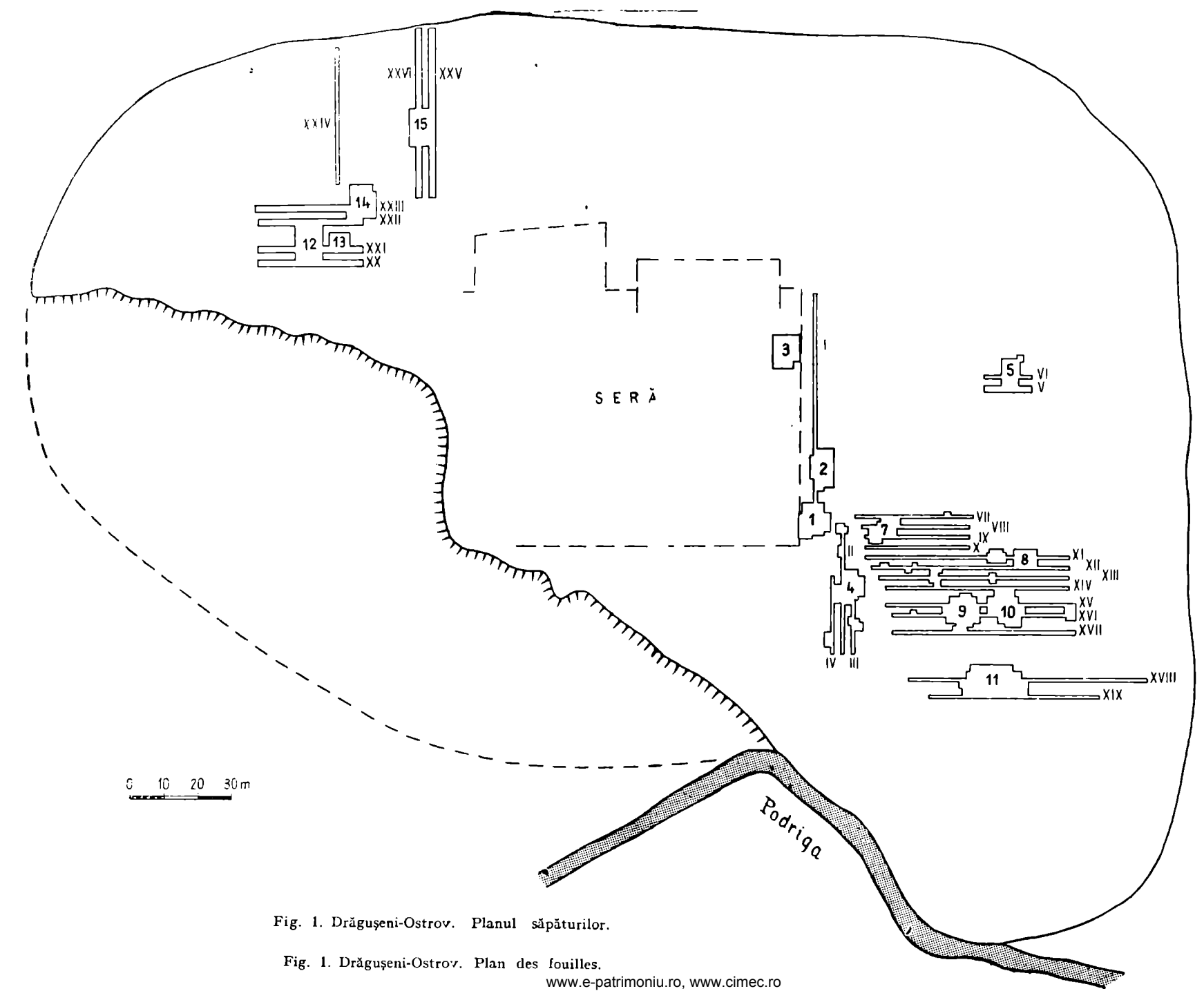

Fig. 1. Drăguşeni-Ostrov. Planul săpăturilor.

Fig. 1. Drăguşeni-Ostrov. Plan des fouilles.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Fig. 2. Drăgușeni-Ostrov. Resturile locuinței nr. 15.

Fig. 2. Dragușeni-Ostrov. Des restes de la maison n° 15.

www.e-patrimoniu.ro www.cimec.ro

mente ceramice, pietre, oase de animale și cîteva oase umane. Ele vor constitui sigur obiectul raportului Alexandrei Bolomey, motiv pentru care ne limităm la simpla lor semnalare.

Întrucît materialul litic este similar aceluia descris și cu alte ocazii, nu vom mai reveni asupra lui, mulțumindu-ne numai a sublinia că silexul a constituit roca de predilecție folosită la confecționarea uneltelor, fapt dealtfel firesc, dacă ținem seama de sursa destul de apropiată a acestei materii prime.

Ceramica prezintă un deosebit interes, mai ales datorită legăturilor ce se pot stabili pe baza și cu stațiuni similare intens cercetate în special la răsărit de Prut. Din acest motiv vom stărui mai pe larg asupra ei.

a) Ceramica pictată cu motive în două culori combinate cu șănțulețele-caneluri este strict contemporană cu aceea policromă în trei culori, combinate și ele cu decor în șănțulețe pe care nu se observă (sau nu se mai observă?) urme de pictură.

b) Ambele aceste categorii se găsesc întotdeauna împreună și cu ceramica fără caneluri, fie policromă-alb, roșu, negru—, fie (mai rar) bicromă—alb și roșu, așa încît sînt strict contemporane și cu acestea.

c) Culoarea neagră joacă de multe ori un rol mai important decît acela de simplă linie de bordură; pe multe vase tricrome și cu caneluri sînt trasate chiar benzi negre late, de aceeași valoare decorativă ca și celelalte culori.

d) Culoarea bicromă *nu* poate fi atribuită (așa cum s-a făcut de alți cercetători) categoriei bicrome specifice etapei Cucuteni A_2, căci se deosebește total de aceasta, așa cum este cunoscută ea în așezările specifice acelei etape (Frumușica, Ariușd, Izvoare). Tehnica pastei, arderea, tehnica picturii, etc., sînt specifice ceramicii pictate evoluate. Uneori se poate spune chiar că tehnica picturii și motivele bicrome, ca și unele vase cu umăr dublu, sînt mai de grabă specifice stilurilor de început ale unei așezări din faza Cucuteni A—B; și chiar unele dintre vasele cu decor tricom se apropie destul de mult de unele dintre stilurile acestei faze. În ceea ce privește șănțulețele-caneluri, ele sînt de asemenea deosebite de acelea ale ceramicii etapelor de început ale fazei Cucuteni A.

e) Ceramica aparținînd categoriei C, lucrată dintr-o pastă nisipoasă și cu amestec de scoici și mult mai slab arsă, s-a găsit atît printre resturile aflate în masa de chirpic, sub chirpic, ca și în gropi; apartenența ei la același nivel cultural cu ceramica pictată bicromă și tricomă din așezare este deci absolut certă. Dealtfel și în gropile săpate în 1964—1965 și 1970 în punctul „În deal la lutărie" situația era aceeași. Unele dintre aceste fragmente de tip C sînt decorate în maniera obișnuită, cunoscută în așezările fazelor Cucuteni A—B și B; dar altele, decorate cu șiruri de gropițe ce însoțesc fîșii de linii drepte și curbe etc., își găsesc analogii — cel puțin judecînd după materialele ce ne sînt cunoscute — exclusiv la răsărit de Prut (de ex. la Jura, Nezvisko etc.), unde au fost găsite împreună cu ceramică pictată din multe puncte de vedere asemănătoare aceleia de la Drăgușeni. Constatările făcute în timpul săpăturilor noastre ca și cu prilejul acelora executate în 1964—1965 de A. László. „În deal la lutărie", arată în chip indiscutabil că ceramica de tip C a pătruns, în proporție redusă, e drept, în unele așezări cucuteniene încă din faza Cucuteni A.

f) Ținînd seama de toate datele de care dispunem și care evident nu pot fi discutate pe larg într-un scurt raport preliminar, este clar că așezarea de pe Ostrov ca și gropile de la lutărie (așa cum am mai arătat) nu pot fi încadrate în faza Cucuteni A_2, ci dimpotrivă trebuie încadrate într-o etapă destul de tîrzie Cucuteni A_4.

Persistența canelurilor (care se deosebesc dealtfel de acelea specifice etapelor A1 — A2) trebuie considerată o caracteristică regională din nordestul Moldovei și dintr-o zonă vecină a R.S.S. Moldovenești și a Ucrainei, unde se știe că și ornamentarea incizată va dăinui mai mult; iar pictura bicromă nu are nici o legătură cu obișnuita ceramică bicromă a etapelor Cucuteni A1—A2.

•

Importanța incontestabilă a așezării de la Drăgușeni Ostrov pentru cunoașterea mai temeinică a unuia dintre aspectele regionale ale culturii Cucuteni — problemă asupra căreia s-a stăruit puțin pînă acum — ca și excepționala calitate artistică a materialelor ceramice ne determină să afirmăm că ar fi o greșeală să se renunțe la continuarea săpăturilor de aici, mai ales că lucrările grădinăriei vor distruge în scurt timp această așezare, după cum scoaterea lutului din punctul „În deal la lutărie" și amenajările ulterioare au distrus gropile bogate în materiale ce se mai găseau acolo.

DRĂGUȘENI, DEP. DE BOTOȘANI

RÉSUMÉ

Pendant des fouilles archéologiques de 1981 on a dégajé partiellement les restes d'une maison (n° 15) située au SE de notre tranchée XXIV de 1980 et aussi une fosse située à côté (n° 33). Au milieu de la maison, nous avons trouvé — — parmi les torchis — des restes d'une paroi affondrée sur lesquels on a pu observer les empreintes de troi poteaux. La torchis contenait de la balle ainsi que d'autres restes organiques. Certains fragments polis sur les deux faces provenaint probablement d'une table au d'un banc en terre cuite.

La présence à l'intérieur de la maison d'un nombre assez grand de pierres est assez diffiant à expliquer: peut-être

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

avaient-elles servi pour donner une plus grande resistence aux parois. Il faut mentionner aussi des nombreux ossements d'animaux, beaucoup d'outils de silex et quelques outils de pierre polie. Dans la fosse adjacente parrus des autres restes, il avait aussi quelques ossements humains.

La poterie peinte de Drăguşeni, à décor trichrome, associé aux cannelures, est tout à fait différente de la poterie trichrome des étapes A1—A2 de la culture de Cucuteni; elle est caractéristique pour l'étape finale (4) de cette phase et identique à la céramique d'autres sites du NE de la Moldavie et aussi d'au delà du Prut. En même temps la peinture trichrome et certaines formes de vases se rapprochent beaucoup de certains styles et des formes du début de la phase A—B. D'autre part, la céramique du type C, connue déjà depuis longtemps à Drăguşeni, prouve que cette catégorie était déjà connue à l'ouest du Prut dès avant la commencement de la phase A—B.

L'importance des problèmes soulevés par la station de Drăguşeni et aussi la richesse des matériaux découverts reclamant la continuation des fouilles, d'autant plus que les travaux agricoles détruisant peu à peu la station.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Săpăturile de salvare de pe „Măgura Cuneștilor"

EUGEN COMȘA

Săpăturile restrînse de salvare de pe „Măgura Cuneștilor" din anul 1981 au căutat să completeze săpăturile făcute în 1980, cînd, pentru a obține un profil prin porțiunile mai puțin răscolite ale tellului, în special în partea de est, mai bine păstrată, am trasat de-a lungul axului lung est-vest al Măgurii, un șanț. Curînd mi-am dat seama că nu-l voi putea săpa în întregime și, de aceea, din lungimea lui, am săpat trei porțiuni succesive de cîte 6 m lungime și cîte 1 m lărgime, cu întreruperi între ele de cîte 2 m. Astfel, s-a obținut un profil cu o lungime de 18 m, cu cele două întreruperi, care la nevoie puteau fi corelate grafic. Ca urmare în 1981, în condițiile date, am cercetat amănunțit cele două porțiuni intermediare lăsate nesăpate anul trecut. Fiecare din ele a fost adîncită pînă la peste 2 m, reușindu-se astfel completarea profilului amintit cu încă 4 m (deci lungimea totală a ajuns la 22 m). Important este faptul că profilul menționat va fi conexat cu cel al malului de nord al așezării, care, și el, are peste 14 m lungime. Prin corelarea lor se va obține un profil de aproape 40 m lungime, care corespunde cu aproape 80% din lungimea profilului longitudinal. Pentru completarea lui a mai rămas de săpat, în extremitatea de est a tellului, o porțiune de numai 5—6 m lungime. Aceasta va fi săpată în campania din 1982 și vom obține un profil complet prin întreaga așezare de pe „Măgura Cuneștilor". Va fi primul profil integral într-un tell gumelnițean din țara noastră.

În privința stratigrafiei s-au confirmat observațiile de anul trecut. Stratul de cultură, gros de circa 4 m, în funcție de resturile de arsură ale unor vetre, de rămășițele podinelor de lut bătătorit al locuințelor de suprafață, ca și de culoarea și compoziția solului, l-am împărțit în 8 niveluri, toate aparținînd culturii Gumelnița. Semnalăm totuși că, pe panta abruptă de sud a tellului, s-au găsit, cu totul izolate, cîteva cioburi cu decor excizat și incrustat cu materie albă, specifice culturii Boian, anume fazei Vidra, dovadă că undeva, prin apropiere se află resturile unei astfel de așezări.

Din stratul de pămînt corespunzător culturii Gumelnița s-au strîns felurite materiale arheologice. O atenție deosebită s-a acordat studierii vestigiilor care oglindesc diverse îndeletniciri practicate de oamenii din epoca neolitică. S-au scos la iveală — deși săpătura a fost modestă ca întindere — dovezi în privința următoarelor ocupații: cultivarea primitivă a plantelor, creșterea vitelor, vînătoarea, pescuitul și culesul. Aici, m-am referit numai la acele preocupări pe baza cărora locuitorii așezării își procurau hrana.

Documentarea în privința cultivării primitive a plantelor este destul de săracă. S-au cercetat cu multă grijă malurile formate în stratul de cultură al stațiunii, dar nu s-au găsit în ele boabe de grîu sau de la alte plante, carbonizate, care să ne permită să se precizeze ce anume specii de grîu erau cultivate. Semnalăm faptul că, într-o aglomerare de bucăți mici de cărbune și de cenușă, am observat că erau mai multe boabe de grîne. Nu le-am cercetat amănunțit, dar se pare că sînt boabe de grîu. În plus, pe toți bulgării de lipitură arsă, proveniți din locuințe distruse prin foc, se observă, cu toată claritatea, urmele paielor de grîu cu care se amesteca lutul folosit la lipitura pereților. Mai amintim că, în diferite puncte, s-au găsit rîșnițe simple întregi sau fragmentare, pe care se sfărîmau boabele de grîu și de alte plante cultivate.

Ca și în campania precedentă de săpături, în cuprinsul suprafețelor cercetate s-a adunat o cantitate apreciabilă de oase de animale. O mare parte din ele au fost determinate de noi, încă pe teren, atunci cînd au fost scoase la iveală. În primul rînd, se cuvine subliniat faptul că sînt evidente cele două categorii, anume cele provenind de la animale domestice și cele de la animalele sălbatice, vînate de membrii comunității neolitice studiate. Din analiza făcută rezultă o primă concluzie istorică importantă, anume că, în lotul de oase cercetate, predomină cele de animale domestice, în raport cu cele de la animale vînate. Spre deosebire de alte loturi de oase, aici, la Cunești, apar și relativ multe oase de păsări sălbatice, de baltă.

În cadrul categoriei animalelor domestice, se cuvin a fi amintite, în primul rînd, oasele de bovine, care reprezintă majoritatea. Amintim că, în săpătură, s-a găsit și un corn întreg de bovină, relativ scurt și gros la bază, dovadă că în zonă erau crescute bovine cu coarne scurte. S-au găsit, în săpătură, de asemenea, destul de multe oase de ovicaprine și altele de porc. Sînt și cîteva oase de cîine. O parte din oase s-au folosit la realizarea unor unelte. Menționăm și constatarea că multe

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

din oasele strînse sînt sparte, în diferite feluri, evident pentru a se scoate măduva din ele.

Mult mai puține sînt oasele de animale sălbatice. Dintre acestea putem aminti numai cîteva fragmente de corn de cerb și mai multe unelte fragmentare, realizate din același fel de material. Semnalăm și oasele unui carnivor mic. Din săpătură s-au scos la iveală și mai multe plăci dintr-o carapace de broască țestoasă. Merită a fi subliniat faptul că în „Măgura Cunești" s-au găsit, în diferite niveluri, o serie de oase de păsări de baltă.

Întreg lotul de oase găsite în săpăturile noastre urmează să fie predat specialiștilor în paleofaună, pentru determinări precise.

În cursul săpăturilor, s-au adunat o serie destul de bogată de oase de pește. Sînt de menționat, mai ales, vertebre de la pești de diverse dimensiuni. Unele vertebre sînt mici, altele foarte mari probabil de la somn. Între ele sînt spine și chiar mandibule de la pești răpitori, de tipul știucii cu dinți mici, deși și foarte ascuțiți. Oasele semnalate dovedesc practicarea destul de intensă a pescuitului, fapt explicabil prin bogăția în pește a bălților din preajmă și mai ales a Dunării, atunci cînd se revărsa în primăvară, acoperind toată lunca, pînă la poalele așezării de pe „Măgura Cunești".

Culesul este oglindit prin numeroase valve de scoici, adunate din stratul de cultură. Este vorba de scoici de tip *Unio*. Subliniem constatarea că într-unul din nivelurile mijlocii ale stațiunii sînt extrem de multe valve de astfel de scoici. În unele porțiuni, în maluri, de observă cîte un strat subțire de valve de scoici, aruncate de oamenii neolitici și sparte pe loc.

Membrii comunității studiate au folosit, pentru realizarea uneltelor lor de silex obișnuite, trei categorii de materie primă, cu structuri și culori deosebite.

Majoritatea pieselor întregi și fragmentare au fost făcute din silex de tip „balcanic", de culoare galben verzuie, cu rare pete albicioase. Astfel de rocă se găsește din belșug, în zăcăminte, la sud de Dunăre, în platforma prebalcanică. Unele din ele se află în apropiere. Prin urmare, este vorba de o materie primă ușor de dobîndit, mai cu seamă datorită faptului că, atît la sud cît și la nord de fluviu, trăiau comunități înrudite, aparținînd aceleeași culturi. — Gulmelnița. Materia primă de

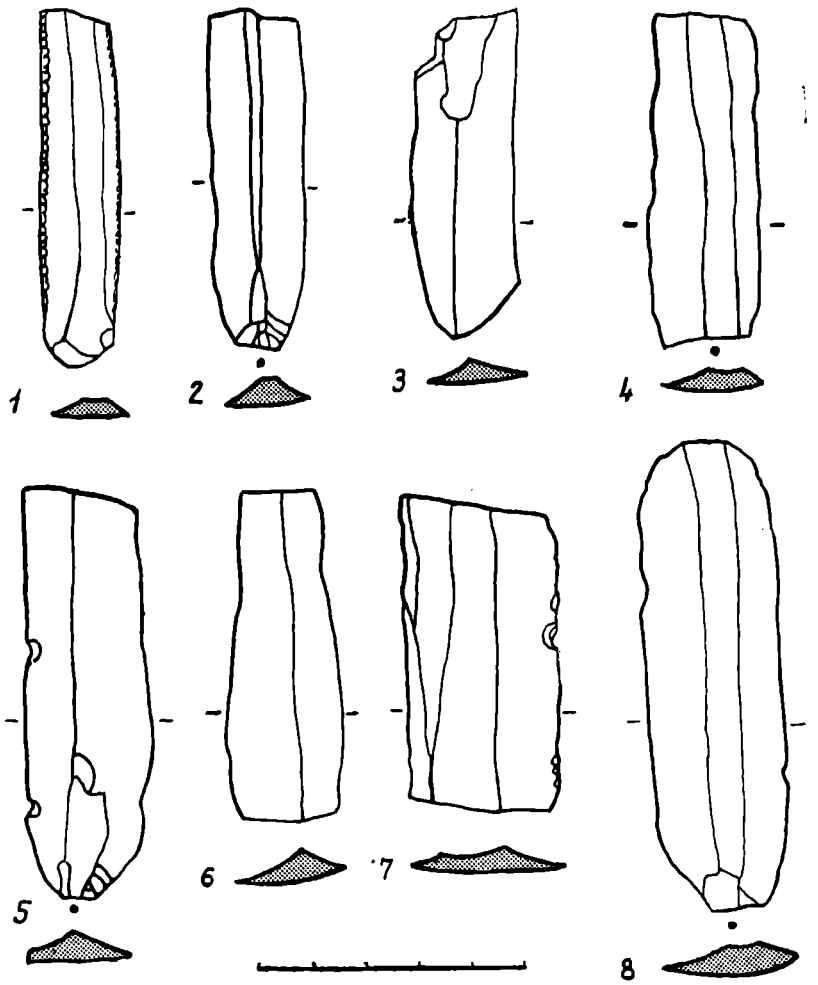

Fig. 1. Cunești. Unelte de silex; 1 niv. 3; 2, 4, 7 *passim*; 3, 5 niv. 8; 6, 8 niv. 3.

Fig. 1. Cunești. Outils en silex: 1 niveau 3; 2, 4, 7 *passim*; 3, 5 niveau 8; 6, 8 niveau 3.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

orice fel se obținea pe calea schimburilor dintre comunități.

O a doua categorie de silex utilizat este reprezentată prin piese realizate din silex de culoare roșie, opac, fără pete. Ținînd seama de unele analize se poate spune că materia primă amintită provine tot din zăcăminte aflate la sud de Dunăre, în nord-estul Bulgariei. Procentual, astfel de piese sînt mult mai puține decît cele din prima categorie descrisă mai sus.

Cea de a treia categorie de silex întrebuințată de membrii comunității de pe „Măgura Cuneștilor" este reprezentată prin unelte întregi și fragmentare, făcute din silex de culoare cenușie închisă spre negru, translucid, pe care l-am numit silex de tip „oltenesc". Pentru această categorie de silex încă nu cunoaștem cu exactitate locul zăcămintelor. Am văzut mulți bulgări de silex „oltenesc" în cariere de pietriș din vestul Olteniei. Procentual, ele sînt ceva mai multe decît cele din a doua categorie. Constatarea credem că poate constitui un indiciu că, de fapt, zăcămintele cu astfel de rocă nu pot fi prea departe. Menționăm că acest tip de silex se aseamănă, în privința structurii și culorii, cu silexul cunoscut sub denumirea „de Prut".

Dintre uneltele lucrate din silex (fig. 1 și 2), cu prilejul săpăturilor noastre din campania 1981, în porțiunea cercetată din „Măgura Cuneștilor", s-au descoperit piese întregi și fragmentare, aparținînd următoarelor categorii: lame, răzuitoare, segmente de lamă și dăltițe.

a) Lamele sînt, de obicei, de dimensiuni medii și au forme regulate, cu secțiunea transversală triunghiulară sau trapezoidală.

b) Răzuitoarele s-au făcut, de regulă, pe o extremitate a unor lame, relativ scurte, sau pe așchii mari, anume „cioplite" pentru a fi transformate în răzuitoare.

c) Segmentele de lamă sînt, în majoritatea cazurilor, de dimensiuni reduse și sînt caracterizate prin cîte o porțiune dinspre o extremitate a tăișului lustruită pe ambele fețe, pe o suprafață restrînsă, de formă triunghiulară. Aceste segmente de lame au fost întrebuințate ca dinți de seceră.

d) Dăltițele specifice sînt puține. Ele s-au realizat pe colțuri de lame.

Izolat, în afara săpături, la suprafața solului, s-a găsit și un percutor sferic de silex.

Menționăm, de asemenea, că în cuprinsul complexului, prin cercetări de suprafață efectuate de elevii școlii din localitate, s-au găsit și cîteva topoare de silex, specifice culturii Gumelnița, acum păstrate în colecția școlii din Cunești.

Din celelalte categorii de unelte, amintim că, din săpătură, s-au scos la iveală cîteva sule de os și dăltițe lucrate din așchii de oase de animale mici, șlefuite numai pe porțiunea dinspre vîrf

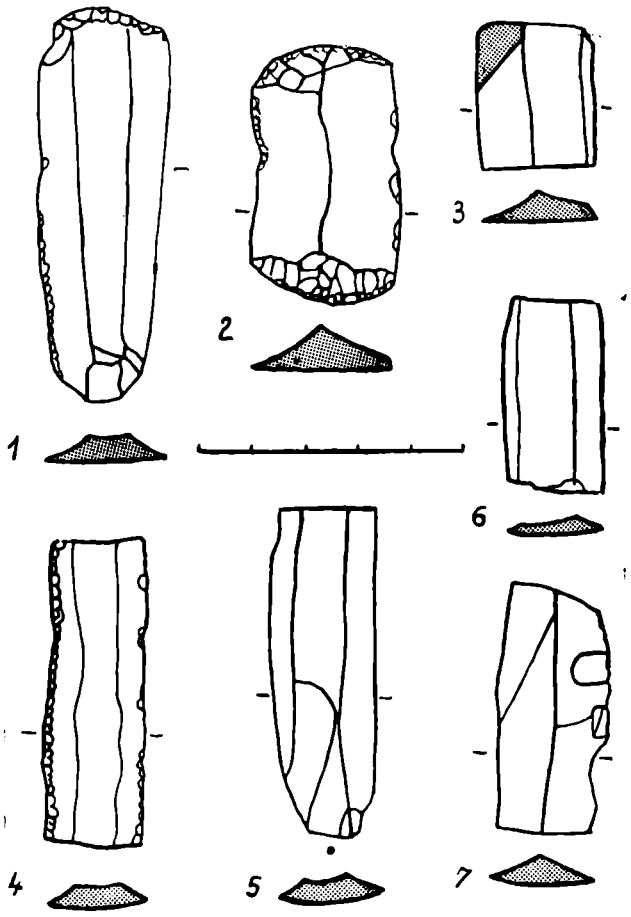

Fig. 2. Cunești. Outils en silex; 1 niveau 8; 2 niveau 6; 3 niveau 7; 4, 6 niveau 3; 5, 7 passim.

Fig. 2. Cunești. Unelte de silex: 1 niv. 8; 2 niv. 6; 3 niv. 7; 4, 6 niv. 3; 5, 7 *passim*.

sau pe o mare parte din lungimea lor (fig. 3.) Menționăm că s-a găsit și o piatră de gresie, de formă regulară, de circa 10 cm lungime, cu un jgheab îngust și drept pe mijloc. Este evident că a fost folosită la șlefuirea uneltelor de os. Pe așchii lungi și late de os, tot prin șlefuire, s-au făcut și dăltițele, cu tăișul îngust sau lat, drept sau arcuit, cu funcționalitate diversă.

Mai amintim și descoperirea unei unelte lucrate din corn de cerb, perforată. Este vorba, după toate probabilitățile, de o unealtă întrebuințată drept săpăligă.

Într-un raport relativ sumar ca acesta, nu considerăm că este cazul să insistăm prea mult asupra problemelor ceramicii. În general, vasele s-au modelat din pastă de lut amestecat cu cioburi pisate. Se pot clasifica în trei categorii: de uz comun, intermediară și din pastă fină. Din categoria celor de uz comun, amintim, mai ales, diferite borcane mari, pentru păstrarea rezervelor de hrană. Ele sînt, de regulă, ornamentate cu barbotină neorganizată, cu proeminențe masive de diferite forme și cu brîuri alveolare. S-au adunat și fragmente rare din vase mari, cu decor spiralic

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

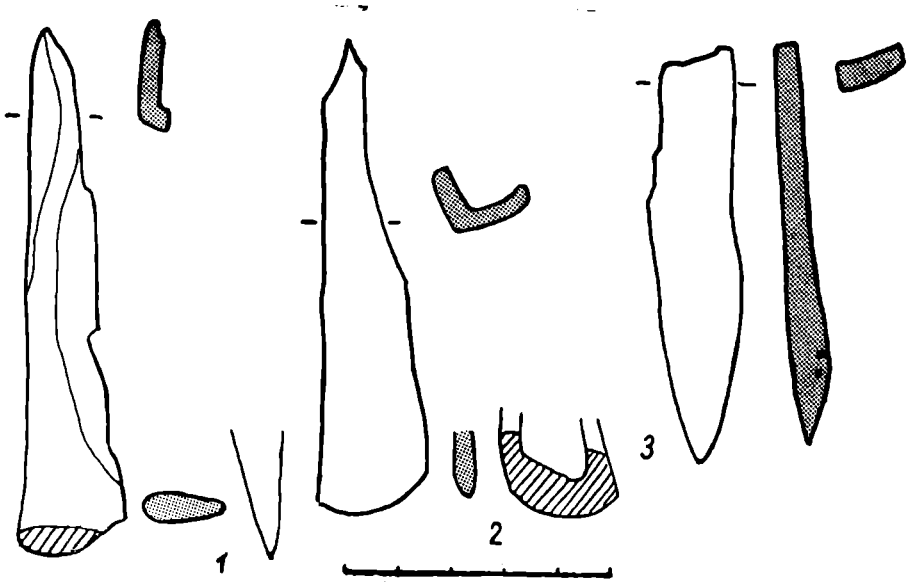

Fig. 3. Cunești. Unelte de os: 1 *passim*; 2 niv. 7; 3 niv. 8.

Fig. 3. Cunești. Outils en os: 1 passim; 2 niveau 7; 3 niveau 8.

făcut pe umeri și incrustat cu materie albă. Din categoria intermediară, semnalăm că, în nivelul 5, s-au găsit fragmente dintr-un vas de dimensiuni medii, cu corp bombat, ornamentat cu „paranteze" făcute cu o valvă de *Unio*. Forma specifică pentru a treia categorie este cea de strachină, scundă și cu diametrul apreciabil. Profilul buzei lor diferă de la un nivel la altul. Unele din ele sînt ornamentate cu motive pictate cu grafit. Merită o atenție deosebită un fragment ceramic găsit izolat în marginea așezării, deci în condiții stratigrafice neclare. Ciobul (fig. 4/1) provine dintr-un vas de culoare portocalie, cu corpul bombat, buza scundă și puțin răsfrîntă în afară. Pe corp are un orificiu rotund de turnare. De-a lungul buzei la exterior, se observă o bandă vopsită de culoare neagră. Pe corp, ciobul este acoperit , în parte, cu o crustă de calcar. Sub crrustă pare să aibă alte două dungi, trasate cu culoare roșcată. Considerăm fragmentul ca fiind deosebit de important. El poate să fie de import din ținuturile sudice, grecești, și ar putea servi la paralelizarea în timp a unei faze relativ tîrzii a culturii Gumelnița și a unei culturi neolitice din ținuturile din nordul Greciei. Menționăm și un obiect de corn cu patru „brațe" (fig. 4/2).

În „Măgura Cuneștilor", în campania de săpături din 1981, s-au dezvelit atît resturi de locuințe de suprafață distruse prin foc, cît și altele nearse. Prima categorie este reprezentată prin grămezi de lipitură arsă. Una din acestea se afla la baza nivelului 7. Rămășițele ei au fost atinse în săpătură în campania din 1980, dar nu au putut fi dezvelite în întregime nici în 1981.

Ca și în anul precedent, în cele două suprafețe săpate în 1981, s-au observat și secționat resturi de locuințe de suprafață, nearse. Ele au fost părăsite de locatarii lor, după strîngerea întregului

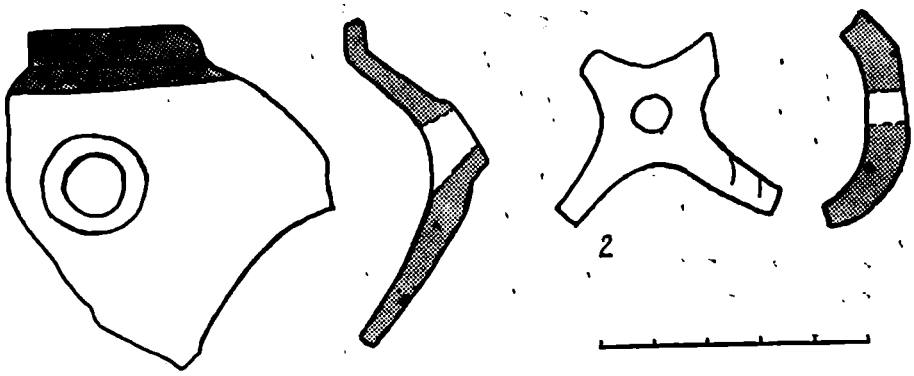

Fig. 4. Cunești. 1 fragment de vas cu decor pictat; 2 obiect de corn.

Fig. 4. Cunești. Tesson avec décor peinte; 2 objet en corn.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

inventar și apoi, cu timpul, s-au dărîmat pe loc. Mai cu seamă în profile, ele se observă clar. În toate cazurile (în 1980 și 1981), se constată că ele au avut podină simplă, de pămînt bătătorit, cu o grosime de pînă la 7 cm. În profil, în astfel de podele, se văd dungi subțiri de pămînt alternative, de diferite culori, adesea și arsură, alte ori pămîntul fiind amestecat cu dungi subțiri de cărbune sau cu scoici sfărîmate. În nici un profil sau săpătură nu s-au aflat resturi de locuință cu podea-platformă de lut. Deasupra podelelor simple cu dungi multiple, în fiecare porțiune, se găsește o grămadă, ca o lentilă groasă pînă la 20 cm, de lut de culoare verzuie, cu urme evidente de paie. Grămezile menționate reprezintă pereții prăbușiți pe podea. Lipitura dovedește că pereții erau acoperiți cu lut amestecat cu paie.

În săpătură s-au găsit, izolate, și bucăți de lipitură arsă, care au făcut parte din vetre obișnuite, simple, fiind realizate dintr-un strat de 5—6 cm grosime de lipitură de lut fin, cu suprafața mozaicată, din cauza focului îndelungat.

Dintr-o amenajare din interiorul unei locuințe provine un fragment dintr-un fel de bordură (cu înălțimea de circa 6 cm), din lut amestecat cu paie. Secțiunea ei este în forma literei U întoarse. Considerăm că a servit drept margine pentru delimitarea locului rîșniței, pentru a împiedica împrăștierea boabelor rîșnițe.

În campania de săpături din 1981, plastica este reprezentată doar printr-o singură figurină de lut ars, fragmentară, redînd un bărbat (fig. 5) Piesa are un picior rupt din vechime.

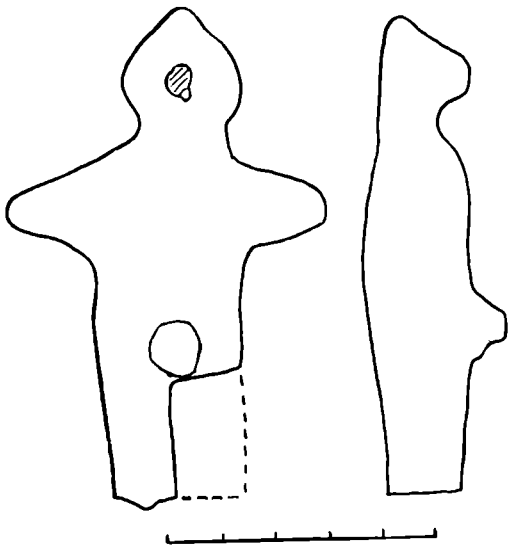

Fig. 5. Cunești. Figurină masculină (niv. 17).

Fig. 5. Cunești. Figurine masculine (niveau 17).

În cursul lucrărilor, s-a acordat o atenție deosebită strîngerii bucăților de cărbune. Astfel de fragmente s-au scos la iveală mai cu seamă din stratul de pămînt corespunzător nivelului 6. Bucățile pe care le-am cercetat, în majoritatea cazurilor, provin din trunchiuri de copaci de esențe moi (tei, salcie). Considerăm că determinarea lor poate servi la precizarea mediului natural (inclusib a condițiilor de climă) și la unele măsurători de dendrocronologie.

Amintim și o altă descoperire remarcabilă: anume, în intervalul prim, în cuprinsul nivelului 6, către baza lui, s-au găsit părți dintr-un craniu omenesc. Este vorba de o calotă de copil, izolată, formată din plăci subțiri. Celelalte resturi ale craniului și scheletului lipsesc, fiind vorba, deci, de un schelet de copil, deranjat din vechime.

Pentru a fi continuată studierea multilaterală a complexului de pe „Măgura Cuneștilor", am luat o serie de probe de sol, din porțiuni nederanjate stratigrafic, din diferite niveluri, în vederea realizării unor analize sporopolinice.

Cercetarea amănunțită a tuturor elementelor de cultură materială, strînse cu prilejul săpăturilor de la Cunești, face posibilă datarea așezărilor în faza mijlocie (cunoscută sub denumirile de faza Gumelnița A2, sau faza Sultana) și din faza tîrzie (faza Gumelnița B, respectiv faza Jilava, după periodizarea noastră).

Materialele strînse fac posibilă definirea conținutului fiecărui nivel în parte și credem că vor contribui la definirea mai exactă a periodizării culturii Gumelnița.

LES FOUILLES DE SAUVETAGE DE „MĂGURA CUNEȘTILOR"

(RÉSUMÉ)

Les fouilles effectuées en 1981 ont mis au jour encore une portion du profil du tell (longue de 22 m). La couche qui mesure 4 m, représentée par 8 niveaux, s'est formé au cours des phases tardifs de la culture de Gumelnitza.

Les os d'animaux, trouvés dans une quantite apréciable, appartiennent, la plupart, à des animaux domestiques (bovines, ovicaprines, porcs et chiens). Les ossements des animaux souvages représentent une mince quantité (cerf, ainsi que par des autres animaux pas déterminés encore), tandis q'une grande quantité d'os des poissons, y fut également découverte.

Les outils sont en silex (lames, ségments des lames racloirs. hâches, percuteurs etc), en os (poinçons, ciseaux) et en corne (une serfouette).

Dans la couche mentionnée se trouvaient des restes des maisons (dans quelques niveaux incendiés) ayant des plancher en terre battue.

On a trouvé une seule figurine (en terre cuite) représentant un personnage masculin.

Dans le deuxième niveau (d'en bas en haut) ont été découvertes quelques fragments d'une crâne appartenant à un enfant *(Infans I)*.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Săpăturile de la Babadag, 1973—1974, 1977—1981

SEBASTIAN MORINTZ

Cercetările începute în 1962 în așezarea hallstattiană fortificată de la Babadag [1] continuate aproape an de an pînă în 1981 au dus la acumularea unui bogat material arheologic ce definește Hallstattul timpuriu și mijlociu din zona istropontică. Locuirea intensă și îndelungată a așezării a permis precizarea conținutului culturii denumite de tip Babadag, evoluția și respectiv periodizarea acesteia, începînd din secolul XI și pînă în secolul VII î.e.n. S-au diferențiat două faze (Babadag I și II) aparținînd Hallstattului timpuriu și o a treia fază (Babadag III), care ilustrează evoluția specifică Hallstattului mijlociu din zona istropontică.

În momentul începerii săpăturilor noastre, din așezarea hallstattiană situată pe malul înalt al lacului Babadag, se păstra doar o parte, sigur mai puțin de jumătate din întinderea sa inițială. Cea mai mare parte a fost distrusă din vechime și pînă în zilele noastre, prin prăbușiri repetate ale malului înalt și abrupt ros la bază de apele lacului [2]. Prăbușirile au continuat și în perioada cercetărilor noastre, în special la limita sa de est, micșorînd tot mai mult suprafața așezării (circa 100 m² în ultimii 20 ani).

Așezarea avea condiții optime de apărare fiind situată pe o înălțime ce prelungea ca o peninsulă terasa dinspre nord-vest, avînd ca limită spre nord-est malul înalt de 22 m al lacului și pante accentuate spre est, sud și vest. Astfel dealul pe care se afla așezarea era înconjurat cel puțin din trei părți pe de o parte de apele lacului, iar pe de alta de mlaștini. Și totuși săpăturile au arătat existența unui șanț de apărare (adînc de 3—3,5 m și lat de 10—12 m), care încingea dealul pe pante și tăia contactul cu terasa dinspre nord-vest. Într-o etapă mai tîrzie așezarea a fost fortificată cu un val de pămînt placat cu pietre, lutuit și ars, situat în exteriorul șanțului de apărare [3]. Considerăm că două au fost cauzele care au determinat extinderea așezării spre sud și sud-vest și anume: îngustarea suprafeței locuite prin prăbușirile malului și înmulțirea populației.

Grosimea maximă a stratului de cultură o întîlnim spre malul lacului unde ajunge la 1,20—1,50 m, stratul subțiindu-se treptat pînă la dispariție pe pante. În cursul săpăturilor s-au identificat puține gropi de bordeie, aparținînd numai nivelurilor inferioare. În cuprinsul stratului s-au observat numeroase pături de pămînt galben bătut reprezentînd „podelele" locuințelor de suprafață.

Din structura acestor locuințe, care s-au succedat timp de mai multe secole nu avem decît o cantitate relativ redusă de bucăți de lut ars cu urme de pari și de trestii. În schimb, din toate nivelurile coboară foarte multe gropi în formă de clopot, care au răvășit în mare măsură depunerile ce formează stratul hallstattian. Totuși conținutul gropilor și mai ales al acelora bine păstrate, cu nivelul de săpare ușor de precizat și cu fundul adîncit în pămîntul viu, ne ajută să precizăm conținutul fiecărei faze și respectiv evoluția culturală.

Cercetările ne-au arătat că materialele ce ilustrează faza Babadag I sînt reduse cantitativ și se găsesc aproape exclusiv în imediata vecinătate a malului. Materialele Babadag II se găsesc pe întreaga așezare, dar nivelul corespunzător acestei faze are grosimea maximă tot în apropierea malului. Nivelul Babadag III este cel mai gros, descrescînd treptat pînă la dispariția pe pante. Gropile în formă de clopot de la marginea așezării (spre SE, S, SV) sînt în cea mai mare parte Babadag III, mai rare Babadag II și foarte rare Babadag I. Asemenea constatări confirmă părerea noastră că așezarea s-a micșorat prin prăbușirile malului și că a fost necesară o extindere spre sud-vest. [3]

Față de complexitatea problematicii pe care o ridică cercetarea unei asemenea așezări reprezentative pentru Hallstattul timpuriu și mijlociu din spațiul balcano-dunărean, în primii ani s-au săpat șanțuri lungi și mai puțin suprafețe. Ulterior, după ce am obținut o imagine de ansamblu, am considerat necesar să cercetăm integral anumite suprafețe. În acest sens am început în 1973 cercetarea suprafeței „R" de la limita sud-vestică a așezării care are 300 m², respectiv 25 × 12 m. În anii 1973—1974 și 1977—1981 suprafața „R" a fost săpată în întregime. Rezultatele parțiale ale acestor cercetări au fost comunicate în cîteva

---

[1] Sebastian Morintz, *Quelques problèmes concernant la période ancienne du Hallstatt au Bas-Danube à la lumière des fouilles de Babadag*, Dacia, N.S., 8, 1964, p. 101—118.

[2] *Ibidem*, fig. 2/1—2.

[3] În săpăturile noastre s-a constatat că înălțimea de pe malul lacului Babadag a fost locuită mai puțin intens și în cea de a doua epocă a fierului (secolele V—III î.e.n.) și în perioada de romano-bizantină (secolele V—VI), de cînd datează un zid de incintă, de piatră ce cuprinde și chiar depășește spațiul locuit în epoca hallstattiană.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

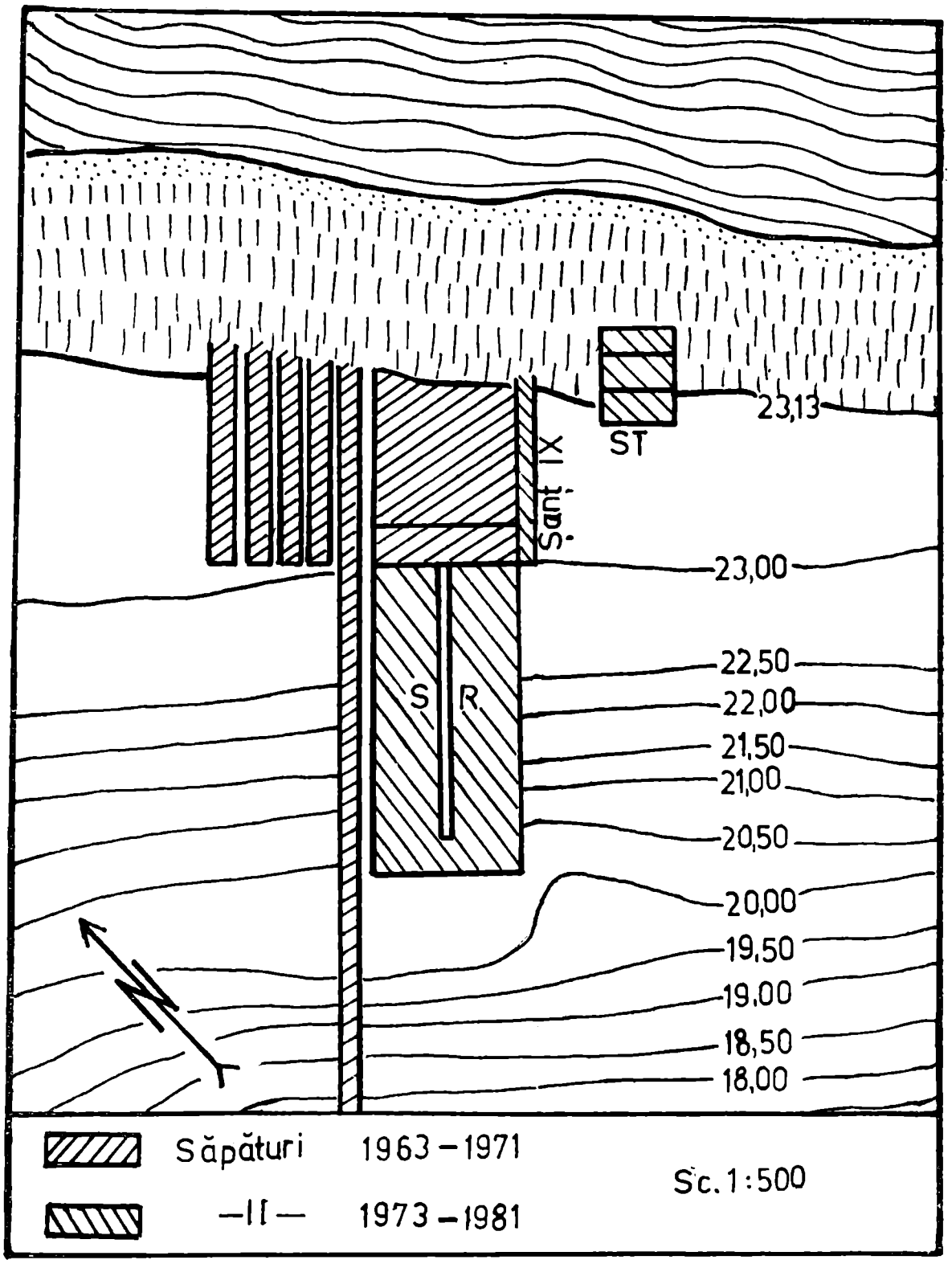

Fig. 1. Babadag. Săpăturile din sectorul central al așezării hallstattiene.

Fig. 1. Babadag. Les fouilles dans le secteur central de l'établissement hallstattien.

rapoarte preliminare care n-au fost publicate. În acest raport prezentăm sumar situația generală din suparafa „R". (fig. 1).

În cuprinsul suprafeței „R" situația stratigrafică nu este uniformă deoarece cuprinde parțial creștetul dealului, restul fiind pe panta de sud-

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

vest. În actualul strat vegetal gros de 10—15 cm apar resturi hallstattiene amestecate cu rare fragmente ceramice getice și grecești din secolele V—III î.e.n. , precum și cu cioburi romane tîrzii, secolele V—VI. Sub acest strat se află, pînă la adîncime de 1—1,10 m, un nivel compact cu material Babadag III, care se subțiază pe pantă pînă la dispariție. Un nivel Babadag II cu grosimea de numai 10—15 cm se constată numai în partea de nord-est, iar fragmente ceramice Babadag I apar sporadic în aceeași zonă.

În nivelul Babadag III s-au observat pături groase de lut galben, uneori ars, care indică mai multe locuințe de suprafață.

În suprafața „R" s-au indentificat 64 gropi în formă de clopot cu adîncimi variabile între 1,20 și 2,50 m (fig. 2). Diametrul maxim aflat la fundul gropilor era aproape constant egal cu adîncimea. Gropile în formă de clopot, mai exact tronconice cu gîtul cilindric, erau amenajate cu grijă, avînd fundul perfect neted, orizontal, uneori ușor albiat. În mai multe cazuri s-au putut vedea în pereții gropilor urmele uneltei cu vîrf, ca de țăruș, cu care au fost săpate. Puține gropi aveau interiorul ars la roșu, majoritatea fiind numai afumate. În pămîntul de umplutură al gropilor s-au găsit în proporții variate: pietre, lutuială arsă cu impresiuni de pari și de trestii, oase de animale și fragmente de vase de lut. Forma, dimensiunile ca și grija cu care au fost făcute aceste gropi arată clar că ele aveau o funcție importantă în gospodăria locuințelor așezării hallstattiene de la Babadag. Ele serveau pentru depozitarea proviziilor. Pe fundul unei asemenea gropi cercetate în 1963 s-a găsit un strat gros de 20 cm de grîu carbonizat.

Dispoziția gropilor de provizii în raport cu locuințele este greu de precizat deoarece partea superioară a gropilor s-a prăbușit. În două cazuri s-a putut constata că săparea gropilor a început de la suprafața podinii de lut bătut, care constituia nivelul de călcare din interiorul locuinței.

Am arătat că marea majoritate a gropilor din suprafața „R" datează din faza Babadag III și de asemenea că în așezarea hallstattiană de la Babadag, în care s-au diferențiat trei faze, a treia este cel mai bine reprezentată printr-un nivel cu multe resturi de locuire, a cărui grosime atinge, sau pe alocuri depășește, 1 m, ceea ce atestă o locuire îndelungată. În acest nivel ca și în gropile care-i aparțin apare ceramică de bună calitate cu suprafața lustruită de culoare neagră și mai rar cărămizie (fig. 3—4). În privința formelor distingem: „urna" bitronconică avînd pe pîntec proeminențe, (fig. 3/4), strachina cu marginea arcuită spre interior (fig. 3/5—6) și cana sau ceașca cu pîntec bombat avînd adesea caneluri verticale sau oblice asemănătoare unor coaste (fig. 3/1—3; 4/1—5). Ornamentarea cu caneluri apare relativ rar pe marginea unor străchini și pe mijlocul cești lor și cănilor. Alături de ceramică fină apare și o categorie ceramică de factură grosolană, cu structură poroasă, de culoare cărămizie sau cenușie reprezentată de vase-borcan adesea decorate cu cîte un brîu alveolar sub margine.

În ansamblu ceramica fazei Babadag III este foarte asemănătoare, din punct de vedere tehnic celei din faza Babadag II. Formele vaselor sînt în mare aceleași, intervenind doar unele deosebiri de amănunt. Principalul criteriu prin care putem deosebi ceramica fazei Babadag II de aceea Babadag III sînt bogatele ornamente incizate și imprimate cu motive specifice fazei II și lipsa totală a acestui mod de ornamentare pe ceramica fazei III.

Faza Babadag III diferențiată tipologic și stratigrafic pentru prima dată la Babadag, poate fi recunoscută în prezent în numeroase puncte din sud-estul României. Menționăm doar cîteva din descoperirile de acest fel: Enisala, punctul „Palanca" [4], Beidaud [5], Hîrșova și Ghindărești [6], Cernavodă [7], Rasova [8], Gura Canliei [9], Gîrlița [11] și Stoicani (necropolă) [11].

Pentru definirea completă a fazei Babadag III, respectiv a unei etape istorice distincte din evoluția culturii hallstattiene din sud-estul României, trebuie să raportăm conținutul fazei Babadag III la conținutul și cronologia fazei Babadag II, care datează din a doua etapă a Hallstattului timpuriu (Ha B) din sud-estul României, la cultura Basarabi, care a cuprins o mare parte a spațiului carpato-dunărean în perioada hallstattiană mijlocie și la cultura Bîrsești din Hallstattul tîrziu.

Stratigrafic s-a dovedit la Babadag că locuirea corespunzătoare fazei Babadag III a urmat după aceea a fazei Babadag II, caracterizată prin vase cu ornamente variate incizate și imprimate, între care predomină motivul ce constă din șiruri de mici cercuri concentrice unite prin linii tangente.

Subliniem constatarea că trecerea de la Babadag I la Babadag II s-a făcut pe nesimțite și tot astfel a avut loc tranziția de la Babadag II la Babadag III. Nimic nu evidențiază o schimbare bruscă. Așazarea de la Babadag a fost locuită în continuare de aceeași populație. Ceramica își păstrează calitatea și formele specifice tradiționale. Dispare doar moda ornamentării unor vase prin incizie și imprimare. Se observă modificări în formele vaselor, modificări inerente unei lungi evoluții.

Într-o groapă de mari dimensiuni din faza Bagadag III cu multe resturi ceramice tipice Babadag III s-au găsit și trei fragmente dintr-un vas cu ornament propriu culturii Basarabi. Un alt fragment de vas tipic Basarabi s-a găsit în umplutura șanțului de apărare al așezării de la

[4] Cercetări S. Morintz 1969 (inedite); E. Lăzurcă, Gh. Mănucu-Adamești eanu, Materiale, Tulcea 1980, p. 146—152.
[5] G. Simion, E. Lăzurcă, Peuce, 8, 1980, p. 37—54.
[6] S. Morintz și Done Șerbănescu, SCIVA, 21, 1974, 1, p. 53.
[7] D. Berciu și colaboratori, Materiale, 7, 1962, p. 52—53.
[8] M. Irimia, Pontica, 7, 1974, p. 75—138.
[9] Idem, Pontica, 14, 1981, p. 67—89.
[10] Sondaj S. Morintz, 1966.
[11] M. Petrescu-Dîmbovița, Materiale, 1, 1953, p. 157 și urm. fig. 10—11, pl. 9—10.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

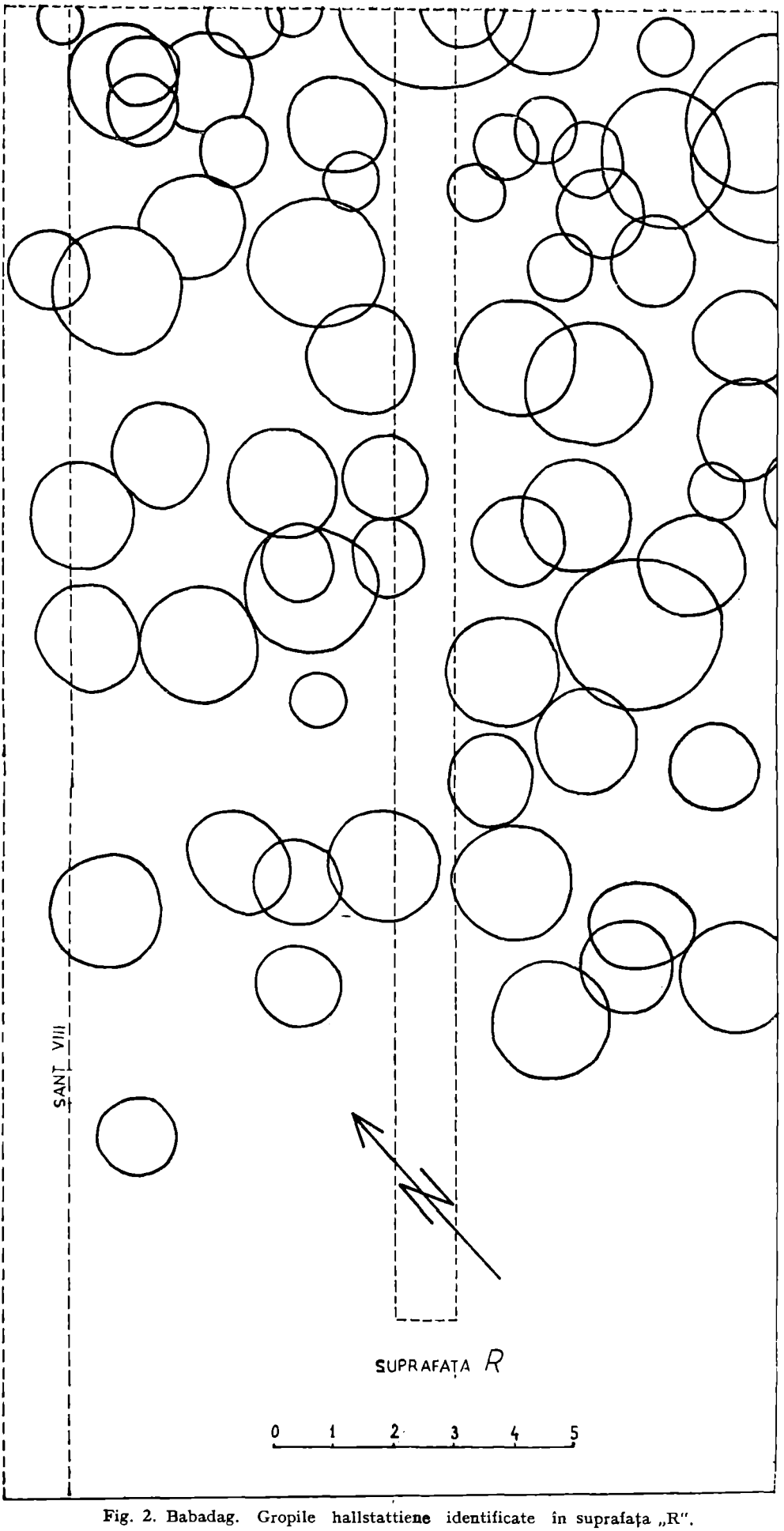

Fig. 2. Babadag. Gropile hallstattiene identificate în suprafața „R".

Fig. 2. Babadag. Les fosses à provisions hallstattiennes identifiées dans la surface „R".

www.e-patrimoniu.ro | www.cimec.ro

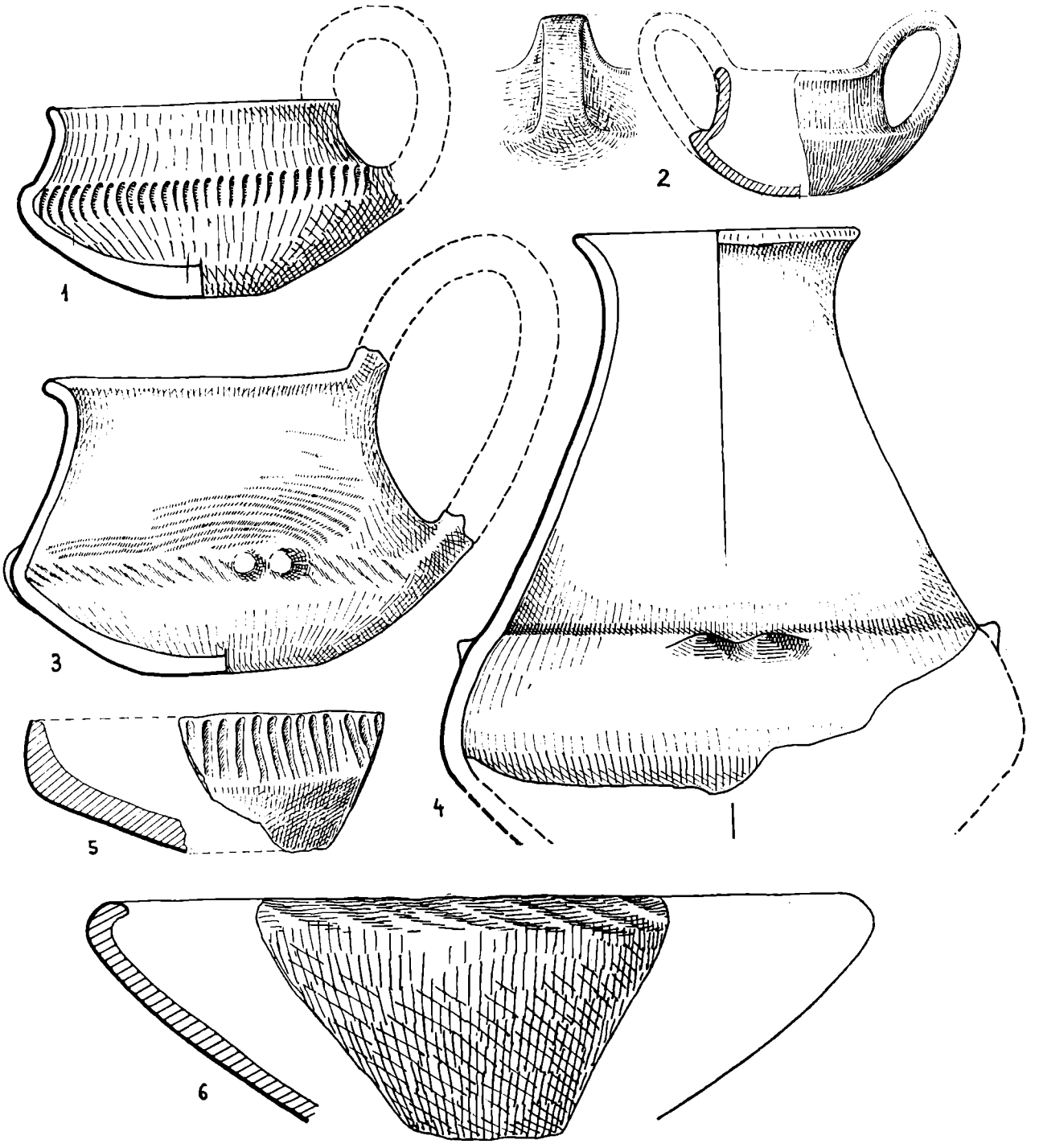

Fig. 3. Babadag. Vase din faza Babadag III.

Fig. 3. Babadag. Vases de la phase Babadag III.

Babadag. Ceramica de tip Basarabi de la Babadag nu poate fi considerată decît străină în raport cu mediul cultural local. Ea ajută la stabilirea raportului de contemporaneitate dintre cultura Basarabi și cea de a treia fază a culturii Babadag.

În Dobrogea nu este cunoscută nici o așezare a culturii Basarabi, care în Hallstattul mijlociu s-a răspîndit din nord-estul Jugoslaviei, Banat și zona Porților de Fier în Transilvania sudică și centrală, în întreaga Cîmpie Română, în sudul Moldovei cu o enclavă în zona Nistrului mijlociu. Pentru aprecierea raportului cronologic dintre culturile Babadag și Basarabi este bine să reamintim că faza Babadag II este documentată spre vest în Muntenia pînă la Dridu (la confluența Prahovei cu

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Fig. 4. Babadag. Vase din faza Babadag III.

Fig. 4. Babadag. Vases de la phase Babadag III.

Ialomița [12], în zona orașului Călărași [13], în estul județului Brăila [14] și în județul Galați [15]. Puținul material ceramic publicat de la Popești-Novaci (spre sud de București) desemnat ca pre-Basarabi [16] ilustrează un aspect de trecere de la faza II la faza III a culturii Babadag. Același spațiu geografic situat la vest și nord-vest de Dobrogea, de la Călărași și pînă în nordul județului Galați este jalonat de descoperiri de tip Babadag III. Deci există dovezi că purtătorii culturii Babadag au populat și în faza III aproximativ același spațiu ca și în faza II. Descoperirea celor cîteva fragmente ceramice Basarabi în mediu Babadag III indică o contemporaneitate, cel puțin parțială, dintre Babadag III și Basarabi. Descoperirile din estul Munteniei și sudul Moldovei dovedesc însă prezența ambelor culturi. Aspectul cultural corespunzător fazei Babadag III este rezultatul unei evoluții locale în întreaga zonă unde a fost documentată și faza Babadag II. Prezența bine documentată a culturii Basarabi în Cîmpia Română și în sudul Moldovei este evident rezultatul pătrunderii purtătorilor culturii Basarabi dinspre

[12] Informare făcută de Viorica Mihai la Sesiunea de rapoarte, Tulcea, 1980.

[13] Cercetări S. Morintz pe Grădiștea Coslogeni.

[14] N. Harțuche, *Catalogul Muzeului Brăilei*, 1976, fig. 371, 378.

[15] În localitățile Stoicani, cercetări M. Petrescu-Dîmbovița, *op. cit.*, p. 132 și urm.; Cavadinești și Suceveni, cercetări I. T. Dragomir.

[16] A. Vulpe, Dacia, N. S., 9, 1965, p. 116, fig. 7/1–7.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

vest. Ei au ocupat aria culturii Babadag din stînga Dunării dar n-au putut pătrunde efectiv în Dobrogea unde aşezările Babadag III şi-au continuat existenţa şi unde nu sînt documentate aşezări Basarabi. În acest mod putem considera că descoperirile de tip Babadag III din estul Munteniei şi sudul Moldovei aparţin primei părţi a fazei Babadag III care pot fi contemporane complexelor Basarabi timpurii (aşezări şi necropole) din Oltenia şi Banat. Toate descoperirile de tip Basarabi din estul Munteniei, sudul Moldovei şi de la Nistrul mijlociu ilustrează faza „clasică" a culturii Basarabi, care a înlocuit cultura Babadag III şi a coexistat cu a doua parte a fazei Babadag III cînd cultura Babadag a continuat să evolueze numai în dreapta Dunării.

Ceramica din aşezarea hallstattiană de la Rasova ilustrează cele trei faze ale culturii Babadag. Împreună cu ceramica proprie fazei Babadag III s-au găsit fragmente de vase, care au fost puse în legătură cu cultura Basarabi, şi mai ales cu grupul pre-Basarabi, identificat la Popeşti-Nucet şi de aici concluzia unui aspect cultural de la începutul perioadei hallstattiene mijlocii, care conţine elemente timpurii Basarabi [17]. Studiul materialului de la Popeşti-Nucet desemnat ca pre-Basarabi ne permite să afirmăm că acesta reprezintă un aspect de tranziţie de la Babadag II la III.

Descoperirile de la Rasova atribuite unui orizont pre-Basarabi aparţin în realitate culturii Bîrseşti-Ferigile.

Referitor la sfîrşitul culturii Babadag, respectiv al fazei Babadag III, s-a afirmat că în anumite complexe din Dobrogea (la Beidaud şi la Tomis) s-au găsit fragmente ceramice greceşti din secolul VI î.e.n. În ceea ce ne priveşte putem face precizarea că în cele peste 100 de gropi Babadag III de la Babadag nu s-a găsit ceramică grecească, nici Ferigile-Bîrseşti şi nici nord-pontică.

Cînd se sfîrşeşte cultura Babadag?

Problema se pune la fel şi pentru cultura Basarabi din Cîmpia Română [18] şi din sudul Moldovei. După o perioadă înfloritoare, corespunzătoare Hallstattului mijlociu, cînd în stînga Dunării evolua cultura Basarabi iar în Dobrogea cultura Babadag, în faza III, Hallstattul tîrziu este ilustrat de foarte puţine urme Bîrseşti în Dobrogea, documentarea pentru estul Munteniei fiind aproape inexistentă. Materialele de tip Bîrseşti n-au tipologic legătură cu cele de tip Babadag III.

LES FOUILLES DE BABADAG, 1973—1974 1977—1981

RÉSUMÉ

Les fouilles commencées en 1962 dans l'établissement hallstattien de Babadag ont défini la culture dénommée de type Babadag, qui a évolué dans la zone istro-pontique du XIe jusqu'au VIIe siècle av. n. è., Dans son évolution trois phases ont été différenciées. Les deux premières correspondent à la période hallstattienne ancienne, la troisième à la période hallstattienne moyenne.

De 1973 à 1981 on a fouillé la surface „R" de 300 m², qui comprend en partie le haut plateau et la pente sud-ouest. Dans cette aire on a relevè des vestiges sporadiques de la phase Babadag I, un mince niveau Babadag II et un autre bien plus épais Babadag III. Les dépôts qui correspondent aux trois phases s'amincissent progressivement sur la pente, pour disparaître finalement. La couche Babadag III atteint à la limite nord-est de la surface „R" l'épaisseur maximum 1 m.

Dans la couche Babadag III on a relevé les vestiges successifs de plusieurs habitations de surface, pourvues de „planchers" de terre glaise jaune battue, parfois brûlés jusqu'à la couleur brique. Un élément qui caractérise les établissements hallstattiens du type Babadag c'est le grand nombre de fosses à provisions en forme de cloche. Rien que dans la surface „R" on en a dénombrées 64, appartenant en grande majorité à la phase Babadag III.

Autant dans la couche de la troisième phase que dans les fosses on a trouvé un grand nombre de fragments céramiques, d'ossements d'animaux et, en nombre très réduit, des morceaux d'enduit calciné des habitations détruites.

Le matériel le plus significatif pour la définition de la phase Babadag III est la céramique. Les principaux types de vases continuent sous une forme évoluée les types de la phase Babadag II. Ainsi, l'on rencontre fréquemment le vase bitronconique de dimensions moyennes ou grandes à protubérances (parfois repoussées de l'intérieur) sur les épaules du vase, l'écuelle au bord recourbé vers l'intérieur et la tasse à une ou deux anses surélevées. Les trois types susmentionnés sont d'une bonne facture technique et à surface polie. Suivant le degré de cuisson, leur couleur est le plus souvent noire, mais l'on rencontre aussi des exemplaires de couleur brique. A noter que la plupart des vases bitronconiques (ou „urnes") ont leur surface extérieure noire et celle intérieure brique. Le riche décor réalisé par incision et impression de la phase Babadag II disparaît. Dans la phase Babadag III l'on ne rencontre plus que sur quelques écuelles ou tasses des ornements simples, faits de cannelures. Le quatrième type de vase fréquent dans la troisième phase est le pot de facture grossière, le plus souvent muni d'un cordon alvéolaire, de couleur brique ou gris-brique.

Mentionnons également que dans la phase Babadag III l'emploi des objets de fer devient courant.

Grâce à la détermination précise des éléments spécifiques de la phase Babadag III une série de découvertes antérieures de la zone istro-pontique peuvent être intégrées dans l'aspect unitaire Babadag III. Autant par le nombre des sites que par l'épaisseur des dépôts l'aspect Babadag III illustre dans la zone istro pontique une période longue et prospère qui se situe, sans limites chronologiques précises, aux VIIIe et VIIe siècles av.n.è. L'aspect culturel est attesté dans toute la Dobroudja, dans l'est de la Munténie et le sud de la Moldavie. A un certain moment son évolution ne se poursuit plus que dans la Dobroudja, les zones situées à gauche du Danube étant désormais occupées par la culture de Basarabi. Aucun site relevant de celle ci n'a été attesté jusqu'à ce jour dans la Dobroudja. Le parallélisme chronologique entre les cultures Babadag III et Basarabi est confirmé par la découverte de quelques fragments de céramique Basarabi dans le milieu Babadag III de la Dobroudja.

Un problème qui reste à être élucidé est celui de la fin, qui semble avoir été brusque, de l'aspect Babadag III. Ce qui apparaît comme certain, c'est qu'au VIIe siècle, lorsque disparaissent les établissements Babadag III de la Dobroudja, disparaissent également les établissements Basarabi de l'est de la Munténie et du sud de la Moldavie. Aucun rapport direct entre l'aspect Babadag III et les découvertes sporadiques du type Bîrseşti Ferigile, appartenant au Hallstatt tardif, n'a pu être établi jusqu'à présent.

[17] M. Irimia, Pontica, 7, 1974, p. 120, şi urm.
[18] A. Vulpe, MemAntiqu, 2, 1970, p. 202—203.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Histria, jud. Constanţa

Raport preliminar asupra cercetărilor din punctul Histria-pod, 1980 şi 1981

KONRAD ZIMMERMANN şi ALEXANDRU AVRAM

În timpul campaniei de săpături 1980 de la Histria, descoperiri ceramice întîmplătoare au atras atenţia asupra unui punct situat pe malul sud-vestic al lacului Istria, alături de podul peste care şoseaua asfaltată duce la Cetatea Histria (la 4 km depărtare) [1]. Noul punct a fost numit Histria-Pod.

Terenul, care ajunge pînă aproape de lac şi care ia în acest loc forma unui platou de circa 2 m înălţime deasupra nivelului apei, este folosit în scopuri agricole. În locul descoperirilor există stînci de şist verde, pe fîşia îngustă a malului şi ieşind la suprafaţa apei. Pe o distanţă de aproximativ 50 m au putut fi adunate, în parte din apă, numeroase cioburi, mai ales fragmente de amfore.

În 1980 şi respectiv 1981 au fost întreprinse săpături de control pentru obţinerea unui material stratigrafiat şi a unor noi date asupra locului. În acest scop, în 1980, s-a efectuat o secţiune lungă de 10 m şi adîncă de 1,00 m (pînă la pînza de apă freatică), paralelă cu faleza şi aproximativ în direcţia nord-sud (fig. 1). Într-o parte a acestei secţiuni, unde a fost identificată o groapă, s-a mers mai adînc pe o suprafaţă de 2,00 × 2,20 m.

În campania 1981 s-a preacticat o secţiune perpendiculară pe săpătura din 1980, orientată, aproximativ, în direcţia est-vest, lungă de 22 m şi lată de 1,50 m (fig. 2). Aici s-a putut observa cum stînca urcă, treptat, spre vest. Solul viu — din pămînt gri-brun, pe alocuri verzui datorită fragmentelor de şist existente în mare cantitate,— de o consecinţă lutoasă — este de cele mai multe ori afînat, aproape curat, fără material arheologic, se află, în unele porţiuni, peste stîncă vie. În partea sa superioară, solul viu se conturează, în profil, ca o linie neagră, închisă. Deasupra se află un strat de pămînt brun închis, ajungînd, în jumătatea estică a secţiunii, la aproximativ 0,80—1,20 m adîncime, în cea vestică ceva mai adînc, anume pînă aproape de stînca situată aici în apropiere. Acest strat, conţinînd mult material arheologic — alături de numeroase cioburi şi oase, cărămidă, chirpici, lut şi pigmentări negre izolate — nu se poate delimita întotdeauna clar, în cadrul unei zone de tranziţie, de stratul vegetal care îl suprapune. Stratul vegetal, de cca. 0,45 m, uneori şi mai gros, aproape fără cioburi, a fost distrus prin folosirea terenului în scopuri agricole.

În capătul vestic al secţiunii din 1981, a putut fi observat traseul unui zid, situat oblic faţă de aceasta. Aflat puţin sub suprafaţa actuală, în partea superioară a stratului de pămînt gri-brun, acest zid, lat de 0,52 m, construit din fragmente de şist legate cu pămînt, fără fundament propriuzis şi fără groapă de fundaţie, s-a mai păstrat pînă la înălţimea de cca. 0,30 m cu feţele laterale clare; într-unul din interstiţii, s-a găsit un fragment dintr-un opaiţ grecesc de la sfîrşitul secolului al VI-lea — începutul secolului al V-lea î.e.n.

În capătul estic al secţiunii, se află groapa surprinsă în anul precedent. Groapa taie stratul gri-brun închis, mergînd mult mai în adîncime, atingînd direct solul viu, aici foarte subţire, care acoperea stînca.

Materialul ceramic găsit la aceste săpături de control se compune din: ceramică indigenă lucrată cu mîna, ceramică histriană uzuală, în cantitate mare (fig. 3), unele fragmente de cupe greceşti-orientale, ceramică atică cu figuri şi cu firnis negru. Cea mai mare parte o reprezintă resturile de amfore de import; au apărut şi unele ştampile (Thasos), precum şi un exemplar întreg dintr-o amforă de Heraclea Pontică (cu ştampila *Aristokles Satyrionos*), din cel de-al doilea sfert al secolului al IV-lea î.e.n.

La o primă privire, ceramica găsită se încadrează, provizoriu, în două perioade de timp diferite. Aceasta corespunde, în oarecare măsură, cu situaţia de teren, de unde pînă acum se pot deduce, ipotetic, două faze de ocupare a locului. În afară de puţinele fragmente ceramice apărute în stratul vegetal, cioburile găsite în stratul gri-brun al secţiunii din 1981 datează din a doua jumătate a secolului al VI-lea şi de la începutul secolului al V-lea î.e.n., cel mai vechi fiind un fragment de cupă grecească orientală databil cel mai tîrziu pe la mijlocul secolului al VI-lea î.e.n., apărut la baza stratului. Fragmente ceramice mai tîrzii, pînă la sfîrşitul secolului al V-lea, lipsesc, pentru moment, în săpătură. În schimb, apare ceramică de la sfîrşitul secolului) al V-lea î.e.n. — a doua jumătate a secolului al IV-lea î.e.n. Aceasta se găsea, în afară de descoperirile întîmplătoare de la suprafaţă, exclusiv în groapa identificată în 1980—1981, unde a apărut şi amfora, menţionată, din Heraclea Pontică.

[1] Punctul a fost semnalat de medicul veterinar Dan Protopopescu din satul Istria.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

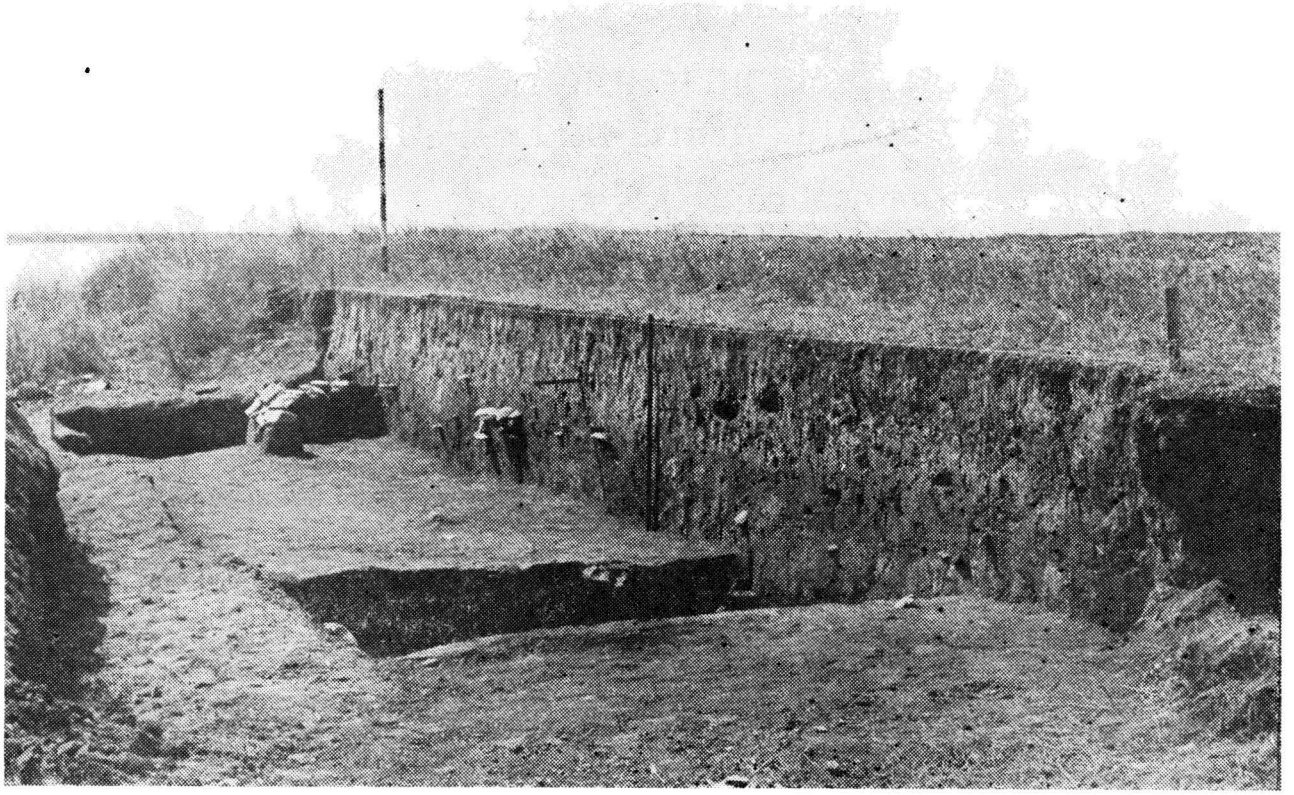

Fig. 1. Histria-Pod 1980. Secțiunea dinspre NE.

Fig. 1. Histria Pod 1980. La section vue du NE.

Fig. 2. Histria-Pod 1981. Secțiunea dinspre E.

Fig. 2. Histria Pod. 1981. La section vue de l'est.

Fig. 3. Histria-Pod 1980. Fragment de crater histrian.

Fig. 3. Histria Pod 1980. Fragment d'un cratère histrien.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

La întrebarea care e caracterul sitului de la Histria-Pod nu se poate încă răspunde decît în mod provizoriu. Deşi în apropiere sînt situate prelungiri ale necropolei Histriei, aici nu poate fi vorba de o parte componentă a acesteia. Abundenţa ceramicii foarte diferite, fragmentele de ţiglă, oasele de animale, arsura, dar mai ales zidul săpat în 1981 indică mai degrabă un complex de locuire. Ar putea fi vorba, eventual, de o aşezare lîngă Histria (cea mai apropiată în acest caz), fie o gospodărie individuală de tip fermă, construită pe un lot agricol din afara oraşului, fie de o aşezare rurală, căreia i s-ar adăuga altele, deja stabilite în mod cert, în împrejurimile mai îndepărtate ale oraşului.

Sarcina următoare, care va trebui rezolvată prin săpături viitoare, va fi aceea de a obţine pentru Histria-Pod informaţii mai clare despre întinderea, diviziunea exactă în timp şi caracterul acestui loc.

HISTRIA, DÉP. DE CONSTANŢA RAPPORT PRÉLIMINAIRE CONCERNANT LES RECHERCHES SUR LE SITE DE HISTRIA-POD, 1980 et 1981

RÉSUMÉ

Les recherches effectuées entre 1980—1981 sur le site de Histra Pod, environ 4 km à l'Ouest de la cité d'Histria, sur la rive du lac d'Histria, près du pont de l'aotoroute, ont découvert un établiasement à caractère agricole. Les deux couches archéologiques datent, la première du milieu du VIe — début du Ve s.av.n.è,. la seconde du IVe s.av.n.è. Les materiaux archéologique comprennent des fragments céramiques (amphores, vases d'usage courant histriens, céramique attique à figures noires et à vernis noir, céramique hallstattienne tardive), des os d'annimaux, des tuilles. Les recherches seront continuées l'année prochaine.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Descoperiri arheologice în aşezarea antică de la Gura Canliei (jud. Constanţa)

M. IRIMIA

În anul 1981 au continuat [1] săpăturile în aşezarea antică de la Gura Canliei, situată la aproximativ 2,5 km în aval de cetatea bizantină de la Păcuiul lui Soare. Din cauza timpului limitat avut la dispoziţie, săpăturile au fost concentrate numai în secţiunea S[4], începută în anul 1980. Cu acel prilej au fost cercetate complexele feudal-timpurii, parţial şi cele romane [2], astfel că în anul 1981 au putut fi investigte mai ales locuirile corespunzătoare epocilor romană (parţial), Latène şi Hallstatt.

EPOCA ROMANĂ

După cum au arătat-o săpăturile anterioare, stratul de cultură roman şi romano-bizantin de la Gura Canliei este relativ bogat, cu toate că, din cauza complexelor feudale timpurii care îl suprapun, în interiorul lui nu s-au putut determina întotdeauna cu suficientă claritate nivelurile de locuire existente.

În careul 6 al secţiunii S_4, la adîncimea de 1,60—1,80 m au fost surprinse încă de anul trecut două rînduri aproximativ paralele de pietre nefasonate, situate între ele la o distanţă de circa 0,25—0,30 cm, orientate nord-sud, care par să reprezinte un canal (pluvial?) deranjat mult de nivelele posterioare. În vecinătatea sa, spre est, în carourile 7—8 la adîncimea de 1,50—1,70 m a fost cercetată o arsură intensă, de epocă romană, şi care aparţinea unei locuinţe, distrusă poate într-un incendiu accidental. În unele porţiuni grosimea arsurii atingea 25—30 cm. Stratul roman de cultură a fost de asemenea surprins şi în carourile 9—10, fără să fi apărut însă complexe caracteristice de locuire.

Materialul arheologic de epocă romană şi romană-tîrzie este relativ distrus. Întîlnim fragmente de căniţe cu pastă fină, şi angobă roşie cărămizie, sau de căni cu pastă alburie-cenuşie, caolinată, relativ aspră, ornamentate cu caneluri orizontale (fig. 1/11, 14). S-au descoperit de asemenea, fragmente de străchini şi castroane cu buza trasă, de cele mai multe ori în interior, pasta cărămizie-gălbuie fină, acoperite cu angosă gălbuie, roşie ori roşie-maronie (fig. 1/3—5,12). Nu lipsesc nici torţile late de oale, prevăzute cu cîte două sau trei caneluri adînci, longitudinale, confecţionate din argilă roşie-cărămizie sau bej-gălbuie, cu angobă roşie ori maronie (fig. 1/8—10), Acestea aparţin unui tip de vas cunoscut şi din săpăturile anterioare, datat în secolele III—IV [3]. Şi în această campanie s-au descoperit mai multe fragmente de amfore, precum şi un fragment ceramic de tip sarmatic (fig. 1/6).

Epocii romane timpurii îi putem atribui de asemenea un picior cilindric de fructieră carpică (?), cenuşie, relativ scund, cu baza lată, discoidală, şi cupa larg deschisă (fig. 2/11), descoperit în caroul 7, la adîncimea de 1,80 m. Fructierele cu piciorul oarecum asemănător, sînt relativ frecvente în lumea carpică [4].

În caroul 5 al secţiunii a fost descoperit un opaiţ (fig. 1/1) cu discul plat, adîncit, mărginit de o nervură circulară, în relief, care se desface în dreptul ciocului, formînd un canal lung. Pe bordură prezintă trei rudimente de apucători, transformate în butoni mici, ornamentali. Discul spart. Argilă cărămizie, acoperită cu vopsea roşie deschisă, cu urme brune spre cioc, datorate arderii secundare. Pe fundul adîncit, mărginit de două incizii circulare, concentrice, se află imprimată în relief şi ştampila CASSI. Dimensiuni: lungimea 8,5 cm; înălţimea 2,5 cm; diametrul discului 6,5 cm. Inv. 31670. După cum s-a mai arătat [5], opaiţele cu ştampila amintită au o proveniență nord-italică şi sînt cunoscute în aproape toate provinciile apusene ale imperiului, în prima jumătate a secolului II. În răsărit le întîlnim atît în

[1] Aşezarea este relativ cunoscută, deoarece în diferite rînduri mai mulţi specialişti au semnalat materiale arheologice recoltate prin cercetări de suprafaţă. Pentru descoperirile anterioare vezi: SCIV, 13, 1962, 1, p. 141—145; P. Diaconu, N. Anghelescu, RevMuz, 5, 1968, 4, p. 344—351; N. Conovici, Crişan, Muşeţeanu, SCIVA, 26, 1975, 4, p. 546—547; M. Irimia, Pontica, 13, 1980, p. 81—84; idem, Materiale Braşov, 1981; idem, Pontica, 14, 1981.

[2] Cf. Materiale Braşov, 1981.

[3] M. Irimia, Pontica, 14, 1981, fig. 24/6—8, 11, 13.

[4] Gh. Bichir, *Cultura carpică*, Bucureşti, 1971, p. 76—78 şi pl. 99/1—3 (Poiana Dulceşti); 101/4—6 (Pădureni, Poiana Dulceşti); 103/1,3 (Poiana Dulceşti).

[5] S. Loeschcke, *Lampen aus Vindonissa. Ein Beitrag von Vindonissa und des antiken Beleuchtungswesens*, Zürich, 1919, p. 296 (108); tipul X; D. Iváni, *Die pannonischen Lampen. Eine typologisch chronologische Übersicht*, DissPann, seia 2, 2, 1935, tipul XVII; E. Buchi, *Lucerne del Museo di Aquileia*, 1976, p. 19 şi 21.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

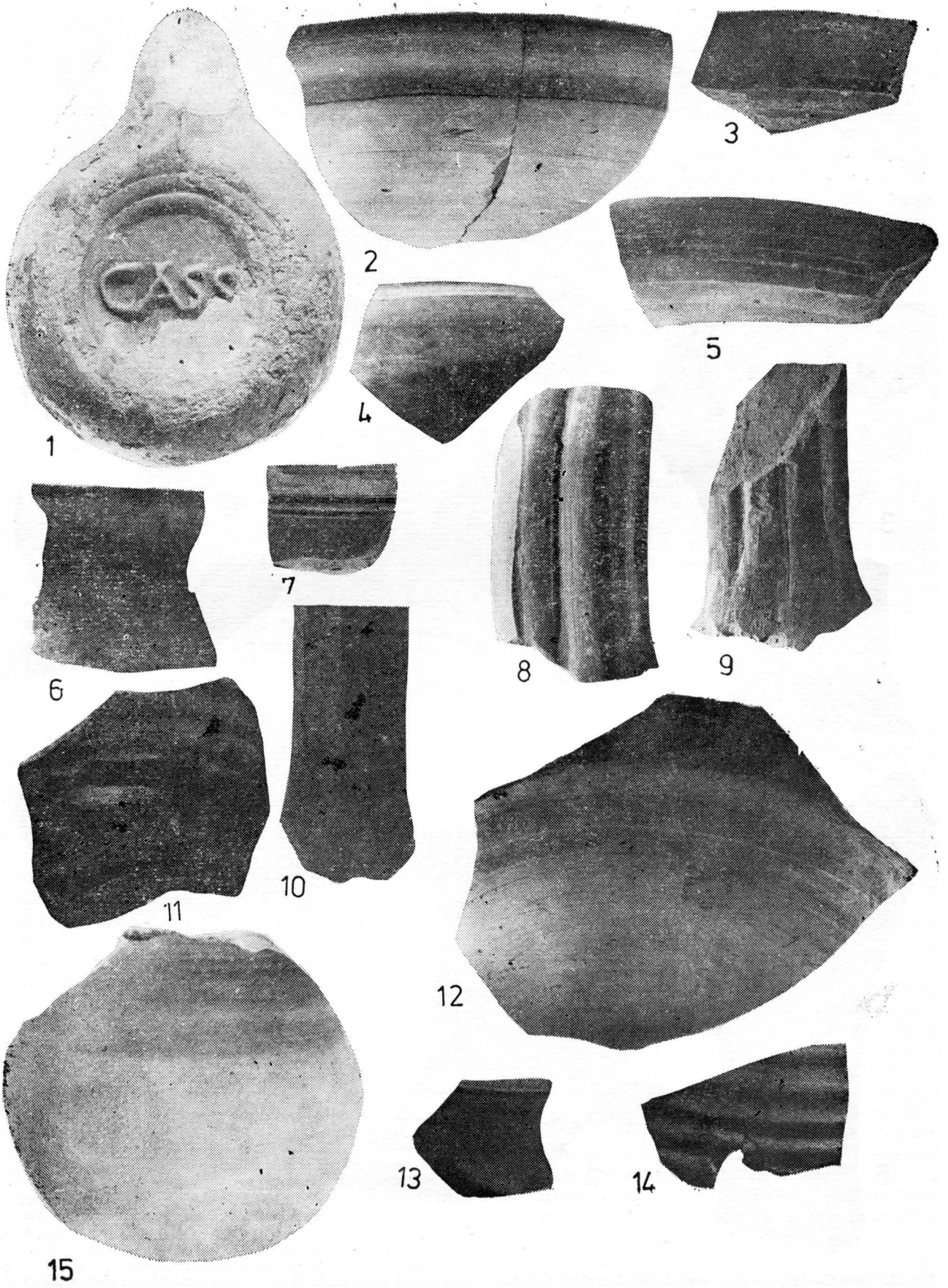

Fig. 1. Gura Canliei. Ceramică romană și romano-bizantină.

Abb. 1. Gura Canliei. Römische und römisch-byzantinische Keramik.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

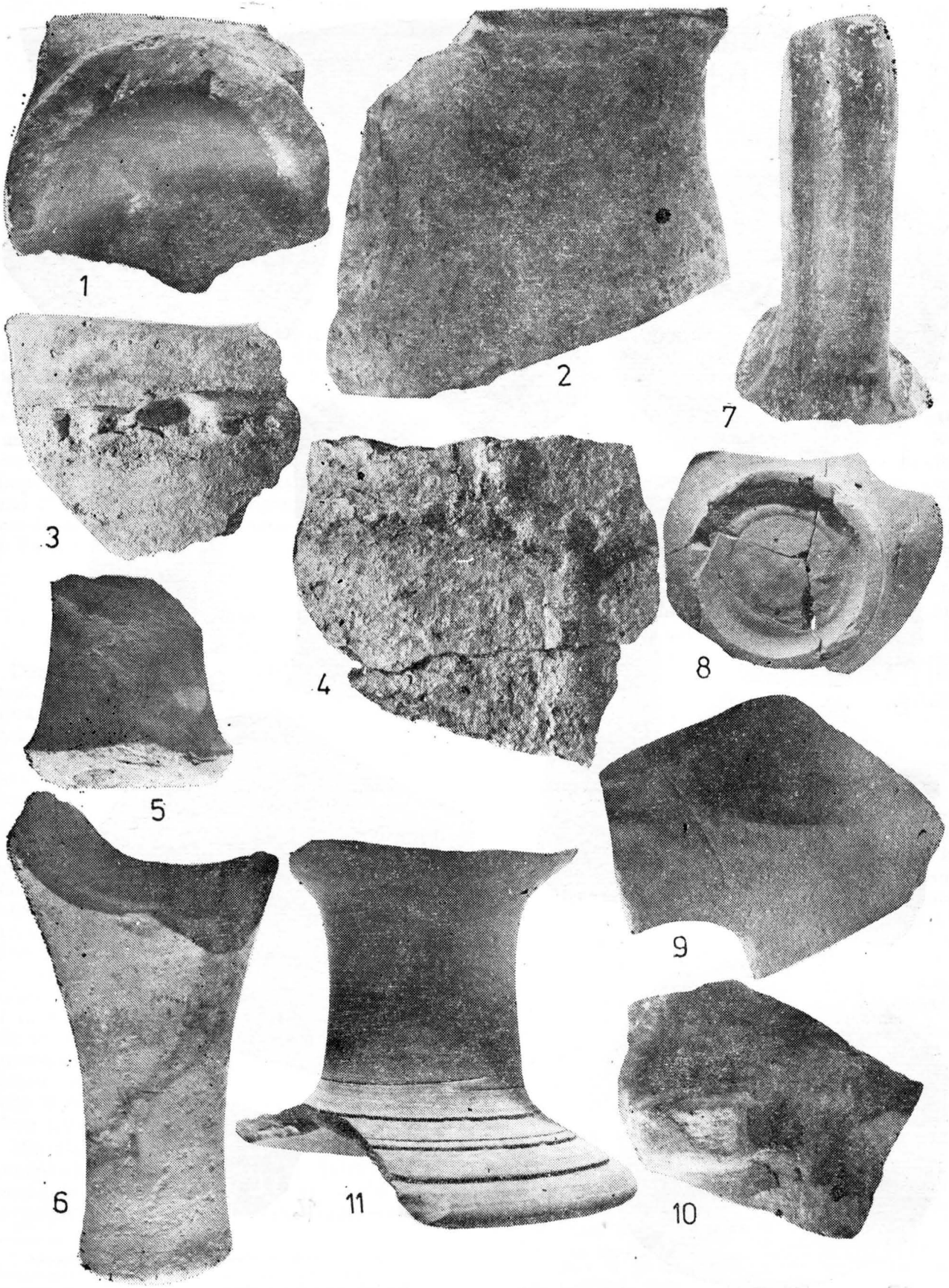

Fig. 2. Gura Canliei. 1—10 ceramică getică și elenistică din a doua epocă a fierului; 11 picior de fructieră din epocă romană.

Abb. 2. Gura Canliei. 1—10 getische und hellenistische Keramik aus der zweiten Epoche des Eisens; 11 Fuss eines Fruchtgefässes aus der römischen Epoche.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Dacia [6] cît și în Moesia Inferior — la Tomis [7], Dinogeția [8] și Durostorum [9]. În această ultimă localitate s-au descoperit 18 exemplare [10]. De altfel, la Durostorum sau în apropierea sa [11] au apărut în diferite rînduri și alte materiale care ilustrează existența unor relații comerciale strînse cu lumea italică. Prin urmare, descoperirea opaițului amintit la Gura Canlici, doar la circa 20 km în aval de Durostorum, nu poate să surprindă.

În careul 10 al secțiunii S_4, la adîncimea de 0,93 m s-a descoperit o cană fragmentară (fig. 1/15), cu corpul aproape globular, ceva mai ascuțit la partea superioară și fundul plat. Lipsesc gîtul și toarta vasului. Pasta maronie, aspră, cu puțină mică în compoziție. Dimensiuni: înălțimea 11,5cm; diametrul maxim 12,5 cm. Inv. 31671. Exemplarul pare să aparțină unui tip ceramic specific secolului VI.

Perioada corespunzătoare secolelor V—VI este ilustrată și de fragmente de amfore așa-numite „cu coaste" sau cu striuri orizontale, dese, ușor ondulate, precum și de fragmente de oale, străchini și farfurii (fig. 1/2).

A DOUA EPOCĂ A FIERULUI

Acesteia îi aparțin un bordei și cîteva gropi cu materiale caracteristice, cercetate în anii trecuți [12]. În secțiunea amintită n-a fost cercetat în nul 1981 nici un complex de locuire care ar putea fi atribuit, eventual, acestui epoci.

Precizăm doar că aici nivelul corespunzător celei de a doua epoci a fierului pare să se afle la o adîncime ceva mai mare față de cele din secțiunile S_1—S_3, situație datorată și pantei terenului, mai accentuată spre S_4. În caroul nr. 9, la adîncimea de 2 m s-au descoperit resturile unei vetre aparținînd acestei epoci. În carourile 7—8, între adîncimile de 1,80—2 m s-au descoperit mai multe fragmente de vase getice lucrate cu mîna (de tip clopot ori sac), precum și fragmente de castroane lucrate la roată. Între acestea remarcăm un fragment de vas bitronconic de mari dimensiuni cu umerii lini și buza evazată, îngroșată puțin spre exterior (fig. 2/2), un fragment de vas de tip clopot prevăzut sub buză cu o apucătoare masivă, sub formă de potcoavă (fig. 2/1) și un altul cu o apucătoare plată, dreptunghiulară (fig. 2/10). Reținem de asemenea, un fragment de vas-sac ornamentat cu un brîu orizontal, alveolat, din care pornesc în direcții opuse alte două brîuri asemănătoare (fig. 2/4). Materialele ceramice amintite se datează în secolele V—IV î.e.n.

În această secțiune au apărut și fragmente de căni ori cești cenușii lucrate la roată (fig. 2/7,8), precum și de amfore elenistice (fig. 2/5, 6, 9).

În zona așezării apăruseră anterior două ștampile de amfore rhodiene din secolul III (?) î.e.n. [13] și o alta sinopeeană, corespunzătoare grupei a VI-a cronologice (120—70 î.e.n., după Grakov [14]). Amintim de asemenea descoperirea în bordeiul cercetat în anii trecuți a unei căni cenușii și a unui *Kantharos* elenistic din secolul I î.e.n. sau de la începutul celui următor. Săpăturile recente au scos la iveală alte fragmente de amfore rhodiene care aparțin, probabil, tot unei perioade relativ tîrzii.

Materialul arheologic corespunzător celei de a doua epoci a fierului descoperit la Gura Canliei se datează, larg, într-un interval corespunzător secolelor V—I î.e.n. Nu este exclus ca cercetările arheologice viitoare să surprindă complexe arheologice mai bogate, care să ne ofere date numeroase, precum și posibilitatea unor delimitări stratigrafice și cronologice stricte.

AȘEZAREA HALLSTATTIANĂ

Acesteia îi aparțin cîteva dintre complexele de locuire cercetate parțial în anii trecuți, precum și mai multe gropi cu pereții verticali și fundul ușor albiat sau în formă de clopot.

În anul 1981, în carourile 5—6 ale secțiunii S_4, la adîncimea de 2,05—2,10 m a fost descoperit un grup aproximativ compact de pietre, cu lungimea de circa 2,20 și lățimea de 1,75 m; acesta continua spre sud în malul secțiunii. Grupul de pietre amintit, cercetat parțial, pare să aparțină unei locuințe, străpunsă și deranjată de o groapă feudală-timpurie. În unele porțiuni, pietrele sînt dispuse pe mai multe rînduri, pînă la adîncimea de 2,25—2,40 m. Stratul arheologic conținea foarte multe oase mari de animale (mai ales de bovidee), uneori cu urme atestînd un început de prelucrare, precum și fragmente ceramice hallstattiene. Spre vest, „locuința" amintită — poate semiîngropată? — prezenta spre margine o „treaptă" lată de aproximativ 60 cm. și înaltă de circa 20 cm. Amintim că în campaniile anterioare s-a cercetat și un important complex hallstattian (ritual?) care avea la bază de asemenea o suprafață relativ compactă de pietre, peste care s-a construit o vatră ornamentală [15].

[6] N. Gostar, ArchMold, 1, 1977, p. 158—159, 178 și nr. 39—68; Dorin Alicu, Dacia, N.S., 20, 1976, p. 208, nr. 9—12.

[7] G. Severeanu, București. Revista Muzeului și a Pinacotecii Municipiului București, 1—2, 1936, p. 39—87, nr. 46, fig. 42.

[8] Gh. Ștefan, SCIV, 9, 1958, 1, p. 61—69, fig. 6; un opaiț s-a găsit cu o monedă de la Antoninus Pius, iar altul, cu aceeași ștampilă, a fost descoperit în cel mai vechi nivel de locuire, datat în secolul II.

[9] I. Micu, AnD, 19, 1938, 3, p. 81; M. Čičikova, în *Actes du IXe Congrès International d'études sur les frontières romaines, Mamaia, 6—13 septembre, 1972*, București-Köln-Wien, 1974; C. Mușețeanu, V. Culică, Dacia, N.S., 24, 1980, p. 289.

[10] C. Mușețeanu, V. Culică, *op. cit.*, p. 283, tabelul 1.

[11] Ca de exemplu la Ostrov și Dervent: cf. A. Rădulescu, Dacia, N.S., 7, 1963, p. 535—551; M. Bucovală, Pontica, 5, 1972, p. 117—136.

[12] M. Irimia, Pontica, 13, 1980, p. 81—84; idem, Materiale Brașov, 1981.

[13] N. Conovici, Crișan Mușețeanu, SCIVA, 26, 1975, 4, p. 546—547.

[14] M. Irimia, Pontica, 13, 1980, p. 84.

[15] Idem, Pontica, 14, 1981.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Ceramica hallstattiană descoperită în anul 1981 este foarte fragmentară, întîlnindu-se doar un singur exemplar aproape întreg.

În cadrul ceramicii lustruite remarcăm fragmentele de vase cu *corpul bombat*, cu gîtul larg, buza evazată și marginea rotunjită. Cele mai multe exemplare au suprafață exterioară neagră, lustruită, iar cea interioară cenușie, cenușie-gălbuie sau roșcată-cărămizie (fig. 3/6—7,12,14—15). Altele au suprafața exterioară cenușie sau cenușie-gălbuie, de asemenea lustruită (fig. 3/2, 8—10, 13). Remarcăm un fragment de vas cu suprafața exterioară complet neagră, lustruită, ornamentată cu caneluri verticale largi, superficiale (fig. 3/11).

Fragmentele de castroane au buza trasă spre interior, în general neornamentată. Unele sînt prevăzute, totuși, pe marginea exterioară a buzei, cu caneluri largi, oblice, superficiale (fig. 3/16), iar altele cîteva au marginea buzii crestată.

Fragmentele de *căni* și *cești* indică existența unor exemplare de dimensiuni diferite, cu corpul bombat, gîtul cilindric, profilul arcuit spre exterior și umărul uneori carenat. În careul 8, la adîncimea de 2,48 m, într-o groapă de mici dimensiuni a fost descoperită o ceașcă bitronconică, bombată, cu buza foarte puțin evazată și fundul rotunjit. Toarta lată, ruptă în prezent, pare să fi fost supraînălțată. Pastă neagră-cenușie, relativ aspră, dar bine lustruită pe ambele suprafețe (fig. 3/3). Dimensiuni înălțimea 6,5 cm; diametrul maxim 10,2 cm; diametrul gurii 9,1 cm. Inv. 31669. Reținem, de asemenea, o toartă fragmentară, lată, neagră, lustruită, ornamentată cu caneluri longitudinale (fig. 3/4).

O formă ceramică frecventă este *vasul-borcan* de dimensiuni variate, cu suprafața netezită sumar, de culoare gălbuie sau cenușie-gălbuie. Decorul acestei grupe este realizat uneori de brîuri alveolate orizontale, situate mai ales la o mică distanță sub buză. Pasta categoriei ceramice amintite conține multe cioburi pisate și nisip grosier.

În ceea ce privește încadrarea culturală a descoperirii hallstattiene de la Gura Canliei, în stadiul actual al cercetărilor putem preciza doar că cea mai mare parte a materialului ceramic este asemănător celui întîlnit în orizontul cultural Babadag III din stațiunea eponimă și din alte așezări [16]. Materialul arheologic de la Gura Canliei se aseamănă, parțial, celui descoperit la Rasova-Malul Roșu [17]. În comparație cu acesta din urmă lipsesc totuși unele forme relativ obișnuite, cum ar fi cestile oblice sau verticale, străchinile cu buza fațetată etc. Nu am întîlnit pînă în prezent nici vase cu corpul bombat ornamentate pe gît cu caneluri largi, orizontale, ori străchini și castroane ornamentate în interior cu caneluri dispuse concentric sau radial, de tipul unora dintre exemplarele de la Rasova.

Elementele menționate deosebesc întrucîtva ceramica hallstattiană de la Gura Canliei de cea de tip Babadag III din stațiunea eponimă, sau de cea de la Rasova. Cu toate acestea, cele mai multe forme de vase, precum și tehnica lor de execuție — la exterior cu luciu metalic, negru, negru-cenușiu sau gălbui — ne determină să considerăm ceramica amintită ca aparținînd tot orizontului cultural Babadag III.

Ținînd seama de cronologia generală a acestei culturi, cît și de cea a diferitelor descoperiri care i-au fost atribuite, considerăm că așezarea de la Gura Canliei, datează, eventual, dintr-o etapă ceva mai tîrzie, probabil finală, a orizontului cultural Babadag III.

Cercetările efectuate pînă în prezent la Gura Canliei au scos la iveală materiale importante corespunzătoare mai multor epoci istorice. Continuarea investigațiilor atît în zona sondată, cît și pe latura de nord-nord est a pîrîului, va oferi date arheologice mai bogate în legătură cu unele aspecte ale perioadelor istorice amintite.

[16] S. Morintz, Dacia, N.S., 8, 1964, p. 101—118.

[17] M. Irimia, Pontica, 7, 1974, p. 87—126.

ARCHÄOLOGISCHE FUNDE IN DER ANTIKEN ANSIEDLUNG VON GURA CANLIEI (BEZIRK CONSTANȚA)

ZUSAMMENFASSUNG

Der Verfasser schildert die Ergebnisse der im Jahre 1981 unternommenen Ausgrabungen von Gura Canliei. Dank der beschränkten Zeit konzentrierten sich die Ausgrabungsarbeiten nur im Schnitt S_4, der 1980 begonnen wurde. Es wurden besonders die Siedlungen untersucht, die der römischen —, der Latène- und Hallstatt-Epoche entsprechen.

Römische Epoche. Zu bemerken sind zwei ungefähr parallele Reihen unbearbeiteter Steine, die wahrscheinlich einen Kanal darstellen. In der Nähe befindet sich eine nachdrückliche Brandfläche, die einer Wohnung angehört. Das aufgefundene archäologische Material römischer und spätrömischer Zeit ist relativ verschieden. Zu erwähnen sind: ein gestempelles Ollämpchen aus dem 2. Jh., der zylindrische Fuss eines karpischen Obstgefässes (?), wie auch eine fragmentäre Kanne aus dem 6. Jh

Die zweite Epoche des Eisens. Zu dieser Epoche gehören eine Hütte und mehrere Gruben mit charakteristischen Materialien, die in den vorigen Jahren erfoscht wurden. Im Jahre 1981 kamen nur Überreste einer Hütte zum Vorschein. Das keramische Material kennzeichnet sich durch handgearbeitete getische Fragmente (Typ Glocke oder Sack), am Töpferrad verfertigte Schüssel-, Kännchen- und Schalenfragmente, wie auch Fragmente hellenistischer Amphoren.

Die Hallstatt-Ansiedlung. Dieser Epoche gehören einigie von den vorher teilweiseer forschten Wohnkomplexen, wie auch einige Gruben mit senkrechtenWänden und den Boden in Form einer Mulde oder einer Glocke an.

Im Jahre 1981 wurde eine ziemlich kompakte Steingruppe aufgefunden, wahrscheinlich von einer Wohnung, die von einer frühfeudalen Grube durchdrungen und zerstört wurde. Die archäologische Schicht enthielt sehr viele Menschen- und Tierknochen, keramische Hallstattfragmente. Die Keramik ist fragmentär erhalten. Im Rahmen dieser sind zu erwähnen: Fragmente von bäuchigen Gefässen, Schüssel-, Kannen- und Schalenfragmente mit schwarz lakierter äusseren Oberfläche Vorhanden sind auch die grauen und gelblichen Exemplare. Das keramische Material gehört dem Babadag III- Typ an. Einigermassen unterscheidet es sich von demjenigen aus der. Ansiedlung von Rasova- Malu Roșu, und zwar durch das Fahlen einiger Gefässe und mancher Verzierungselemente.

Im heutigen Forschungsstadium kann man annehmen, dass die Hallstattansiedlung von Gura Canoiei der Endetappe des Kulturhorizontes Babadag III angehört.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

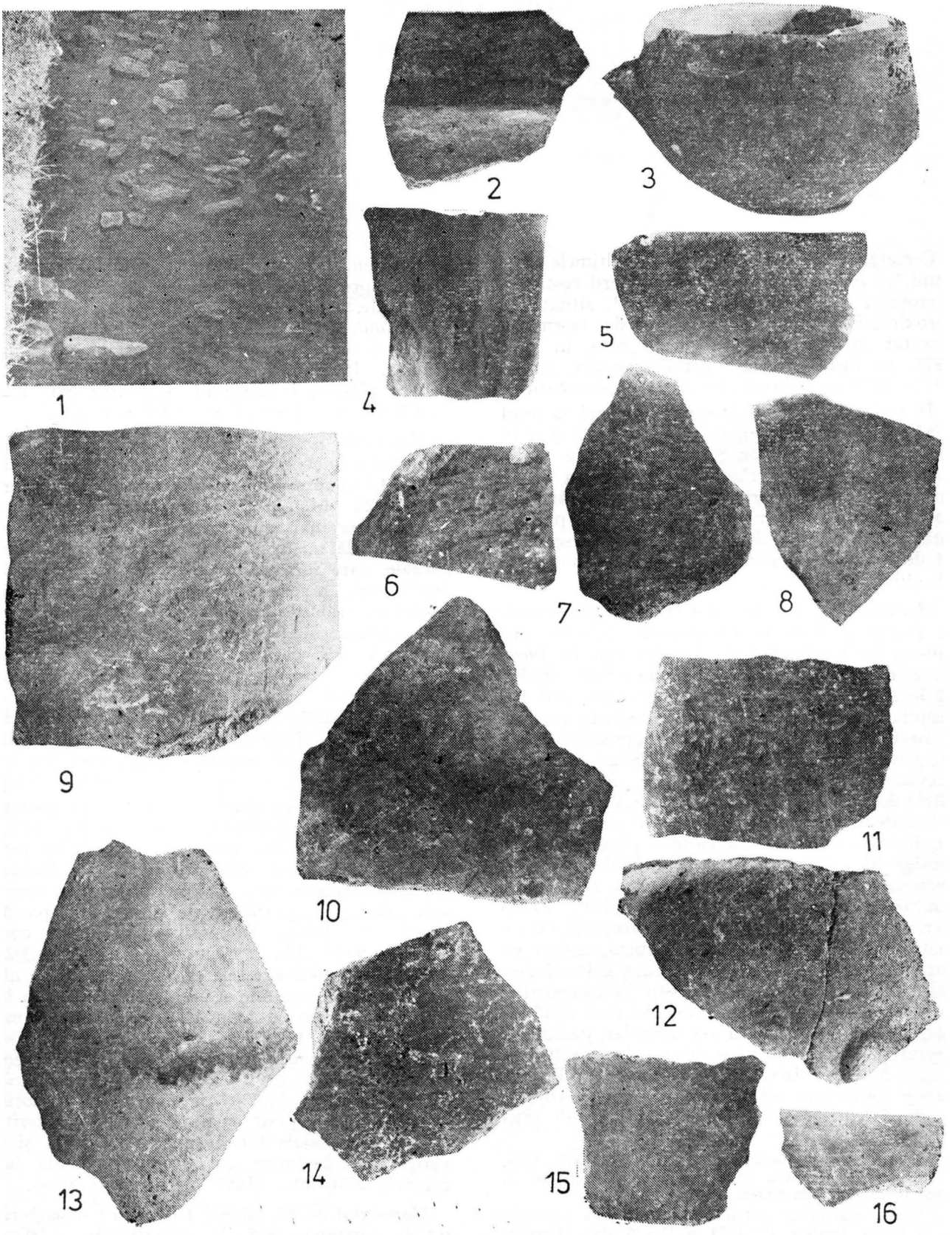

Fig. 3. Gura Canliei. 1 secțiunea S_4 (vedere parțială); 2—16 ceramică hallstattiană.

Abb. 3. Gura Canliei. 1 Sektion S_4 (Teilansicht); 2—6 hallstattische Keramik.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Descoperiri în necropola getică de la Bugeac, com. Ostrov

M. IRIMIA

Cercetările din anul 1981, ca și în ultimele campanii, au fost concentrate în zona nord-vestică a necropolei din punctul „Gheţărie" [1], situată la aproximativ 60—70 m de grupul de morminte cercetat în 1968—1969, zonă în care, în anul 1972, au fost semnalate noi descoperiri, iar în 1977—1979 am efectuat alte săpături sistematice[2].

În vederea cercetării integrale a zonei în anul 1981 am efectuat alte două secţiuni—S 18 şi S 19 (54 × 2 m), paralele cu S 16 şi orientate nord-est — sud-est. În acelaşi timp, secţiunea S 17, începută în 1979, perpendiculară pe capătul de nord-est al celor amintite anterior, a fost prelungită, avînd în final 35 × 2,50 m. S-au descoperit 24 de morminte getice de incineraţie (numerele 81—104).

Mormîntul nr. **81** (fig. 1; 4/1), a fost descoperit în secţiunea S 18, la aproximativ 2,50 m spre sud-est de mormîntul nr. 79, cercetat în 1969. Urna era situată între adîncimile de —0,35—0,63m de la suprafaţa actuală a solului; către sud era protejată de o lespede de calcar, aşezată vertical între 0,38—0,58 m. Urna era reprezentată de un vas -borcan de tip clopot, lucrat cu mîna, prevăzut cu două apucători plate, orizontale, şi altele două, sub formă de potcoavă, dispuse puţin sub diametrul maxim; pasta este de culoare cenuşie închisă, maronie, cu cioburi pisate şi nisip grosier în compoziţie, iar suprafeţele netezite. Dimensiuni[3]: I = 36 cm; d.g. = 26,7 cm; d.m. = 29 cm; d.b. = 13,2 cm. Inv. 31225 (fig. 3/1; 4/1). Conţinutul ei era acoperit cu un castron semiglobular lucrat cu mîna, aşezat cu gura în jos; pasta este de culoare galbenă-deschisă, cu cioburi pisate şi nisip în compoziţie. Suprafaţa interioară avea o angobă care închidea porii. Fundul vasului era ars secundar, pe ambele suprafeţe. Dimensiuni: I = 10 cm; d.m. = 20,3cm d.b. = 9,8 cm; Inv. 31226 (fig. 4/15). Printre oasele calcinate, relativ mari, s-au descoperit şi două cuţitaşe de fier. Cel dintîi, de mici dimensiuni, cu corpul drept şi tăişul convex, ascuţit spre vîrf, prezintă o verigă mobilă prinsă cu un nit. Dimensiuni: L = 10,3 cm; l = 2 cm; g = 2 mm. Inv. 31.228 (fig. 3/15). Cel de al doilea, ceva mai mare, are corpul drept şi vîrful triunghiular. Prezintă, pe limba mînerului, un mit pentru plăsele. Dimensiuni: L = 19,5 cm; l = = 2,2 cm; g = 2 mm. Inv. 31.227 (fig. 3/9).

Mormîntul nr. **82** (fig. 1/a, b) cu „manta" de bolovani a apărut în aceeaşi secţiune, la aproximativ 4,5 m spre sud-vest de mormîntul anterior. Între 0,23—1,00 m de la suprafaţa solului au fost aşezate mai multe rînduri de bolovani de gresie locală, nisipoasă, de culoare verzuie sau gălbuie, care formau un grup compact, aproximativ oval. În spre marginea sa de sud-vest, sub rîndul superior de bolovani, între adîncimile de 0,60—0,83 m, se afla urna. Era aşezată pe pămînt, dar protejată, de jur împrejur, cu pietre. În afara urnei, spre est, printre pietre, pe o suprafaţă de circa 40 × 25 cm, au fost depuse oase calcinate. Printre ele s-au descoperit o fusaiolă fragmentară, bitronconică şi un mic solz oval, de tablă de bronz, concav-convex, prevăzut cu cîte un orificiu la capete (1 × 1,2 cm; fig. 3/13).

Urna era reprezentată de un vas tronconic, lucrat cu mîna, ornamentat pe marginea exterioară a buzei cu zece proeminenţe alungite, verticale. Pastă maronie-cenuşie, grosieră, cu cioburi sfărîmate, relativ mari, în compoziţie. Din cauza cioburilor şi a resturilor de pleavă din pastă, vasul este poros. Dimensiuni: I = 18,5 cm; d.m. = 29 cm; d.b. = 15 cm, Inv. 31.229 (fig.3/2; 4/12). Conţinutul acesteia era acoperit de un alt vas tronconic, mai mic şi înalt, aşezat cu gura în jos; pe corp, prezintă două apucători sub formă de potcoavă. Pastă grosieră cărămizie-cenuşie, acoperită cu o angobă pe ambele suprafeţe. Dimensiuni: Î = 16,5 cm; d.m. = 20,5 cm; d.b. = = 12,2 cm. Inv. 31.230 (fig. 3/6). În interiorul urnei s-au descoperit oase calcinate, de diferite mărimi, o fusaiolă bitronconică (fig. 3/10) şi o verigă mică de bronz, cu secţiunea rotundă, iar capetele alăturate. (Inv. 31.231; fig. 3/14).

Mormîntul nr. **83** (fig. 1; 2/B) a fost descoperit tot în secţiunea S18, la aproximativ, 1,70 m sud-vest de mormîntul nr.76, cercetat, în S16, la aproximativ 1,70 m sud-vest de mormîntul nr. 76, cercetat, în S16, în anul 1979. Urna cu

[1] Pentru primele cercetări, cf. M. Irimia, Pontice, 1, 1968, p. 202—234 (mormintele nr. 1—14); idem, Pontice, 2, 1969, p. 23—24 (mormintele nr. 15—19).

[2] Pentru rezultatele preliminare ale ultimelor cercetări, cf. M. Irimia, Pontica, 12, 1979, p. 55—76; idem, Materiale Tulcea, 1980; idem, Thraco-Dacica, 2, 1981, p. 37—52.

[3] I = înălţimea; d.m. = diametrul maxim; d.g. = diametrul gurii; d.b. = diametrul bazei; L. = lungimea; l = lăţimea; g. = grosimea.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

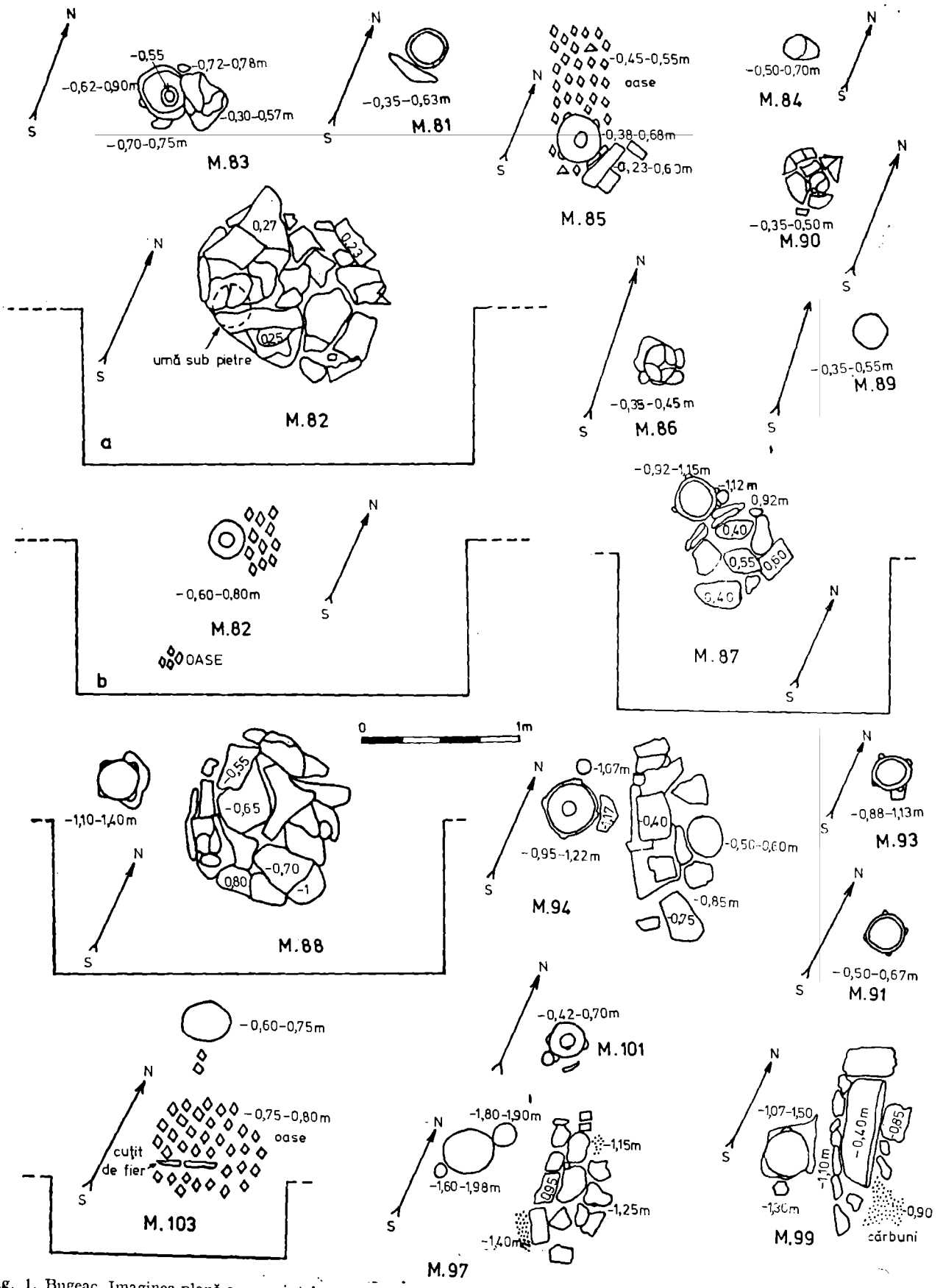

Fig. 1. Bugeac. Imaginea plană a mormintelor nr. 81—91; 93—94; 97; 99; 101; 103. Mormîntul nr. 82: a grupul de pietre; b urna şi oasele calcinate).

Abb. 1. Bugeac. Gräber 81—91; 93—94; 97; 99; 101; 103 — Grundrißansicht (Grab Nr. 82: a Steingruppe; b Urne und kalzinierte Knochen).

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

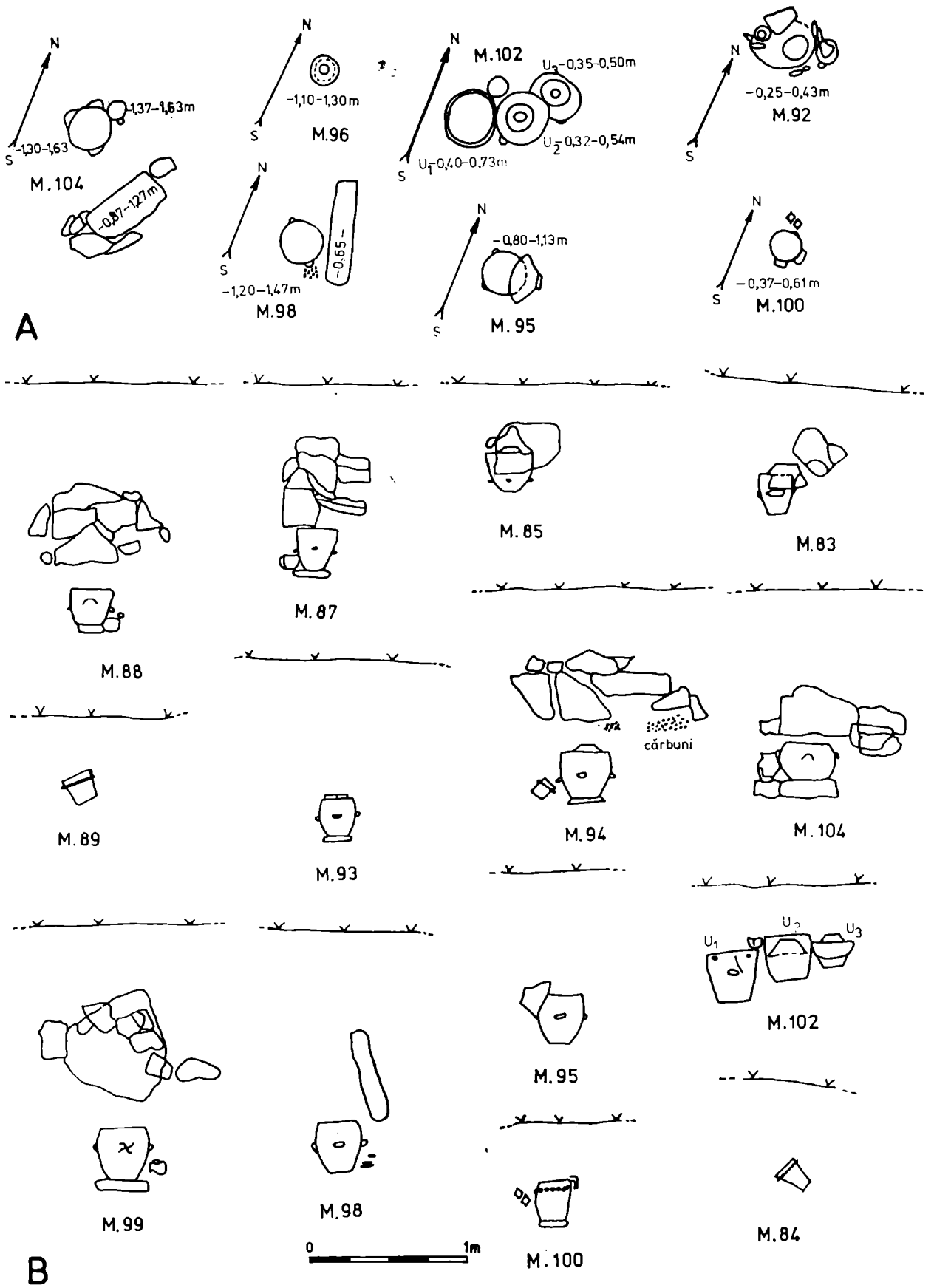

Fig. 2. Bugeac. A imaginea plană a mormintelor nr. 92; 95; 98; 100; 102; 104; B secțiune verticală a mormintelor nr. 83–85; 87–89; 93–95; 98–100; 102; 104.

Abb. 2. Bugeac. A. Gräber Nr. 92; 95; 96; 98; 100; 102; 104 — Grundrißansicht; B Gräber Nr. 83–85; 87–89; 93–95; 98–100; 102; 104- Profil.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

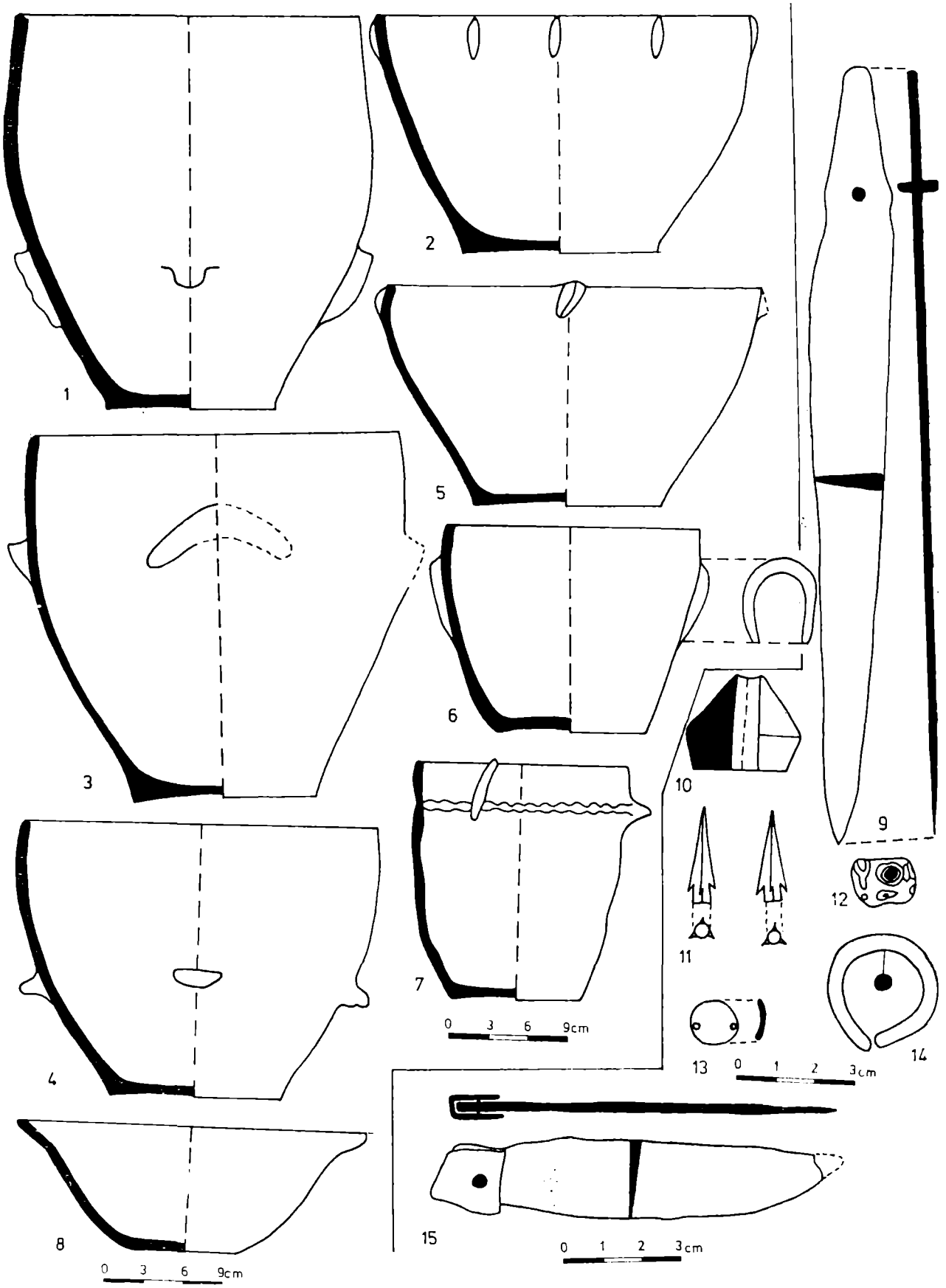

Fig. 3. Bugeac. Vase ceramice și alte obiecte din necropolă: 1, 9, 15 mormîntul nr. 81; 2, 6, 10, 13–14 mormîntul nr. 82; 3, 5 mormîntul nr. 83; 4, 8, 11 mormîntul nr. 85; 7, 12 mormîntul nr. 84.

Abb. 3. Bugeac. Gefäße und andere Gegenstände aus der Nekropole: 1, 9, 15 Grab Nr. 81; 2, 6, 10, 13–14 Grab Nr. 82; 3, 5 Grab Nr. 83; 4, 8 11, Grab Nr. 85; 7, 12 Grab Nr. 84.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

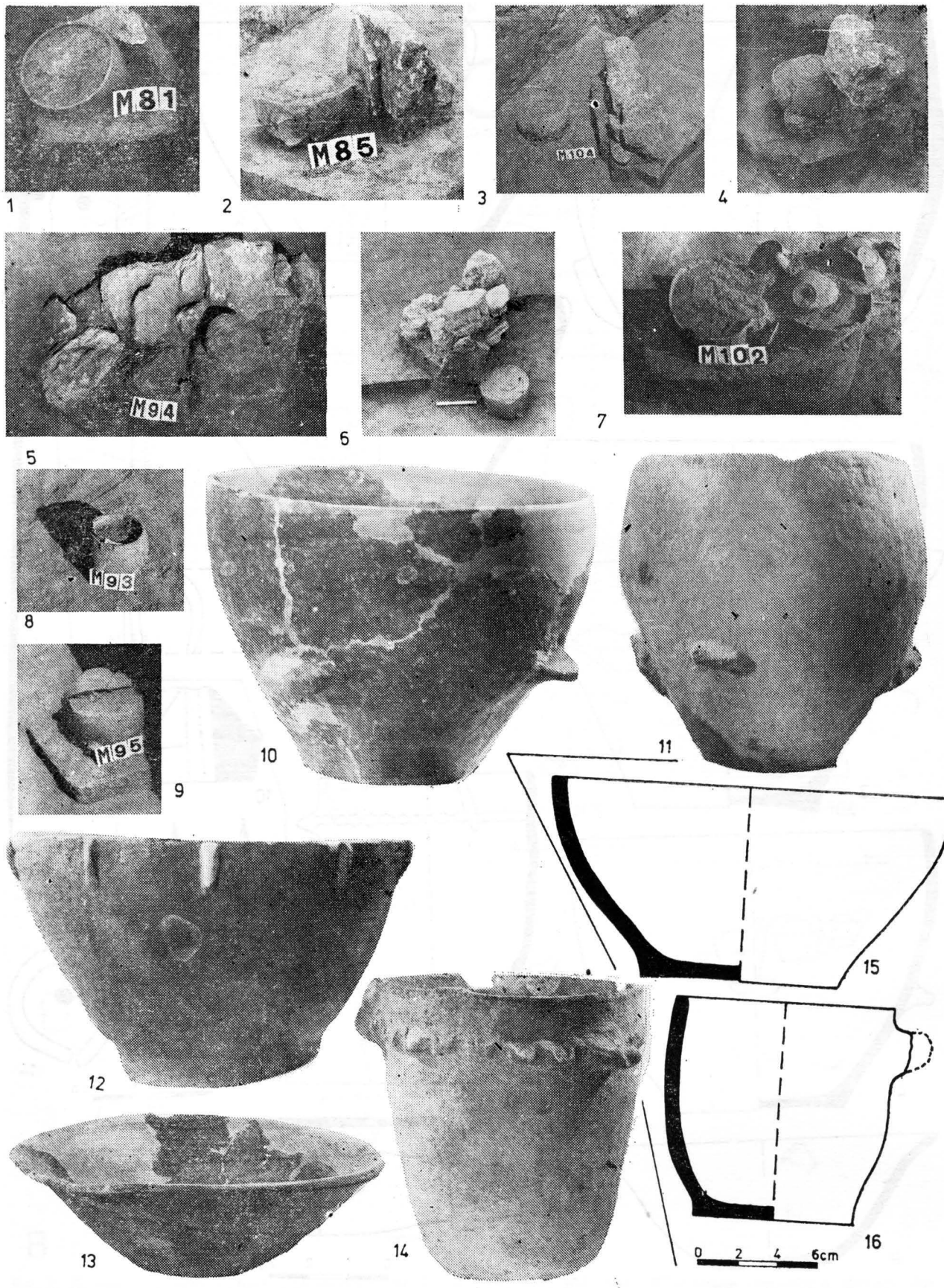

Fig. 4. Bugeac. 1—9 morminte din necropolă (4 mormîntul nr. 83; 6 mormîntul nr. 87); 10—16 vase ceramice (10, 13 mormîntul nr. 85; 11—15 mormîntul nr. 81; 12 mormîntul nr. 82; 14, 16 mormîntul nr. 84).

Abb. 4. Bugeac. 1—9 Gräber der Nekropole (4 Nr. 83; 6 Nr. 87); 10—16 Gefäße: 10, 13 Grab Nr. 85; 11, 15 Grab Nr. 81; 12 Grab Nr. 82; 14, 16 Grab Nr. 84.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

capac se afla între adîncimile de 0,55—0,90 m de la suprafața solului; spre est, era sprijinită de un bolovan neprelucrat de calcar, aflat între 0,30—0,57 m de la suprafața. Spre nord și sud urna era sprijinită, probabil pentru a nu se răsturna, de alte două pietre mai mici de calcar.

Urna era reprezentată de un vas borcan de tip clopot, lucrat cu mîna, prevăzut cu patru apucători sub formă de potcoavă larg desfăcută. Pastă gălbuie-maronie, grosieră, cu suprafața cenușie-maronie Dimensiuni: I = 28,2 cm; d.g. = 27,6 cm; d.b. = 14,2 cm. Inv. 31.232 (fig. 3/3). Conținutul urnei, reprezentat doar de oase calcinate, era acoperit cu un castron lucrat cu mîna, cu corpul tronconic și buza trasă spre interior, așezat cu gura în jos. Castronul prezintă pe partea exterioară a buzei patru nervuri în relief, dintre care trei oblice și una verticală. Pasta maronie-roșcată, grosieră, cu cioburi și nisip în compoziție, arsă slab. I = 17,2 cm; d.m. = 19,3 m; d.b. = 14,3 cm. Inv. 31.233 (fig. 3/5).

Mormîntul nr. **84** (fig. 1; 2/B), în urnă simplă, a apărut la aproximativ 5 m spre nord-est de mormîntul nr. 81, în aceeași secțiune Urna, înclinată, era situată între adîncimile de 0,50—0,70 m de la suprafața solului. Era reprezentată de un vas-sac, înalt, cu corpul troconic, ornamentat sub buză cu un brîu alveolat, lipit, întrerupt de trei apucători — dintre care două verticale, aulngite, iar a treia plată, orizontală. Pasta gălbuie-cenușie, grosieră cu cioburi în compoziție și angobă pe ambele suprafețe. Spre buză, la partea interioară, prezintă urme negre datorate arderii secundare. Dimensiuni: I = 17,8 cm; d.m. = 17,2 cm; d.b. = 10,5 cm. Inv. 31.234 (fig. 3/7; 4/14). Conținutul urnei era acoperit de un vas lucrat tot cu mîna, așezat cu gura în jos. Vasul în cauză este de mici dimensiuni, cu corpul bombat de forma unei căni, dar prezintă sub buză o apucătoare plată, orizontală, ruptă din vechime. Pastă cenușie închisă-maronie, cu pete brune datorate arderii secundare. Dimensiuni: I = 11 cm; d.g. = 10,5 cm; d.b = 8,5 cm. Inv. 31.235 (fig. 4/16). Printre oasele calcinate s-a găsit o mărgică de sticlă cu pasta galbenă, prevăzută cu ochi încrustați cu albastru și alb, deformată parțial de ardere (fig. 3/12). O altă mărgică apărută deasemenea în urnă era complet deformată din același motiv.

Mormîntul nr. **85** (fig. 1; 4/2) s-a aflat la 3,50 m spre nord-est de cel dinainte. Inițial au apărut o lespede mare de gresie așezată verticală pe direcția nord-sud, fixată către est de alte două pietre mai mici; pietrele se aflau între adîncimile de 0,23—0,60 m. În marginea de vest a lespedei amintite, la adîncimea de 0,38—0,68 m se afla urna cu capac. Spre nord-nord-vest de urnă și foarte puțin către sud-sud-est, pe o suprafață de aproximativ 1 × 0,30 (0,40)m și la adîncimea de 0,45—0,55 m de la suprafața terenului au fost depuse oase calcinate și două vîrfuri de săgeată. Acestea sînt de bronz, cu trei muchii, tub mic de înmănușare, dar fără spin recurbat (inv. 31.238; fig. 3/11). Oasele calcinate din afara urnei continuau parțial și sub pietrele mormîntului, dovedind că acestea au fost depuse ultimele.

Urna este reprezentată de un vas de tip clopot, cu corpul aproape tronconic, gura largă și prevăzut cu patru apucători plate la jumătatea înălțimii. Pastă grosieră cenușie, cu unele nuanțe maronii și cioburi mari în compoziție. Dimensiuni: I = 20 cm; d.g. = 27,5 cm; d.b. = 13,5 cm. Inv. 21.236 (fig. 3/4; 4/10). Urna era acoperită cu o strachină, lucrată cu mîna, cu buza evazată, corpul tronconic, puțin bombat și fundul rotunjit, așezată cu gura în jos. Pastă cenușie, grosieră, netezită sumar. Dimensiuni: I = 9,3 cm; d.m. = 26,8 cm; Inv. 31.237 (fig. 3/8; 4/13). În interior se aflau doar oase calcinate.

Mormîntul nr. **86** (fig. 1), în urnă simplă, a fost descopertit în secțiunea S17, la aproximativ 1,50 m spre nord-vest de marginea ei de sud-est și la circa 11 m spre est-sud-est de mormîntul nr. 80, apărut în anul 1979. Se afla la adîncimea de 0,35—0,45 m de la suprafața actuală a solului. Urna, fragmentară, era reprezentată de partea inferioară a unui vas-borcan, cu corpul bombat, tronconic. Drept capac a fost utilizat un castron cenușiu lucrat la roată, de asemenea fragmentar, cu buza trasă spre interior. Mormîntul a fost deranjat de lucrările agricole efectuate cu mai mulți ani în urmă în această zonă. S-au găsit doar cîteva așchii de oase calcinate; cele mai multe au fost distruse din cauza aciditățiі solului [4].

Mormîntul nr. **87** (fig. 1;2/B) a apărut în secțiunea S18, la aproximativ 2 m spre est-nord-est de mormîntul nr. 81 și la 2,50 m vest-sud-vest de nr. 84. Inițial, între adîncimile de 0,40—0,92 m a apărut un grup aproximativ circular de bolovani de gresie și calcar nisipos. În marginea sa de vest, între 0,92—1,15 m se afla urna, iar în partea de est a acesteia, o cană-ofrandă.

Urna era reprezentată de un vas în formă de clopot lucrat cu mîna, relativ înalt și prevăzut sub diametrul maxim cu patru apucători plate, trase puțin în jos. Conținutul acesteia reprezentat numai de oase calcinate, era acoperit cu un castron cu buza trasă spre interior, lucrat tot cu mîna și așezat cu gura în jos. Cana-ofrandă, lucrată de asemenea cu mîna, are corpul scund, bombat, pereții relativ groși și o toartă masivă, cu secțiunea aproximativă pătrată, prinsă de buză și sub diametrul maxim.

Mormîntul nr. **88** (fig. 1; 2/B) s-a descoperit în aceeași secțiune, la 3,25 m spre sud de mormîntul nr. 80, ambele apărute în 1979. Între adîncimile de 0,55—1 m se afla un grup relativ compact de bolovani mari de gresie verzuie, nisipoasă, rupți direct din carieră. Grupul amintit avea o formă

[4] Aciditate accentuată în ultimii ani, deoarece în zona secțiunii S 17, aproximativ deasupra mormintelor nr. 86, 89, 90 și în apropiere, s-a aflat o stînă de oi.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

aproximativ circulară. La 0,33 m spre vest, între adîncimile de 1,10—1,40 m se afla urna reprezentată de un vas de tip clopot cu corpul relativ înalt, prevăzut cu două apucători plate orizontale, iar sub buză cu alte două apucători în relief, arcuite. Conținutul urnei, reprezentat de oase calcinate de dimensiuni mai mari și mai mici, era acoperit cu un castron tronconic, lucrat cu mîna, cu buza trasă în interior și prevăzut pe umeri cu patru butoni conici, aplatizați; castronul era așezat cu gura în jos.

Mormîntul nr. **89** (fig. 1; 2/B), în urnă simplă, a apărut în secțiunea S17, la 0,60 m spre est de mormîntul nr. 86 și la adîncimea de 0,35—0,55 m de la nivelul actual al solului. Urna, sfărîmată, conține foarte puține oase calcinate, între care și o măsea mică de copil. În cea mai mare parte oasele au fost distruse datorită aciditații accentuate a solului din această zonă.

Mormîntul nr. **90** (fig. 1) de asemenea în urnă simplă, a fost găsit tot în secțiunea S17, la aproximativ 1,30 m spre vest de mormîntul nr. 86, între adîncimile de 0,35—0,50 m. Drept urnă au fost folosite mai multe fragmente ale unui vas-sac, ornamentat cu brîu alveolat. Oasele calcinate, aflate tot într-un foarte mic număr, erau acoperite cu un castron cenușiu lucrat la roată, cu buza trasă spre interior, așezat cu gura în jos. Atît urna cît și castronul capac erau sfărîmate pe loc și deteriorate în parte, din cauza aceleiași acidități a solului.

Mormîntul nr. **91** (fig. 1), tot în urnă simplă, s-a descoperit între 0,50—0,67 m de la suprafața solului, în secțiunea S 19, la 1,20 m spre sud de mormîntul nr. 81 și la circa 3,50 m spre nord-est de mormîntul nr. 82, ambele apărute în S 18. Urna era reprezentată de un vas de tip clopot, cu corpul puțin bombat, prevăzut cu patru apucători plate sub diametrul maxim și cu patru butoni conici, puțin aplatizați, dispuși sub buză. În interior, printre oasele calcinate, s-a descoperit o mică amuletă(?) din ceramică, de forma unei reprezentări antropomorfe foarte stilizate. Urna nu era acoperită.

Mormîntul nr. **92** (fig. 2/A), în urnă simplă, era situat în aceeași secțiune la aproximativ 4 m sud—sud—est de mormîntul nr. 82, între adîncimile de 0,25—0,43 m de la suprafața terenului.

Ca urnă a fost folosită o strachină cu buza evazată, tronconică, lucrată cu mîna, cu buza trasă puțin spre interior, prevăzută cu două apucători plate, groase, dispuse vertical; vasul era așezat cu gura în jos. În apropiere era un alt vas tronconic fragmentar, lucrat tot cu mîna, cu corpul puțin rotunjit și avînd sub buză urmele unor torți orizontale, lipite pe corp. Găsit în poziție răsturnată, vasul era secționat de exemplarul folosit drept capac pentru urnă. Alături era o cană cenușie lucrată la roată, probabil bitronconică, cu toartă supraînălțată și fundul inelar. Arsă slab și degradată în mare măsură, cana este neîntregibilă.

În urnă, printre oasele calcinate, s-au descoperit un cuțitaș de fier cu corpul aproape drept și nit pentru plăsele, alte două vîrfuri fragmentare de cuțit, precum și o gresie de ascuțit, perforată.

Mormîntul nr. **93** (fig. 1; 2/B; 4/8), tot în urnă simplă, se află tot în secțiunea S 19, la 1,25 m vest-sud-vest de mormîntul nr. 91 și la 1,50 m spre est-nord-est de mormîntul nr. 92, între adîncimile de 0,88—1,13 m de la suprafața actuală. Urna era reprezentată de un vas-clopot cu corpul bitronconic, bombat, prevăzut cu patru apucători plate, orizontale, pe diametrul maxim. Conținutul acesteia era acoperit cu un vas tronconic așezat în poziție firească, cu gura în sus, prevăzut pe marginea exterioară a buzei cu patru proeminențe alungite, verticale, trase foarte puțin în sus. Printre oasele calcinate au apărut trei fusaiole ceramice. Urna avea drept postament o lespede de gresie.

Mormîntul nr. **94** (fig. 1; 2/B; 4/5), se afla în aceeași secțiune, la 2,10 m spre est-sud-est de mormîntul nr. 84 și la 2 m sud de mormîntul nr. 85. Inițial, între adîncimile de 0,40—0,85 m de la suprafața solului, s-a descoperit un grup relativ masiv de bolovani de gresie nisipoasă, cu lungimea de circa 1,30 m și lățimea maximă de 0,50 m. Deasupra grupului de pietre se afla un castron ceramic lucrat cu mîna, cu corpul tronconic, puțin bombat, depus ca ofrandă. Urna se afla între adîncimile de 0,95—1,22 m, la 20 cm spre vest de grupul de pietre. Era reprezentată de un vas-clopot cu corpul înalt, tronconic, partea superioară cilindrică, prevăzut cu patru apucători plate, orizontale. Conținutul urnei, reprezentat doar de foarte multe oase calcinate, era acoperit inițial cu un castron cenușiu cu buza trasă spre interior, lucrat la roată, așezat cu gura în jos. Peste castron a fost așezată suplimentar, în aceeași poziție și o strachină cenușie cu gura evazată, lucrată tot la roată. În marginea de nord a urnei se afla în poziție înclinată un vas-sac, scund, lucrat cu mîna, prevăzut cu un brîu alveolat sub buză, depus tot ca ofrandă. Spre est urna era sprijinită de o placă de piatră. Ca postament avea o altă lespede de gresie roșie-maronie, arsă, groasă de circa 3 cm. Pe piatră, sub urnă, se afla un cuțitaș de fier fragmentar. Sub pietre, la adîncimea de 0,95 m s-a observat o lentilă de cărbuni care se prelungea pînă spre urnă.

Mormîntul nr. **95** (fig. 2/A, B; 4/9), în urnă simplă, s-a descoperit tot în S 19, la aproximativ 6,50 m sud-sud-vest de mormîntul nr. 88, între adîncimile de 0,80—1,13 m de la suprafața solului. Fasul-urnă, așezat în poziție verticală, era reprezentat de un exemplar de tip clopot cu corpul înalt, prevăzut la jumătatea înălțimii cu patru apucători plate, orizontale. Conținutul urnei, reprezentat tot numai de oase calcinate,

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

era acoperit de un castron lucrat la roată din pastă cenușie, cu buza trasă puțin spre interior. Inițial castronul a fost așezat cu gura în jos, dar în momentul cercetării noastre era alunecat într-o parte.

Mormîntul nr. **96** (fig. 2/A), de asemenea în urnă simplă, s-a aflat la 0,45 m sud-sud-est de mormîntul nr. 91 și la 1,25 m est de nr. 93. Spre deosebire de alte complexe funerare, urna era îngropată la o adîncime relativ mare — între 1,10—1,30 m de la suprafața actuală.

Urna era reprezentată de un vas-sac, lucrat cu mîna, cu corpul aproape cilindric, gura trasă puțin spre interior și prevăzut sub buză, pe umăr, cu patru apucători, între care trei mici, plate, orizontale și una mai mare, dar ruptă în prezent. Sub buză, într-o margine, peretele vasului a fost fisurat încă din vechime, motiv pentru care s-au executat două orificii în vederea reparării sale ulterioare.

Drept capac a fost utilizat un castron lucrat cu mîna, cu buza trasă spre interior, așezat cu gura în jos; pe marginea exterioară a buzei prezintă patru proeminențe mici, verticale, alungite.

Mormîntul nr. **97** (fig. 1) s-a aflat între secțiunile S 18—S 19, la aproximativ 3,25 m spre est de mormîntul nr. 85 și la 2,25 m spre sud de mormîntul nr. 83. A apărut inițial sub forma unei grămezi longitudinale, relativ compacte, de pietre, cu lungimea de circa 0,90 m și lățimea de 0,40 m, orientată nord-sud; aceasta se găsea între 0,95 —1,25 m de la suprafața terenului. În partea sa de nord se găseau mai multe fragmente dintr-un vas-sac, cu brîu alveolat; sub pietre, ca și în marginea lor de nord și de sud, se aflau mai mulți cărbuni împrăștiați inițial în groapă, înaintea așezării pietrelor. Urna și vasele-ofrandă se aflau la circa 30 cm spre vest de grupul de pietre, între adîncimile de 1,60—1,98 m.

Urna era reprezentată de un vas-clopot cu corpul înalt, prevăzut la jumătatea înălțimii cu patru apucători plate, orizontale. Oasele calcinate erau acoperite cu o strachină cenușie cu buza evazată, lucrată la roată, așezată cu gura în jos. Lîngă urnă, spre nord, a fost depus ca ofrandă un castron lucrat cu mîna, prevăzut pe marginea exterioară a buzei cu patru apucători mici, verticale, puțin supraînălțate. În marginea de sud a urnei a fost așezată, tot ca ofrandă. o cană ceramică lucrată la roată, cu corpul bitronconic, gura evazată și toartă lată, supraînălțată.

Mormîntul nr. **98** (fig. 2/A, B), a fost descoperit tot în secțiunea S 19, la 4,25 m spre vest de mormîntul nr. 95 și la circa 10,50 m spre est-nord-est de mormîntul nr. 97. La adîncimea de 0,65 m a apărut o lespede mare de piatră (68 × 60 × × 14 cm), așezată aproape vertical. În partea sa de vest, între adîncimile de 1,20—1,47m se afla urna, reprezentată de un vas-clopot puțin bombat, cu patru apucători plate, orizontale pe diametrul maxim și alți patru butoni circulari, aplatizați, sub buză. Conținutul urnei reprezentat de multe oase calcinate (printre care se afla și un cuțitaș de fier cu corpul curb) era acoperit cu o strachină cenușie lucrată la roată, cu buza evazată. Era așezată, ca de obicei în asemenea cazuri, cu gura în jos.

Mormîntul nr. **99** (fig. 1; 2/B), s-a aflat în aceeași secțiune, la 0,75 m spre est de mormîntul nr. 94 și la 4 m spre sud-sud-vest de nr. 97. Inițial, între adîncimile de 0,40—1,10 m de la suprafața terenului a apărut grupul masiv și compact de pietre cu lungimea de 1,20 m și lățimea maximă de 0,40 m. În partea centrală se afla un bolovan de mari dimensiuni (70 × 50 × 20 cm), așezat în poziție verticală; de jur împrejur erau pietre mai mici (lespezi și bucăți de gresie nisipoasă), așezate de obicei tot vertical. În marginea de sud-est a grupului de pietre, la adîncimea de 0,90 m, pe o suprafață de 30 × 40 cm se afla un strat de cărbuni gros de aproape 4 cm.

Urna cu postamentul ei și vasul-ofrandă erau în marginea de vest-sud-vest a grupului de pietre, între adîncimile de 1,07—1,55 m. Urna era reprezentată de un vas bitronconic de dimensiuni relativ mari, prevăzut cu patru apucători plate pe diametrul maxim și cu patru ornamente de forma unor cruci gamate pe jumătatea superioară a corpului. Era așezată pe o lespede mare de gresie, groasă de 5 cm.

Oasele calcinate și cele trei fusaiole depuse în urnă erau acoperite inițial cu un castron cenușiu, cu buza trasă spre interior, lucrat la roată, așezat cu gura în jos. Peste castron a fost așezată o strachină evazată, cenușie, lucrată de asemenea la roată.

Vasul-ofrandă era reprezentat de o cană cenușie bitronconică, cu două torți supraînălțate, cu secțiunea în formă de șa.

Mormîntul nr. **100** (fig. 2/A, B), în urnă simplă era situat la 4,10 m spre nord-est de mormîntul nr. 95, în aceeași secțiune. Urna aflată între adîncimile de 0,37—0,61 m de la nivelul actual, era reprezentată de un vas-sac lucrat cu mînă, prevăzut sub buză cu un brîu alveolat întrerupt de patru apucători mici, crestate. Oasele calcinate din interior au fost acoperite de partea inferioară a unui vas-borcan (tip clopot?), așezat tot cu gura în jos. Sub urnă se afla ca postament o lespede de gresie albă-verzuie, parțial arsă. În marginea de nord a urnei, la adîncimea de 0,45 m, se aflau cîteva oase calcinate.

Mormîntul nr. **101** (fig. 1), de asemenea în urnă simplă, se afla la 1,70 m spre nord-est de mormîntul nr. 100, tot în secțiunea S 19. Urna, aflată între adîncimile de 0,42—0,70 m de la suprafața terenului, era reprezentată de un vas-sac cu corpul bombat, aproape bitronconic, ornamentat sub buză cu un șir orizontal de alveole, întrerupt de trei apucători mici. Conținutul acesteia, reprezentat doar de puține oase calcinate, era acoperit

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

cu un castron lucrat cu mîna, cu buza dreaptă, așezat cu gura în jos. Castronul prezenta sub buză doi butoni mici, conici și două apucători sub formă de potcoavă. Lîngă urnă se afla o ceașcă din ceramică, fragmentară, lucrată cu mîna, cu corpul larg, bombat dar scund și o toartă avînd punctele de inserție sub buză și deasupra fundului; neîntregibilă. Tot în apropierea urnei s-a descoperit și un fund de vas lucrat tot cu mîna și care provine, probabil, de la un exemplar de tip clopot.

Mormîntul nr. **102** (fig. 2/A, B/; 4/7), s-a descoperit la 0,75 m spre nord-est de mormîntul nr. 101 și la circa 1 m spre sud de nr. 88. Este un mormînt colectiv, care cuprinde trei urne de incinerație și un vas-ofrandă, fără alte marcaje suplimentare de pietre, „casetă" ori „manta" de bolovani. Urnele sînt foarte apropiate între ele, și depuse la adîncimi asemănătoare — între 0,32—0,73 m— dovedind că nu avem de-a face cu eventuale înmormîntări succesive.

Urna nr. 1 era reprezentată de un vas-clopot, larg, cu partea superioară aproape cilindrică, iar cea inferioară tronconică, prevăzut cu patru apucători plate, dreptunghiulare, sub diametrul maxim și patru butoni cilindrici sub buză. Conținutul acesteia era acoperit cu o strachină cenușie, lucrată la roată, cu buza evazată, așezată cu gura în jos. Printre oasele calcinate ale urnei nr. 1 s-au descoperit patru cuțitașe de fier fragmentare. dintre care unul cu lama lungă, dreaptă, două cu lama scurtă, tot dreaptă și ultimul cu muchia lamei concavă și tăișul convex.

Urna nr. 2 era reprezentată tot de un vas-clopot cu corpul ceva mai înalt. Are partea inferioară tronconică iar cea superioară cilindrică; la jumătatea înălțimii prezintă patru apăcători mari, plate, orizontale, iar pe jumătatea superioară patru butoni cilindrici, puțin profilați. Printre oasele calcinate s-au descoperit două fusaiole bitronconice. Conținutul urnei era acoperit inițial cu o strachină cenușie, lucrată la roată, cu buza evazată, așezată cu gura în jos. Deasupra străchinii s-a așezat, în aceeași poziție, un castron cenușiu, lucrat tot la roată, cu buza trasă spre interior. Observăm o schimbare față de cazurile anterioare, cînd cel mai adesea castronul acoperea conținutul urnei, peste el așezîndu-se strachina cu buza evazată.

Urna nr. 3 era reprezentată de un vas conic, înalt, lucrat cu mîna, cu gura largă, prevăzut sub buză cu patru butoni tronconici bine reliefați. Conținutul ei, reprezentat numai de oase calcinate, a fost acoperit cu un castron cenușiu lucrat la roată, cu buza trasă puțin spre interior, formînd un umăr cu corpul.

Vasul ofrandă, așezat în partea de nord a urnelor nr. 1 și 2, era reprezentat de o cană cenușie lucrată la roată cu corpul piriform, bombat, gura puțin evazată și o toartă lată, supraînălțată, cu secțiunea ovală.

Mormîntul nr. **103** (fig. 1) a apărut tot în secțiunea S 19, la aproximativ 2,50 m. est-nord-est de mormîntul nr. 102. Aparține unui alt tip funerar, cu oasele calcinate depuse direct în groapă, primul de acest fel întîlnit pînă în prezent la Bugeac. Astfel, în partea de sud-sud-est a complexului funerar, pe o suprafață aproximativ ovală de circa 65 × 75 cm și între adîncimile de 0,75—0,80 m de la nivelul actual al terenului, s-au depus oasele calcinate ale defunctului. Cîteva oase s-au împrăștiat și spre nord-nord-vest, pînă sub vasul-ofrandă. Printre oasele calcinate se aflau un vîrf triunghiular de cuțitaș de fier, un alt cuțitaș fragmentar cu verigă mobilă, precum și un împungător (?) tot de fier, cu capul lung, subțiat spre vîrf, cu secțiunea pătrată, dar lățit spre partea superioară.

La aproximativ 0,35 m spre nord-nord-vest de grupul compact de oase și între adîncimile de 0,60—0,75 m, se află un castron ceramic lucrat cu mîna, cu buza trasă foarte puțin spre interior. În interiorul său se afla doar o ceașcă ceramică lucrată cu mîna, cu corpul scund, larg, bombat, prevăzută cu o toartă relativ lată, supraînălțată, trasă din buză și cu punctul inferior de inserție pe diametrul maxim.

Mormîntul nr. **104** (fig. 2/A, B) s-a descoperit la 0,90 m spre vest de mormîntul nr. 101 și la 0,80 m nord de nr. 100. Inițial, între adîncimile de 0,87—1,27 m a apărut un grup compact de pietre orientat nord-sud, cu lungimea de 87 cm și lățimea de 35 cm. Era format dintr-o piatră de mari dimensiuni, înconjurată de altele mai mici.

Către vest, la circa 20 cm distanță de grupul de pietre, între adîncimile de 1,30—1,63 m se aflau urna cu lespedea de piatră folosită drept postament și vasul ofrandă.

Urna era reprezentată de un vas de tip clopot cu corpul foarte larg, partea inferioară tronconică iar cea superioară aproape cilindrică, trasă puțin spre interior. Sub diametrul maxim prezintă două apucători plate, puțin aplecate, iar pe jumătatea superioară altele două sub formă de potcoavă.

Conținutul urnei, reprezentat doar de oasele calcinate, era protejat inițial cu un castron cenușiu lucrat la roată, cu buza verticală, așezat cu gura în jos. Peste castron se afla o strachină cenușie, lucrată tot la roată, cu buza evazată. Vasul ofrandă, situat în marginea de nord a urnei, era reprezentat de o cană cenușie bitronconică, cu toarta lată, puțin supraînălțată, lucrată în aceeași tehnică.

În afara mormintelor, în secțiunile amintite, s-au descoperit și alte cîteva materiale arheologice, împrăștiate probabil în zonă cu ocazia ceremoniilor funerare. Astfel, în caroul 14 al secțiunii S 19, la adîncimea de 0,40 m s-au descoperit fragmentele părții inferioare ale unui vas-sac. Alte fragmente de castroane, străchini, sau căni

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

lucrate la roată, precum și de vase tip clopot ori sac s-au descoperit în toate secțiunile. Este posibil, uneori, ca fragmentele mai numeroase concentrate într-un anume punct să indice existența inițială acolo a vreunui mormînt, distrus mai apoi de arături ori de alte lucrări.

Reținem de asemenea descoperirea, în afara mormintelor, în secțiunile S 18 (caroul 12) și S 19 (caroul 20) a unor cuțitașe de fier; cel dintîi are corpul drept, iar cel de al doilea curbat.

În caroul 26 al secțiunii S 10, la adîncimea de 0,20 m a apărut un amnar de fier feudal-timpuriu.

*

Cele 24 de morminte descoperite în anul 1981 aparțin următoarelor tipuri:

1. În urnă simplă — 12 morminte (nr. 84, 86, 89—93, 95—96, 100—102). În cele mai multe cazuri oasele incinerate și obiectele de ofrandă erau depuse în vase simple, de tip sac, clopot, ori tronconice și acoperite cu vase lucrate fie tot cu mîna (castroane cu buza trasă spre interior, căni, vase tronconice, fragmente ale altor exemplare), sau, mai rar, la roată (castroane ori străchini). Într-un singur caz (mormîntul nr. 91), urna nu era acoperită. Dintre mormintele de acest tip apărute recent, doar unul (mormîntul nr. 102) era colectiv.

2. Cu „manta" de bolovani (mormîntul nr. 82).

3. Morminte realizate din două părți distincte. Prima, reprezentată de una sau mai multe pietre sau de un grup masiv de bolovani, care se aflau în apropierea urnei sau la o anumită distanță de ea, marcînd doar mormîntul. Apoi, la un nivel corespunzător bazei pietrelor sau mai jos de bază, erau îngropate urna și obiectele de ofrandă care formau cea de a doua parte a complexului funerar. Acestui tip îi aparțin 10 morminte (nr. 81, 83, 85 87, 88, 94, 97—99, 104).

În cadrul acestui tip prima grupă o formează mormintele „marcate" cu 1—4 pietre, așezate în apropierea urnei, dar fără să o protejeze. Acesteia îi aparțin mormintele nr. 81, 83, 85, 98. A doua grupă a aceluiași tip este reprezentată de complexele funerare în care prima parte, care „marca" mormîntul, fără a proteja urna, era reprezentată de un grup masiv de bolovani; a doua parte o reprezentau urna și obiectele de ofranda aflate la o anumită distanță și de obicei la un nivel corespunzător bazei grupului mare de pietre. Acestui grup îi aparțin mormintele nr. 87, 88, 94, 97, 99, 104.

4. Mormintele cu oasele calcinate depuse direct în groapă (nr. 103).

Spre deosebire de anii trecuți, în 1981 nu s-a descoperit nici un mormînt în „cutie" sau „casetă" de piatră.

[5] M. Irimia, Pontice, 1, 1968, p. 214 și fig. 22/a; P. Alexandrescu, Thraco-Dacica, 1, 1976, p. 118, nr. 6.

Dintre cele 24 de morminte cercetate în 1981 și de această dată, cele mai numeroase sînt cu o singură urnă de incinerație. Mormîntul nr. 103 cuprinde trei urne de incinerație, fiind cu certitudine un complex funerar colectiv. Este de asemenea posibil ca mormîntul nr. 85, în care au apărut atît oase incinerate depuse în groapă, cît și un vas-urnă, să reprezinte o înmormîntare dublă. Alte oase, depuse în afara urnei, s-au mai întîlnit în cazul mormîntului nr. 82, fără a putea stabili deocamdată dacă reprezintă tot un mormînt dublu, sau eventual, resturile incinerate ale unui singur individ depuse atît în urnă, cît și în afara ei.

*

Descoperirile anterioare din cimitirul II de la Bugeac au oferit inițial mai ales elemente care permiteau datarea mormintelor cercetate în secolul IV î.e.n. În afara *kantharos*-ului grecesc din mormîntul nr. 7, datat în al doilea sfert al secolului IV î.e.n[5]., restul materialului arheologic asigura, prin analogiile sale, încadrarea largă a complexelor funerare de la Bugeac în același secol. Ultimele descoperiri, mult mai numeroase (mormintele nr. 20—104), situate spre nord-vest, ne-au oferit dovezi pentru datarea mai timpurie a unora dintre complexele funerare de la Bugeac. Astfel, mormintele nr. 60 și 61 conțineau un inventar funerar din prima jumătate a secolului V î.e.n. [6]

Dintre complexele descoperite în 1981 vom prezenta inventarul mormintelor nr. 81—85, care ne oferă și unele date pentru cronologia cimitirului II de la Bugeac. Precizăm că materialul celorlalte complexe, de asemenea important, se află în curs de restaurare și prelucrare.

CERAMICA

Vasul-urnă în formă de clopot din mormîntul nr. 85 (fig. 3/4; 4/10), cu corpul larg, aproape tronconic, și apucători plate prezintă numeroase anaolgii. Un exemplar foarte apropiat ca formă s-a descoperit la Satu Nou [7]. Altele sînt cunoscute chiar de la Bugeac [8]. Alte analogii întîlnim la Canlia [9], Grădiștea Clinci [10], Brăilița [11], Slobozia-Onești [12], Zimnicea [13] etc. De asemenea, mai

[6] M. Irimia, Thraco-Dacica, 2, 1981, p. 52.

[7] B. Mitrea, C. Preda, N. Anghelescu, Materiale, 7, 1961, p. 285 și fig. 2.

[8] M. Irimia, Pontice, 2, 1969, p. 28 și fig. 7; idem, Thraco-Dacica, 2, 1981, p. 45—48 și fig. 2/5, 6.

[9] N. Conovici, Pontica, 11, 1978, p. 36—37 și pl. 1/4.

[10] *Ibidem*, p. 36—37 și pl. 1/2—3.

[11] N. Harțuche, F. Atanasiu, *Brăilița*, Brăila, 1968, p. 61.

[12] C. Buzdugan, Sesiunea de comunicări a muzeelor de istorie, 1, 1964 (1971) p. 233—242 și fig. 2/5.

[13] A. D. Alexandrescu, Dacia, 24, 1980, p. 46 și fig. 19/10; 22/7, 12.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

multe exemplare asemănătoare au apărut la Ravna [14], Krăgulevo, Černa [15], Prof. Zlatarski [16] și Braničevo [17].

Vasul-urnă de același tip din mormîntul nr. 83 (fig. 3/3) cu corpul larg, aproape tronconic, dar puțin bombat și prevăzut cu patru apucători sub formă de potcoavă pe jumătatea superioară a corpului, se apropie oarecum, prin forma sa generală, de analogiile amintite pentru exemplarul anterior. Totuși, unele asemănări mai evidente le întîlnim la cîteva exemplare descoperite la Canlia[18], Grădiștea Călărași[19], Zimnicea[20], Ravna[21] ca și în unele descoperiri anterioare semnalate tot la Bugeac [22].

Vasul în formă de clopot din mormîntul nr. 81 (fig. 3/1; 4/11) are de asemenea numeroase analogii. Îl întîlnim în exemplare asemănătoare (cu sau fără apucători sub formă de potcoavă), avînd aproape aceeași formă și același mod de dispunere al apucătorilor plate în unele descoperiri anterioare de la Bugeac [23], ori de la Satu Nou [24], Rasova [25], Grădiștea Călărași [26]. Un exemplar asemănător ca formă, de la Grădiștea Clinci [27], are apucătorile plate, orizontale, plasate sub diametrul maxim, iar pe cele în formă de potcoavă, împreună cu trei butoni mici cilindrici, situate pe partea superioară a corpului. Un alt vas foarte apropiat ca formă de exemplarul nostru s-a descoperit la Slobozia — Onești [28]. Mai multe exemplare asemănătoare, dar care prezintă uneori pe jumătatea superioară butoni suplimentari ori apucători sub formă de potcoavă s-au descoperit la Enisala [29]. Un vas-urnă de la Cernavoda [30] și altele de la Poiana-Tecuci [31] sînt de asemenea apropiate exemplarului în discuție. Întîlnim mai multe analogii și în cimitirul de la Zimnicea [32], precum și în locuirea getică de la Cernica [33].

Alte asemănări importante ne conduc mai ales spre unele descoperiri de la Ravna [34], precum și spre cîteva exemplare de la Krăgulevo, Černa [35], Braničevo [36], Drumevo [37] etc.

Vasele în formă de clopot asemănătoare exemplarelor noastre au, după cum se cunoaște, o largă răspîndire și o perioadă relativ îndelungată de întrebuințare. Forma și poziția apucătorilor, asemănătoare mai ales unor exemplare din complexe mai vechi de la Bugeac, Satu Nou, Slobozia, Cernica, ori Ravna, — faza a doua a necropolei [38] (zonele II și III după B. Hänsel [39]), Krăgulevo, Černa și Prof. Zlatarski, ar putea constitui elemente care probează pentru vechimea lor mai mare în raport cu alte vase. Cele mai tîrzii analogii, cum sînt unele din vasele de la Bugeac, Enisala, Braničevo, ori Zimnicea nu sînt totuși mai noi de sec. IV și III î.e.n. (pentru acesta din urmă, doar cele de la Zimnicea).

Vasul-sac din mormîntul nr. 84 (fig. 3/7; 4/14), cu corpul aproape tronconic, ornamentat cu brîu alveolat, se apropie de un exemplar descoperit la Cernavoda [40], dar care are pereții ceva mai drepți, precum și de unele vase de la Tigveni [41], corespunzătoare fazei Ferigile III, sau chiar de la Ferigile [42]. Un vas cu profil oarecum asemănător a apărut și în mormîntul nr. 61 de la Bugeac [43], datat în prima jumătate a secolului V î.e.n. Mai multe exemplare aproximativ asemănătoare, dar cu corpul mai puțin bombat și un alt model al apucătorilor s-au descoperit la Zimnicea [44] și Cernica [45]. Mai multe analogii găsim și pentru acest vas în necropolele de la Ravna [46], la unele vase din faza a doua a necropolei, Krăgulevo și Černa [47].

---

[14] M. Mirčev, Izvestija Sofia, 25, 1962, pl. 9/1; 11/4; 12/1; 17/5; 21/1; 22/4; 24/5.

[15] L. Bobčeva, Izvestija Varna, 11(261), 1975, p. 119—128 și pl. 3/4; 5; 6/2.

[16] M. Mirčev, Izvestija Varna, 14, 1963, p. 4 și fig. 6.

[17] Cv. Dremsizova, Izvestija Sofia, 25, 1962, p. 166, fig. 1/1, 2.

[18] N. Conovici, *op. cit.*, p. 38 și pl. 2/3.

[19] N. Anghelescu, SCIV, 6, 1955, 1—2, p. 314 și fig. 2.

[20] A. D. Alexandrescu, op. cit., p. 46 și fig. 22/9.

[21] M. Mirčev, Izvestija Sofia, 25, 1962, pl. 11/4; 13/1; 16/1 (cu două apucători plate și altele două inelare); 19/3; 27/5.

[22] M. Irimia, Thraco-Dacica, 2, 1981, p. 47 și fig. 3/1.

[23] Idem, Pontice, 1, 1968, p. 194, 196 și fig. 4, 6 (cimitirul I); p. 212, 226 și fig. 12 (cimitirul II); idem, Thraco-Dacica, 2, 1981, p. 46 și fig. 2/5.

[24] B. Mitrea, în *Omagiul lui Constantin Daicoviciu*, București, 1960, p. 409—413 și fig. 1/2.

[25] M. Irimia, Pontica, 6, 1973, p. 15 și pl. 2/3; 13/1.

[26] V. Culică, SCIV, 19, 1968, 1, p. 136—140 și fig. 1/2; 2/3.

[27] N. Conovici, *op. cit.*, p. 36 și pl. 1/2, 3.

[28] C. Buzdugan, *op. cit.*, și fig. 2/4.

[29] G. Simion, Peuce, 2, 1973, p. 57—87 și fig. 17/a, b; p. 101—102, fig. 23/a; p. 105, fig. 26/a; p. 110—111, fig. 28/a, b; idem, Thraco-Dacica, 1, 1976, p. 151 și fig. 5/3,7—10; idem, Peuce, 6, 1977, p. 49—59 și pl. 5/c; 7/e; 8/b—d.

[30] D. Berciu, Materiale, 4, 1957, p. 282—284 și fig. 5—6, stînga.

[31] I. H. Crișan, *Ceramica daco-getică*, București, 1968, p. 72, fig. 22/5, 6.

[32] A. D. Alexandrescu, *op. cit.*, p. 46 și fig. 19/1—6.

[33] Em. Moscalu, Cercet Arh, 2, 1976, Muzeul de istorie al R. S. România, p. 275—286 și fig. 1/1 (numit aici vas-sac).

[34] M. Mirčev, Izvestija Sofia, 25, 1962, mormintele nr. 22—24, 26 și pl. 21/3, 5; 22/4; 23/2; 24/5.

[35] L. Bobčeva, *loc. cit.*, și pl. 3/4; 6/1.

[36] Cv. Dremsizova, Izvestija Sofia, 25, 1962, p. 166, fig. 1

[37] Cv. Dremsizova-Nelčinova, Arheologija, 7, Sofia 1965, 4, p. 54—65 și fig. 16/1.

[38] Ne referim la cele două faze ale necropolei propuse de M. Mirčev, *loc. cit.*; P. Alexandrescu, *Histria*, II, 1966, p. 276, idem, Dacia, N. S., 21, 1977, p. 134—135; A. Vulpe, MemAntiq, 2, 1970, p. 193—195; idem, Dacia, N. S., 21, 1977, p. 89—90.

[39] B. Hänsel, PZ, 49, 1974, 2, p. 193—217.

[40] D. Berciu, *op. cit.*, p. 288 și fig. 5.

[41] A. Vulpe, Eug. Popescu, Dacia, N. S., 16, 1972, p. 86, fig. 8/4 (tumulul 4, m. II); 13/13 (tumulul 9, m. IV— dar care are brîul puțin arcuit).

[42] A. Vulpe, *Ferigile*, București, 1967, p. 52—54 și pl. 12/15, 17, 25.

[43] M. Irimia, Thraco-Dacica, 2, 1981, p. 46—47 și fig. 3/4.

[44] A. D. Alexandrescu, *op. cit.*, p. 44—45 și fig. 13; 14.

[45] Em. Moscalu, *op. cit.*,

[46] M. Mirčev, *op. cit.*, pl. 9/4 (zona I, după B. Hänsel); pl. 28/1; 29/4. (zona II); 20/6 (zona III); vezi și mai sus, nota 38.

[47] L. Bobčeva, *op. cit.*, și pl. 3/6; 6/3.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Nici acest vas, cu o folosință mai îndelungată și evoluție lină nu permite, în general, o datare mai strînsă a complexelor în care apare. Pentru exemplarul nostru un indiciu important privind încadrarea sa cronologică l-ar putea oferi analogiile cu exemplarele amintite de la Cernavodă, Bugeac (mormîntul nr. 61), Ferisile, Tigveni, Ravna II, Krăgulevo și Černa.

Vasul înalt, tronconic (fig. 3/6) din mormîntul nr. 82, prevăzut sub buză cu două apucători în formă de potcoavă are o formă ceva mai rar întîlnită. Fără a fi întru totul asemănătoare, exemplare oarecum apropiate s-au descoperit la Satu Nou [48], Brăiliță [49], Pietroiul [50], Tigveni [51] și Zimnicea [52]. În majoritatea cazurilor acestea au însă apucători plate și butoni, mai rar apucători sub formă de potcoavă.

Alte două vase tronconice, descoperite în mormintele nr. 82 (fig. 3/2; 4/12) și 83 (fig. 3/5), de forma unor castroane lucrate cu mîna, cu buza verticală sau trasă spre interior, deși aparțin aceluiași tip ceramic, sînt deosebite între ele prin unele detalii ale formei și prin numărul ori poziția proeminențelor. Își au analogii atît în alte descoperiri provenind tot de la Bugeac [53], cît și în alte necropole. La Ferigile, exemplare oarecum asemănătoare, prevăzute mai rar cu proeminențe alungite pe marginea exterioară a buzei, dar mai ales cu apucători plasate pe umăr se întîlnesc îndeosebi în fazele mai vechi ale necropolei tumulare [54]. Alte castroane cu apucători pe buză au fost descoperite la Tigveni [55] și Cepari [56]. Castroane cu proeminențe aplicate pe umăr s-au găsit și la Slobozia-Onești [57]. Un castron mic, tronconic, de la Satu Nou, prezintă mai multe proeminențe alungite și cilindrice pe marginea exterioară a buzei [58]. Alte exemplare oarecum asemănătoare s-au descoperit la Zimnicea [59]. Castroane cu proeminnețe mici situate pe marginea exterioară a buzei au apărut și în cimitirul de la Dobrina [60]. La Ravna s-au descoperit castroane cu proeminențe trase în sus, în morminte aparținînd celei de a doua faze a necropolei [61] (zona a doua, după B. Hänsel).

Castronul semiglobular din mormîntul nr. 81 (fig. 4/15) aparține unui tip ceramic deosebit de răspîndit în așezările și necropolele Hallstattului tîrziu ori ale Latènului, astfel încît nu considerăm necesară menționarea analogilor.

Strachina cu buza evazată din mormîntul nr. 85 (fig. 3/8; 4/13), își are modelul în exemplarele evazate hallstattiene ale complexelor Bîrsești [62] și Ferigile, unde ele apar destul de frecvent [63]. Un exemplar cu profilul aproximativ asemănător s-a descoperit în tumulul nr. 90 de la Ferigile [64]. Exemplare oarecum apropiate dar care au în majoritatea cazurilor buza ornamentată se întîlnesc și la Cepari [65]. Cîteva fragmente de străchini provin de asemenea de la Gătejești [66]. Alte fragmente asemănătoare s-au descoperit și la Bălănești [67]. Străchinile evazate sînt de asemenea cunoscute la Recea (Bacău) [68], Curteni (Vaslui), Poiana, Găiceana, Cucorăni, Brăhănești [69] etc. Această formă se întîlnește și la răsărit de Prut, la Selișteni I, unde este datată în intervalul secolelor VII—VI î.e.n. [70] și în Bucovina de nord la Kruglik-Cernăuți [71]. În Dobrogea întîlnim străchini evazate datînd din Hallstattul tîrziu la Piatra Frecăței [72]. Alte două exemplare provenind tot de la Bugeac [73] sînt întru cîtva deosebite de cel aflat în discuție.

Vasul puțin bombat, de forma unei căni, din mormîntul nr. 84 (fig. 4/16), prevăzut cu o apucătoare în loc de toartă, își găsește, printre altele, unele analogii la Satu Nou [74], Enisala [75] și Muri-

[48] B. Mitrea, C. Preda, N. Anghelescu, Materiale 8, 1962, p. 371 și fig. 1/1, 5.
[49] N. Harțuche, F. Atanasiu, *op. cit.*, p. 61, stînga, mijloc.
[50] N. Conovici, *op. cit.*, p. 37 și pl. 1/6.
[51] A. Vulpe, Eug. Popescu, *op. cit.*, p. 97, fig. 7/4.
[52] A. D. Alexandrescu, *op. cit.*, p. 97, fig. 7/4.
[53] M. Irimia, Thraco-Dacica, 2, 1981, p. 48 și fig. 2/3, 7; exemplarele acestea sînt întrucîtva deosebite.
[54] A. Vulpe, *Ferigile*, p. 38—39, pl. 1/1, 2, 4, 7—10; 2/4—7; idem, Dacia, N. S., 21, p. 82—85 și fig. 8/2; 9/B-4; 13/A-1, 2; 13/B-2, 4, 5; 14/B-1—3; 15/A-4; B-5; 16/A-5 — toate aparținînd tipurilor de combinație 2—4.
[55] A. Vulpe, Eug. Popescu, *op. cit.*, p. 81 și fig. 4/10; 9/8 etc.
[56] Eug. Popescu, A. Vulpe, în *Actes du IIe Congrès International de Thracologie*, I, București, 1980, p. 259—265 și fig. 1/4, 5.
[57] C. Buzdugan, Carpica, 1, 1968, p. 84—85 și fig. 2/2, 8; 4/4.
[58] B. Mitrea, C. Preda, N. Anghelescu, Materiale, 7, 1961, p. 284, fig. 3/1.
[59] A. D. Alexandrescu, *op. cit.*, p. 46—47 și fig. 24/1, 3, 5, dar mai ales 24/7.
[60] M. Mirčev, Izvestija Varna, 1(16), 1965, tumulul 18 (pl. 6/22; 7/26—27).
[61] Idem, Izvestia-Institut Sofia, 25, 1962, mormintele nr. 10, 14/a, 20, 22— pl. 14/10; 16/5; 20/3; 21/6.
[62] S. Morintz, Materiale, 3, 1957, p. 221, fig. 2/4; 5, 1959 p. 357. fig. 3/1; 6, 1959, p. 232, fig. 1; 7, 1961, p. 202, fig. 1/3; idem, Dacia, N. S., 1, 1957, p. 117 și urm.
[63] A. Vulpe, *Ferigile*, p. 41—44, unde precizează că în cimitirul tumular de la Ferigile strachina reprezintă 9% din totalul materialului ceramic, iar în necropola de la Bîrsești, este forma cea mai frecventă (50%) cf. S. Morintz, Dacia, N.S., 1, 1957, p. 117 și urm.). Tot aici și despre originea și răspîndirea acestui tip în alte orizonturi culturale.
[64] *Ibidem*, pl. 2/16.
[65] Eug. Popescu, A. Vulpe, *op. cit.*, p. 261 și fig. 3/3, 6.
[66] Gh. I. Petre, SCIV, 22, 1971, 4, p. 362, fig. 5/5—6.
[67] Eug. Popescu, StComPitești, 1, 1968, p. 57.
[68] C. Buzdugan, Carpica, 1, 1968, p. 74, fig. 1/2.
[69] C. Iconomu, CercetIst, 9—10, p. 201 și pl. 14/11, 12; 16/5, 6; 17/1, 6; 18/1, 4; Radu și Ecaterina Vulpe, Dacia, 3—4, 1927—1932, fig. 74/2; S. Teodor ArhMold, 7, 1972, p. 235, fig. 6—10.
[70] V. L. Lăpușnean, I. T. Niculiță, M. A. Romanovskaja *Pamiatniki rannego železnego veka*, Chișinău, 1974, p. 23 fig. 4/9.
[71] G. I. Smirnova, ArchTozhl, 17, 1965, 1, p. 76—90, fig. 34.
[72] G. Simion, Thraco-Dacica, 1, 1976, p. 147 și fig. 2/1—2
[73] M. Irimia, Thraco-Dacica, 2, 1981, p. 47 și fig. 2/2; un altul în mormîntul nr. 25, inv. 20249.
[74] B. Mitrea, C. Preda, N. Anghelescu, Materiale, 7, 1961 p. 284—285 și fig. 3/2.
[75] G. Simion, Peuce, 2, 1971, p. 124 și fig. 30/a; 31/b; idem, Thraco-Dacica, 1, 1976, p. 151 și fig. 5/16—18, 20; idem, Peuce, 6, 1977, p 49—57 și pl. 5/a; 9/e.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

ghiol [76], cu observația că exemplarele de aici au deseori cîte un cioc pentru scurgerea lichidelor, executat probabil după modelul oenochoelor grecești. Cîteva ceșcuțe conice, bitronconice sau globulare oarecum asemănătoare s-au descoperit și la Curteni [77]. Exemplare apropiare doar în parte de cel în discuție sînt cunoscute și la Ravna [78], în mormîntul nr. 17, aparținînd fazei a doua a necropolei (zona III după B. Hänsel), sau la Braničevo [79].

OBIECTE DE METAL, CERAMICĂ ȘI STICLĂ

Cuțitul cu lama dreaptă din mormîntul nr. 81 (fig. 3/9) aparține celui mai frecvent tip de asemenea piese descoperite în Dobrogea. Asemenea cuțite au mai fost descoperite la Cernavodă, Satu Nou, Enisala, Telița [80], ca și la Bugeac — în mai multe exemplare [81]. Corespund tipului A1 de la Ferigile [82].

Cuțitul cu verigă mobilă, lama scurtă și tăișul convex aparține unui tip întîlnit mai rar. Exemplare de acest fel au apărut într-un număr relativ mare la Bugeac. „Bricege" asemănătoare s-au mai găsit la Ferigile, Tigveni, Zimnicea, Drumevo [83] etc.

Cuțitele de fier sînt apariții frecvente și în alte regiuni, de aceea nu considerăm necesară menționarea analogiilor.

În nord-vestul Bulgariei asemenea piese s-au descoperit de asemenea într-un număr relativ mare — la Dobrina sau Ravna [84], dar și la Prof. Zlatarski [85] etc., uneori avînd forme foarte apropiate exemplarelor de la Bugeac.

Analizele antropologice fiind în curs [86], nu putem cunoaște încă dacă prezența cuțitelor de fier poate fi corelată ori cu nu ofrandele de carne depuse, eventual, în morminte. Întrucît cuțitele de tipurile amintite circulă o perioadă mai îndelungată, acestea nu pot servi la obținerea unor datări mai strînse pentru complexele în care apar.

Vîrfurile de săgeată de bronz din mormîntul nr. 85 (fig. 3/11) aparțin unui tip întîlnit relativ frecvent în așezările și necropolele geto-dacice. Cu toate că acestea au fost atribuite multă vreme în exclusivitate, sciților, astăzi este știut că ele au fost folosite și de alte populații, printre care și de geto-daci.

În Dobrogea cele mai timpurii vîrfuri de săgeată de bronz sînt, se pare, cele descoperite într-un mormînt din secolul VI î.e.n. de la Petroșani [87]. Un vîrf folioform cu spin recurbat, care pare să dateze tot din secolul al VI-lea î.e.n. s-a descoperit la Gura Canliei [88]. Alte cîteva vîrfuri de săgeată s-au descoperit la Ceamurlia de Jos, Bugeac și Enisala [89], în morminte getice din secolele V și IV î.e.n. Altele au apărut într-un cimitir din secolul al IV-lea î.e.n. de la Cernavodă [90], precum și la Telița ori Mahmudia [91]. Un mare număr de vîrfuri de săgeată s-a descoperit în mormîntul „princiar" de la Agighiol [92]. S-au mai întîlnit într-un mormînt tumular de inhumație de la Cumpăna, din secolul IV î.e.n., precum și într-un mormînt plan, tot de înhumație, de la Constanța-Sud [93], datat în sec. IV—III î.e.n.

Observăm că în Dobrogea, ca și în alte zone, asemenea arme au apărut mai ales într-o perioadă corespunzătoare secolelor V—VIII î.e.n., în așezări sau necropole, în morminte de înhumație sau de incinerație, plane ori tumulare. Constatăm totuși că ele sînt într-un număr ceva mai mare în nordul Dobrogei și în zona litorală, în timp ce în zona vestică și sud-vestică a regiunii sînt mai rare (la Bugeac s-au descoperit pînă în prezent doar cinci exemplare, iar din celelalte cimitire învecinate, după informațiile noastre, se pare că lipsesc).

Nu cunoaștem cu exactitate semnificația solzului mic de bronz din mormîntul nr. 82 (fig. 3/13). Ar putea reprezenta, eventual, o lamelă mică de cuirasă (?) sau o aplică (?). Amintim că o lamelă dreptunghiulară de cuirasă s-a descoperit la Bugeac [94], iar alte exemplare de mici dimensiuni au apărut la Zimnicea [95].

Veriga (inel de buclă?) de bronz din mormîntul nr. 82 (fig. 3/14), cu capetele simple, apropiate, aparține unui tip întîlnit și în alte cazuri în Dobrogea. Un exemplar ceva mai mic de argint,

[76] Expectatus Bujor, Materiale, 5, 1959, p. 373—376 și pl. 1/7.

[77] C. Iconomu, *op. cit.*, p. 202 și pl. 17/3—5, 7—9, 11, 13, 19/3—11.

[78] M. Mirčev, IzvestijaSofia, 25, 1962, pl. 18/6; 19/2.

[79] Cv. Dremsizova, IzvestijaSofia, 25, 1962, fig. 3/4; 7/4.

[80] M. Irimia, Pontice, 1, 1968, p. 222 și fig. 35/a, b; idem, Thraco-Dacica, 2, 1981, p. 50 și fig. 3/6, 8; alte exemplare sînt încă inedite.

[81] D. Berciu, Materiale, 4, 1957, p. 288—290 și fig. 11/1—2; B. Mitrea, C. Preda, N. Anghelescu, Materiale, 7, 1961, p. 286 și urm.; idem, Materiale, 8, 1962, p. 371; G. Simion, Peuce, 2, 1971, p. 125—126; G. Simion, Gh. I. Cantacuzino, Materiale, 8, 1962, p. 373—374 și fig. 5.

[82] A. Bulpe, *Ferigile*, p. 52 și pl. 18/1—14.

[83] *Ibidem*, p. 153, tumulul nr. 78; A. Vulpe, Eug. Popescu, Dacia, N. S., 26, 1972, p. 86 și fig. 4/3; A. D. Alexandrescu; *op. cit.*, fig. 59/11; Cv. Dremsizova-Nelčinova, Arheologija-Sofia, 7, 1965, 4, p. 56 și pl. 7/3.

[84] M. Mirčev, IzvestijaVarna, 1) 16), 1965, pl. 10—11; idem, IzvestijaSofia, 25, 1962, pl. 32; 34/b, c.

[85] M. Čičikova, IzvestijaSofia, 31, 1969, p. 63—64; Cv. Dremsizova, Izvestija-Sofia, 32, 1970, p. 207—229 și pl. 1/2; 2/3; L. Bobceva, *op. cit.*, și pl. 4/9; 7/7; M.. Mirčev, Izvestija Varna, 14, 1963, p. 1—13 și fig. 7/a; 9/b—d; 12/a; 17/c, d.

[86] Se efectuează de către Dardu-Nicolaescu-Plopșor.

[87] N. Harțuche, Pontica, 4, 1971, p. 259—260.

[88] M. Irimia, Pontica, 14, 1981.

[89] D. Berciu, *Cultura Hamangia*, I, București, 1966, p. 166—168; M. Irimia, Pontice, 1, 1968, p. 230; altele două sînt inedite; G. Simion, Peuce, 2, 1970, p. 126 și fig. 32; idem, Peuce, 6, 1977, p. 54 și pl. 11/6.

[90] D. Berciu, *Din Istoria Dobrogei*, I, 1965, p. 126.

[91] G. Simion, Gh. I. Cantacuzino, *op. cit.*, p. 377 și fig. 5/7; Irina Oberländer-Tîrnoveanu, Peuce, 8, 1977—1978, p. 66, 63 și nr. 9.

[92] D. Berciu, *Arta traco-getică*, București, 1977, p. 68—69 și fig. 49.

[93] Inedite, în muzeul din Constanța.

[94] M. Irimia, Pontice, 1, 1969, p. 219 și fig. 29.

[95] A. D. Alexandrescu, *op. cit.*, p. 55.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

provine tot de la Bugeac [96], iar un altul, de formă aproape ovală, de la Murighiol [97]. Originea acestui tip este considerată de unii cercetători drept autohtonă.

Fusaiolele din mormîntul nr. 82 (fig. 3/10) aparţin unei categorii comune, fără semnificaţie cultural-etnică sau cronologică deosebită.

Mărgelele de sticlă cu „ochi" de tipul celei provenite din mormîntul nr. 84 (fig. 3/12) apar de asemenea frecvent în Hallstatt-ul tîrziu şi în Latène, în diferite medii culturale şi etnice; din acest motiv ele nu oferă un indiciu cultural sau cronologic precis. Le întîlnim curent în Dobrogea, ca dealtfel în întreaga lume geto-dacică, tracică ori scitică.

Din analiza inventarului mormintelor prezentate se poate observa că doar puţine analogii conduc spre descoperirile de la Grădiştea-Călăraşi, Murighiol, Enisala, Brăiliţa, Zimnicea, Poiana Tecuci, Braničevo etc., datate în ansamblu în secolul IV î.e.n. sau mai tîrziu. De fapt ne orientează către aceste descoperiri mai ales unele elemente ale vaselor în formă de clopot, ori castronul semisferic, ca şi obiectele de metal, ceramică şi sticlă amintite mai sus, care aparţin însă unor tipuri folosite o vreme îndelungată şi a căror evoluţie pe parcursul diferitor etape este foarte greu de sesizat.

În schimb, mai multe elemente ne conduc spre descoperirile anterioare secolului IV î.e.n. Astfel, chiar vasele de tip clopot, cu gura foarte largă, iar partea superioară aproape cilindrică, ori vasul-sac cu corpul aproape tronconic îşi au mai multe analogii în inventarul mormintelor nr. 60 şi 61 tot de la Bugeac, datate în prima jumătate a secolului V î.e.n., [98] ori în mormintele mai timpurii de la Satu Nou. Asemănări evidente ale vaselor amintite, cît şi ale celor tronconice, ori ale străchinii evazate şi „cănii" prevăzute cu o apucătoare au fost constatate cu unele exemplare de la Cernavodă, Curteni, Slobozia-Onești, Cernica etc. Întîlnim de asemenea unele analogii în descoperiri aparţinînd orizontului Ferigile III din staţiunea eponimă sau de la Gătejeşti, Tigveni, Cepari, ca şi în cele aparţinînd grupului cultural Bîrseşti. Precizăm că analogiile constatate nu permit o identitate cronologică cu descoperirile amintite, ci doar le apropie de perioada în care ele se încadrează.

Pentru aproape întreg inventarul arheologic prezentat constatăm însă numeroase analogii în materialele aparţinînd mormintelor în cutie de piatră de la Ravna [99], ca şi în descoperirile de la Krăgulevo, Černa, Prof. Zlatarski etc. În legătură cu cronologia absolută a necropolei de la Ravna, B. Hänsel consideră că zona a II-a, care ar începe în prima jumătate sau, cel mai probabil către mijlocul secolului VI, ar evolua pînă în jurul anului 500 î.e.n. sau puţin după aceea; mormintele zonei a III-a s-ar data în tot cursul secolului V, poate chiar pînă spre începutul secolului IV î.e.n.[100] P. Alexandrescu şi A. Vulpe [101] consideră că se poate admite o datare a ultimei faze a necropolei de la Ravna în secolul V î.e.n. S-a precizat de asemenea că deşi relaţia între Ravna şi Ferigile nu este într-atît de strînsă încît să ofere elemente sigure pentru o cronologie absolută, există suficiente esemănări între Ferigile III (tipul de combinaţie 5) şi mormintele în cutie de piatră de la Ravna, care să permită cel puţin acceptarea sincronismului lor parţial [102]. Necropola de la Prof. Zlatarski se poate sincroniza din punct de vedere cronologic cu grupul mormintelor în cutie de piatră de la Ravna. Krăgulevo şi Černa sînt cel puţin în parte contemporane cu acelaşi grup al mormintelor în cutie de piatră, prima necropolă fiind mai timpurie [103].

Ţinînd seama de analogiile amintite mai sus considerăm că mormintele prezentate de la Bugeac sînt ulterioare descoperirilor din Dobrogea de la Piatra Frecăţei, Cernavodă, Petroşani, putîndu-se sincroniza cel puţin în parte cu mormintele nr. 60—61 tot de la Bugeac, ori cu descoperirile mai timpurii de la Satu Nou şi Cernica. Într-o mai mică măsură ele pot fi, eventual, corelate şi cu descoperirile de la Enisala, Murighiol, Bugeac (mormintele nr. 1—19) [104], Grădiştea Călăraşi, Zimnicea etc. Din punct de vedere al cronologiei absolute cele cinci morminte ar putea aparţine secolului V — eventual şi începutul secolului IV î.e.n., fără a putea realiza, deocamdată, o datare mai nuanţată.

În concluzie, putem menţiona că săpăturile de pînă în prezent de la Bugeac permit, se pare, delimitarea a două zone deosebite ale acestei necropole: una mai veche, situată în partea sa de nord-vest şi alta mai nouă, aflată în sud-est. [105]

Continuarea cercetărilor şi analiza detaliată a întregului inventar arheologic vor oferi şi alte date importante privind civilizaţia geto-dacică la Dunărea de Jos.

FUNDE AUS DEN GETISCHEN NEKROPOLEN VON BUGEAC, GEMEINDE OSTROV

ZUSAMMENFASSUNG

Im Jahre 1981 wurden neue Ausgrabungen in der getischen Nekropole von Bugeac, Punkt „Gheţărie" unternommen.

[96] În mormîntul nr. 55, inv. 22. 610.

[97] G. Simion, Gh. I. Cantacuzino, *op. cit.*, p. 381, fig. 5/22.

[98] M. Irimia, Thraco-Dacica, 2, 1981, p. 37—52.

[99] Faza a II-a, după M. Mirčev, P. Alexandrescu şi A. Vulpe, sau zonele II şi III după B. Hänsel.

[100] B. Hänsel, *op cit.*, p. 210—216.

[101] P. Alexandrescu, Dacia, N.S., 21, 177, p. 123, nota 42; p. 133—135 şi notele 79; 90; A. Vulpe, Dacia, N.S., 21, 1977 p. 89—90.

[102] A. Vulpe, *loc. cit.*,

[103] Necropola de la Krăgulevo a fost datată în secolele VI—V î.e.n., iar cea de la Černa în secolele V—IV î.e.n. (L. Bobčeva, *loc. cit.*).

[104] M. Irimia, Pontice, 1, 1968, p. 202—232; idem, Pontice, 2, 1969, p. 23—42.

[105] Acesteia din urmă îi aparţin mormintele 1—19.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Hier wurden 24 Einäscherungsgräber (Nr. 81—104) aufgefunden, die den folgenden Typen angehören:

1. In einfacher Urne — 12 Gräber (Nr. 84, 86, 89—93, 95,—96, 100—102) Das gemeinsame Grab enthielt drei Urnen.

2. Von Steinhülle umgeben (Grab Nr. 82).

3. Aus zwei unterschiedlichen Teilen bestchende Gräber. Einerseits wurde die Urne aufgefunden, andrerseits die Urne und mehrere Steine oder eine Gruppe von massiven Steinblöcken. Diesem Typ gehören 10 Gräber (Nr. 81, 83, 85, 87, 88, 94, 97—99, 104) an.

4. Gräber mit kalzinierten Knochen, die dem Grab direkt beigelegt wurden (Nr. 103). Dieser Typ ist zum ersten Mal in Bugeac angetroffen worden.

Der Verfasser schildert eingehender den Inhalt der Gräber Nr. 81—85. Aus der Analyse des erwähnten archëologischen Materials geht hervor, dass dieses nur wenige Analogien mit demjenigen der Nekropolen des 4 Jh. v.u.Z. oder auch später aufweist.

Die meisten Analogien führen zu den Gräbern Nr. 60—61, ebenfalls aus der ersten Hälfte des 5 Jh. v.u.Z., von Bugeac, oder zu den ebenfalls früheren Funden von Cernavodă, Satu Nou, Curteni, Slobozia-Oneşti, Cernica usw. Andere Analogien weisen auf manche archäologische Materialien der Ferigile III und Bîrseşti Kulturhorizonte hin. Für das beschriebene archäologische Inventar sind zahlreiche Analogien mit Ravna II (nach Hänsel, Zonen II—III), Krăgulevo, Černa, Prof. Zlatarski usw. anzutreffen.

Aufgrund dieser Angaben, behauptet der Verfasser, dass die Gräber Nr. 81—85, vom absoluten chronologischen Standpunkt, dem 5. Jh. v.u.Z. und eventuelle auch dem Anfang des 4. Jh. u.v.Z. angehört. Es wird ebenfalls ausgesagt, dass die bisherigen Ausgrabungen eine Abgrenzung zweier unterschiedlichen Zonen der Nekropole ermöglichen: eine ältere im nerdwestlichen Teil gelegen, und eine neuere, im südostlichen Teil.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Cetatea geto-dacică de la Buneşti-Avereşti, jud. Vaslui

VIOLETA VETURIA BAZARCIUC

Colectivul muzeului huşean şi-a continuat în 1981 pe şantierul Buneşti-Avereşti, în punctul „Dealul Bobului", lucrările începute în 1978. În campania acestui an s-au continuat investigaţiile în interiorul fortificaţiei, fără a se aborda şi cercetarea valului de apărare. S-au deschis 11 secţiuni şi 14 casete, plasate în sectorul B, urmărindu-se, în primul rînd, stabilirea densităţii de locuire şi dispunerea locuinţelor. În acest sens, toate secţiunile au fost ancorate pe secţiunea transversală S 16, paralele fiind cu cele efectuate în anii precedenţi, deci orientate NV—SE, la o distanţă de 0,80 m între ele. Din punct de vedere stratigrafic, şi în acest an, referindu-ne la locuirea geto-dacică, putem preciza că în toate secţiunile deschise de noi s-a stabilit un singur nivel. Începînd cu secţiunea S 25, nivelul dacic suprapune locuirea neolitică, aparţinînd culturii Cucuteni, ce apare la —0,80 m. Au fost dezvelite 11 locuinţe de formă rectangulară, cu colţurile uşor rotunjite, toate cu suprafeţe mari — variind între 50 şi 60 m². Pereţii erau susţinuţi de bîrne de lemn, evidenţiate prin urmele lăsate pe chirpici şi podea, la care se adaugă şi prezenţa unei bîrne puternic carbonizate, situaţie surprinsă în L 21.

În campania acestui an, au fost surprinse două gropi menajere, cu gura de formă circulară şi cu fundul conic. În una din ele erau depuse doar oase de la animale domestice, fără alte urme materiale (groapa 10), din cealaltă recuperîndu-se ceramică specifică culturii geto-dace, provenind de la vase mari, de provizie (groapa 11).

Cercetările din acest an au scos la iveală un valoros material arheologic, ilustrînd gradul înalt de dezvoltare al societăţii geto-dace din Moldova, precum şi o intensă locuire în această cetate. Majoritatea materialului arheologic descoperit o constituie ceramica, la care se adaugă uneltele din fier, obiectele de podoabă din argint, bronz, sticlă, ceramica de import grecească.

UNELTE

Alături de descoperirile mai vechi de la Buneşti, în care sînt prezente nenumărate unelte din fier, şi campania anului 1981 aduce noutăţi, prin apariţia în locuinţa 21 a unui tip nou de topor, cu muchia înaltă, dreptunghiulară, corpul subţire, cu tăişul uşor curbat în direcţia cozii (l = 18,8 cm.) Al doilea exemplar este de aceeaşi formă, dar are corpul cu tăişul mult mai curbat. Piesele pot fi încadrate în tipul III al topoarelor geto-dace, după tipologia lui I. Glodariu şi E. Iaroslavski [1]. O formă frecventă de topor cunoscută aici este tipul daltă, cu gaură de înmănuşare longitudinală, asemănătoare şi cu exemplarele celtice prezente şi în alte descoperiri de pe teritoriul Moldovei [2]

Descoperirea în campania anului 1980 a unui cleşte pentru forjă, alturi de alte unelte de făurărie: dornuri, punctatoare, zgură, fier etc., a făcut posibilă emiterea ipotezei că, în cetate, au existat ateliere pentru prelucrarea fierului. Campania din acest an aduce noi dovezi ale existenţei, cu certitudine, a acestor ateliere, prin apariţia unui al doilea cleşte din fier (braţele sînt în secţiune dreptunghiulară, rotunjite uşor în partea interioară L = 21 cm) şi a unui creuzet pentru turnat metal. În locuinţele dezvelite sînt nelipsite secerile cu cîrlig la mîner; un exemplar din cele 5 descoperite este întreg, într-o stare bună de conservare ceea ce a făcut posibilă constatarea că toate secerile au avut tăişul zimţat. Secerile îşi găsesc analogii şi în alte descoperiri dacice, de la Poiana, Băiceni, Bîtca Doamnei, constituind o apariţie obişnuită, legată nemijlocit de una din principalele ocupaţii ale geto-dacilor — agricultura.

ARME

În locuinţa 25 şi 28 au apărut trei săgeţi cu aripioare, de tip „scitic", şi un vîrf de suliţă, cu lama scurtă romboidală, asemănătoare cu exemplarul descoperit în 1980 [3].

OBIECTE DE PODOABĂ

Sînt prezente în locuinţe şi în cele 4 morminte apărute, întregind tabloul general al vieţii materiale şi spirituale a lumii geto-dacice în secolele IV—II î.e.n. Nelipsite sînt fibulele de tip tracic (4 exemplare), cu corpul faţetat, din bronz, cît şi fibulele celtice (5 piese). Din cele 5 fibule celtice,

[1] I. Glodariu şi E. Iaroslavski, *Civilizaţia fierului la Geto-Daci*, Cluj-Napoca, 1979, p. 78.

[2] Silvia Teodor, Dacia, N.S., 24, 1980, p. 138, fig. 7.

[3] V. V. Bazarciuc, Materiale Braşov, 1984, p. 212

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

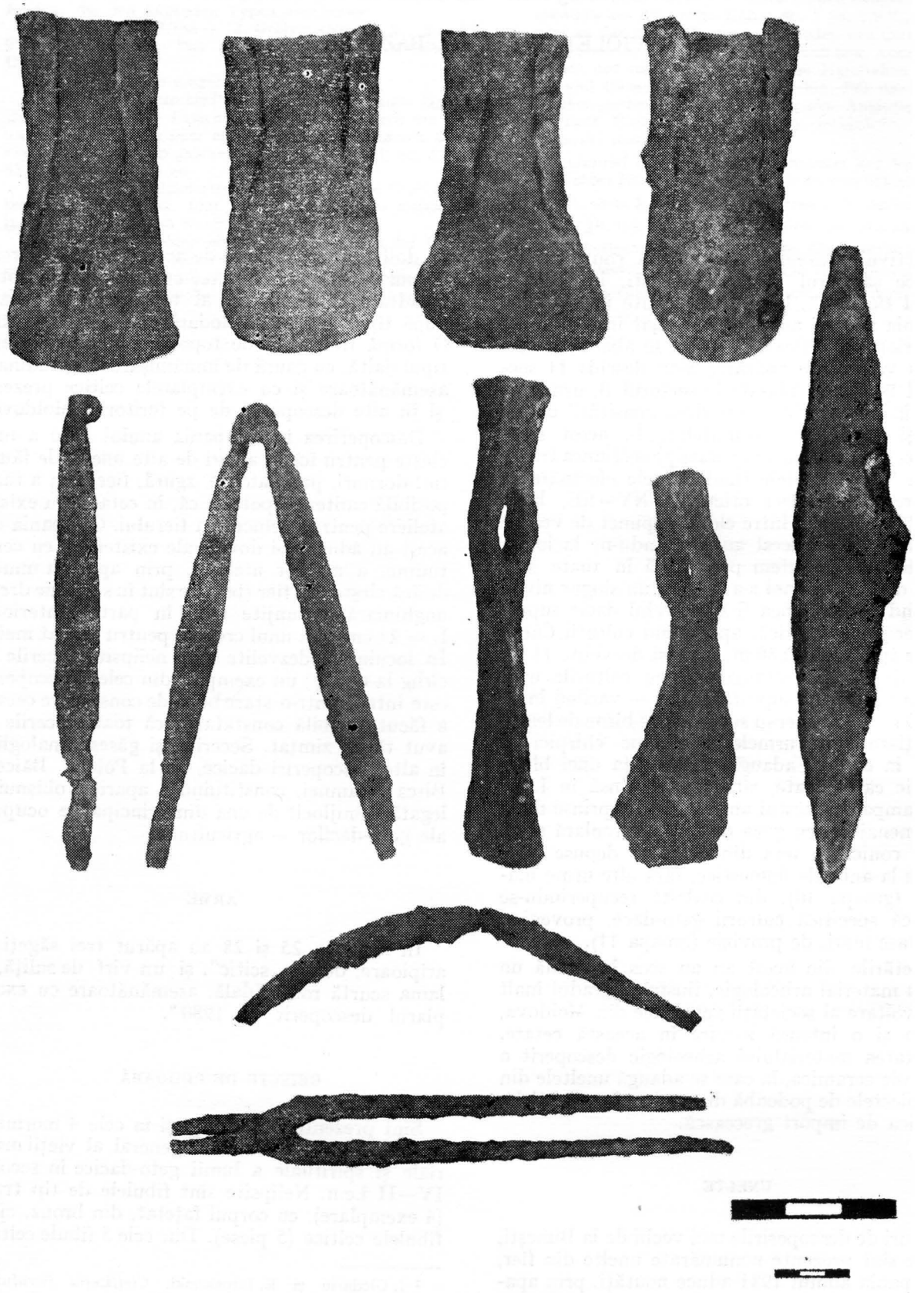

Fig. 1. Bunești. Unelte de fier.

Fig. 1. Bunești. Outils en fer.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

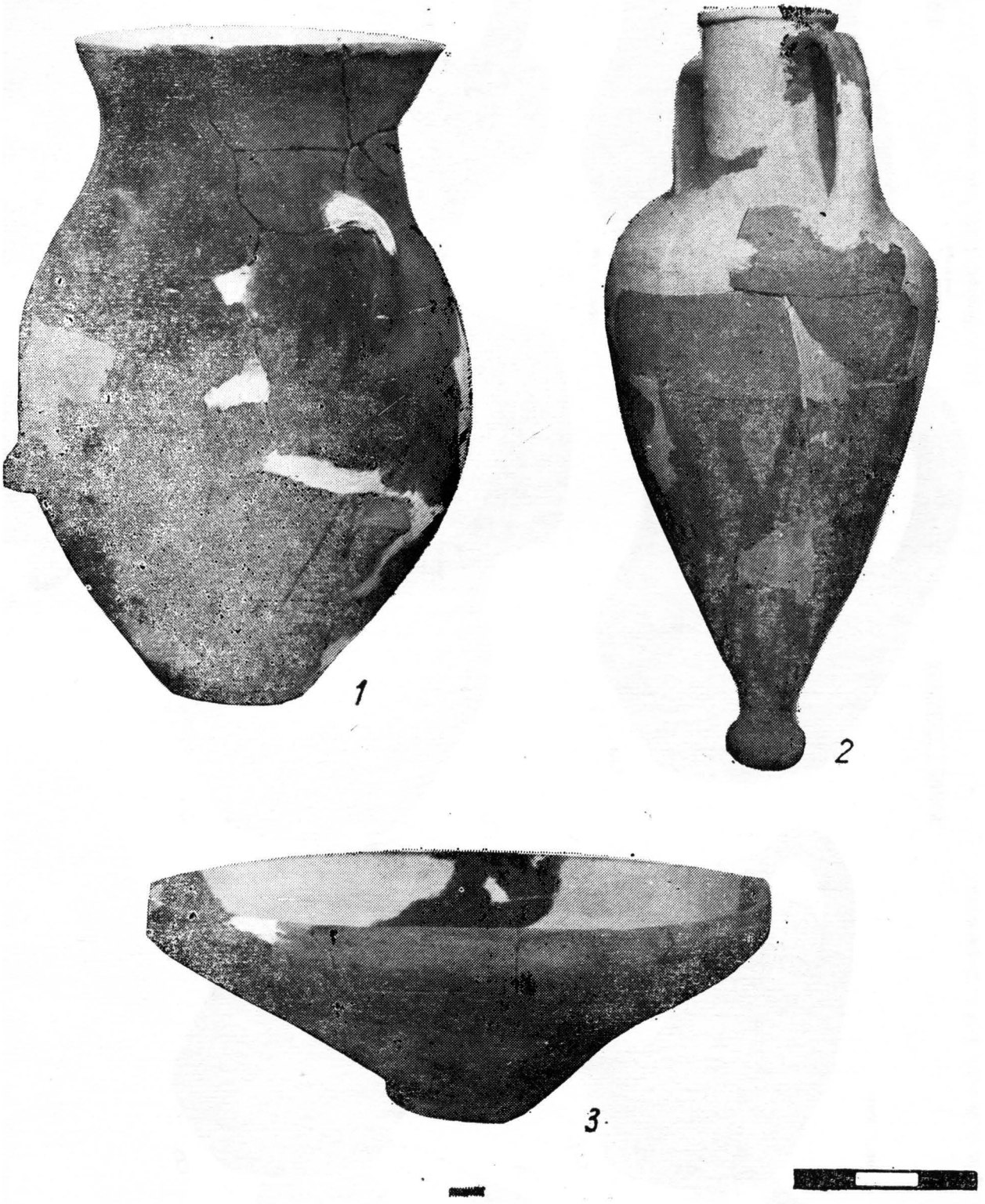

Fig. 2. Bunești. L.20: 1 vas bitronconic; 2 amforă grecească; 3 castron cu preieminențe.

Fig. 2. Bunești. L. 20: 1 vas bitronconique; 2 amphore grecque; 3 écuelle avec preeminances.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

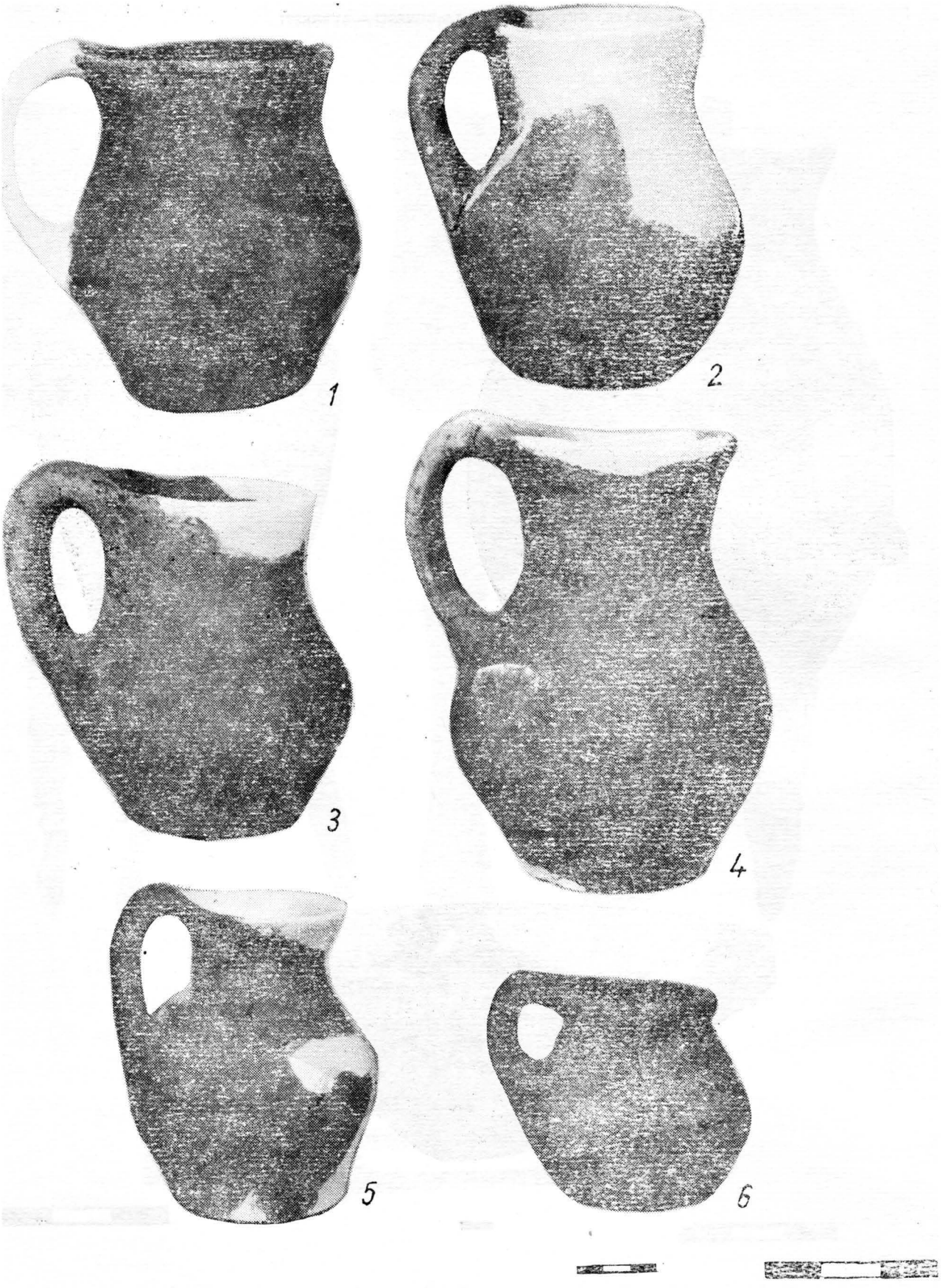

Fig. 3. Bunești. 1—6. L.20. Căni cu o toartă.

Fig. 3. Bunești. 1—6 L. 20. Cruches avec une anse.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

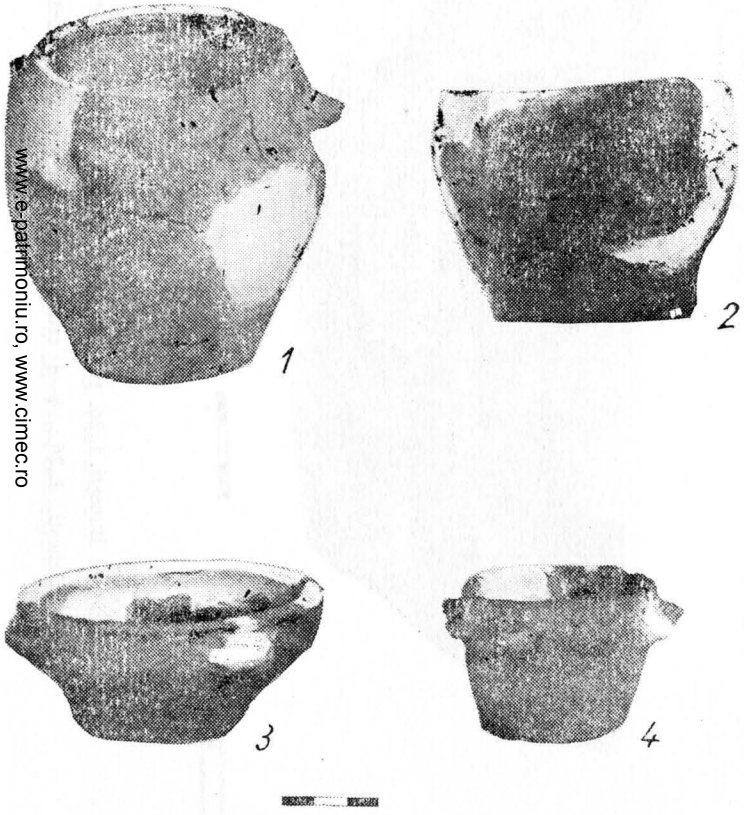

Fig. 5. Bunești. 1—4 L. 26.Ceramică.

Fig. 5. Bunești, 1—4 L. 26. Céramique.

Fig. 4. Bunești. L.20. Vase ceramice.

Fig. 4. Bunești. L. 20. Vases céramiques.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

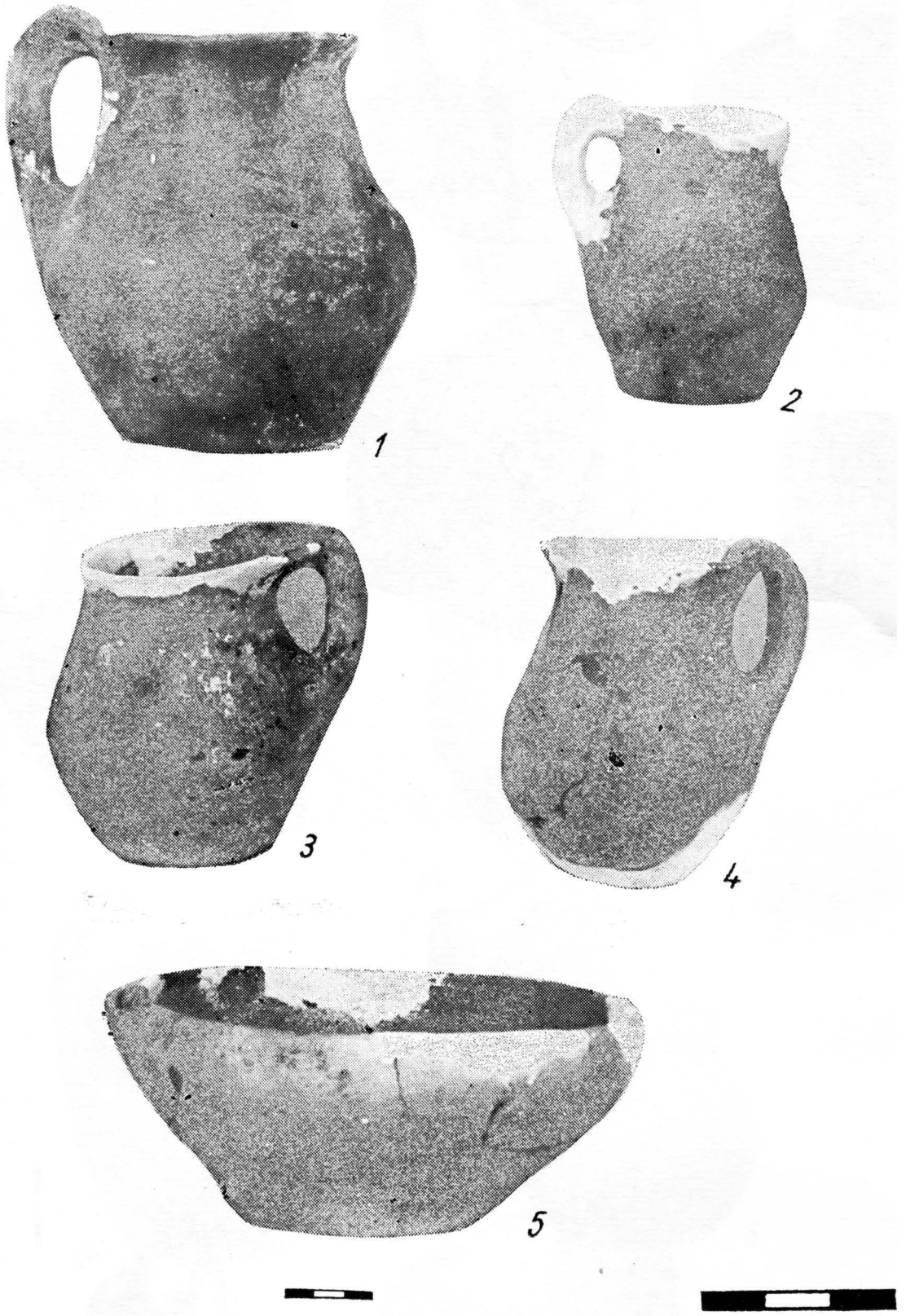

Fig. 6. Bunești. L.26. 1—4 căni cu o toartă; 5 strachină-bol;
Fig. 6. Bunești. L.26.: 1—4 cruches avec une anse; 5 écuelle-bol.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Fig. 7. Bunești. 1—5 L.28. Vase ceramice.

Fig. 7. Bunești. 1—5 L. 28. Vases céramiques.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

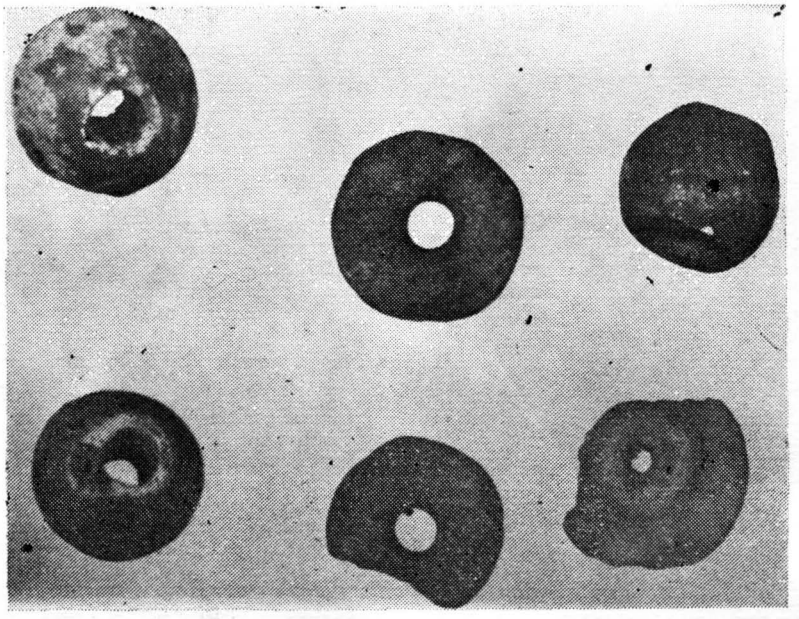

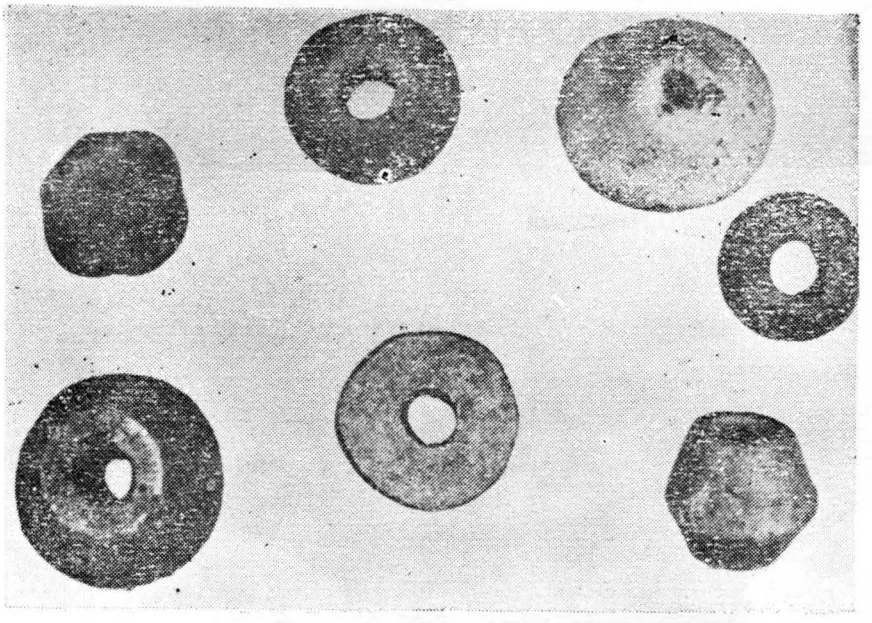

Fig. 8. Bunești. Fusaiole.

Fig. 8. Bunești. Fusaïoles.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

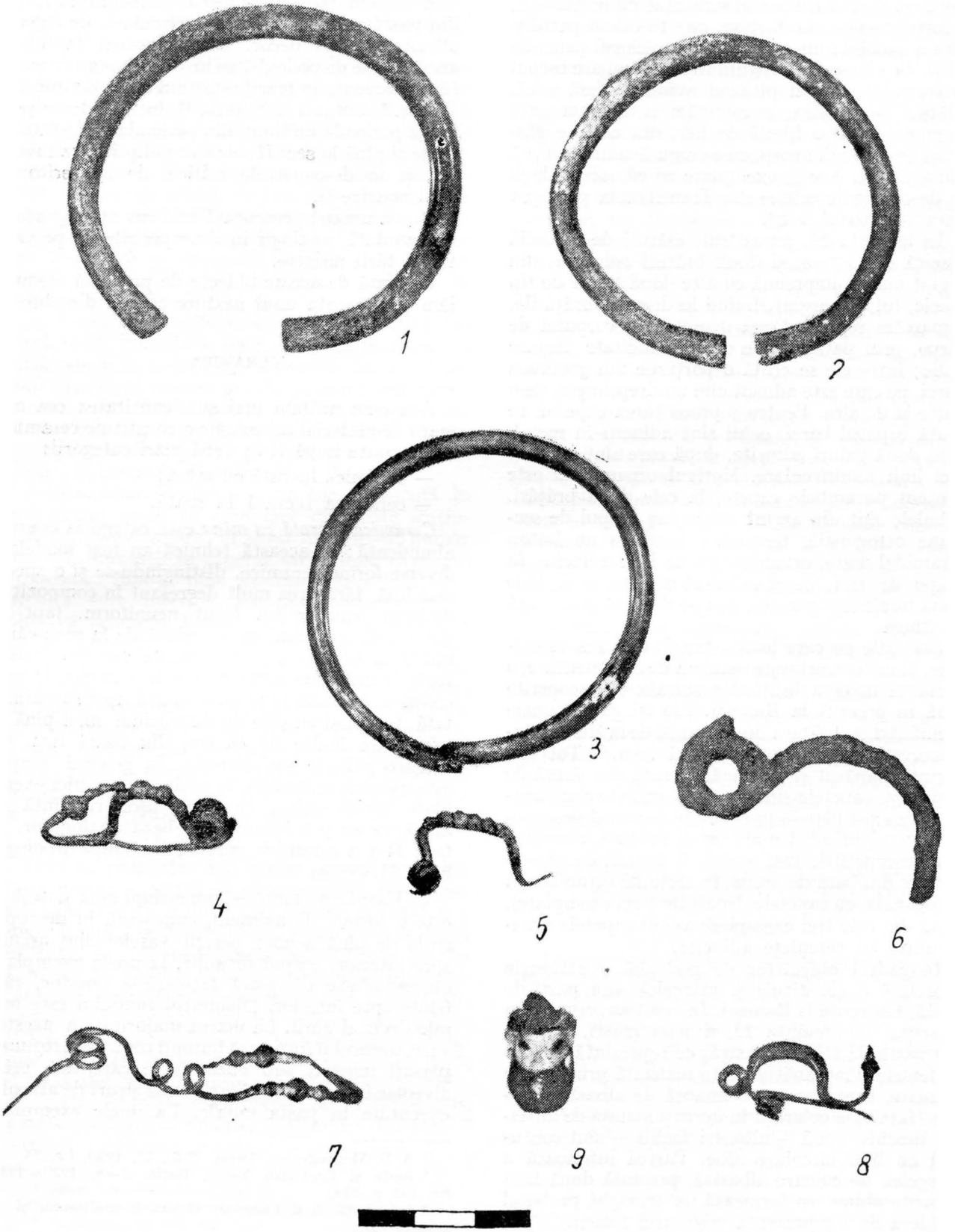

Fig. 9. Bunești. L.25: 1—3 brățări din bară de bronz; 4—8 fibule celtice; 9 mască antropomorfă.

Fig. 9. Bunești. L. 25: 1—3 Bracelets en bronze; 4—8 fibules céltiques 8 masque antropomorphe.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

două au corpul frumos ornamentat cu nodozități, resortul format din 6 spire, cîte trei de o parte și alta a arcului; un exemplar are piciorul prins de corp. Se cunoaște o singură fibulă ce nu are corpul ornamentat, numai piciorul avînd o sferă mică. Alături de acestea, consemnăm și apariția unui fragment dintr-o fibulă de fier, din care se păstrează o parte din corp, cu o singură spirală, ruptă din vechime. Aceste exemplare își găsesc analogii în descoperirile celtice din Transilvania și se pot data în Latenul B 2 [4].

În locuința 21, au apărut, alături de o fibulă tracică din bronz, și două brățări spiralice, din argint masiv, împreună cu alte două fibule de tip tracic, tot din argint. Luînd în discuție brățările, remarcăm reprezentarea deosebită a corpului de șarpe, prin patru grupe de linii incizate dispuse oblic; între ele se cruță o porțiune din grosimea barei, pe care este adîncit cîte un dreptunghi, de-o parte și de alta. Pentru reprezentarea capului, se cruță capătul barei, ochii sînt adînciți în metal, prin două valuri adîncite, după care sînt incizate trei linii semicirculare. Motivul ornamental este prezent pe ambele capete, la cele două brățări. Fibulele sînt din argint masiv, au corpul de secțiune octogonală, terminate fiind cu un buton piramidal mare, ornamentata cu linii adîncite, în grupe de trei, ce marchează un triunghi. Cele două fibule sînt perechi, una pe dreapta și cealaltă pe stînga.

Brățările pe care le-am descris mai sus constituie, în ceea ce privește maniera de ornamentare, o variantă nouă a brățărilor spiralice, descoperite pînă în prezent la Bunești. Ele își găsesc unele asemănări cu brățara din tezaurul de la Herăstrău-București, datată în sec. II—I î.e.n. [5]. Tot din argint, a apărut și o verigă, lucrată din sîrmă de argint cu capetele simple, ce își găsește clare analogii cu exemplarele prezente în tezaurul descoperit în anul 1979 [6]. Un alt tip de brățară, cunoscut din descoperirile mai vechi, îl constituie piesele lucrate din bară de bronz, în secțiune rotundă sau octogonală, cu capetele depărtate (trei exemplare), două din cele trei exemplare avînd capetele ornamentate cu cerculețe adîncite.

În cadrul obiectelor de podoabă o categorie deosebită o constituie și mărgelele din pastă de sticlă, frecvente la Bunești. În acest an, remarcăm apariția, în locuința 25, a unei măști, umane, din pastă de sticlă albastră, ce reprezintă un cap de femeie. Pieptănătura este realizată prin spirele adîncite, conturate cu o nuanță de albastru deschis, fața este colorată în aceeași nuanță de albastru deschis, ochii — albaștri închis — sînt conturați cu linii circulare albe. Partea inferioară a mărgelei, de culoare albastră, prezintă două linii adîncite oblice, ce formează un triunghi, probabil în ideea de a reprezenta veșmîntul femeii.

A doua mărgică, descoperită în locuința 21, este din pastă galbenă, cu o linie circulară, de culoare albastră, drept decor. Este cunoscut faptul că aceste piese de podoabă au arie de răspîndire mare, fiind frecvente în marile stațiuni de la Zimnicea [7], Poiana [8], Cotnari [9], Enisala [10], întinzîndu-se pe o lungă perioadă de timp, din perioada hallstatiană tîrzie și pînă în sec. II, ele sînt nelipsite, ca inventar, și în descoperirile celtice, de pe teritoriul țării noastre [11].

Masca umană prezentată mai sus nu-și găsește, deocamdată, analogii în descoperirile de pe teritoriul țării noastre.

În afară de aceste obiecte de podoabă, semnalăm și prezența unui nasture conic, din bronz.

CERAMICA

Așa cum arătam mai sus, cantitatea cea mai mare de material arheologic o constituie ceramica, ce se poate împărți în două mari categorii:

— ceramica lucrată cu mîna;

— ceramica lucrată la roată.

Ceramica lucrată cu mîna este categoria cea mai abundentă; în această tehnică au fost modelate diverse forme ceramice, distingîndu-se și o specie mai fină, fără prea mult degresant în compoziție. Arderea vaselor s-a făcut neuniform, fapt ce determină culoarea, care variază de la roșu-cărămiziu la brun-roșcat, cu nuanțe cenușii. Dintre formele ceramice cunoscute și în campaniile precedente, întîlnim *cana* cu o toartă ușor supraînălțată, începînd cu cele de dimensiuni mici pînă la exemplare înalte de 18 cm, din pastă fină, de culoare gălbuie sau cenușie. În general, corpul este ovoidal, nelipsind, în același timp, nici exemplare bitronconice, cu buza ușor răsfrîntă în afară, ce se pot încadra, pe baza analogiilor, în faza II-a a ceramicii geto-dacice, după tipologia lui I. H. Crișan [12].

— *Vasul tip „sac"*, de dimensiuni mici și mijloci este o formă, de asemeni, cunoscută în descoperirile de pînă acum; pereții vaselor sînt arcuiți spre interior, corpul rotunjit, la unele exemplare observîndu-se o ușoară fațetare a buzelor, răsfrînte spre interior. Diametrul fundului este mai mic decît al gurii. La marea majoritate a acestor vase, decorul îl formează butonii conici sau rotunzi, plasați imediat sub buză, între care este brîul alveolar în relief sau chiar numai șiruri de alveole, executate în pasta moale. La unele exemplare

[4] I. H. Crișan, ActaMN, 10, 1973, p. 58, fig. 6/1, 7/1—2.

[5] Radu Florescu, H. Daicoviciu, Lucian Roșu, *Dicționar Enciclopedic de Artă Veche*, București, 1983, p. 68.

[6] V. V. Bazarciuc, SCIVA, 32, 1981, 1, fig. 3/3.

[7] A. D. Alexandrescu, Dacia, N.S., 24, 1980, fig. 53.

[8] Radu și Ecaterian Vulpe, Dacia, 3—4, 1927—1932, fig. 105, p. 324.

[9] Informații A. C. Florescu, căruia îi mulțumim și pe această cale.

[10] G. Simion, Thraco-Dacica, 1, 1976, p. 156, fig. 8; fig. 10, p. 160.

[11] I. H. Crișan, SCIVA, 26, 1975, 1, p. 4—7, fig. 3.

[12] I. H. Crișan, *Ceramica geto-dacică*, București, 1969, p. 119—124.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

mici, se observă tendința de îndreptare a pereților, iar, drept decor, imediat sub buză, sînt un număr de 9—10 butoni conici.

— *Ceașca dacică.* Alături de exemplarele descoperite în 1980, apar cești dacice, ce pot fi încadrate în faza a doua a evoluției sale, după analogiile ca descoperirile de la Ciumești [13], Zimnicea [14], Enisala [15], exemplarul care a fost întregit are și un decor, format dintr-un brîu alveolar cuprins între doi butoni conici, dispuși de o parte și alta a torții ușor supraînălțate. Tot în cadrul formei de ceașcă, încadrăm și vasul descoperit în L 20, care are o singură proeminență conică, găurită; are pereții aproape drepți. Vasul are analogii în necropola de la Ghenci [16].

— *Vasul mare bitronconic* cu corpul rotunjit, gîtul zvelt, buza lată, ușor răsfrîntă în afară, se întîlnește și în cadrul descoperirilor din acest an. Sub diametrul maxim acesta prezintă cele patru proeminențe, iar în partea superioară un decor format din virgule în relief. Clare analogii, pentru exemplarele descoperite pînă în prezent la Bunești, le găsim la Zimnicea [17] și Poiana [18].

— *Strachina.* Formă de vas binecunoscută în repertoriul ceramicii geto-dace din toate stațiunile cercetate, apare, în acest an, într-un număr mare, la Bunești. În general, străchinile au corpul tronconic, fundul bine profilat, buza lată ușor arcuită spre interior. La unele exemplare se observă fațetarea buzei și umărul bine conturat cu slip lustruit, atît în interior cît și în exterior. Nu lipsesc apucătorile, ce variză ca număr de la un exemplar la altul (între două și patru). Alături de forma tronconică, se cunosc și străchinile cu pereții arcuiți, cu un contur rotunjit al corpului, avînd aspectul unui bol. Toate străchinile descopeperite pînă în prezent la Bunești pot fi încadrate în tipurile I—III, după I. H. Crișan, în faza II-a a evoluției ceramicii geto-dace [19].

— *Ceramica lucrată la roată.*

Deși în proporție mai mică, această ceramică este prezentă totuși în descoperirile din acest an, prin apariția a două căni lucrate la roată și a unor fragmente de străchini. Pasta este de bună calitate, de culoare roșie-cărămizie și cenușie. În locuința 28, apare o cană cu toarta ușor supraînălțată, de culoare roșie-cărămizie, cu gîtul înalt, corpul ușor rotunjit, fundul inelar; buza rotunjită și răsfrîntă spre înafară. Alături de acest exemplar, în L 26, este scoasă la iveală o altă cană, lucrată din pastă cenușie, cu gîtul aproape cilindric. După formă, exemplarele de la Bunești își găsesc analogii la Poiana, Ciolănești din Deal [20] etc.

Fragmentele de străchini aparțin vaselor lucrate din pastă de culoare cenușie sau roșie cărămizie, cu buza îngroșată, răsfrîntă spre exterior, umărul reliefat și corpul rotunjit.

— Ceramica de import este reprezentată de fragmente de amfore și mânșoane, la care se adaugă o amforă întregibilă, ștampilată, din L 20.

Tot în campania anului 1981, în S 29, a apărut un schelet fragmentar al unui cal, lîngă care era plasată o piatră dreptunghiulară. În apropierea acesteia, s-a descoperit o nicovală mică, din fier. Continuarea săpăturii aici a dus la dezvelirea unui schelet uman, distrus, fără a i se putea determina orientarea, de la care s-a recuperat o brățară din bronz, cu capetele depărtate. Alt inventar lipsește. Alte trei morminte au apărut cu totul izolat, în ultimile secțiuni deschise de noi în acest an; foarte distruse din cauza alunecărilor de teren din zona de vest, de la aceste morminte s-au recuperat, drept inventar, două brățări din bronz, cu capetele depărtate, și o fibulă celtică, cu piciorul prins de corp. Este bine cunoscut faptul că, și în alte stațiuni geto-dacice, s-au descoperit, în așezări, printre locuințe, morminte, cum ar fi la Poiana [21], iar la Cătunul chiar sub locuință [22]. În necropola de la Ocnița, apar și cîteva oase de cal, legate, probabil, de un anumit ritual, aceeași situație putînd fi și în cazul descoperirii de aici [23].

Asupra celor prezentate, putem concluziona că și campania anului 1981 aduce noi contribuții la cunoașterea culturii materiale și spirituale a geto-dacilor din Moldova, subliniindu-se o dezvoltare impetuoasă a meșteșugurilor și a agriculturii, dar și o intensificare a schimburilor comerciale, în perioada sec. IV—II î.e.n. Cercetările viitoare vor urmări, în primul rînd, stabilirea raporturilor între sistemul de fortificații și nivelul de locuire, cît și condițiile istorice în care a încetat locuirea de aici.

LA CITADELLE GETO-DACE DE BUNEȘTI-AVEREȘTI, DÉP. DE VASLUI

RÉSUMÉ

Le rapport présent les résultats des recherches archéologiques de l'année 1981, dans la citadelle géto-dace de Bunești-Averești, le lieu dit „Dealul Bobului". Les résultats de la recherche offrent de nouveaux contributions à l'étude de la civilisation géto-dace de la Moldavie. Tous les objets sont en fer, céramique et pierre. La céramique découverte represente le repertoire de toutes les formes céramiques connues dans les recherches archéologiques anterieures, à qui s'ajoute et deux cruche tournes, aussi que des fragments des écuelles. Les objets de parure sont en argent, bronze et verre. Dans L 21 sont apparu deux bracelets en argent spiralés, dont les beuts s'ornaient de protomes stylisés de serpent, à cotè de deux fibules thraces en argent. On connait aussi des fibules céltiques, qui peuvent être datés dans la periode La Tène B 2, aussi que deux bracelets massifs en bronze, ornés des motifs decoratifs en offrant une cassure actogonale. Dans la citadelle de Bunești, on a trouvé également des fragments céramiques d'importation, grecques.

[13] Idem, *Materiale dacice*, fig. 13.
[14] A. D. Alexandrescu, *op. cit.*, fig. 27/2—3.
[15] G. Simion, *op. cit.*, fig. 5/19.
[16] I. H. Crișan, *Ceramica geto-dacică*, pl. 10, 37.
[17] A. D. Alexandrescu, Dacia, N.S., 24, p. 76, fig. 22/2
[18] I. H. Crișan, *Ceramica geto-dacică*, p. 112, fig. 40/6
[19] *Ibidem*, p. 114—115, fig. 42/5—8.
[20] *Ibidem*, p. 122, fig. 48/3—4, p. 123, fig. 50/6.
[21] Radu Vulpe și colab., SCIV, 1, 1951, p. 177 și urm.
[22] Cornelia Stoica, Materiale Tulcea, 1980, p. 197.
[23] D. Berciu, *Buridava Dacică*, București, 1981, p. 121.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Cercetările arheologice din staţiunea geto-dacă de la Grădiştea, jud. Brăila

V. SÎRBU şi F. ANASTASIU

În vederea cercetării exhaustive a aşezării civile deschise, situate pe un martor de eroziune din lunca Buzăului [1], s-au continuat săpăturile în secţiunile din 1980 (S.19—S.20) şi s-a deschis o nouă secţiune (S.21). Suprafaţa cercetată pînă în prezent însumează 126 m².

S-a confirmat faptul că există un singur strat de cultură, fără nici o cezură, gros de 30—80 cm. Menţionăm că stratul de cultură, pe o adîncime de 10—25 cm, a fost distrus de lucrări agricole. În cursul acestei campanii au fost cercetate un bordei, o vatră de la o locuinţă de suprafaţă şi 11 gropi menajere.

Bordeiul, aflat la intersecţia secţiunilor S.13 şi S.16, se afla sub cele trei locuinţe succesive de suprafaţă descoperite în anii anteriori. Acest fapt denotă, pe de o parte, o aglomerare de locuire în această zonă, iar pe de alta, o îndelungată vieţuire în acest loc. Bordeiul, de formă aproape circulară (D. gurii = 2,85 m; D. fund = 3,50 × 3,45 m) era săpat în stratul de loess, la adîncimea de 1,76 m (faţă de nivelul actual de 2,70 m), avînd trei trepte de coborîre în interior. Acoperişul era susţinut de o reţea de bîrne din lemn, din care s-a păstrat, căzută, o zonă de 70 × 60 cm. Aproximativ în centru avea două vetre, de formă aproape ovală, aşezate direct pe stratul de loess, fără nici o amenajare specială. Grosimea lor mică dovedeşte că n-au fost intens folosite. Bordeiul a fost probabil părăsit, deoarece nu se păstrează urme de incendiere; apoi a fost umplut, avînd conţinutul unei gropi „menajere", şi deasupra lui s-a ridicat o locuinţă de suprafaţă. Inventarul recuperat, pe care nu-l putem atribui în exclusivitate locuirii din bordei, pe lîngă ceramică, conţine: două cuţite de fier, două piroane, un fragment de oglindă din bronz, un inel de bronz un vîrf de săgeată din bronz şi o mărgică din marmură.

Ceramica, relativ puţină şi extrem de fragmentară, cuprinde următoarele categorii: *ceramica poroasă* — circa 70% — provine de la minimum şapte-opt borcane de diverse mărimi; notăm şi o ceaşcă şi un „sfeşnic" miniatural; *ceramica cenuşie* — circa 25% — fragmente de fructiere, vase mari, unele cu toarte masive; numai cinci fragmente sînt modelate cu roata (două — de picior, respectiv buză de fructiere, două de boluri şi unul greu de identificat); menţionăm şi un bol fragmentar cu decor în relief, getic; *ceramica castanie-gălbuie* — 5—10% — provine de la căni şi fructiere; *chiupuri arse oxidant*, modelate cu roata — patru mici fragmente; *amfore greceşti* — zece fragmente.

Materialul recoltat din groapa bordeiului, deşi destul de variat, nu conţine, elemente de datare mai precisă. Judecînd în ansamblu, apreciem că el se datează în a doua jumătate a secolului II î.e.n. — prima jumătate a secolului I î.e.n. În groapa menajeră aferentă bordeiului, cu excepţia unei fibule din bronz, de tip Latene tîrziu, nu s-a găsit decît cenuşă, cărbuni, oase şi mici fragmente ceramice.

Vatra locuinţei de suprafaţă — din S.20, carourile 11—12 — se afla la adîncimea de 0,70 m şi avea forma uşor elipsoidală (60 × 40 cm), fiind aşezată direct pe stratul de loess. În jurul ei se aflau numeroase pietre cu urme de arsură, cărbuni şi cenuşă. Nu s-a identificat locuinţa căreia i-a aparţinut vatra.

Cele 11 gropi cercetate (şapte cvasicilindrice, două tronconice şi două de formă neregulată, de mari dimensiuni) pot fi încadrate în categoria „gropilor menajere" sau de exploatare a lutului, în niciuna dintre ele nefiind identificate amenajări speciale (bătătorire, ardere, făţuire, împletituri de nuiele). O atenţie deosebită merită Gr. 4 (S.20, caroul 9) unde pe lîngă fragmentele ceramice s-au mai descoperit două figurine antropomorfe feminine, un fragment de lamă de bronz şi doi bulgări mari de minereu de fier.

Ceramica, extrem de numeroasă dar fragmentară, cuprinde următoarele categorii: *ceramica poroasă* — circa 50% — fragmente de borcane de diferite mărimi şi cesti (căţui) cu decor specific (butoni, brîuri alveolate, incizii etc.); *ceramica cenuşie* — circa 20%: a) modelată cu mîna — 70% — fragmente de fructiere, cupe, străchini, căni şi vase cu toarte; b) lucrate la roată — circa 30% — fragmente de fructiere, cinci strecurători, căni şi un bol fragmentar cu decor în relief; *ceramică semifină castanie lucrată cu mîna* — sub 10% — de la fructiere şi căni; *ceramica arsă oxidant* — circa 5% — fragmente de chiupuri lucrate la roată, un bol intregibil şi o cană; *importuri elenistice* — aproape 20% — două fragmente

[1] V. Sîrbu, F. Anastasiu, Materiale, Oradea, 1979, p. 101—103; idem, Materiale Tulcea, 1980, p. 207—218; idem, Istros, 1, 1980, p. 157—175.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

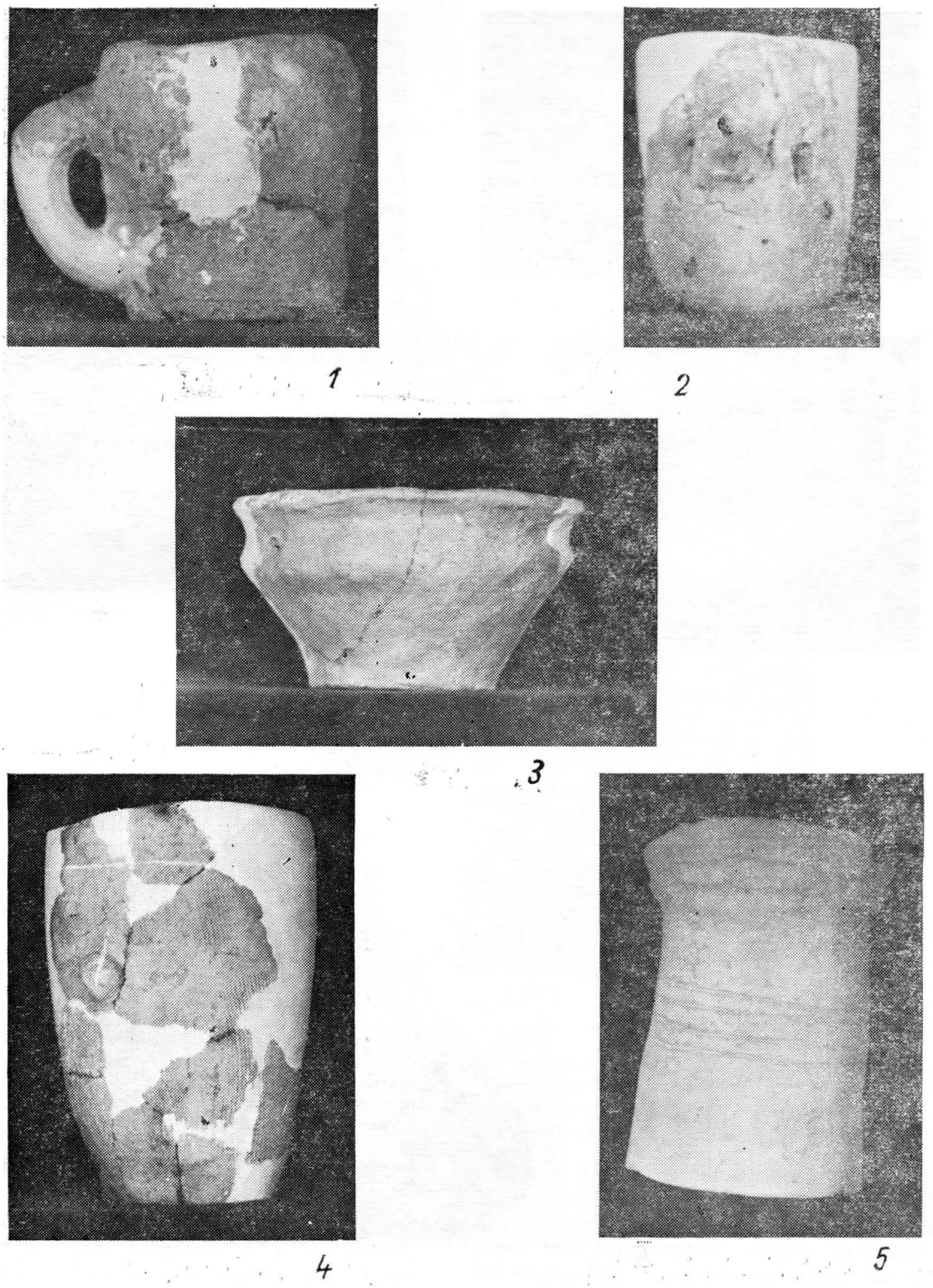

Fig. 1. Grădiștea, jud. Brăila. Ceramică getică modelată cu mîna.

Fig. 1. Grădiștea, dép. de Brăila. Céramique géte tra-vaillée à la main.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

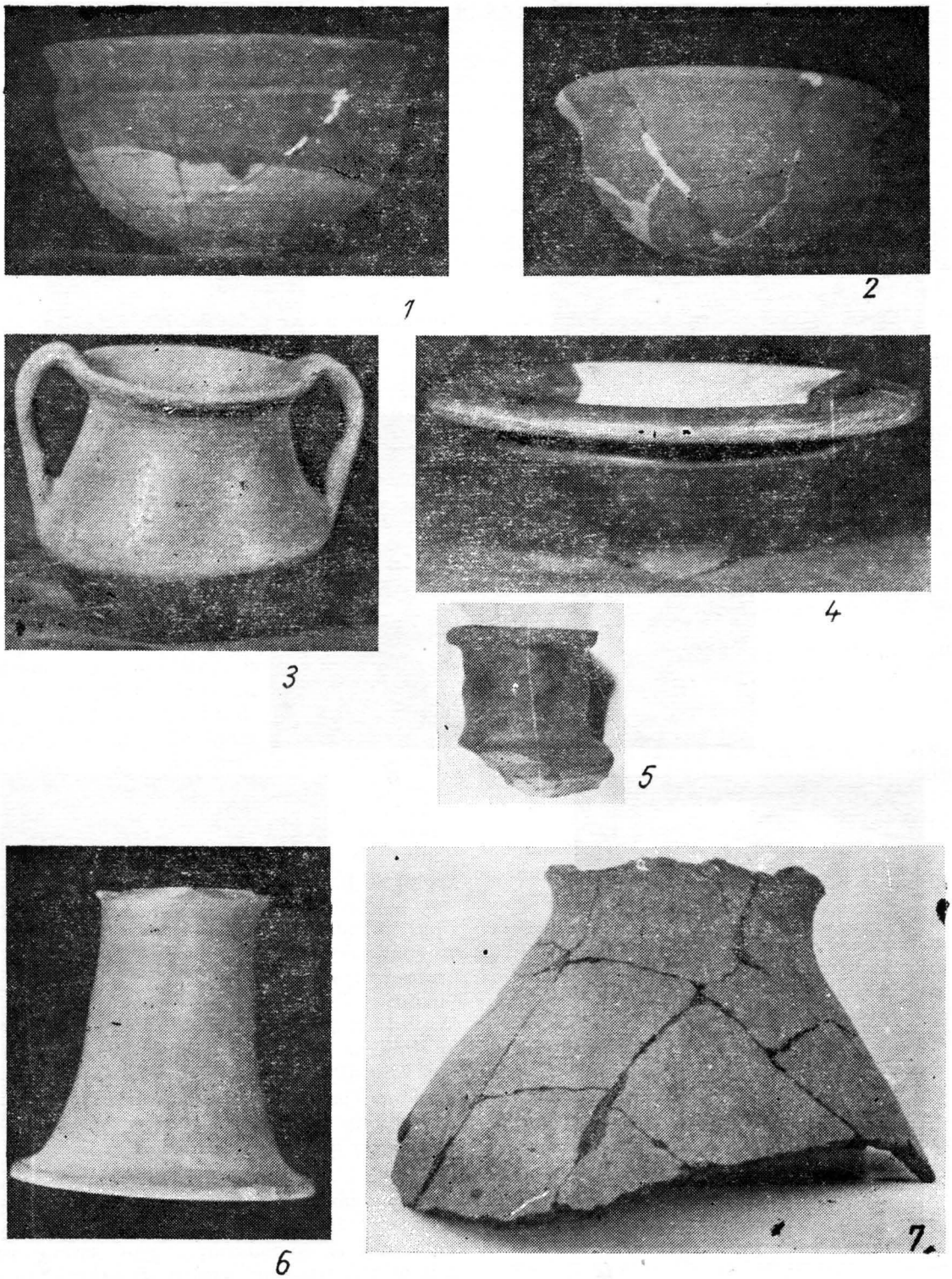

Fig. 2. Grădiştea, jud. Brăila. 1 bol grecesc; 2, 7 ceramică getică lucrată cu mîna; 3—6 ceramică getică lucrată la roată: 5 tub de vas.

Fig. 2. Grădiştea, dép. de Brăila. 1 bol grec; 2,7 céramique géte travaillée à la main; 3—6 céramique géte travaillée à la tour; 5 tube de vase.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

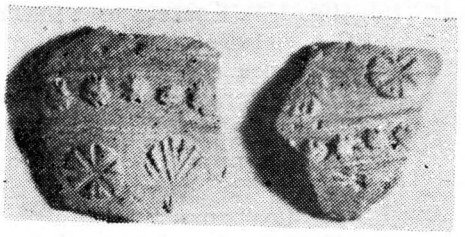

1

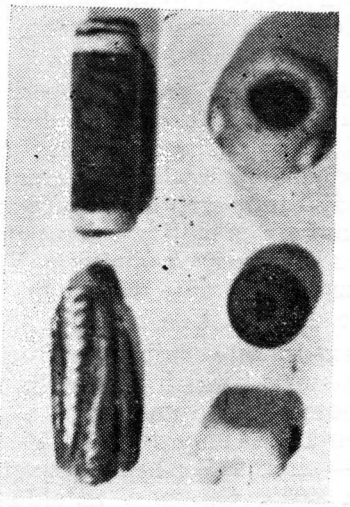

2

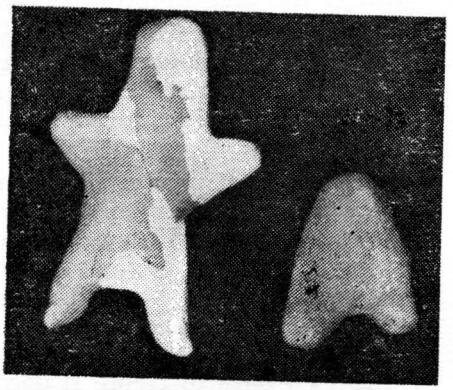

3

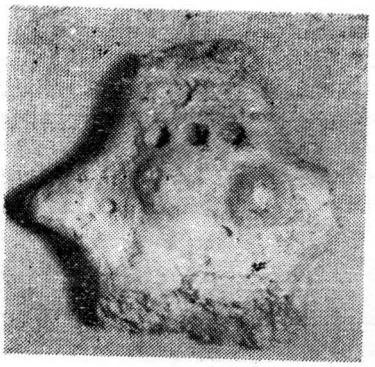

4

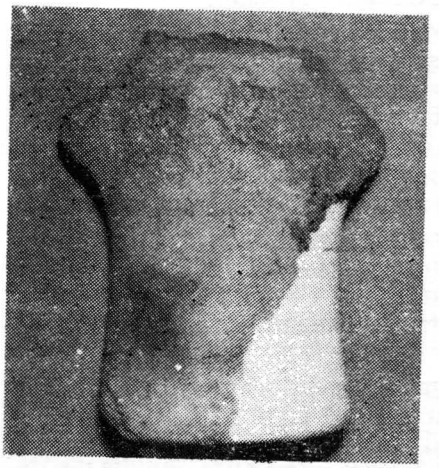

5

Fig. 3. Grădiștea, jud. Brăila. 1 fragmente de bol getic cu decor în relief; 2 mărgele și fragment de brățară din pastă sticloasă și marmură; 3—5 figurine antropomorfe.

Fig. 3. Grădiștea, dép. de Brăila. 1 fragments de bol géte a decor en relief; 2 perles et fragment de bracelet en pâte de verre et marbre; 3—5 figurines anthropomprphes.

de cești și restul — fragmente de amfore (dintr-un exemplar s-a pstrat o treime — fundul și corpul).

Cele două figurine erau aruncate în groapă la adîncimile de 1,35, respectiv 1,53 m. Prima, modelată din pastă comună cu cioburi pisate, este acoperită cu angobă subțire, de culoare cărămizie (în față) și cenușie-brună (la spate). Corpul, aplatizat, este redat schematic, lipsind picioarele și capul. Baza este elipsoidală și goală în interior. Brațele și sînii (lipsind din antichitate) erau redați prin proeminențe tronconice (fig. 3/5). Din cea de a doua piesă se păstrează numai bustul modelat din pastă similară cu prima. Sînii și brațele sînt redate tot prin proeminențe tronconice. Trei împunsături situate la baza gîtului reprezintă, probabil, un șirag de mărgele (fig. 3/4). Se remarcă reprezentarea unor elemente de port (fustă?, rochie?) sau de podoabă (colier de mărgele [2].

[2] Pentru tipologia și semnificația plasticii vezi: S. Sanie, în *Studii dacice*, Cluj-Napoca, 1981, p. 174—195.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

O mențiune aparte trebuie făcută în legătură cu prezența celor doi bulgări de minereu de fier și a zgurei care ar presupune existența unor cuptoare de redus minereul.

Materialul arheologic descoperit în groapă o datează în secolul I î.e.n., prezența în proporție mare a ceramicii lucrate la roată, formele specifice perioadei clasice getice, fiind argumente în acest sens.

În restul așezării s-au mai descoperit unelte și ustensile (cute de ascuțit, cuțite de fier, mînere din corn și os, fusaiole și rondele de ceramică) și obiecte de podoabă (mărgele din ceramică sau pastă sticloasă,— tubulare, tronconice sau rotunde, unele decorate cu motive colorate în „ochi" sau vegetale, un fragment de brățară din sticlă cu motive în zigzag, colorate, fibule din bronz și fier, fragmente de oglinzi de bronz).

Deoarece ceramica este similară celei descrise în rapoartele anterioare, încadrîndu-se în repertoriul getic cunoscut [3], o vom prezenta succint. După proveniență ea se împarte în două categorii: a) autohtonă — circa 90%; b) de import — elenistică — circa 10%. Ceramica autohtonă este lucrată: 1) cu mîna — circa 80%; 2) cu roata— circa 20% —; 3) la roată și tipar — patru fragmente de boluri cu decor în relief.

Ceramica lucrată cu mîna este, în general, din pastă comună și semifină, și cuprinde următoarele forme: borcane de diferite capacități, vase mari de provizii, cești, dar și căni, cupe, fructiere. Decorul constă din brîuri în relief, butoni (alveolați sau nu), proeminențe, incizii orizontale sau în val, scrijelituri, impresiuni etc.

Ceramica lucrată la roată, din pastă semifină și fină, cuprinde îndeosebi următoarele forme: cupe, fructiere, strecurători și chiupuri, fiind ornamentate cu linii lustruite, caneluri și incizii orizontale sau în val.

Deși, după cum am menționat, toată suprafața popinei a fost arată pînă la 10—25 cm adîncime, inventarul fiind distrus și dispersat, analizarea ceramicii colectate din arătură, în ansamblul ei, ne poate oferi indicii interesante. În acest sens trebuie remarcată proporția ridicată de ceramică lucrată cu roata (50—60%), a ceramicii arse oxidant în cadrul acesteia (40—45%) și a unor forme specifice pragului dintre cele două ere sau secolului I e.n.: borcane cu fundul profilat, corpul evasicilindric, ornamentate cu butoni cilindrici alveolați, cupe și fructiere cu piciorul scurt, cu inele, și cupa tronconică, cu marginea buzei îngroșată și aplecată spre bază, strecurători tronconice, lucrate la roată, chiupuri arse oxidant modelate la roată cu buza în trepte și decor incizat (în benzi orizontale sau în val) și canelat, vase cu tub (fig. 2/5). Toate aceste forme ceramice par să indice o viețuire și în cursul secolului I e.n. fără a putea preciza cît timp anume. Nu există forme ceramice anterioare secolului II î.e.n.

Ceramica elenistică, de import, variată ca forme, este reprezentată îndeosebi prin amfore provenind din Rhodos sau aparținînd tipului „Pseudo-Cos" precum și altor fragmente greu identificabile datorită stării fragmentare și lipsei ștampilelor [4]. Mai sînt de menționat o serie de recipiente ceramice importante ca: skyphoi din Pergam [5], căni, cești, urcioare. După importuri grecești au fost imitate bolurile, cu decor în relief sau simple, lucrate cu mîna sau la roată.

Resturile osteologice, numeroase, provin atît de la animale domestice (bovine, ovicaprine, porcine, păsări) cît și de la cele sălbatice (cerbi, mistreți etc.).

Nu putem încă preciza momentul în care popina a fost părăsită de comunitatea getică. După cum arătam, cele mai tîrzii piese descoperite în complexe închise se datează la sfîrșitul secolului I î.e.n. — începutul secolului I e.n. Existența unor forme ceramice specifice secolului I e.n., colectate din stratul de arsură (vasele cu tub, chiupurile arse oxidant cu buza în trepte și decor incizat, unele tipuri de cupe, fructiere și borcane, imitațiile după kantharoi) ar indica însă o viețuire și pe parcursul secolului I e.n., fără a se putea preciza cît anume. Sugerăm că sfîrșitul locuirii ar trebui legat, mai degrabă, de intervențiile armatei romane de pe la mijlocul secolului I e.n., decît de cele de la începutul lui. Prin poziția sa, la circa 50 km de Dunăre, așezarea de aici nu intra, dealtfel, chiar în „prima linie" de intervenție a puterii romane. Evident, deocamdată, această ipoteză rămîne să fie confirmată, sau infirmată, de viitoarele cercetări.

RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES DANS LA STATION GÉTO-DACE DE GRĂDIȘTEA, DÉP. DE BRĂILA

RÉSUMÉ

Le matériel présente les résultats des fouilles archéologiques entreprises en 1981 dans l'établissement gète ouvert (non-fortifié) de Grădiștea. On a découvert une hutte, un âtre provenant d'une habitation de surface et 11 fosses ménagères ou pour conserver les provisions.

L'inventaire archéologique, riche et varié, comprend des formes céramiques spécifiques pour le répertoire géto-dac: de la période classique, outils et ustensiles, objets de parure en bronze, fer et verre (fibules, perles, bracelets, anneau, boucle d'oreille) ainsi que de nombreuses et variées importations céramiques greques, surtóut des amphores.

Les fouilles de cette année ont confirmé le fait que la vie de la communauté gète d'ici s'est déroulée depuis la seconde moitié du II siècle av. n. è. jusqu'à la première moitié du Ier siècle n.è.

[3] Pentru repertoriul ceramic geto-dacic vezi indeosebi: I. H. Crișan, *Ceramica daco-getică*, București, 1969; I. Glodariu în *Studii dacice*, 1981, p. 146—165, pe baza unor complexe închise, face o cronologie mai strînsă a diferitelor forme ceramice.

[4] Pentru tipologia amforelor: I. B. Zeest, *Keramičeskaja tara Bospora*, MIA Moskva, 1960.

[5] J. Schafer, *Hellenistische Keramik aus Pergam*, Berlin 1968, pl. 10.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Cercetări arheologice la Sarmizegetusa Regia

HADRIAN DAICOVICIU, ISTVAN FERENCZI, IOAN GLODARIU, ADRIANA RUSU

Ca și în anul precedent, efortul principal în campania din 1981 a fost concentrat asupra lucrărilor de restaurare. Totuși, cu acest prilej au fost făcute cîteva observații interesante din punct de vedere arheologic.

I. SANCTUARUL A (SANCTUARUL VECHI)

Pornindu-se de la constatarea, în 1980, a existenței unor postamente sub plintele sanctuarului [1], s-a încercat verificarea ipotezei potrivit căreia sanctuarul A a avut, inițial, cîte 15 plinte pe fiecare din cele patru șiruri ale sale. În acest scop s-a trasat o secțiune în continuarea șirului 1 (cel dinspre deal), spre nord de cea de-a 13-a plintă. La circa 2,50 m de aceasta a apărut, cum era de așteptat, postamentul de pietre nefasonate și lut pentru cea de-a 14-a plintă. Deși postamentul celei de-a 15-a plinte n-a putut fi sesizat, el fiind distrus de o secțiune mai veche, socotim că rezultatul sondajului este concludent și că numărul coloanelor din sanctuarul A fusese într-adevăr de 60 (15 × 4).

Se știe că șirul central de plinte (aparținînd unui alt lăcaș de cult — sanctuarul C) numără numai șapte asemenea piese luate din sanctuarul A, deși din acesta lipsesc opt. O secțiune trasată în 1981 a dus la descoperirea pe șirul central, la colțul de SE al platformei de intrare în sanctuar, a urmelor unui postament din pietre de rîu legate cu lut (fig. 1/2), care trebuie să fi aparținut celei de-a 8-a plinte. Faptul că acest postament s-a păstrat numai parțial, precum și absența plintei sugerează că platforma a fost construită ulterior, desființînd cea de-a opta coloană de lemn a șirului central.

Pe de altă parte, s-a verificat existența postamentelor la o serie de plinte ale sanctuarului A și anume: plintele 11—13 de pe șirul 2 (fig. 1/1), plinta 4 de pe rîndul 3 (fig. 2), plintele 11—12 de pe rîndul 4 (fig. 3/1) și plinta 13 de pe același șir (fig. 3/2). În cazul șirului 4, deasupra ultimului rînd de pietre din postamente se observă un strat de culoare cenușie, gros de 10—20 cm, care continuă și în intervalul dintre postamente (fig. 3/1—2).

În sfîrșit, pe șirul al 3-lea de plinte s-a surprins conturul unui postament aparținînd nivelului mai vechi decît sanctuarul A (fig. 1/3).

I. SANCTUARUL H (SANCTUARUL DE ANDEZIT DE PE TERASA A X-A)

După cum se știe, din cele 6 șiruri de plinte ale sanctuarului H numai patru s-au păstrat, total sau parțial, *in situ*. Sub plinta 1 (cea mai dinspre nord) de pe rîndul 4 (cel mai dinspre terasa a XI-a dintre cele păstrate) a apărut un postament din piatră nefasonată legată cu lut. Postamentul, care este de fapt o groapă umplută cu pietre și lut, are o formă albiată în partea inferioară; diametrul său la partea superioară este de 2,70 m, iar înălțimea (respectiv, adîncimea gropii) de 1,28 m. Descoperirea lui dovedește că la construirea sanctuarului H s-a folosit aceeași metodă ca și la construirea, mult anterioară, a sanctuarului A.

În spatele zidului de susținere al terasei a X-a, la un nivel mult inferior celui de pe terasă (practic, la nivelul terasei a XI-a), a apărut un fel de platformă lungă de 15,20 m și largă de 1,40 m, formată din blocuri de calcar de dimensiuni mai mici (dimensiuni tipice: 50 × 35 × 25 cm) decît cele din zidul de susținere. S-au păstrat, în genere, două sau trei asize de blocuri, dar pe o anumită porțiune platforma se înalță, ca un pinten, pînă la 1,75 m, avînd șase asize (fig. 4).

Lungimea platformei a fost, în realitate, mai mare; ea nu poate fi însă precizată din pricina stricăciunilor provocate de săpături ulterioare (efectuate, probabil, de romani), care i-au deranjat blocurile în partea de sud. O dovadă a acestor săpături ulterioare o constituie existența, în spatele platformei, a unei plinte de andezit alunecate pe de terasa a X-a.

Este clar că platforma nu mai funcționa în momentul ridicării zidului de susținere și al construirii primului lăcaș de cult (sanctuarul G) de pe terasa a X-a [2]. Se impune concluzia că, inițial, terasa a X-Ia era mai largă decît acum și că platforma avea o legătură oarecare cu construcțiile de pe *această* terasă, mai vechi decît sanctuarele de andezit, fapt care subliniază încă odată necesitatea investigării nivelurilor inferioare de la Sarmizegetusa regia.

[1] Vezi H. Daicoviciu și colab., Materiale Brașov, 1981, p. 23

[2] Vezi și H. Daicoviciu *Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, Cluj, 1972, p 210

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

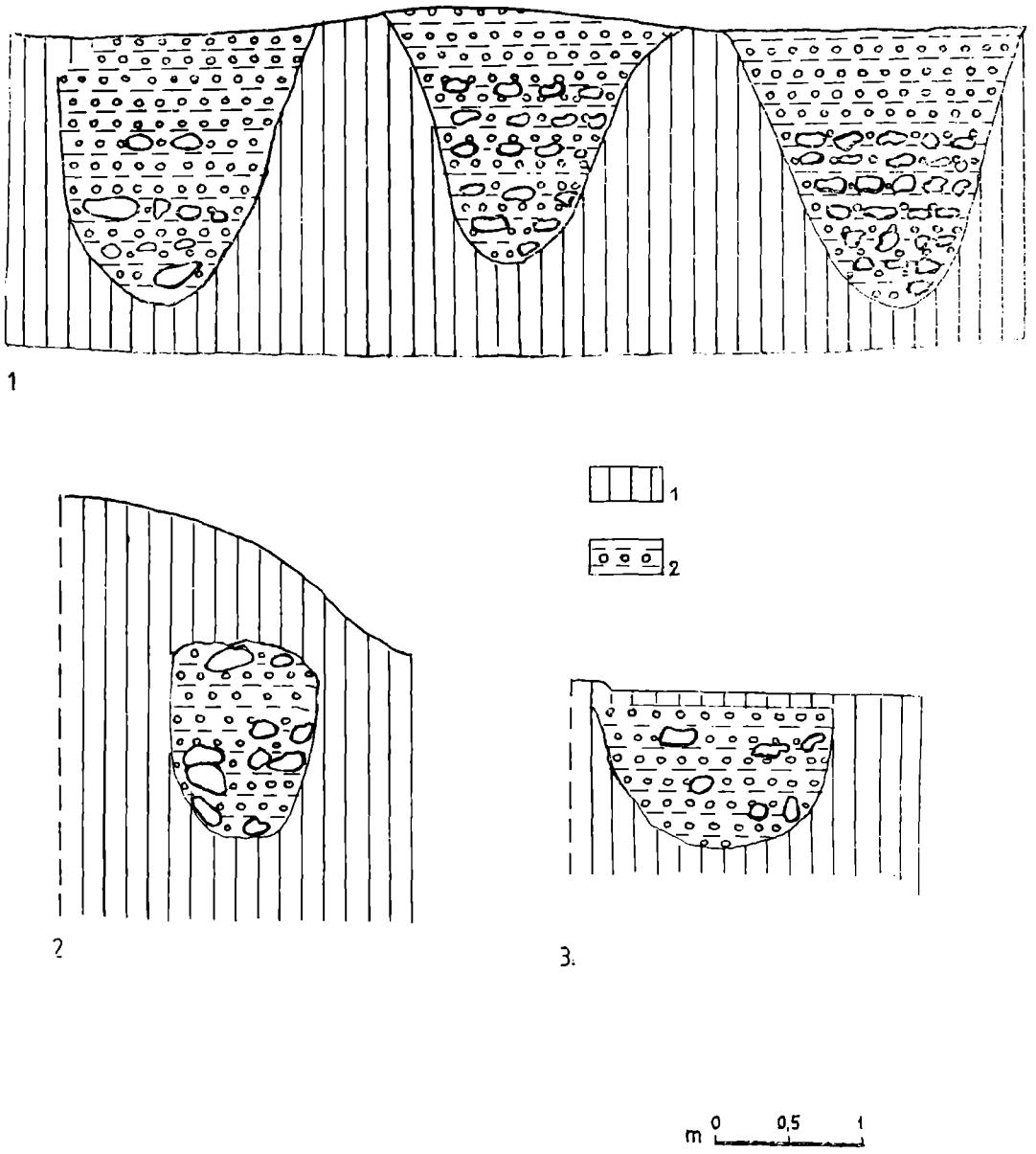

Fig. 1. Sarmizegetusa regia. Sanctuarul A: 1 profilul postamentelor plintelor 11—13 din rîndul 2; 2 profilul postamentului plintei 8 din şirul central; 3 profilul unui postament din şirul 3, aparţinînd nivelului mai vechi decît sanctuarul A. Legenda: 1 pămînt şistos de umplutură; 2 lut cu pietre de rîu.

Fig. 1. Sarmizegetusa regia. Sanctuaire A: 1 profil des postaments des plinthes n°s 11—13 de la deuxième rangée; 2 profil du postament de la plinthe n° 8 de la rangée centrale; 3 profil d'un postament de la troisième rangée, appartenant au niveau antérieur du sanctuaire A. Légende: 1 terre de remplissage avec micaschiste; 2 argile avec galets de rivière.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

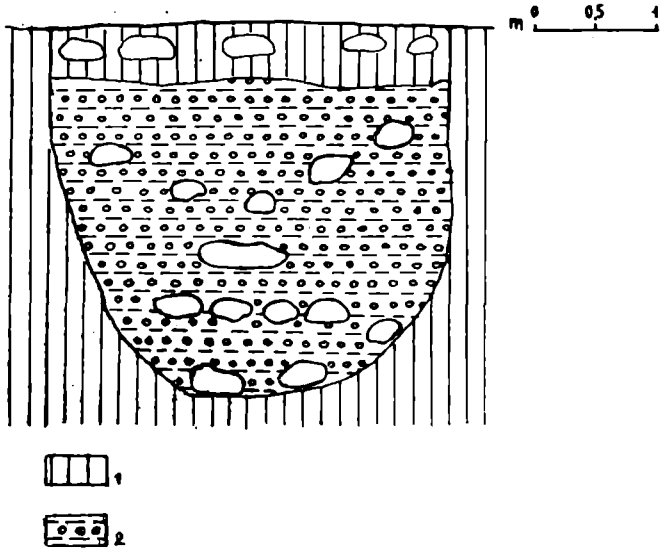

Fig. 2. Sarmizegetusa regia. Sanctuarul A: postamentul plintei 4 din rîndul 3. Legenda: 1 pămînt șistos de umplutură; 2 lut cu pietre de rîu.

Fig. 2. Sarmizegetusa regia. Sanctuaire A: postament dela plinthe n° 4 de la troisième rangèe. Lègende: 1 terre de remplissage avec micachiste; 2 argile avec galets de rivière.

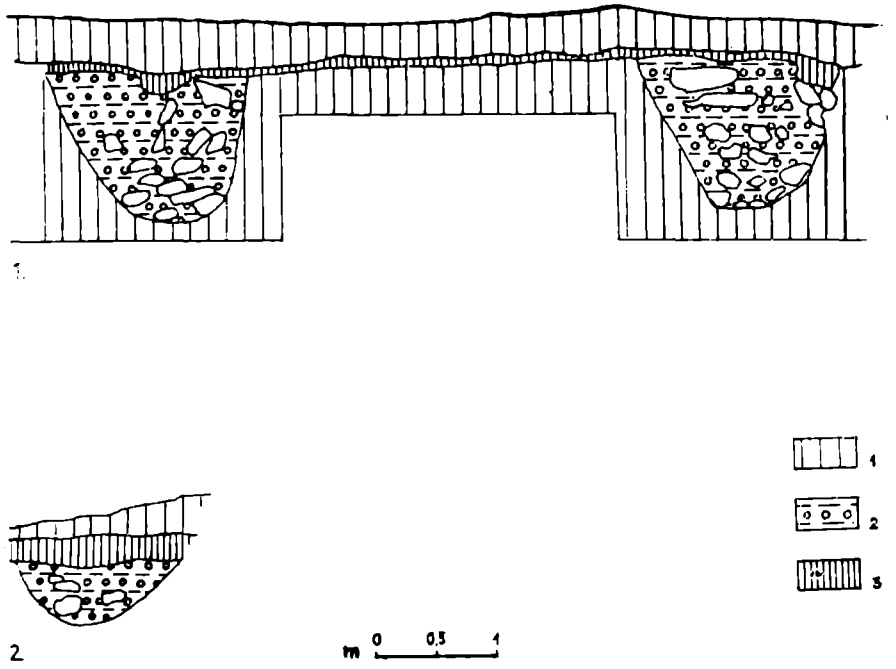

Fig. 3. Sarmizegetusa regia. Sanctuarul A: 1 profilul postamentelor plintelor 12 și 11 de pe rîndul 4; 2 profilul postamentului plintei 13 de pe rîndul 4. Legenda: 1 pămînt șistos de umplutură; 2 lut cu pietre de rîu; 3 strat cenușiu.

Fig. 3. Sarmizegetusa regia. Sanctuaire A: 1 profil des postaments des plinthes n°s 12 et 11 de la quatrième rangée; 2 profil du postament de la plinthe n° 13 de la quatrième rangée. Légende: 1 terre de remplissage avec micachiste; 2 argile avec galets de rivière; 3 couche grise.

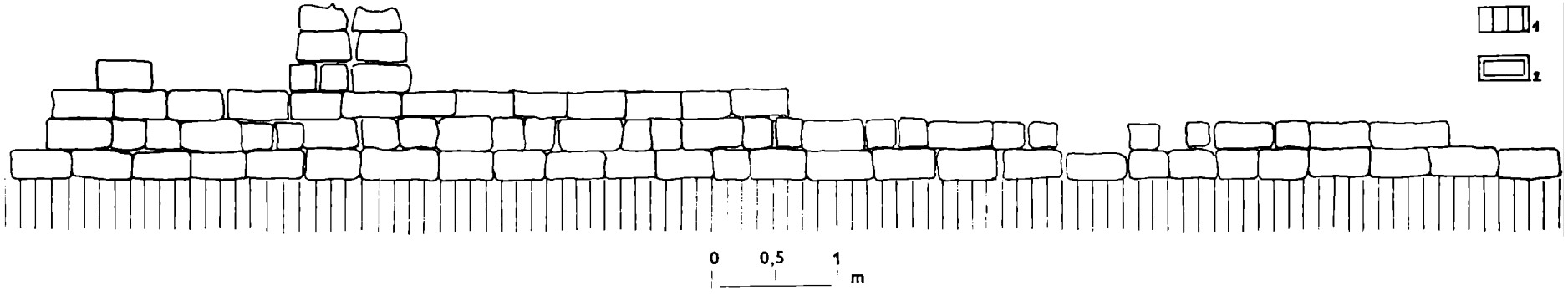

Fig. 4. Sarmizegetusa regia. Profilul platformei de pe tersasa a XI-a. Legenda: 1 stîncă vie (micașist); 2 bloc de calcar fasonat.

Fig. 4. Sarmizegetusa regia. Profile de la plate-forme sur la XIème terrasse. Légende: 1 roc (micachiste); 2 bloc de calcaire façonné.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES À SARMIZEGETUSA REGIA

(RÉSUMÉ)

Bien que l'effort principal ait été orienté, en 1981, aussi, vers les travaux de restauration, ceux-ci ont fourni l'occasion de quelques observations intéressantes du pointed vue archéologique.

I. LE SANCTUAIRE A (LE SANCTUAIRE ANCIEN)

En mettant en évidence, dans la première rangée (rangée ouest) de plinthes, le postement de la plinthe n° 14, aujourd'hui manquante, les fouilles ont étayé l'hypothèse selon laquelle le sanctuaire A avait quatre rangées de 15 plinthes chacune. On savait que deux plinthes de chaque rangée (au total 8) avaient été enlevées et 7 d'entre elles réemployées pour la construction du sanctuaire C. La découverte d'un postement en pierres brutes liées avec de l'argile sur l'emplacement que devait occuper la 8^{ème}plinthe donne à penser que le sanctuaire C avait 8 plinthes, la dernière étant enlevée à l'occasion de la construction d'une plate-forme appartenant au même sanctuaire.

L'existence des postements au-dessous des plinthes a été vérifiée dans divers endroits du sanctuaire. Dans la troisième rangée de plinthes on a mis en évidence un postement appartenant à un niveau plus ancien que le sanctuaire A.

Les fouilles ont mis en évidence sous une des plinthes du sanctuaire un postement de pierres brutes liées avec de l'argile, ce qui démontre la même méthode de construction que dans le cas du sanctuaire A.

II. LE SANCTUAIRE H (LE SANCTUAIRE D'ANDÉSITE SUR LA Xème TERRASSE

Les fouilles ont mis en évidence sous une des plinthes du sanctuaire un postement de pierre brutes liées avec de l'argile, ce qui démontre la même méthode de construction que dans le cas du sanctuaire A.

Derrière le mur d'appui de la Xème terrasse il est apparu une espèce de plate-forme en blocs de calcaire, longue de 15,20 m et large de 1,40 m. Généralement deux ou trois assises se sont conservées, mais à un certain endroit la plate-forme présente une élévation arrivant jusqu'à 1,75 m. La longueur de la plate-forme était en réalité plus grandes elle ne peut être établie à cause des excavations ultérieures (d'époque romaine probablement) qui ont dérangé les blocs dans sa partie sud.

Il est clair que la plate-forme ne fonctionnait plus au moment de la construction du mur d'appui et du premier sanctuaire (le sanctuaire G) sur la X^{ème}terrasse. On conclut qu'initiellement la XIème terrasse était plus large qu'aujourd'hui et que la plate-forme avait un rapport quelconque avec les constructions sur *cette* terrasse, antérieures aux sanctuaires d'andésite.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Raport privind cercetările arheologice de la Răcătău, jud. Bacău

VIOREL CĂPITANU

Cercetările arheologice întreprinse în cursul anului 1981, în aşezarea de tip dava de la Răcătău, identificată ipotetic cu antica Tamasidava, au fost concentrate pe acropolă, în zona şanţului de apărare şi în necropola tumulară, cu care ocazie a fost cercetat cel de al treilea tumul [1].

S-a urmărit în continuare sistemul de fortificaţie, întinderea ariei de locuire în partea de nord-est, a acropolei precum şi ritul şi ritualul de înmormîntare.

Săpăturile din campania trecută au dat la iveală noi şi importante dovezi de cultură materială şi spirituală aparţinînd la două mari epoci istorice: epoca bronzului, cultura Monteoru şi cea de a doua epocă a fierului, La Tène-ul geto-dacic [2].

În zona considerată drept intrarea principală, imediat sub stratul vegetal, începînd cu adîncimile 0,10—0,20 m, în carourile 1—6, au fost concentrate pietre de diferite dimensiuni (0,10—0,60 m în diametru), pe o adîncime de circa 0,80—1 m bătute cu pămînt galben.

Această fortificaţie a fost susţinută şi întărită cu stîlpi de lemn, avînd o grosime, după diametrul gropilor, de 0,20—0 30 m.

Astfel de gropi de pari, în poziţie verticală, dar şi orizontală, apar pe toată lungimea pantei pe circa 10—15 m.

În această secţiune (S. XXIV) a fost descoperit în caroul 10, în apropierea unei vetre, un denar republican roman emis de către Q. Antonius Balbus, în anul 81 î.e.n. [3] (fig. 1/3).

Săpăturile de pe acropolă din S. XXIII A şi S. XXIII B au fost începute în campania din anul 1980, dar din cauza timpului nefavorabil au fost amînate pentru anul următor. Rezultatele cercetărilor din cele două secţiuni au fost deja comunicate la sesiunea de rapoarte la Braşov [4].

La reluarea săpăturilor din S. XXIII A a fost extinsă această secţiune cu încă 6 m în partea de est pentru a urmări sistemul de fortificaţie.

Cu această ocazie au mai fost descoperite încă două locuinţe de suprafaţă precum şi o groapă (Gr. 13), bogată în vestigii arheologice. Între obiectele importante menţionăm şi un suport de vatră cu dimensiunile de: L = 32,7 cm., l = 12 cm , Î = 12 cm. La această piesă lipsesc cele două protome de berbec. (fig. 6/5).

Vatra de la Loc. 1 are o formă rotundă şi diam. maxim de 0,65 m. În jurul vetrei s-a descoperit o mare cantitate de chirpic ars pînă la roşu pe o suprafaţă de circa 4 metri pătraţi. Vatra a fost ridicată pe un strat gros de prundiş.

În continuare tot în această secţiune în caroul 7, în partea de sud, la adîncimea de 0,10—0,20 m, sub stratul vegetal a fost descoperită o altă locuinţă, cu un strat superficial de chirpic răspîndit în jurul vetrei pe o arie de circa 6 metri pătraţi. După materialul ceramic descoperit printre dărîmăturile locuinţei, acest nivel se datează la începutul secolului II e.n. Avem de-a face cu ceramică lucrată cu mîna şi la roată din categoria vaselor — borcan, strecurători, fructiere şi fragmente de amfore de tip provincial — roman.

Facem remarca că, în general, locuinţele aparţinînd secolelor I î.e.n. — I e.n. se întîlnesc în mod frecvent către marginele de est şi de vest ale acropolei. Între nivelurile aparţinînd secolelor I î.e.n. — I e.n. se întîlneşte o masă compactă de prundiş avînd o grosime de 8—10 cm. Sub acest strat de prundiş a fost masat lut galben pe o adîncime de 0,60—0,80 m. Sub stratul acesta au mai fost descoperite încă două vetre de foc, una la adîncimea de 0,90 m, cu diametrul maxim de 0,80 m de formă rotundă aparţinînd secolului al II-lea î.e.n. În strat a fost descoperit material ceramic aparţinînd secolului II î.e.n. Altă vatră a fost descoperită la adîncimea de 1,70 m, în acelaşi carou, şi aparţine primului nivel dacic. În jurul vetrei au fost descoperite fragmente ceramice de la cîteva vase întregibile de tipul castroanelor cu torţi orizontale şi vase-clopot., specifice secolului IV î.e.n.

Din punct de vedere arheologic S. XIII A pentru nivelurile de cultură materială aparţinînd secolelor I î.e.n. — I e.n. s-a dovedit a fi şi în această parte a acropolei destul de bogată în material arheologic. În cadrul ceramicii se remarcă cele două categorii de vase lucrate cu mîna şi la roată precum şi cea de import.

---

[1] Necropola tumulară a fost descoperită în anul 1969, în anul în care a fost cercetat şi primul tumul.

[2] Noi descoperiri arheologice în campania din 1980: Materiale Braşov, 1981. p. 201 — 210.

[3] Grueber, Roma, 2737, anul 83 î.e.n.: Sydenham, Roma, 741, anul 81 î.e.n.

[4] Materialele descoperite în cele două secţiuni din campania anului 1980 au fost prezentate detaliat la Sesiunea de rapoarte de la Braşov, martie 1981.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Fig. 1. Răcătău. 1, 2, 4 — 10 ceramică de import secolele I î.e.n.—I e.n.; 3 denar republican roman.
Fig. 1 Răcătău. Importation romaine (I-er siècle a.n.è — I-er siècle n.è.).

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Fig. 2. Răcătău. 1—6 ceramică dacică (secolele I i.e.n. —I e.n. — cupe de tip cantharos).

Fig. 2. Răcătău. Pots en argile dacique (imitations après des formes gréques, I-er siecle a.n.è — I-er siecle n.é.)

În groapa nr. 13, din caroul 5 pe lîngă suportul de vatră au mai fost descoperite vase — borcan, castroane, străchini, farfurii și două cupe de tip cantharos de culoare cenușie (fig. 2/2,4).

Tot în această secțiune mai semnalăm prezența unor cupe de tipul cu două torți (fig. 2/1, 5, 6 și fig. 3/6) din pastă fină de culoare cenușie, care imită pe cele greco-romane, sau prezența unui cantharos de import, care se datează în secolul I e.n. (fig. 1/2) sau a unui capac de aceeași factură acoperit la exterior pe toată suprafața cu o angobă de culoare roșie (fig. 1/8). Nu lipsesc nici străchinile cu buza distinctă și fundul inelar de culoare cenușie sau cărămizie, unele pictate în interior. La acestea mai adăugăm cănile, fructierele, capacele etc, în număr considerabil. (fig. 3/2, fig. 4/1,3 ; fig. 5/1—2)

Ceramica lucrată cu mîna de aspect poros ocupă un procentaj destul de ridicat și în aceast

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Fig. 3. Răcătău. 1—6 ceramică dacică lucrată la roată.

Fig. 3. Răcătău. Céramique dacique travaillée au tour, (I-er siècle a.n.è— I-er siècle n.è.)

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

campanie. Au fost descoperite în continuare cești-opaiț cu o toartă sau cu două, unele decorate cu brîie simple sau alveolare (fig. 7/1,4—6); vase-borcan între care se remarcă un exemplar de-o eleganță deosebită decorat cu brîie alveolare și butoni acoperind întreaga suprafață (fig. 6/1). În cadrul ceramicii lucrate cu mîna mai menționăm o serie de exemplare, în special vase-borcan decorate cu linii vălurite vertical, linii incizate în rețea și brîie alveolare simple sau crestate (fig. 9/1—9) în curs de restaurare.

Cercetările din S XXIII A au dat la iveală și urmele palisadei, care împreună cu șanțul de apărare făceau aproape imposibilă pătrunderea pe acropolă.

Urmele gropilor de pari demonstrează că palisada a fost construită din lemn pe marginea de est a acropolei.

Gropile de pari de la palisadă au fost surprinse începînd cu adîncimea de 0,90 m și pînă la 1,25 m. Aceste gropi nu depășeau adîncimea de 0,50—0,60 m, iar înălțimea palisadei atingea probabil înălțimea de circa 2 m.

Stratul de cultură aparținînd epocii bronzului în această secțiune este destul de sărac, iar materialele descoperite sînt reprezentate doar prin fragmente ceramice specifice culturii Monteoru, fazele Ic3 și Ic2.

Fig. 4. Rtăăcău. 1—6 ceramică dacică lucrată la roată.

Fig. 4. Răcătău. Céramique dacique travaillée au tour, (I-er siècle a.n.è — I-er siècle n.è.).

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

S.XXIII B.

În partea de vest, dincolo de SI 1968, au fost continuate săpăturile pe o suprafață de 14 × 7 m de la adîncimea de —1,20 m, întrerupte la sfîrșitul campaniei din 1981. În această secțiune ne-am adîncit cu săpăturile pe o formă rectangulară pînă la adîncimea de 4,20 m.

În caroul 3, pe ruletă la metru 4,50 și pînă în caroul 4 la metru 8, din marginea gropii pornește un culoar larg de 2—2,50 m și lung de aproape 4 m, care se lărgește brusc către malul actual al Siretului pînă la 4 m și coboară în adîncime pînă la 4,40 m. Culoarul propriu-zis se află față de fundul gropii mari cu circa 0,50 m mai sus.

În interiorul acestei gropi s-a descoperit o mare cantitate de ceramică dacică și de import. Amintim doar cîteva categorii ceramice care au fost deja restaurate: cupe de tip cantharos, vase de provizii, străchini, farfurii, vase de tip crater, locale și de import (un exemplar pictat), capace,

Fig. 5. Răcătău. Ceramică dacică: 1—4 fructiere, 5 strachină, 6 chiup.

Fig. 5. Răcătău. Céramique dacique travaillée au tour, (I er siècle a.n.è. — I-er siècle n.è.).

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

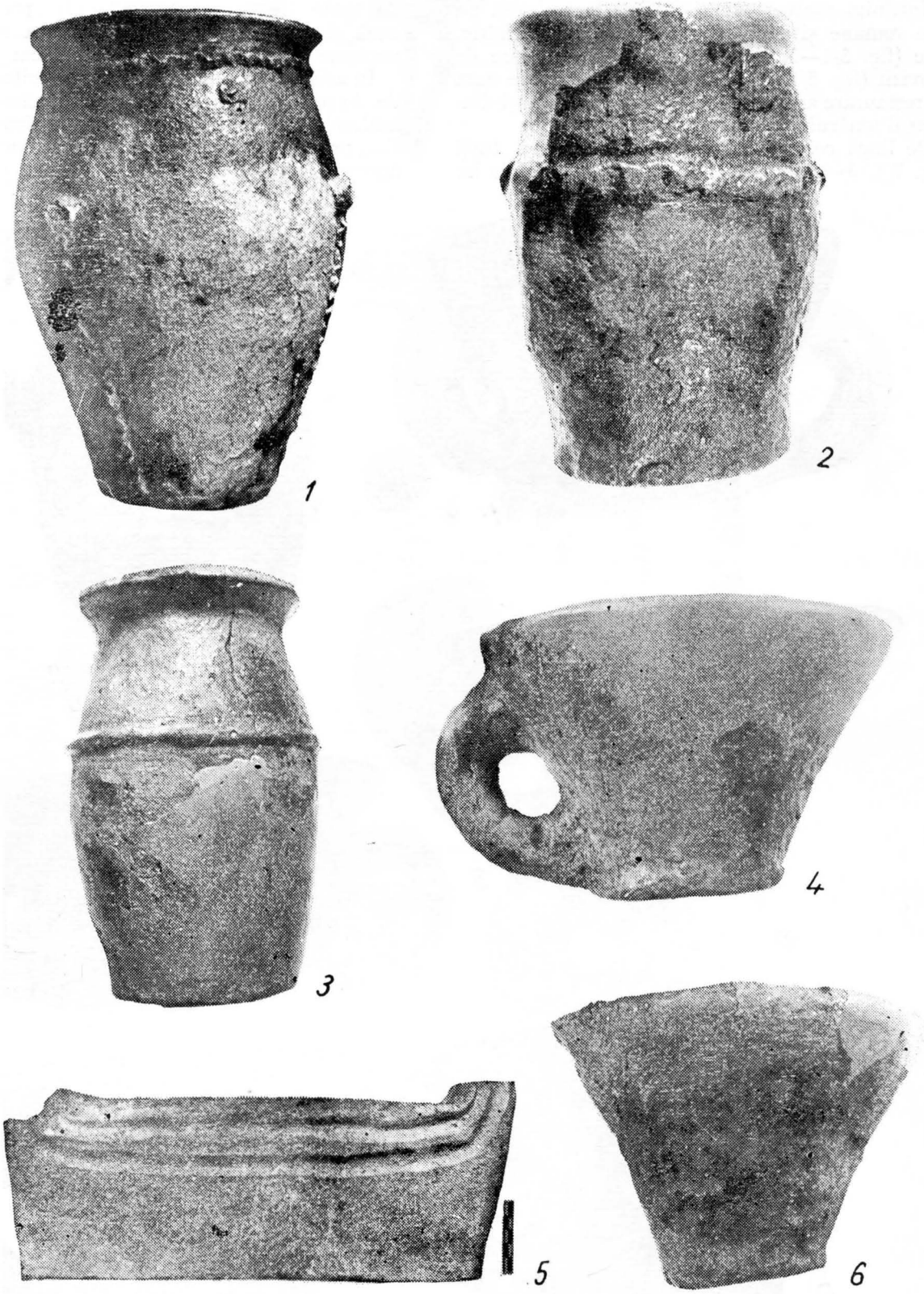

Fig. 6. Răcătău. 1—4, 6, vase dacice lucrate cu mîna; 5 suport de vatră.

Fig. 6. Răcătău. Vase dacique travaillée à la main; 5 le suport de broche.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

etc., (fig. 1/1, 2,4—5,7—8), un recipient asemănător unui unguentariu (fig. 1/6).

Întîlnim toate tipurile de cupe care imită pe cele romane și grecești, căni cu gîtul cilindric, oale (fig. 3/1—3,5), fructiere, străchini, vase de provizii (fig. 5/1—6). Un vas de provizii în curs de restaurare are diametrul gurii de 0,45 m și diametrul umărului de circa 0,80 m.

Pe lîngă ceștile dacice cu una sau două torți fig. 7/1, 3—6 și fig. 6/4,6) decorate și simple au mai fost descoperite și vase-borcan, decorate cu brîie simple sau alveolare (fig. 6/1—2), fusaiole de toate tipurile (fig. 8/10—17), precum și o cană de formă ovoidală cu toarta ruptă din vechime avînd înălțimea de 15,5 cm (fig. 7/2).

În această groapă au fost descoperite și obiecte de import. Între acestea menționăm prezența amforelor de factură grecească de Cos și pseudo Cos, precum și cele romane între care un exemplar aproape întreg (fig. 1/1) cu înălțimea de 0,90 m.

Fig. 7. Răcătău. 1—6 ceramică dacică lucrată cu mîna.

Fig. 7. Răcătău. Céramique faite à la main.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

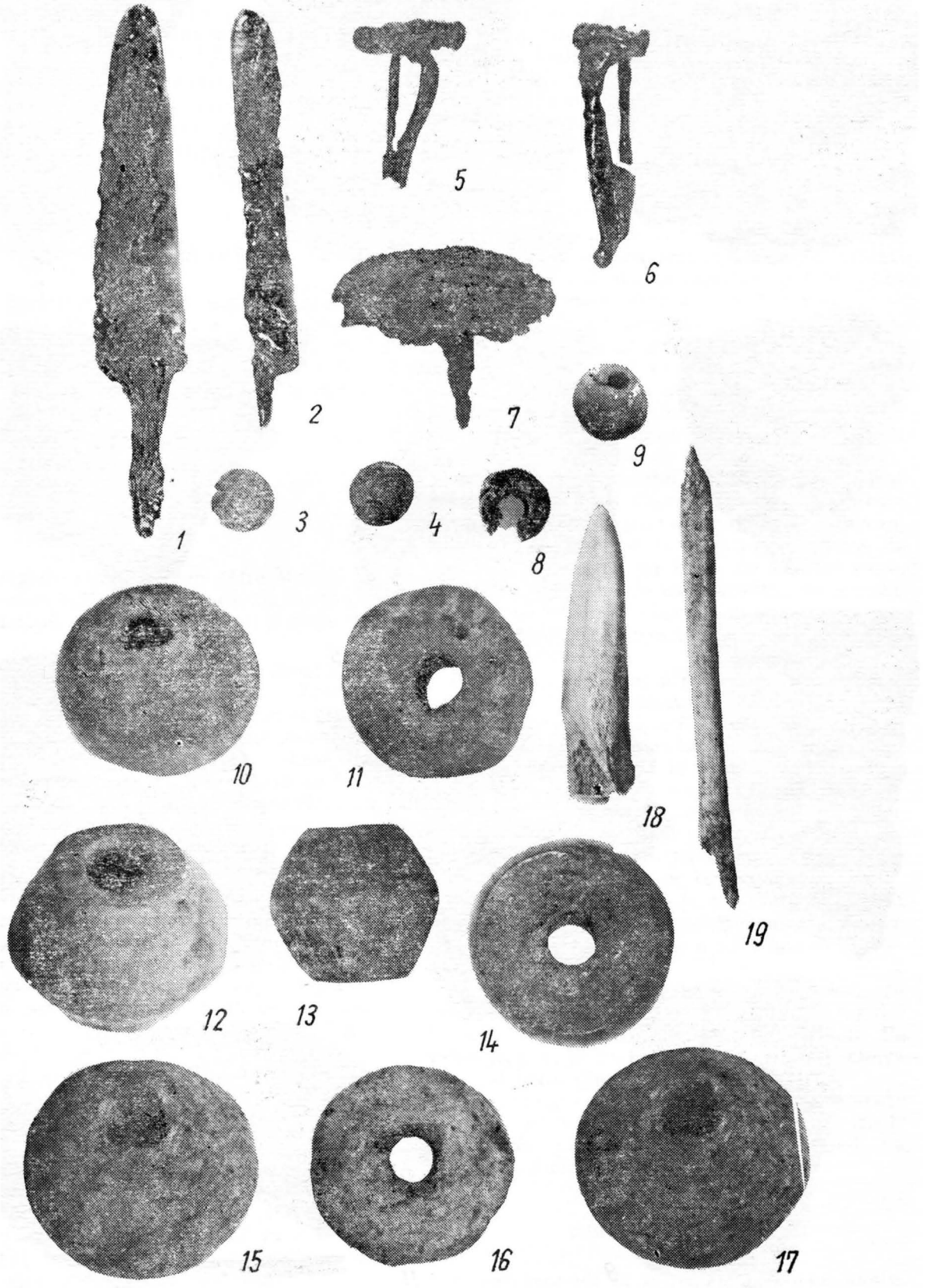

Fig. 8. Răcătău. Obiecte de fier, bronz, os și lut ars.

Fig. 8. Răcătău. Objets divers: 1—2 Couteaux en fer; 3—4 butons en bronze (T.3); 5—6 fibules en bronze; 7, 8—9 perles en pâte de verre; 10—17 fusaïoles en terre cuite; 18—19 outils de os.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

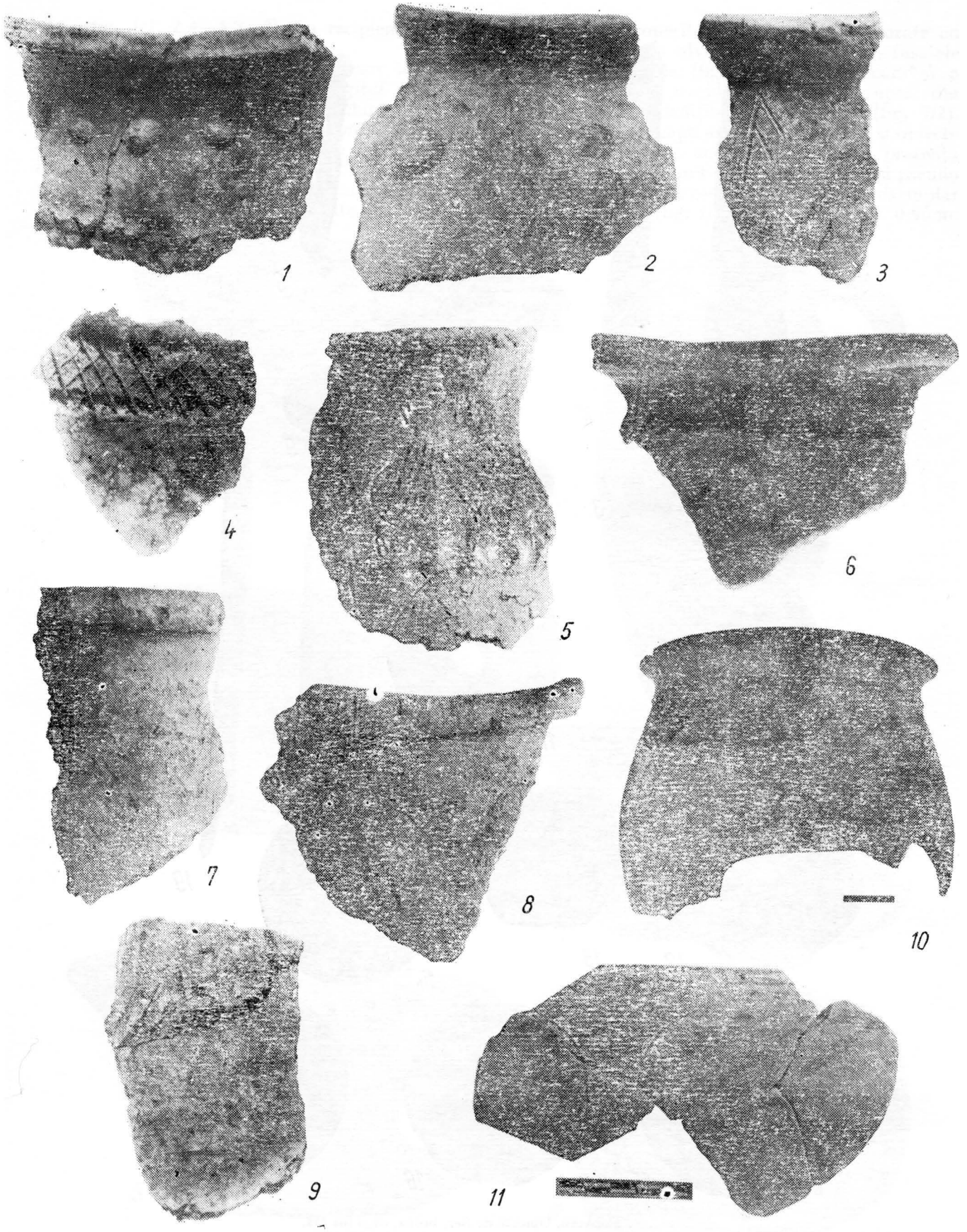

Fig. 9. Răcătău. Ceramică dacică lucrată cu mîna și la roată: 1—10 de pe acropolă; 11 din T.3 (necropolă tumulară).

Fig. 9. Céramique dacique travailleé à la main et au tour

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Merită atenție și două vase de tip cantharos în stare fragmentară, de culoare roșie-cărămizie, decorate cu un fel de proeminențe în relief de culoare roz-albicios (fig. 1/9—10).

Între obiectele vestimentare menționăm și două fibule din bronz, de schemă La Tène III (fig. 8/5,6), o țintă cu floarea în formă de calotă (fig. 8/7) și un cuțitaș din fier (fig. 8/2). două perle din sticlă (fig. 8/8,9) și un mîner din os cu capetele deteriorate (fig. 8/19).

NECROPOLA TUMULARĂ

Cel de al doilea obiectiv arheologic cercetat de noi în campania din anul 1981 a fost necropola tumulară, care se află în prezent pe teritoriul comunei Pîncești, județul Bacău, la circa 1 Km de cetatea dacică de pe malul Siretului, în partea de est.

Din necropolă au fost cercetați pînă în prezent un număr de trei tumuli.

TUMULUL NR. 1

A fost cercetat în anul 1969 de către Muzeul de istorie din Bacău și Muzeul de istorie din Roman [5], și este cel mai mic ca înălțime (0,90 m) și diametru (26 m).

Sub movilă a fost descoperită o groapă de formă rectangulară (L = 3,80 m × l = 2,50 m la suprafață și 2 m la fund). În apropierea gropii mortuare a fost descoperit un rug avînd dimensiunile de 3,40 × 3,20 m. Rugul a fost realizat din pămîntul galben scos din groapa în care au fost puse oasele calcinate. În pămîntul de umplutură, dar și pe fundul gropii, au fost descoperite oseminte calcinate, cărbuni, cenușă, bucăți de vatră, oase de animale.

Drept inventar au fost descoperite fragmente ceramice: cățui, cupe, fructiere, fragmente de amfore, cîteva obiecte de fier puternic oxidate precum și verigi — inele de la o cămașă de zale. Între obiectele întregi menționăm o cupă cu piciorul înalt, un capac precum și o foiță de aur, care a placat un obiect rotund din fier și două fragmente de *lorica squamata*.

TUMULUL NR. 2

A fost cercetat în anul 1979. Are diametrul de 30 m și înălțimea de 1,30 m. La adîncimea de 1,75, în mantaua tumulului, acolo unde se află groapa mortuară, a fost descoperit un mormînt de înhumație, în poziție întinsă, cu mîinele pe lîngă corp și capul orientat spre est.

Mormîntul acesta de înhumație aparține după rit și ritual unui sarmat. În zona claviculelor au fost descoperite două fibule de bronz, de tipul cu portagrafa înaltă, un vas-borcan cu pasta corodată, specific populației sarmate și un cuțitaș din fier puternic oxidat.

Înhumarea sarmatului a avut loc probabil la începutul secolului II e.n. Acest lucru este dovedit de inventarul descoperit la mormîntul de înhumație.

În ceea ce privește groapa mortuară de la T. nr. 2, facem precizarea că aceasta se află la mijlocul tumulului și are următoarele dimensiuni: L = 4,20 × l = 2,20 m la suprafață și 3,70 × 2 m la fund. Adîncimea gropii este de 2,75 m.

În partea de est prin mantaua tumulului coboară pînă la fundul gropii un culoar executat probabil la începutul secolului II e.n. de către sarmați atunci cînd au profanat mormîntul.

În mantaua tumulului au fost descoperite puține fragmente ceramice dacice și de import, de la cățui, cupe și amfore de culoare roșie-cărămizie.

În groapa mormîntului de incinerație au fost descoperite puține oase calcinate, fragmente ceramice de dimensiuni reduse de la vase-borcan, cupe, amfore. A putut fi recuperat un platou de proveniență romană cu firnis de culoare roșie.

La nivelul solului de călcare antic, în trei din cele patru sferturi ale tumulului săpat în cruce, au fost descoperite vetre simple de foc executate cu prilejul incinerării.

În partea de sud-vest a T.2 a fost descoperit un cuptoraș cu boltă, asemănător celui din T.1, cu dimensiunile de 1,12 × 0,75 m. Podina vetrei cuptorașului era arsă pînă la adîncimea de 0,20 cm pe toată suprafața pînă la roșu.

În partea de nord-est a gropii mortuare a fost descoperit rugul, cu dimensiunile de 3,50 m × × 3,45 m executat direct pe masa compactă de lut galben scos din groapa în care urma să fie depuse oasele calcinate de la incinerat.

Focul a cuprins întreaga suprafață a rugului cu prilejul incinerării defunctului, așa se explică arderea lui pînă la roșu pe o adîncime de 0,10—0,20 m.

Cenușa rezultată din arderea lemnelor, cu ocazia incinerării, a fost trasă la marginea rugului împreună cu o mare cantitate de cărbuni. Pe vatra propiu-zisă au mai fost recuperate și cîteva oase calcinate rămase pe loc.

În mantaua tumulului împreună cu fragmente ceramice au mai fost descoperite și două fibule din bronz puternic corodate aparținînd La Tène-ului dacic tîrziu.

TUMULUL NR. 3

A fost cercetat în întregime în cursul anului 1981. Acesta se afla la circa 40 m de T. nr. 2, în partea de nord, cu înălțimea de 1,45 m × 20 m diametru.

[5] Descoperirea a fost prezentată împreună cu V. Ursachi, la Conferința națională de arheologie, de la Iași, în anul 1971.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Groapa mortuară este de formă rectangulară și are dimensiunile de L = 4,40 m × l = 3,40 m și adîncimea de 1,64 m.

Cele cîteva fragmente ceramice descoperite în mantaua tumulului sînt puternic corodate și provin de la vase dacice de tipul vasului-borcan, cești, vase cu tub, amfore romane.

Pămîntul rezultat din groapa mortuară a fost aruncat de jur împrejurul gropii pe o rază de circa 6 m formînd un strat destul de gros de circa 0,40 m grosime.

În sfertul 3 al tumulului, în partea de est, la circa 1,20 m, distanță de marginea gropii a fost amenajat rugul avînd dimensiunile de 1,90 × × 1,80 m. Întreaga suprafață a rugului a fost cuprinsă de foc, iar mijlocul reprezintă o vatră amenajată pe un strat de prundiș cu dimensiunile de 0,60 × 0,50 m. Crusta vetrei era puternic cimentată și de culoare albicioasă. Pămîntul de sub vatră este ars pînă la roșu pe toată suprafața rugului. Pe vatră și în jurul ei s-au mai păstrat puține oase calcinate, iar către marginea rugului o mare cantitate de cenușă și cărbuni. La nivelul gropii, stratul antic vegetal de sub pămîntul galben este degradat căpătînd o culoare albicioasă.

Groapa mormîntului nr. 1 din T.3 are adîncimea de 1,64 m, iar lungimea este de 3,75 m față de 4,40 m la suprafață.

Fundul gropii se detașează de laturile propriuzise ale gropii printr-un fel de „soclu" săpat în pămîntul viu la o distanță de 8—10 cm de jur împrejurul fundului gropii, avînd o înălțime de 0,10 m.

În partea de est a soclului a fost săpată o gropiță în forma unei alveolări de 4—5 cm pe o lățime de 0,40 m, în care au fost depuse puține oase calcinate și cenușă foarte fină de la incinerat.

Drept inventar s-au descoperit doi butonași sub formă de aplică cu dimensiunile de 1—1,2 cm în diametru. (fig. 8/3-4), și un pumnal din fier cu lungimea de 8 cm (fig. 8/1).

În pămîntul de umplutură de la fundul gropii au fost descoperite și cîteva fragmente de la un vas globular cu urme de pictură (fig. 9/11), probabil de import.

Cercetarea în întregime a celor trei tumuli din necropola de la Răcătău ne permite să facem cîteva observații. Mormintele de incinerație din necropola tumulară de la Răcătău aparțin în exclusivitate populației locale autohtone geto-dacice, respectiv unor căpetenii dacice. Prezența mormîntului de înhumație în T.2 nu reprezintă decît un caz izolat și aparține unei perioade mai tîrzii decît tumulii, respectiv secolului al II-lea e.n., cînd încep să se infiltreze și în zona de la est de Carpații răsăriteni, sarmații.

Inventarul mormintelor tumulare nederanjate este modest, fapt dovedit și la Brad, în cea de a treia davă de pe Siret [6], dar aceasta este o caracteristică pentru secolele I î.e.n.—I e.n. pentru necropolele tumulare ce aparțin davelor de pe Siret. Acest punct de vedere nu exclude posibilitatea ca în viitor noile cercetări să infirme această ipoteză.

Datarea mormintelor s-a făcut pe baza inventarului modest dar semnificativ: fibule ceramică autohtonă și de import, obiecte de podoabă și mai ales pe baza ritului și ritualului specific geto-dacilor.

Descoperirile de la Răcătău, din campania anului 1981 nu sînt senzaționale, dar ele vin să completeze informațiile noastre cu privire la evoluția culturii și civilizației geto-dacice în perioada de apogeu a statului dac din vremea lui Burebista și Decebal.

La sfîrșitul secolului I î.e.n. și în perioada următoare, cît a dăinuit locuirea de la Răcătău, atît șanțul cît și palisada sînt abandonate, în schimb așezarea devine un centru puternic din punct de vedere economic, fapt dovedit de bogăția materialului arheologic descoperit. Populația se extinde mult înafara acropolei, care devenise neîncăpătoare. Acest lucru este dovedit de cele două secțiuni deschise în zona șanțului de apărare, în 1969 și cea de-a doua S. XXIV în 1981 urmînd să continuăm cercetările și în campania din anul 1982.

[6] Cercetări efectuate de V. Ursachi în necropola de la Brad, com. Negri, județul Bacău.

RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES DANS LA CITÉ GÉTO-DACE DE RĂCĂTĂU, DÉP. DE BACĂU

RÉSUMÉ

Les fouilles archéologiques éffectues pendant l'année 1981 ont été concentrées sur l'acropole, dans la zone du fossé de défense et dans la nécropole tumulaire où a été investigue le troixième tumulus.

Sur l'acropole on a été recherchés entierrement S.XXIII A et S XXIII B. La situation stratigraphique c'est la même comme dans les autres séctions, c'est à dire on a mis au jour des importantes vestiges matérieux et spirituelles appartenant à deux grands époques: l'époque du bronze (culture Monteoru) et la deuxième époque du fer (La Tène). Dans la séction S.XXIII A on a été découvertes aussi les traces d'une palissade qu'ensemble a la fossé de défense fessaient presque impossible la pénétration sur l'acropole.

On a été, récolté une grande quantité de céramique géto-dace et d'importe, appartenant au I-er siècle a.n.è — I er siecle n.é, objets de parure, outils, armes etc.

Le tumulus investigué fait partie de ceux moyènnes, à l'hauteur de 1,45 m et le diamètre de 20 m.

La fosse sépulcrale a une forme réctangulaire (L.4,40 m; l.3,40 m; profondeur 1,64 m). À la base se détache une socle de 8—10 cm d'hauteur. À la partie S.E. du socle a été creuse une tombe dans laquelle on a été déposés les ossements calcinés et quelques objets de parure.

À l'est, à 1,20 m approximativement, sur un lit d'argile jaunâtre provenant de la fosse sépulcrale a été aménagé le bucher avec un diamètre de 1,90 × 1,80 m. A son milieu été découverte l'âtre sur laquelle a eu lieu l'incinération.

Cet tumulus a été daté au I-er siecle a.n.è — I -er siecle n.è

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Săpăturile arheologice din 1981 la Ulpia Traiana Sarmizegetusa

HADRIAN DAICOVICIU, DORIN ALICU, IOAN PISO, CONSTANTIN POP, CONSTANTIN ILIEŞ, SORIN COCIŞ

Dezvoltarea cercetării arheologice în ultimii ani la Sarmizegetusa a adus noi informaţii privind topografia localităţii antice. În funcţiile de noile descoperiri hărţile arheologice mai vechi ale oraşului [1] au necesitat completări şi chiar rectificări. Datorită faptului că pentru unele clădiri dezvelite sau în curs de dezvelire nu se cunoaşte cu certitudine destinaţia lor, s-a recurs la codificarea denumirii acestora. Clădirile aflate în exteriorul zidurilor oraşului au fost numerotate cu cifre arabe precedate de sigla EM *(extra muros)*; clădirile din interiorul zidurilor oraşului cu excepţia Palatului augustalilor şi a forului au fost numerotate începînd cu cifra 001; monumentele presupuse sau identificate ca ruine antice în urma unor sondaje s-au numerotat începînd cu cifra 1 (Pl. I, reactualizată la nivelul cercetării din anul 1983).

În campania anului 1981 de la Ulpia Traiana Sarmizegetusa, eforturile au fost îndreptate în patru direcţii:

1. Continuarea investigării suprafeţei (SA) dintre clădirile 001 şi 002, respectiv 003 [2].

2. Dezvelirea unui edificiu (EM 21) situat imediat la vest de templul lui Silvanus (EM 19) [3].

Întrucît cel de al doilea obiectiv a fost atins numai într-o foarte mică măsură (Fig. 1), problemele pe care le ridică nu au putut fi elucidate; de aceea, el nu este cuprins în acest raport şi va fi prezentat în raportul pe anul 1982.

2. Secţiunea de lîngă amfiteatru (A_1).

4. Degajarea laturilor de sud a clădirilor EM 18 şi EM 19 şi laturii de est a clădirii EM 18 în vederea restaurării lor. Cu prilejul degajării laturii de est a EM 18 s-a identificat clădirea EM 20.

I. *Săpăturile în SA* (Pl. II)

S-a constatat că, în epoca funcţionării clădirii 001, nivelul de călcare în SA era nivelul pe care au căzut, mai tîrziu, diverse inscripţii şi elemente arhitectonice. În această fază funcţiona şi canalul pavat cu cărămidă şi mărginit de ziduri subţiri din piatră de rîu [4].

În partea sa de est, canalul avea două ramuri care, la un moment dat, se uneau. De la punctul de joncţiune spre est, ramura sudică a putut fi urmărită pe o distanţă de 12,35 m; ea intră apoi sub zidul clădirii 002. Ramura nordică a canalului a putut fi urmărită pe o distanţă de 14,53 m după care cărămizile nu s-au mai păstrat.

De la punctul de joncţiune a celor două ramuri, canalul a fost urmărit spre vest pe o distanţă de 17,82 m, el ajungînd la limita săpăturii.

La un moment dat se construieşte încăperea 10 din clădirea 002, precum şi un fel de balustradă de cărămidă şi piatră de rîu, orientată N—S. Zidul sudic al încăperii 10 desfiinţează ramura sudică a canalului, iar balustrada pe cea nordică. În acelaşi timp, imediat la vest de balustradă se sapă o fîntînă cu diametrul de cca. 90 cm.

La vest de încăperea 1 a clădirii 002 a apărut, încă în 1980, o încăpere (încăperea 1) a unui edificiu numit convenţional 003. Din această încăpere s-au dezvelit, deocamdată, zidul de nord (care se află oarecum în prelungirea zidului nordic al încăperii 1 din 002, dar nu chiar pe aceeaşi linie) şi zidul de est, care nu se leagă organic cu zidul vestic al 002/1. Dat fiind faptul că zidul nordic al 002/1 dublează pe o mică porţiune, în colţul de nord-est al 003/1, zidul nordic al acestora deducem că 002/1 se adosează la 003/1 şi nu invers. Un argument suplimentar în acest sens îl constituie faptul că ramura de sud a canalului pavat cu cărămizi merge paralel cu zidul nordic al 003/1, dar intră sub (deci, este obturat de) zidul nordic al 002/1.

Resturile balustradei prăbuşite se află la 1,90 m spre est de punctul de joncţiune a celor două ramuri ale canalului. Este posibil că, după construirea încăperii 002/10 şi a balustradei, ramura nordică a canalului continuă să funcţioneze începînd de la balustradă spre vest, în timp ce ramura sudică nu mai funcţiona de loc.

La 3,17 m spre vest de joncţiunea celor două ramuri ale canalului amitit, în acesta se vărsa un canal venind dinspre sud, adică din vreo încăpere a edificiului 003. Acest nou canal este lat de 30 cm; el are fundul pavat cu cărămizi şi este mărginit de ziduri subţiri (35 cm lăţime) construite din piatră de rîu cu mortar. Zidul vestic, mai bine conservat măsoară în înălţime 40 cm de la fundul canalului, care se află pe nivelul de călcare exis-

[1] C. Daicoviciu, în *Dacia*, I, 1924, p. 263; D. Alicu, C. Pop, V. Wollmann în *BAR*, 55, 1979, pl. CLXV; *IDR*, III/2, p. 16.

[2] H. Daicoviciu şi colab. în *Materiale şi cercetări arheologice, a XV-a sesiune anuală de rapoarte, Braşov 1981*, Bucureşti, 1983, p. 246—249.

[3] H. Daicoviciu, D. Alicu, în *ActaMN*, XVIII, 1981, p. 80.

[4] H. Daicoviciu şi colab., *op. cit.*, p. 251.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

tent în perioada funcţionării edificiului 001 (Fig. 2).

În spaţiul dintre zidul sudic al 001 şi zidul nordic al 003 s-a surprins, pe alocuri, un pavaj din piatră măruntă de rîu; pe acest pavaj s-au aşezat, imediat la vest de balustradă şi cărămizile care formează fundul primului din cele două canale prezentate mai sus. Mergînd spre vest, canalul se adînceşte treptat sub nivelul pavajului, cărămizile lui fiind aşezate pe un pat făcut anume tot din piatră măruntă de rîu, fără mortar.

Intervine apoi un moment în care pe nivelul de călcare din SA s-au prăbuşit inscripţiile şi diverse elemente arhitectonice (coloane, baze de coloane, capiteluri, blocuri, cornişe, un crenel sau o acroteră, fragmente de antablament etc.) provenind din 001 (poate şi din celelalte clădiri). Lipsa oricăror urme de incendiu ne fac să bănuim că prăbuşirea s-ar putea datora unui cutremur de pămînt.

Peste aceste dărîmături a fost aşternut un strat subţire de pămînt, nivelul de călcare în SA ridicîndu-se astfel cu cca. 80 cm. În acest nou nivel s-au săpat fundaţiile unui edificiu numit convenţional 004 (Fig. 3).

Clădirea 004 constă, pînă acum, din trei încăperi numerotate de la est la vest (004/1—004/3). Acestora li se adaugă un spaţiu situat la nord de 004/3 delimitat deocamdată de zid numai pe două laturi (de sud şi de est), şi un spaţiu la sud de 004/3, situat între 004/3 şi zidul nordic al 003, spaţiu care a fost, la un moment dat, închis (Fig. 4).

Încăperea 004/1, orientată N—S, are dimensiunile interioare de 4,10 × 1,92 m. Zidul de pe latura sudică este foarte stricat. Lăţimea celorlalte ziduri: 60 cm pe latura de est, 86 cm pe cea de nord, 60 cm pe cea de vest.

Încăperea 004/2, avînd aceeaşi orientare, măsoară în interior 3,75 × 3,65 m. Lăţimea zidurilor: 60 cm pe latura de est, 0,80—1 m pe latura de nord (acest zid se îngroaşă spre vest), 60 cm pe latura de vest, cca. 65 cm pe latura de sud, foarte stricată.

Peretele vestic al acestei încăperi reprezintă, de fapt, un tronson dintr-un zid care uneşte latura sudică a 001 cu latura nordică a 003. Laturile de nord şi de sud ale 004/2 şi 004/3 se adosează la acest zid. Se pare, deci, că zidul care uneşte clădirile 001 şi 003 este mai vechi decît clădirea 004 şi că a servit ca un fel de ax pentru construirea acestora, încăperile 004/1 şi 004/2 fiind amenajate la est de el, iar încăperea 004/3 (poate şi altele) la vest. Acest zid mai vechi prezintă urme de tencuială pe latura lui vestică, adică în încăperea 004/3 şi în spaţiul aflat la nord de această încăpere.

Atît zidul care uneşte clădirile 001 şi 003 cît şi pereţii încăperilor clădirii 004 au o fundaţie a cărei parte inferioară este construită fără mortar, în timp ce la partea superioară s-a întrebuinţat mortarul.

Încăperea 004/3, orientată E—V, are dimensiunile interioare de 4,40 × 3,35 m. Lăţimea zidurilor ei este de 60 cm pe latura de est, 61 cm pe latura de vest, 55 cm pe cea de sud şi 1 m pe cea de nord.

În legătură cu edificiul 004 s-au mai putut face următoarele observaţii:

a) Latura de vest a 004/3 prezintă o întrerupere de 2,15 m; aceasta putea reprezenta o intrare.

b) Judecînd după doi pinteni de zidărie aflaţi în prelungirea laturilor de nord şi de sud ale 004/3, clădirea 004 trebuie să fi continuat spre vest, în prezent fiind stricată de un drum modern.

c) Laturile de nord şi de sud ale 004/3 sînt străpunse de un canal tîrziu.

d) Latura sudică a 004/3 este încălecată de un zid mai lat (1,06 m) construit pe aceeaşi direcţie şi care continuă spre vest, fiind stricat de drumul modern.

e) Zidul care uneşte edificiile 001 şi 003 rupe canalul pavat cu cărămizi.

f) Spaţiul de la sud de 004/3 este delimitat astfel: spre est de zidul care uneşte edificiile 001 şi 003, spre sud de latura nordică a 003, spre nord de latura sudică a 004/3, iar spre vest de un zid din care se poate vedea deocamdată numai faţa estică. Acest spaţiu este străbătut în diagonală (SE—NV) de un canal tîrziu, cu pereţii din piatră de rîu fără mortar, care rupe zidul de sud al încăperii 004/3.

În acest spaţiu s-au descoperit un relief dionisiac fragmentar şi o inscripţie dedicată lui Volcanus Mitis de C. Sempronius Urbanus (vezi mai jos), ambele făcînd parte din dărîmătura din SA.

Pe baza observaţiilor de pînă acum, se pot formula următoarele considerente privind cronologia relativă şi cronologia absolută din SA:

1. Se construieşte edificiul 001; în timpul funcţionării lui funcţionează şi canalul cu două ramuri pavat cu cărămizi. Contemporană este şi prima fază surprinsă în edificiul 002 [5], care nu reprezintă încă edificiul numit 002.

2. Se construieşte clădirea 002 şi balustrada, desfiinţîndu-se ramura de sud şi o parte din ramura de nord a canalului pavat cu cărămizi. Edificiul 001 continuă să funcţioneze.

3. Intervine prăbuşirea inscripţiilor şi a elementelor arhitectonice. Canalul pavat cu cărămizi este complet desfiinţat. Nivelul de călcare din SA este înălţat cu cca. 80 cm prin acoperirea dărîmăturilor cu un strat de pămînt.

4. Se construieşte zidul care uneşte edificiile 001 şi 003.

5. La acest zid se adosează laturile de nord şi de sud ale încăperilor 004/2 şi 004/3.

6. Peste zidul laturii de sud a 004/3 se construieşte alt zid, mai lat.

Întrucît în stratul de dărîmătură din SA se află şi o inscripţie datînd din 252/253 e.n., rezultă

[5] Idem, *op. cit.*, p. 247.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

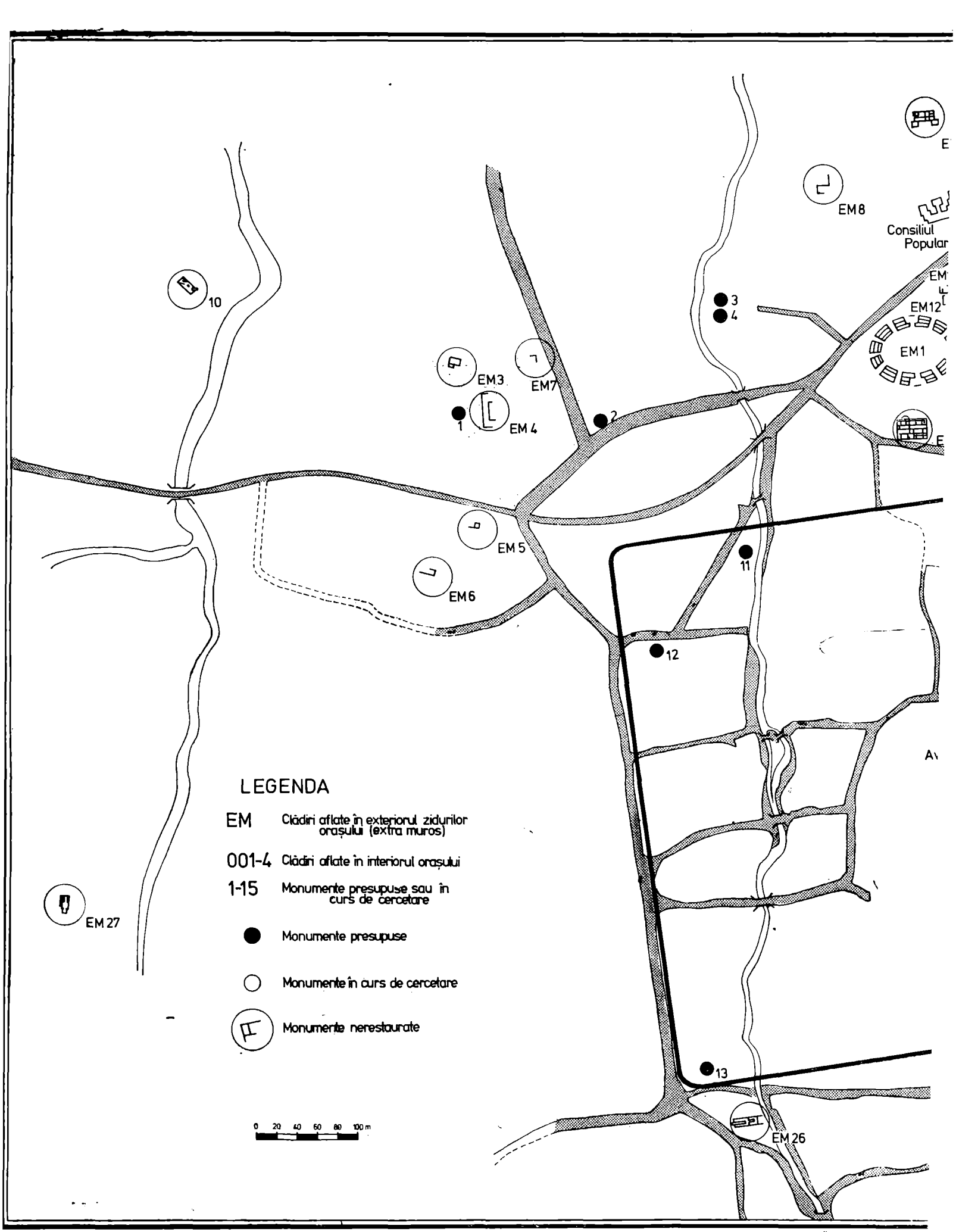

Pl. I. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. P

PII. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Ch

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

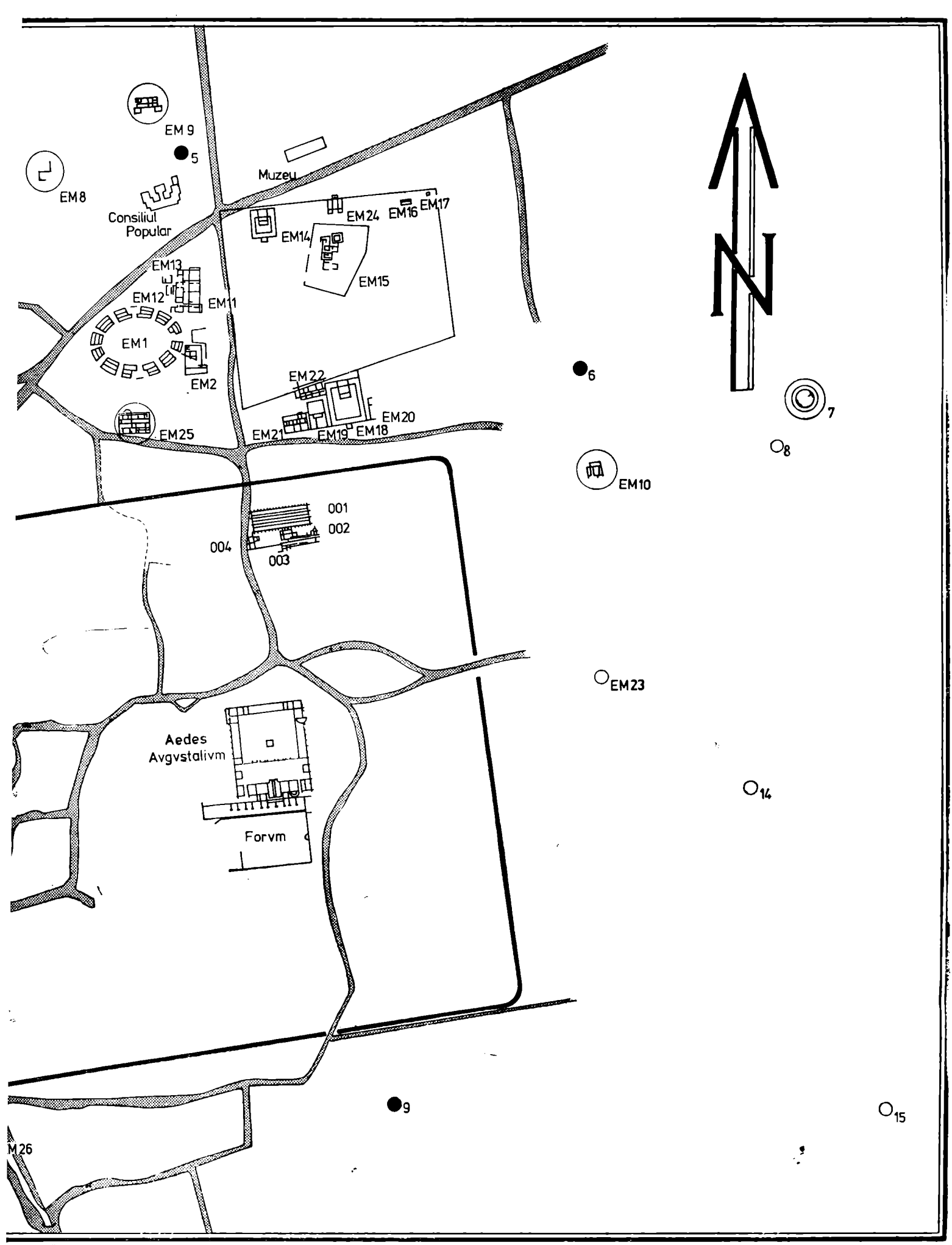

Fraiana Sarmizegetusa. Harta arheologică.

Fraiana Sarmizegetusa. Charte archéologiquc

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

ULPIA TRAIANA SARMIZEGETUSA

SUPRAFATA S.A; 004

scara 1:50

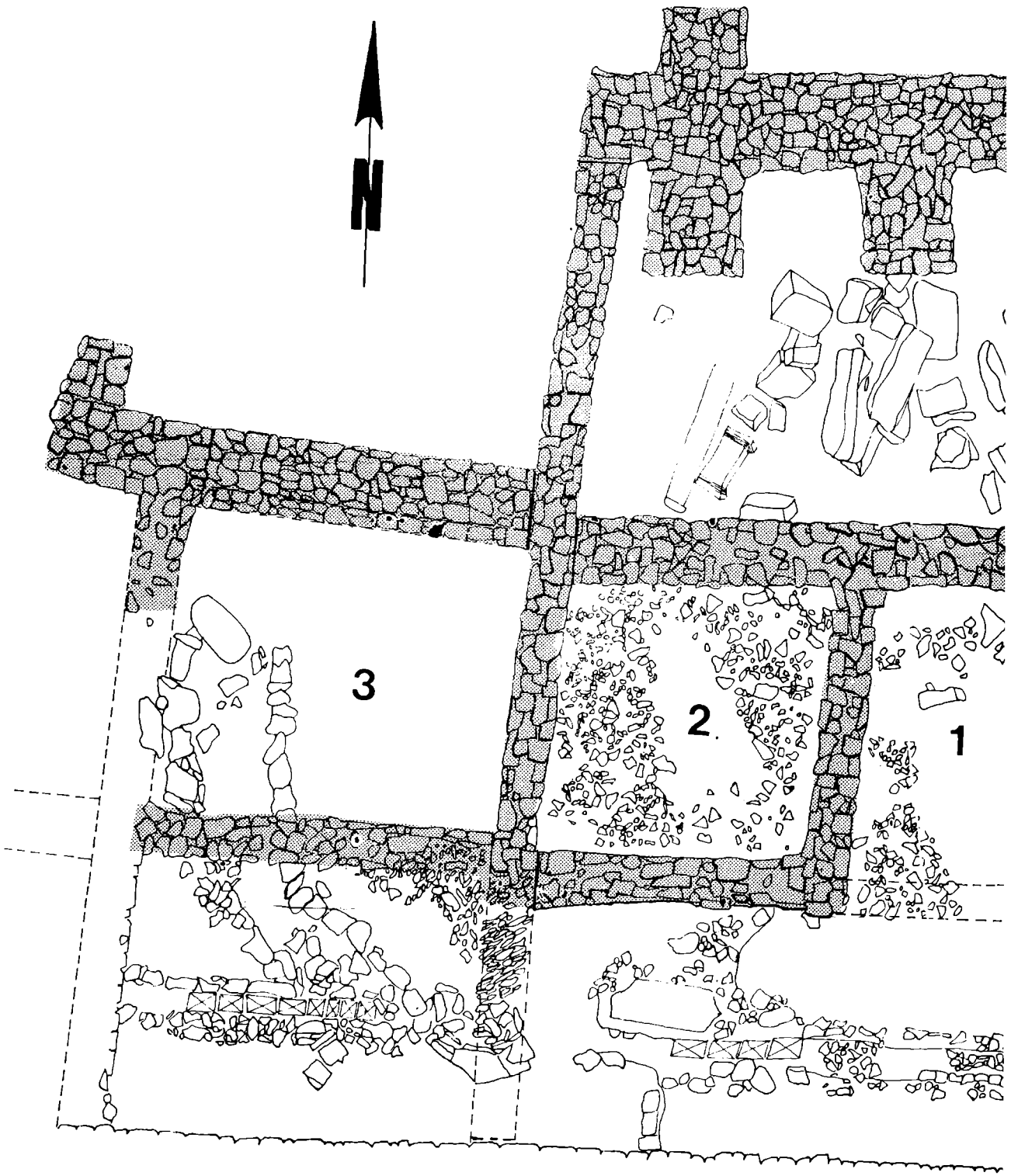

www.patrimoniu.ro, www.cimec.ro

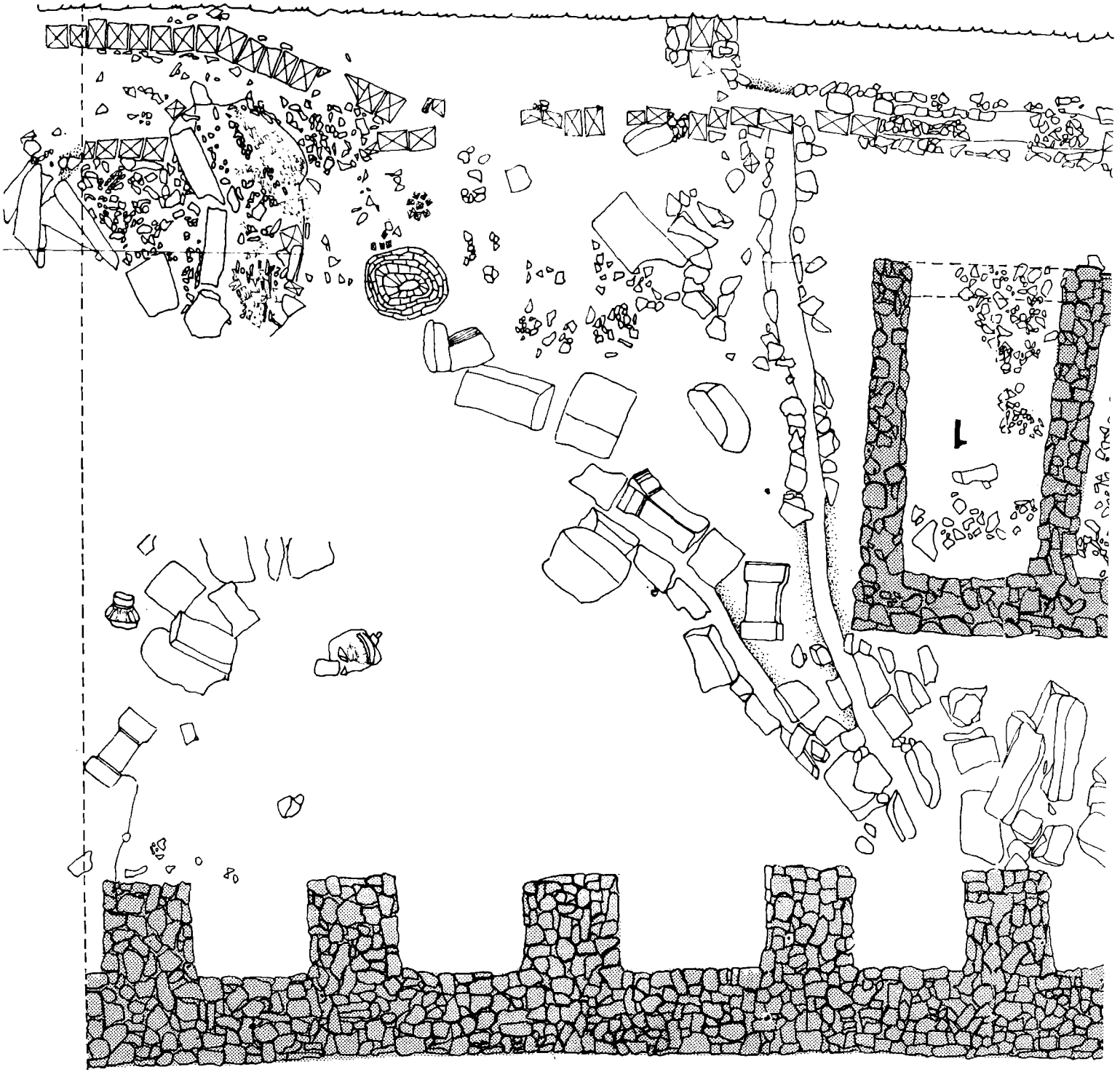

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

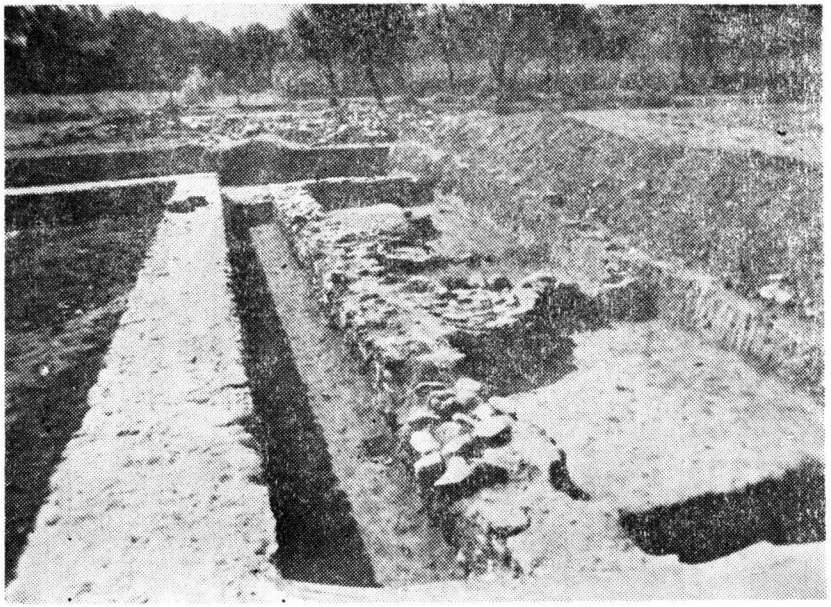

Fig. 1. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Suprafața în curs de cercetare a clădirii EM 21.
Fig. 1. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Surface en cours de recherches du bâtiment E M 21.

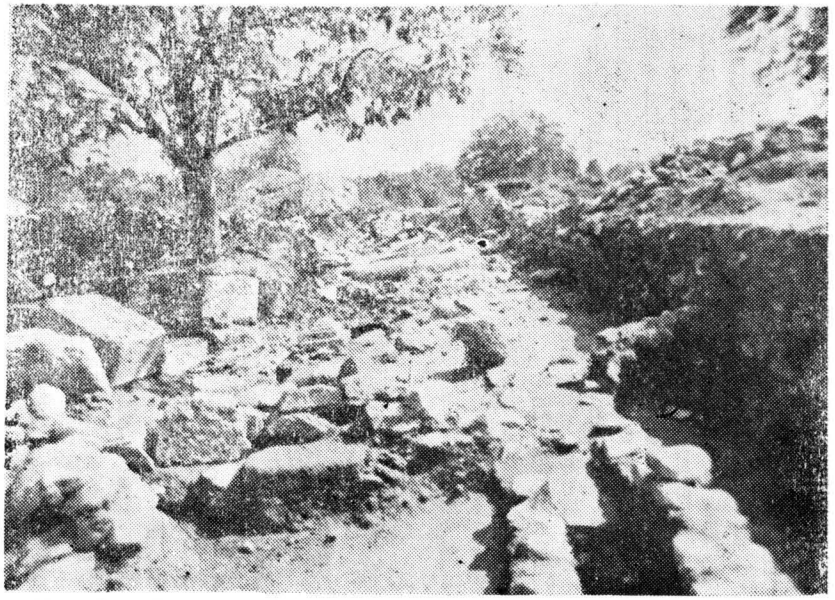

Fig. 2. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Canalul pavat cu cărămidă din suprafața SA și ramura care iese din clădirea 003
Fig. 2. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Le canal en brique de la surface SA.

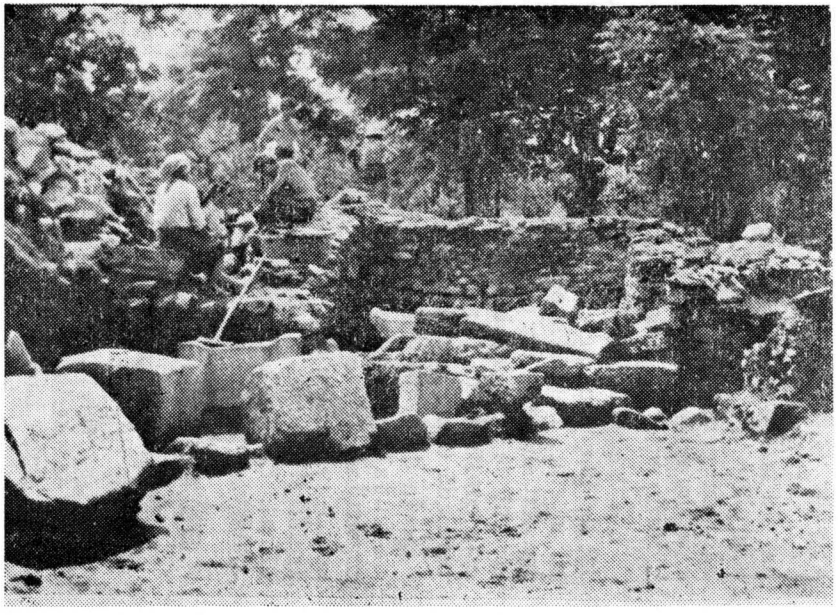

Fig. 3. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Sectorul nord vestic al suprafeței SA
Fig. 3. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Sector nord-ouest de la surface SA

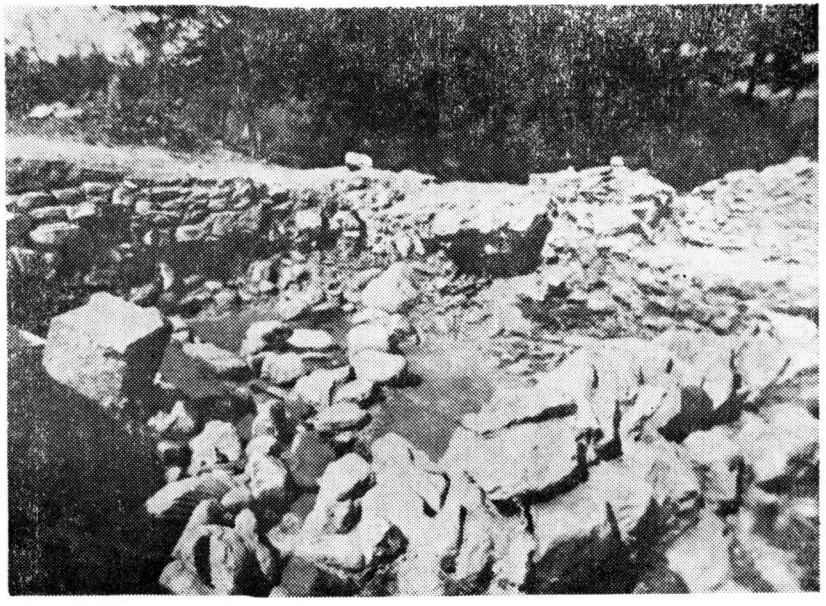

Fig. 4. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Spațiul aflat la sud de 004/3.
Fig. 4. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. L'espace trouvé au sud de 004/3.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

că toate construcțiile de la punctele 4—6 se ridică după această dată.

7. Canalele din piatră de rîu nelegată cu mortar care străbat primul oblic camera aflată la sud de 004/3 și al doilea paralel cu latura de est a lui 004/1 sînt construite tîrziu după dezafectarea și ruinarea clădirii 004.

8. Întrucît în stratul de dărîmătură-umplutură se află și inscripții datînd din 242—245 e.n., rezultă că toate evenimentele de la punctele 4—6 au loc după această dată.

II. *Secțiunea A de lîngă amfiteatru* (Pl. III)

Secțiunea A a fost trasată pe direcția vest-est începînd din dreptul intrării pentru public, aflată la nord de poarta principală de est a amfiteatrului. Secțiunea a avut o lungime de 42 m și o lățime de 2 m.

Stratigrafia relativ simplă a fost deranjată în epoca modernă de șanțuri mai vechi sau mai noi. Cu toate acestea s-au putut face următoarele observații:

1. Zidul exterior al amfiteatrului, cel puțin spre est, a fost sprijinit de un rambleu din pămînt galben-brun, bine bătut și steril arheologic pe o lungime de cca. 20,8 cm, pînă în marginea canalului de scurgere care iese din amfiteatru.

2. Rambleul de sprijin al zidului amfiteatrului este construit în trepte, astfel: de la amfiteatru, 4 m spre est are o grosime de 1,20 m; treapta următoare, de asemenea lungă de 4 m, are o grosime de 0,60 m; urmează ultima treaptă cu o grosime de 0,53 m.

3. Perpendicular pe amfiteatru s-a surprins un zid lat de 55 cm și lung de 4,90 m, construit din piatră de rîu nelegată cu mortar. Zidul pare să facă parte dintr-un sistem de contraforturi care, împreună cu rambleul de pămînt, sprijineau zidurile exterioare ale edificiului.

4. Între metrii 10,15—11,55 s-a găsit un canal lat de 40 cm, cu pereți din piatră de rîu nelegată cu mortar. Partea superioară a canalului începe imediat sub glie, iar partea inferioară se așază pe stratul de lut bine bătut al rambleului. Canalul este construit în dărîmătură și datează dintr-o perioadă tîrzie, poate medievală.

5. În dreptul metrului 31 începe o groapă sau un șanț adîncit în steril care a fost nivelat încă din antichitate. Este probabil șanțul din care s-a scos lutul pentru construirea rambleului amfiteatrului și umplut apoi cu dărîmături și pămînt afînat. Pe panta estică a șanțului s-a construit zidul vestic al unei clădiri.

III. *Materîal sculptural*

1. Fragment dintr-un basorelief, semicircular(?) fracturat (Fig. 5). Piesa constituie partea dreaptă a unui *ex voto* dionysiac. Într-un chenar lat de 3,5 cm se înscriu elemente viticole, iar un acolit al *thyassos*-ului bacchic, spre stînga, ridică în mîini un ciorchine de strugure. Personajul apare sub înfățișarea unui copil avînd părul strîns. Piesa a fost descoperită în dărîmătura din spațiul aflat la sud de 004/3.

Dimensiuni: 37,2 × 17 × 2 cm.

2. Două fragmente ale aceleiași statui, reprezentînd bustul unui personaj. Mușchii pectorali și detaliile pieptului sînt judicios marcate, ele conferind piesei un aer de naturalețe. O mantie drapată, răsucită peste brațul stîng, atîrnă de-a lungul corpului. Personajul ține în mîna stîngă un obiect în genul unui sul de papirus, indiciu care pare a-l designa pe zeul Aesculap [6]. Piesele au fost descoperite în suprafața SA.

Dimensiuni: 26,8 × 32 × 13,8 cm.

În suprafața SA au mai fost găsite numeroase fragmente arhitectonice, acrotere ale unor altare votive etc.

IV. *Obiecte de metal*

a). *Bronz*

Suprafața SA

1. Fragment dintr-un obiect cu corp alungit și alveolat, probabil un opaiț. Exteriorul este fațetat în suprafețe pentagonale iar interiorul este dur, nefinisat. Inv. 24432 S; Dim.: 5 × 2 cm; Pl. V/1.

2. Scoabă cu unul din brațe rupt. Inv. 24436 S; Dim: 8 × 0,8 cm; Pl. V/3.

3. Ataș de vas în formă de frunză. Inv. 24456 S; Dim: 5,5 × 3,7 cm; Pl. IV/1.

4. Verigă cu resturi de turnare. Inv. 24443 S; Dim: D = 2,4 cm; Pl. IV/11.

5. Fragment de inel cu suprafață plană decorată cu cerculețe incizate. Inv. 24451 S; Dim: D = 2 cm; Pl. IV/4.

6. Tablă cu o extremitate curbată și perforată. Inv. 24438 S; Dim: L = 4,7 cm; Pl. IV/2.

7. Plăcuță de *lorica squammata*. Inv. V 30687 MITr; Dim: 3,8 × 2,3 cm; Pl. V/6.

8. Cui cu floare lată. Inv. 24634 S; Dim: L = = 2,4 cm. Pl. IV/15.

9. Recipient (?) cu partea superioară evazată și talpa lată. Inv. 24452 S; Dim: 3,5 × 2,7 cm; Pl. IV/7.

Clădirea 003/1

10. Șaibă fragmentară. Inv. 24449 S; Dim: D = 2,7 cm, d = 1,5 cm; Pl. IV/13.

11. Aplică cordiformă. Inv. 24606 S; Dim: L = 1,9 cm. Pl. VI/10.

12. Fragment de oglindă cu marginea perforată, Inv. 24608 S; Dim: D = 8,9 cm; Pl. V/5.

Clădirea EM 21/1

13. Aplică cu decor traforat și trei orificii de prindere. Inv. 24605 S; Dim: 5,2 × 4,8 cm; Pl. IV/6.

14. Linguriță din care se păstrează extremitatea alveolată. Inv. 24604 S; Dim: 4 × 2,1 cm; Pl. IV/3.

15. Fragment de cataramă; se păstrează partea curbată. Inv. 24607 S; Dim: L = 5 cm; Pl. IV/9.

[6] S. Reinach, *RepStat*, II, 1, 1897, p. 34, nr. 1.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

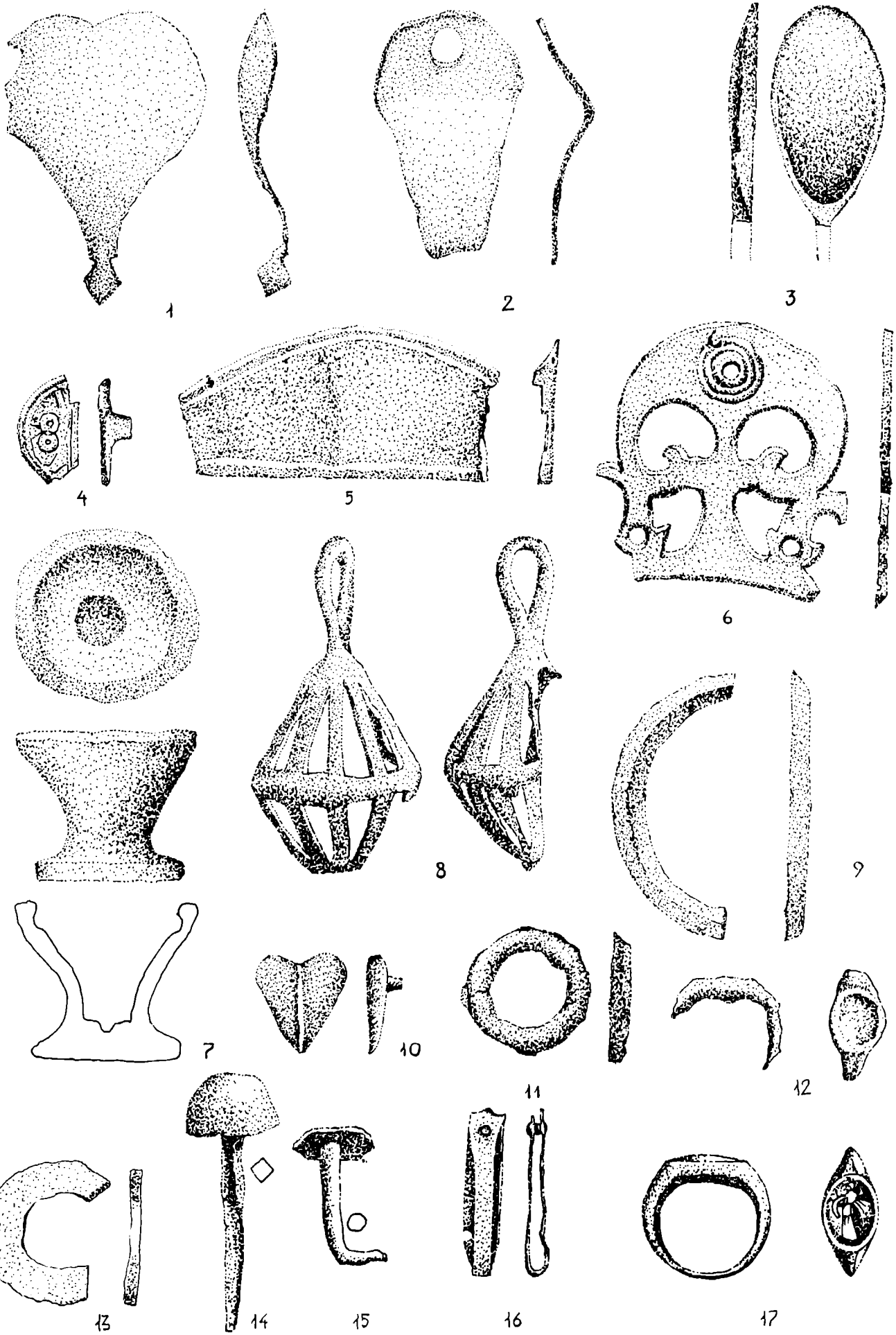

Pl. IV. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Obiecte de bronz.

Pl. IV. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Objets en bronze.

www.e-patrimoniu.ro www.cimec.ro

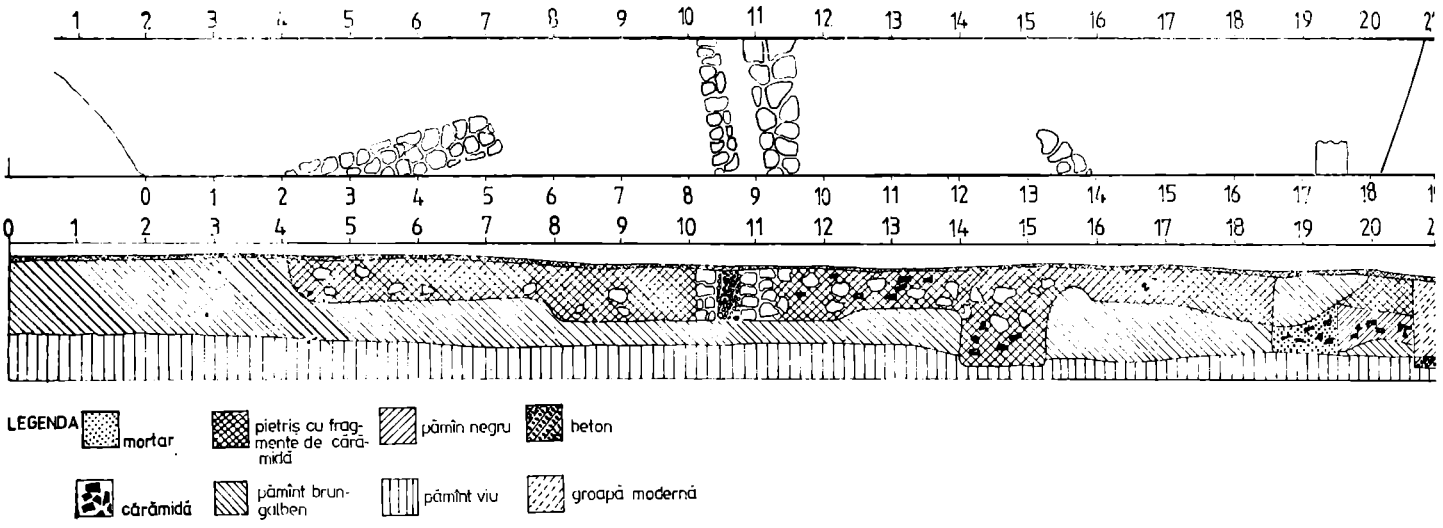

Pl. III. Ulpia Traiana Sarmizegetusa.

Pl. III. Ulpia Traiana Sarmizegetusa.

Piese descoperite cu prilejul degajării laturii de sud a EM 18

16. Pandantiv în formă de colivie (bird cage, datează din secolele VII—V î.e.n.; ajunsă întîmplător pe nivelul de călcare roman, în antichitate); Inv. 24431 S; Dim: I = 65, cm, D = 3 cm; Pl. IV/8.

17. Bandă cu marginile canelate, prinsă probabil în cuie pe un suport de lemn. Inv. 24488 S; Dim: 20,5 × 9,5 cm; Pl. V/7.

18. Cui cu cap semisferic. Inv. 24439 S; Dim: L = 4,7 cm; Pl. IV/14.

Clădirea EM 20

19. Fragment de tablă cu baza dreaptă și partea opusă curbată. Inv. 24433 S; Dim: 6 × 2,8 cm; Pl. IV/5.

20. Garnitură pentru curea de piele, nituită la un capăt. Inv. 24434 S; Dim: L = 3 cm; Pl. IV/16.

b) *Fier*

Suprafața SA

1. Toartă. Inv. f.n. S; Dim: L = 18,6 cm; Pl. VI/2.

2. Cui cu cap rombic (?). Inv. V 25294 MITr; Dim: L = 8,5 cm; Pl. VI/9.

3. Stylus. Inv. V 25293 ; MITr; Dim: L = = 11,6 cm; Pl. VI/14.

4. Instrument medical (?); constă dintr-un cîrlig scurt cu un manșon pentru o coadă subțire de lemn. Inv. V 25290 MITr; Dim: L = 5 cm; Pl. VI/20.

5. Verigă. Inv. f.n. S. Dim: D = 2,9 cm; Pl. VII/1.

6. Unealtă de tîmplărie (?) cu corp octogonal terminat cu un vîrf lung și ascuțit. Inv. 25300 S; Dim: L = 9,5 cm; Pl. VII/3.

7. Cui de belciug. Inv. f.n. S; Dim: L = 7,5 cm; Pl. VII/5.

8. Șaibă cu marginile puternic corodate. Inv. f.n. S; Dim: D = 3,6 cm; Pl. VII/7.

9. Unealtă de scos cuie(?) cu una din extremități subțiată iar cealaltă lățită și probabil desfăcută în coadă de rîndunică. Inv. 25296 S; Dim: L = 7 cm; Pl. VII/16.

10. Braț de balama. Inv. 25301 S; Dim: L = = 10 cm; Pl. VII/8.

11. Nicovală mică cu partea superioară îmbrăcată cu o cămașă metalică. Inv. f.n. S; Dim: L = 5,5 cm.; Pl. VI/4.

12. Cheie. Inv. f.n. S; Dim: L = 7,7 cm; Pl. VI/5.

13. Stylus. Inv. f.n. S; Dim: L = 10,1 cm; Pl. VI/11.

14. Element de broască. Inv. 25292 S; Dim: L = 7,3 cm; Pl. VI/13.

15. Element de broască. Inv. 25291 S; Dim. L = 6,9 cm; Pl. VI/15.

16. Cuțit. Inv. 23528 S; Dim. L = 18,9 cm; Pl. VI/16.

17. Cui. Inv. 25288 S; Dim. L = 4,9 cm; Pl. VI/21.

18. Inel fragmentar cu locaș pentru piatră. Inv. 24453 S; Dim. D = 2,1 cm; Pl. IV/12.

19. Inel cu gemă pe care este reprezentată o Victorie. Inv. f.n. S; Dim. D = 2,4 cm; Pl. IV/17.

20. Verigă. Inv. 25283 S; Dim. D = 2,3 cm; Pl. VII/4.

21. Verigă. Inv. 25284 S; Dim. D = 3 cm; Pl. VII/10.

Secțiunea A_1

22. Scoabă. Inv. 25285 S; Dim. L = N cm; Pl. VI/3.

23. Vîrf de săgeată cu secțiune triunghiulară arcuită și peduncul scurt. Inv. 25295 S; Dim. L = 4,7 cm; Pl. VI/6.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

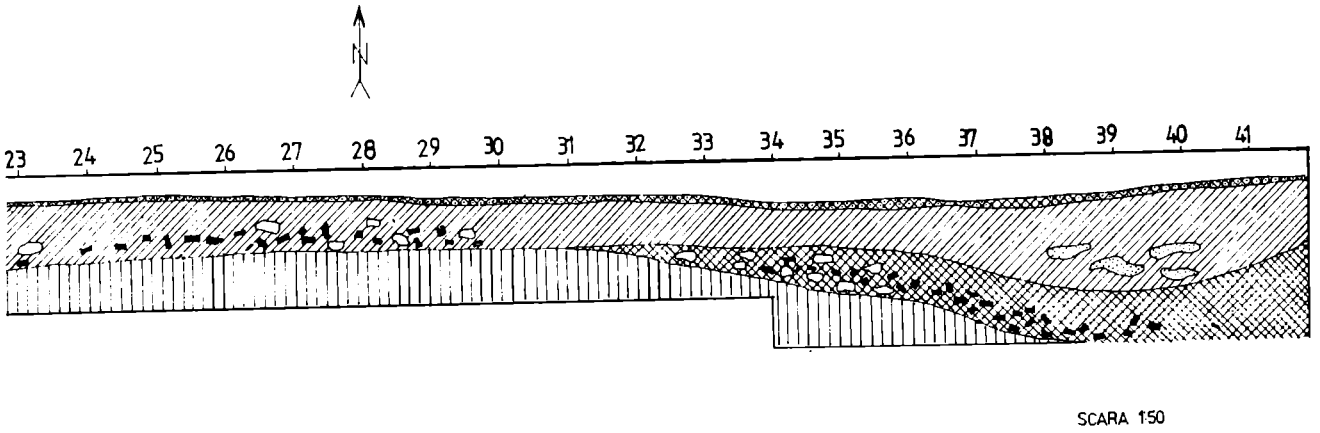

Planul şi profilul nordic secţiunii A_1.

Planet profil nord de la section A_1.

24. Cheie. Inv. 25307 S; Dim. L = 6,6 cm; Pl. VII/12.

25. Cuţit. Inv. 25287 S; Dim. L = 14 cm; Pl. VI/17.

26. Verigă. Inv. V 28969 MITr; Dim. D=6,6cm; Pl. VII/2.

Clădirea 004/1

27. Zăbală. Inv. f.n. S; Dim. L= 18 cm; Pl. VII/13.

Clădirea 004/2

28. Hiposandală. Inv. 25299 S; Dim. 9 × × 7,7 cm; Pl. VII/14.

29. Hiposandală. Inv. 25298 S; Dim. 10,7 × × 8,8 cm; Pl. VII/15.

30. Fragment de potcoavă. Inv. 25297 S; Dim. 14,5 × 5,6 cm; Pl. VII/17.

Piese descoperite cu prilejul degajării laturii de sud a EM 18

31. Stylus. Inv. 25282 S; Dim. L = 9,9 cm; Pl. VI/8.

32. Stylus. Inv. V 28970 MITr. Dim. L = = 7,5 cm; Pl. VI/12.

33. Lamă de cuţit. Inv. V 17388 MITr. Dim. L = 11,7 cm. Pl. VI/18.

34. Vîrf de suliţă de formă piramidală. Inv. V 22992 MITr. Dim. L = 7,7 cm; Pl. VI/7.

35. Foarfecă. Inv. f.n. S; Dim. L = 19,5 cm; Pl. VI/10.

36. Lanţ. Inv. f.n. S; Dim. L = 32 cm; Pl. VI/1.

Descoperiri întîmplătoare

37. Lamă de cuţit. Inv. 25828 S; Dim. L = = 8 cm; Pl. VI/19.

38. Cîrlig descoperit în malul unui canal de drenaj la sud-est de oraş. Inv. f.n. S; Dim. L = = 19,5 cm; Pl. VII/9.

39. Verigă. Inv. f.n. S; Dim. D = 4 cm; Pl. VII/6.

V. *Inscripţii*[7]

1. Altar de marmură cu dimensiunile; 72 — × 42,5 ×40,5 cm. Înălţimea literelor: r. 1 = = 4 cm ;r.2 = 3,6 cm ;r. 3—4 = 3,32 cm Fig. 6

Herculi Aug(usto)
C(aius) Sempron(ius)
Urbanus
proc(urator) Aug(usti)

C. Sempronius Urbanus este cunoscut în anul 181 ca *subprefectus vigilum*, funcţie aparţinînd categoriei centenare[8]. Curînd după aceea a fost avansat în postul, de asemenea centenar, de procurator financiar al Daciei Apulensis. Activitatea sa în Dacia se datează prin 182—185.

2. Altar fragmentar de marmură, spart în două bucăţi. Măsoară împreună 84 × 47 × 40 cm. Înălţimea literelor: 1,3 = 4 cm; r .2,4 ,5=3,5 cm. Fig. 7

Volcano
miti
C(aius) Sempron(ius)
Urbanus
proc(urator) Aug(usti)

3. Altar de marmură cu dimensiunile: 105 × × 48 × 46 cm. Literele sînt înalte de 4 cm. Fig. 8

Apollini
Granno et
Sironae
C(aius) Sempronius
Urbanus
proc(urator) Aug(usti)

Apollo Grannus şi Sirona sînt divinităţi tămăduitoare bine cunoscute în provinciile celtice.

[7] Inscripţiile au fost publicate pe larg de I. Piso în *ZPE*, L, 1983, p. 235—251.

[8] CIL, XIV, 4503 (Ostia).

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

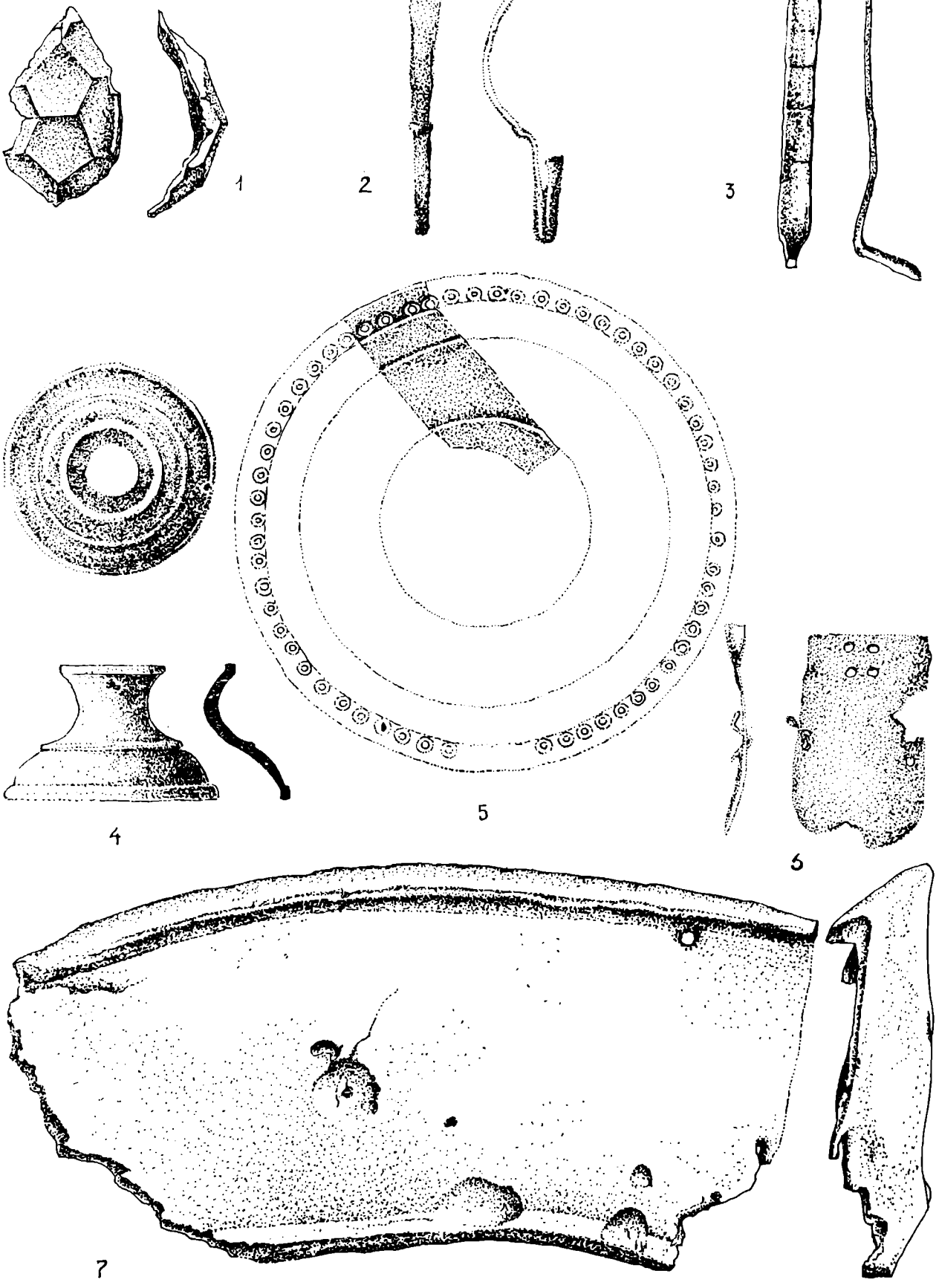

Pl. V. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Obiecte de bronz

Pl. V. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Objets en bronze.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

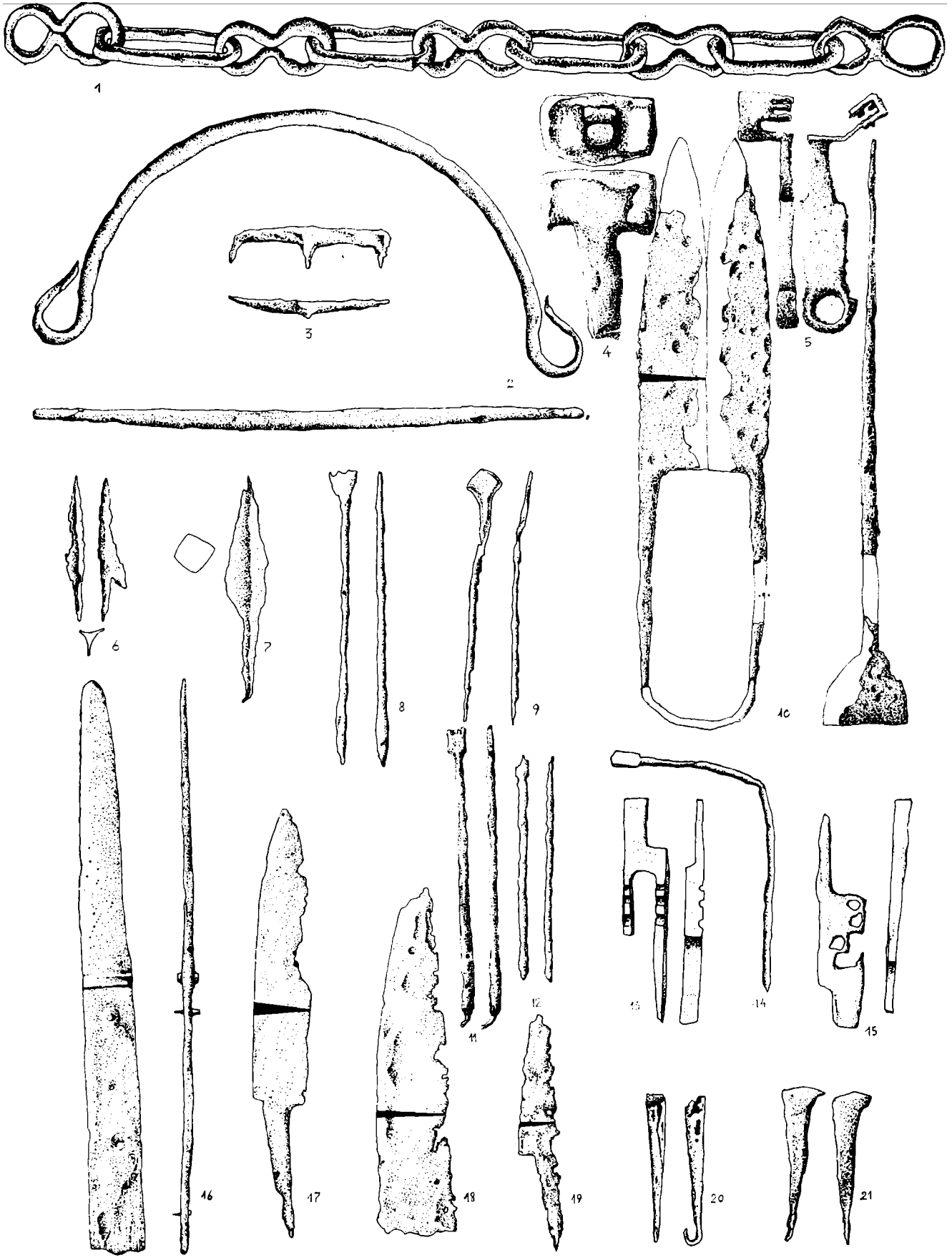

Pl. VI. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Obiecte de fier.

Pl. VI. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Objets en fer.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

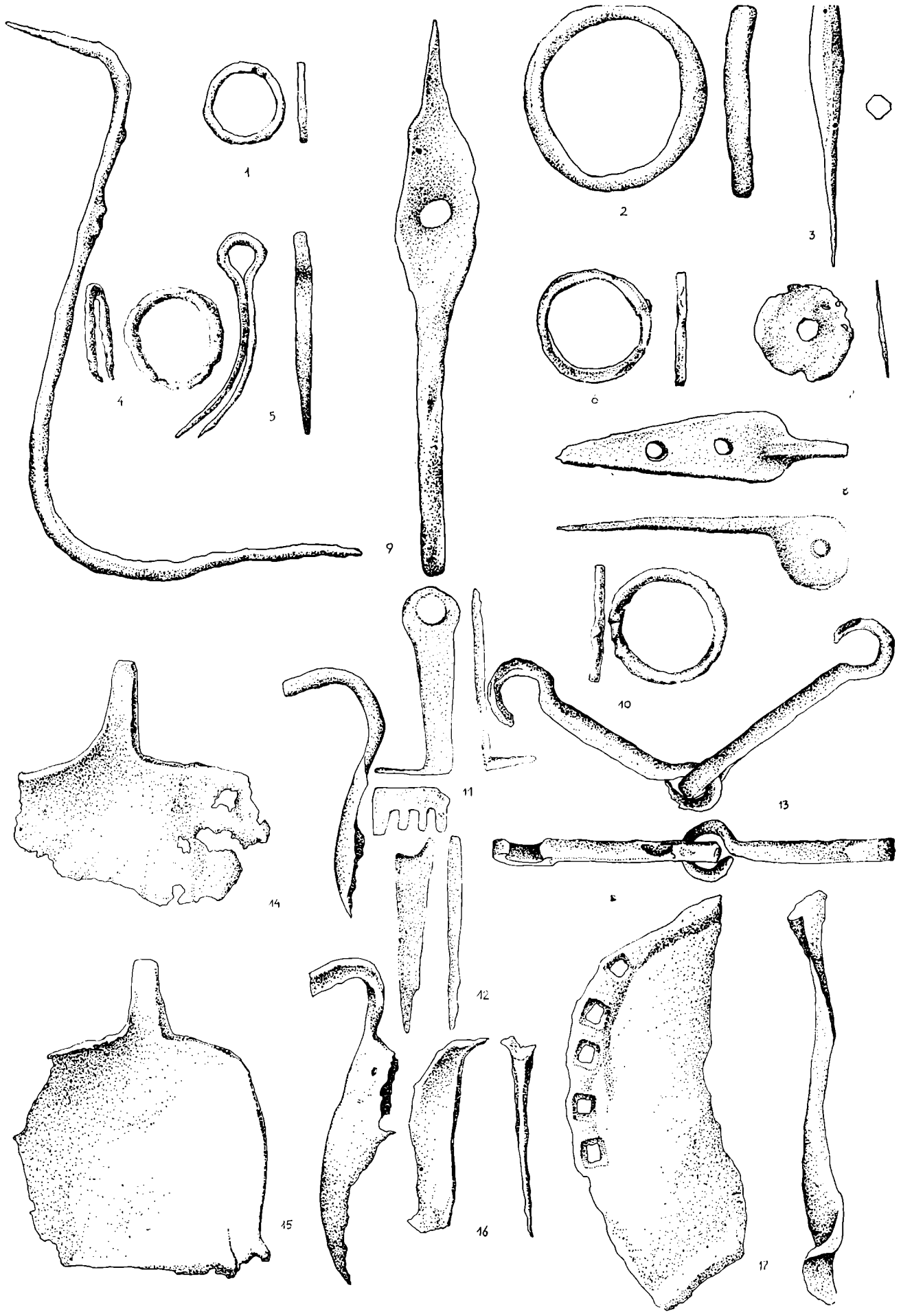

Pl. VII. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Obiecte de fier.

Pl. VII. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Objets en fer.

www.e-patrimoniu.ro www.cimec.ro

5

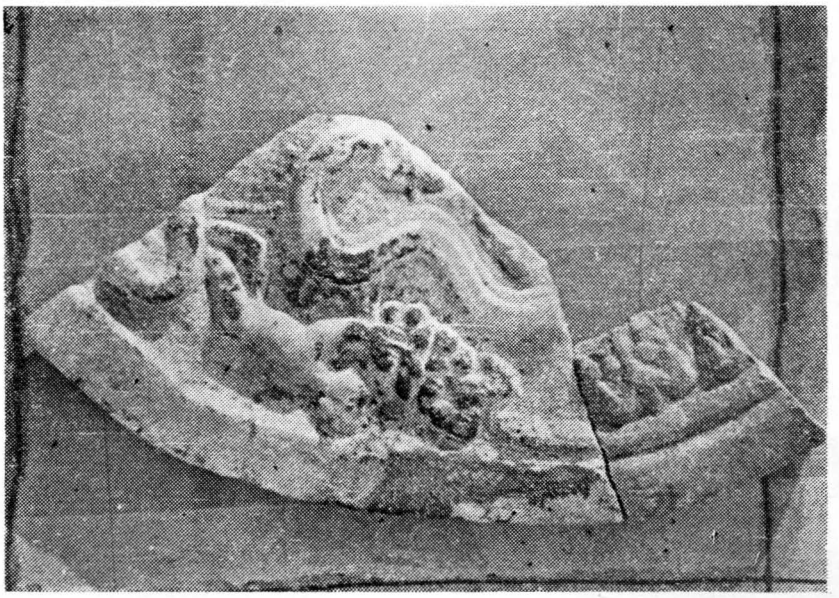

Fig. 5. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Fragmente de relief dionysiac.

Fig. 5. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Fragments d'un relief dionysiaque.

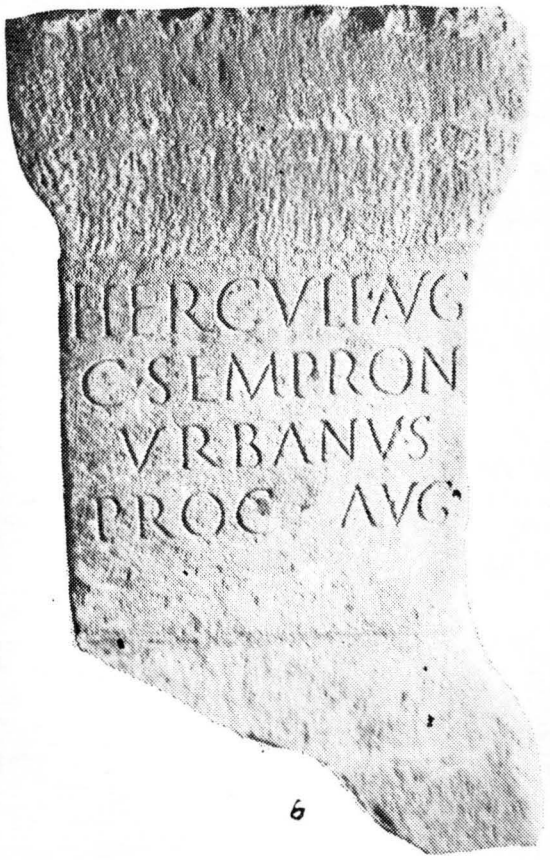

6

7

Fig. 6. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Inscripții.

Fig. 6. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Inscriptions.

Fig. 7. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Inscripții.

Fig. 7. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Inscriptions.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

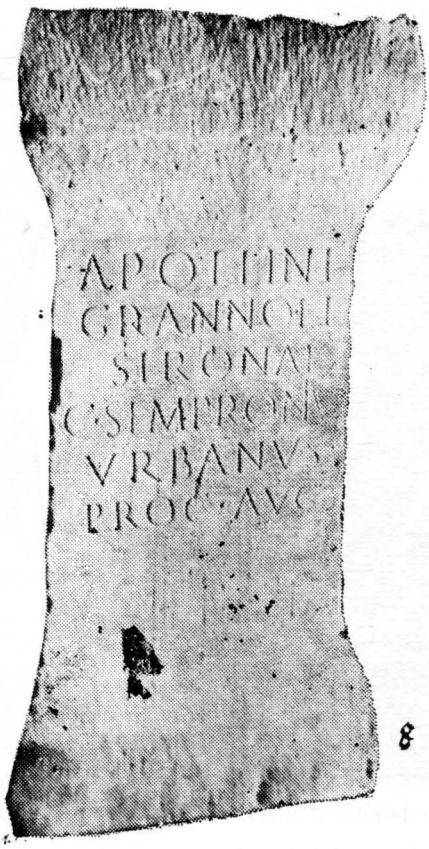

Fig. 8. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Inscripții.

Fig. 8. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Inscriptions.

Fig. 9. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Inscripții.

Fig. 9. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Inscriptions.

Fig. 10. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Inscripții.

Fig. 10. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Inscriptions.

www.e-patrimoniu.ro www.cimec.ro

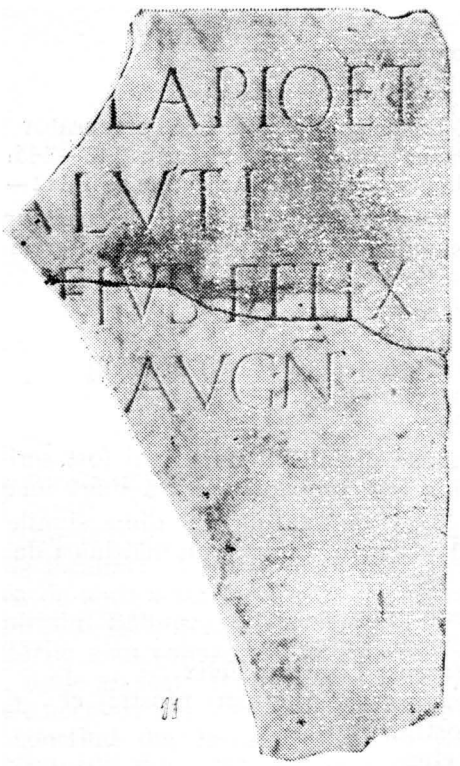

Fig. 11. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Inscripţii.

Fig. 11. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Inscriptions.

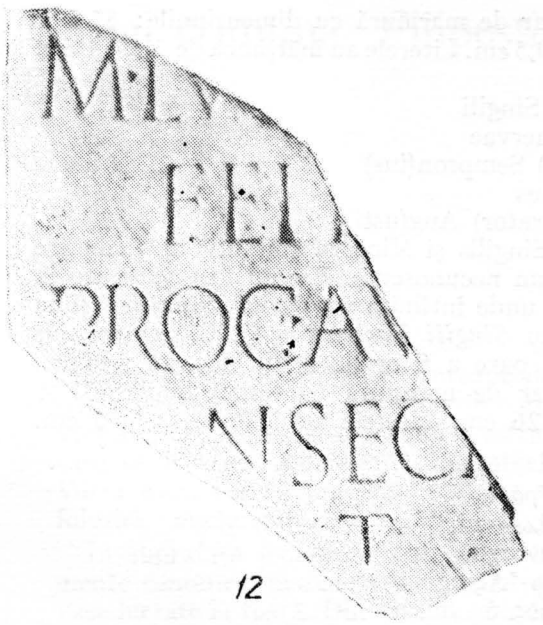

Fig. 12. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Inscripţii.

Fig. 12. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Inscriptions.

Fig. 13. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Inscripţii.

Fig. 13. Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Inscriptions.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

4. Altar de marmură cu dimensiunile: 87,5 × × 55 × 49,5 cm. Literele au înălțimea de 3,5—4 cm. Fig. 9

Marti Singili
et Minervae
C(aius) Sempron(ius)
Urbanus
proc(urator) Aug(usti)

Mars Singilis și Minerva sînt divinități iberice pînă acum necunoscute. Ele au fost venerate în Baetica, unde întîlnim un *fluvius Singilis* [9] și un municipiu *Singili Barbensium* [10]. C. Sempronius Urbanus pare a fi originar din această regiune.

5. Altar de marmură cu dimensiunile: 77 × × 39 × 26 cm. Literele au înălțimea de 3 cm. Fig. 10

Θεῷ Γράννῳ
Ἀπόλλωνι αἰεὶ
καὶ πανταχοῦ
ἐπηκόῳ Ἄξιος
Αἰλιανὸς ὁ
νεώτερος εὐχαριστηριον Ἰόνιος

Axius Aelianus iunior este fiul lui Q. Axius Aelianus, procurator al Daciei Apulensis între anii 235—238. Divinitatea celtică Apollo Grannus apare pentru prima oară într-o inscripție în limba greacă.

6. Două fragmente ale unei plăci de marmură. Împreună măsoară 83 × 47,5 × 4 cm. Înălțimea literelor: r. 1,2 = 6,5 cm; r. 3,4 = 6 cm. Fig. 11

[Aescu]lapio et
[S]aluti
[M(arcus) Luc]ceius Felix
[pro]c(urator) Aug(usti) n(ostri)

M. Lucceius Felix a fost procurator financiar al Daciei Apulensis între anii 242—245. Inscripția de mai sus se datează între anii 242—244.

7. Fragment al unei plăci de marmură cu dimensiunile: 28 × 25 × 14 cm. Literele au înălțimea de 4 cm. Fig. 12

M(arcus) Luc(ceius)
Feli]x]
proc(urator) Au[g(usti) n(ostri)]
[co]nsecr]a]
[v]it]

Numele divinității nu a mai fost scris fiindcă placa a fost probabil așezată lîngă imaginea ei.

8. Bază de statuie cu dimensiunile: 112 × × 60 × 44 cm. Literele au înălțimea de 4—5 cm. Fig. 13

Deae praesen-
tissimae Core
M(arcus) Lucceius Felix
proc(urator) Aug(usti) n(ostri) et
Hostilia Fausti-
una eius

Κόρη, identică cu Persephone este întîlnită pentru prima oară într-o inscripție latinească.

Inscripțiile au fost descoperite în suprafața SA.

LES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES À ULPIA TRAIANA SARMIZEGETUSA

RÉSUMÉ

Les auteurs présentent nouvelles précisions concernant la chronologie et la topographie de quelques monuments dont on connait pas encore la destination. Parmi eux il y a des découvertes des sculptures (Dionysos et Esculape), des objets en métal et 8 inscriptions qui mentionnent quelques *procuratores* de la province (voir I. Piso, ZPE, 60, 1983, p. 235—251)

[9] Plinius, *Nat. Hist.*, III, 10.
[10] vezi CIL, II, 2014—2023, 2025.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Cercetări arheologice în așezarea din secolele II-V e.n. de la Cîrligi comuna Filipești, jud. Bacău

IOAN MITREA

În campania de cercetări arheologice din 1981 au fost continuate săpăturile în așezarea de la Cîrligi, comuna Filipești, județul Bacău, în punctul numit de localnici „Rădi-Hărmănești", situat în marginea de nord a satului Cîrligi, pe terasa din stînga pîrîului Băhnișoara-Hărmănești.

Cercetările s-au concentrat în zona de vest a așezării, unde au fost săpate secțiunile VIII—XX și casetele necesare dezvelirii unor complexe arheologice, constînd din locuințe și gropi (fig. 1).

În săpăturile din 1981, au fost descoperite, sporadic, și materiale arheologice mai vechi, aparținînd epocii Latène (unele de factură bastarnică) [1]. Cele mai numeroase materiale aparțin unui orizont arheologic ce atestă prezența în acest loc a unei așezări din secolele II—IV e.n. Și în 1981 au fost descoperite cîteva fragmente ceramice, din vase, care, prin atributele lor intrinseci, indică o locuire ce poate fi datată la sfîrșitul secolului al IV-lea și începutul secolului al V-lea, confirmîndu-se, în acest fel, observațiile din 1979 [2].

Datorită faptului că stratul de pămînt în care se găsesc materialele arheologice se află la mică adîncime, fiind purtat prin lucrările agricole, nu am putut delimita, stratigrafic, nivelul corespunzător așezării din secolele II—III e.n., de nivelul așezării din secolul al IV-lea și eventual începutul secolului al V-lea e.n. Încadrarea cronologică a complexelor arheologice s-a făcut exclusiv pe baza analizei materialelor ceramice descoperite în aceste complexe.

Prin secțiunile săpate în 1981 au fost surprinse și apoi dezvelite, prin deschiderea unor casete, două locuințe (notate L_2 și L_3) și două gropi (notate G_1 și G_2).

Locuința nr. 2, surprinsă în secțiunea XIV, între metrii 7,65 și 12,70, a fost dezvelită în întregime, prin săparea secțiunii XV, precum și a spațiului dintre cele două secțiuni (fig. 2). Locuința L a fost construită la suprafața solului, fiind de formă rectangulară în plan, cu laturile de circa 4,25 × × 5,05 m. Limitele aproximative ale locuinței au fost stabilite pe baza delimitării suprafeței pe care s-au găsit resturi de lutuială arsă, provenită de la pereți, fragmente ceramice, pigmenți de cărbuni și oase de animale. Aproape de latura de sud și, respectiv, mai aproape de colțul de sud-vest al încăperii a fost dezvelită o vatră în groapă, care se adîncea cu 0,50 m față de nivelul podelei. Vatra avea pereții puternic arși, dovadă a unei folosiri îndelungate.

În suprafața locuinței, s-au găsit 46 de fragmente ceramice, marea majoritate provenind din vase lucrate la roată. Din totalul ceramicii lucrate la roată, 74% reprezintă ceramica cenușie fină, 15% ceramica cenușie zgrunțuroasă și 11% ceramica din pastă aspră sau zgrunțuroasă, de culoare cărămizie.

Foarte puținele fragmente ceramice lucrate cu mîna provin din vase de tipul borcanelor.

Fragmentele ceramice din această locuință, dintre care unele aflate sub bucățile de chirpic (lutuiala de la pereți), provin aproape în totalitate din vase lucrate la roată, neîntregibile, care, prin caracteristicile lor, se încadrează la sfîrșitul secolului al III-lea și în secolul al IV-lea e.n.

Locuința nr. 3. A fost surprinsă în secțiunea XVI, între metrii 38,50 și 42. Suprafața locuinței a fost surprinsă în paralel și în secțiunea XVII. Pentru dezvelirea întregii suprafețe a locuinței a fost săpată și o casetă pe latura de sud a secțiunii XVII (fig. 3). Locuința L_3 este de tipul locuințelor parțial îngropate în pămînt (bordei), avînd în plan orizontal o formă ușor trapezoidală, cu laturile de 3,25—4,25 × 4,00 — 4,24 m și colțurile rotunjite. Partea săpată în pămînt se adîncea cu circa 1,20—1,40 m față de nivelul actual de călcare al terenului, aflat într-o ușoară pantă, și cu 0,65 — 0,75 m față de limita inferioară a stratului de pămînt cu resturi arheologice.

Spre marginea de nord a locuinței a fost cruțată, în pămîntul viu, o laviță cu lățimea cuprinsă între circa 1,00 și 16,0 m, și mai înaltă cu circa 0,37 m față de nivelul podelei. În această locuință nu s-au găsit resturi ale instalației pentru foc.

În umplutura locuinței s-a găsit o mare cantitate de ceramică, fragmentară, din care s-au întregit doar cîteva vase. Din totalul ceramicii aflate în L_3, 83% reprezintă ceramica lucrată la roată și 17% ceramica lucrată cu mîna. Din totalul ceramicii lucrate la roată, specia cenușie fină reprezintă 54%; specia cenușie zgrunțuroasă 22%; cea neagră fină 3%; specia roșie fină 15%, iar cea portocalie fină și aspră 6%.

---

[1] Reamintim că prin cercetările din 1979, din acest loc, au fost descoperite materiale arheologice ce indică prezența unui cimitir bastarnic. Cf. Ioan Mitrea, Materiale, Tulcea, 1980, p. 433—434.

[2] Ioan Mitrea, *op. cit.*, p. 441.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

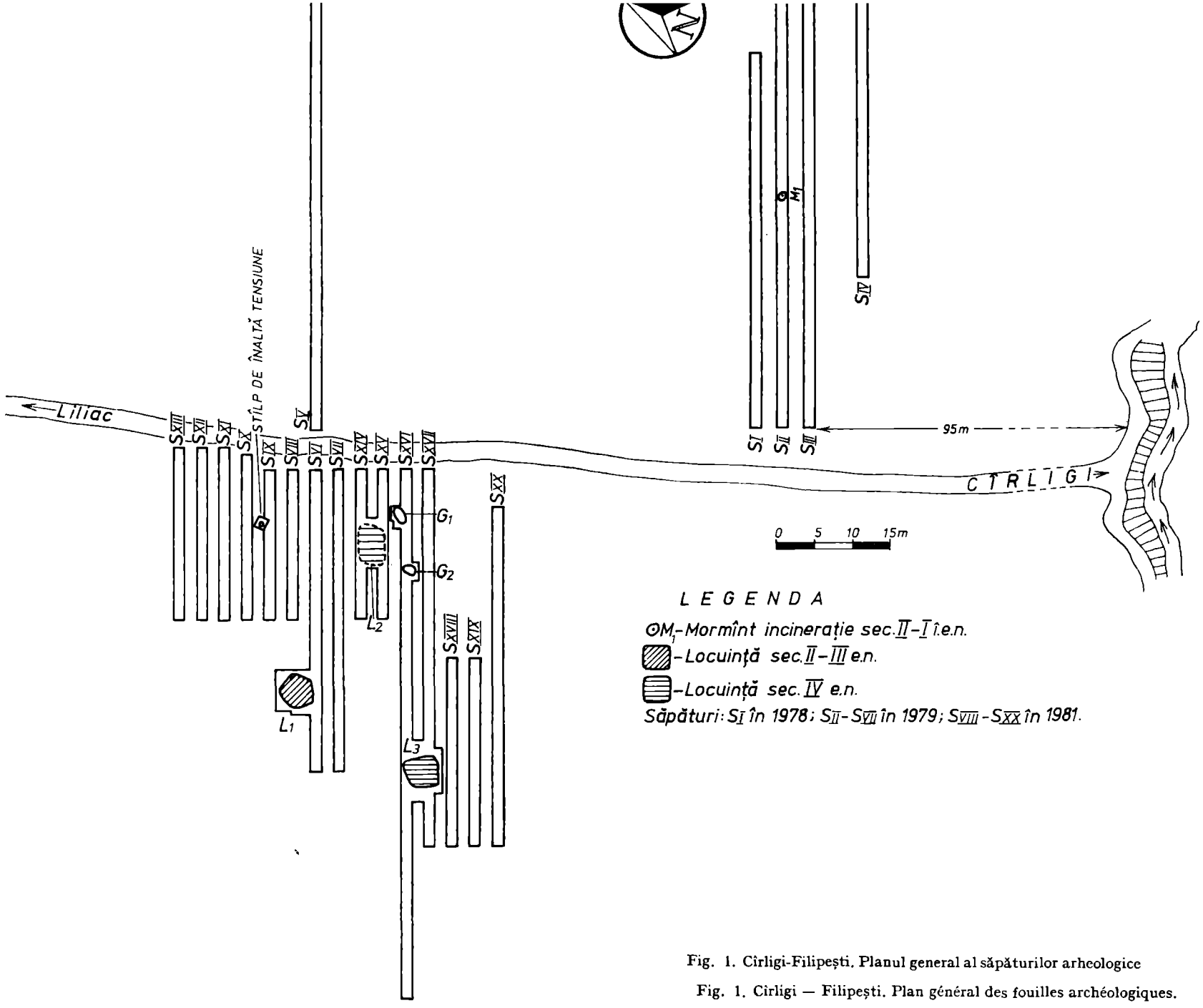

Fig. 1. Cîrligi-Filipești. Planul general al săpăturilor arheologice

Fig. 1. Cîrligi — Filipești. Plan général des fouilles archéologiques.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

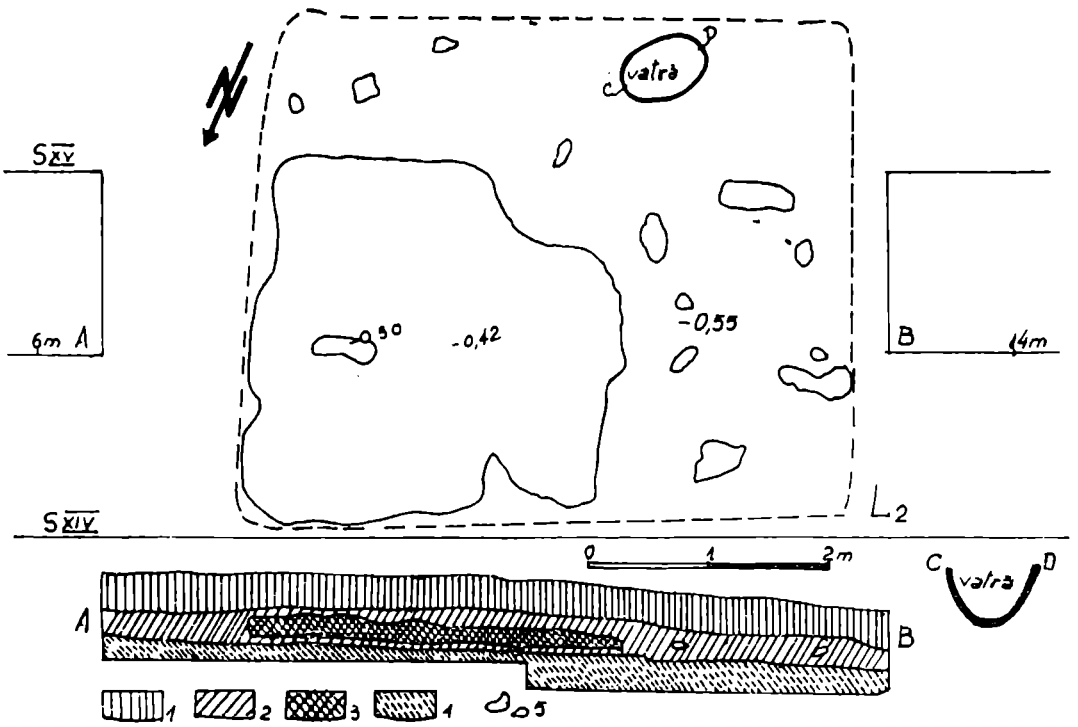

Fig. 2. Planul și profilul locuinței L_2. 1 sol vegetal; 2 sol cenușiu; 3 pământ cu chirpic, cărbuni și ceramică; 4 sol galben; 5 chirpic.

Fig. 2. Plan et profil de l'habitation L_2.

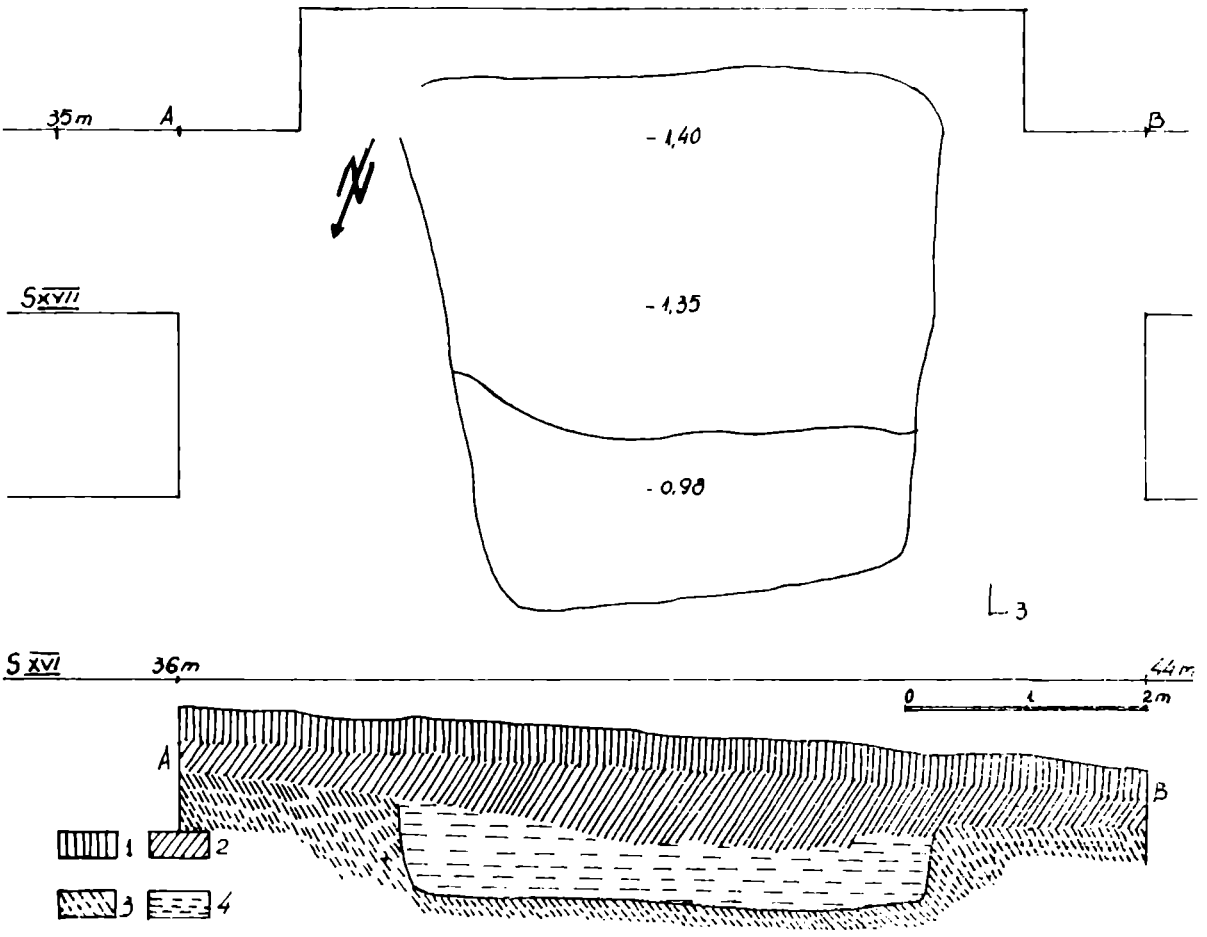

Fig. 3. Planul și profilul locuinței L_3. 1 sol vegetal; 2 sol cenușiu; 3 sol galben; 4 umplutură.

Fig. 3. Plan et profil de l'habitation L_3.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Pe lîngă ceramică, în umplutura locuinței L_3, s-au mai găsit fragmente de lutuială de la pereți, avînd imprimate urme de pari, pigmenți de cărbuni, precum și oase de animale și păsări.

Este posibil ca unele fragmente ceramice de tip carpic din pastă fină cenușie (fig. 5/1—4; fig. 7/1, 4, 7), precum și cele din pastă roșie, dintre care unele cu angobă și decor lustruit pe buză

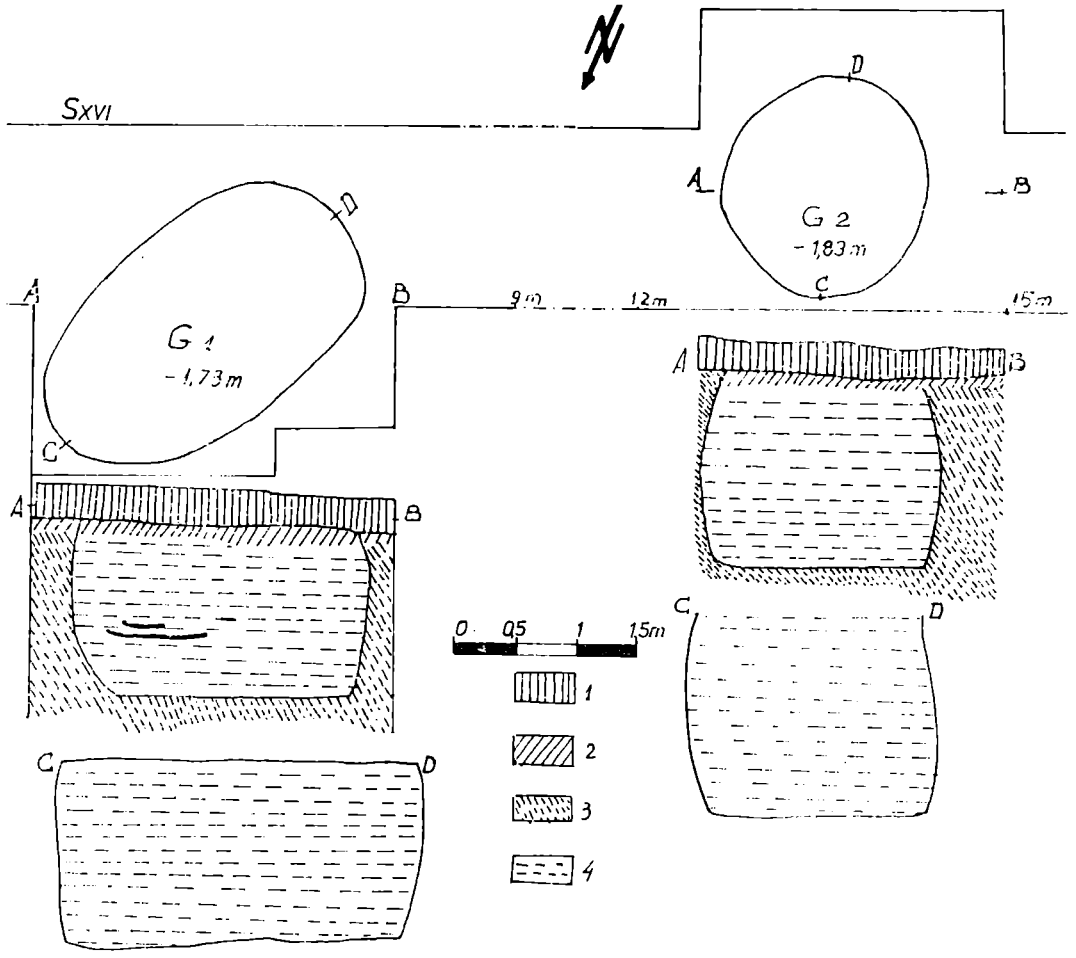

Fig. 4. Planul și profilul gropilor G_1 și G_2. 1 sol vegetal; 2 sol cenușiu; 3 sol galben; 4 umplutură.

Fig. 4. Plan et profil des fosses G_1 et G_2.

și corpul vasului (fig. 5/6; fig. 7/1), să fi fost antrenate în groapa bordeiului, după cum nu este exclus, ca unele forme de vase carpice, să se mențină pînă la începutul secolului al IV-lea e.n.

Că locuința L_3 aparține unui orizont de locuire ce poate fi datat la sfîrșitul secolului III-lea și în secolul al IV-lea e.n. o demonstrează materialele aflate în inventarul său. Dintre acestea, menționăm în primul rînd, un castron (fig. 6/5; fig. 8/8), de mici dimensiuni, lucrat cu mîna, dintr-o pastă cu multe cioburi în compoziție, avînd gura arcuită spre interior. Pereții castronului au culoarea cărămizie în exterior și neagră în interior. Acest tip de vas, străin de mediu local, reprezintă o influență nordică [3], și poate fi atribuit secolului al IV-lea.

Tot din inventarul locuinței L_3, face parte și o ceașcă (fig. 6/1; fig. 8/4) de dimensiuni mici, care a fost lucrată cu mîna, din pastă cu cioburi în compoziție. Ceașca, de culoare cărămizie, cu baza mică, pereții larg evazați și marginea gurii subțiată, se încadrează în tipul de cești fără toartă, ornamentate cu alveole deasupra bazei. O a doua ceașcă, aproape identică cu cea descrisă, a fost descoperită în secțiunea XVII (fig. 6/2; fig. 8/6).

Cestile fără toartă se întîlnesc în faza tîrzie a culturii carpice. [4] Tipurile de cești fără toartă, ornamentate cu alveole deasupra bazei, se întîlnesc mai ales în complexe datate în a doua jumătate a secolului al III-lea e.n. și în secolul al IV-lea e.n. Așa, de exemplu, mai multe cești fără toartă, decorate cu alveole deasupra bazei, ase-

[3] Un castron asemănător, considerat de factură nordică, a fost descoperit în necropola de la Bîrlad-Valea Seacă, Cf. V. Palade, Materiale, Tulcea, 1980, p. 410, fig. 3/3 și p. 412.

[4] Gh. Bichir, *Cultura carpică*, București, 1973, p. 68—69.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

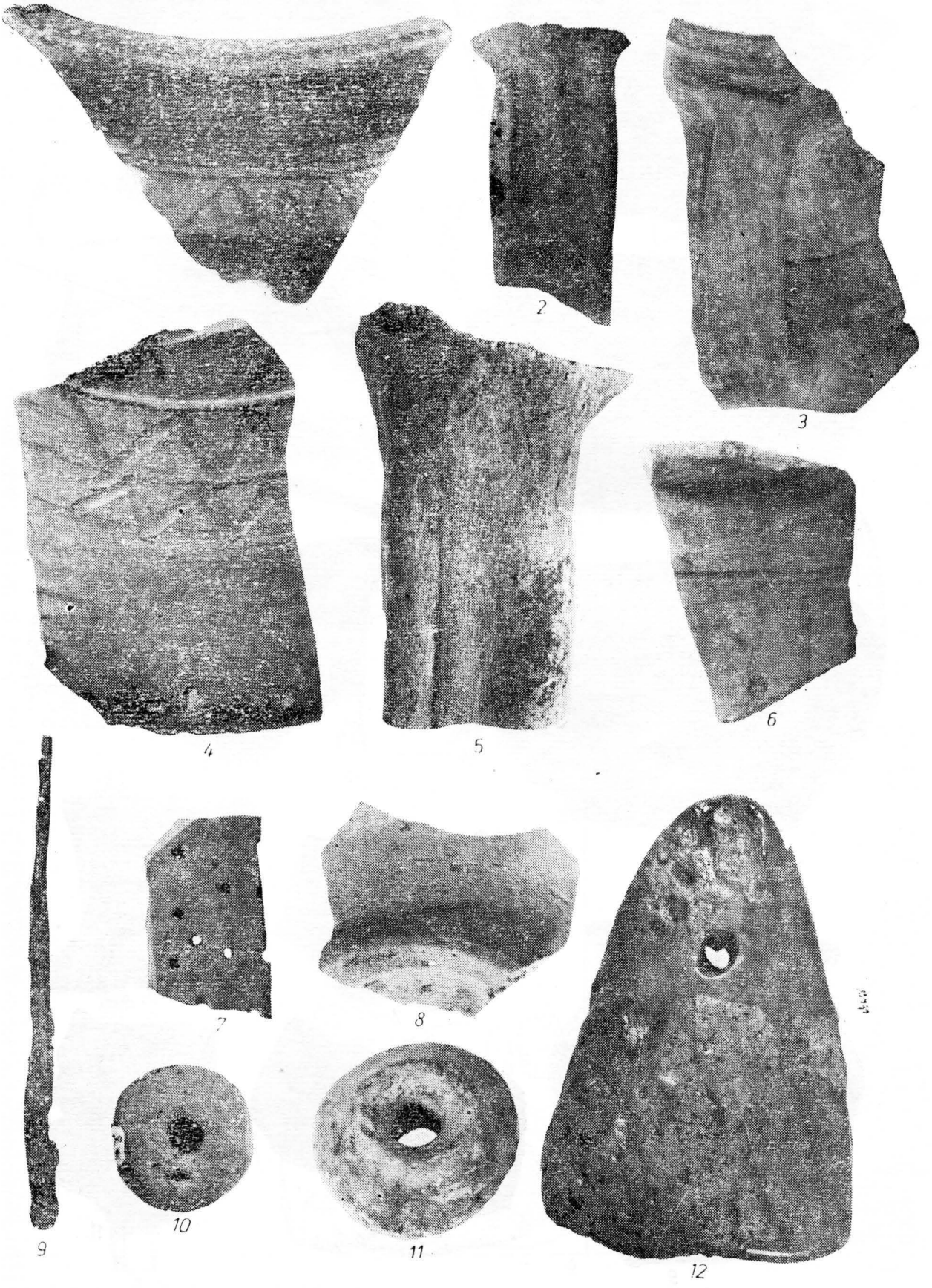

Fig. 5. Ceramică, obiecte din fier și lut, din sec. II—III e.n.

Fig. 5. Céramique, objets en fer et en argile, des IIe—III siècles.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

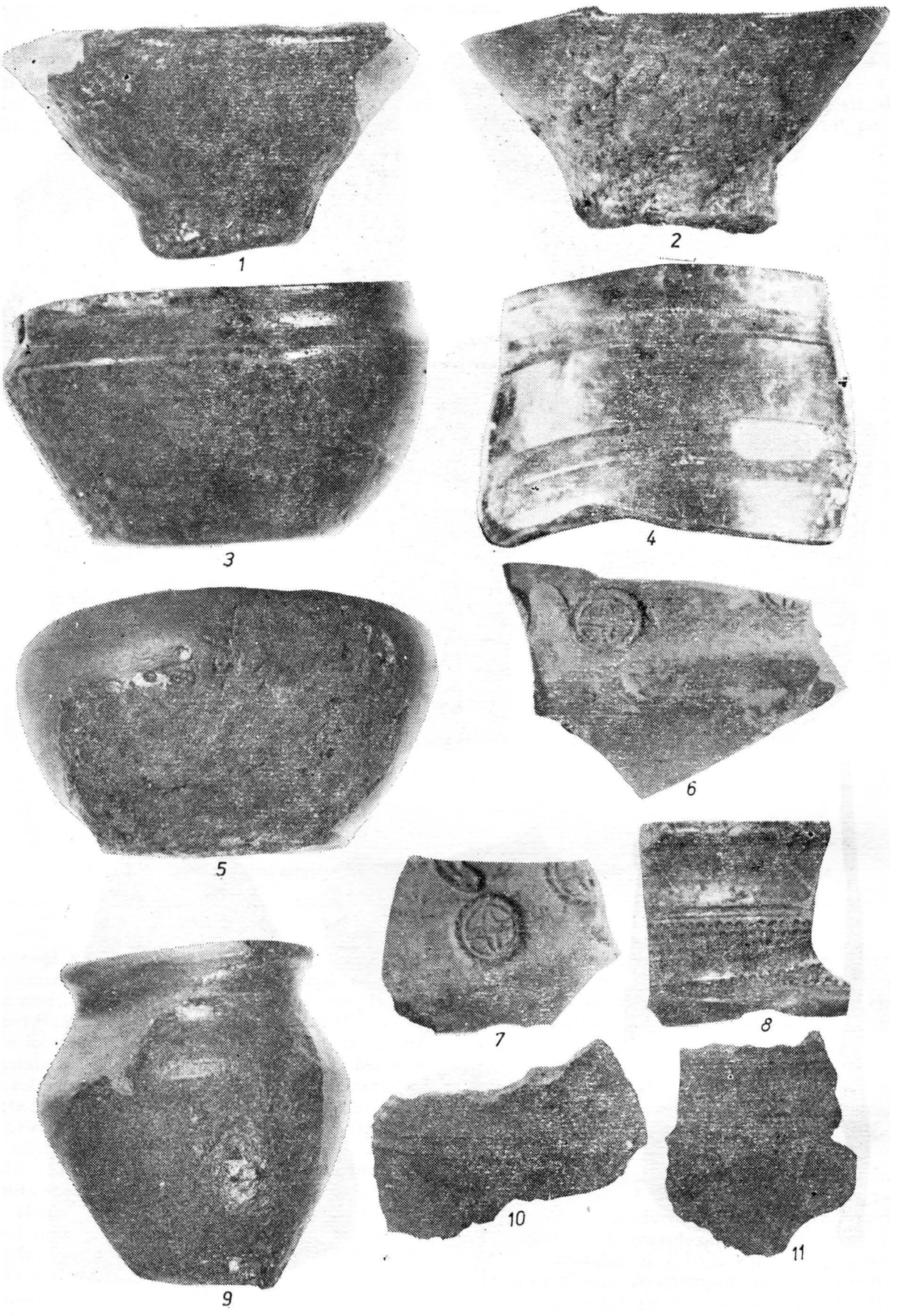

Fig. 6. Ceramică și fragment de pahar (4) din sec. IV și începutul sec. V e.n.

Fig. 6. Céramique et fragment de verre (4) du IVe siecle et le commencement du Ve siècle n.è.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

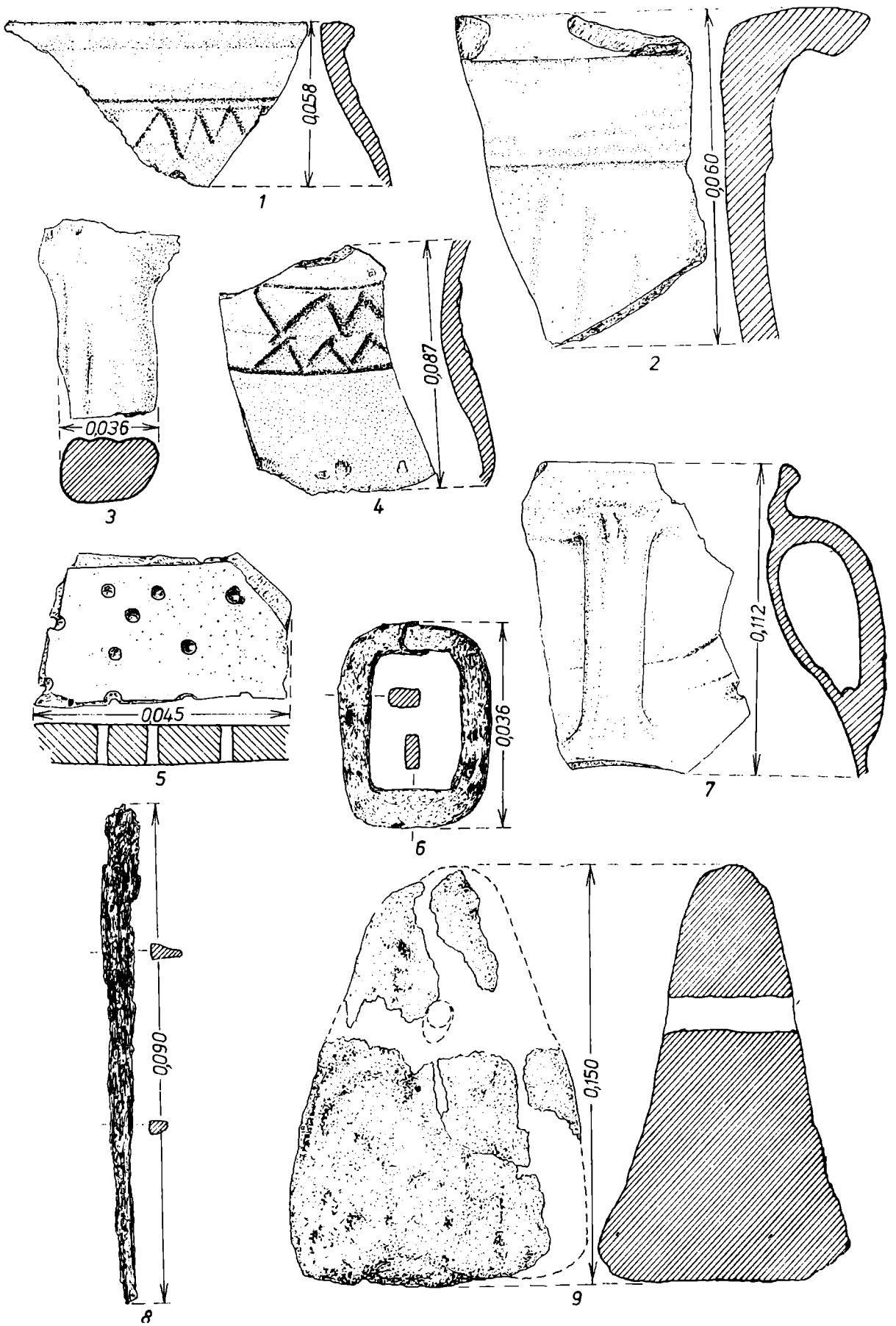

Fig. 7. Ceramică, obiecte din fier şi lut, din sec. II—III e.n.

Fig. 7 Céramique, objets en fer et en argile des IIe —IIIe siècles.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

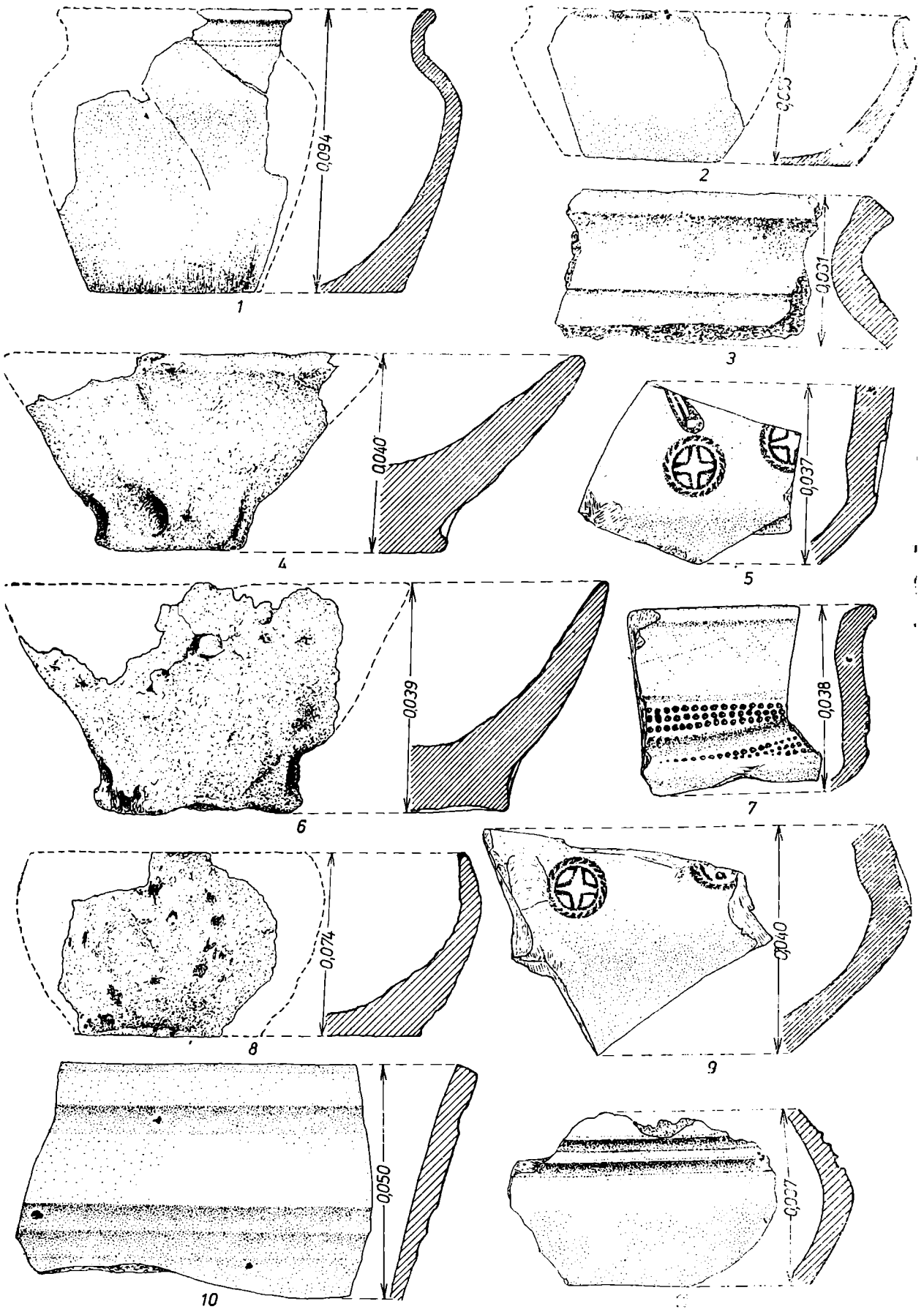

Fig. 8. Ceramică și fragment de pahar (10), din sec. IV și începutul sec. V e.n.

Fig. 8. Céramique et fragment de verre (10), du IVe et le commencement du V siècle n.è.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

mănătoare exemplarelor descoperite la Cîrligi-Filipești, au fost găsite în castrul roman de la Gilău [5]. Cești fără toartă, dintre care una decorată cu alveole deasupra bazei, au fost descoperite și în necropola de tip Sîntana de Mureș de la Bîrlad-Valea Seacă [6].

Avînd în vedere caracteristicile ceramicii descoperite în locuința L_3 (castronul și ceașca, precum și alte fragmente ceramice) atribuim acest complex unei etape cronologice cuprinse între sfîrșitul secolului al III-lea și prima jumătate a secolului al IV-lea e.n. Foarte probabil, materialul ceramic descoperit în L_3 ilustrează o fază finală a culturii carpice și de început a culturii Sîntana de Mureș, după cum nu este exclus ca unele din aceste materiale ceramice să ateste prezența în această așezare a unor elemente de tipul celor specifice „culturii tumulilor carpatici" [7].

Dintre complexele descoperite în 1981, mai menționăm două gropi.

Groapa nr. 1, surprinsă parțial în secțiunea XVI, între metrii 5,40 — 7,60, a fost dezvelită în totalitate, prin săparea unei casete pe latura de nord a secțiunii amintite.

Groapa (fig. 4/G_1) avea o formă ovală în plan orizontal, cu axele de 2,95 × 1,70 m, adîncindu-se cu 1,73 m față de nivelul actual al terenului. În umplutura gropii s-au găsit cîteva fragmente ceramice, cenușii, atipice, dar și fragmente din pastă zgrunțuroasă, provenind din vase de tip Sîntana de Mureș.

În umplutura gropii s-au mai găsit cîteva oase de animale, pigmenți de cărbuni, iar la 1,18 m adîncime, de la nivelul actual al terenului, o dungă de cărbuni, lungă de 0,90 m și groasă de 3—4 cm. Caracteristicile fragmentelor ceramice descoperite, permit atribuirea acestei gropi așezării din secolul al IV-lea e.n.

Groapa nr. 2 a fost surprinsă tot în secțiunea XVI, între metrii 12,70 și 14,40. Deschiderea unei casete, pe latura de sud a secțiunii, a permis dezvelirea în întregime a suprafeței acestei gropi și săparea ei integrală.

Groapa (fig. 4/G_2) era aproximativ de forma unui butoi, avînd gura puțin mai mică decît fundul, care se află la 1,83 m față de nivelul actual de călcare. În umplutura gropii s-au găsit foarte puține materiale. Dintre acestea menționăm cîteva mici fragmente din pastă fină cenușie, provenite din vase de tip carpic și un fragment dintr-o toartă de amforă, din pastă aspră, de culoare alburie-gălbuie, cu pete de la arderea secundară, avînd nervură mediană, mărginită de șanțuri (fig. 5/5; fig. 7/3). Aceste cîteva materiale fac posibilă atribuirea gropii G_2 nivelului corespunzător așezării carpice.

Așezării carpice îi aparțin și alte materiale descoperite în secțiunile săpate, între care menționăm: mai multe fragmente ceramice, un suport din lut ars pentru frigare (fig. 5/12; fig. 7/9), o dăltiță (gravoar?) (fig. 5/5; fig. 7/8) și o cataramă (fig. 7/6) din fier și două fusaiole din lut (fig. 5/10, 11).

Deși materialele carpice descoperite în 1981 indică o fază tîrzie din evoluția acestei culturi, ca și inventarul locuinței L_1 descoperită în 1979 [8], menționăm că începuturile așezării carpice de la Cîrligi, punctul „La Rădi-Hărmănești", pot fi situate în secolul al II-lea e.n. Pentru aceasta pledează unele fragmente ceramice descoperite în diferite secțiuni, fragmente care provin din vase lucrate la roată, caracteristice fazei timpurii a culturii carpice, precum și descoperirea întîmplătoare, în perimetrul așezării, a două monede romane imperiale [9], respectiv un denar de argint de la Traian (anii 101—102) și un denar de argint de la A. Pius (anii 140—143).

Dacă nivelul aparținînd secolului al IV-lea e.n. este ilustrat de inventarul locuințelor L_2 și L_3, precum și de unele materiale ceramice descoperite în secțiunile săpate (fig. 6/9; 8/1), este locul să menționăm că și în 1981 au fost descoperite cîteva materiale arheologice, care par a indica o locuire tîrzie în această așezare, posterioară culturii Sîntana de Mureș de „tip clasic", respectiv o etapă ce ar putea fi datată la sfîrșitul secolului al IV-lea și începutul secolului al V-lea e.n. Pe lîngă cîteva fragmente ceramice, provenite din vase lucrate la roată, din pastă zgrunțuroasă, ornamentate cu striuri, (fig. 6/10, 11; 8/11), menționăm și două fragmente ceramice din pastă fină, de culoare cenușie, ornamentate cu motive stampilate (fig. 6/6,7; 8/5, 9), precum și un fragment, tot din pastă fină, mai închis la culoare, ornamentat cu motive realizate cu rotița (fig. 6/8; 8/7).

Decorul ștampilat, de origine romană, care nu se întîlnește pe ceramica din faza timpurie a culturii Cerneahov [10], apare pe ceramica din necropola din secolul al IV-lea și începutul secolului al V-lea e.n. de la Bîrlad-Valea Seacă [11], precum și pe ceramica din așezarea de la Biharea, într-un orizont „datînd mai degrabă din secolul al V-lea" [12]. În stadiul actual al cercetărilor, considerăm că și fragmentele ceramice, din pastă fină, gălbui-portocalie, decorate cu motive geometrice realizate prin incizie, cu rotița sau prin ștampilare, descoperite în 1979 [13], aparțin tot unei etape tîrzii din

[5] Dan Isac, Materiale, Tulcea, 1980, p. 296, fig. 5 și p. 297.

[6] Vasile Palade, Materiale, Tulcea, 1980, p. 409—412; fig. 3/3.

[7] Virgil Mihăilescu-Bîrliba, Nicolae Mirițoiu, Mircea Șt. Udrescu, Materiale, Tulcea, 1980, p. 246 și urm. Cf. și Raportul din 1981, prezentat la Sesiunea de la Vaslui din 25—28 III 1982.

[8] Ioan Mitrea, *op. cit.*, p. 436.

[9] Monedele, descoperite întîmplător, în primăvara anului 1979, pe arătură, au intrat în colecțiile Muzeului județean de istorie și artă Bacău (inv. 24871 și inv. 249870) și au fost descifrate de Virgil Mihăilescu-Bîrliba, căruia îi mulțu mim și pe această cale.

[10] E. A. Sîmonovici, MIA, Moscova, 116, 1964, p. 336—338.

[11] Vasile Palade, *op. cit.*, p. 413, fig. 6/5.

[12] Sever Dumitrașcu, Materiale, Tulcea, 1980, p. 141.

[13] Ioan Mitrea, *op. cit.*, p. 440—441, fig. 8/1—4; fig. 9/1—4. atribuite unei etape timpurii a culturii Sîntana de Mureș,

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

evoluția așezării, respectiv o etapă ce s-ar data la sfîrșitul secolului al IV-lea și începutul secolului al V-lea e.n. Tot acestei etape, probabil, îi aparțin și un mic castron, lucrat la roată, din pastă cenușie, cu o angobă neagră (fig. 6/3; 8/2), precum și un fragment de pahar, din sticlă, de culoare alb-gălbuie, decorat cu o canelură aproape de gură și două caneluri mai jos (fig. 6/4; 8/10).

*

Cercetările arheologice de la Cîrligi-Filipești, pun în evidență o continuitate de viață neîntreruptă a populației autohtone din secolul al II-lea e.n. pînă, foarte probabil, la începutul secolului al V-lea e.n.

Materialele arheologice caracteristice fazei finale a culturii carpice, datată în a doua jumătate a secolului al III-lea și la începutul secolului al IV-lea e.n. care se întîlnesc și în complexele din etapa imediat următoare, evidențiază, contribuția carpilor la cristalizarea culturii Sîntana de Mureș. Nu mai puțin importante sînt dovezile arheologice ce probează o posibilă locuire, în această așezare, la sfîrșitul secolului al IV-lea și începutul secolului al V-lea e.n.

Pătrunderea unor elemente germanice la începutul secolului al IV-lea precum și intervenția hunilor de la sfîrșitul aceluiași secol nu au dislocat populația autohtonă, mai ales din regiunile mai retrase, subcarpatice, zonă în care se află și așezarea de la Cîrligi-Filipești.

Dacă avem în vedere că la circa 1,5 km vest de așezarea de la Cîrligi, punctul „Rădi-Hărmănești", se află situată așezarea de la Izvoare-Bahna, din secolele VI—IX e.n. [14], se observă că în această microzonă, de pe valea pîrîului Băhnișoara-Hărmănești, se evidențiază o continuitate de locuire, preponderent autohtonă, din secolele II—III e.n., pînă în secolul al IX-lea e.n., respectiv din epoca dacilor liberi pînă în momentul încheierii procesului de etnogeneză și cristalizării culturii vechi românești.

În răstimpul și spațiul amintit, evident că se constată o anume mobilitate a comunităților autohtone, dar această mobilitate s-a circumscris unei stabilități microzonale.

Această încheiere, ce se impune a fi întărită cu noi argumente, pune în lumină importanța investigației arheologice microzonale, pentru problema continuității și obligă la continuarea cercetărilor atît la Cîrligi-Filipești cît și la Izvoare-Bahna.

[14] Ioan Mitrea, Carpica, 1973—1974, p. 55—76; idem, Carpica, 10, 1978, p. 205—252.

RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES DANS L'HABITAT DU II — Ve SIÈCLES DE CÎRLIGI COM. de FILIPEȘTI DÉP. DE BACĂU

RÉSUMÉ

En 1981, on a continué les recherches archéologiques dans l'habitat de Cîrligi, com. de Filipești, dép. de Bacău.

On a découvert de nouveaux complexes archéologiques parmi lesquels les habitations (L_2 et L_3) qui ont été attribuées à la suite de l'analyse de leur inventaire, au IVe siècle n.è. ainsi que deux fosses où l'on a trouvé peu de matérieuax, archéologiques (G_2 attribuée au IIIe siècle n.è., et G_1 datée du IVe siècle n.è.).

Outre les matèriaux des complexes mentionnés, dans la couche aux restes archéologiques, on a trouvé des fragments céramiques qui indiquent une habitation, dans la zone examinée, aux II—IIIe siècle n.è., tandis que d'autres matériaux attestent une phase tardive dans l'évolution de cet habitat, en espèce une phase qui peut être placée à la fin du IVe siècle et au commencement du Ve siècle n.è.

Les données obtenues en 1981 s'ajoutent à celles des années antérieures, prouvant l'existance à Cîrligi d'un habitat qui a commencé au II—IIIe siècle n.è. et a continué jusqu'au commencement du Ve siècle n.è.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Noi morminte de epocă romano-bizantină la Tomis

V. LUNGU, C. CHERA-MĂRGINEANU

Lucrările edilitare de la intersecția Bd. 1 Decembrie 1918 cu str. Stabilizării au prilejuit efectuarea unor săpături de salvare. Astfel a fost cercetat un important lot de morminte aparținînd epocii romano-bizantine, care se adaugă celorlalte sute de lăcașuri sepulcrare, cercetate și înregistrate pînă acum, aparținînd diverselor necropole ale Tomisului [1].

Avînd la bază criteriul tehnicii de construcție am împărțit mormintele din necropola tomitană, aparținînd epocii romano-bizantine, în următoarele tipuri:

A. Morminte în firidă și cu cameră de acces, cu variantele:
   — morminte cu o firidă și cu cameră de acces (fig. 1/1);
   — morminte cu două firide și cu cameră acces comună (fig. 1/2).

B. Morminte simple (groapă rectangulară) (fig. 1/3).

C. Morminte în țigle — și anume varianta cu scheletul încadrat de țigle pe una din laturile lungi și una din laturile scurte, la cap (fig. 1/4).

În total au fost cercetate 37 de morminte, dintre care 30 aparțin primului tip menționat, șase celui de al doilea, iar unul se încadrează în ultimul tip. Din cele 30 de morminte în firidă și cu cameră de acces, 11 conțineau urme de lemn de la sicrie, 14 nu aveau astfel de urme, unul era mormînt cenotaf, iar restul de patru morminte sînt lipsite de observațiile necesare. Trei dintre mormintele simple prezintă urme de sicrie în timp ce celelalte trei sînt lipsite de prezența acestui element. Mormîntul în țigle nu prezintă urme de sicriu.

Se impune a aminti, cel puțin cu titlu informativ, că în profilul malului dinpre est au apărut cîteva morminte în țigle, așezate în două pante, dar nu au fost încă cerctate.

Numărul mare al mormintelor în firidă și cu cameră de acces (30 din cele 37 de morminte cercetate) constituie pentru Tomis o particularitate aparte, dacă ținem cont de faptul că în Scythia Minor o situație asemănătoare nu o întîlnim nici la Callatis, unde numărul mormintelor în firidă este extrem de redus, majoritatea constituind-o cele de tip cistă, construite din piatră, și cele simple [2], și nici la Piatra Frecăței [3], unde nu au fost încă semnalate. Acest tip de mormînt apare la Tomis pentru prima dată în a doua jumătate a secolului III e.n., este foarte răspîndit în secolul al IV-lea și se întîlnește chiar și în secolele V—VI e.n. Astfel pentru perioada romano-bizantină, acest tip își găsește corespondențe pentru Dobrogea numai la Callatis, dar în număr redus. Ele sînt semnalate, pentru zona nordică a Mării Negre, în zona Chersonesului, fiind datate în secolele V—VI e.n. Astfel de morminte sînt semnalate în sudul Dunării la Varna și Provadia, cele din urmă fiind săpate în stîncă, considerate paleocreștine și datate în a doua jumătate a secolului al IV-lea și prima jumătate a secolului următor. Acest sistem de înmormîntare este frecvent în Siria, unde se întîlnesc morminte asemănătoare în ceea ce privește planul de construcție. Nu este exclusă o influență a tehnicii constructive a mormintelor siriene asupra celor din Tomis, acest transfer de influență manifestîndu-se și mai tîrziu, în cadrul fenomenului de răspîndire a creștinismului, în care rolul predominant l-au jucat elementele etnice venite din Orient. Tot în acest sens trebuie amintite și multiplele relații existente între Scythia Minor și regiunile orientale (Asia Mică, Egipt, Siria).

Mormintele simple, ce apar din cele mai vechi perioade, sînt foarte frecvente în necropolele romano-bizantine și găsirea unor analogii este, considerăm noi, de prisos.

Mormintele în țigle, spre deosebire de cele în firidă și cu cameră de acces care apar, așa cum am arătat, în a doua jumătate a secolului al III-lea, sînt semnalate în epoca romană începînd cu secolul al IV-lea, ele continuînd să apară pînă în secolul al VI-lea. În Dobrogea, asemenea morminte au apărut la Piatra Frecăței și Mangalia

Diferitele morminte au apărut la adîncimi foarte variate. Astfel, mormintele în firidă și cu cameră de acces au fost semnalate la adîncimi cuprinse între 2 și 5 m, majoritatea fiind însă găsite la adîncimi între 2,50 și 3,50 m. Majoritatea mormintelor simple au fost surprinse la adîncimi

[1] V. Barbu, St. Cl., 3, 1961, p. 203—225 — lucrare ce cuprinde necropolele Tomisului începînd din epoca elenistică și pînă în sec. IV e.n.

[2] C. Preda, *Callatis. Necropola romano-bizantină*, București 1980, p. 15—22.

[3] A. Petre Materiale, 8, 1962, p. 565 și 586.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

cuprinse între 2,10 și 2,50 m, excepție făcînd două morminte apărute la 3 și respectiv, 4,50 m adîncime. Mormîntul în țigle a apărut la o adîncime de 3 m.

RITUL ȘI RITUALUL

În toate mormintele cercetate s-a observat practicarea în exclusivitate a ritului înhumației. Pe lîngă înmormîntările individuale (care reprezintă dealtfel majoritatea) au fost semnalate și înmormîntări colective de 2 pînă la 4 schelete în fiecare mormînt. S-a semnalat și un mormînt cenotaf — apariție singulară pînă în prezent.

Înhumarea mai multor schelete într-un singur mormînt nu reprezintă o excepție făcută de necropola tomitană, morminte cu două schelete apărînd și în necropola de secol IV e.n. de la Histria; situații similare întîlnim și în nordul Mării Negre și, mai cu seamă, în necropolele tîrzii din Pannonia. Din acest punct de vedere necropola callatiană se detașează net, deoarece aici întîlnim chiar și cîte șase pînă la unsprezece schelete într-un singur mormînt. La Tomis, mormîntul nr. 30, cu două firide și cameră de acces comună și mormîntul nr. 8, în firidă și cu cameră de acces, cu șase, respectiv trei schelete, demonstrează o situație similară.

Majoritatea mormintelor sînt orientate V—E, cu mici devieri inerente, după binecunoscutul obicei creștin. Două morminte — M.24 și M.29 — sînt orientate NV—SE, iar unul — M.32 — NE—SV. Poziția scheletelor nu prezintă diferențe prea mari de la un mormînt la altul, toate fiind așezate pe spate, în poziție întinsă, cu mîinile ușor îndoite din cot, de cele mai multe ori spre sau pe oasele bazinului, alteori așezate pe abdomen sau întinse pe lîngă corp. Orientări și poziții similare ale scheletelor se constată în necropolele romano-bizantine din Pannonia. În Dobrogea situații asemănătoare apar la Callatis și Piatra Frecăței. Într-un singur mormînt s-a găsit un schelet cu picioarele încrucișate (M.17); aceeași poziție a fost semnalată la Mangalia [4] și la Mitreni, într-un mormînt aparținînd orizontului cultural Sîntana de Mureș-Cerneahov. Poziția încrucișată a membrelor inferioare ale scheletului din M.17 sîntem înclinați s-o atribuim unui element al ritualului creștin, această ipoteză fiind valabilă și pentru cazurile de la Callatis.

INVENTAR. TIPURI DE OBIECTE

Oarecum surprinzător este faptul că, în cele 37 de morminte cercetate, nu s-a găsit nici un obiect ceramic, această situație neexcluzînd posibilitatea ca săpăturile viitoare să pună în evidență și astfel de inventar funerar. O situație contrastantă oferă din acest punct de vedere Callatisul, unde ceramica apare frecvent și este relativ variată.

Inventarul funerar era așezat în regiunea craniilor, la mijloc sau la picioare. Deși sărac, materialul arheologic descoperit pînă acum — vase de sticlă, fibulă, cataramă, mărgele, cercei, inel din bronz — își găsește ușor analogii în provinciile imperiului, ceea ce indică o integrare organică în orizontul cultural provincial-roman. Sărăcia inventarului funerar nu trebuie, firește, interpretată în sensul unei crize economice-politice care să se fi repercutat pe tărîm ritual-religios, fiind bine știut că epoca romano-bizantină reprezintă, în Dobrogea, o lungă perioadă de stabilitate politică și prosperitate economică. Austeritatea inventarului din morminte este cert, indisolubil legată de perceptele religiei creștine, care cîștiga tot mai mult teren. La religia creștină aderă o mare a parte populației din diverse straturi sociale, în special după anul 313, cînd împărații Constantin și Licinius emit binecunoscutul edict de la Milan, prin care se proclama libertatea de cult și egalitatea în drepturi pentru toate religiile din imperiu.

Printre obiectele de inventar mai des întîlnite în morminte, dar nu și foarte frecvente, se numără și vasele de sticlă.

VASE DE STICLĂ

Unguentarii cu corpul globular, gîtul tubular înalt, cu buza inelară sau răsfrîntă în afară. Au fost descoperite două asemenea vase, dintre care unul are corpul mult teșit, iar buza este asimetric inelară (fig. 2/7). Pe pereții interiori ai vasului se observă clar urmele unui lichid vegetal uleios, probabil ulei de măsline. O situație similară a fost semnalată și în necropola romano-bizantină de la Callatis [5]. Cel de al doilea exemplar, descoperit în M.9 (fig. 2/6), cu corpul globular și buza răsfrîntă are analogii în Dobrogea, în necropola callatiană [6] dar și în alte necropole tîrzii, cum ar fi cele din Pannonai și anume la Csakvar [7]. Astfel de exemplare se întîlnesc și într-o serie de colecții muzeale [8]. Ținînd cont de contextul arheologic în care au apărut și de analogiile menționate, aceste vase se pot data în al doilea și al treilea sfert al secolului al IV-lea e.n.

Unguentarii de formă tubulară, fusiformă, lungi, cu bulb la mijloc. În cadrul tipului se disting două subtipuri:

a) Unguentarii de dimensiuni medii, cu bulbul pronunțat și decor de cute pe el (fig. 2/1; 3/11; 4/13; 14; 5/21);

[4] C. Preda, *op. cit.*, p. 24, M 195, M 234.

[5] *Ibidem*, p. 32, pl. 64, M 122.1.

[6] *Ibidem*, pl. 76, M 222; pl. 79, M 210; pl. 64, M 122.

[7] A. Salamon, L. Barkoczi, Alba Regia, 11, 1971, pl. 28, 3—5.

[8] B. Filarska, *Szkla Starojitne*, pl. 45—48; C. Isings, *Roman Glass in Limburg*, 1971, p. 11, 12 (pl. 1/19), datată însă la sfîrșitul sec. III e.n.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

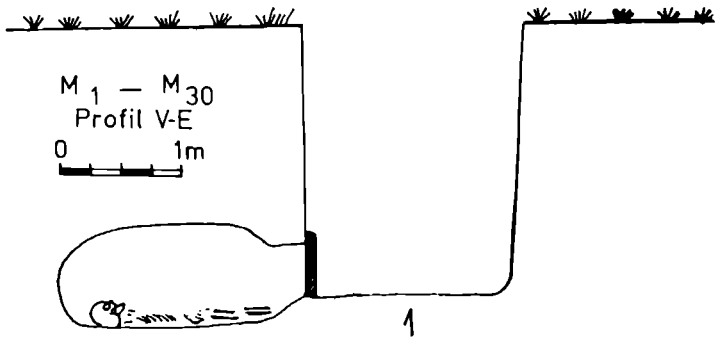

1

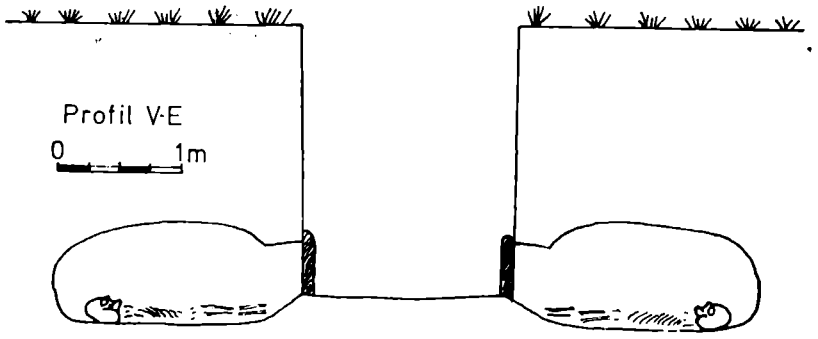

2

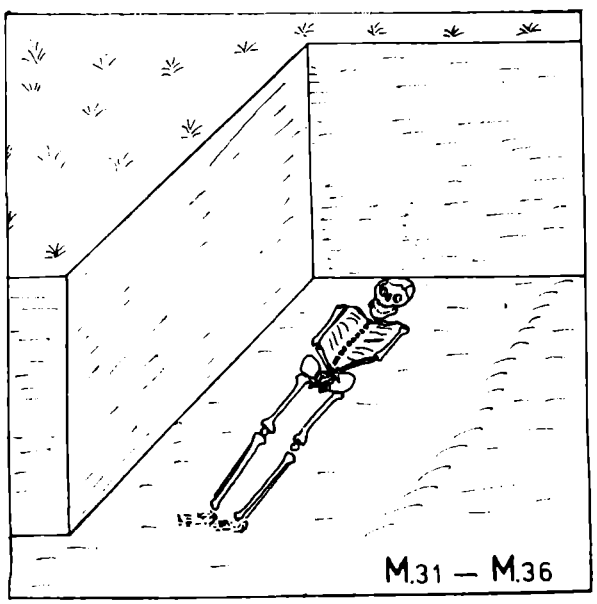

3

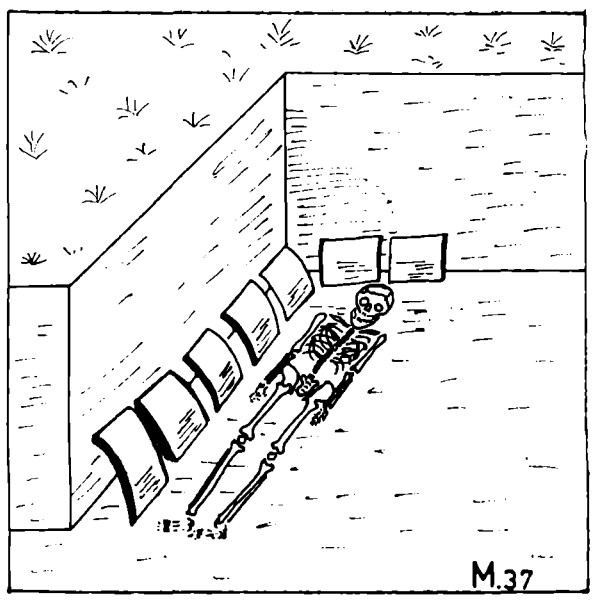

4.

Fig. 1. Tomis. Tipuri de morminte.

Abb. 1. Tomis. Gräbertypen.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

1

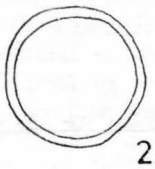

2

M.4

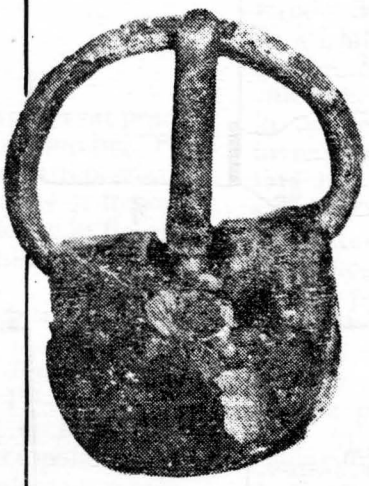

3

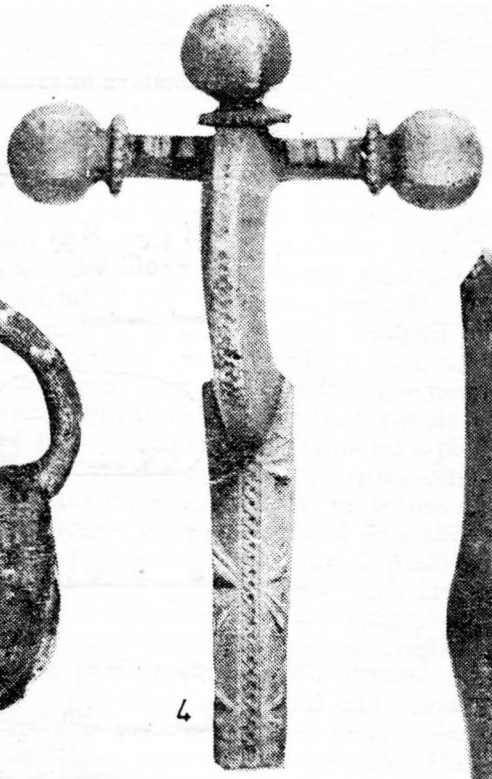

4

5

M.8.

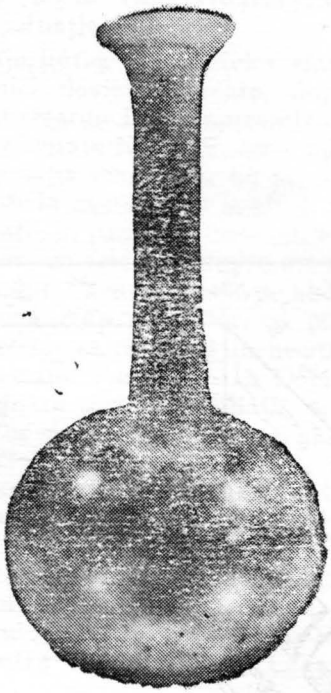

6

M.9.

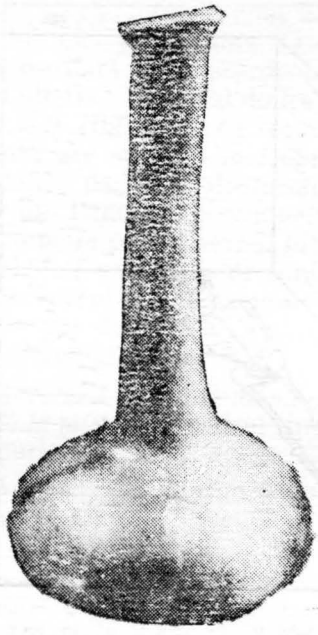

7

M.15

Fig. 2. Tomis. Inventarul mormintelor nr. 4, 8, 9, 15.

Abb. 2. Tomis. Inventar der Gräber 4, 8, 9, 15.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

b) Unguentarii foarte lungi și cu bulb mic (fig. 2/5; 5/16, 17, 18).

Primul subtip este des întîlnit într-o serie de necropole romane-tîrzii, ca cea de la Mangalia [9] Constanța [11], Scupi [11] și Černoj Gori [12], în Iugoslavia, Dura-Europos [13] și din Pannonia [24]. Subtipul al doilea, caracteristic de asemenea secolului al IV-lea, este întîlnit tot în necropole tîrzii, la Constanța [15], Mangalia [16], Ságvár [17], fiind prezent și în unele colecții muzeale [18]. Unguentariul din M.8 a fost găsit alături de o fibulă cu capetele în formă de ceapă și cu o cataramă, ambele obiecte datîndu-se cam între anii 330—380 [19]. Aceeași datare este valabilă deci atît pentru vasul de sticlă descoperit aici cît și pentru celelalte unguentarii, aparținînd tipului cu bulb la mijloc.

OBIECTE DE METAL

— *Fibulă* din bronz (fig. 2/4), cu butoni globulari fațetați, ușor alungiți, și decor de grupuri de unghiuri cu vîrfurile pe linia mediană, reprezentînd o variantă a fibulei cu buton în formă de ceapă. Aceste fibule (Zwiebelknopffibeln) sînt caracteristice epocii romano-bizantine, fiind datate începînd cu al doilea sfert al veacului al IV-lea e.n.; ele apar des în cimitirele romane din această perioadă. Pe teritoriul Scythiei Minor fibule identice cu exemplarul nostru au fost semnalate la Callatis [20] și Piatra Frecății [21], în Ungaria, la Tordas [22], precum și în afara granițelor Imperiului roman tîrziu [23].

— *Cataramă* cu armătură și inel de formă semicirculară prinsă în nituri (fig. 2/3); spinul se prinde pe inel, la partea inferioară, iar capătul său mobil cade pe partea superioară a inelului, pe care nu-l depășește. Acest tip de cataramă este semnalat în necropola callatiană [24], în necropolele tîrzii din Pannonia, la Ságvár [25], Maja și Somodor-Puszta [26], precum și în zona Rinului, în necropola de la Krefeld-Gellep [27]. În zona sud-dunăreană el apare la Gorun (Tolbuhin) [28], iar în cea nord-dunăreană, în complexe aparținînd culturii Sîntana de Mureș-Cerneahov, în Muntenia și Moldova [29].

OBIECTE DE POSDOABĂ

a) *Mărgele.* — Plate-inelare, din sticlă, galbene și maronii-roșcate, găsite în M.25 (fig. 4/15). Exemplare asemănătoare întîlnim la Callatis [30], unde sînt datate în al doilea și al treilea sfert al secolului al IV-lea, și în regiunea Rinului, în marea necropolă de la Krefeld-Gellep [31]. Se întîlnesc de asemenea și în nordul Dunării, în complexe funerare aparținînd culturii Sîntana-Cerneahov [32].

— În formă de păpușă, din sticlă, galbene și maronii-roșcate, descoperite tot în M.25 (fig. 4/12). Mărgele de acest fel, lucrate din chihlimbar, apar destul de rar. Dacă, pînă acum, replica în sticlă de la Mangalia [33] era singulară, exemplarele de la Constanța vin să formeze un tip de mărgele de sticlă. Analogii, ca formă nu ca material, găsim la Varna [34], Ságvár [35] și Szentes-Jaksor [36], ultimele două în Pannonia. După formă, aceste mărgele ar putea fi datate la mijlocul și în deceniile imediat următoare mijlocului secolului al IV-lea e.n., avînd în vedere și faptul că la Callatis atît mărgelele plate-inelare cît și cele în formă de păpușă au fost descoperite împreună cu monede datate 346—354 [37].

— Îngemănate, din sticlă, de formă globulară, albastre și verzi (fig. 4/12). Sînt semnalate și în necropola de la Callatis [38]. La Constanța s-au găsit împreună cu două unguentarii de tipul cu corp fusiform, bulb proeminent și cu cute.

— Mărgele mici, inelare, de culoare albastră-închisă, găsite în M.14 (fig. 3/9) alături de perle tubulare, negre, mărgele din agat negru și doi cercei simpli din aur. Întregul inventar se plasează în a doua jumătate a secolului al IV-lea e.n.

---

[9] M. Bucovala, *Vase antice de sticlă la Tomis*, p. 127 fig. 261 și 269 — sec. IV. e.n.

[11] Ivan Mikulčić, Arheoloski Vestnik, 25, 1974, p. 210, pl. 8. fig. 232 — primul sau al doilea sfert al sec. IV.

[12] A. Cermanovič-Kuzmanović, Arheoloski Vestnik, 25, 1974, p. 190, pl. V, fig. 7 — datat în sec. IV e.n.

[13] C. Isings, *Roman Glass from dated Finds*, p. 126, forma 105.

[14] A. Radnoti, Intercisa, 2, XXXVI, p. 158, nr. 52, pl. XVI, 1.

[15] M. Bucovala, *op. cit.*, p. 152, fig. XI.

[16] C. Preda, *op. cit.*, p. 147, pl. 13, M 264.

[17] A. Burger, ActaArchHung, 18, 1966, 1—4, pl. 97 3, M 335; pl. 96, 4, M 63.

[18] J. W. Hayes, *Roman and Pre-Roman Glass in the Royal Ontario Museum*, p. 161, nr. 668, pl. 42 — exemplar siro-palestinian; p. 214, pl. 28, nr. 461, 462 — toate datate în sec. IV e.n.

[19] E. Keller, *Die spätrömischen Grabfunde in Südbayern*, unda autorul fixează limitele cronologice pentru fibulele cu capete în formă de ceapă și pentru catarame.

[20] C. Preda, *op. cit.*, pl. 32, M 41 și pl. 35, M 363.

[21] A. Petre *op. cit.*, p. 577, fig. 136/2.

[22] Z. Banki, Alba Regia, 9—8, 1947, 1948, pl. ICX, 3, M 6

[23] D. Iankovic, Starinar, 25, 1973—1974, p. 203, fig. 4

[24] C. Preda, *op. cit.*, p. 148, M 352. 1 și M 342.

[25] A. Burger, *op. cit.*, fig. 108, M 194 și pl. XCII, 6, M 233.

[26] Idem, Arh. Ert. 99, 1972, p. 95, fig. 43/5; idem, ArhErt, 101, 1974, p. 67, fig. 3, 33, M 16.

[27] R. Pirling, *Das römisch-fränkische Gräberfeld von Krefeld-Gellep*, M 332, fig. 19, 4.

[28] I. Vasilicin, Izvestija-Varna, 14(29), 1978, pl. 4/3, p. 115.,

[29] B. Mitrea C. Preda, *Necropolele din sec. IV e.n. din Muntenia*, 1966, p. 207, fig. 3; I. Ionita, ArhMold, 4, 1966, fig. 35, 1.

[30] C. Preda, *op. cit.*, pl. 26, M 335, M 351, M 357 — confecționate din chihlimbar și nu din sticlă ca exemplarele noastre.

[31] R. Pirling, *op. cit.*, p. 160, pl. 8/18; 19/8 a—b.

[32] Gh. Diaconu, *Tîrgșor. Necropola din sec. III—IV e.n.*, 1965, p. 108, pl. 104/11; B. Mitrea, C. Preda, *op. cit.*, p. 145, fig. 185/5 și 193 — confecționate tot din chihlimbar.

[33] C. Preda, *op. cit.*, p. 209, pl. 79, M 295.1.

[34] G. Toncева, Izvestija-Varna, 12, p. 50, pl. 19. fig. 54.

[35] A. Burger, ActaArchHung, 18, 1—4, fig. 105, M 167.

[36] Arch Hung, 30, 1950, p. 145, pl. 58, 6, M 2.

[37] C. Preda, *op. cit.*, p. 59, M 15.

[38] *Ibidem*, pl. 27, M 234.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

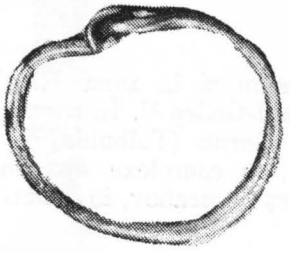

8

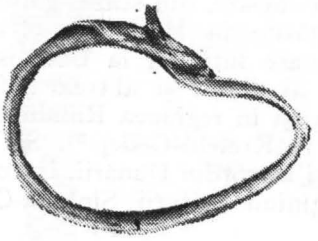

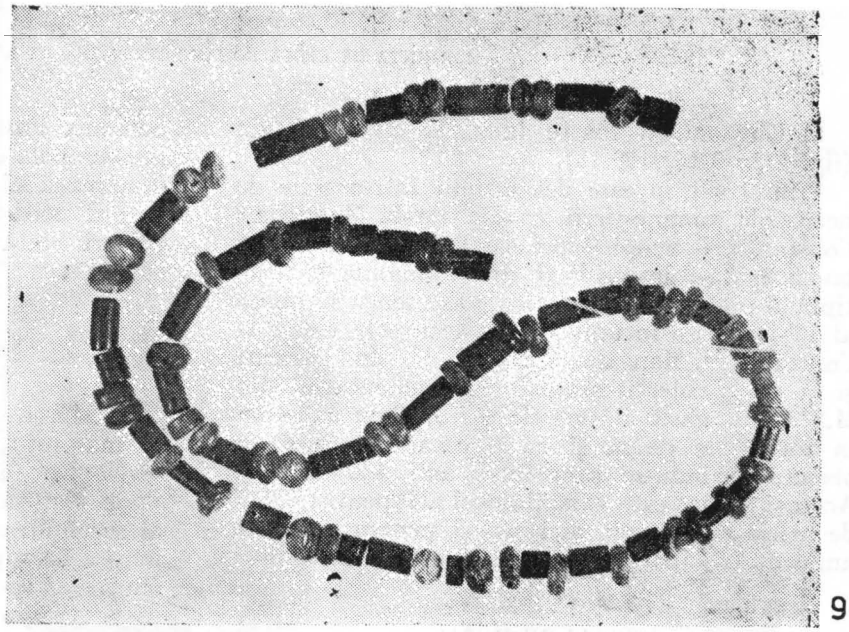

9

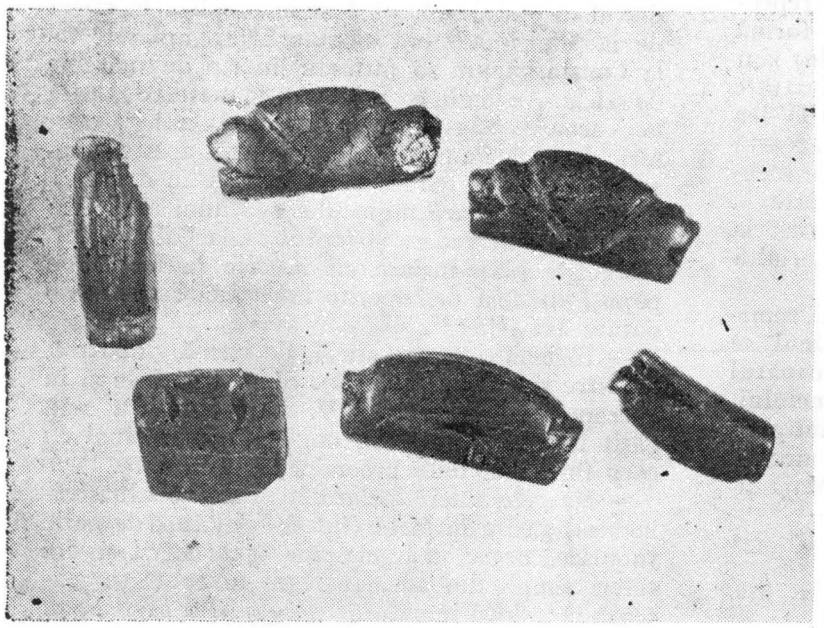

10

M.14

11

M.19.

Fig. 3. Tomis. Inventarul mormintelor nr. 14 și 19.

Abb. 3. Tomis. Inventar der Gräber Nr. 14 und 19.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

12

13

14

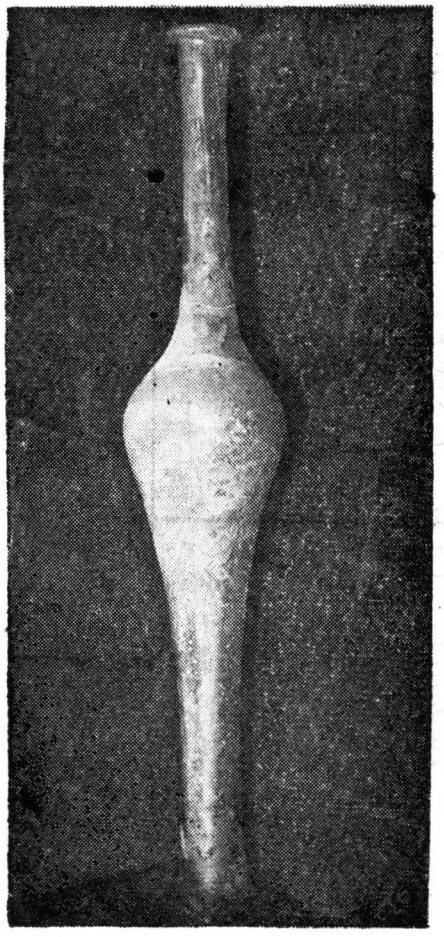

15

M. 25.

Fig. 4. Tomis. Inventarul mormîntului nr. 25.

Abb. 4. Tomis. Inventar des Grabes 25.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

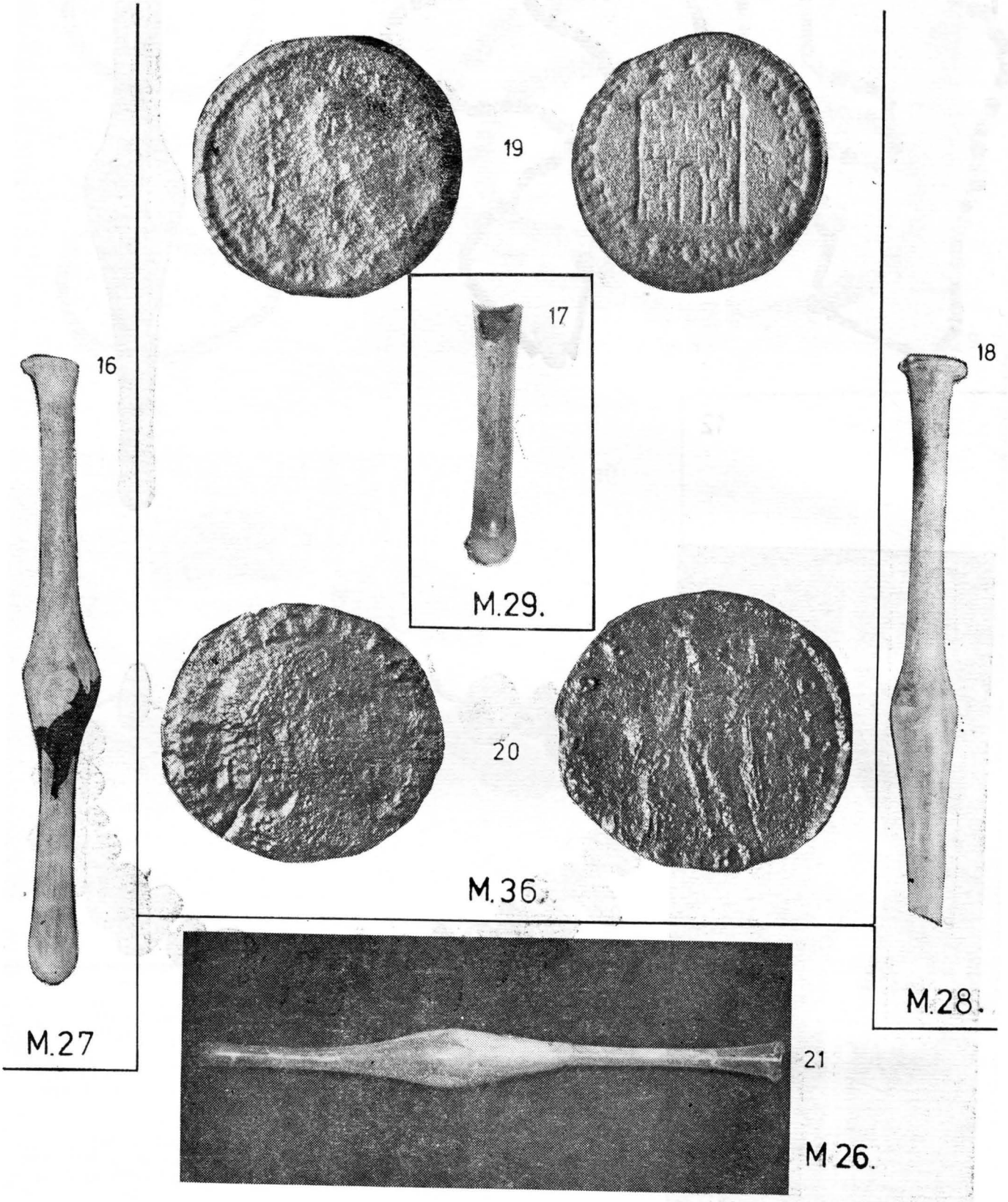

Fig. 5. Tomis. Inventarul mormintelor nr. 26, 27, 28, 29, 36.

Abb. 5. Tomis. Inventar der Gräber 26, 27, 28, 29, 36

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Aceeași încadrare cronologică este valabilă și pentru cerceii de aur descoperiți la Callatis [39], similari celor de la Constanța.

— Mărgele tubulare, negre, cu decor în linii circulare (fig. 3/9). Analogiile cele mai apropiate le întîlnim la Mangalia [40].

— Mărgele din agat, negre, de formă dreptunghiulară, avînd ca decor șănțuiri de părțile laterale (fig. 3/10).

b) *Cercei din aur.* Simpli, din sîrmă, înfășurați la capete (fig. 3/8). Tipul este semnalat în diverse necropole, cum ar fi cea de la Callatis [42] și cea de la Ságvár, din Pannonia [41] și se datează, cu aproximație, la mijlocul și în a doua jumătate a secolului IV e.n.

c) *Inel din bronz.* Tip verigă, circular în secțiune. Asemenea inele apar în necropolele romanetîrzii din Pannonia, mai exact la Csakvar [43] și Ságvár [44], dar și în Scythia Minor, la Callatis [45]. Se datează, în general, către mijlocul secolului al IV-lea e.n. și chiar în deceniile următoare ale aceluiași secol (fig. 2/2).

CONCLUZII

În cele ce urmează vom încerca să sintetizăm cîteva concluzii p eliminare, cu speranța că vom reuși să cercetăm și alte morminte pentru a putea obține o serie de date edificatoare cu privire la caracteristicile principale ale necropolei, la cronologia și chiar la limitele sale în spațiu.

În primul rînd ținem să relevăm că între necropola tomitană și cea callatinană există evidente legături culturale și tipologice. Ne referim nu numai la ritul și ritualul caracteristic celor două necropole, la componența inventarului funerar, dar mai cu seamă la tipurile de morminte. Se observă că cele trei tipuri de morminte descrise aici se întîlnesc și la Callatis. Mai mult chiar, tipul mormîntului în firidă și cu cameră de acces este caracteristic unei arii mai largi, depășind granițele Scythiei Minor, și anume ariei vest și nord pontice. Mormintele în cauză se pare că fac parte din necropola a cincea a Tomisului, în care sînt prezente morminte de secolul IV. e.n., dar care se interferează și cu morminte din secolele II—III e.n. Aceeași situație am semnalat-o și în cercetările noastre, dar interferențele cu mormintele de secolele II—III e.n. sînt extrem de sporadice — cinci morminte în partea de sud a suprafeței în care au fost executate săpăturile noastre de salvare, în rest aparînd numai morminte aparținînd secolelor IV—V e.n. Acest fapt arată că aici se afla limita de nord a necropolei a cincea, ce cuprinde morminte din secolele II—III e.n., peste care s-au suprapus cele de epocă romano-bizantină. De la punctul amintit (latura de S a Bl. L 52 A) începe masa compactă a mormintelor din secolele IV—V e.n., fără să mai întîlnim morminte aparținînd epocii romane timpurii.

Cronologia mormintelor ridică anumite probleme, datarea devenind mai complicată în cazul mormintelor fără inventar funerar. Materialul arheologic din cele cîteva morminte cu inventar ne indică al doilea și al treilea sfert al secolului al IV-lea e.n. Cele patru monede descoperite în M.36 (una de la Maximianus, emisă în 308—310, una de la Licinius, emisă în 313 și două de la Constantin I, emise în 324—330) ne atestă clar că limita inferioară pentru datarea mormintelor cu inventar este începutul celui de al doilea sfert al veacului al IV-lea (324—330 e.n.). Limita superioară a cronologiei acestor morminte poate fi sfîrșitul celui de al treilea sfert al secolului al IV-lea e.n., iar pentru această datare pot pleda fibula cu capetele în formă de ceapă și catarama de bronz, ambele din M.8, știindu-se că aceste obiecte sînt datate între anii 330—380 e.n. și că celelalte obiecte de inventar sînt datate, în general, la mijlocul și deceniile următoare veacului al IV-lea e.n.

Dacă pentru mormintele cu inventar s-a reușit o datare destul de exactă, cele lipsite de inventar sînt lipsite de o cronologie cît de cît exactă, dar, însăși lipsa inventarului poate constitui un argument care să justifice datarea lor în secolul al V-lea, știindu-se că obiceiul punerii diferitelor obiecte lîngă corpul defunctului este interzis conform prescripțiilor religiei creștine. Nu același lucru putem afirma despre mormintele care, prin inventarul lor, indică secolul IV și ne oferă, totodată, o imagine clară a faptului că noua religie, creștinismul, nu reușise încă să rupă irevocabil cu ritualul care presupunea depunerea în lăcașurile sepulcrare a diferitelor obiecte [46]. În aceste condiții, limitele cronologice ale mormintelor în cauză pot fi plasate la începutul celui de-al doilea sfert al veacului al IV-lea și veacul al V-lea e.n. (fără alte precizări pentru acest din urmă veac).

Situația tulbure creată în imperiu ca urmare a migrației vizigote de la sfîrșitul secolului IV e.n., se repercutează negativ și asupra Scythiei Minor (situație care se va perpetua și după anul 382, anul de încheiere a tratatului de alianță dintre Athanaric și Teodosiu cel Mare), populația Tomisului și a Dobrogei în general avînd de suferit de pe urma statornicirii acestui neam germanic la sudul Dunării, ca federați.[47] Poate că în contextul acestor vremuri tulburi trebuie judecată prezența mormîntului-cenotaf (posibil să mai

[39] *Ibidem*, pl. 75, M 219.4.
[40] *Ibidem*, pl. 47, 1, 5.
[41] *Ibidem*, pl. 17, M 63 M 104.
[42] A. Burger , ActaArch Hung, 30, 1950, M 140, fig. 103.
[43] A. Salamon, L. Barkoczi, *op. cit.*, M 17, fig. 7.
[44] A. Burger *op. cit.*, fig. 122, 5b, 5c (M 340); fig. 108 (M 191, 4); fig. 102, M 161, 8a.
[45] C. Preda, *op. cit.*, pl. 25 M 334.2, M 354.1; pl. 53/7.
[46] *Ibidem*, p. 81.
[47] Cf. A. Radulescu, I. Bitoleanu, *Istoria românilor dintre Dunăre și Mare — Dobrogea*, București, 1979, p. 135.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

apară și altele), cînd cel ce ar fi trebuit înmormîntat și-ar fi pierdut viața în alte părți ale Scythiei (sau în cu totul alte regiuni) într-una din luptele sau conflictele care au avut loc (de genul episodului cu Gerontius la Tomis), nemaiputînd reveni niciodată la Tomis.

Observațiile făcute pînă acum ne conduc către afirmația că mormintele prezentate fac parte dintr-o necropolă creștină, chiar dacă, pînă în momentul de față, nu s-au găsit anumite simboluri creștine care să confirme indubitabil acest fapt. Totuși o serie de argumente vin să sprijine afirmația noastră: — orientarea est-vest a majorității covîrșitoare a mormintelor; — orientarea cu privirea spre răsărit a scheletelor, după obiceiul creștin; — așezarea mîinilor pe bazin, piept sau abdomen, ca expresie a aceluiași obicei: — mormintele se datează într-o perioadă în care creștinismul cucerise pe plan spiritual-religios o poziție dominantă.

În perioada secolelor IV—V e.n., la Tomis, nu se produc schimbări etnice de esență, fapt evidențiat cel puțin de materialul arheologic al inventarelor funerare, material care se încadrează organic orizontului cultural provincial-roman.

NEUE GRÄBER AUS RÖMISCH-BYZANTINISCHER EPOCHE IN TOMIS

ZUSAMMENFASSUNG

Die 37 untersuchten Gräber gehören zu einem Frühchristlichen Gräberfeld aus dem 4. Jh. und vom Anfang des Nächsten. Die Gründe, auf die sich diese Annahme stützt, sind folgende:

— die W-O-Ausrichtung der überiwegenden Anzahl der Gräber,

— die W-O-Ausrichtung der Skelette, das heißt der Kofp im W und dis Füße im O, dem christilichen Brauch gemäß,

— die nach dem christlichen Ritual auf das Becken, gegen die Brust gerichtet gelegten Hände,

— die Gräber werden zeitlich in eine Periode eingereiht, in der das Christentum eine vorherrschende Stellung auf geistig-religiöser Ebene eingenommen hatte,

— der Bautyp der Gräber — mit ausgehöhlter Grabkammer und Zugangsschacht — der auch bei anderen christlichen Gräbern anzutreffen ist, wie zum Beispiel bei denjenige) von Callatis in Scythia Minor und von Provadia im Süden der Donau, um nur wenige der Analogien anzugeben,

— der spärlich oder gar nicht vorhandene Inhalt dieser Gräber stimmt mit den Vorschriften der christlichen Religion überein.

Das aus diesen Gräbern geborgene Material, obwohl nicht zahlreich, findet in den Provinzen des Römischen Reches leicht Analogien, was wiederum bedeutet, daß es sich in den provinziell-römischen Kulturhorizont einreihen läßt. Es geht abenfalls hervor, daß in der ethnischen Struktur der tomitanischen Einwohnerschaft keine bedeutenden Änderungen stattgefunden haben.

Die zukünftigen Forschungen werden dazu beitragen, viele der hier angeführten Aspekte zu klären.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Așezările din secolele III-XI de la Șirna, jud. Prahova

ȘT. OLTEANU, N. NEAGU

Rezultatele obținute în campania de săpături arheologice din vara anului 1981 prilejuiesc un succint bilanț al descoperirilor făcute pînă în prezent în urma cercetărilor efectuate în decursul celor cinci ani — 1977—1981 —. Potrivit campaniilor efectuate pînă în acest an, la Șirna au ieșit la iveală așezări omenești datînd din epoca bronzului și din mileniul I e.n. (secolele III—XI).

În cele ce urmează ne vom referi la rezultatele cercetărilor din vara anului 1981 privind mileniul I e.n., judecate în contextul descoperirilor din anii precedenți, pentru a avea astfel o imagine mai clară și de ansamblu asupra rolului obiectivului arheologic studiat în problemele de viață ale comunității aflate pe teritoriul comunei Șirna, jud. Prahova în decursul secolelor III—XI.

Secțiunea IX, deschisă în același punct, numit „Fîntîna lui Hîrțu", unde au fost efectuate și cercetările anilor precedenți, a interceptat o serie de locuințe ale unor așezări din secolele III—IV, IV—V, V—VI și IX—XI (fig. 1/1). Spre deosebire de anii precedenți, lipsește din această secțiune nivelul secolelor VI—VII, interceptat aproape în toate celelalte secțiuni. De remarcat că locuințele menționate din epocile amintite se suprapun, în cea mai mare parte, astfel încît datarea lor s-a făcut mai cu seamă pe baza stratigrafiei, materialele recoltate, în special ceramica și fibulele, oferindu-ne la rîndul lor, posibilitatea unei delimitări cronologice ceva mai strînse a nivelurilor de locuire.

Secolului al III-lea și începutului celui următor îi aparțin trei locuințe interceptate în carourile 12, 16 și 19 care, adăugate la cele descoperite pînă acum la Șirna, ridică numărul lor la șapte. Prima locuință, cercetată pe jumătate în acest an, prezintă în colțul nord-vestic un cuptor amenajat din lut, cu un diametru de 0,40 m, cu vatra bine arsă și pereții păstrați pînă la înălțimea de 0,15 m. Nu știm dacă cuptorul avea sau nu bolta corespunzătoare. Locuința este adîncită cu 0,30 m față de nivelul antic de călcare. De remarcat că în interiorul acesteia se mai afla o vatră deschisă, cu diametrul tot de 0,40 m, pe ea aflîndu-se cîteva pietre arse. Din punct de vedere stratigrafic s-a observat că de la partea superioară a pereților cuptorului din locuință s-a săpat o groapă în formă de clopot, datînd din secolele V—VI.

Cea de a doua locuință cercetată în această campanie, datînd de asemenea din secolele III—IV (caroul 16), a fost suprapusă, pe o mică porțiune, de o locuință Dridu, astfel încît dimensiunile reale ale locuinței în discuție scapă observațiilor. Din umplutura locuinței, adîncită ca și cea anterioară cu 0,30 m față de nivelul antic de calcare, au ieșit la iveală fragmente ceramice lucrate la roata de picior și cu mîna, printre ele aflîndu-se și fragmente din așa-numitele „Krausengefäße".

A treia locuință, descoperită în caroul 19, a fost interceptată și cercetată aproape în întregime. Ea a fost ușor suprapusă, pe latura nordică și respectiv cea sudică, de locuințe din secolele V—VI și IX—XI. Locuința a fost adîncită cu 0,50 față de nivelul antic de călcare, iar laturile ei măsoară, aproximativ, 2 × 4 m. Pe latura nordică era amenajat cuptorul de utilitate casnică, cu vatra bine arsă și diametrul exterior de 0,70 m; gura cuptorului se afla către sud, în interiorul locuinței. Cuptorul a fost realizat prin cruțarea unei platforme de pămînt pătrate (1 × 1 m), în interiorul gropii locuinței, platformă în care s-a amenajat apoi cuptorul prin scobirea unei cavități circulare cu dimensiunea arătată. „Rama" rezultată a putut fi utilizată în scopuri casnice, ca o „poliță" pentru așezarea vaselor. Față de podeaua locuinței, cuptorul s-a păstrat pînă la o înălțime de 0,50 m. Pe pereții cuptorului, cu excepția gurii acestuia, au fost așezate pietre de rîu cu dimensiuni mari, pînă la înălțimea de 0,25 m. Este posibil ca unele din aceste pietre să se fi prăvălit în interiorul cuptorului, deoarece acesta apare „înțesat" de pietre mari, îngrămădite una peste alta, care se preling pe gura cuptorului, pînă la circa 1 m depărtare de aceasta. Printre pietre se află și bucăți mari din bolta cuptorului, puternic arsă, prăvălită prin gura acestuia, spre interiorul locuinței (fig. 1/3). Pe cuptor se aflau grupuri de pietre, destul de mari, utilizate, probabil, în scopul menținerii căldurii. De remarcat că între cuptor și peretele de vest al locuinței s-a amenajat, pe direcția cuptorului, un pat din pietre mari, de asemenea de rîu, formînd o laviță de circa 0,50 m înălțime.

Datarea acestei locuințe s-a făcut pe baza fragmentelor ceramice și a unei fibule din bronz cu piciorul întors pe dedesubt, identică ca formă și realizare cu cea descoperită în anii precedenți

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

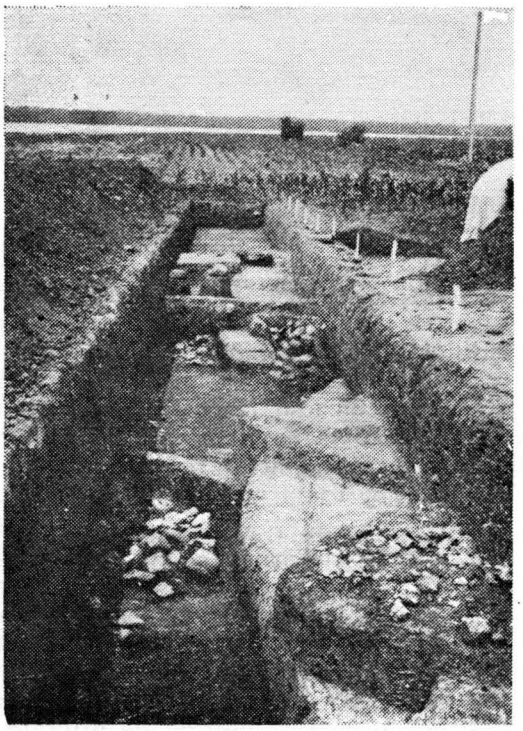

1

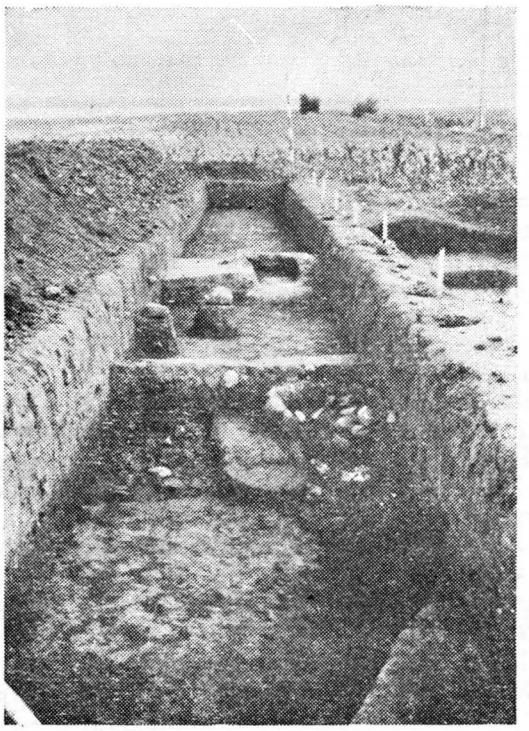

2

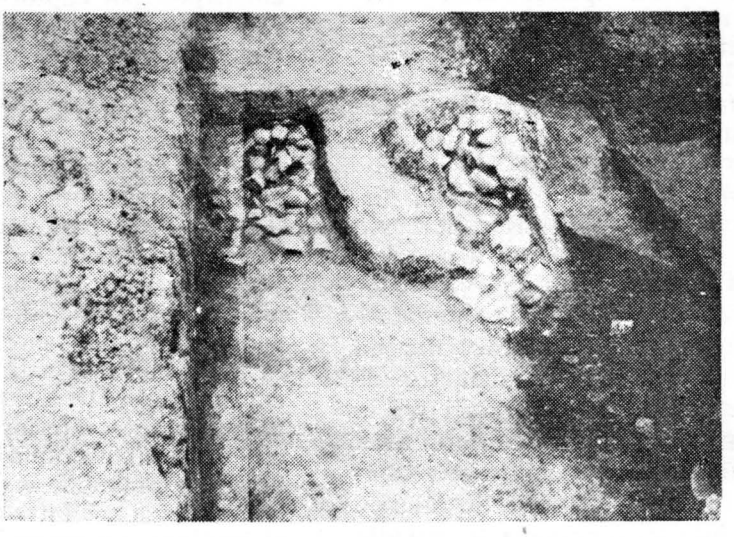

3

Fig. 1. Șirna-Prahova. 1 Vedere generală asupra complexelor de locuire din secțiunea IX; 2 Vedere generală asupra locuințelor din secolele III—IV și V—VI; 3 Cuptorul casnic din locuința datînd din secolele III—IV e.n. (detaliu).
Fig. 1. Șirna-Prahova. 1 Vue générale sur les complexes d'habitat de la IXe section; 2 Vue générale sur les huttes de III—IVe et V—VIe siècles; 3 Four pour cuisson du pain découvert dans l'habitation datant des III—IVe siècles de n.è.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

în secțiunea V. Fibula prezintă analogii cu cele descoperite la Mătăsaru, ilustrative în special pentru teritoriul de la sud de Carpați, și cu cele de la Valea Seacă, mai semnificative pentru zona extracarpatică, fibule datate în secolul al III-lea și începutul secolului al IV-lea e.n.

Nivelul de locuire din secolele III—IV, descris mai sus, este suprapus de două locuințe din perioada imediat următoare — secolele IV—V —, surprinse în carourile 6 și 8. În acest fel, numărul locuințelor databile în secolele IV—V, descoperite la Șirna pînă în prezent, este de cinci. Ambele locuințe descoperite în 1981 au fost cercetate doar parțial, una din ele fiind suprapusă pe latura de sud de o locuință din secolele V—VI, iar pe cea de nord-vest de o locuință din secolele IX—XI. De observat că locuințele din perioada amintită prezintă, în general, o mai mare adîncime în raport cu cele din alte etape; ele au în interior amenajate vetre deschise, de formă ovală; uneori, se găsesc doar grupuri de pietre de rîu, care prezintă urme de ardere puternică. Printre fragmentele ceramice descoperite aici, lucrate fie cu mîna fie la roată, se remarcă și cîteva de tipul „Krausengefäße".

După cum arătam mai sus, acest nivel de locuire este suprapus de două locuințe din secolele V—VI, numărul total al acestora din urmă fiind, pînă în prezent, de opt. Cele două locuințe de secolele V—VI interceptate în Secțiunea IX, carourile 5 și 20, se adîncesc cu circa 0,30 m față de nivelul de călcare antic. Locuințele, de formă rectangulară, măsoară una 2 × 2 m, iar cealaltă 2,50 × 3,50 m. Cuptoarele, amenajate, la ambele locuințe, pe latura de nord, sînt realizate prin scobire în malul locuinței, cu deservire din interior. Diametrul cuptoarelor variază: 0,30 m la prima locuință, 0,50 m la a doua. În ambele cazuri vetrele sînt bine arse. Din pămîntul de umplutură al locuințelor au fost recuperate fragmente ceramice, o fusaiolă de bronz de formă hexagonală, oase de animale și de păsări, pietre de diferite dimensiuni etc. Acestui nivel de locuire îi aparține și o groapă în formă de clopot (caroul 13), cu diametrul gurii de 1,60 m și adîncimea de 1,50 de la nivelul de călcare antic. Din ea a fost scoasă ceramică lucrată la roata de picior și cu mîna, cărbune, cenușă, oase mici de animale precum și o dăltiță de fier cu mânșon (3,5 cm înălțime și 2,5 cm lățime).

În sfîrșit, nivelului Dridu îi aparțin două locuințe, surprinse parțial; una este de formă ovală (diametrul mare = 3 m), cealaltă rectangulară, cu una din laturi de circa 4 m. Numărul total al locuințelor datate în secolele VIII—XI, descoperite pînă acum la Șirna, se ridică la opt. Prima locuință se adîncea cu 0,30 m, cea de a doua cu 0,60 m față de nivelul de călcare al epocii. A doua locuință prezintă în colțul de nord-est un pietrar, amenajat din pietre masive de rîu lipite cu lut. Locuința ovală pare să fi servit ca atelier pentru reducerea minereului de fier, deoarece în ea au fost amplasate două cuptoare de redus, din care s-au mai păstrat creuzetele (circa 0,40 m diametrul exterior). Ele prezentau arsuri puternice în interior și sînt asemănătoare, pînă la identitate, cu cele descoperite în celelalte secțiuni în campaniile precedente.

Făcînd un scurt bilanț al rezultatelor obținute, pînă în prezent, pe șantierul de la Șirna, avem următoarea situație: 39 locuințe (șapte din secolele III—IV, cinci din secolele IV—V, opt din secolele V—VI, 11 din secolele VI—VII, opt din secolele VIII—XI), cuptoare de redus minereu de fier (trei din secolele IV—V, șase din secolele VI—VII, trei din secolele VIII—XI) alături de care amintim numeroase fragmente de zgură și lupe de fier, aparținînd atît epocilor amintite cît și secolelor III—IV, perioadă din care nu s-au descoperit pînă acum cuptoare propriu-zise.

Ținînd cont de statistica prezentată, complexul arheologic de la Șirna este singurul din cele situate la sud de Carpați în care așezările amintite se suprapun, fără cezură, din secolul al III-lea pînă în secolul al XI-lea, iar în privința valorificării minereului de fier, singurul în care s-au descoperit, pînă în prezent, cele mai multe asemenea mijloace de producție din mileniul I e.n.

RESULTATS DES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES DE ȘIRNA, DEP. DE PRAHOVA

RÉSUMÉ

Les fouilles effectuées en 1982 a Șirna dép. Prahova (section IX) ont mis en evidence des huttes datant des IIIe—IVe siècles, IVe—Ve siècles, V^e—VIe siècles et des IXe—XIe siècles.

Parmi les objets découverts, il faut mentionner une fibule en bronz de IIIe—IVe siècles, des fours pour cuisson du pain, une fusaïole un ciseau en fer, des fragments céramiques etc.

D'autre part, les fouilles ont mis au jour encore deux fours (fourneaux) à reduire le minerai de fer de IXe—XIe siècles, de petites dimensions.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Şantierul arheologic Sucidava—Celei (jud. Olt)

D. TUDOR, O. TOROPU, C. TĂTULEA, M. NICA şi F. BÎCIU

În campania arheologică din anul 1981, pe Şantierul arheologic Sucidava-Celei, s-au efectuat cercetări în sectorul „Aşezarea civilă" şi în sectorul „Cetatea romano-bizantină".

Obiectivele, mai importante, urmărite de colectivul ştiinţific în sectorul „Cetatea romano-bizantină" [1] au fost:

I. Continuarea cercetărilor în „tellul" aparţinînd orînduirii comunei primitive, aflat în colţul sud-vestic al cetăţii.

II. Cercetarea nivelurilor de locuire dacică din colţul sud-estic al cetăţii.

III. Continuarea cercetărilor în zona de la vest de basilică paleobizantină.

IV. Redezvelirea şi consolidarea hypocaustului descoperit în anul 1958.

V. Consolidara unor complexe de zidărie ameninţate de distrugeri.

*

I. În zona „tellului" din colţul sud-vestic al cetăţii au continuat cercetările în secţiunea IV (22,0 × 4,0 m) deschisă în anul 1976. S-au executat săpături numai spre peretele de vest al secţiunii IV pe o lungime de 12,00 m şi o lăţime de 1,50 m.

În zona cercetată, la adîncimea de — 1,70 m au fost identificate urmele unei locuinţe (nr. 13) care a fost distrusă, în partea centrală şi vestică, pe o lungime de 7,00 m, săpături mai vechi. Este o locuinţă de suprafaţă cu pereţii din pari împletiţi cu nuiele, lipiţi cu chirpic şi cu acoperişul susţinut de pari ale căror gropi au fost identificate pe podeaua locuinţei. Podeaua, lucrată din lut galben gros de 0,10—0,15 m, avea o uşoară înclinare dinspre nord spre sud. Vatra, distrusă de vechile săpături, era plasată în zona centrală a locuinţei. În interiorul locuinţei se afla şi groapa menajeră a acesteia, umplută cu solzi de peşte, cochilii de scoici, fragmente de ceramică şi cenuşe. În apropierea vetrei s-au găsit: o „cuvă" din lut galben, zece căniţe din lut ars, de tip „askos" (fig. 2), o rişniţă şi o cantitate apreciabilă de seminţe de in şi boabe de grîu carbonizate, amestecate cu mici fragmente de pîine [2]. Locuinţa aparţine, stratigrafic, nivelului 2 d al „tellului" de la Sucidava, respectiv fazei de început a culturii Celei din perioada de trecere de la neolitic la epoca bronzului.

Groapa menajeră a locuinţei nr. 13 era suprapusă de fundurile a două „cuve" din lut galben care au aparţinut unei locuinţe aflată în nivelul, superior, 2 c. Într-una din aceste „cuve" s-au găsit patru greutăţi din lut, pentru războiul de ţesut vertical, de formă piramidală.

În caroul 5 al secţiunii IV, în apropierea laturii de nord a locuinţei nr. 13, au fost descoperite resturile unui cuptor pentru copt pîine. Vatra cuptorului, din lut galben, în formă de potcoavă (dimensiuni 0,80 × 0,68 m) avea o substrucţie din pietre mărunte. Bolta cuptorului, în formă de calotă sferică înaltă de 0,18 m, era cotlonită în depunerile 2 d şi 2 e ale culturii Celei, iar gura acestuia, largă de 0,32 m, se afla spre nord şi debuşa — prin intermediul a două trepte — în şanţul de apărare al aşezării aparţinînd culturii Celei. Cuptoare asemănătoare, dar aparţinînd culturii Sălcuţa, au fost descoperite la Curmătura-Dolj.

În caroul 6 al aceleiaşi secţiuni a fost identificat, pentru prima dată, şanţul de apărare care înconjura aşezarea preistorică din „tellul" de la Sucidava (fig. 1). Un tranşeu de dată recentă a împiedicat stabilirea, stratigrafică, a nivelului de la care a fost săpat şanţul. În umplutura acestuia, au putut fi identificate două niveluri. Cel inferior, gros de 1,50 m, conţine ceramică aparţinînd culturii Celei — iar cel superior, gros de 1,00, datează din epoca dacică. Oricum, şanţul — în mod cert — a fost construit într-una din fazele aşezării aparţinînd culturii Celei.

Depunerile din epoca dacică aflate în şanţ au fost deranjate de două gropi săpate în secolul al IV-lea şi — respectiv — al VI-lea e.n. care— la rîndul lor — erau suprapuse de două podele ale unor locuinţe medievale din secolul al XIV-lea.

II. Săpăturile efectuate în zona colţului de sud-est al cetăţii romano-bizantine de la Sucidava-Celei au avut drept scop, în campania anului 1981, cercetarea nivelurilor de locuire getodacică, fără a neglija însă studierea complexelor aparţinînd celorlalte epoci istorice. Zona prezintă, dealtfel, o importanţă deosebită din acest punct de vedere dat fiind faptul că lipsa unor construcţii interioare, din epoca romană sau bizantină, a permis conservarea în bună măsură a vestigiilor

[1] Rezultatele din sectorul „Aşezarea civilă" (necropola *extra muros*) vor fi comunicate, separat, de Gh. Popilian.

[2] Determinările au fost făcute în laborator de Marin Cîrciumaru.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

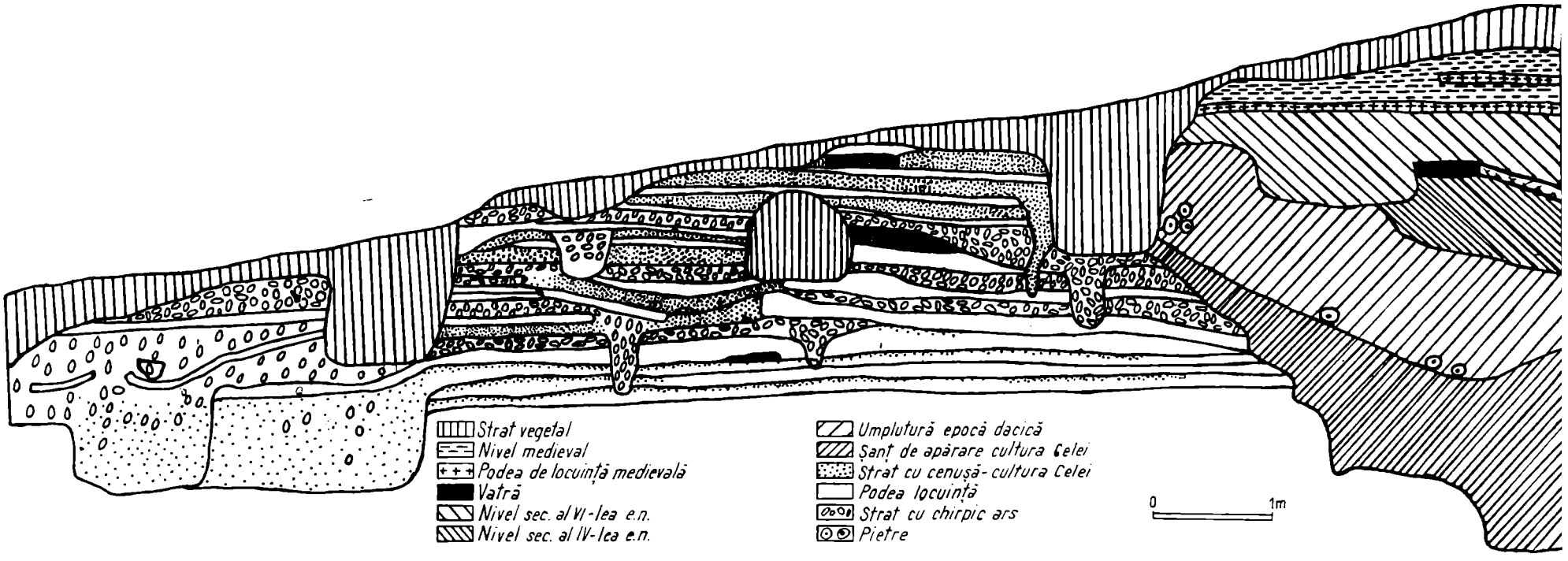

Fig. 1. Sucidava-Celei. Profil stratigrafic al secțiunii IV, sector „tell", 1981.

Fig. 1. Sucidava-Celei. Profil stratigraphique de la section VI-e, secteur „tell", 1981.

www.e-patrimoniu.ro www.cimec.ro

geto-dacice. Săpăturile mai vechi s-au oprit de regulă la nivelul superior dacic, astfel încît s-a creat o suprafaţă ce este în prezent cercetată amănunţit.

În anul 1981 au fost trasate două secţiuni orientate SE—NV, paralele cu cele deschise în geto-dacică, cealaltă aparţinînd fazei următoare, dezvelită în foarte mică măsură datorită faptului că este surapusă de platforma unei construcţii romane din secolul al IV-lea şi de bastionul feudal ridicat în secolul al XIV-lea. Cele două locuinţe se suprapun parţial şi se încadrează în limitele unui

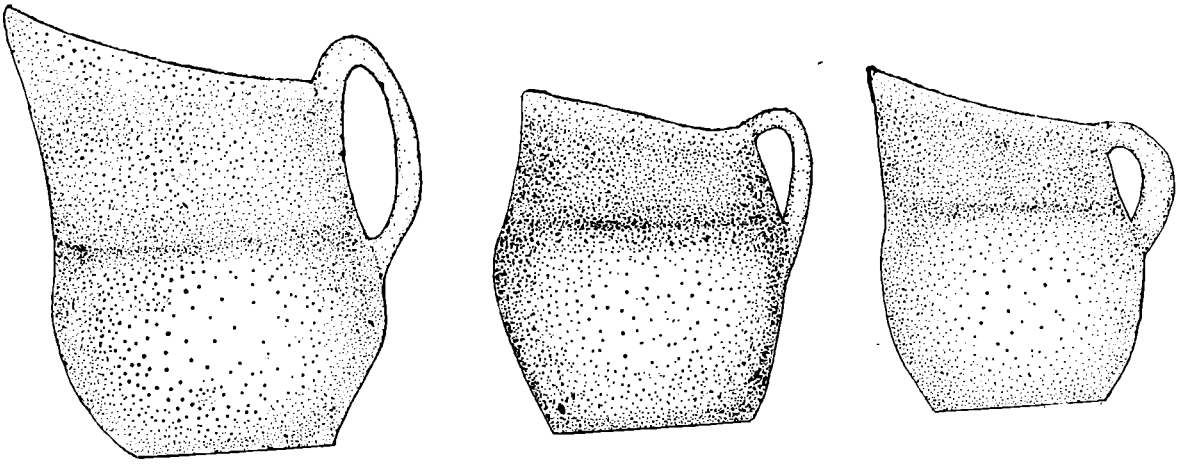

Fig. 2. Sucidava-Celei. Vase din lut ars de tip „askos" aparţinînd culturii Celei.

Fig. 2. Sucidava-Celei. Vases céramiques du type „askos" appartenant à la civilisation de Celei.

anii 1977—1980: S I de 20 × 2 m şi S II de 31,50 × 2 m. Pe latura de vest a secţiunii S II a fost deschisă, de asemenea, o casetă (A) cu dimensiunile de 4,65 × 2,75 m (fig. 3).

Din punct de vedere stratigrafic s-a observat existenţa unui nivel de locuire geto-dacică materializat într-un strat de cultură gros de circa 1,20—1,40 m, împărţit în două faze cronologice. Mai puţin sesizabile spre marginea aşezării (jumătatea de sud a secţiunilor), cele două faze se diferenţiază net spre interior unde, în zona nucleului de locuinţe[3], ele sînt despărţite de un strat subţire de incendiu. Cele două faze au putut fi surprinse dealtfel, foarte clar în caseta A, unde resturile unei locuinţe din nivelul inferior erau suprapuse de un colţ de locuinţă din faza următoare (fig. 4/3). Nici în cursul acestei campanii nu au apărut elemente care să dateze exact cele două etape cronologice, noi rămînînd deocamdată la cronologia propusă mai demult pe baza analizei ceramicii, potrivit căreia fazele de locuire geto-dacică de la Sucidava-Celei corespund secolelor II—I î.e.n. şi, respectiv, I î.e.n. — I e.n.[4].

Complexele arheologice descoperite sînt reprezentate de locuinţe şi gropi menajere.

Locuinţele. Au fost descoperite urmele a două locuinţe de suprafaţă: una dezvelită aproape în întregime, care aparţine primei faze de locuire nucleu de locuire ce se întinde pe o rază de aproximativ 30 m.

Date fiind condiţiile descoperirii, nu putem prezenta decît prima locuinţă. Aceasta este orientată nord-sud şi are forma rectangulară, cu dimensiunile de 5,05 × 2,85 m. Podeaua era lucrată spre est-sud sud. Pereţii locuinţei au fost executaţi din împletituri de nuiele prinse de pari şi lutuite. Lipsa gropilor de pari ne determină să presupunem şi în acest caz existenţa unei tălpi de lemn asemenea celei existente la locuinţa descoperită în 1977, în vecinătate[5]. În colţul de nord vest se găsea cuptorul boltit, de formă ovală, cu gura îngustă.[6] Vatra acestuia, uşor înclinată spre gură, era construită dintr-un pat de pietriş de rîu, gros de 0,03—0,04 m, bine legat cu lut galben, acoperit cu un strat de lipitură de lut netezită, gros de 0,01 m[7] — Bolta prăbuşită în interior — lucrată din lut galben — se păstra doar pe o înălţime de 0,10—0,14 m. Lîngă cuptor şi de-a lungul peretelui de vest se găseau înşirate mai multe vase ceramice, iar lîngă peretele de est o mică groapă menajeră. Tot aici, o groapă de par înconjurată de o masă de cioburi permite să admitem existenţa unui par pentru atîrnat vase din gospodărie. Ieşirea se găsea pe latura de sud (fig. 4/1, 2). Locuinţa a fost distrusă în urma unui incendiu violent, resturile sale fiind acoperite, fără urme de nivelare, de stratul

[3] Pentru locuinţe geto-dacice descoperite mai demult în această zonă a se vedea: C. M. Tătulea, Fl. Bîciu, *Oltenia*. Studii şi comunicări, 2, Craiova, 1980, p. 59—66.

[4] *Ibidem*, p. 65; D. Tudor, O. Toropu, C. Tătulea, M. Nica, Fl. Bîciu, Materiale Braşov, 1983, *Şantierul arheologic Sucidava-Celei. Campania din anul 1980*, comunicare prezentată la cea de a XV-a sesiune anuală de rapoarte, Braşov, 1981.

[5] C. M. Tătulea, Fl. Bîciu, *op. cit.*, p. 60.

[6] În Cîmpia Munteniei se întîlnesc mai multe cazuri de locuinţe dacice dotate cu cuptoare menajere (M. Turcu, *Geto-dacii din Cîmpia Munteniei*, Bucureşti, 1979, p. 85).

[7] În această tehnică sînt lucrate multe dintre vetrele locuinţelor de la Buridava (D. Berciu, *Buridava dacică*, Bucureşti, 1981, p. 19—20).

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

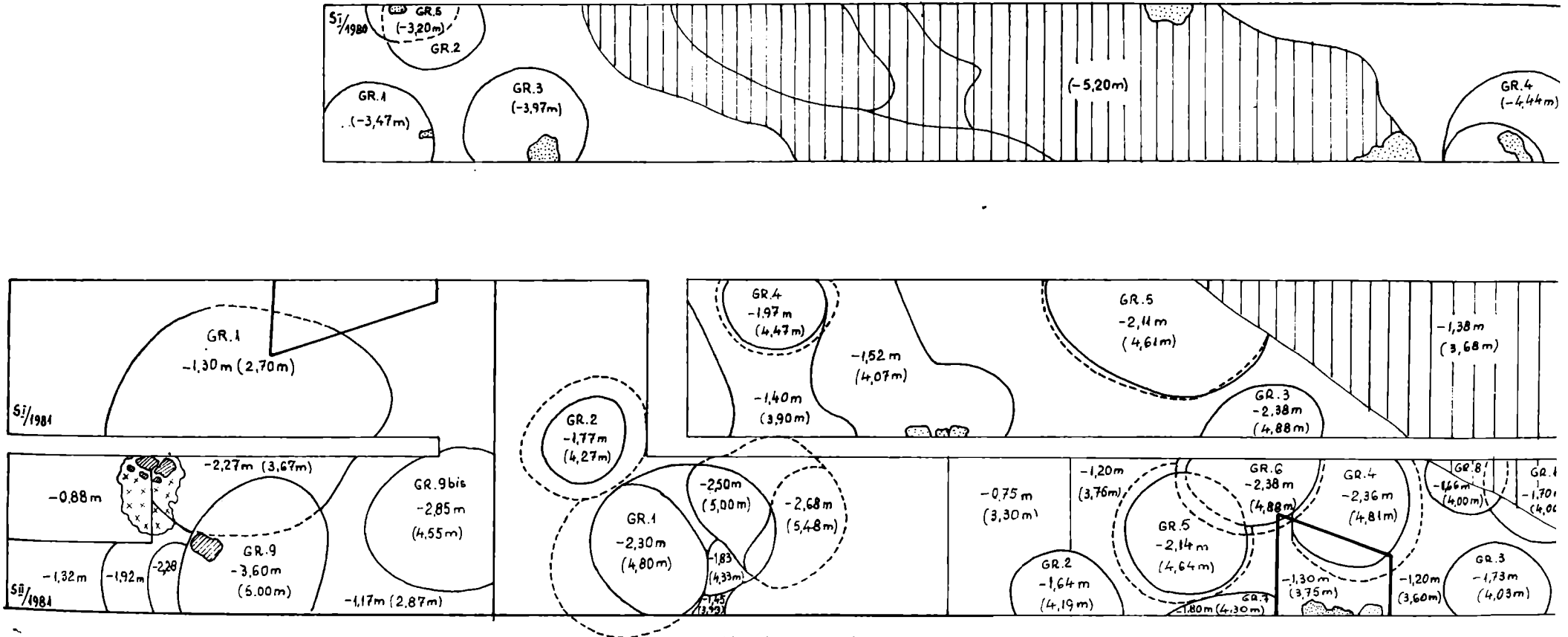

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

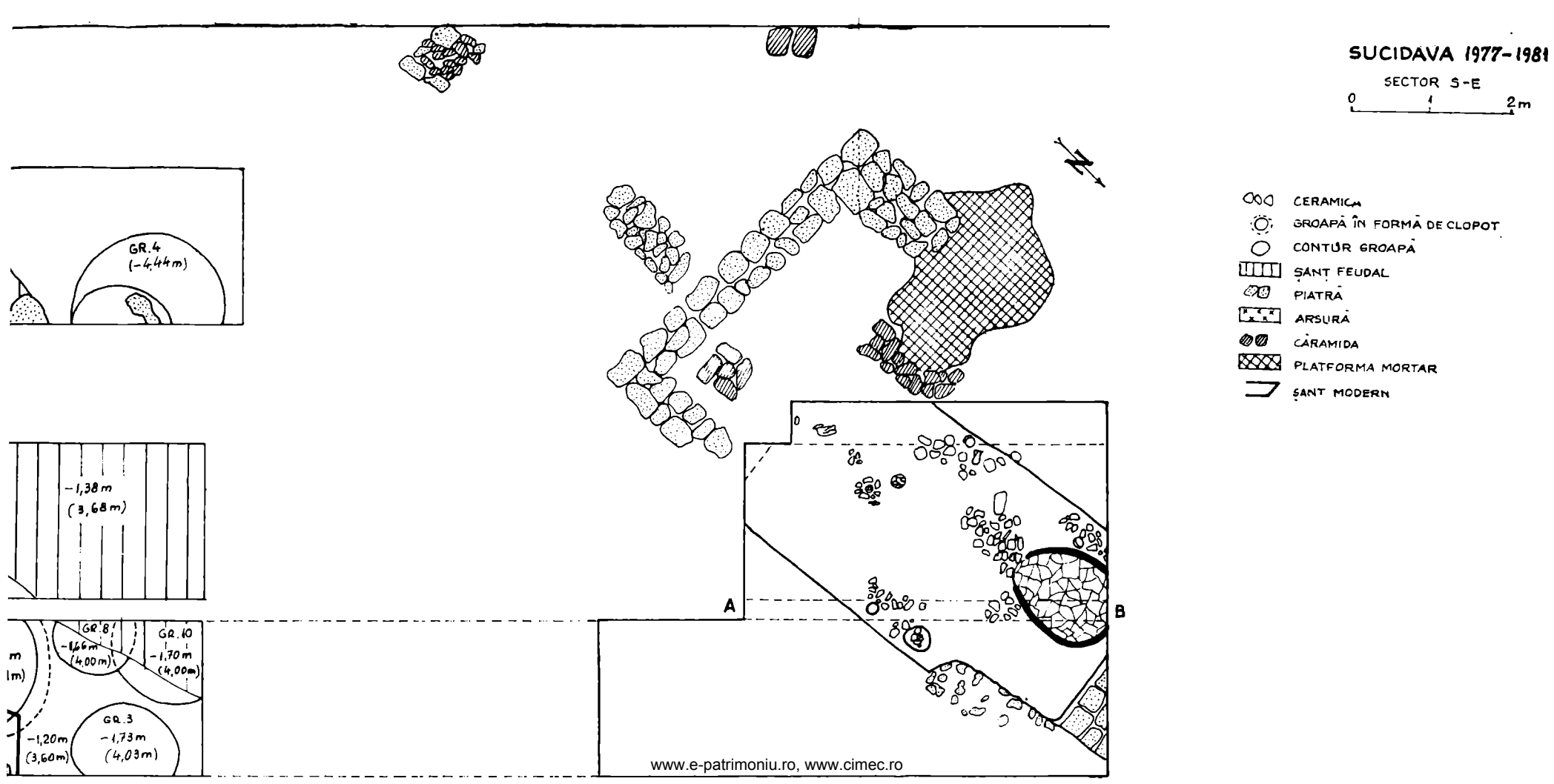

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

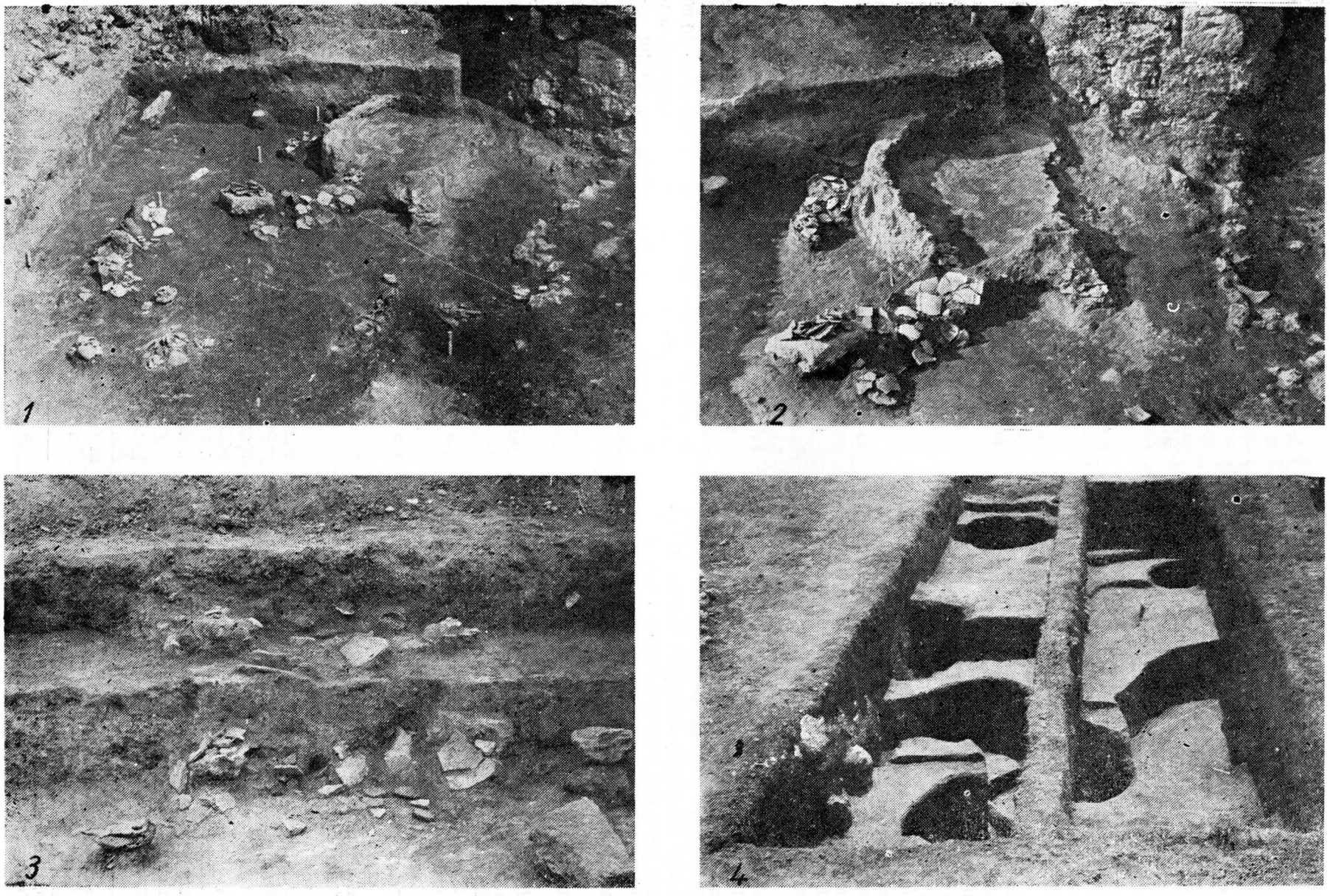

Fig. 4. Sucidava-Celei. Săpături în nivelul de locuire geto-dacică: 1. vedere generală a locuinței de suprafață; 2. cuptorul locuinței; 3. suprapunerea fazelor de locuire geto-dacică; 4. gropi menajere).

Fig. 4. Sucidava-Celei. Fouilles dans le niveau d'habitation géto-dace: 1. vue d'ansemble de l'habitation de surface; 2 le four de l'habitation; 3 la superposition des etapes d'habitation géto-dace; 4. fosses menagères.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

de cultură din cea de a doua fază de locuire (fig. 5).

Gropile menajere. Au fost descoperite şapte gropi menajere geto-dacice, dintre care trei (S I, gr. 5; S II, gr. I şi gr. 4) datînd din prima fază de locuire şi patru (S I, gr. 2 şi gr. 4; S II, gr. 5 şi gr. 6) din cea de a doua. Cu excepţia gropii 1 din S II, toate celelalte au formă de clopot şi au fost, credem la origine gropi de provizii, nearse, abandonate şi refolosite apoi pentru depozitarea resturilor menajere: cenuşe, lipitură de vatră, oase de animale, oase şi solzi de peşte, fragmente ceramice etc. O menţiune aparte se cuvine pentru groapa 4 din S II, în care s-a găsit o cantitate apreciabilă de cochilii de melci.

În ceea ce priveşte groapa 1 din S II, aceasta are o înfăţişare mai puţin obişnuită — o intrare largă şi două mari „pungi" laterale, fapt ce ne face să ne gîndim la o lutărie transformată în loc de depozitare a gunoaielor. Dintre materialele descoperite în această groapă remarcăm o cană fragmentară în care s-a găsit grîu carbonizat, specia *triticum dicoccum* [8]. M. Cîrciumaru, care a analizat acest grîu şi care pregăteşte un studiu cu privire la cerealele descoperite la Sucidava în diferite niveluri de locuire, ne-a atras atenţia în mod deosebit asupra acestei descoperiri, mai precis în legătură cu puritatea seminţelor, întrucît acest fapt dovedeşte o selecţionare premeditată, probabil, credem noi, în vederea însămînţării.

Materialul arheologic descoperit constă în cea mai mare parte din ceramică, aceasta mai mult fragmentară.

În categoria ceramicii grosiere intră îndeosebi „vasele borcan" decorate cu butoni şi brîuri alveolate dispuse în ghirlande, asemănătoare pentru ambele faze de locuire. Tot aici menţionăm şi cîteva fragmente de căni cu toarta uşor supraînălţată, lucrate din pastă roşietică, zgrunţuroasă, găsită în nivelul inferior.

Mai diferenţiată este ceramica fină. În stratul corespunzător primei faze de locuire aceasta este lucrată la roată din pastă vinetie. Ca forme reţin atenţia fragmentele de chiupuri cu buza groasă, inelară, profilată, cu gît îngust, scurt şi umeri largi ornamentaţi uneori prin stampilare[9], precum şi vasele descoperite în locuinţă: o cană cu toarta suprainălţată, lucrată la roată, din pastă roşietică, cu corpul bitronconic, gîtul înalt şi buza răsfrîntă[11], o strachină adîncă, cu picior şi torţi orizontale împletite [11], un vas „ploscă" cu corpul turtit, gît subţire şi două torţi mici, lucrate din bandă lată, formă imitată, se pare, după un vas grecesc. În stratul superior predomină fragmentele de „fructiere" şi căniţe lucrate la roată din pastă de culoare cenuşie-deschisă.

Stratul de cultură geto-dacică este perforat şi de cîteva gropi romane, în umplutură cărora apare materialul obişnuit la Sucidava: fragmente de amfore şi de vase de uz casnic, fragmente de urcioare smălţuite, fragmente de vase de sticlă, opaiţe, monede etc. Remarcăm gropile 9 şi 9 bis, care se unesc la partea superioară formînd a adevărată „galerie", gropi în care, în afara materialului amintit, au mai apărut numeroase bucăţi de zgură de fier, o unelată (sapă?) fragmentară, o fibulă de bronz cu capetele în formă de bulbi de ceapă, precum şi o cantitate mare de grîu carbonizat ce conţine în amestec mai multe specii de *triticum aestivum* [12]. De asemenea, nivelurile de locuire geto-dacică sînt tăiate şi de marele şanţ de apărare al fortificaţiei din secolul al XIV-lea,n şanţ depistat de noi încă din 1977, care, pus în legătura cu construcţiile din vecinătate, aruncă lumină nouă în problema fortificării Celeiului în evul mediu.

III. În zona de vest a basilicii paleobizantine au fost efectuate cercetări prin intermediul a două secţiuni.

a) Au continuat săpăturile în secţiunea nr. 2, în carourile 1—5, unde cercetările din anul 1980 fuseseră sistate la nivelul de locuire din secolele IV—V e.n.

b) A fost trasată secţiunea nr. 4, spre vest de secţiunea nr. 2, paralelă cu acasta, la o distanţă de 3,00 m. Noua secţiune are o lungime de 20,00 m şi o lăţime de 3,00 m. (fig. 6). În această secţiune săpăturile au fost oprite pe nivelul de locuire din secolele IV—V e.n. (fig. 8/1).

Ca şi în campaniile anterioare, s-a constatat că nivelurile de locuire din interiorul cetăţii au fost deranjate de săpături mai vechi care au urmărit dezvelirea zidurilor de incintă sau complexe de zidărie din spatele curtinei, prilej cu care au fost distruse multe complexe arheologice.

În cele două secţiuni au putut fi identificate — cel puţin — şase niveluri de locuire.

1. Cel mai vechi nivel de locuire — suprins, deocamdată, numai în secţiunea nr. 2 — este cel dacic. În acest nivel au fost cercetate două gropi menajere care — cronologic — reprezintă două faze de locuire.

Primei faze îi aparţine groapa nr. 2 surpinsă numai parţial în secţiune. Aceasta conţinea ceramică dacică lucrată cu mîna şi la roată, fragmente de vatră din lut cu „gardină", oase de animale domestice şi sălbatice şi pietre de diferite dimensiuni. Groapa a fost folosită o perioadă îndelungată de timp.

Groapa nr. 1 aparţine fazei a doua de locuire. Este de formă ovoidală cu fundul albiat şi are diametrul de 1,35 × 1,42 m şi adîncimea de 0,79 m. În această groapă a fost găsită ceramică dacică lucrată cu mîna şi la roată, pietre şi — în

[8] Material determinat de M. Cîrciumaru.

[9] I. H. Crişan, *Ceramica geto-dacică cu specială privire la Transilvania*, Bucureşti, 1969, p. 184—186 şi pl. 85/2.

[10] A. D. Alexandrescu, Dacia, N.S., 24, 1980, p. 48.

[11] *Ibidem*, fig. 34/22, 23.

[12] Determinări M. Cîrciumaru.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

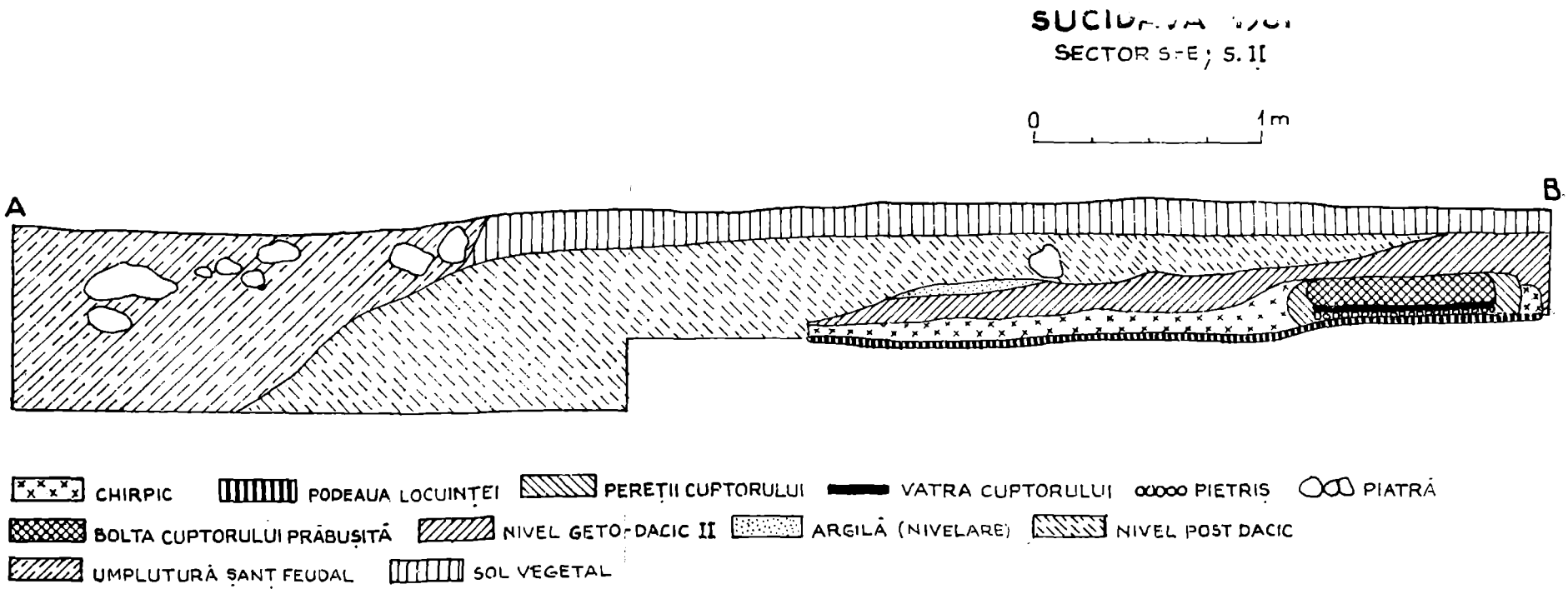

Fig. 5. Sucidava-Celei, Profil stratigrafic în locuința geto-dacică.

Fig. 5. Sucidava-Celei. Profil stratigraphique dans l'habitation géto-dace.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

partea superioară — cîteva fragmente de ceramică romană şi o monedă romană din bronz.

În depunerile obişnuite ale nivelului dacic s-au descoperit fragmente de ceramică dacică lucrată cu mîna şi la roată, ceramică romană de import (mai ales fragmente din amfore), o gresie din piatră şi o monedă (?) grecească din argint.

Pe acest nivel de locuire au fost descoperite, printre altele: ceramică uzuală cenuşie şi roşie fragmente din amfore decorate cu striuri drepte fragmente din sticlă de ferestre, obiecte din metal (sîrmă de cupru torsionată intenţiona, plumburi de formă cilindrică pentru plase de pescuit, o greutate din plumb, un ac de păr din aramă,

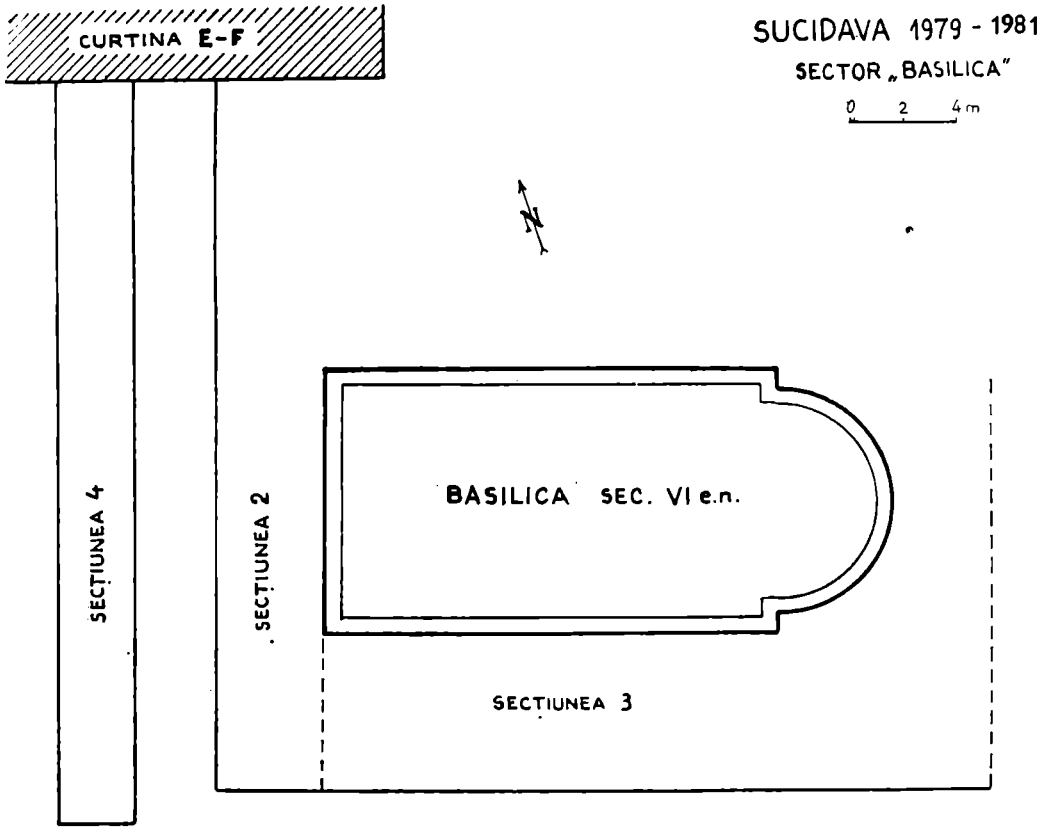

Fig. 6. Sucidava-Celei. Planul de situaţie al săpăturilor din anul 1981 in sectorul „Basilică".

Fig. 6. Sucidava-Celei. Plan des fouilles de 1981 dans le secteur „Basilique".

Pe baza descoperirilor din această secţiune nu putem încă — încadra cronologic cele două faze de locuire dacică. Probabil, ultima fază sfîrşeşte spre finele secolului I sau începutul secolului al II-l a e.n. în urma unei distrugeri, ale cărei urme, concretizate într-un strat de arsură provenit de la un incendiu, acoperă nivelul.

2. Nivelul dacic este suprapus de un nivel de locuire romană în care a fost identificat, de asemenea, în secţiunea nr. 2, un rest de la o vatră lucrată din ţigle şi cărămizi şi care provine dintr-o locuinţă distrusă.

Acestui nivel îi aparţine incinta interioară a cetăţii. Incinta interioară şi, mai precis curtina E—F, la o distanţă de 3,00 m, începînd de la turnul F spre vest intră —pe o adîncime de 0,50 m — sub curtina exterioară ceea ce dovedeşte anterioritatea sa. În această zonă incinta interioară are o lăţime de circa 2,60 m la temelie şi de circa 2,00 m la suprafaţa solului.

un pandantiv din bronz şi o fibulă — de asemenea din bronz — databilă în secolul al III-lea e.n.), un frumos cap provenind de la o statuetă din teracotă reprezentînd-o pe zeiţa Cybele monede izolate din bronz cu modulul specific secolelor III—IV e.n. un mic tezaur monetar compus din 13 piese din bronz cu modulul specific secolului III—lea e.n. şi o ţiglă fragmentară stampilată [13].

Materialul descoperit în acest nivel permite datarea sa în a doua jumătatea secolului al III-lea şi la începutul secolului al IV-lea e.n.

3. Următorul nivel de locuire a dost identificat, de asemenea, numai în secţiunea nr. 2.

Acestui nivel îi aparţine o zonă de pămînt ars în care se aflau fragmente de chirpici cu urme

[13] Inscripţiile descoperite la Sucidava, începînd cu prezenta campanie, vor fi publicate separat.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

de pari şi nuiele provenind de la o locuinţă, materialele arheologice din depunerile obişnuite pe nivelul de călcare şi — probabil — pilonul de zidărie din spatele curtinei E—F.

Dintre materialele aflate în acest nivel menţionăm: ceramică uzuală, ceramică cu glazură verde-oliv, fragmente de amfore cu striuri mai largi sau cu striuri dese, vase fragmentare din sticlă, o placă de centură din bronz, o verigă — de asemenea — din bronz, fragmente atipice din tablă de aramă şi din fier, ace de păr din os, monede din bronz cu modulul specific secolului al IV-lea e.n. şi două cărămizi ştampilate.

Nivelul datează din secolul al IV-lea e.n. şi este acoperit de un strat de cenuşe şi cărbune provenit de la un incendiu.

4. Al patrulea nivel a fost identificat, cu deosebire, în secţiunea nr. 4 şi numai sporadic în secţiunea nr. 2.

În cuprinsul acestui nivel au fost descoperite urmele a trei locuinţe: nr. 4, cu pardoseala din lut în care au fost fixate, pe lat, cărămizi şi cu pereţii lipiţi cu chirpici, dimensiuni maxime în secţiune 3,10 × 2,50 m (fig. 7 şi fig. 8/3); nr. 6 cu temeliile din ziduri de piatră legată cu lut, dimensiuni maxime în secţiune 3,90 × 2,70 m (fig. 7 şi fig. 8/2) şi nr. 6 cu temeliile din ziduri de cărămizi şi ţigle fragmentare legate cu lut, dimensiuni maxime în secţiune 1,87 × 0,90 m (fig. 7 şi fig 8/4). Se adaugă materialele arheologice din locuinţe şi cele provenite din depunerile obişnuite pe nivelul de călcare.

Dintre antichităţile aparţinînd acestui nivel amintim: ceramică uzuală, ceramică cu glazură verde-oliv, ceramică roşie fină cu decor „ştampilat", fragmente din amfore decorate cu striuri dese sau cu „coaste" şi cu torţile „răsucite" (o buză prezintă o ştampilă cruciformă în relief iar alte fragmente inscripţii executate cu vopsea roşie) o fibulă din bronz cu „piciorul întors pe dedesupt" o brăţară fragmentară din sticlă un ac de păr din os, un vîrf de *pilum* din fier cu tub de „înmănuşare" şi cu vîrful romboidal, o cute din piatră, monede din bronz izolate şi un mic tezaur format din 36 piese, olane, ţigle şi cărămizi fragmentare dintre care o cărămidă ştampilată.

Nivelul datează de la sfîrşitul secolului al IV-lea şi din prima jumătate a secolului al V-lea e.n.

Deasupra acestuia se află un strat gros de cărbune şi cenuşe — provenind de la un incendiu — suprapus, la rîndul său, de un strat de nivelare.

5. Următorul nivel de locuire, surprins în secţiunea nr. 4, prezintă două faze:

a) Prima fază (cea mai veche) este reprezentată de două locuinţe: nr. 2, cu podea din cărămizi fragmentare şi cu pereţii din pari şi nuiele lipite cu chirpici, dimensiuni maxime în secţiunea 3,00 × 2,50 m (fig. 7) şi nr. 3 cu podeaua din mortar dimensiuni maxime în secţiunea 3,20 × × 1,25 m (fig. 7), precum şi de materialele arheologice provenind din depunerile obişnuite pe nivelul de călcare.

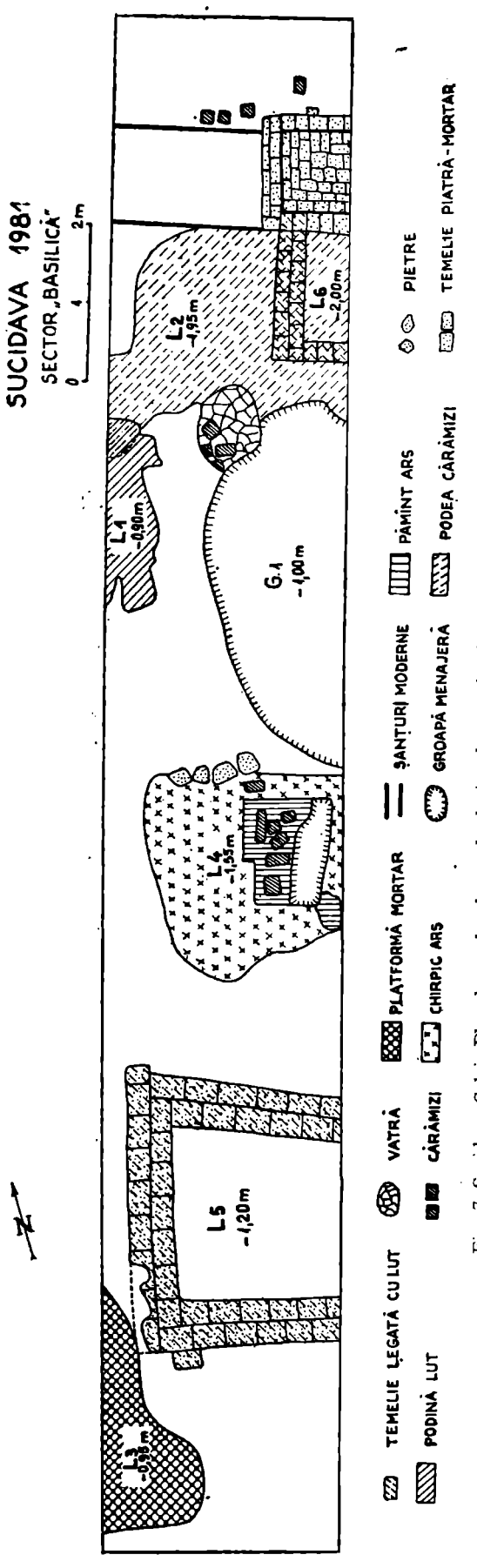

Fig. 7. Sucidava-Celei. Planul complexelor arheologice descoperite în secţiunea nr. 4, sectorul „Basilica".

Fig. 7. Sucidava-Celei. Plan des complexes archéologiques découvertes dans la section n. 4, le secteur „Basilique".

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

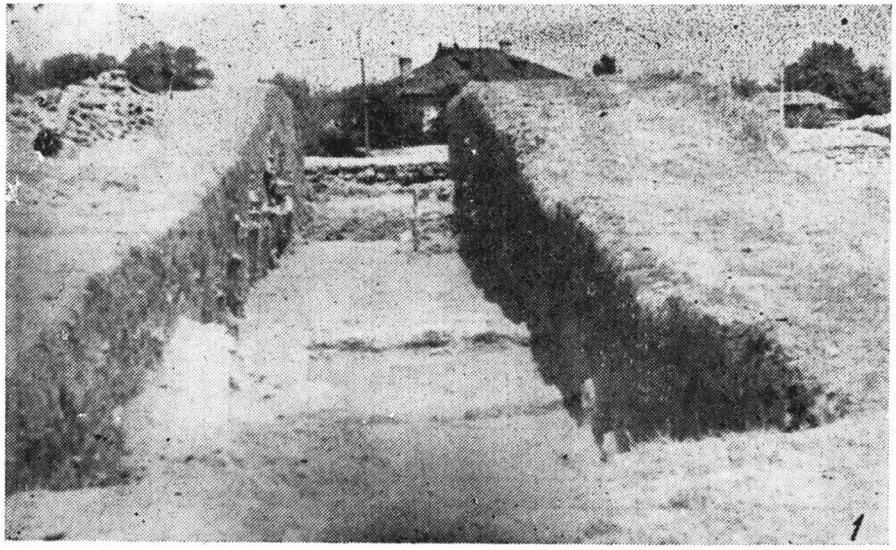

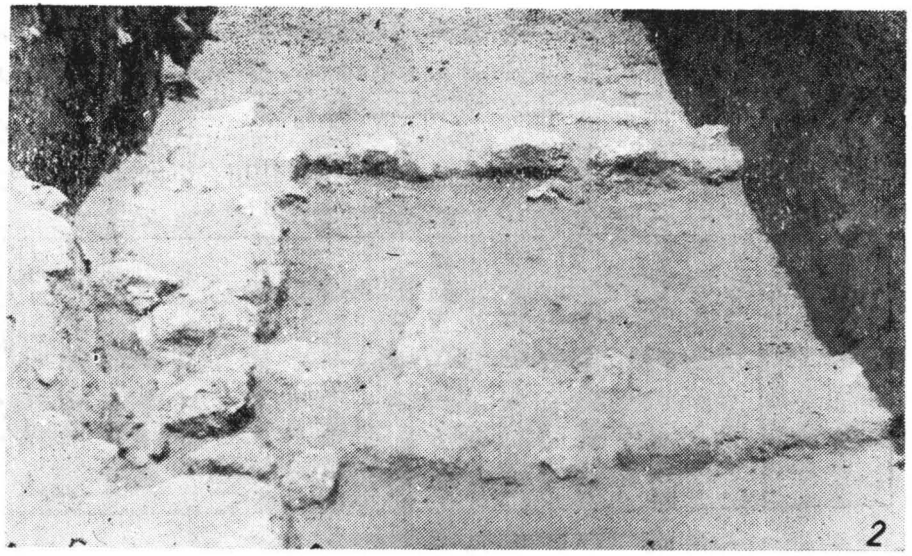

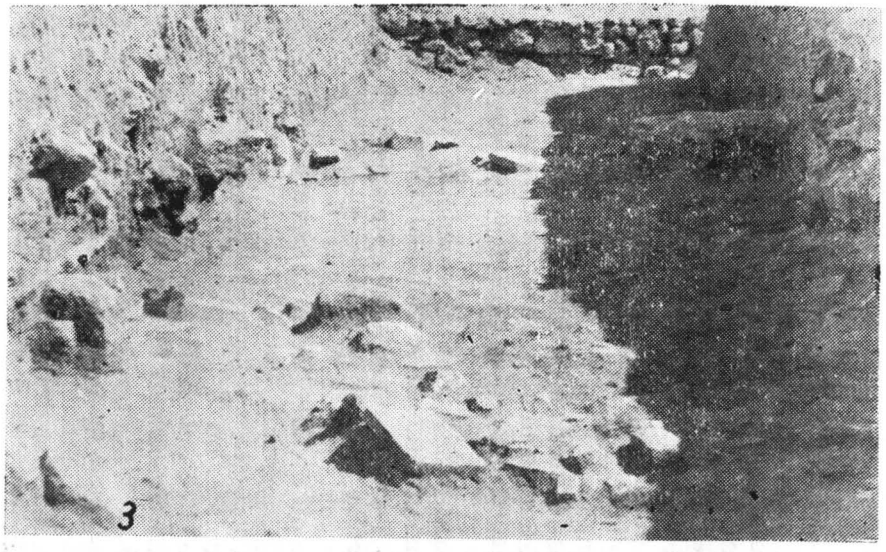

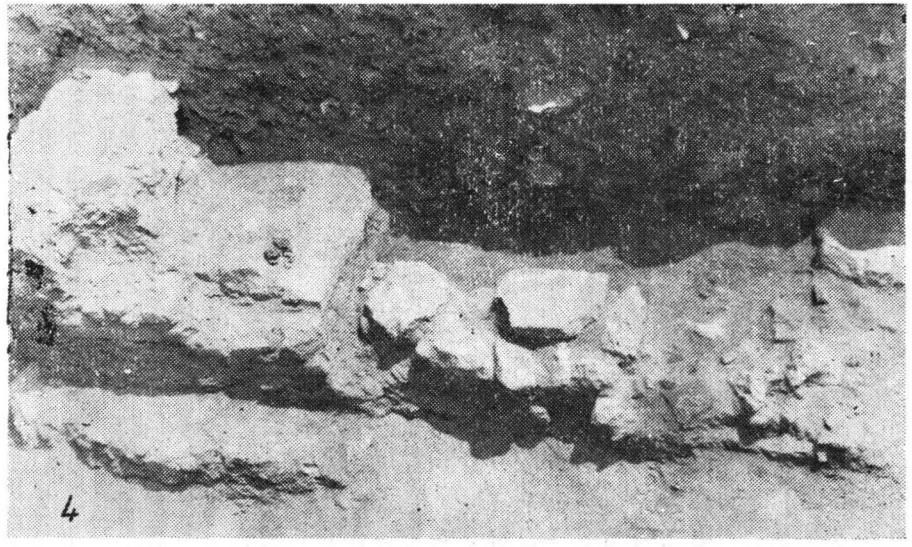

Fig. 8. Sucidava-Celei. Săpături în secţiunea nr. 4, Sector „Basilică": 1. vedere generală a secţiunii la nivelul secolelor IV—V e.n. 2. temeliile locuinţei nr. 5; 3. urmele locuinţei nr. 4; 4. temeliile locuinţei nr. 6.

Fig. 8. Sucidava-Celei. Fouilles dans la section n° 4, le secteur „Basilique": 1 vue d'ansamble de la section au niveau du IV-e—V-e siècles de nè; 2 les bases de l' habitation n° 5: 3. Restes de l' habitation n°. 4; 4 les bases de l'habitation n°. 6.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

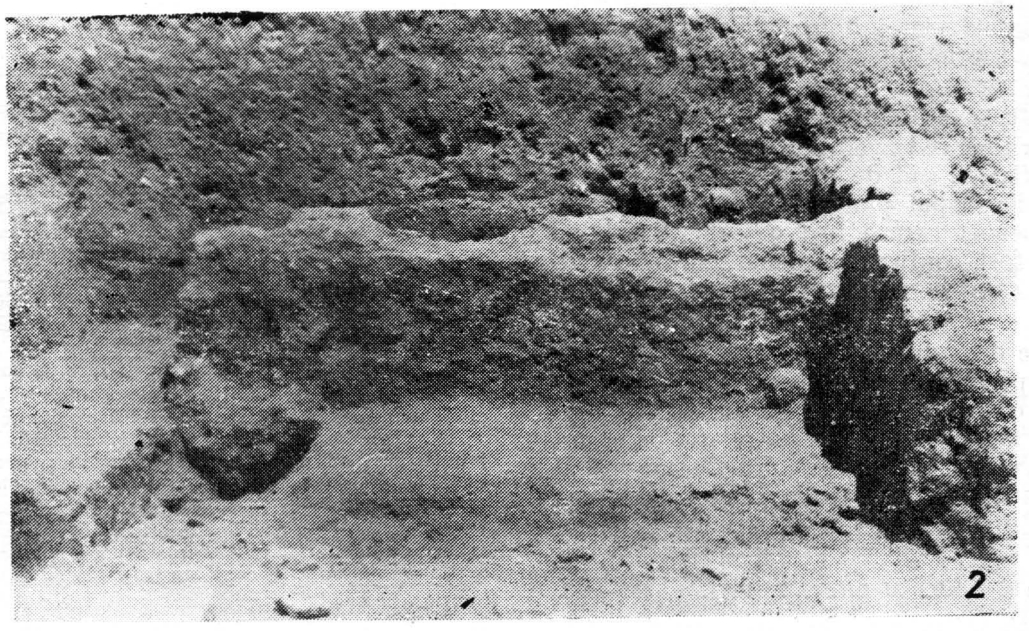

Fig. 9. Sucidava-Celei. Săpături în locuinţa cu hypocaust: 1. vedere generală; 2. încăperea de la nordul hypocaustului.

Fig. 9. Sucidava-Celei. Fouilles dans l'habitation avec *hypocaustum* 1. vue d'ensemble; 2 la chambre située au nord du *hypocaustum*.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

b) A doua fază este reprezentată de groapa menajeră nr. 1, de formă — probabil — ovoidală avînd — în secțiune — dimensiunile de 4,80 × × 1,70 m și adîncimea de 0,35 m (fig. 7).

Cele două faze au putut fi precizate numai stratigrafic, materialele arheologice din curprisul lor fiind asemănătoare.

Dintre materialele descoperite în acest nivel, mai importante sînt: ceramica uzuală; amfore fragmentare cu striuri dese și cu „coaste" și torți „răsucite", o parte dintre acestea avînd inscripții executate cu vopsea roșie; monede din bronz bizantine; un tipar din pămînt ars pentru turnat metal; ceramică roșie fină cu decor „ștampilat"; un opaiț din lut ars; o bază de la un pahar din sticlă; un vîrf de săgeată din fier; o aplică din bronz; o rîșniță din piatră și boabe de grîu și de leguminoase carbonizate.

Groapa nr. 1 conținea ceramică (cîteva amfore cu „coaste" și cu torți „răsucite" intregibile), sticlă fragmentară, o brățară din bronz fragmentară și coarne de animale semiprelucrate.

Nivelul poate fi datat în perioada cuprinsă între sfîrșutul secolului al V-lea și finele secolului al VI-lea e.n. A fost distrus de un puternic incendiu.

6. Ultimului nivel de locuire îi aparțin urmele unei locuințe, podită cu lut galben (dimensiunile podelei în secțiune 2,45 × 0,73 m), care datează — aproximativ — din secolul al XVI-lea (fig. 7).

Din șanțurile vechilor săpături a fost scos un fragment dintr-o piatră de calcar cochilifer care poartă o inscripție, din care s-au păstrat cîteva litere — de asemenea fragmentare — dispuse pe două registre și o cărămidă ștampilată.

IV. Cu prilejul redezvelirii și consolidării hypocaustului aflat la sud de basilică paleobizantină (fig. 9, 1), în scopul punerii sale în circuitul turistic, hypocaust care a fost descoperit în anul 1958,[14] au fost confirmate numai în parte concluziile la care se ajunsese în urma primelor cercetări.

Săpăturile din anul 1981 dovedesc că *praefurnium*-ul hypocaustului nu se afla în colțul de nord-est al complexului, cum s-a afirmat în anul 1958 [15]. Cel mai probabil, acesta se afla pe latura de vest a hypocaustului, spre colțul de sud-vest al acestuia, unde lipsesc temeliile zidului din aceea parte, pe o distanță de 1,55 m și unde podeaua era distrusă în apropierea zidului, probabil datorită căldurii degajată de foc, iar pămîntul din jur prezenta urme de arsură.

Ca element nou, a fost identificată — pe latura de nord a hypocaustului — o încăpere de formă dreptunghiulară (măsoară 3,25 × 2,15 m la exterior) cu laturile lungi orientate est-vest. Din această încăpere s-au păstrat temeliile, de piatră ale zidurilor, late de 0,55—0,65 m (fig. 9.2). Încăperea este pardosită cu mortar și se „leagă" de temeliile zidului de nord al hypocaustului. Destinația încăperii nu a fost încă precizată.

Noile cercetări pun sub semnul întrebării și datarea în secolul al VI-lea e.n., a acestui complex [16]. Unele materiale arheologice și o monedă din bronz cu modulul specific secolelor IV—V e.n., descoperite în anul 1981, indică o datare mai timpurie a complexului.

Cercetările de hypocaust vor continua în anul 1982, prilej cu care sperăm să soluționăm problemele încă nelămurite în prezent.

V. În campania arheologică din anul 1981 s-au executat lucrări de consolidare la incinta exterioară dintre turnurile D și H, la curtina interioară E—F, la hypocaust și la temeliile turnului medieval din colțul sud-estic a cetății.

LA CHANTIER ARCHEOLOGIQUE SUCIDAVA-CELEI

RÉSUMÉ

I. Dans la partie sud-ouest de la cité romano-byzantine ont été recherchés trois niveaux d'habitation (2 c, 2 d et 2 e) et la fosse de défense de la station préhistorique appartenant à la civilisation de Celei et quelques complexes archéologiques des IV-e, VI-e et XIV-e siècles de n.è.

II. Dans la coin sud-est de la cité ont été précisé deux niveau d'habitation: geto-dace à deux etapes (II—I-er siècles av. n.è et I-er siècle av.n.è-I-er siècle de n.è.) et romain tardif.

III. Dans la zone située à immédiate proximité à l'ouest de la basilique du VI-e siècle de n.è. on a pu identifier les suivants niveaux d'habitation: geto-dace (à deux etapes); romain tardif de la seconde moitié du III-e siècle et le debut du IV-e siècle de n.è.; romain tardif, du IV-e siècle de n.è. romain tardif de la fin du IV-e jusqu'a la moitié du V-e siècle de n.è.; paleobyzantin de la fin du V-e siècle et du VI-e siècle de n.è. et médiéval du XVI-e siècle de n.è.

IV. On a découvert le *hypocaustum* identifié en 1958. Les fouilles de 1981 on mis au jour nouvelles données au sujet de la topographie et de la chronologie du monument.

V. Consolidations: les courtines exterieures D—E, E—F, F—G, et G—H; la courtine interieure E—F, le *hypocaustum* et les bases de la tour médiévale situés au sud-est de la cité.

[14] D. Tudor și colab., *Materiale*, 7, 1961, p. 486—487.
[15] *Ibidem*, p. 486.
[16] *Ibidem*, p. 486—487.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Cercetări arheologice în fortificația romano-bizantină de la Ovidiu (municipiul Constanța)

M. BUCOVALĂ, GH. PAPUC

În anul 1979, în marginea de sud-est a localității Ovidiu, situată la 10 km N—NV de Constanța, pe malul vestic al lacului Mamaia, a fost depistată o fortificație romano-bizantină, prevăzută cu zid de incintă și patru turnuri de apărare [1].

Cercetările din anul 1980 au urmărit, cu prioritate, latura de vest a incintei, precum și stratigrafia colțului de sud-est al așezării [2].

Săpăturile arheologice au avut drept obiectiv cunoașterea mai bună a zonei de nord-vest a fortificației, adică perimetrul de racordare a turnului circular C cu cele două curtine, unde, anul trecut, apăruse un pavaj de cărămidă, aolea de acces în așezare, precum și primele mărturii de topografie interioară a acesteia.

Pentru atingerea primului obiectiv, în zona precizată, au fost extinse săpăturile, mai întîi prin deschiderea a cinci noi carouri cu dimensiunile 4 m × 4 m (notate L_9, K_9—K_{10}, I_{10} și J_{01}), iar apoi prin decopertarea întregii suprafețe a turnului C, prin suprimarea martorilor înregistrați în campania 1980.

În această zonă, s-au făcut următoarele observații:

1. Curtina de vest are lățimea de 3,05 m. Se păstrează mai bine talpa zidului, lucrată din blocuri mari de piatră, bine ecarisate, legate cu mortar, și primele două rînduri de asize, cea de a doua fiind retrasă cu circa 12 cm față de prima. Din păcate, la mică distanță de turn, chiar, demantelarea este foarte adîncă, ajungînd, în careul J_{10}, pînă aproape de fundație (blocurile de la talpa zidului au dimensiuni mari: 1,45 m lungime primul, 0,95 m al doilea, iar înălțimea lor măsoară între 0,65 m și 0,82 m.).

De asemenea, s-a putut preciza porțiunea în care curtina de vest apare îngroșată. Astfel, lățimea zidului, la ambele capete, adică pe două tronsoane a 16,60 m lungime fiecare, este de 3,05 m; în zona centrală, lungă de 16 m, lățimea măsoară 4,35 m. În stadiul actual al cunoștințelor noastre, atribuim această marcată îngroșare a zidului unor rațiuni strategice, întrucît zona respectivă reprezintă porțiunea cea mai expusă, atît ca poziție cît și ca lungime de front.

Cunoaștem și o situație identică, aceea a fortăreței de la Saldum-Gradac, lîngă malul Dunării, în R.S.F. Iugoslavia, fortăreață datată în secolele IV—VI e.n., unde, atît poziția și forma sa generală, cît și a curtinei mai expuse, coincid cu situația de la Ovidiu [3].

În zona din față intrării în turn, cercetarea din anul 1980 scosese la lumină porțiuni dintr-un

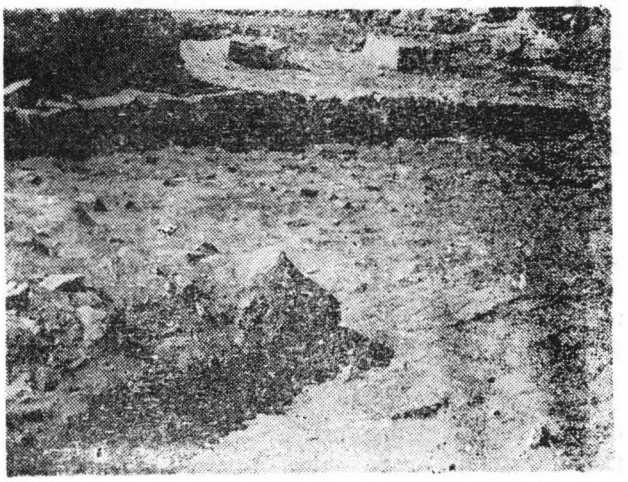

Fig. 1. Ovidiu, municipiu Constanța. Pavajul de cărămizi din fața turnului circular C.

Fig. 1. Ovidiu, mun. de Constantza. Le pavage trouvé devant la tour circulaire C.

pavaj, lucrat din cărămizi tipice (dimensiuni 0,35 m × 0,35 m × 0,04 m). Prin cercetarea spațiului respectiv, s-a observat că întregul perimetru, aflat pe o pantă lină, a fost bătătorit, egalizat și întărit cu un strat de mortar, care cupride și rare fragmente ceramice, peste care s-au așezat cărămizile pavajului respectiv. Lîngă intrarea în turn, aflată la o cotă mai joasă, cu evidente urme de băltire a apei provenite din ploi, pavajul este constituit din două rînduri de cărămizi mari, în timp ce, pe cota de sus, porțiunea de pavaj păstrată este lucrată dintr-un singur rînd de cărămizi, cu dimensiunile 0,35 m × 0,35 m × 0,04 m și — respectiv — 0,35 m × 0,25 m × 0,04 m (fig. 1).

În ultima perioadă de funcționare a așezării, ca o reparație credem, peste acest pavaj de că-

[1] M. Bucovală, Gh. Papuc, Pontica, 13, 1981, p. 275—283.
[2] Idem, Pontica, 14, 1982.
[3] *Ancienne culture du Djerdjap*, Beograd, 1969, p. 95—96.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

rămizi, de unde s-au recoltat fragmente de amfore tipice, ornamentete cu striuri, a fost adus, împrăștiat și sumar tasat, un strat de pămînt gălbui, amestecat cu numeroase fragmente mici de țigle și cărămizi.

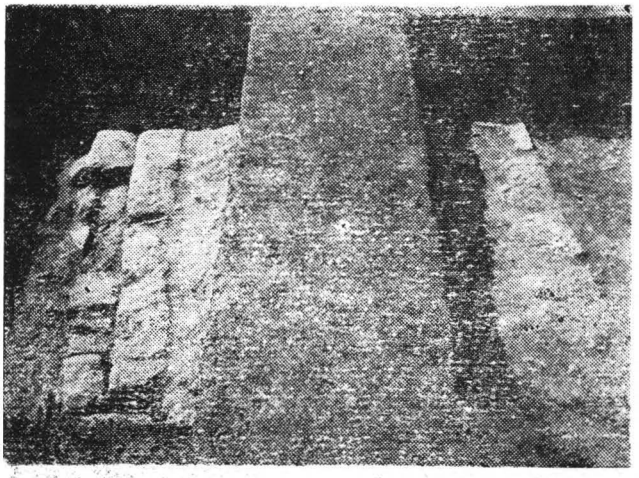

Fig. 2. Ovidiu, municipiu Constanța. Poarta de acces.

Fig. 2. Ovidiu, mun. de Constantza. La porte de la fortification.

Din pămîntul cenușos format în strat, de-a-supra acestuia, s-au recuperat multe oase de animale — cornute și bovidee — fapt datorat, desigur, ieșirii din funcțiune a perimetrului respectiv și transformării lui în zonă de resturi menajere.

Stratul de depunere naturală, cu urme de băltire a apei, din antichitate, apare tăiat de cei care au practicat demantelarea zidurilor, moment greu de precizat în timp în stadiul actual al cunoștințelor noastre. Menționăm că, în această zonă, atît în perimetrul turnului circular C, cît și în careul K_9, din preajma acestuia, s-au descoperit cîteva fragmente ceramice de vase datate în epoca feudal-timpurie, lucrate din pastă cenușie-neagră, de proastă calitate, cu impurități numeroase în amestec și ornamentate cu striuri orizontale sau în val, pe buză sau pe gît.

2. Unul din scopurile propuse încă în campania 1980 a fost găsirea căii de acces în fortificație, lucru izbutit anul trecut. Poarta se află pe latura de sud, la distanța de 7,50 m de turnul dreptunghiular A, care-i asigura și apărarea. Rezultă, deci, că accesul în *burgus* se făcea dinspre sud, pe un drum ce urmărea marginea apei — golf de mare pe atunci — azi marginea lacului, desigur o ramificație a marelui drum care lega Tomis de Histria și, mai departe, spre Aegyssus [4].

La construcția porții s-au folosit blocuri de talie (unele au 1,40 m lungime), care prezintă lăcașuri de îmbinare cu cele de deasupra. În zona porții, incinta prezintă o îngroșare de 0,40 m. Deschiderea utilă a intrării este de 2,15 m. Spre exterior, poarta prezintă o treaptă, realizată din blocuri mai mici, care se află la 0,15 m sub nivelul ei. La același nivel, se află și calea de acces, obținută prin bătătorirea pămîntului și pavarea cu piatră măruntă, alcătuind un strat compact, de 15 cm grosime. Din dimensiunile și detaliile constructive rezultă că poarta permitea numai accesul pietonal, carele neputînd pătrunde, fapt demonstrat și de dimensiunile fortificației (fig. 2).

În interior, drumul de acces prezintă aceleași caracteristici; la circa 25 m distanță de axul porții, în careul H_4, practicat în acest an, a apărut un pavaj realizat prin bătătorirea a numeroase mici fragmente de cărămizi și țigle.

Dispunerea porții fortificației de la Ovidiu este întîlnită frecvent la castre și burgi din secolul IV e.n., analogiile cele mai bune fiind constatate cu fortăreața, deja amintită, de la Saldum-Gradac. Aceasta are poarta de acces pe latura de vest, la circa 6 m distanță de unul din turnurile de colț iar deschiderea sa măsoară 2 m [5].

3. În campania 1981 a fost efectuat și un sondaj, la jumătatea aproximativă a curtinei de est, în scopul obținerii de noi date privind stratigrafia, atît în interiorul, cît și în exteriorul așezării (pînă acum era cunoscută numai situația din colțul de sud-est, unde, prin cercetarea turnului dreptunghiular A [6] și a vecinătății acestuia s-a constatat demantelarea puternică a curtinei) În anul 1979, a fost depistat, aici, și un pavaj de cărămizi, lipit de zid [7].

În careul H_1, din acest an, incinta prezintă urmele unei demantelări puternice, pînă la nivelul patului de așteptare. Încercarea de a obține date despre fundație n-a dat roade, nici în

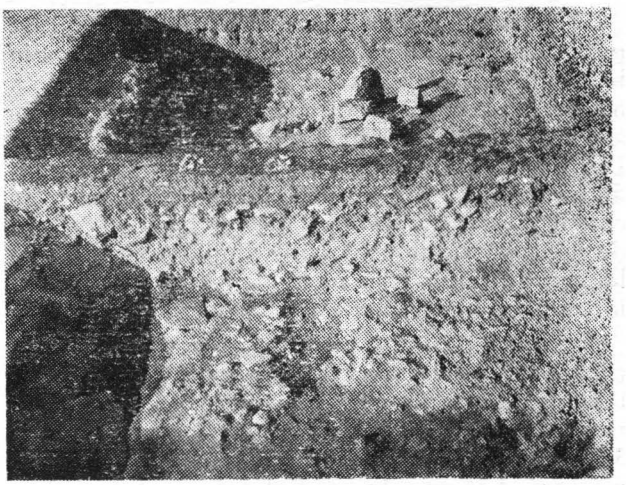

Fig. 3. Ovidiu, municipiu Constanța. Careurile H_1 și H_2 din vecinătatea curtinei de est.

Fig. 3. Ovidiu, mun. de Constantza. Les carreaux H_1 et H près de l'encieinte d'est.

[4] În legătură cu traseul drumului litoral, vezi A. Aricescu *Armata în Dobrogea romană*, București, 1977, p. 145—147.

[5] *Ancienne culture* ..., p. 95—96.

[6] M. Bucovală, Gh. Papuc, Pontica, 13, 1981, p. 276.

[7] *Ibidem*, p. 277.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

acest an, din cauza nivelului ridicat al apelor lacului Mamaia, care a făcut imposibil lucrul la o adîncime mai mare de 1,90 m.

În interiorul așezării, in imediata vecinătate a curtinei de est deci, au fost culese următoarele informații:

Fig. 4. Ovidiu, mun. de Constantza. La pavage principa à l'intérieur de la fortification.

Fig. 4. Ovidiu, municipiu Constanța. Pavajul din interiorul fortificației.

La —1,20 m față de actualul nivel de călcare a apărut un strat de mortar gălbui-roșcat, gros de 2 cm, destul de uniform, ușor înclinat spre incintă, peste care se află un strat de pămînt negru-cenușiu, cu grosimea de 10—13 cm, ambele susținînd un pavaj din blocuri de piatră, de aceeași înălțime (15 cm). Pe acest nivel, a fost recuperată o monedă de bronz de la Honorius-Teodosius (408—423) [8], care poate data, credem, nivelul amintit. Deasupra acestuia, se află un strat de pămînt cenușiu-gălbui, ce susține un pavaj din cărămizi, aproape plan. Pe acest nivel a fost descoperită o monedă de bronz emisă sub împăratul Iustin al II-lea, (între anii 655—578) [9] precum și o fibulă de bronz, databilă prin analogii, în a doua jumătate a secolului VI e.n., eventual sfîrșitul acestuia [10]. Peste acest pavaj urmează depunerile arheologice din perioada de sfîrșit a funcționării fortificației de la Ovidiu, acoperite de stratul vegetal, cu o grosime de 25—30 cm (fig. 3).

Corespunzător ultimului nivel amintit mai sus, în carourile învecinate, din interior (H_2, H_4 și H_5), se găsește pavajul din fragmente de țigle și cărămizi, aflat pe axul porții. În careul H se pare că există mai multe straturi ale acestui pavaj, reprezentînd eventuale reparații ale celui inițial. În careul alăturat H_5, către vest deci, apare pavaj din piatră măruntă, bine bătătorită, lucru care indică posibilitatea existenței a două pavaje, cel realizat din fragmente ceramice fiind mai tîrziu, deci mai aproape de noi ca timp (fig. 4).

4. Tot în campnia 1981, am practicat un carou în zona *extramuros*, aproximativ la mijlocul incintei de est (careul H_1'), cu care ocazie au apărut zidurile unei locuințe parțial cercetate: mai exact, a fost descoperit colțul de sud-vest al unei încăperi, zidurile — groase de 0,60 m — fiind lucrate din pietre mici și mijlocii legate cu pămînt.

Materialul arheologic descoperit în interiorul încăperii amintite (fragmente ceramice de vase și amfore tîrzii, fragmente de vase de sticlă etc.) dovedesc funcționarea acesteia în secolul VI e.n.

În concluzie, datele obținute în campania 1981 vin să completeze informațiile noastre din anul 1979 și 1980 referitoare la construcția și topografia fortificației de la Ovidiu, constituind un punct de plecare pentru cercetările viitoare.

RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES DANS LA FORTFICATION ROMANO-BYZANTINE D'OVIDIU (MUNICIPE DE CONSTANȚA)

RÉSUMÉ

En 1981, on a obtenus les suivantes données:

1. Dans la zone nord-ouest, à l'entrée de la tour ronde C, on a découvert un pavage travaillé par deux rangées superposées de briques ayant les dimensions 0,35 × 0,35 × 0,04 m.

2. Le mur ouest de la fortification a une largeur de 3,05 m aux extremités de 16,60 m longuer chacun, et au milieu, par des raisons stratégiques sur une distance de 16 m, une largeur acrrue de 4,35 m.

3. Au coté sud de l'enceinte, on a découvert l'entrée de la fortification, travaillée de grands blocs de calcaires; elle a une largeur de 2,15 m, destinée, par consequence, au traphique pietonal.

Pour les detailles de construction (l'enceinte ouest et l'entrée) on a d'identités avec la fortification Saldum-Gradac, prés du Danube, dans la Jugoslavie d'aujourd'hui.

4. On a découvert le pavage principal de la fortification a 25 m distance de la porte, a l'intérieur.

5. Nouvelles données ont été obtenus sur la stratigraphie quant à l'interieur qu'a l'exterieur de la fortification, grâce aux carreaux excavés au milieu de la cité, près de l'enceinte est. Dans l'endroit on a recuperré des monnaies de Justin II (565—578) et une fibule de bronze, appartenant aussi a la fin du VIe s. de n.é. On a découvert, aussi, une habitation „extramuros" datée au VI s. de n.é.

[8] LRBA, II, tip Gloria Romanorum; identificare făcută de colega Antoaneta Vertan.

[9] MIB, II, p. 97, nr. 45; identificare făcută de colegul Gabriel Custurea.

[10] *Tropaeum Traiani, I, Cetatea*, București, 1979, p. 192 și p. 223, fig. 174, 10, 4.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Săpăturile arheologice din necropola birituală din secolul al IV-lea e.n. de la Barcea, jud. Galaţi

STELA ŢAU, MIRCEA NICU

În campania din vara anului 1981 au fost continuate cercetările în necropola birituală din secolul al IV-lea e.n. de la Barcea — Galaţi prin deschiderea a trei secţiuni, orientate nord-sud, lungi de 30 m; primele două au lăţimea de 2,5 m, iar cea de a treia — 4 m.

Cercetările din acest an confirmă observaţia că există o anumită grupare a mormintelor potrivit ritualului practicat, deoarece în partea de vest a necropolei, în zona de pantă lină, apar cu preponderenţă morminte de incineraţie, numărul celor de înhumaţie fiind foarte mic; în zona centrală şi nordică a cimitirului numărul mormintelor de înhumaţie se măreşte, în timp ce acela al incineraţiilor scade, dovadă şi rezultatul cercetărilor din 1981, cînd au fost descoperite 18 morminte de înhumaţie şi nici unul de incineraţie. Numărul total al mormintelor cercetate pînă în prezent se ridică la 132, dintre care 38 sînt de incineraţie, iar 94 sînt de înhumaţie.

Gropile mormintelor nou descoperite au fost surprinse la o adîncime de peste un metru, apărînd ca o pată întunecată, de formă dreptunghiulară, cu colţuri mai mult sau mai puţin rotunjite, uneori de formă ovală sau îngustîndu-se la picioare. Un caz deosebit îl prezintă gropile mormintelor 120, 121, 123 şi 124 care au dimensiuni foarte mari (3,00 × 2,00 m), cu o treaptă fie de jur împrejur — în cazul mormîntului 123, fie numai în partea stîngă (M. 120, M. 121, M. 124).

Orientarea mormintelor este în jurul axei nord-sud cu devieri frecvente spre est (NNE—SSV).

În majoritatea cazurilor, poziţia scheletelor era culcat pe spate, cu mîinile pe lîngă corp, picioarele întinse şi alăturate. Capul, care iniţial era foarte probabil cu faţa în sus, apare, de cele mai multe ori, culcat pe o parte sau pe alta, datorită presiunii pămîntului. Privitor la poziţia scheletului, excepţie face mormîntul 127, unde înhumatul avea piciorul drept îndoit de la genunchi, iar mîna stîngă adusă pe bazin. Tot printre excepţii, poate fi citat mormîntul 129, unde înhumatul avea picioarele îndoite de la genunchi spre dreapta. Asemenea morminte au fost semnalate în unele necropole din Muntenia [1], ca şi în unele cimitire din părţile Nistrului şi Niprului, anume la Mălăieşti [2], Romaški [3], Privolnoe [4], Gavrilovka [5], Practica întîlnită la cele două morminte aparţine, foarte probabil, lumii sarmatice [6].

Din cele 18 morminte de înhumaţie descoperite în această campanie două schelete au fost răvăşite parţial (M.120; M.125), rămînînd nederanjate numai picioarele şi craniul, în timp ce partea superioară a corpului este complet dislocată. În cazul mormîntului 125, partea dislocată este adunată în centrul gropii. Inventarul mormintelor distruse parţial nu a fost sustras.

În legătură cu mormintele de înhumaţie, remarcăm mormîntul 116 în care se afla scheletul unui adult întins pe spate orientat NNE—SSV, care avea depus între femure scheletul unui copil în vîrstă de sub un an.

Inventarul mormintelor. Materialul cel mai numeros din inventarul mormintelor îl formează, ca şi în anii precedenţi, ceramica. Au fost descoperite, în total, 97 de vase, din care 14 lucrate cu mîna şi 84 lucrate la roată. Printre vasele lucrate cu mîna, ca tipuri, putem aminti borcanul, ceaşca dacică fără toartă şi cana.

În mormintele de înhumaţie 117 şi 130 a fost descoperită cîte o ceaşcă dacică fără toartă (fig. 1/3, 6), Ceaşca din mormîntul 130 (fig. 1/6) are buza rotunjită şi fundul uşor tălpuit.

Din categoria vaselor lucrate cu mîna, mai menţionăm borcanul din mormîntul 119 (fig. 1/5), borcan decorat cu o linie în zigzag pe umăr, şi castronul de factură nordică (M.117), cu buza rotunjită şi uşor răsfrîntă în exterior; toarta, circulară în secţiune, porneşte de sub buza vasului şi se uneşte cu corpul acestuia la baza conului superior; fund drept (fig. 2/3).

Ceramica lucrată la roată se împarte la rîndul ei în două categorii din pastă fină şi din pastă zgrunţuroasă. Dintre vasele lucrate la roată din pastă fină cenuşie reţin atenţia cănile cu gura trilobată (M.119, M.123, M.128), fund inelar, corp bitronconic, cu o toartă în bandă lată sau rectangulară (fig. 2/5, 7, 8). Cana din mormîntul 119 (fig. 2/5) se deosebeşte de tipul de căni cu gura

[1] Spanţov: B. Mitrea, C. Preda, *Necropole din sec. IV e.n. în Muntenia*, Bucureşti, 1966, p. 127; Tîrgşor: Gh. Diaconu, *Tîrgşor* ..., p. 53—54.

[2] G. B. Fedorov, MIAMoskva, 82, p. 258, fig. 4/1—2.

[3] M. I. Brajčevski, MIAMoskva, 82, p. 109, fig. 5.

[4] I. Kuharenko, SAMoskva, 22, 1955, p. 132, fig. 3/1.

[5] E. A. Symonovičі, MIAMoskva, 82, p. 218, fig. 25.

[6] B. Mitrea, C. Preda, *op. cit.*, p. 128; Gh. Diaconu, *op. cit.*, p. 113.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

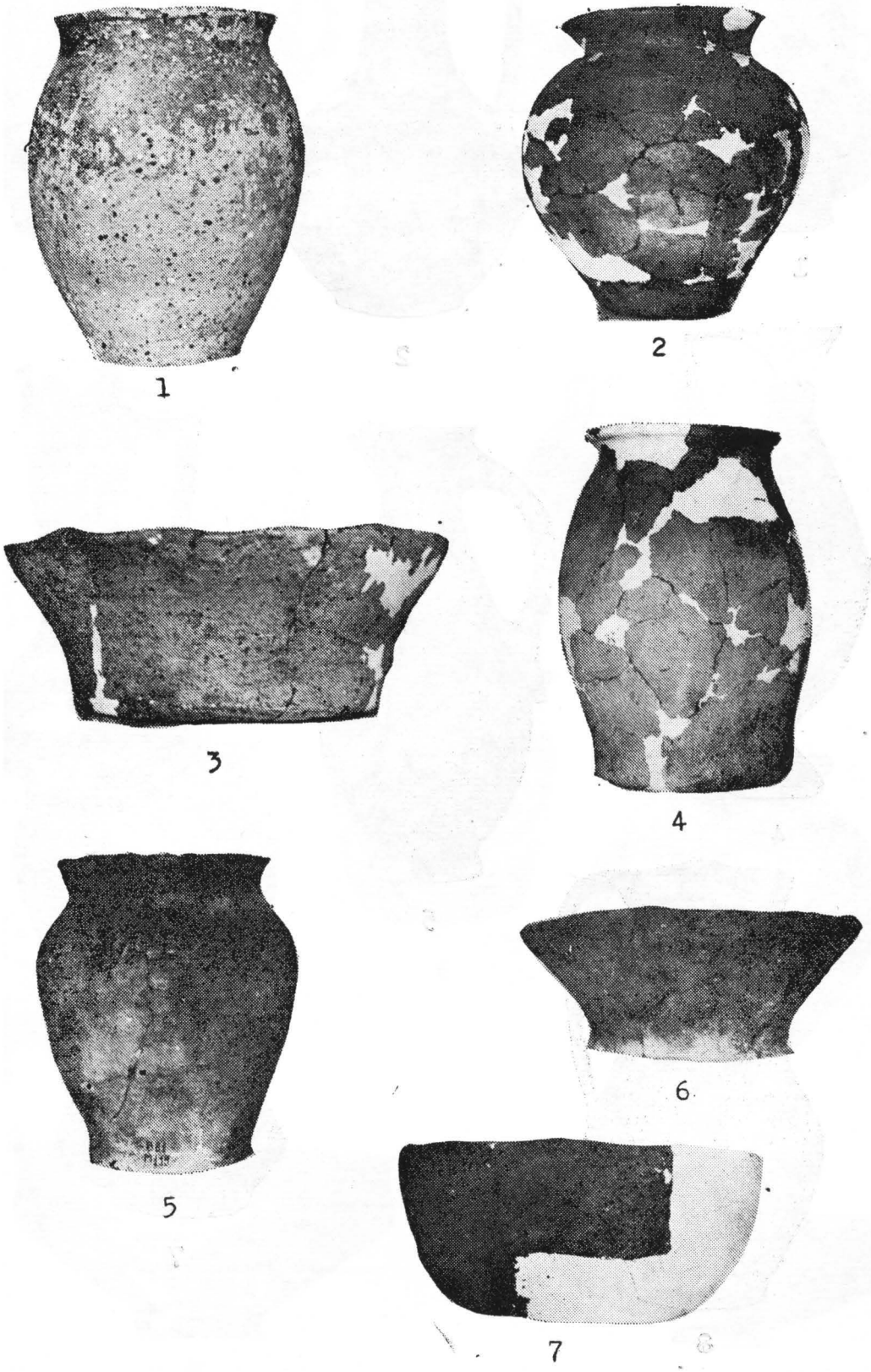

Fig. 1. Barcea-Galați. Vase descoperite în necropolă.

Abb. 1. Barcea-Galați. Gefäße im Gräberfeld entdeckt.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

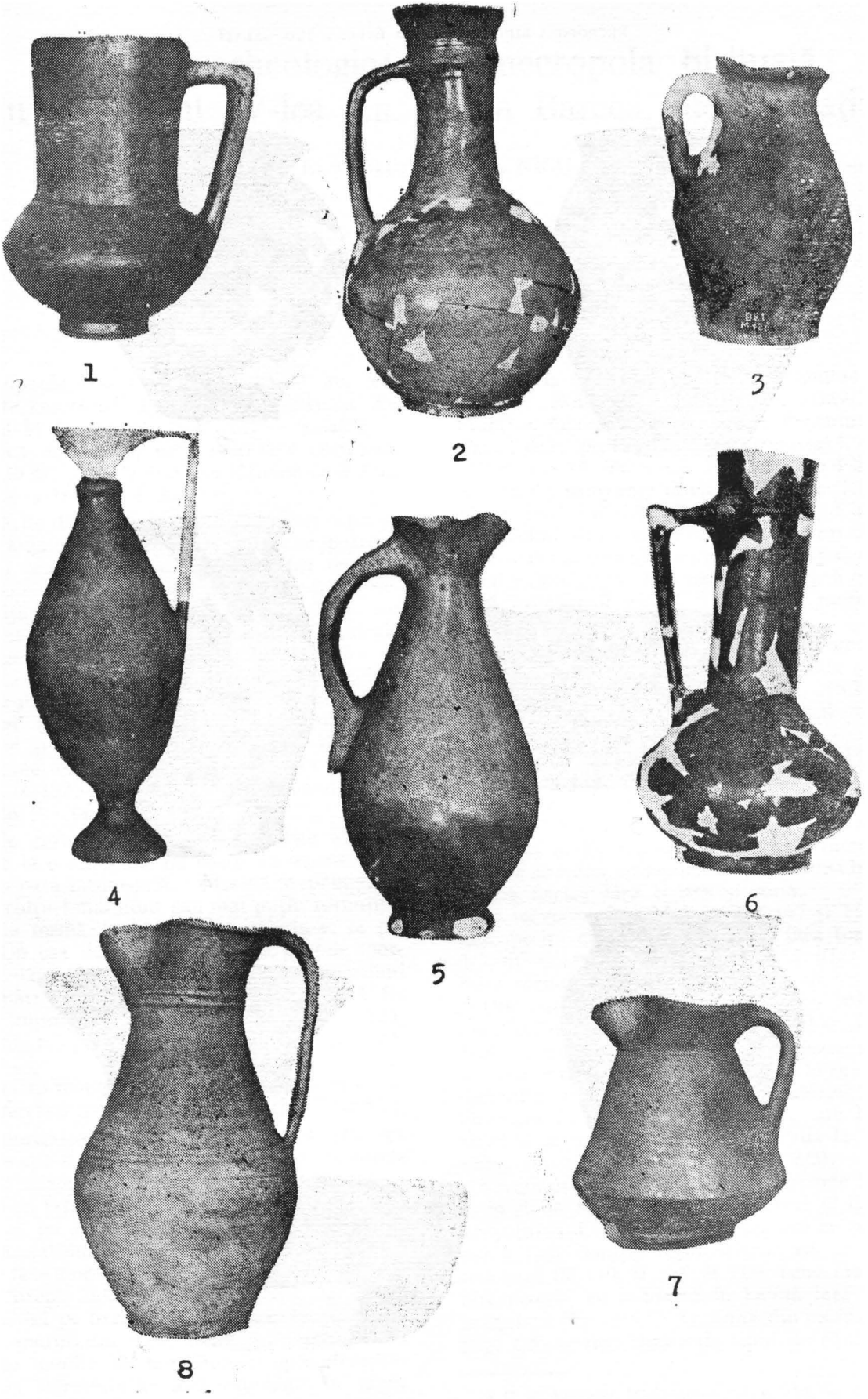

Fig. 2. Barcea-Galați. Cești descoperite în morminte.

Abb. 2. Barcea-Galați. Schalen in Gräberfeld endeckt.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Fig. 3. Barcea-Galați. Vase descoperite în morminte.

Abb. 3. Barcea-Galați. Gefäße in Gräberfeld entdeckt.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

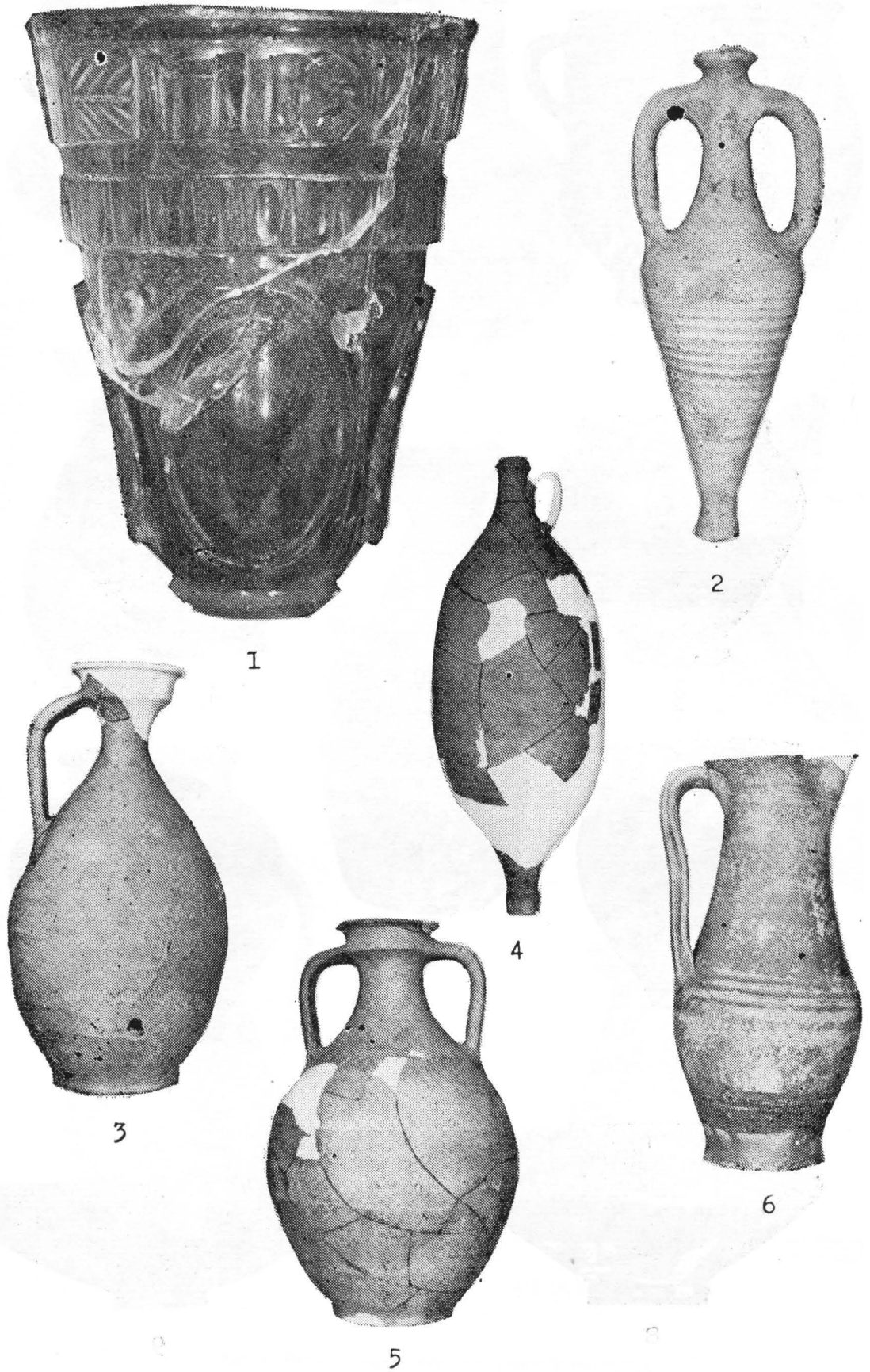

Fig. 4. Barcea-Galați. 1 pahar de sticlă; 2,4 amfore; 3,5 căni; 6 ceașcă.

Abb 4. Barcea-Galați. 1 Glasbecher; 2,4 Amphoren; 3,5 Krüge; 6 Schale.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

trilobată descoperite pînă în prezent în necropolele de tip Sîntana de Mureș din țara noastră [7] prin tehnica de prindere a torții de corpul vasului. Toarta este reactangulară în secțiune, pornește din zona gîtului cănii, se unește cu corpul vasului deasupra diametrului maxim și rămîne profilată, amintind de torțile cănilor de metal. Din aceeași pastă este lucrată și cana din mormîntul 118 (fig. 2/4), care imită cănile din metal [8], avînd corpul bitronconic, piciorul scurt și fundul sub formă de pîlnie; gura și toarta vasului lipsesc din antichitate.

Pe lîngă vasele lucrate din pastă fină cenușie, în inventarul mormîntului 120 au fost descoperite mai multe exemplare lucrate dintr-o pastă cenușie gălbuie, acoperite cu angobă neagră (fig. 2/1, 6; 3/8, 9). Dintre acestea se detașează o cană (fig. 2/6) cu corpul globular, gîtul cilindric înalt, fund inelar, toartă rectangulară în secțiune și frîntă în unghi drept; buza vasului este dreaptă. Ca decor, în zona de unire a roții cu gîtul vasului, se află doi butoni aplatizați, de o parte și de alta, ce se continuă cu un inel în relief.

Ceramica de import este și ea prezentă, ca și în anii precedenți, fiind reprezentată prin 6 exemplare. În mormîntul 117 a fost descoperită o amforetă din pastă roșie cu o singură toartă (fig. 4/4), formă mai rar întîlnită în aria de răspîndire a culturii Sîntana de Mureș. O altă amforetă, asemănătoare ca formă cu altele descoperite în cimitirele cerneahoviene din țara noastră [9], se detașează prin inscripția ME plasată pe gît (fig. 4/2); face parte din inventarul mormîntului 119.

Un alt tip de vas, destul de rar întîlnit în mormintele aparținînd culturi Sîntana de Mureș, este ulciorul din mormîntul 124, de culoare cărămizie, cu mult nisip în compoziția pastei. Acesta are corpul oval, fundul inelar, gîtul scurt, gura în formă de pîlnie, cu două torți în bandă lată (fig. 4/5).

Dintre celelalte obiecte de inventar, descoperite în campania anului 1981, semnalăm 11 fibule de bronz, 9 catarame din bronz și argint, 4 cuțite, 11 piepteni din os, 2 pinteni de argint, mărgele dispuse în coliere etc.

Fibulele descoperite în morminte de la Barcea fac parte din tipul cu picior înfășurat pe dedesubt sau din cel cu placă romboidală la picior, o astfel de piesă fiind descoperită în mormîntul 130 (fig. 5/4). Poziția lor era pe umărul drept sau stîng, însă în mormintele 116, 127, 129 și 131 au apărut perechi de fibule.

Din cele 9 catarame descoperite semnalăm apariția, în mormîntul 129, a unui exemplar din bronz, cu veriga ovală și placă de prindere dreptunghiulară, cu patru nituri de argint, uniți între ei cu o bandă tot de argint, încrustată în suprafața plăcii (fig. 5/7).

Ca formă, pieptenii descoperiți în anul 1981 se aseamănă cu cei din campaniile precedente mai puțin fragmentul de pieptene descoperit în mormîntul 123, la care s-a păstrat numai partea de la mîner, restul fiind distrus de acizii humici. El se încadrează în tipul „cu mînerul în formă de clopot", cu deosebirea că placa dublă, care formează prelungirea semicirculară, este lucrată separat de placa rectangulară de la bază, care prinde și fixează plăcile pe care sînt crestați dinții [10].

În mormîntul de înhumație 120 au fost descoperiți, la călcîi, doi pinteni de argint (fig.5 /5), obiecte destul de rar întîlnite în cimitirele aparținînd culturii Sîntana de Mureș-Cerneahov [11].

Printre numeroasele mărgele descoperite în anul 1981, semnalăm un șirag de mărgele, aflat în mormîntul de înhumație 129. Șiragul a fost descoperit în partea dreaptă a bazinului și era compus din mărgele de sticlă, cu încrustații albe sau galbene, mărgele de chihlimbar discoidale, precum și inele din bronz, pe care se aflau dispuse cîte o mărgică sau mai multe (fig. 5/1). Din același șirag făcea parte un pandativ-căldăruș din fier, un pandantiv din argint, de formă rotundă, cu sticlă de culoare albastru-marin prinsă ca într-o casetă în corpul acestuia. Inelul de prindere este executat dintr-o plăcuță din argint, îndoită circular.[12].

Scoicile au fost și ele folosite ca pandantivi, la Barcea descoperinu-se încă un exemplar din specia *cypraeya* (fig. 5/1) ce făcea parte din șiragul de mărgele amintit mai sus. Ghiocul purtat la brîu rămîne o certă tradiție a populației sarmatice care avea obiceiul de a folosi aceste scoici aduse din regiunile golfului Persic [13].

Recipientele de sticlă sînt și ele reprezentate printr-un vas irecuperabil, probabil un bol, complet descompus și un pahar de sticlă.

Paharul de sticlă cu inscripție, descoperit în mormîntul de înhumație 124, face parte din tipul paharelor cu pereții groși, de culoare galben verzuie, de formă conică, cu gura largă rotunjită spre interior; se termină cu un picior scund, avînd următoarele dimensiuni: înălțime 14,6 cm; diametrul gurii 11,3 cm; diametrul bazei 4,3 cm. Paharul a fost realizat prin turnare în tipar și apoi anumite amănunte au fost șlefuite. Peretele

[7] Nu cunoaștem pînă în prezent un alt exemplar de acest tip.

[8] Gh. Diaconu, *op. cit.*, p.82; R. Harhoiu, în Al. Odobescu, *Opere*, IV, *Tezaurul de la Pietroasa*, București, 1976.

[9] Tîrgșor: Gh. Diaconu, *op. cit.*, pl. 126/1; Independența: B. Mitrea, C. Preda, *op. cit.*, fig. 140/1 și 265/3; Gherăseni: Gh. Diaconu, SCIVA, 28, 1977, 3, p. 440, fig. 7/1.

[10] Trei exemplare de acest tip au fost descoperite la Valea Seacă: V. Palade, Materiale Oradea, 1979, p. 267.

[11] Tîrgșor: Gh. Diaconu, *op. cit.*, pl. 13/1; Budești: E. A. Rikman, *Pamiatnik epohi velikovo pereselenja narodov*, p. 129, fig. 42/2.

[12] Nu cunoaștem pînă în prezent un alt exemplar de acest tip în aria de răspîndire a culturii Sîntana de Mureș. Un exemplar asemănător a fost descoperit în necropola de la Bărboasa: V. Căpitanu, Carpica, 7, 1975, p. 85, fig. 13/3.

[13] B. Mitrea, C. Preda, *op. cit.*, p. 151; Gh. Diaconu, *op. cit.*, p. 174.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

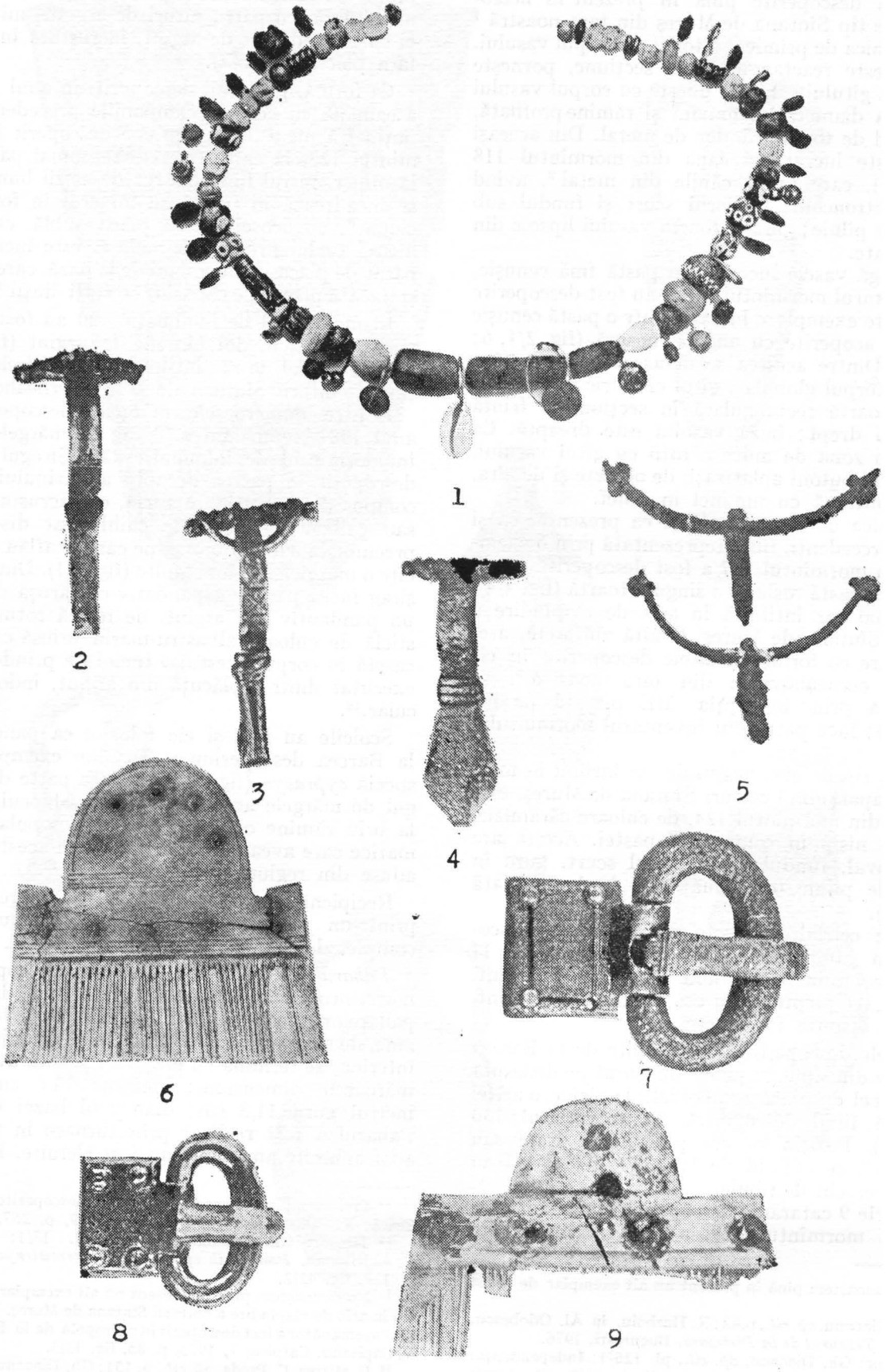

Fig. 5. Barcea-Galaţi. Obiecte descoperite în necropolă.

Abb. 5. Barcea-Galaţi. Gegenstände im Gräberfeld entdeckt.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

vasului este împărțit în două cîmpuri; în partea de sus, imediat sub buză, apare o canelură lată de 0,6 cm, sub care este dispusă o centură în relief, lată de 2,0 cm, pe care apar, în relief, literele inscripției grecești realizate odată cu turnarea vasului. (fig. 4/1).

Inscripția începe de la un decor incizat sub formă de brăduț culcat, după care urmează cele 16 litere grecești foarte clare [14].

Sub inscripție urmează un spațiu liber de 0,8 cm, format din peretele vasului, după care, pe o altă centură (lată de 1,6 cm), sînt dispuse ove- mici verticale, delimitate de cîte două linii incizate în unghi vertical.

Cel de al doilea cîmp cuprinde partea inferioară a paharului și are ca decor patru ovale mari în relief (7,0 × 4,5 cm), trase spre fund, realizate și ele odată cu turnarea paharului. Spre fund paharul se îngustează, terminîndu-se cu un picior scund, profilat în exterior sub formă de unghi ascuțit.

Paharele de sticlă cu inscripție grecească sînt destul de rare, ele imitînd pe cele din lut [15].

Paharul de sticlă cu ovale în relief și inscripție grecească de la Barcea are analogii apropiate cu cele descoperite la Vorning [16] și Mălăiești [17], putînd fi încadrat în tipul 238 varianta Blickshoj [18] și tipul Vorning II C c[19].

Necropola de la Barcea se încadrează în tipul necropolelor birituale de tip Sîntana de Mureș, putînd fi datată în a doua jumătate a secolului al IV-lea e.n. și începutul secolului al V-lea.

[14] Traducerea inscripției de pe vas a fost făcută de Radu Vulpe, aceasta fiind o urare: „Bea să trăiești bine (frumos) întotdeauna".

[15] S. Reinach, *Traité d'épigraphie grecque*, Paris, 1885 p. 454.

[16] Gunnar Ekholm, Antikvariskt Arkiv, 26, pl. 2/95.

[17] G. B. Fedorov, MIAMoskva, 89, 1960, p. 154–155, fig. 49/1.

[18] H. I. Eggers, *Der römische Import in freien Germanien*, Hamburg, 1951, p. 238.

[19] Gunnar Ekholm, *op. cit.*, p. 22, nr. 95.

Inventarul mormintelor descoperite confirmă compoziția eterogenă a culturii Sîntana de Mureș. Prezența autohtonilor se face simțită prin ceramica lucrată cu mîna, ornamentată cu linii incizate în val, precum și a celei lucrate la roată, din pastă fină sau zgrunțuroasă (strachina, cana cu o toartă, oala borcan). Nu trebuiesc neglijate nici elementele goto-sarmatice, care își fac simțită prezența în necropolă prin obiectele de podoabă și formele ceramice descoperite în mormintele de înhumație.

DAS BIRITUELLE GRÄBERFELD AUS DEM 4. JH.U.Z.

aus Barcea—Bez. Galați

ZUSAMMENFASSUNG

Im Sommer des Jahres 1981 wurden die Forschungen im birituellen Gräberfeld aus dem 4. Jh.u.Z. aus Barcea-Bezirk Galați fortgesezt.

Die Forschungen des Jahres 1981 in Barcea bestätigen die Beobachtung, das die Gräber dem Ritual gemäß gruppiert sind, da im westlichen Teil des Gräberfeldes, im Gebiet des ruhigen Abhanges hauptsächlich Brandgräber vorkommen, während die Zahl der Skelettgräber sehr klein ist; im mittleren und nördlichen Teil des Gräbenfeldes erhöht sich die Anzahl der Skelettgräber während die der Brandgräber sinkt, ein Beweis sind die Ergebnisse der Forschungen des Jahres 1981, in welchen 18 Skelettgräber und kein einziges Brandgrab entdeckt wurde. Am Ende der Kampagne des Jahres 1981 erreicht die Gesammtzahl der erforrschten Gräber 132, 38 davon sind Brandgräber und 94 sind Skelettgräber.

Das Inventar der entdeckten Gräber bestätigt die ungleichartige Zusammensetzung der Sîntana de Mureș Kultur. Die Anwesenheit der Einheimischen ist bemerkbar durch die handgearbeiteten Gefäße mit eingeritzem Wellenornament, sowie durch auf der Töpferscheibe gedrehten Tongefäßen aus feinem und körnigem Ton. (Schüssel, Schale, Topf). Die goto-sarmatischen Elemente dürfen auch nicht vernachlässigt werden. Diese machen sich bemerkbar im Gräberfeld durch Schumckgegenstände und die Form der Tongefäße in der Skelettgräbern.

Das Gräberfeld aus Barcea reiht sich im die Art der birituellen Gräberfelder vom Typ Sîntana de Mureș-Tscherneachow ein und kann in die zweite Hälfte des 4 Jh. und den Anfang des 5 Jh. datiert werden.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Şantierul arheologic Independenţa (Murighiol)

M. ZAHARIADE, A. OPAIŢ, C. OPAIŢ, AL. SUCEVEANU, F. TOPOLEANU

Din iniţiativa şi cu fondurile Centrului de studii şi cercetări de istorie şi teorie militară şi a Muzeului Deltei Dunării din Tulcea, în 1981 au început primele săpături organizate în cetatea romană de lîngă satul Independenţa (Murighiol). Arheologilor de la cele două instituţii li s-a adăugat şi un reprezentant al Institutului de arheologie din Bucureşti, astfel încît numărul membrilor colectivului şantierului Murighiol se ridică la 5. În cadrul acestuia a fost încheiat un protocol de săpătură, depus la cele 3 instituţii, în care se prevăd exact drepturile şi obligaţiile fiecăruia dintre membri, modalitatea concretă de cercetare şi de valorificare, în sfîrşit, obligaţia consolidării tuturor monumentelor scoase la lumina zilei.

Înainte de a prezenta rezultatele obţinute în campania din 1981 se cuvine să menţionăm că cetatea, care ne va reţine atenţia pentru o lungă perioadă de timp, este cunoscută mai demult în literatura de specialitate. Lăsînd la o parte menţiunea din manuscrisul lui Gr. Tocilescu [1], în mare parte reluată în publicaţia din 1935 a lui P. Polonic — despre care vom vorbi ma jos — prima informare publicată despre cetate o igăsim la col. M.D. Ionescu-Dobrogeanu. Este pomenită „aşa numita Cetăţuie" înconjurată de un zid din piatră de calcar legată cu mortar amestecat cu cărămidă pisată, gros de 2—3 m, şi avînd un perimetru cam de 180—200 m; aproximativ 20 turnuri, păstrate la o înălţime mai mare decît zidul propriu-zis, pot fi recunoscute la un interval de la 2 la 10 m; cetatea este înconjurată de şanţuri [2].

Aceste date, ca dealtfel şi cele oferite de P. Polonic — dar care n-au văzut lumina tiparului decît mult mai tîrziu — au fost folosite de arhiepiscopul R. Netzhammer în două din lucrările sale, în prima din ele menţionîndu-se linia de tumuli care trece pe lîngă cetate [3], în a doua făcîndu-se ipoteza că aceasta s-ar fi numit *Ad Stoma*; se adăuga că ea avea o formă de pătrat neregulat, laturile ei fiind de 45 (N) × 138 (S) × × 177 (E) × 145 (V) m zidurile înalte de 8 m, valuri şi şanţuri de apărare, pe latura de sud existînd o poartă flancată de turnuri rotunde [4].

În anul 1909, C. Moisil menţiona, tot în estul satului Murighiol, o cetate de formă hexagonală cu zidurile impunătoare, dar cu valurile şi şanţurile aplatizate. În zidărie, se disting turnuri, precum şi porţile de est şi vest. Dintre descoperiri, menţionează o mare inscripţie căreia i s-a pierdut urma, vîrfuri de suliţe şi arme, precum şi mai multe monede, dintre care unele republicane (secolele II—I î.e.n.), una de argint de la Filip Arabul (244—249 e.n.), precum şi o monedă de aur de la Marcian (450—457 e.n.). În încheiere, savantul român propune identificarea cetăţii de la Murighiol cu *Salmorus* (*Salmorude*), cu forma lui coruptă *Thalamonium* [5]. În anul următor, demonstrînd identitatea dintre *Salmorus* şi *Halmyris*, C. Moisil susţine că la Murighiol a fost cetatea antică *Halmyris* = *Salmorus* = = *Thalamonium* [6].

Nici J. Weiss [7] şi nici V. Pârvan [8] nu insistă asupra cetăţii în discuţie, unde ar putea fi localizată atît *Halmyris* cît şi *Gratiana*, ultimul autor menţionînd, însă, într-o altă publicaţie, un opaiţ de secol IV e.n., cu scene mitologice [9]. Cum despre datele lui P. Polonic [10] am avut ocazia să fim informaţi din relatarea lui R. Netzahammer iar R. Vuple nu depăşeşte stadiul cunoştinţelor transmis de magistrul său, nefixînd decît Salsovia la Mahmudia [11], ajungem la seria publicaţiilor de după război, dintre care prima este a lui Exp. Bujor. Acest cercetător publică mai întîi o inscripţie funerară din secolele II—III, menţionînd un *L(ucius) ... (Vale)rius* care a trăit 70 de ani şi căruia soţia sa — *Primitiva*, un nume de origine servilă —îi ridică monumentul, inscripţie care a fost adusă, în 1934, de la cetate şi păstrată, pînă la cel puţin în 1948, la Şcoala din comuna Murighiol [12]. Cu ocazia săpării cimitirului getodacio, aflat la sud de sat, aproximativ la mijlocul

[1] Gr. Tocilescu, *Manuscrisele de la Biblioteca Academiei R.S.R.*, 5132, f. 95.

[2] M. D. Ionescu, *Dobrogea*, Bucureşti, 1904, p. 402.

[3] R. Netzhammer, *Auf dem Razelm*, Bucureşti, 1907 p. 15—16.

[4] Idem, *Aus Rumänien*, I, Einsiedeln, 1909, p. 205—207.

[5] C. Moisil, BCMI, 2, 1909, 2, p. 89.

[6] Idem, BCMI, 3, 1910, 2, p. 93—94.

[7] J. Weiss, *Die Dobroudscha im Altertum*, Sarajevo, 1911, p. 55 şi urm.

[8] V. Pârvan, *Ulmetum*, I, 1912, p. 597, nota 2.

[9] Idem, AA, 1914, 3, col. 434—435.

[10] P. Polonic, Natura, 24, 1935, 7, p. 25.

[11] R. Vulpe, *Histoire ancienne de la Dobroudja*, Bucureşti, 1938, p. 301.

[12] Exsp. Bujor, SCIV, 5, 1954, 3—4, p. 599—601, nr. 1.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

distanţei de 2,5 km dintre acesta şi cetate, Exp. Bujor va face şi unele observaţii sau cercetări în cetate, după cum urmează: în 1954, fixează pe hartă amplasamentul cetăţii, identificînd la sud de aceasta o mare aşezare civilă [13].

Campania din 1955 semnalează noi puncte pe raza comunei, cum ar fi aşezările hallstattieneelenistice şi, respectiv, prefeudale, aflate la vest de aceasta [14]. În 1956 efectuează două secţiuni în interiorul cetăţii, descoperind niveluri databile între secolele IV—VI [15] e.n.

În 1957, sînt menţionate sumare cercetări în aşezarea civilă în preajma cetăţii, materialul roman datîndu-se între secolele II—IV e.n., la care mai trebuie adăugată o monedă de bronz de la Constantius II [16].

În sfîrşit, în 1958, activitatea extra arheologică de la cetate se intensifică, iar Exp. Bujor este nevoit să se mulţumească cu constatarea că materialul arheologic, scos de căutătorii de piatră, se datează în secolele V—VI e.n. [17].

Odată cu aceasta încetează orice activitate arheologică, nu însă şi interesul pentru cetatea de la Murighiol. Astfel, I. Barnea optează ipotetic pentru fixarea la Murighiol, a Gratianei [18], ca, dealtfel, şi Em. Popescu [19], localizare pe care am adoptat-o şi noi [20], deşi A. Aricescu, care nu insistă nici el în mod special asupra cetăţii de la Murighiol, crede că *Gratiana* trebuie localizată la sud de Troesmis [21]. De va fi fost sau nu *Gratiana* la Murighiol e desigur mai greu de răspuns în stadiul actual al cercetărilor. Oricum ar fi, este, însă, sigur că aşezarea anterioară secolului IV e.n. ar fi trebuit să poarte alt nume.

În ceea ce priveşte această aşezare anterioară, în afara dovezilor aduse pînă acum, un argument decisiv îl constituie contribuţia lui Oct. Iliescu care, coroborînd două informaţii numismatice, demonstrează că pe locul cetăţii de la Murighiol a fost descoperit, înainte de 1909, un tezaur de 117 monede republicane, databile între 109 î.e.n. — 48 î.e.n.[22].

Menţionînd doar studiul de fotointerpretare asupra sitului de la Murighiol, aparţinînd lui Al. S. Ştefan şi care, cînd va vedea lumina tiparului, va costitui fără îndoială cea mai exactă imagine a cetăţii pînă la începerea săpăturilor, socotim că cele prezentate în rîndurile de mai sus sînt suficiente pentru a trece, în continuare, la descrierea propriilor noastre cercetări din anul 1981.

Cetatea se găseşte la 2,5 km E de com. Murighiol şi la circa 75 m de şoseaua Murighiol — Dunavăţu de Sus, pe un promontoriu stîncos care înaintează în balta Cricovul Mic, ce îl înconjoară

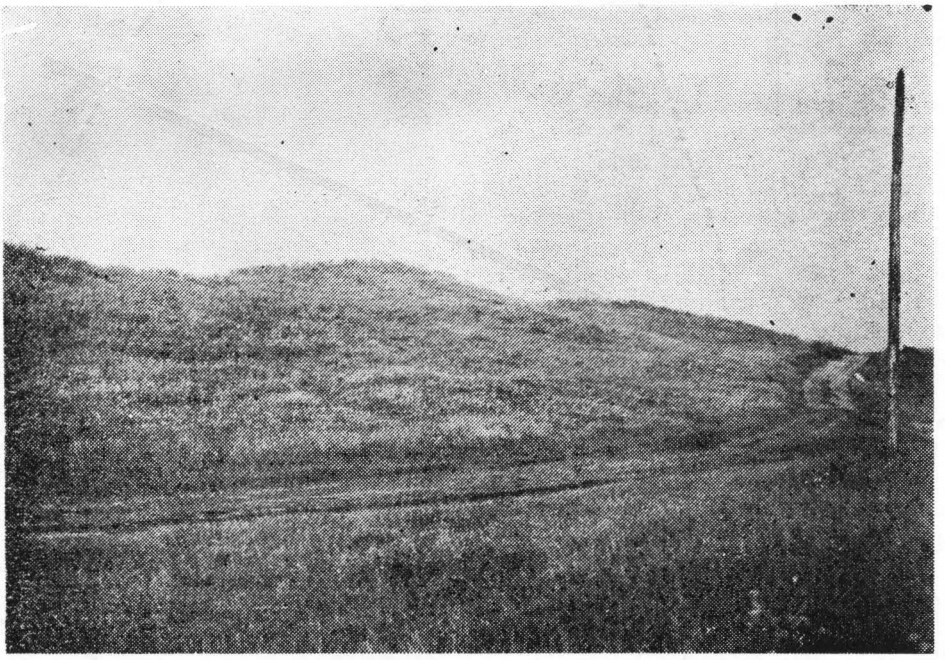

Fig. 1. Murighiol. Latura de sud a cetăţii înaintea începerii săpăturilor.

Fig. 1. Murighiol. Côté sud de la fortification avant le commencement des fouilles.

[13] Idem, SCIV, 6, 1955, 3—4, p. 572, fig. 1.
[14] Idem, Materiale, 3, 1957, p. 247—253.
[15] Idem, Materiale, 5, 1959, p. 377.
[16] Idem, Materiale, 6, 1959, p. 328—329.
[17] Idem, Materiale, 7, 1961, p. 299.
[18] I. Barnea, *Din Istoria Dobrogei*, II, Bucureşti, 1968, harta V.
[19] Em. Popescu în *Tabula Imperii Romani*, L 35, Bucureşti, 1969, p. 52.
[20] Al. Suceveanu, *Viaţa economică în Dobrogea romană, secolele I—III e.n.*, Bucureşti, 1977 p. 58.
[21] A. Aricescu, *Armata în Dobrogea romană*, Bucureşti, 1977, p. 118.
[22] O. Iliescu, Rontica, 7, 1974, p. 205—211.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

din nord și est. Spre sud, cetatea este dominată de dealurile Dunavățului, iar spre vest se găsește o cîmpie, care mărginește balta Cricovul Mare.

Promontoriul cetății are o înălțime față de terenul înconjurător, de 7—8 m (fig. 1). Cetatea urmează configurația terenului, avînd forma aproximativă a unui triunghi, cu laturile lungi puțin arcuite. Înaintea începerii săpăturilor, erau vizibile, în teren, un număr de 15 turnuri, păstrate pe diferite înălțimi, iar pe latura de vest-urmele unei porți.

Pe laturile de vest, sud și, parțial, pe cea de est se observau, încă, la suprafața terenului, urmele a două valuri și două șanțuri.

În conformitate cu protocolul menționat și care stipulează, printre altele, executarea a două secțiuni magistrale (E—V și N—S), după care se va trece la dezvelirea în suprafață, prin casete, a ultimului nivel bine păstrat din cetate, în 1981, s-a început efectuarea secțiunii magistrale E—V. Secțiunea a măsurat 220 m × 2 m și a fost împărțită în 110 carouri a cîte 2 m (fig. 2).

Secțiunea noastră a întîlnit zidul de incintă pe laturile de E (□ 1—2) și, respectiv, V (□ 72—74). Pe latura de E a fost surprins doar paramentul interior al incintei, cel exterior fiind demantelat, probabil, în epocă modernă. Din paramentul interior au fost surprinse patru asize,

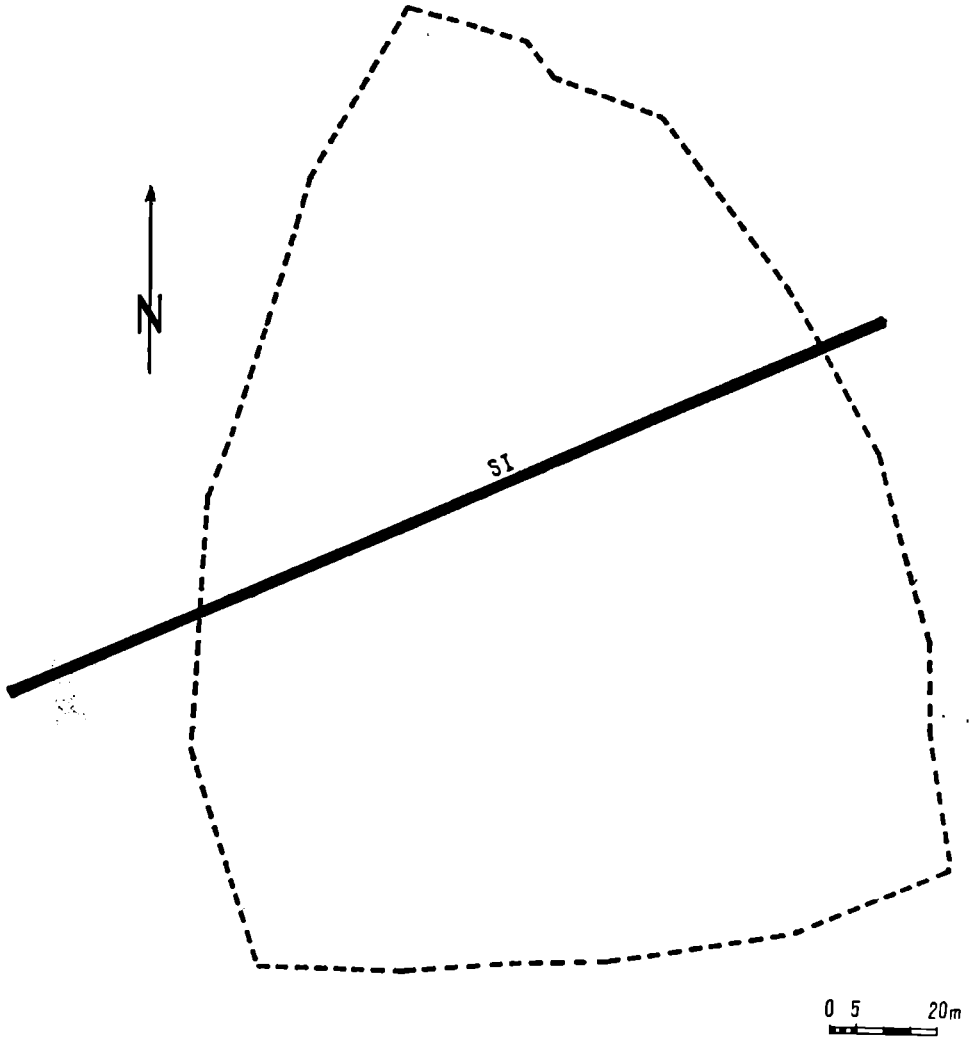

Fig. 2. Murighiol. Plan de situație cu amplasarea secțiunii E-V.

Fig. 2. Murighiol. Plan avec la position de la section E-O.

În colțul de sud-vest al cetății se puteau observa o serie de intervenții, dintre care unele aveau un aspect ceva mai regulat; pe întreaga suprafață a cetății se puteau, de asemenea, observa urma ale unor intervenții neorganizate, moderne.

aflate între —1 și —1,70 m. Pe latura de vest incinta a fost surprinsă pe toată grosimea ei, de 3,10 m. În interior se păstrează 7 asize, aflate între —0,50 m și —1,75 m, iar în exterior circa 12 asize, aflate între —0,25 și —3 m. De la această adîncime a fost surprinsă și plinta, lată de 0,10—

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

0,11 m, săpată pînă la —0,30 m, cînd a fost întîlnită pînza de apă freatică.

În cadrul structurii incintei s-au putut deosebi trei compoziţii de mortar, după cum urmează: de la ultima asiză păstrată a paramentului exterior la —0,70 m, pietrele sînt legate cu mortar alb, sfărîmicios; de la —0,70 m la —1,40 m, mortarul este amestecat cu cărămidă pisată, pietricele şi scoici; de la —1,40 la —3 m, mortar alb, foarte dur, amestecat cu pietricele.

La exterior, au fost identificate două berme sigure şi una ipotetică. Berma de sus este lată de 1,30 m şi se află la —1,50 m de la ultima asiză a incintei, cea ce coincide cu reparaţia cu mortar cu cărămidă pisată, din incintă. Respectiva bermă este făcută dintr-un pămînt negru, dur, amestecat cu pietre şi fragmente de cărămizi (fig. 3).

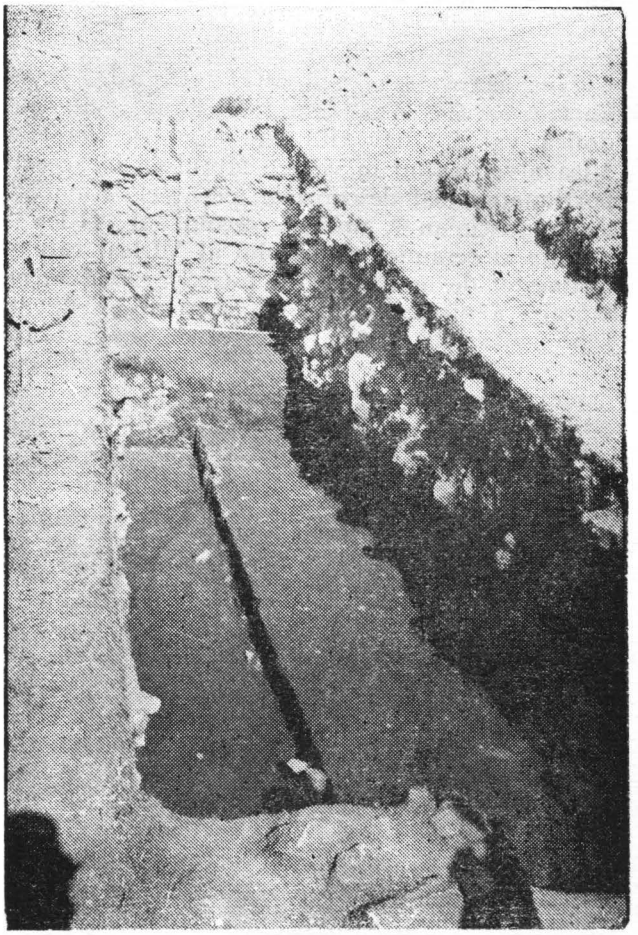

Fig. 3. Murighiol. Incinta, berma şi şanţul cetăţii pe latura de vest.

Fig. 3. Murighiol. L'enceinte, la berme et le fossé du côté ouest.

Urmează o a doua bermă, aflată la —2,30 m, sesizată doar în profil.

În schimb, cea mai de jos bermă, depăşind cu puţin plinta zidului, este realizată din straturi alternative de pămînt galben, bine tasat, şi mortar.

Spre vest, urmează un şanţ cu deschiderea la partea superioară, de circa 9 m, iar la cea inferioară, pînă la pînza de apă freatică, de circa 7m. Şanţul a fost săpat pînă la —2,5 m şi ţine, în mod cert, de ultima bermă.

La circa 10 m vest de zidul de incintă se constată existenţa unui val lat de aproximativ 20 m, realizat din pămînt galben, placat cu piatră pe o lăţime de 13 m. Sub acest val, la circa —0,80 m, a fost surprinsă o masă de pămînt galben, dur, cu aspect nisipos, păstrat pe o lăţime de aproximativ 8 m, care ar putea fi interpretat ca o fază anterioară a acestui prim val.

Între □ 89—93, la 30 m de incintă, s-a constatat existenţa unui alt şanţ, legat de valul de sus, placat cu piatră săpat pînă la —0,40—0,60 m, lat de circa 10 m. Începutul şanţului, care, probabil, aparţinea celei de a 2-a faze a valului, a fost identificat în □82.

Al doilea val al cetăţii, puternic aplatizat, a fost odentificat între □ 93—103. Pe toată lăţimea sa de 22,5 a fost placat cu piatră de mici dimensiuni, într-o manieră asemănătoare primului val.

Prin sondajul practicat între □ 96—97 a apărut de asemenea, o posibilă fază anterioară a celui de-al doilea val, a cărei structură este întrutotul asemănătoare cu cea a fazei timpurii a primului val.

Din datele prezentate rezultă că cetatea avea două şanţuri şi două valuri, sistem defensiv care a ieşit din funcţiune înaintea ultimei faze a incintei, de vreme ce dărîmătura acesteia cade peste primul şanţ deja colmatat. Datarea *post quem* a bermei de sus pare a fi asigurată de o monedă de secol V [23], după cum materialul ceramic pare să indice o diferenţă cronologică între momentul colmatării şanţului şi ultima dărîmare a incintei, moment care s-ar plasa în secolele V—VI.

În capătul de vest al secţiunii, între □ 104—110 au fost surprinse patru niveluri de locuire, databile în secolele V—VI pe care vom încerca să le corelăm, ulterior, cu situaţia intramurană.

Aceasta din urmă ne-a relevat pînă acum existenţa a şase niveluri de locuire, a căror prezentare va fi făcută în cele ce urmează, în chip necesar, de sus în jos.

Nivelul I a fost identificat la adîncimea medie de —0,30 —0,40 m, şi este de culoare galben cenuşie. Peste el stă căzută o dărîmătură din pietre de dimensiuni mici. Nivelul este atestat, clar, prin vetre (□5), ziduri din nivelurile anterioare, care continuă să fie folosite (□7, 11, 16, 21, 24, 39, 42, 44, 47, 59, 63), podele de lut, între zidurile anterioare (□69—72), fie, clar prin locuinţe construite în acest moment (□ 5, 16,

[23] Moneda este ilizibilă, dar prin modul este caracteristică secolului V.

[24] Dow, II, 1, p. 276, nr. 71, b(M; CON;Γ; II/I =, 612/13) Sîntem recunoscători pentru această identificare lui Gh. Poenaru Bordea.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

23). De notat situația din □ 42, unde întîlnim două ziduri alăturate, dintre care unul a fost dezafectat în acest moment. În ceea ce privește datarea acestui nivel, sporadic atestat după cum a rezultat, nu avem elemente certe, dacă se exceptează situația din □69—72 unde podeaua respectivă de lut suprapunea dărîmătura provenită din incintă, sau moneda din vremea lui Focas surfrapată în cea a lui Heraclius din □ 65 apărută —0,30 m [24]. Oricum, acest nivel pare a putea fi datat într-o perioadă ulterioară monedei de la Justin II și Sofia, apărută în □ 32 la —0,40 m.

Nivelul II, identificat la —0,40—0,70 m, este caracterizat prin podele de pămînt galben cenușos, fără urme de distrugere violentă. Dintre construcțiile anterioare, care au continuat să funcționeze pe nivelul 2, notăm zidurile din piatră, legate cu pămînt din □ 6, 16—18, 21, 24, 39, 42, 44—47, 54, 59—60, 63, precum și construcția din piatră legată cu mortar, din □ 69—72. De asemenea, continuă să funcționeze piața din □ 25—38 și strada din □ 40—41. Poate nu este lipsit de semnificație să menționăm că există un singur zid construit din acest moment (□ 10).

În ceea ce privește datarea acestui nivel ea este asigurată de o ceramică de lux din a doua jumătate a secolului al VI-lea, alături de care au apărut și trei vase întregite, de factură alogenă.

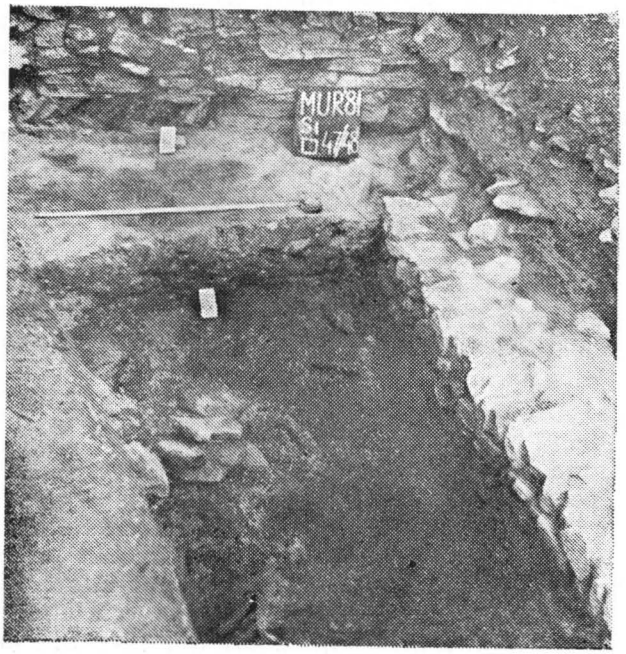

Fig. 4. Murighiol. Nivelul III suprapunînd un zid din nielul IV.

Fig. 4. Murighiol. Le IIIe niveau superposant un mur du IVe niveau.

Nivelul III, identificat la adîncimea medie de —0,80—0,90 m, este caracterizat prin existența și funcționarea a numeroase ziduri din piatră, legate cu pămînt.

Apare sub forma unor podele din pămînt galben bine tasat, în □ 47—53 (fig. 4) peste care s-a surprins o arsură masivă. Nivelul III se mai prezintă, însă, și sub forma unor platforme de chirpic în □ 45—46, 54, 59. Notăm o situație particulară în □ 4—6, unde se găsește o clădire cu pereții din calupuri de chirpic, surprinsă *in situ*. Ziduri din piatră legate cu pămînt s-au constatat în □ 5, consolidat prin adosarea unei mase de pămînt bine bătătorit, amestecat cu cărămidă pisată, 9, 14, 16—20, 21, 24, 45—47, 54, 59, 63, 66. Zidul din □ 66 se adosează colțului de N—E al construcției cu mortar din □ 65—72, lipită de incintă. Pe zidul construcției cu mortar, constatăm existența unei dungi de mortar, de la nivelul căreia, în sus, o deschidere (probabil o fereastră) a fost astupată cu cărămizi. Continuă să funcționeze piațeta din □ 25—38, precum și străzile din □45—46 și, eventual, din □63—65. În locuința din □19—21, pe latura de N, a apărut un pietrar, în formă de V.

Considerăm că primul nivel întîlnit în extremitatea vestică a secțiunii, în afara celui de-al doilea val (□104—110), se leagă de acest al 3-lea nivel, avînd în vedere faptul că în această porțiune au fost descoperite, pe nivel, 2 monede de la Justinian [26], una de secolul al VI-lea [27], precum și ceramică de secolul al VI-lea, care se întîlnește, de asemenea, în întreaga zonă intramurană a nivelului III. Un element de datare suplimentar îl oferă și *umbo*-ul de scut, descoperit, pe același nivel, în □22, databil, de asemenea, în secolul VI e.n.

Nivelul IV apare la —1,10—1,20 m, constînd din podele de pămînt galben, care prezintă o arsură masivă pe toată suprafața dezvelită.

Ziduri construite din piatră legată cu pămînt au fost surprinse în □21, 24, 45, 47, 51, 54, 56, 63. O situație deosebită întîlnim în □4—6, unde este posibil ca încăperea să fi fost construită pe acest nivel, funcționarea ei continuînd și pe nivelul III. În □65—72, se edifică o construcție din piatră fasonată, legată cu mortar, care pare să amplifice dimensiunile unei clădiri anterioare, de asemenea adosată incintei. Dacă la datele înfățișate pînă acum adăugăm că piațeta din □25—38, precum și strada din □45—47 (fig. 5), au fost concepute acum, realizăm că în momentul existenței acestui nivel se crează o nouă rețea urbanistică, caracteristică unui moment de prosperitate, și pe care l-am data, după materialul ceramic, în prima jumătate a secolului al VI-lea (fig. 6), chiar dacă materialul numismatic descoperit pe acest nivel este încă puțin explicit. Adăugăm că, din datele pe care le avem pînă acum, acesta ar fi nivelul care va trebui dezvelit în cercetările pe care le vom efectua în viitor, în suprafață.

[25] MIB, 2, 43, c (a. 571/572).

[26] MIB, I, 96(a. 542—543) și MIB, I, 134 (a. 528—529).

[27] Ilizibilă, dar caracteristică secolului VI, prin modul.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

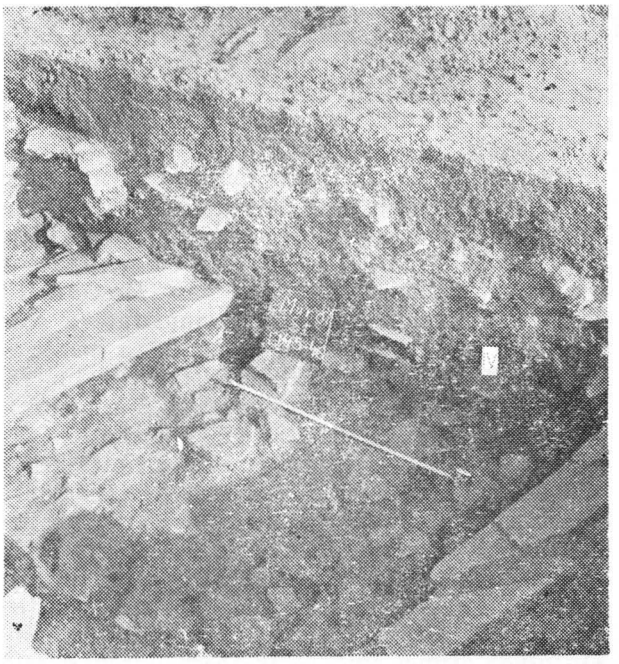

Fig. 5. Murighiol. Stradă din nivelul IV.

Fig. 5. Murighiol. Rue du IVe niveau.

Fig. 6. Murighiol. Imagine de ansamblu a edificiilor aparţinînd nivelului IV.

Fig. 6. Murighiol. Vue d'ensemble des édifices appartenant au IVe niveau.

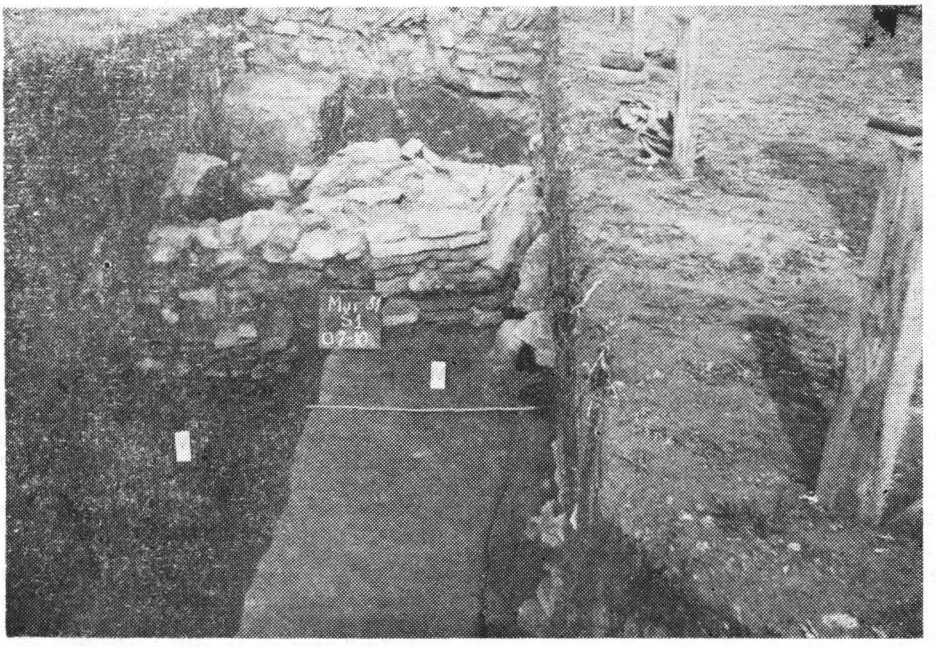

Fig. 7. Murighiol. Imagine a unor construcţii aparţinînd nivelelor IV şi V.

Fig. 7. Murighiol. Vue des constructions appartenant au IVe et au Ve niveaux.

Ca o dovadă a intensităţii locuirii din acest moment, notăm existenţa unui nivel de locuire, de asemenea puternic incendiat, în capătul de vest al secţiunii (□ 105—110). În □4 se afla un chiup, care apare îngropat chiar lîngă zidul de incintă. Este posibil ca acest chiup să fi fost folosit şi la momentul nivelului III, dar nivelul II îl căpăcuia.

Nivelul V a fost identificat în □7—9 (fig. 7), 23—24, 64—72, 105—110 la circa —1,30 m. El este reprezentat printr-o podea de lut puternic incendiată. Nici o construcţie nu pare a putea fi

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

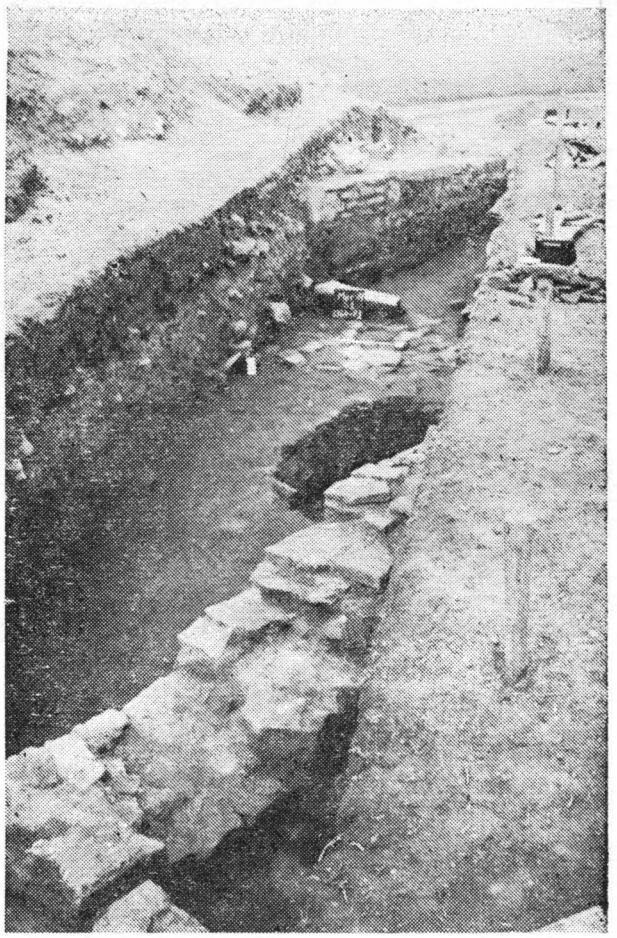

Fig. 8. Murighiol. Strada din nivelul V cu clădirea adosată incintei de vest.

Fig. 8. Murighiol. La rue du Ve niveau avec le bâtiment adossé à l'enceinte-ouest.

legată de acest nivel, cu excepția construcției din □69—72 din piatră legată cu mortar și adosată incintei (fig. 8).

Această clădire pare a fi fost mărginită la E de o stradă paralelă cu incinta. Dintre materialele utile datării acestui nivel menționăm două opaițe din secolul V și moneda de secol V, aflată, în □66, la —1,30 m, pe nivel.

Nivelul VI nu a fost surprins decît în □65—71 și 107—110, singurele elemente de datare fiind constituite de ceramica databilă în secolul V.

Chiar dacă este prematur ca după numai o campanie de săpături să formulăm unele încheieri, ne-am permite, totuși, cu toate rezervele de rigoare, să încercăm o corelare a datelor oferite de situația intramurană cu cele din aceea extramurană. A rezultat, credem, cu destulă claritate, că nivelul IV din interiorul cetății reprezintă cel mai important moment constructiv întîlnit de noi pînă acum, în această secțiune.

Reamintim că din acest moment datează majoritatea clădirilor, care își vor fi continuat existența pînă la sfîrșitul locuirii în cetate, piața, principalele străzi, ca și clădirea cu ziduri legate cu mortar, de lîngă incinta de vest. Descoperirile din acest nivel indicau prima jumătate a secolului VI, ceea ce, istoric vorbind, ar putea să coincidă cu perioada de reconstrucție din Dobrogea, din timpul domniilor lui Anastasius și Iustinian. Singura situație din extramuros care ne-ar permite o sinscronizare a ultimei berme și a ultimei faze a celor două valuri cu momentul începutului secolului VI ne este oferită de materialul ceramic și numismatic descoperit în locuirea de la vest de al doilea val. Judecînd după materialul respectiv, s-ar părea că acest sistem defensiv a fost conceput la momentul nivelului IV, adică atunci cînd cetatea este integral refăcută. Admițînd acest sincronism, ar rezulta, pe de o parte, că, într-un moment ulterior nivelului IV, incinta a mai suferit o reparație, poate la momentul nivelului III, pe de alta că zidul de incintă cu plinta lui, cu berma de jos și cu prima fază a celor două valuri a fost conceput într-un nivel oricum anterior nivelului IV, poate contemporan cu un nivel care nu a fost încă identificat în interiorul cetății.

Concluzia se cere, însă, primită cu toată rezerva, dat fiind că cercetările se află abia la începutul lor.

LE CHANTIER ARCHÉOLOGIQUE INDEPENDENȚA (MURIGHIOL)

RÉSUMÉ

Connue depuis longtemps dans la litterature archéologique (Gr. Tocilescu, M. D. Ionescu-Dobrogeanu, P. Polonic R. Netzhammer, C. Moisil, J. Weiss, V. Pârvan, Exspectatus Bujor, I. Barnea, Em. Popescu, A. Aricescu) la cité de Independența (Murighiol) est située a 2 km est de l'actuelle comcommune. Elle se présente sous la forme d'un monticule paralélipipedique aux contours duquel on peut reconnaitre l'enceinte avec 15 tours et une porte. Pour connaitre la stratigraphie du site on a tracé une section Est-Ouest (220 m × × 2 m) qui sera suivie par une autre Nord-Sud. Le coin Nord-Ouest sera degagé en surface. Dans la section Est-Ouest qu'on a commencé en 1981, on a pu identifier le mur d'en-, ceinte (épais de 3,10m) deux fossées ded éfense et deux vallums. A l'interieur de la cité a identifié six niveaux d'habitation, datables entre le milieu du Ve siècle de n.è. jusqu'à la première moitié du VIIe siècle de n.è.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Cercetările arheologice efectuate la Alba-Iulia punctul „Monetăria" și Sebeș-Alba

RADU R. HEITEL și DAN D. OVIDIU

În campania anului 1981 s-au reluat cercetările în secțiunea I (SI), secțiunea începută în 1980 la punctul „Monetăria".

Secțiunea a fost lărgită cu 30 cm, spre vest, 70 cm, spre est și cu 1 m spre nord, ajungînd astfel la 9 m lungime și 3 m lățime. Întrucît în spațiul alungit cu 1 m spre nord săpătura s-a executat în trepte caroiajul a rămas același (1 — — 4 = 8 m lung.; fig. 1).

În careul 4, pămîntul viu (lut galben-vinețiu, se pare, de natura aluvionară) a fost identificat la —2,15 m pentru ca în restul secțiunii el să fie atins la —2,50 m (carele 3—2) și respectiv 2,10 m (careul 1). Aceste adîncimi se datoresc faptului că în antichitate, — pentru a fi construite fundațiile a două ziduri paralele, ziduri ce-au făcut parte dintr-o clădire romană ce pare să fi fost dispusă pe un ax est-vest — s-a săpat în humusul antic și în pămîntul viu o suprafață adîncă de 0,50 m și lată de 4,75 m.

Aceste fundații au fost construite din piatră brută cu un mortar de slabă calitate. După anumite indicații de ordin stratigrafic, zidul descoperit în careul 4 trebuie să fi fost zidul exterior, de sud, al edificiului. În stadiul actual al cercetărilor, întrucît nivelul arheologic legat de perioada de construcție a edificiului nu a oferit materiale databile în mos strîns, o datare mai precisă nu se poate încă preciza. Totuși, ținînd cont de unele indicii ca, de pildă, materialele arheologice descoperite în nivelarea și umplutura depusă între ziduri, unele piese descoperite în

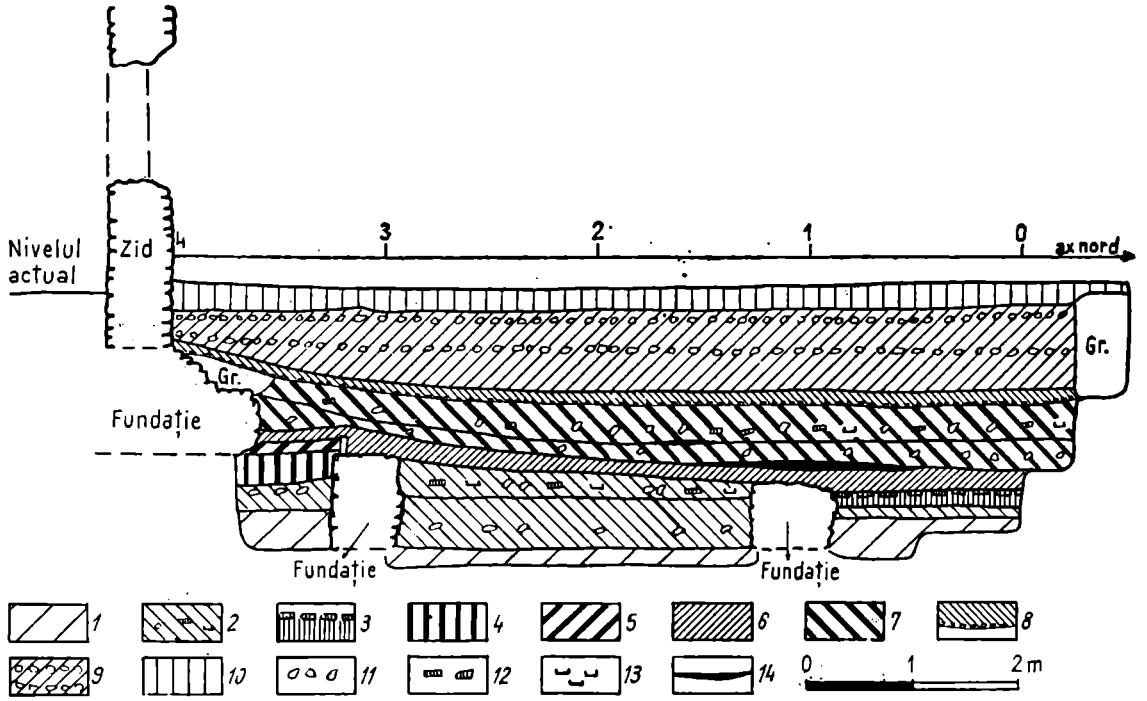

Fig. 1. Alba Iulia. Profilul de vest al secțiunii I; 1. pămînt viu; 2. nivelări și umpluturi (sec. III); 3. nivel de pardoseală (sec. III); 4. strat — sec. IX; 5. nivel de telescopare; 6. strat (a doua jumătate a sec. al XI-lea); 7. straturi din prima și a doua jumătate a sec. al XII-lea; 8. nivel de construcție — sec. al XVII-lea; 9. straturi — suport pentru pavaje din bolovani; 10. strat vegetal; 11. pietre; 12. cărămizi; 13. țigle; 14. nivel de arsură (vetre).

Fig. 1. Alba Iulia Iere section, profil de l'ouest: 1. terre vierge; 2. nivellement et remplissage (IIIe-s): 3. plancher; 4. couche du IXe-s.; 5. niveau avec des éléments déplacés; 6. couche de la deuxième moitié du XIe-s.; 7. couches du XIIe s.; 8. niveau de construction du XVII-^es.; 9. couchessupport pour des pavages (grosses pierres); 10. couche végétale; 11. pierres; 12. briques 13. tuiles; 14. niveau de brûlure (foier).

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

cursul campaniei din 1981, sistemul de construcţie, precum şi de existenţa unei „pardoseli" din cărămizi refolosite, dispuse în mod neregulat peste un strat-suport format prin baterea unui pămînt de umplutură în care au mai apărut materiale ceramice, datarea în prima jumătate a sec. al III-lea apare ca foarte probabilă.

Deosebit de importantă apare a fi descoperirea în careul 4 a unui strat compact (grosimea medie de 0,30 m), strat de natură vegetală a cărui

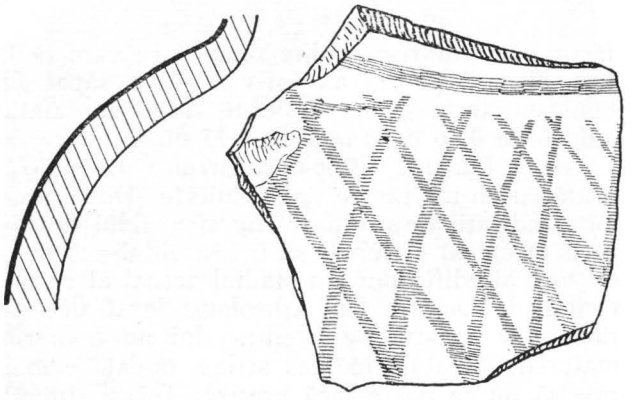

Fig. 2. Alba Iulia. Fragment dintr-un vas decorat în „tehnica lustrului" — secolul al IX-lea.

Fig. 2. Alba Iulie Fragment de céramique décorée au vernis ; IX-s.e

precizată de seria materialelor ceramice databile în a doua jumătate a sec. al XI-lea şi în tot cursul secolului al XII-lea, materialele descoperite în depunerile succesive, — legate de trei niveluri de locuire — formate şi acestea (în careurile 1—3) direct peste umpluturile de epocă romană, iar în careul 4 direct peste stratul din sec. IX şi resturile zidului de sud roman.

Depunerea din a doua jmătate a secolului al XI-lea, prezintă o culoare brun-castanie, tentele brune datorîndu-se — aşa după cum o dovedeşte şi materialul ceramic — unor zone de telescopare cu stratul secolului IX. Fragmentele ceramice databile în a doua jumătate a sec. al XI-lea au fost puţine la număr dar — la Alba-Iulia şi în general în bazinul mijlociu al Mureşului — absolut caracteristice acestei perioade.

Nivelul următor (pămînt de culoare castanie care conţine însă şi pietre şi fragmente de cărămizi romane) a avut limita superioară marcată de o vatră de foc, deschisă, înconjurată de pietre şi fragmente de cărămizi şi ţigle romane; (în raportul asupra săpăturilor din 1980 această vatră a fost considerată, în mod greşit, ca marcînd nivelul iniţial al depunerii din a doua jumătate a secolului al XI-lea). Materialele ceramice descoperite, unele întregind anumite fragmente descoperite în cursul campaniei din 1980, au precizat

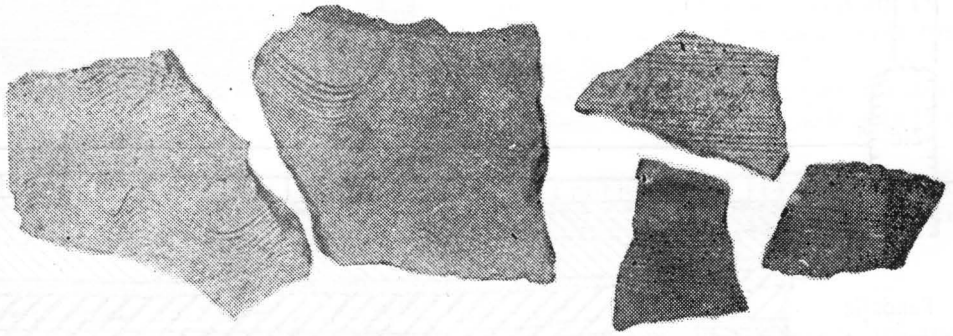

Fig. 3. Alba Iulia. Fragmente ceramice din secolul al IX-lea.

Fig. 3. Alba Iulia Céramique du IX-e.s.

culoare brună se datoreşte amestecului cu cărbune de lemn, strat în care s-au descoperit o serie de fragmente ceramice databile, cu toată siguranţa, în *cursul secolului al IX-lea*. Aceste fragmente (fig. 2 şi fig. 3) provin din vase absolut caracteristice faclesului cultural sud-transilvan de tip Dridu, aparţinînd populaţiei româneşti.

În legătură cu dispoziţia în teren a stratului din sec. IX, mai precizăm un fapt, care, la un moment dat, ar putea prezenta o importanţă aparte. În carouri 3—1, el nu mai apare, deci — cel puţin în spaţiul cercetat — depunerea s-a format *numai la exteriorul zidului* de sud al edificiului roman, direct peste nivelul de calcare antic şi, ca atare, în sec. IX, ruinele vechii cladiri romane — în acest loc — nu au fost reîntrebuinţate de purtătorii culturii de tip Dridu. Această constatare a acestei depuneri în cursul primei jumătăţi a secolului al XII-lea (fig. 4).

Ultima depunere care acum şi aici ne interesează în mod special, (culoare castanie deschisă, cuprinzînd pietriş de rîu, numeroase pietre cu urme de mortar, fragmente de ţigle romane între care, s-ar părea, unul păstrează şi ştampila unui antroponim), cercetată în mare măsură în cursul campaniei din 1980, în linii mari, rămîne databilă în cursul celei de-a doua jumătăţi a sec. al XII-lea. La seria fragmentelor ceramice şi la vasul decorat în tehnica lustrului (cf. raportul 1980, fig. 1 şi 2) s-au adăugat noi fragmente provenind din vase de acelaşi tip şi totodată un fragment de vas decorat în tehnica lustrului, dar care aparţine unui alt tip decît ceî descoperit în 1980; (materialele descoperite în 1980—1981 vor fi prelucrate în mod global).

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

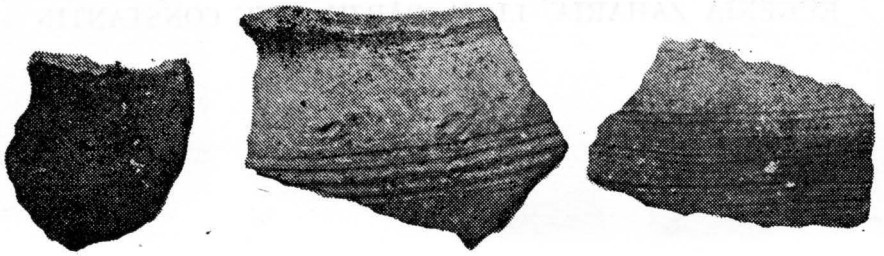

Fig. 4. Alba Iulia. Fragmente ceramice din prima jumătate a secolului al XII-lea.

Fig. 4. Alba Iulia Céramique de la première moitié du XIIe s

Dincolo de existenţa unui nivel ce ar putea să se dovedească format în a doua jumătate a sec. al III-lea, identificarea *in situ* a unui strat din sec. IX şi a unor niveluri de locuire din secolele XI—XIII, niveluri de care în mod sigur se leagă şi apariţia vaselor decorate în tehnica lustrului — apariţia dovedind, în mod indubitabil, continuitatea unei specii ceramice caracteristica popu-

În legătură cu ipotezele formulate în raportul anterior privind depunerile din sec. al XII-lea, cercetarea raporturilor dintre situaţiile arheologice constatate în suprafaţă şi cele relevate de stratigrafia profilelor, a condus la următoarele concluzii:

— depunerile iniţiale din secolul al XII au suprapus direct depunerea din a doua jumătate a secolului al XI-lea (fapt precizat şi de vatra deschisă), provocînd un fenomen de telescopare, de aceeaşi natură cu cel constatat între stratul din secolul al IX-lea şi cel din a doua jumătate a secolului al XI-lea.

— Pietrele brute, fragmentele de ţiglă şi cărămidă, numeroase în ultima depunere din secolul al XII-lea, au provenit din ruina clădirii romane şi, după cum apar lucrurile, s-ar putea să fi fost în perioada respectivă, reîntrebuinţate la o construcţie al cărui plan — şi eventual menire — urmează a fi identificate. Lucrul va fi totuşi dificil întrucît în sec. al XVII-lea stratul din secolul al XII-lea a fost răzuit de constructorii monetăriei, nivelul acestei construcţii fiind marcat, în mod clar, de prezenţa pietrişului de rîu şi a altor elemente ce se regăsesc, toate în fundaţia clădirii. Finalul lucrărilor de construcţie este marcat de un strat de nivelare, suprapus de două straturi de natură artificială (suporturi de pavaje), de epocă modernă, precum şi de stratul vegetal, actual.

Importanţa pentru arheologia Albei a rezultatelor obţinute în secţiunea I nu mai trebuie în mod special subliniată.

laţiei autohtone în sec. al IX-lea — deschide noi perspective procesului de cunoaştere şi înţelegere pe cale arheologică a evoluţiei societăţii autohtone, romanice, din zona Alba, înainte de penetraţia triburilor arpadiene şi ulterior, în cursul instalării feudalismului ungar.

*

În vederea reidentificării unui cimitir de epocă feudal timpurile [1] semnalat mai de mult la Sebeş-Alba, în cursul campaniei din anul 1981 s-au executat pe malul vestic al rîului Sebeş, dispuse pe un ax nord-sud, două sondaje.

Ele au demonstrat faptul că cimitirul căutat nu s-a întins pînă în zona cercetată. În oraş, descoperirea unui vas din aceeaşi epocă, pare să indice şi existenţa aşezării de care s-a legat cimitirul căutat.

LES RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES D'ALBA IULIA ET DE SEBEŞ-ALBA, 1981

RÉSUMÉ

E août 1981, au centre historique d'Alba Iulia, au point nommé „Monetărie", on a continué les recherches commencées en 1980. On y a identifié les suivantes situations archéologiques (fig. I):

a) les restes d'une construction romaine (probablement du IIIe-s.);

b) couches des IXe—XIIe-s. (fig. 2, 3 et 4);

c) des niveaux du XVIIe-s. et, enfin, des couches de l'époque moderne.

Les recherches vont continuer.

À Sebeş-Alba, on a continué, par deux sondages, les recherches pour l'identification d'une nécropole du IXe- siècle.

[1] Cf. Kurt Horedt, în *Untersuchungen zur Frühgeschichte Siebenbürgens*, Bucureşti, 1950, p. 120, nota 1.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Săpăturile arheologice de la Bratei (jud. Sibiu)

EUGENIA ZAHARIA, LIGIA BÂRZU, ITTU CONSTANTIN

În vara anului 1981 s-au continuat săpăturile arheologice în așezarea nr. 2 de la Bratei [1]. Începînd din 1980, în zona cercetată prin săpături nu s-au descoperit decît resturi ale locuirii din secolul al XII-lea. În stadiul actual al cercetărilor, în așezarea nr. 2 de la Bratei, din cele 122 de bordeie și 175 de gropi, 45 de bordeie și 76 de gropi aparțin locuirii din secolul al XII, la care se mai adaugă și un cuptor de ars oale.

Locuințele din secolul al XII-lea au fost răspîndite în toată vatra așezării nr. 2, atingînd uneori gropile acoperite ale bordeielor din secolele IV—VIII; locuirea a fost mai compactă în regiunea de sud, unde depășește cu 20—30 m limita așezării mai vechi, menționată mai sus. În această din urmă porțiune se mai lucrează și acum.

Locuințele sînt toate semibordeie, cu groapa adîncă între 0,30—0,80 m, cele mai multe de formă rectangulară. Unele bordeie au avut găuri de pari, întotdeauna numai două așezate pe axul lung al gropii. Folosirea numai în unele cazuri a parilor groși, pentru sprijinirea acoperișului ne face să considerăm că partea construită din lemn se sprijinea uneori și pe tălpi din lemn.

Cele mai numeroase bordeie au groapa dreptunghiulară, cu un cotlon pentru vatră în colțul dinspre nord-vest, săpat în afara marginii gropii și mai sus de fundul ei. În rare cazuri bordeiele au două sau chiar trei cotloane.

Foarte puține sînt bordeiele cu vatră situată tot spre nord-vest, direct pe nivelul de călcare, fără lipitură. Un singur bordei a avut cuptor săpat din marginea peretelui de nord-vest, cu vatră de fragmente ceramice, lipită de podea. Un alt grup de bordeie, destul de numeros, are gropile de formă neregulată; astfel un bordei cu groapa pentagonală avea un mic cotlon, adîncit spre nord-vest, din marginea superioară a gropii. În fața cotolnului și în apropierea laturei dinspre sud, erau două gropi ovale, adînci de 10—20 cm, pline cu cenușă și cărbuni. Alte bordeie au groapa de formă triunghiulară sau sînt formate din două gropi: una mai mare, dreptunghiulară, iar cealaltă mai mică, pentagonală. Niciunul din aceste două bordeie nu aveau instalație de foc.

În interior, de la nivelul fundului bordeiului, sînt săpate două, mai rar trei, gropi ce au servit probabil ca scăunele.

Pămîntul de umplutură al bordeielor cuprinde foarte multă cenușă, praf și bucățele de cărbune, provenit și de la cotloane, dar și din arderea lemnului care alcătuia partea superioară a locuințelor. Dovadă în acest sens o aduce descoperirea, în cîteva cazuri, a unor bucăți mari de scîndură și de bîrne carbonizate, căzute și peste umplutura gropii bordeielor. Obișnuit, se mai găsesc în bordeie, bucăți de pămînt ars, pietre, fragmente ceramice, oase de animale și obiecte din fier.

Cel de-al doilea grup de descoperiri ale locuirii din secolul al XII-lea din așezarea nr. 2 de la Bratei este reprezentat de gropi. După formă, acestea se împart în trei grupe principale: ovale, rectangulare și „înopt". Ele conțin cenușă, cărbune, pămînt ars, pietre, fragmente ceramice, oase de animal și obiecte de fier — întregi sau fragmentare.

Cele mai numeroase sînt gropile ovale. Într-o asemenea groapă s-a găsit un vas întreg, atît groapa cît și vasul fiind umplute cu cenușă. Gropile rectangulare sînt foarte rare și sărace în conținut. Pămîntul ars, cînd este în cantitate mare,se găsește fie răspîndit, fie mai aglomerat în gura gropii sau într-o adîncitură pe fund.

Gropile în formă „de opt" sînt rare, avînd un conținut asemănător celorlalte. Fundul acestor gropi este drept, cu două albieri sau cu treaptă. Una din aceste gropi era plină cu arsură, ca la cotloane, avînd într-o parte pietriș ars, o oală și o căldare spartă, iar în cealaltă fragmente dintr-o altă oală. Ceramica este lucrată din pastă nisipoasă (folosindu-se nisip foarte fin), la roata lentă care nu lasă caneluri interioare. Are suprafața foarte bine netezită și decorată.

O categorie foarte restrînsă de oale înalte, fără umăr și decor, sînt lucrate cu mîna, avînd numai marginea îndreptată la roată.

În afară acestora există și o a treia categorie, reprezentată de cîteva fragmente ceramice, lucrate din pastă fină, dar aspră, la roată rapidă (cu caneluri interioare), cu suprafața bine lustruită și arsă castaniu-pătat. Cel mai mare este un fragment din gîtul cilindric al unei căni, avînd prag în jurul marginei ca pentru capac. Astfel este, probabil, un vas cu toartă, care, după formă și tehnică, provine dintr-un atelier din regiunile Dobrogei.

[1] Ion Nestor și Eugenia Zaharia, Materiale, 10, 1973, p. 194.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

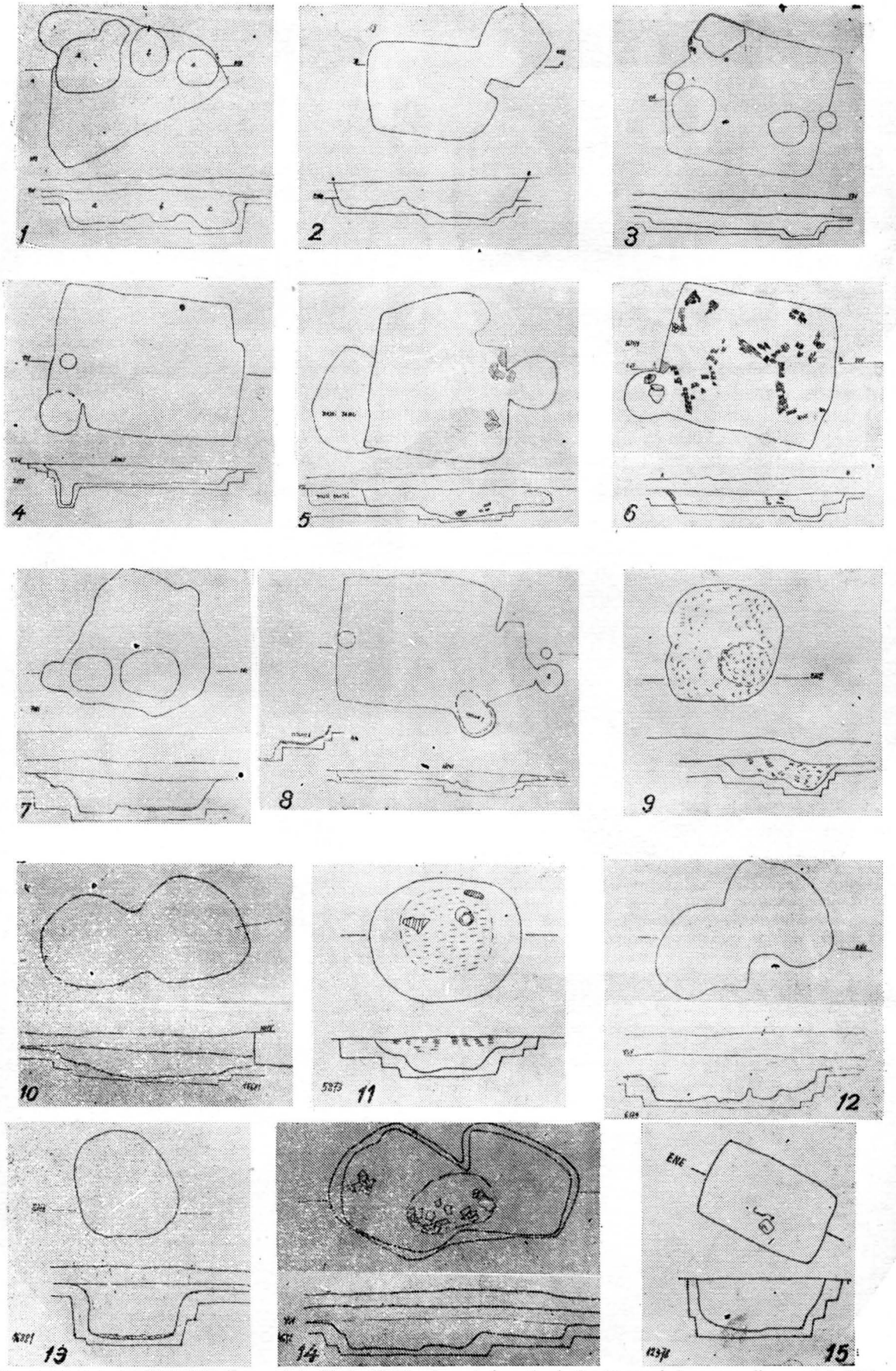

Fig. 1. Bratei. 1—8 bordeie din secolele XII—XIII, planuri și secțiuni; 9—11 gropi funerare din secolele XII—XIII, planuri și secțiuni.

Fig. 1. Bratei. 1—8 plans et sections des fonds de cabanes, XII—XIIIe siècles; 9—11 plans et sections des fosses funéraires des XII—XIIIe siècles.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

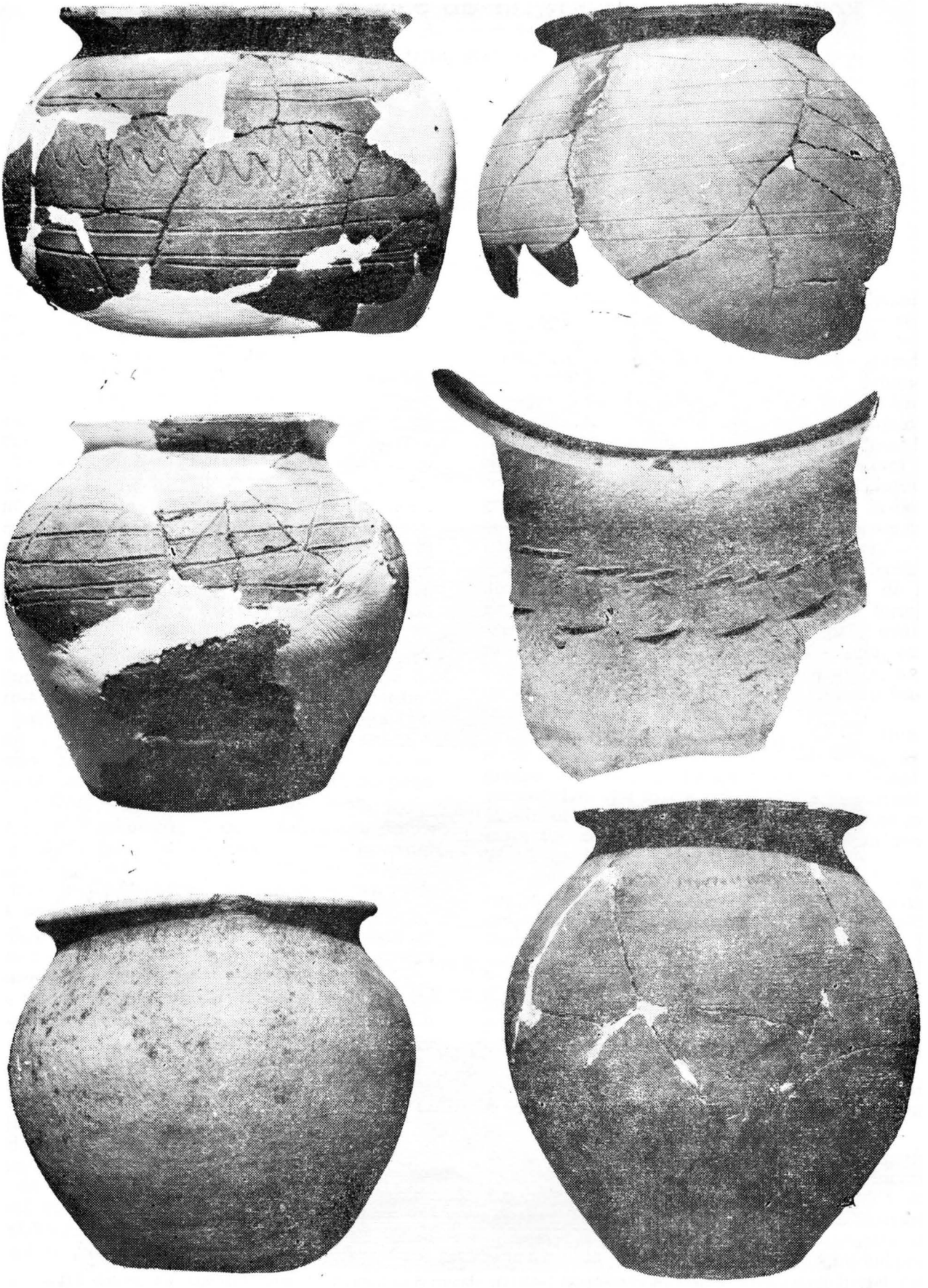

Fig. 2. Bratei, ceramică din secolele XII—XIII.

Fig. 2. Bratei, Céramique des XII—XIIIe siècles.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Restul ceramicii locale ne indică existența a două forme: oala și căldarea, ambele forme prezentînd multe variante. Există astfel oala cu corpul înalt sau scund; cu umerii dezvoltați; de formă cilindrică cu prag în jurul gîtului, sau forma ovală cu pîntec, fără umăr articulat. Marginile sînt arcuite, unele avînd șănțuire pe fața interioară și pe buză. Cazanele sau căldările de lut sînt și ele foarte variate ca formă și dimensiuni. Cele mai multe au aceeași formă și mărime, cu două perechi de lobi perforați pentru atîrnat; altele sînt foarte scunde (15 cm) și foarte largi la gură (35 cm), avînd de fapt forma unor lighiane bitronconice, foarte mari, fără lobi perforați, ceea ce ne asigură că aceste vase erau folosite ca recipiente de apă sau alte provizii. Cele mai multe vase prezintă un decor bogat din linii sau caneluri distanțate, benzi de striuri și linii în val (simple sau în benzi), șiruri de impresiuni cu dinții pieptenului (așa-zisa rotiță dințată), impresiuni arcuite ca niște virgule. Acestea din urmă formează un șir sau două numai în jurul gîtului și sînt deobicei asociate cu celelalte elemente de decor. Numeroase margini sînt decorate pe fața interioară cu linii în val. Căldările de lut sînt multe decorate, dar numai cu linii în val.

În afara ceramicii, mai ales în bordeie, dar și în gropi, s-au găsit obiecte de fier și de piatră, întregi sau fragmentare: pinteni și caiele, cuțitașe, foarfeci, seceră, o broască de ușă, scoabe, cute ș.a. În 1965 s-a descoperit și un depozit de unelte agricole.

Cele două niveluri de locuire, stabilite pe baza suprapunerii unor vetre (podele de pietriș ars cu lipitură, fragmente ceramice și oase de animal) peste bordeie reprezintă resturile de locuire din secolele XII—XIII, databile ca atare pe baza descoperirilor monetare (în bordeiul 68 s-a găsit o monedă emisă de Ștefan II — 1162—1172 — unger 81 —), a cerceilor cu capul în spirală și a pintenilor, (care au o largă răspîndire în această perioadă și în regiunile învecinate nouă, dinspre nord-vest.

Cele mai importante elemente pentru atribuirea locuirii perioadei secolelor XII—XIII sînt ceramica și pintenii. În ceea ce privește ceramica, atît prin forme cît și prin decor, remarcăm că este strîns legată de ceramica secolelor VIII—XI, reluînd defapt, cu precădere, aspectele secolului al VIII-lea. Acest fapt reprezintă una din trăsăturile generale în care s-a manifestat „renașterea" în regiunile noastre în perioada secolului al XIII-lea. O altă caracteristică este prezența în aproape fiecare bordei a unei perechi de pinteni (uneori sînt chiar două perechi), ceea ce indică existența unor călărești în aceste sate. Caracterul în întregime sedentar al culturii secolului al XII-lea ca și legăturile ei strînse cu etapa anterioară, a secolelor VIII—XI (fiind o continuare a culturii Dridu) precizează și asigură caracterul ei românesc. Cercetările recente din Țara Hațegului (efectuate de Radu Popa), avînd ca rezultat, printre altele, și identificarea unor turnuri-cetăți, dovedesc existența unor comunități organizate militar, din care făceau parte, fără îndoială, și călărești din așezările rurale ale secolului XII de la Bratei. Toate aceste date contribuie la cunoașterea procesului evolutiv social-economic și teritorial-politic al formațiunilor prestatale românești.*

LES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES DE BRATEI (DÉP. DE SIBIU)

RÉSUMÉ

A l'heure actuelle, les fouilles poursuivies dans l'établissement n° 2 ont mis au jour 122 cabanes et 175 fosses; des XII—XIII^emes siècles datent 45 cabanes, 76 fosses et un four à céramique, vestiges répandus dans tout l'établissement, mais avec une plus forte concentration dans le zone sud, où se poursuivent les travaux.

Les habitations sont à demi-enfouies et de forme variée: rectangulaires, pentagonales, ou même triangulaires, avec 1—3 aménagements pour le feu, avec foyer au four.

Les fosses sont rectangulaires, ovales ou en „S", Elles contiennent: cendre, charbons, torchis, pierres, fragments céramiques, os d'animaux, objets de fer. Ces derniers consistent en: éperons, clous de fer à cheval, petits couteaux, ciseaux, pierres à aiguiser, instruments agricoles.

La fréquence des éperons indique la présence de cavaliers ce qui témoigne de communautés militaires dans la période d'avant la fondation des etats mediéveaux roumains.

L'établissement est daté par des monnaies de Stéphane I (1162—1172), roi d'Hongrie.

* Săpăturile arheologice au fost făcute de Institutul de Arheologie din București, în colaborare cu Muzeul Brukenthal din Sibiu și cu Muzeul Municipal Mediaș.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Săpăturile arheologice de la Biharea

SEVER DUMITRAȘCU

În anul 1981 au continuat săpăturile în stațiunea arheologică de la Biharea, în punctul „Grădina CAP-Baraj", de la nord de cetatea de pămînt. Au fost săpate două secțiuni (S.I: 50 × 1 m; S. II: 30 × 1 m) cu casetele aferente, în continuarea săpăturilor din 1980. Secțiunile au atins limita dinspre nord a stațiunii în colțul delimitat spre nord și est de pîrîul Cețmeu, în care, dealtfel, s-a prăbușit anterior colțul de nord-est al așezării, fiind transportat de viiturile de primăvară. În taluzul pîrîului se poate urmări stratigrafia așezării, în această porțiune, cu o depunere de resturi antropogene de peste 1,50 m, din care pricină săpătura, în acest loc, are și un caracter de salvare. Dărîmarea taluzului a fost oprită, dealtfel, și prin lucrările actuale de drenaj, albia Cețmeului fiind mutată mai spre est.

Au fost descoperite mai multe materiale și complexe arheologice pe care le redăm mai jos în ordine cronologică:

I. DESCOPERIRI NEOLITICE

În secțiuni și casetele aferente au apărut, în majoritatea complexelor mai noi, *cioburi neolitice*, toate aflate în poziție secundară, puternic corodate și sparte din vechime. Se remarcă, din nou, cîteva fragmente de vase lucrate din ceramică fină, pictate cu *roșu crud*. Toate se datează în neoliticul mijlociu, făcînd parte din *grupul Cețmeu*, descoperit în centrul Crișanei, cu analogii în cultura *Bucovăț*, cercetată de Gh. Lazarovici, în Banat, ca o răspîndire culturală quasi-contemporană și paralelă a culturii Vinča-Turdaș. , alături de cultura Tisa și desigur după cultura Criș, și în părțile Crișului și Barcăului.

II. DESCOPERIRI DE LA SFÎRȘITUL EPOCII BRONZULUI ȘI ÎNCEPUTUL EPOCII FIERULUI (Br.C—D—Ha A_1)

În poziție secundară (S.II), sub vestigiile unei locuințe din secolele VIII—IX e.n., au fost găsite fragmente ceramice databile în perioada de tranziție de la epoca bronzului la prima vîrstă a epocii fierului (Br. C—D—Ha A_1), încadrate de noi în *cultura Biharea* [1] (Br. C—D—Ha A_1).

III. A. DESCOPERIRI HALLSTATTIENE (A—B)

Tot în poziție secundară au fost descoperite cîteva fragmente ceramice hallstattiene (de tip Gava) printre care și cîteva lucrate din pastă săpunoasă, neagră, lustruită în exterior și cărămizie sau gălbuie în interior, provenind de la urne mari (bitronconice?) ornamentate cu „gurguie" canelate. Datează din Ha A—B.

B. DESCOPERIRI HALLSTATTIENE (C)

În Secțiunea I-a (deschizîndu-se o mare casetă spre vest) a fost descoperită și dezvelită o locuință hallstattiană (5,6 0 × 2,85—3 m) care se adîncea cu vatra pînă la 1,31—1,60 m, de la nivelul actual de călcare. Locuința a fost deranjată în vechime prin săparea unui mormînt datînd din secolele IV—V e.n. care la rîndul său a fost controlat și parțial distrus, tot în vechime. Locuința era de formă patrulateră, avînd în colțul de nord-vest o vatră de foc, așezată deasupra vetrei de călcare, la adîncimea de 0,75 m de la nivelul actual.

Inventarul locuinței, sărăcăcios, se compune din fragmente ceramice (printre care se remarcă buze de străchini aduse spre interior și *fațetate*, de tipică factura Ha C) o figurină de lut ars cu două capete și cîteva mărgele de lut ars, lucrate grosolan.

C. DESCOPERIRI HALLSTATTIENE (D)

Sub o locuință LTC a apărut, la adîncimea de 1,18 m (conținînd pînă la adîncimea de 1,45 m de la actualul nivel de călcare) o locuință de formă patrulateră ? (era parțial distrusă; cu dimensiunea de 4,50 m pe axa de nord-sud) cu material ceramic constînd din fragmente de oale mari bitronconice, străchini, vase-borcan ornamentate cu butoni și brîuri dispuse în *ghirlande* pe corpul vasului, și alte forme, toate lucrate cu mîna, și fragmente de străchini cenușii, cu buza adusă spre interior, modelate la roată. Ceramica datează din secolele IV—III î.e.n. și se încadrează în orizontul cultural geto-dacic [2] de tip *Cerna-*

[1] S. Dumitrașcu, I. Emödi, ActaMP, 4, 1980, p. 47—67; S. Dumitrașcu, Materiale Tulcea, 1980, p. 138—139.

[2] S. Dumitrașcu, în *Studii dacice*, Cluj-Napoca, 1981, p. 117—126.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

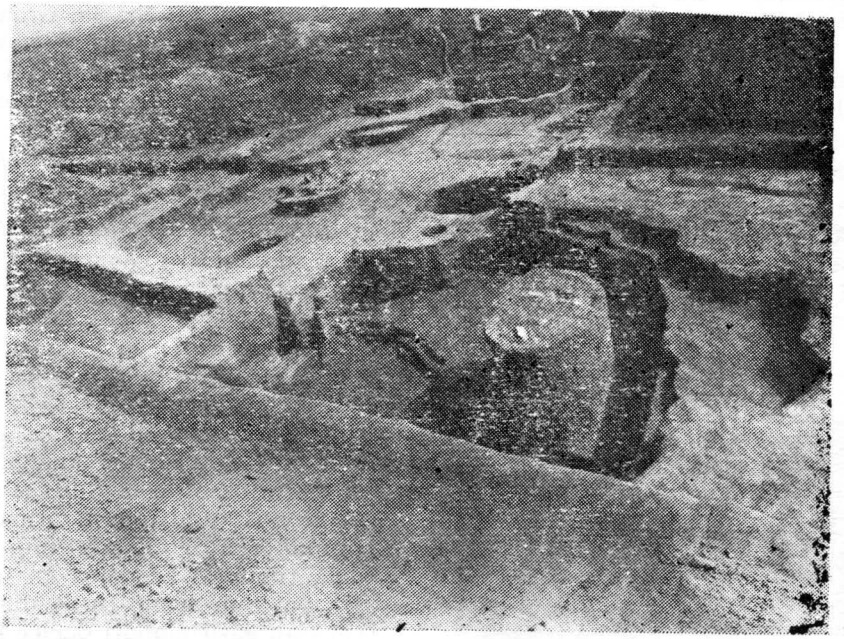

1

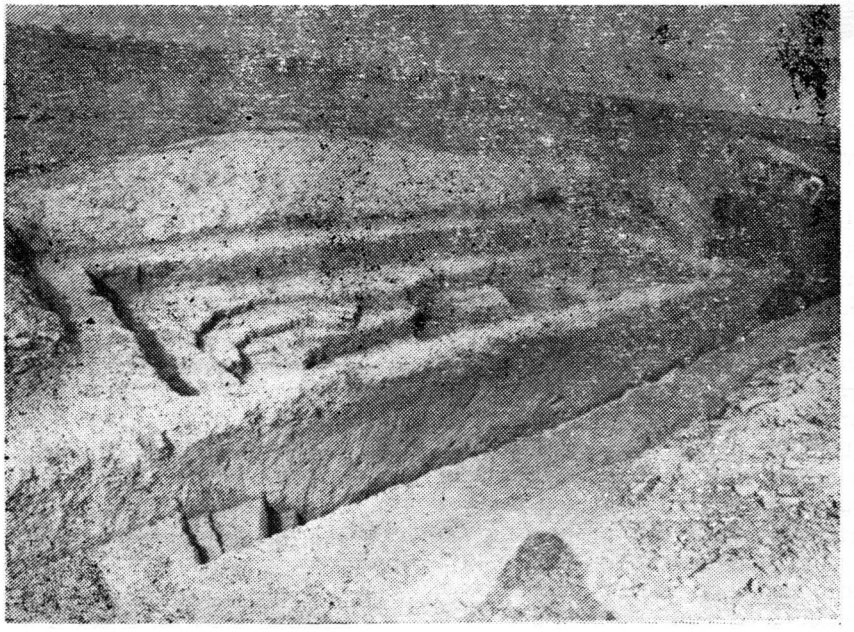

2

Fig. 1. Biharea. 1 locuință LTC (în prim plan); 2 profilul locuinței Ha C (?).

Fig. 1. Biharea. 1 habitation LTC (en premier plan); 2 profil de l'habitation Ha C (?).

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

vodă-Murighiol-Enisala. Descoperiri asemănătoare s-au mai făcut în stațiunea de la Biharea, cu analogii mai apropiate în descoperirile de la Berea (jud. Satu-Mare) [3], din partea de nord a Crișanei, în bazinul rîului Crasna. Este pentru prima dată cînd alături de cioburile găsite anterior a fost prinsă o *locuință* geto-dacică datînd din Ha D (secolele IV—III î.e.n.)

IV. DESCOPERIRI LA TÈNE

Parțial distrusă de o locuință feudală timpurie, se afla, în caseta secțiunii a II-a (deschisă spre vest) o locuință de formă patrulateră (4,80 × × 3,60 m) cu marginile ușor rotunjite. Este o

Fig. 2. Biharea. Vas celtic (L-2; Inv. nr. 11.221).

Fig. 2. Biharea. Vase celtique (L-2, Inv. n° 11.221).

locuință aparținînd nivelului de locuire celtică [4] (secolul al II-lea î.e.n.) din așezare (L-2; prima locuință fiind descoperită în 1980), cu un material specific celtic. În colțul de nord-est se aflau resturile unei vetre de foc (cenușă, cioburi, pămînt ars, mai multe vase de copt, cu urme de ardere secundară etc). Inventarul compus din fragmente ceramice (dintre care au putut fi restaurate în întregime numai un vas și parțial mai multe, cuprinde forme cunoscute în olăria celtică de la Biharea (cîteva modelate cu mîna și majoritatea lucrate la roată din pastă fină de culoare cenușie plumburie): străchini, castroane, oale, carafe, și din pastă cu grafit: vase-borcan ornamentate cu striuri verticale.

V. DESCOPERIRI DACICE DE EPOCĂ ROMANĂ

Și în această parte a așezării au mai fost descoperite gropi dacice, complexe relativ închise, considerate de noi, pînă la proba contrarie, morminte sau complexe funerare dacice [5] (M. 39-42—numerotarea se face în continuarea mormintelor? din anii 1977—1980).

Mormîntul (?) Nr. 39. Groapă în formă de sac, cu ∅ de 1,60 și adîncă de 1,80 m (descoperită în S—I). În ea s-au găsit numai fragmente ceramice modelate cu mîna (vase-borcan) și lucrate la roată, de culoare cenușie și cărămizie. Cantitativ repartizarea lor este următoarea:

a) *Ceramică modelată cu mîna* — 53%
b) *Ceramică lucrată la roată* —
b_1 de culoare cenușie — 40%
b_2 de culoare cărămizie — 7%

Mormîntul (?) Nr. 40. Groapă de formă tronconică cu ∅ gurii de 1,40 m și al fundului de 1 m și adîncă de 1,55 m (descoperite în S—II). În partea superioară a gropii au fost găsite cioburi dacice amestecate cu cioburi prefeudale, feudale timpurii și multe oase de bovidee și ovicaprine aruncate în groapă, probabil în urma „controlării" ei în timpul locuirii feudale timpurii. O locuință feudală timpurie acoperea cu colțul său nord-estic groapa. Sub aruncăturile din feudalismul timpuriu s-au găsit cioburi dacice iar pe fund chiar un strat de arsură amestecat cu cioburi.

Cantitativ fragmentele ceramice se prezintă în următoarea proporție:

a) *Ceramică modelată cu mîna* — 76%
b) *Ceramică lucrată la roată*
b_1 de culoare cenușie — 12%
b_2 de culoare cărămizie — 12%

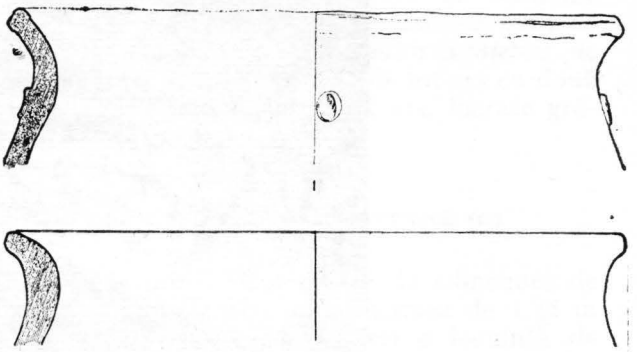

Fig. 3. Biharea. Ceramică dacică modelată cu mîna (Inv. nr. 11.223, 11.224).

Fig. 3. Biharea. Céramique dace travaille à la main (Inv. nos 11. 223—11.224).

Mormîntul (?) Nr. 41. Groapă în formă de butoi, cu ∅ fundului de 0,95 m și adîncă de 1,70 m (descoperită în Caseta estică a S—II, sub nivelul de călcare a L-8 datînd din secolul al VI-lea e.n.) Partea inferioară, ușor conică a gropii, a fost foarte frumos săpată în lutul galben-virgin.

[3] Vl. Zirra, StComSatu Mare, 1980. p. 39—84.
[4] S.Dumitrașcu, Sargetia, 14, 1979, p. 45—58.
[5] Idem, Ziridava, 11, 1979, p. 195—214.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

În ea s-au găsit fragmente ceramice dacice tradiționale modelate, cu mîna și lucrate la roată din pastă cenușie și cărămizie precum și un fragment de bronz de la o piesă nedefinită.

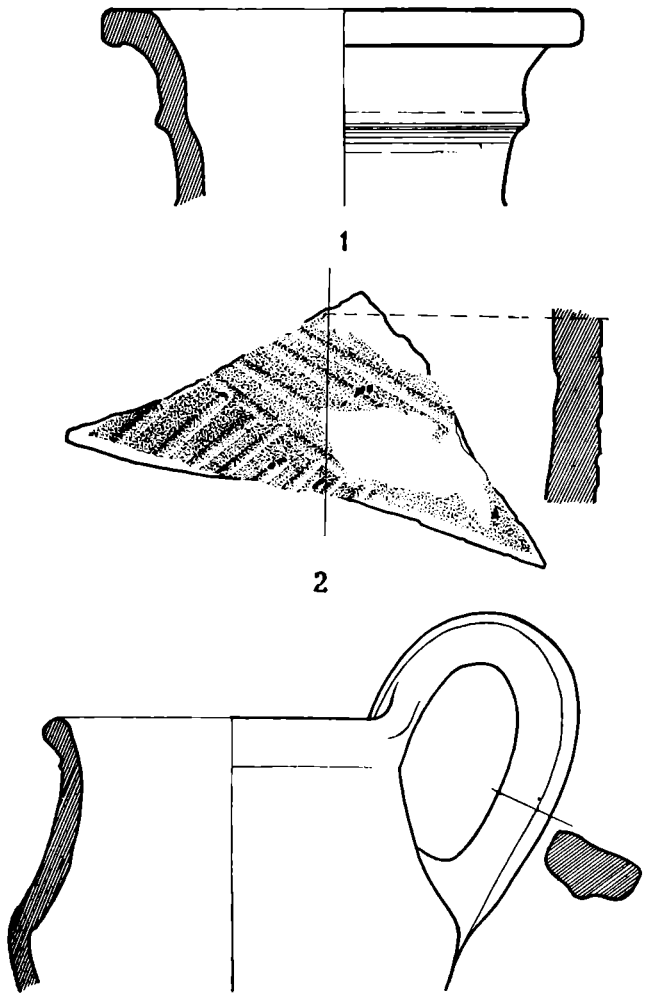

Fig. 4. Biharea. Ceramică dacică lucrată la roată (Inv. nr. 11.222, 11.225, 11.226).

Fig. 4. Biharea. Céramique dace travaille à la tour (Inv. n°s 11.222, 11.225, 11.226).

Cantitativ ceramica se prezintă în următoarea proporție:

a) *Ceramică modelată cu mîna* — 53%
b) *Ceramică lucrată la roată*
b_1 de culoare cenușie — 29%
b_2 de culoare cărămizie — 18%

Mormîntul (?) Nr. 42. Groapă în formă de sac (situată în capătul nordic al S—II), distrusă anterior aproape complet. Este adîncă de 0,80 m. Ceramica este cea cunoscută și în celelalte gropi, constituind singurul ei inventar (modelată cu mîna și lucrată la roată, de culoare cenușie și cărămizie).

Proporțiile sale cantitative sînt următoarele:

a) *Ceramică modelată cu mîna* — 24%
b) *Ceramică lucrată la roată*
b_1 de culoare cenușie — 32%
b_2 de culoare cărămizie — 33%

VI. DESCOPERIRI POST-ROMANE

Mormîntul Nr. 4 (în continuarea numerotării mormintelor de înhumație descoperite în 1980, numerotate 1—3). La adîncimea de 1,10 m, a fost descoperit un schelet, deranjat din vechime, orientat cu picioarele spre nord și capul spre sud. La picioare au fost găsite, risipite, cîteva mărgele din pastă. Spre nord-est, la picioarele scheletului s-a găsit un schelet de pisică sălbatică[6], depus pe burtă. Spre nord, la capătul picioarelor, s-a găsit și un fragment de cană cenușie, ruptă probabil, de cei care au deranjat mormîntul în vechime și care pare a fi aparținut mormîntului.

Mormîntul Nr. 5. Mormînt de copil descoperit la adîncimea de 0,15—0,25 m, imediat sub humusul actual. A fost distrus complet, foarte probabil de lucrările agricole. S-au găsit două mărgele de pastă, friabile

Mormîntul nr. 6. Mormînt complet distrus (era sub vatra unei locuințe din secolul VI) din care s-au recuperat mici fragmente de craniu un fragment friabil de mărgică, un *pieptene de os* cu mînerul de formă triunghiulară și o mărgea de lut bitronconică.

Mormîntul nr. 7. Mormînt complet distrus de o locuință din secolul VI e.n. și pare-se anterior, de o

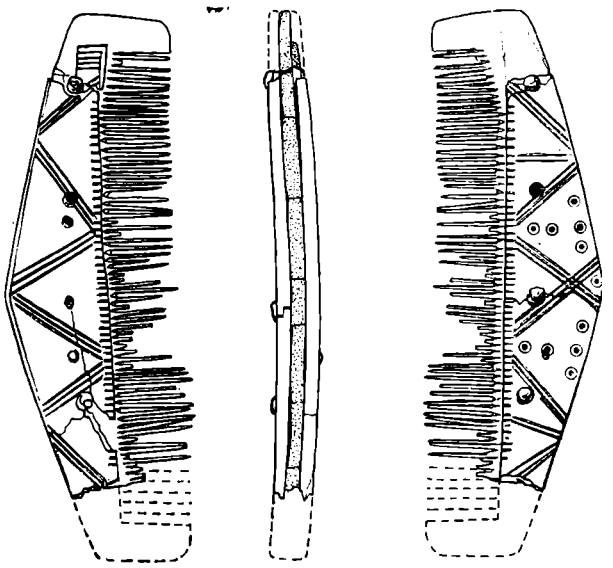

Fig. 5. Biharea. Pieptene de corn (secolul IV e.n.) (Inv. nr. 11.228).

Fig. 5. Biharea. Peigneen os (IV^{a} siècle) (Inv. n° 11.228)

[6] Determinare făcută de paleontologul Jurcsák T., căruia îi mulțumim și pe această cale.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

locuință (?) din secolul IV—V e.n. (sau a străpuns el locuința respectivă ?). Au fost recuperate cîteva mici fragmente de craniu, un fragment de pahar de sticlă, un cercel de bronz cu unul din capete romboidal și o mărgea de lut.

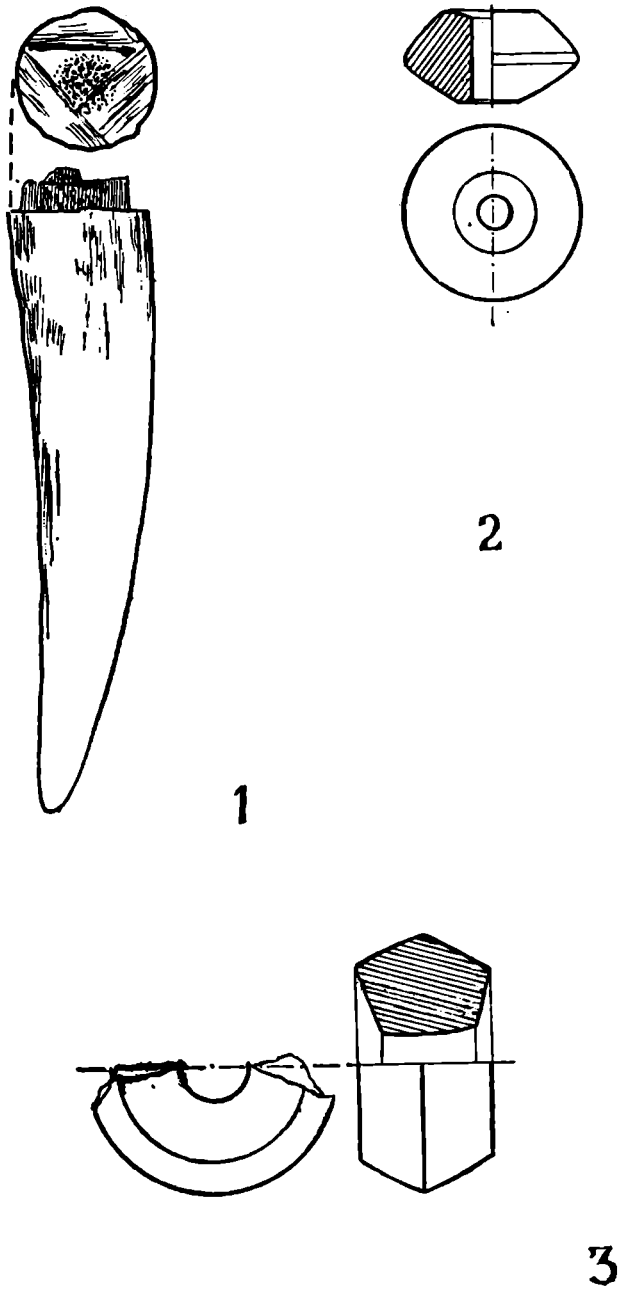

Fig. 6 Biharea. 1 corn tăiat; 2—3 „mărgele" de lut ars (L.7 secolul VI e.n.) (Inv. nr. 11.241).

Fig. 6. Biharea. 1 corne coupée; 2—3 „perles"? en terre cuite (L.7 VI siècle) (Inv. n° 11.241).

Locuință ? Nr. 1. Au fost descoperite mai multe fragmente ceramice lucrate din pastă fină, cenușie-plumburie, ornamentate cu motive lustruite, într-un pămînt de umplutură ce părea a indica *o locuință?* din secolul al IV-lea e.n., eventual străpunsă de mormîntul de înhumație Nr. 7 și apoi distruse împreună de locuința din secolul VI și de cea din secolele VIII—IX e.n. Rămîne însă ca cercetările viitoare să lămurească problema existenței locuințelor din secolul al IV-lea e.n. în această parte a stațiunii de la Biharea și raporturile lor cronologice (în cazul în care există) cu mormintele de inhumație din secolele IV—V e.n.

VII. DESCOPERIRI DE EPOCĂ ROMANO-BIZANTINĂ

Între 1977—1980 au fost descoperite în așezarea de la „Grădina CAP-Baraj", la nord de cetatea de pămînt, cinci locuințe din secolul al VI-lea e.n., iar în campania din vara anului 1981 încă trei, numerotate în continuare (L. 6—8).

Locuința Nr. 6. Locuință de formă patrulateră (3,50 × 3,25 m) dezvelită complet. Are nivelul de călcare la adîncimea de 1 m. A fost prinsă și o porțiune din vatra lutuită a locuinței (în partea de nord-vest). Inventarul ei se compune din mici piese de metal (rămășițe de unelte de fier), greutăți de lut ars, și fragmente ceramice lucrate la roata rapidă, din pastă zgrunțuroasă, de culoare cenușie și negricioasă sau neagră și cîteva fragmente de la vase lucrate cu mîna. Au fost găsite

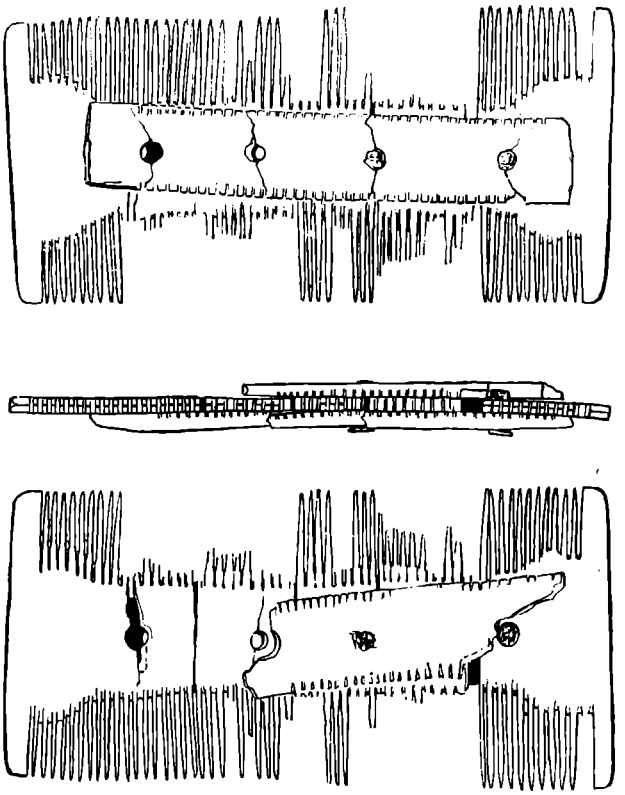

Fig. 7. Biharea. Peigne en os (L.8 VI siècle) (Inv. n°11.249)

Fig. 7. Biharea. Pieptene de os (L.8 secolul VI e.n.) Inv. nr. 11.249).

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

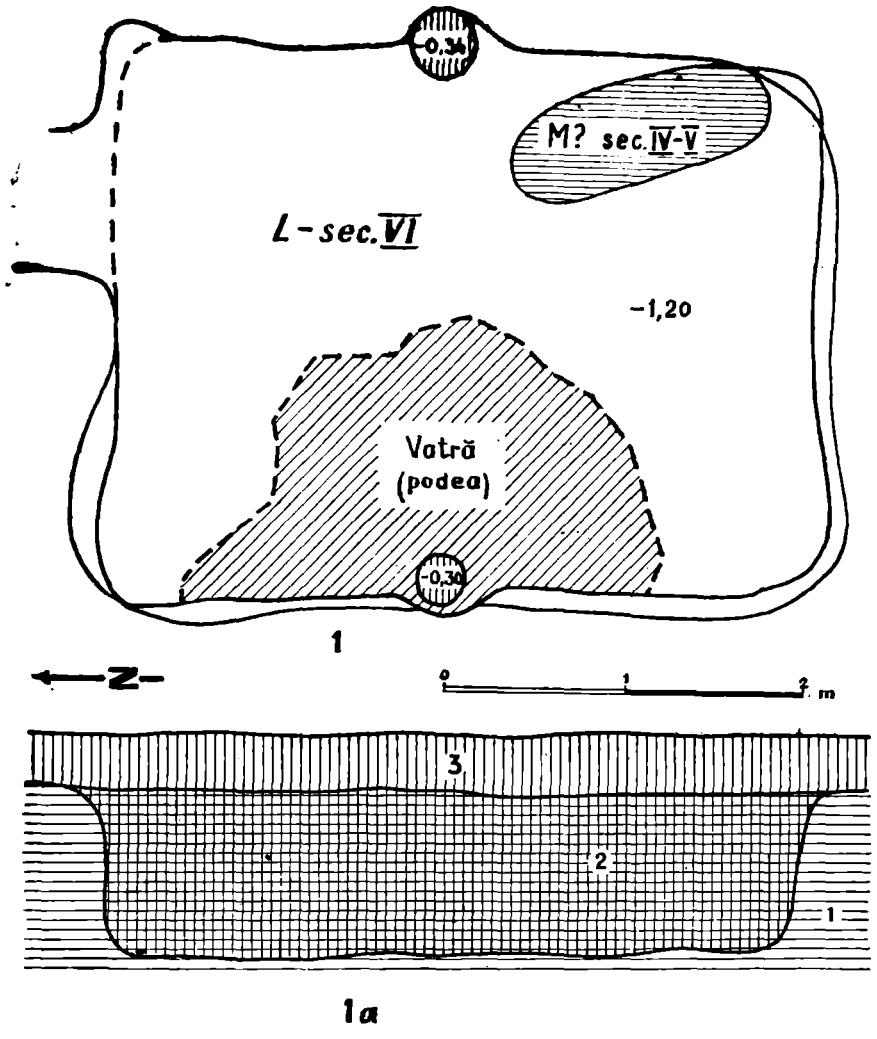

Fig. 8. Biharea. Planul şi profilul L.6 (secolul VI e.n.).

Fig. 8. Biharea. Plan et profil L.6 (VIe siècle).

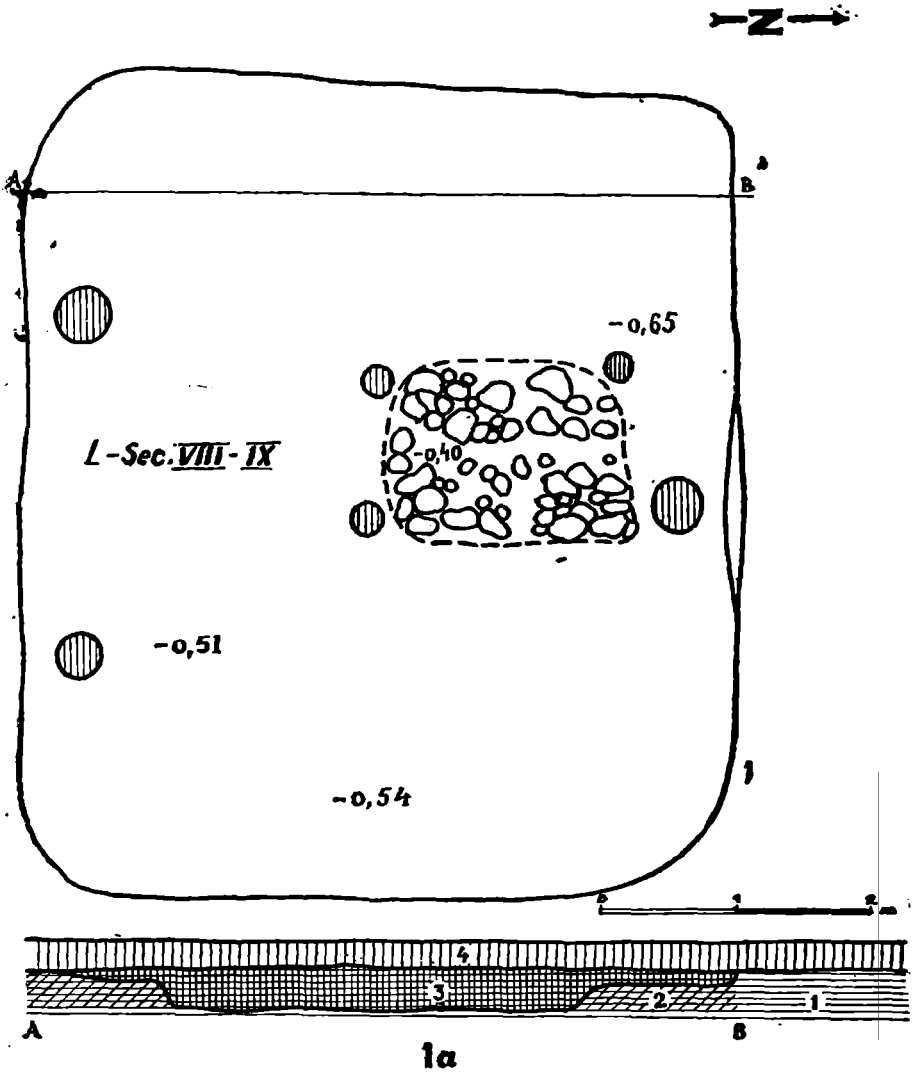

Fig. 9. Biharea. Planul şi profilul locuinţei din secolele VIII—IX e.n.

Fig. 9. Biharea. Plan et profil de l'habitation du VIII—IX siècles.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

și cîteva piese de podoabă: mărgele (sau pandative?) de lut ars și un fragment de *pieptene* cu dinți bilaterali.

Locuința nr. 7. Este tot de formă patrulateră, dar a fost dezvelită numai parțial și deci nu i se cunosc dimensiunile exacte . Se află pe malul Ceșmeului și a fost ruptă de taluzul care s-a prăbușit în albia pîrîului (circa 2/3 din locuință). În partea rămasă neprăbușită și cercetată de noi, au fost găsite cîteva mărgele de lut ars, fragmente de greutăți de lut ars și cioburi provenind din vase lucrate la *roata rapidă*, din pastă cu aspect zgrunțuros (cu nisip și ardere adecvată), de culoare cenușie și negricioasă.

Locuința Nr. 8. Locuință de formă patrulateră (3,55 × 3,25 m), cu vatra de călcare la adîncimea de 1 m. Și în această locuință a fost surprinsă o bucată de vatră pomostită. Ca și locuinței nr. 6 i-au fost surprinse gropile pentru stîlpii de susținere a pereților și a șarpantei învelitorii. Avea un acoperiș în două ape cu o învelitoare, foarte probabil, ușoară, din paie sau stuf. Inventarul locuinței se compune, ca și la celelalte locuințe descoperite pînă în prezent, din fragmente de rîșnițe și ceramică lucrată la roata rapidă, din pastă zgrunțuroasă, de culoare cenușie și negricioasă sau neagră. A fost descoperit și un *pieptene de os* cu dinții bilaterali, lucrați din plăci cu dinți, așezați între două bare transversale prinse la rîndul lor cu nituri de bronz. Există însă și cîteva unelte și ustensile din fier, care indică că în locuință s-au lucrat, sau s-a încercat să se lucreze piepteni:

— o lamă de cuțit lung? de fier (un fel de fierestrău?, puțin curb);

— două mici cuțitașe, probabil numai pentru tăiat dinți la piepteni; apoi *cîteva piese de la piepteni și rămășițe de oase de la prelucrare.*

— un os (de bovină, cabalină) tăiat de-a lungul, pentru a se scoate plăci de os, și care nu s-a mai folosit datorită cavității și porozității părții centrale (unde s-a dat peste cavitatea măduvei);

— fragmente de oase de cerb tăiate, din care se lucrau probabil barele transversale; și în sfîrșit, chiar dacă nu prezintă urme de prelucrare mai evidente: — o *bucată de plăcuță de bronz*, din care, probabil, se turnau niturile de bronz, pentru prinderea plăcilor transversale. Desigur, la aceste piese, se adaugă și pieptenul pomenit mai sus.

Toate indică, fără îndoială, o locuință, în care un meșter lucra *piepteni de os*, pe loc, la Biharea, în secolul al VI-lea e.n. fapt pentru care ea poate fi considerată o *locuință-atelier* . Menționăm că în locuință nu s-a găsit nici un fragment de *ceramică stampată*, deși obiective arheologice cu ceramică stampată există, mai spre vest, în Cîmpia Tisei. Această cercetare este de manieră să sugereze departajarea încadrărilor etno-culturale a descoperirilor arheologice quasi-contemporane din această parte a Europei centrale, în sensul că *pieptenii*, care sînt element de datare general acceptat, nu pot constitui, în cazul situației de față, , singuri, un element, decisiv pentru atribuiri etnice. Ei apar ca modă, de epocă: pieptenii cu dinții bilaterali se găsesc atît în descoperirile germanice vechi din Cîmpia Tisei (la ostrogoți, gepizi, etc), de obicei fiind însoțiți de ceramică specifică, adeseori de ceramică stampată, dar și în descoperiri negermanice vechi, deci *ne*-ostrogotice sau *ne*-gepidice, cum e cazul la Biharea [7], asociați fiind cu ceramică neagră sau cenușie — zgrunțuroasă, de asemenea, de factură ne-ostrogotică și ne-gepidică, . Rămîne însă, desigur, ca cercetările viitoare să aducă noi precizări în această problemă a secolelor VI—VII e.n.

VIII. DESCOPERIRI DE EPOCĂ VECHE ROMANEASCĂ
(secolele VII—VIII—IX e.n.)

În secțiunea II-a, a apărut, imediat sub stratul vegetal, „pata" unei locuințe cu ceramică datînd din secolele VIII—IX e.n. Locuința este de formă patrulateră (5,50 × 5,20 m) cu vatra de călcare la adîncimea de 0,55 m. În partea central-nordică a locuinței a fost dezvelit *cuptorul de piatră*, lîngă care au apărut urmele a trei stîlpi de lemn, ceea ce poate sugera o construcție de încălzit cu „acoperiș" de tip „babură", cunoscut în analogiile etnografice mai noi.

Inventarul locuinței constă dintr-o sulă de os, o cute din gresie fină și o greutate de lut ars, arsă incomplet. Ceramica este lucrată la roată din *pastă nisipoasă*, ornamentată cu *striuri și benzi de linii simple și în val*, caracteristică ceramicii locale din orizontul *Biharea-Călățea* (jud. Bihor)—*Crăciunești* [8] (jud. Hunedoara) din Munții Apuseni.

IX. DESCOPERIRI DE EPOCĂ BIZANTINĂ

Peste locuința Nr. 6 (datînd din secolul al VI-lea e.n.) în secțiunea I-a a fost descoperită o locuință patrulateră (4,80 × 3,20 m), cu vatra la adîncimea de 0,83 m. Locuința a fost parțial distrusă, de lucrările agricole. După cîteva urme de stîlpi, pare a fi avut acoperișul în două ape. A fost găsită instalație de încălzit, rămășițele unui cuptor de piatră. Nu este exclus să fi fost de piatră și de lut, cum pare a sugera lutul galben găsit în același loc. Inventarul locuinței, sărăcăcios, se compune dintr-un fragment de greutate de lut ars, o sulă de os, un cuțit, de fier și un fragment din mînerul? unui cuțit precum și ceramică lucrată la roată, din *pastă nisipoasă*, ornamentată cu striuri, benzi de linii simple și în val, și motivul cu rotița. Datează din secolele X—XI e.n.

[7] S. Dumitrașcu, Ziridava, 10, 1978, p. 81—100.

[8] A. Ruttkay, SlovArch, 1, 19, p. 196, fig. 23/3, 4; p. 203, fig. 29/6, 9.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

X. DESCOPERIRI FEUDALE TIMPURII (secolele XI – XIII)

Acoperind parțial locuința din secolele VIII—IX și suprapunînd locuințele Ha (D) și LTC (din secțiunea II și caseta dinspre vest), pe care le-a distrus, a fost descoperită o locuință datînd din secolele XI—XIII. Mai exact spus *rămășițele* unei locuințe, probabil de formă poligonală (?), mare, avînd aproximativ în mijloc (după urmele răspîndite sub stratul vegetal) și o vatră de foc, în care s-au folosit bucăți de piatră de calcar (travertin din zona Haieu-Oradea?), care în urma arderii s-a transformat în var, dovedind necunoașterea sau o cunoaștere superficială a locului și mai ales a materialelor ce se puteau utiliza și la ce anume.

Au fost descoperite numai cîteva fragmente de vase mari, lucrate *cu mîna* și la *roată*, printre care și buze de *cazane de lut*, și un pinten, de tipul cu spinul romboidal [8] databil în secolele XI—XII/XIII, care indică, dealtfel, nu numai o populație de călăreți, ci și o populație nou venită în zonă, cu o cultură materială deosebită de cea a populației românești locale din secolele VII/VIII—IX sau X—XI e.n.

În felul acesta s-a putut identifica și mai bine cultura materială a populației locale de la Biharea, datînd din secolele anterioare pătrunderii populațiilor noi venite în zonă, începînd cu secolul al XI-lea e.n. *(pecenegi, maghiari, secui bösörmeni* etc.*)*

Urmărirea acestor descoperiri în continuare va trebui să lămurească și mai atent raporturile dintre descoperirile din secolele II—III e.n., de epocă romană și cele de epocă post-romană, romano-bizantină. De asemenea e necesar ca prin continuarea săpăturilor să se dezvelească și colțul de nord-vest al așezării, rămas necercetat între zona săpată în 1977—1981, malul pîrîului Ceșmeu și zona solariilor, pentru a feri vestigiile existente aici de eventualele distrugeri.

LES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES À BIHAREA

RÉSUMÉ

L'auteur présente les fouilles archéologiques effectuées pendant l'été de l'année 1981 à Biharea. On a découvert des fragments céramiques néolithiques, de la fin de l'âge de bronze (Br C – D – Ha A_1) et hallstattiens (Ha A – B).

On a découvert aussi, complètement ou partiellement (selon leur degré de conservation), les habitations suivantes: une habitation dattant du Ha C; une habitation géto-dace du IVe—IIIe siècles av.n.è.; une habitation céltique (IIe siècl av.n.è.).

On a découvert, par la suite, quatre fosses (tombes? au matériel dacique d'époque romaine (II—IIIe siècles de n.è.), quatre tombeaux d'inhumation dérangés dans l'antiquité (deux complétement détruits) du IVe siècle de n.è.; les vestiges d'une habitation du IV—Ve siècles de n.è.; trois habitations du VIe siècle de n.è.; une habitation du VIII—IXe siècles de n.è.; une habitation du X—XIe siècles et les vèstiges d'une habitation du XI—XIIIe siècles, le niveau aux chaudrons de terre cuite.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Cercetările arheologice din com. Vedea (jud. Teleorman)

SUZANA DOLINESCU-FERCHE

La 1,5 km vest de a doua așezare din veacul al VI-lea e.n. de la Dulceanca, cunoscută sub denumirea de Dulceanca II, au fost identificate, în toamna anului 1980, pe un grind numit de localnici „La Delniță", urme materiale din veacul al VI-lea și de la sfîrșitul veacului al VII-lea e.n.

Grindurile, formînd o salbă ce bordează lunca inundabilă a pîrîului Burdea, la limita de la care începe terasa stîngă, au fost folosite ca loc de așezări străvechi, din preistoria pînă în feudalismul timpuriu.

În campania arheologică din toamna anului 1981 au fost trasate trei șanțuri paralele, lungi de 68 m și late de 1,25 m, perpendiculare pe marginea joasă a grindului, roasă de apele ce acoperă ciclic lunca mlăștinoasă a pîrîului Burdea.

Succesiunea solurilor în zona cercetată este următoarea: humusul cenușiu-negricios este aproape aproape total inclus în stratul arabil, dar, în partea centrală a grindului, unde acesta este destul de gros, pe mici porțiuni, s-au mai păstrat lentile de la limita lui inferioară. De la baza acestui strat se adîncesc complexele din veacurile VI—VII. Sub humusul cenușiu apare un strat intermediar de culoare cenușie-gălbuie, avînd o grosime de 10—15 cm, cu pătrunderi din stratul cenușiu. Sub acest strat intermediar apare solul de culoare galbenă intensă, în care s-au adîncit complexele din perioada amintită.

În primele două secțiuni au fost delimitate și degajate patru complexe arheologice: două locuințe de suprafață din veacul al VI-lea e.n., o groapă din aceeași perioadă și un cuptor de copt de dimensiuni mari, datînd probabil de la sfîrșitul veacului al VII-lea. În afară acestor două orizonturi arheologice nu mai apar vestigii din alte perioade.

Locuința de suprafață nr. 1 (veacul al VI-lea e.n.). Are forma rectangulară, cu colțurile destul de accentuate. Orientarea ei era Nord-sud, cu cuptorul amenajat în colțul de nord-est și intrarea, cu gîrlici, pe latura de sud. Jumătatea de est a umpluturii, de la cuptor pînă la intrare, conținea cea mai mare parte a inventarului: fragmente ceramice, vălătuci de lut, vase de animal, cochilii de melci, prundiș de rîu provenind de la cuptor, fragmente de tavă, arsură. Probabil că inventarul gospodăresc al locuinței fusese grupat în preajma cuptorului și pe boltă, odată cu prăbușirea acoperișului căzînd în fața cuptorului. În cealaltă jumătate umplutura era cenușoasă, conținînd puțină ceramică și lipitură arsă, dar avînd, în schimb, cenușe și granule de cărbune, care zăceau pe stratul de lutuială de pe podea. Stratul de lut depus pe podea era pigmentat cu granule de humus negru. Lutuiala s-a ros în fața cuptorului unde s-a format o alveolare plină de arsură și cenușă. În spatele cuptorului și lateral s-a format o treaptă de 10 cm înălțime, care înconjoară cuptorul, formînd astfel un spațiu liber între cuptor și unghiul de nord-est al locuinței, precauție impusă, probabil, de faptul că, avînd de-a face cu o construcție de suprafață, cuptorul trebuia izolat de pereții de nuiele. Din cuptorul degradat din vechime s-a păstrat baza peretelui în formă de potcoavă, parte scobită în treapta scundă de lut de care aminteam, parte ridicată din lut curat, depus în bulgări neregulați, prost neteziți. Probabil că partea superioară a cuptorului era construită din lut și o cantitate mare de prundiș, avînd și o tavă ale cărei resturi se aflau prăbușite în fața vetrei, împreună cu vălătuci rotunzi și ovali, fragmente ceramice și oase de animale. Distanța dintre spatele cuptorului și peretele de nord-est este de 70 cm, iar distanța dintre cuptor și peretele de răsărit este de 50 cm. În fundul cuptorului s-a mai păstrat o porțiune din crusta albă, pietrificată, a vetrei inițiale, dar în rest aceasta s-a distrus fără a mai fi fost refăcută, apărînd ca o suprafață granuloasă de pămînt ars la roșu.

Cuptorul a fost acoperit cu o tavă, întărită cu lut și prundiș, dar în starea în care se aflau resturile cuptorului, în momentul degajării lui, nu putem deduce înălțimea ei reală. La secționarea vetrei, pe diametrul antero-posterior, s-a observat că arsura nu pătrunsese în adîncime, lutul fiind doar albit și întărit de focul făcut pe vatră. Cuptorul a conținut cîteva fragmente ceramice și oase de animale (fig. 1).

Locuința de suprafață nr. 4 avea o structură asemănătoare cu cea a locuinței nr. 1. Vatra, amenajată în colțul de nord-est, cu gura deviată spre est, este înconjurată de o treaptă de lut înaltă de 10—15 cm, care lasă, ca și la locuința nr. 1, un spațiu liber, detașînd cuptorul de pereții locuinței. Intrarea, amenajată pe colțul drept al laturii de sud , era sprijinită de un stîlp, lipit de talpa de pe latura de sud. Talpa de pe latura de

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

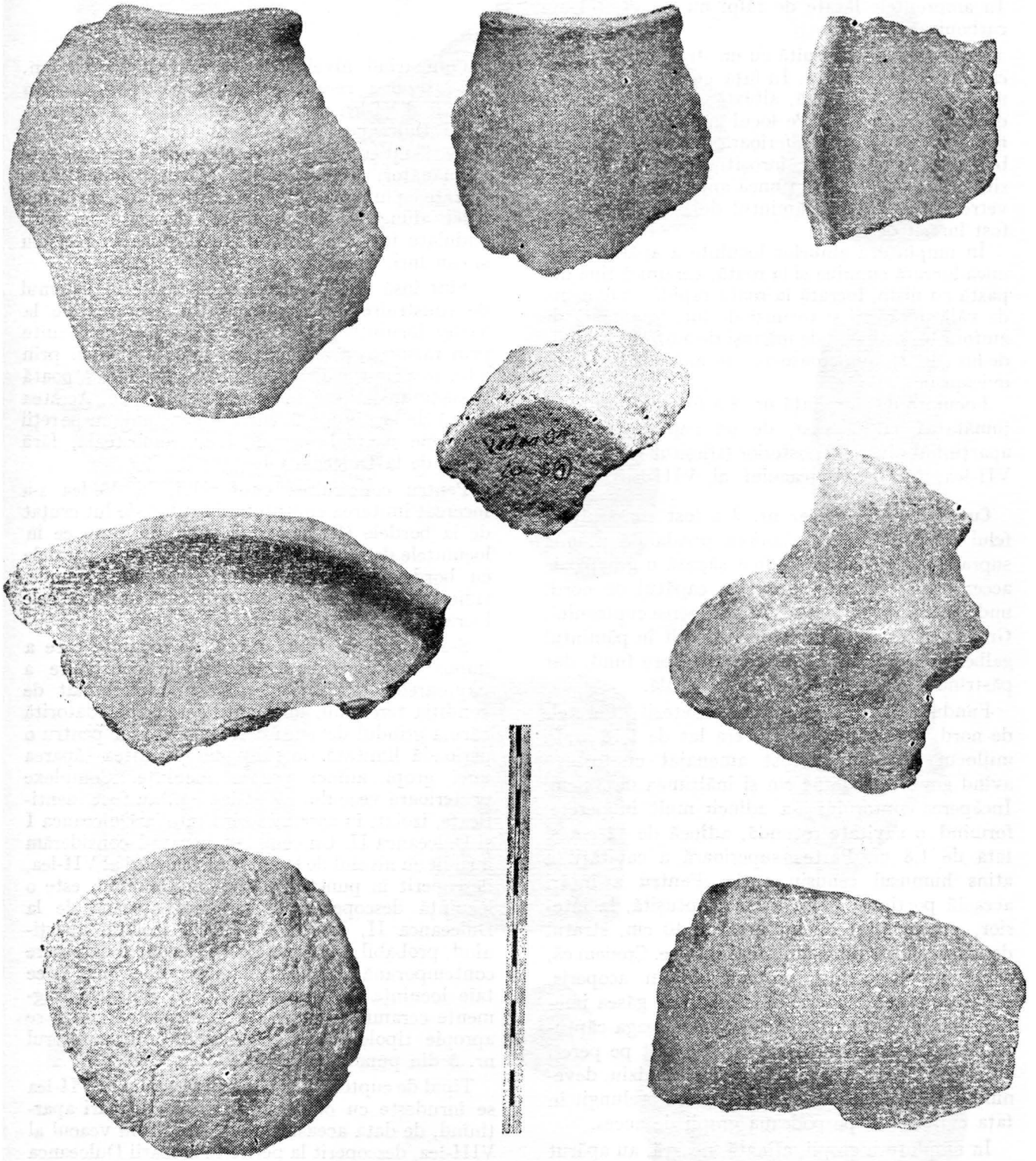

Fig. 1. Vedea. Ceramică provenind din locuința de suprafață nr. 1: fragmente de oale lucrate cu mîna, vălătuci de lut, fund de vas lucrat la roată.

Fig. 1. Vedea. Poterie provenant de la maison de surface n° 1: fragments de pots travaillés à la main, rouleau en argile, fond de vase travaillé au tour.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

nord a fost tăiată de cuptorul în aer liber nr. 3. În dreptul intrării, amprenta tălpii se întrerupe. În amprentele lăsate de tălpi nu s-a găsit lemn carbonizat.

Podeaua a fost lutuită cu un strat de lut curat, ca și la locuința nr. 1. În fața cuptorului s-a format o amprentă ovală, albiată, plină de granule de arsură și cenușe. Pe locul cuptorului s-a păstrat numai partea sa inferioară (vatra), făcută din bulgări informi de lut, înroșiți pe alocuri și întărită cu prundiș. În secțiunea antero-posterioară a vetrei s-a văzut că pămîntul de sub vatră nu a fost înroșit de foc.

În umplutura ambelor locuințe a apărut ceramică lucrată cu mîna și la roată, ceramică fină din pastă cu nisip, lucrată la roată rapidă, fragmente de vălătuci ovali și rotunzi de lut, fragmente de amforă bizantină și de mînuși de amforă, fusaiole de lut (fig. 2), numeroase oase de animale (bovidee, ovicaprine).

Locuința de suprafață nr. 4 a fost perforată, în jumătatea sa de vest, de un cuptor de copt, aparținînd nivelului posterior (sfîrșitul veacului al VII-lea, începutul veacului al VIII-lea).

Cuptorul în aer liber nr. 3 a fost construit în felul următor: după răzuirea prealabilă a unei suprafețe de 3 × 2 m, a fost săpată o groapă de acces ovală, retezată drept la capătul de nord, unde urma să fie cuptorită încăperea cuptorului. Groapa de acces a fost adîncită mult în pămîntul galben, retrăgînduse foarte puțin spre fund, dar păstrînd pînă la podea forma inițială.

Fundul gropii era drept, bine netezit, .Peretele de nord, rezervat încăperii, era lat de 1,18 m. În mijlocul peretelui a fost amenajat cuptorul, avînd gura lată de 54 cm și înălțimea de 32 cm. Încăperea cuptorului s-a adîncit mult în perete, formînd o cavitate rotundă, adîncă de 82 cm și lată de 1,8 m. Partea superioară a cavității a atins humusul cenușiu antic. Pentru a întări această porțiune, bolta a fost căptușită, la interior, cu un strat de lut gros de 10 cm, stratul depus pe vatră fiind mult mai subțire. Credem că, acest cuptor a fost protejat de un acoperiș, deoarece partea superioară a bolții se găsea imediat sub nivelul antic de călcare. Întreaga căptușeală de lut a cavității cuptorului, atît pe pereți cît și pe vatră, a fost arsă la roșu-cărămiziu, devenind o crustă dură. Arsura vetrei s-a prelungit în fața cuptorului, pe podeaua gropii de acces.

În umplutura gropii, afînată, neagră, au apărut multe fragmente ceramice lucrate la roata înceată, cu decor în val incizat, și oase de animale (fig. 3).

Cercetările efectuate în recenta campanie de săpături în punctul numit „La Delniță" au identificat două niveluri arheologice și un raport stratigrafic clar reprezentat de suprapunerea dintre complexul nr. 3 și nr. 4.

★

Comparînd nivelul din veacul al VI-lea e.n. din așezarea recent cercetată cu așezările din veacul al VI-lea cercetate în punctele „Dulceanca I" și Dulceanca II", putem afirma că cele trei așezări sînt contemporane. Materialul ceramic este asemănător, avînd un repertoriu comun; vase lucrate cu mîna și în tehnica roții rapide, de forma oalei alungite sau bombate, decorate cu linii ondulate incizate izolate sau dispuse în registru și caneluri, tipsii, fusaiole, vălătuci etc.

Sînt însă vizibile și unele diferențe în sistemul de construire a locuințelor. În așezarea de la Vedea locuințele de suprafață au fost construite prin răzuirea și amenajarea terenului, apoi prin adîncirea unui cadru rectagular, atît cît să poată fi susținute tălpile sau pereții de nuiele. Acestea diferă de locuințele de mici dimensiuni, cu pereții de bîrne și nuiele acoperite cu pomosteală, fără tălpi, de la Dulceanca I.

Pentru construirea cuptorului, la Vedea s-a încercat imitarea cuptorului în calup de lut cruțat de la bordeie (Dulceanca I și II) în timp ce în locuințele de suprafață de la Dulceanca I, paralele cu bordeiele, apar atît turte rotunde, scunde, ridicate din lut, cît și cuptoare, care imită pe cele lucrate în blocuri de pămînt.

S-ar putea ca tipul diferit de locuințe care a impus modificarea sistemului de construire a cuptoarelor de la Vedea să fie determinat de condiția terenului, unde infiltrarea apei, datorită căruia grindul devenea o sinsulă, măcar pentru o perioadă limitată de timp, nu permitea săparea unei gropi adînci pentru locuințe. Complexe posterioare veacului al VI-lea e.n. au fost identificate, izolat, în așezările cercetate la Dulceanca I și Dulceanca II. Un complex pe care-l considerăm înrudit cu nivelul de la sfîrșitul veacului al VII-lea, descoperit în punctul numit „la Delniță", este o locuință descoperită în mijlocul așezării de la Dulceanca II, inedită, (locuință izolată, aparținînd, probabil, unui paznic de turme) și care pare contemporană cu cuptorul în aer liber (nr. 3) ce taie locuința de suprafață nr. 4. Puținele fragmente ceramice recuperate în locuința citată se apropie tipologic de cele recoltate în cuptorul nr. 3 din punctul „La Delniță".

Tipul de cuptor de la sfîrșitul veacului al VII-lea se înrudește cu cuptorul de proporții mari aparținînd, de data aceasta, unui bordei din veacul al VIII-lea, descoperit la periferia așezării Dulceanca ceanca I.

Cuptorul lucrat într-un bloc de pămînt cruțat descoperit în bordeiul din veacul al VIII-lea de la Dulceanca I reprezintă un element de tradiție ce poate fi urmărit, pe trepte succesive, în așezările cercetate în Cîmpia Burdea din veacul al

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

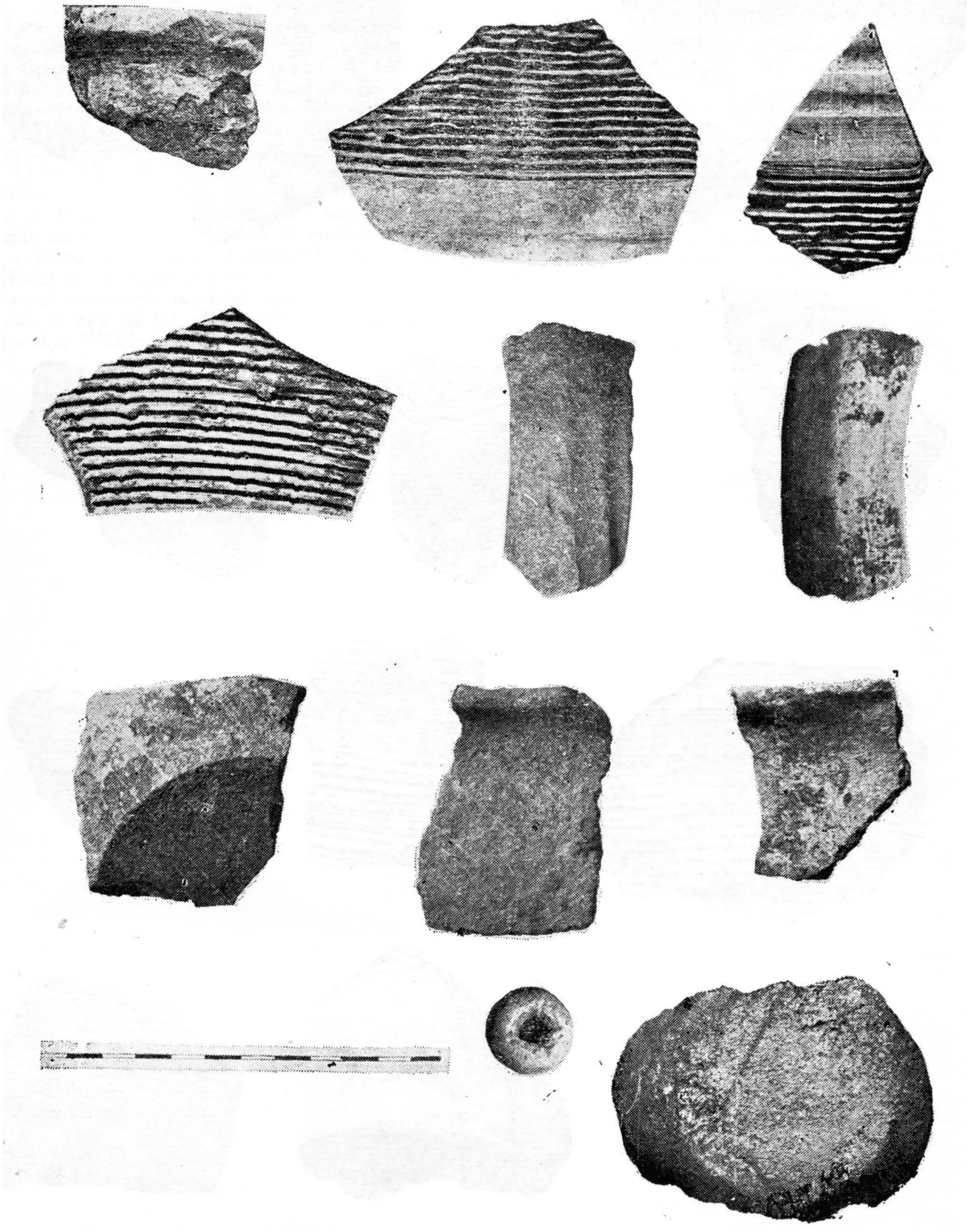

Fig. 2. Vedea. Ceramică din locuința de suprafață nr. 4; fragmente de amforă bizantină și fragmente de oale lucrate cu mîna

Fig 2. Vedea. Poterie provenant de la maison de surface n° 4; fragments d'amphores byzantines et fragments des pots travaillés à la main.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

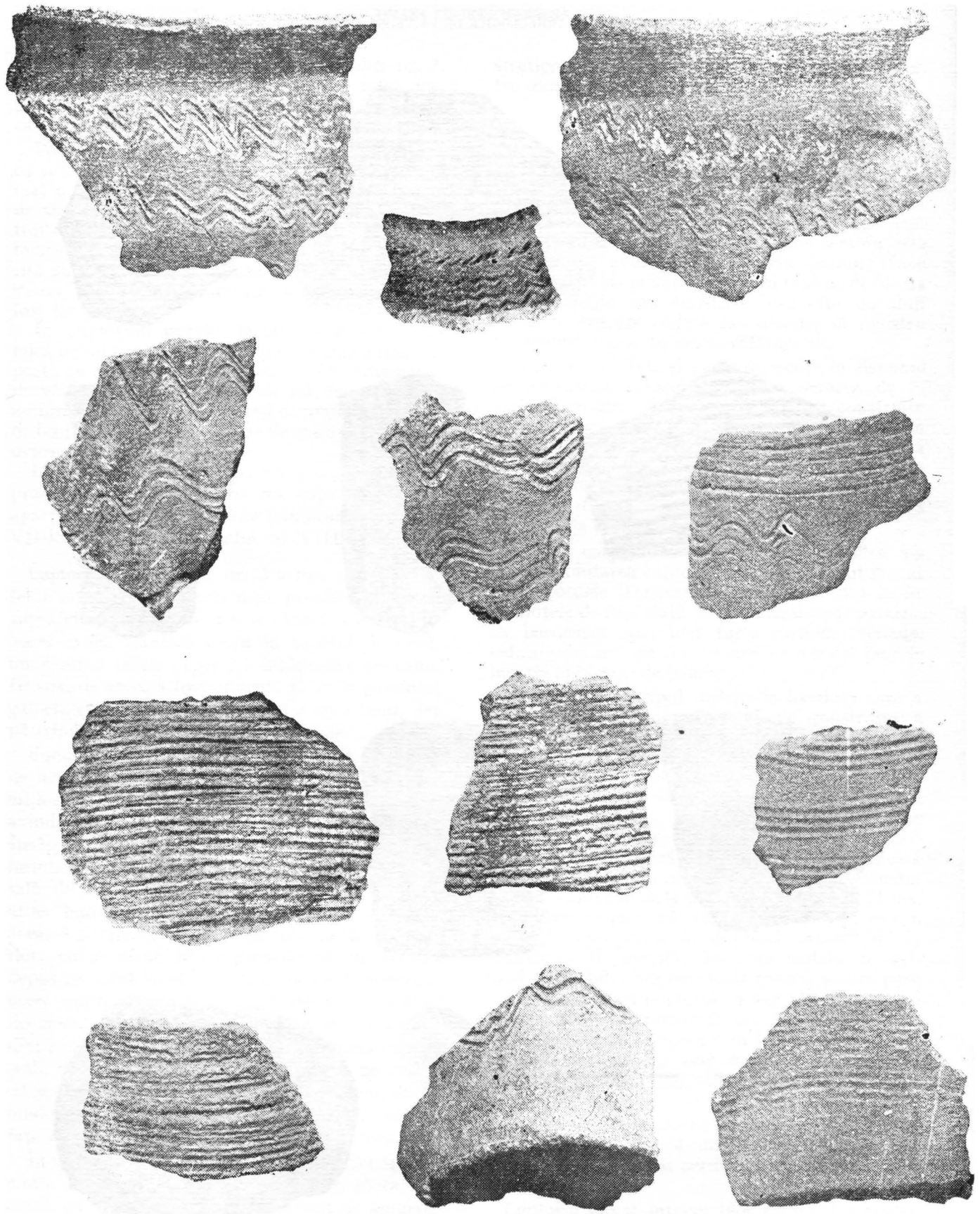

Fig. 3. Vedea. Ceramică provenind din cuptorul de copt (nr. 3). Fragmente de oale lucrate la roata înceată, ornamentate cu decor din linii incizate orizontale și în val.

Fig. 3. Vedea. Céramique provenant du four n° 3: fragments de pots travaillés au tour lente, décorés de lignes incisées horizontales et ondulées.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

III-lea pînă în veacul al VIII-lea. Dealtfel, în veacurile VI—VII acest tip de cuptor reprezintă un tip cvasi generalizat în Cîmpia Munteană.

Analizate din punct de vedere cronologic, nivelurile descoperite în zona arheologică Dulceanca I, II şi Vedea, care prezintă o serie de înrudiri, pot fi eşalonate în felul următor: aşezarea din veacul al VI-lea e.n., de la Dulceanca I, II şi nivelul locuinţelor de suprafaţă (:.n. 1 şi 4) din punctul „La Delniţă" sînt contemporane; urmează locuinţa izolată de la Dulceanaca II, contemporană cu cuptorul din nivelul II (sfîrşitul secolului al VII-lea) din punctul „La Delniţă", după care se situează cronologic bordeiul izolat, cu cuptorul lucrat în bloc de lut, descoperit la Dulceanca I (veacul al VIII-lea).

RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES À COM. VEDEA (DÉP. DE TELEORMAN)

RÉSUMÉ

Le rapport signale les découvertes récentes faites à Vedea (dép. de Teleorman), localité situé à 12 km de la ville Roşiorii de Vede. On a identifié, au lieu dit „La Delniţa", deux couches archéologiques. Les habitations de la première couche, appartenant au VIe siècle de nôtre ère, sont superposées par des vestiges de la fin du VIIe siècle.

Les découvertes archéologiques faites dans le premier harizon sont representées par le céramique travaillée à la main et au tour, fragments d'amphore byzantine, rouleaux en argile, objets de fer et bronze, fusaioles etc., richement reprezentés dans la civilisation Ipoteşti-Ciurel-Cîndeşti.

La poterie de la deuxième couche, travaillée au tour lent e, est ornementée avec des lignes incisées, ondulées et harizontales. Du point de vue typologique, elle reprezente un horizone étroitement lié avec la civilisation Ipoteşti-Ciurel-Cîndeşti-

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Săpăturile de la Păcuiul lui Soare

PETRE DIACONU, TUDOR PAPASIMA, ADRIAN PANAITESCU

Activitatea colectivului s-a desfăşurat, cu precădere, în secţiunile SIR, SIS, SIO (din zona *Porţii*) şi în S I X A şi S IX B (din zona *Portului*) [1].

În prima dintre aceste secţiuni s-a urmărit identificarea nivelurilor arheologice, fiind obţinută următoarea stratigrafie: 1) solul viu; 2) nivel de dărîmătură compus din pietriş, pămînt şi pietre mici; 3) strat de pămînt nisipos, de pietre şi fragmente ceramice; 4) nivel de pămînt negru cu pietre, resturi ceramice, piese metalice şi din os, brăţări confecţionate din sticlă, monede. Între acestea se distinge un corn de animal care, probabil, provine de la un zimbru. Lucrul este important deoarece pînă la ora actuală nu avem atestată cu certitudine prezenţa, în epoca medievală, în zona de sud a Dobrogei şi în bălţile Dunării, a acestor animale. Alte numeroase resturi osteologice animaliere, precum şi un craniu de cerb descoperit tot în nivelul 4 se determină să considerăm că aici a existat, în secolul al XI-lea, un depozit de oase.

Cercetările arheologice efectuate în anii trecuţi în SIR, secţiune aflată la 1 m nord de secţiunea SIS, au dus la descoperirea unor morminte aparţinînd necropolei medievale de la Păcuiul lui Soare. În SIS n-au fost descoperite schelete, ceea ce ne face să socotim, cu rezervele cuvenite, că aici ne aflăm în zona limitei de sud sau sud-est a cimitirului.

În SIO s-a lucrat la epuizarea urmelor de viеţuire din secolele X—XI. Cu acest prilej au fost descoperite numeroase cioburi din pastă nisipoasă, decorate cu linii incizate orizontal. Este ceramica tipică secolelor X—XI. Cele mai multe dintre fragmentele ceramice s-au găsit în capătul de est al secţiunii SIO, în zona unui cuptor de piatră, reperat în săpătură cu doi ani în urmă.

Efortul cel mai mare al cercetărilor din acest an a fost depus în S IX A şi S IX B. În S IX A am continuat cercetarea cuptorului surprins în săpăturile noastre încă din toamna anului 1978 [2].

El are forma unei potcoave cu deschiderea către vest. Adosat incintei răsăritene, este construit din blocuri de piatră refolosite, care se mai păstrează pe o înălţime de 3 şi 4 rînduri (cca. 0,60 m). Secţionarea lui ne-a relevat ceea ce constituie ineditul acestui complex: cuptorul are două faze de funcţionare, mai multe vetre succesive precum şi patru „paturi" (pavaje) de fragmente ceramice, între ele cu straturi fine de pămînt. Această instalaţie a slujit, probabil, la coacerea pîinii. În urma îndepărtării vetrelor şi a paturilor de cioburi, sub un strat de pămînt galben amestecat cu pigmenţi de arsură, cu bucăţi de chirpic şi de vatră s-a evidenţiat un pămînt negru vînăt. Evacuîndu-l, am descoperit în el un follis bizantin, emis în timpul lui Roman al IV-lea Diogene (1068—1071), de tipul Wroth 9. În cele din urmă, pămîntul negru-vînăt s-a dovedit a fi o nivelare care acoperea prima fază, cea mai veche, a cuptorului, la adîncimea de 2,03m şi cînd cuptorul avea forma literei U.

Ţinînd seama de moneda descoperită, putem spune că faza I a cuptorului este anterioară domniei lui Roman IV. În orice caz, moneda ne furnizează un termen *ante-quem non* pentru fazele următoare, care sînt posterioare cel puţin anului 1068. Probabil că ultima fază a cuptorului (cea mai nouă) a fost scoasă din uz de atacul cuman din anul 1094.

În mijlocul secţiuuii S IX A s-a lucrat în zona unei locuinţe medievale (secolul al XIV-lea) avînd la temelia pereţilor şiruri de pietre. În acest caz, s-a putut dovedi că avem de a face cu o locuinţă formată din două încăperi. Inventarul se reduce la obişnuitele fragmente ceramice, obiecte de fier (cuie, scoabe, cuţite), greutăţi pentru plase de pescuit şi pentru războiul de ţesut, fusaiole de lut, cîteva fragmente de obiecte de podoabă, unelte de fier.

În capătul de apus al secţiunii s-a obţinut o mare cantitate de ceramică „feudală timpurie"

[1] Colectivul de cercetări care a lucrat în vara anului 1981 la Păcuiul lui Soare a fost format din: Petre Diaconu, responsabilul şantierului, Tudor Papasima (Muzeul judeţean Călăraşi) şi Adrian Panaitescu (Muzeul de istorie naţională şi arheologie din Constanţa). Acestora li s-au adăugat studenţii: Anca Radu, Florin Diaconu, Andrei Căpuşan şi Marcel Vlădescu. Între 4—18 septembrie 1981, în cadrul colectivului nostru a lucrat şi Silvia Baraschi.

[2] Petre Diaconu a încredinţat publicarea cuptorului Silvie Baraschi şi lui Tudor Papasima. La capătul cercetării, aceştia au făcut o prezentare amplă a cuptorului, în cadrul sesiunii anuale (1981) a Muzeului de istorie naţională şi arheologie Constanţa. Aceste note, împreună cu prezentarea ceramicii recoltată din cele patru „paturi", aflată în curs de restaurare, vor face obiectul unui studiu care va apare într-o revistă de specialitate.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

din secolul al XI-lea. Dealtfel, aici sîntem în zona unor locuințe aparținînd acestui veac. Stratigrafic în această zonă au fost surprinse trei niveluri de viețuire, dintre care ultimul, cel mai recent, avînd o grosime, în medie, de 25 cm, datează din a doua parte a veacului al XI-lea. El se prezintă sub forma unui strat de pămînt de culoare castanie-roșcată și este extrem de făinos, ca urmare a unui incendiu care a mistuit așezarea de la Păcuiul lui Soare. Din analiza raporturilor stratigrafice, căreia i se adaugă încadrarea cronologică a diferitelor vestigii materiale caracteristice acestui nivel, rezultă că incendiul s-a produs cîndva în ultima decadă a veacului al XI-lea. Nu este exclus ca el să se datoreze invaziei la sud de Dunăre a cumanilor, invazie consumată în anul 1094 și consemnată în *Alexiada* Annei Comnena.

Ceramica din nivelul castaniu roșcat provine, în cea mai mare parte a ei, de la oale borcan, fără torți, lucrate la roata cu învîrtire de mînă, dintr-o pastă conținînd multă humă alb. Decorul se compune, de obicei, din benzi de linii incizate orizontal. Sub buză se întîlnesc din cînd în cînd alveole. De cele mai multe ori buza este șănțuită. Pînă acum nu a apărut în acest nivel nici un ciob decorat cu rotița dințată, ceea ce ne face să socotim că acest gen de decor, caracteristic centrelor de olărie din nordul Dobrogei, își are epoca sa de maximă dezvoltare în prima jumătate a secolului al XI-lea.

În legătură cu ceramica uzuală vom mai sublinia încă o observație, și anume: în nivelul castaniu roșcat de la Păcuiul lui Soare apar în chip frecvent oale fără torți, modelate dintr-o pastă conținînd în amestecul său multă pleavă. O altă caracteristică a acestor vase constă în faptul că buza lor este, invariabil, șănțuită în interior. Decorul este cel obișnuit, format din benzi de linii incizate ușor. Sub gît, pe umeri, se întîlnesc alveole. Acest gen de ceramică, datînd din ultima treime a veacului al XI-lea, nu se întîlnește deocamdată nicăieri altundeva în Dobrogea decît la Păcuiul lui Soare, ceea ce ne oferă dreptul să socotim, cu rezervele de rigoare, că unul din centrele unde se produceau aceste vase se afla aici. În legătură cu ceramica în cauză se cuvine să mai facem precizarea că forma vaselor și curbura buzei lor s-au moștenit în oalele secolelor XIII—XIV de la Păcuiul lui Soare. În sfîrșit, vom reține și constatarea că, pînă-n prezent, în acest nivel nu s-a descoperit nici un fragment de căldare de lut. Oare să-și înceteze acestea existența în Dobrogea la sfîrșitul secolului al XI-lea? Este o problemă care trebuie urmărită în viitoarele investigații.

Întrucît nivelele II și I (de sub nivelul castaniu roșcat) din secțiunea S IX A n-au fost explorate decît parțial, rămîne ca prezentarea caracteristicilor lor să fie făcută într-unul din rapoartele de săpături următoare.

Vestigii proprii secolelor X—XI s-au scos și din secțiunea S IX B; paralelă cu S IX A. Din secțiunile cercetate, dar mai ales de pe plaja cetății, au fost adunate numeroase monede bizantine de bronz din secolul al XI-lea, monede de aramă și cîteva de argint din secolele XIII—XV, podoabe de metal, sticlă și chiar os (cruciulițe, inele, brățări, mărgele, cercei, catarame), piese de harnașament, arme (vîrfuri de săgeată, ghiulele, buterolă de teacă de sabie etc), unelte de metal, obiecte de uz casnic, ceramică ș.a. (Unele dintre aceste obiecte sînt publicate sub fig. 1).

Toate aceste vestigii arheologice definesc caracterul urban al așezării de la Păcuiul lui Soare. Cu alt prilej, s-a arătat că așezarea urbană de la Păcuiul lui Soare se identifică cu faimosul oraș medieval Vicina. Faptul este dovedit atît de documentele arheologice și numismatice cît și de cele literare (între care se numără știrile din cronici, din actele notariale, procesele verbale ale Patriarhiei din Constantinopol etc.).

Localizînd Vicina la Păcuiul lui Soare trebuie să admitem că în secolele XIII—XIV, stăpînirea bizantină în Dobrogea se întindea în sus pe Dunăre cel puțin pînă la mai sus-anunțata așezare, iar aceasta, pentru simplul motiv că Vicina, în epoca ei de maximă înflorire, era administrată de către constantinopolitani.

DIE GRABUNGEN VON PĂCUIUL LUI SOARE

(ZUSAMMENAFSSUNG)

Es wird besonders auf den in dem Schnitt S.IX.A. entdeckten Backofen hingewiessen. Von besonderer Interesse ist der vierschichtige Herd, wobei in jeder Schicht Keramikbruchstücke aus dem XI. Jh. eingebettet worden sind. In diesem Fall ist nicht von einer Wiederherstellung, sondern von einem bestimmten Bausystem die Rede.

In zweiter Reihe werden die allsemeinen Kennzeichen der dritten (von unten nach ohen), von den Kumanen im Jahre 1094 durch Brand zerstörten, Besiedlungsphase vorgefürht.

Zum Schluss wird auf die Identifizierung der Siedlung von Păcuiul lui Soare mit dem berühmten dobauländischen Stadt Vicina hingewiesen.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

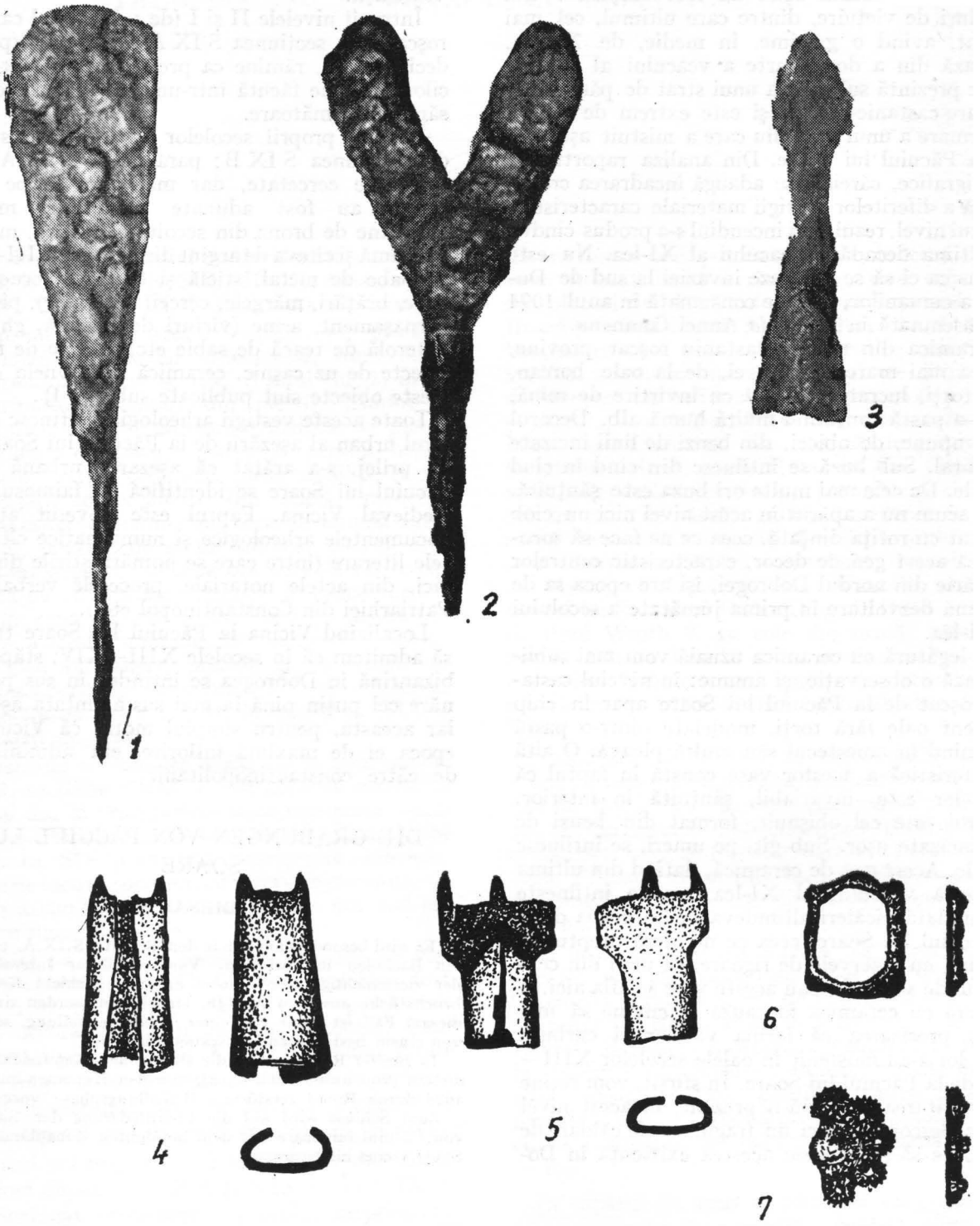

Fig. 1. Păcuiul lui Soare. 1—3 vîrfuri de săgeți; 4—5 tindeice; 6—7 obiecte de podoabă.

Abb. 1. Păcuiul lui Soare. 1—3 Pfeispitzen; 4—5 Gerät zum spannen der Fäden; 6—7 Schmuckgegenstände.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Rezultatele cercetărilor întreprinse la Nufăru

GHEORGHE MĂNUCU-ADAMEŞTEANU, MIHAELA MĂNUCU-ADAMEŞTEANU

Cercetările arheologice efectuate în cursul anului 1981 au fost impuse de o situaţie specială: săpăturile pentru alimentarea cu apă a comunei. Locuirea actuală suprapune, pe tot perimetrul ei, vechi aşezări, astfel încît şanţurile de canalizare au tăiat aşezările romană şi bizantină (secolele X—XIV) în toate direcţiile [1].

Obiectivul principal al intervenţiei noastre l-a constituit urmărirea stratigrafiei şi salvarea obiectelor de interes istoric. Şanţurile de canalizare au depăşit lungimea totală de 3 km, acoperind aproape întreaga aşezare. Pe o mare parte din această suprafaţă s-au putut desena profilele care vor servi drept bază pentru interpretarea materialelor arheologice rezultate.

În cursul cercetărilor, s-au depistat cîteva necropole noi ce datează din secolul XI şi respectiv, XVIII—XIX, care se alătură celor două cimitire deja cunoscute, din secolele XI—XIII [2].

Pe latura sudică a satului, într-unul din şanţuri, au fost descoperite două morminte de înhumaţie (adulţi), distruse parţial în momentul excavării pămîntului. Scheletele erau depuse la —1,20 m, faţă de nivelul actual de călcare, în gropi simple, orientate V—E. Singurul element de inventar îl constituie o brăţară de sticlă găsită la M_1, la mîna stîngă. Brăţara este lucrată din pastă de sticlă de culoare albastru-marin, transparentă. Această descoperire completează unele informaţii mai vechi ce consemnau, în această parte a satului, existenţa unor morminte al căror inventar consta în brăţări de sticlă [3]. Brăţara, ovală în secţiune, cu un diametru de 53 mm, reprezintă un tip comun, ce se încadrează, cronologic, într-o perioadă mai îndelungată (secolele XI—XIII) [4]. O restrîngere a acestei datări şi, implicit, o încadrare cronologică mai exactă a cimitirului se poate face dacă luăm în considerare şi celelalte necropole descoperite la Nufăru. Prima dintre ele se datează, conform descoperirilor de pînă acum, în secolelel XI—XII [5] (fig. 1), în timp ce cealaltă se plasează, cronologic, la cumpăna veacurilor XII—XIII [6] (fig. 1). În aceste condiţii, credem că nu greşim dacă atribuim necropola identificată pe latura sudică secolului XI, fără a exclude posibilitatea practicării unor înmormîntări la sfîrşitul secolului , X, socotind-o, astfel, din punct de vedere cronologic, drept prima necropolă a aşezării de la Nufăru (fig. 1).

O altă necropolă a fost identificată în centrul satului, în zona Căminului Cultural [7] (fig. 1). Nici unul din mormintele cercetate nu conţinea piese de inventar. Pe baza unor descoperiri mai vechi din zonă, se poate aprecia că acest cimitir a funcţionat în secolul XVIII şi la începutul celui următor [8].

În aceeaşi zonă, s-a descoperit şi un al doilea zid de incintă [9] (fig. 1), lucrat din blochete de calcar, ce a fost intersectat, perpendicular, de şanţul de canalizare [10]. Lîngă zid au fost descoperite două morminte de înhumaţie, orientate V—E, ce au fost deranjate parţial de şanţul de canalizare. Primul dintre ele, ce aparţine unui adult, a fost găsit la adîncimea de 0,60 m faţă de nivelul

---

[1] În luna aprilie, cînd lucrările de canalizare au pătruns pe teritoriul localităţii, la Muzeul Deltei Dunării din Tulcea s-a constituit un colectiv însărcinat cu supravegherea lor şi efectuarea intervenţiilor necesare recuperării materialelor şi informaţiilor ştiinţifice. Din colectiv au făcut parte pe toată durata campaniei Gheorghe Mănucu-Adameşteanu şi Mihaela Mănucu-Adameşteanu, cărora li s-au alăturat în partea a doua a săpăturilor Ioan Vasiliu şi Andrei Opaiţ, Cristina Opaiţ şi Florin Topoleanu, pentru perioade mai scurte.

[2] Silvia Baraschi, Neculai Moghior, SMMIM, 13, 1980, p. 125; Gh. Mănucu-Adameşteanu, Materiale, Braşov, 1981, p. 470—472.

[3] C. Cihodaru, *Studii*, 21 1968, 2, p. 226. Alte cîteva informaţii au fost obţinute de la locuitorii comunei. Pe lotul lui Nicolae Manea, sus pe deal, înainte de a coti spre rîpa cu zid, au apărut morminte cu brăţări din sticlă albastră. Pe uliţa bisericii, în capăt, ultima casă pe stînga, locuitorul Schimbinschi D-tru a găsit un schelet cu o brăţară din sticlă albastră.

[4] Gh. Mănucu-Adameşteanu, Peuce, 9 (sub tipar) partea referitoare la brăţările de sticlă.

[5] Silvia Baraschi, Neculai Moghior, *loc. cit.*

[6] Gh. Mănucu-Adameşteanu, Materiale, Braşov, 1981, p. 470—472.

[7] Cimitirul se extinde şi spre zona şcolii generale, după cum ne-au dovedit-o cîteva morminte descoperite cu ocazia cercetărilor arheologice efectuate în anul 1982, în colaborare cu Silvia Baraschi şi Neculai Moghior.

[8] În curtea Căminului Cultural s-au cercetat în anul 1980 mai multe morminte care datează din secolele XVIII—XIX, după cum atestă piesele de inventar descoperite: monede, mărgele, nasturi, ace de păr etc. Limita cronologică superioară o constituie începutul secolului al XIX-lea, după cum demonstrează o monedă emisă de sultanul Mahmud II (1809—1810),

[9] Pentru primul zid de incintă descoperit pe teritoriul comunei Nufăru vezi S. Baraschi, N. Moghior, *op. cit.*, p. 123—125; idem, SMMIM, 14—15, 1981—1982, p. 69—78.

[10] În perioada iulie-august s-a constituit un colectiv format din Silvia Baraschi, Neculai Moghior şi Gheorghe Mănucu-Adameşteanu, care a lucrat numai la zidul de incintă.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

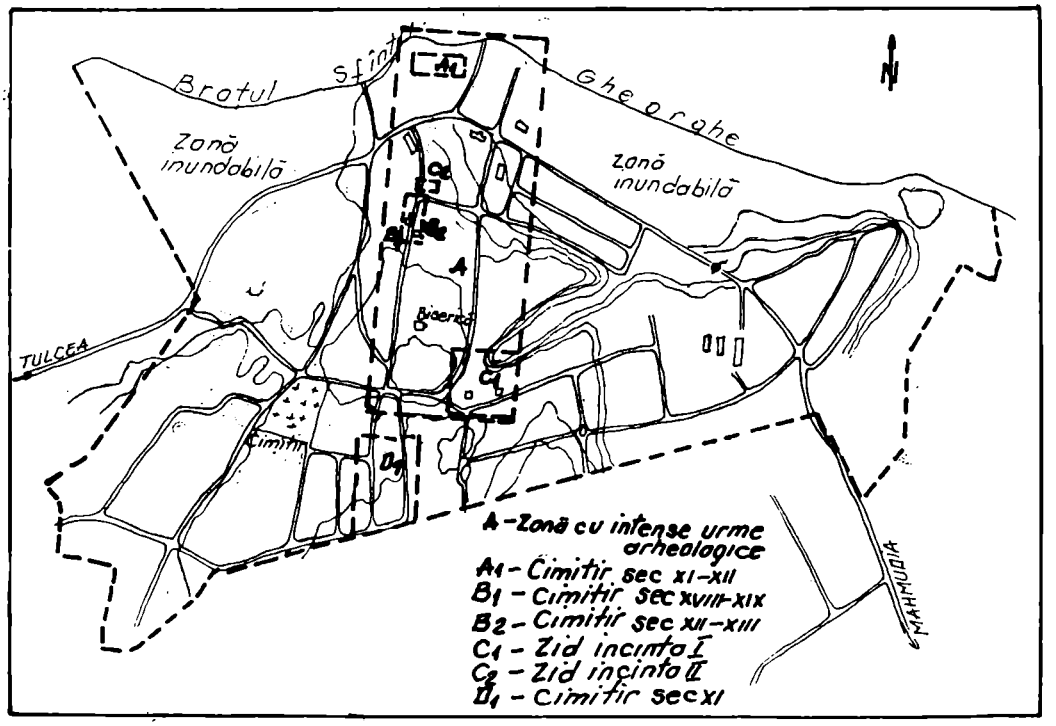

Fig. 1. Nufăru. Planul săpăturilor.

Fig. 1. Nufăru. Plan des fouilles.

actual de călcare. Este lipsit de inventar, dar, pe baza celorlalte descoperiri din zonă, se poate aprecia că datează din secolele XVIII—XIX [11]. El suprapune parţial un schelet de copil, depus într-o groapă fără sicriu. Ca inventar avea trei brăţări de sticlă: una la mîna stîngă şi două la mîna dreaptă (fig. 4/1—3). Toate trei sînt lucrate din pastă de sticlă de culoare albastră, cu secţiunea rotundă, două dintre ele avînd bara de sticlă torsionată. Pe baza ultimelor brăţări mormîntul se poate data în secolul XI [12], fără a putea preciza dacă avem de-a face cu o înmormîntare izolată sau cu o necropolă.

Celelalte materiale rezultate în urma campaniei de salvare, datorită condiţiilor deosebite în care s-a lucrat, multitudinii şi diversităţii lor, impun o prelucrare şi o prezentare eşalonată. Unele dintre ele au contribuit la elucidarea unor probleme aflate deja în studiu. Astfel, în primăvara anului 1980, se executase un sondaj pe locul unde fusese descoperit întîmplător un depozit de vase sferoconice; pe baza datelor obţinute cu acel prilej vasele respective au fost încadrate într-o perioadă cuprinsă între jumătatea secolului XI şi mijlocul secolului XII [13]. Cercetările din anul 1981 au prilejuit obţinerea de date noi în acest domeniu.

În U 1, Gr. 16 s-a descoperit un fragment din corpul unui vas sferoconic, lucrat din pastă cenuşie [14]. În acelaşi complex s-au mai găsit fragmente de amfore piriforme, cu torţile supraînălţate şi buza răsfrîntă în formă de guler, precum şi un fragment de buză de căldare de lut. Buza, teşită orizontal, are în secţiune forma unui dreptunghi; la interior are o urechiuşă formată din două părţi semicirculare, perforate, între care se află o şănţuire. La exterior, sub buză, are un decor în formă de „ghirlandă" (fig. 3/3). Bazîndu-se pe aceste ultime descoperiri, groapa poate fi datată pe la mijlocul secolului XI [15].

Tot în U 1, a fost dezvelită o parte din podeaua unei locuinţe — L_{11} — din lut bine bătătorit. Spre nord şi sud, podeaua a fost perforată de două gropi menajere. În groapa dinspre nord, la 0,70 m adîncime, în pămîntul negru, s-a găsit un vas sferoconic, din pastă roşcat-cenuşie, cu gîtul spart, în poziţie culcată (fig. 2/1; 3/2). La 0,10 m deasupra lui s-a descoperit în ulcioraş, acoperit cu smalţ verde-măsliniu (fig. 2/3; 3/1), introdus cu partea inferioară într-o oală-borcan de dimensiuni mijlocii. Vasul-borcan era şi el culcat pe o parte. Este lucrat grosolan dintr-o pastă de culoare cărămizie, avînd în compoziţie nisip şi cioburi pisate. Forma este neregulată iar pereţii

[11] Vezi n. 8, *supra*.

[12] Gh. Ştefan, I. Barnea, Maria Comşa, E. Comşa, *Dinogetia*, I, Bucureşti, 1967, p. 309—308; vezi şi *supra*, nr. 4.

[13] Gh. Mănucu-Adameşteanu, *op. cit.*, p. 470—473.

[14] Uliţele pe care s-a lucrat au fost notate prescurtat cu U iar complexele au fost numerotate pe fiecare uliţă.

[15] *Dinogetia*, I, p. 204, 227, 257—259. Pentru căldările de lut vezi şi P. Diaconu, SCIV, 8, 1956, 3—4, pp. 421—439.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Fig. 2. Nufăru. Ceramică din secolele XI—XII.
Fig. 2. Nufăru. Céramique des XI—XIIes siècles.

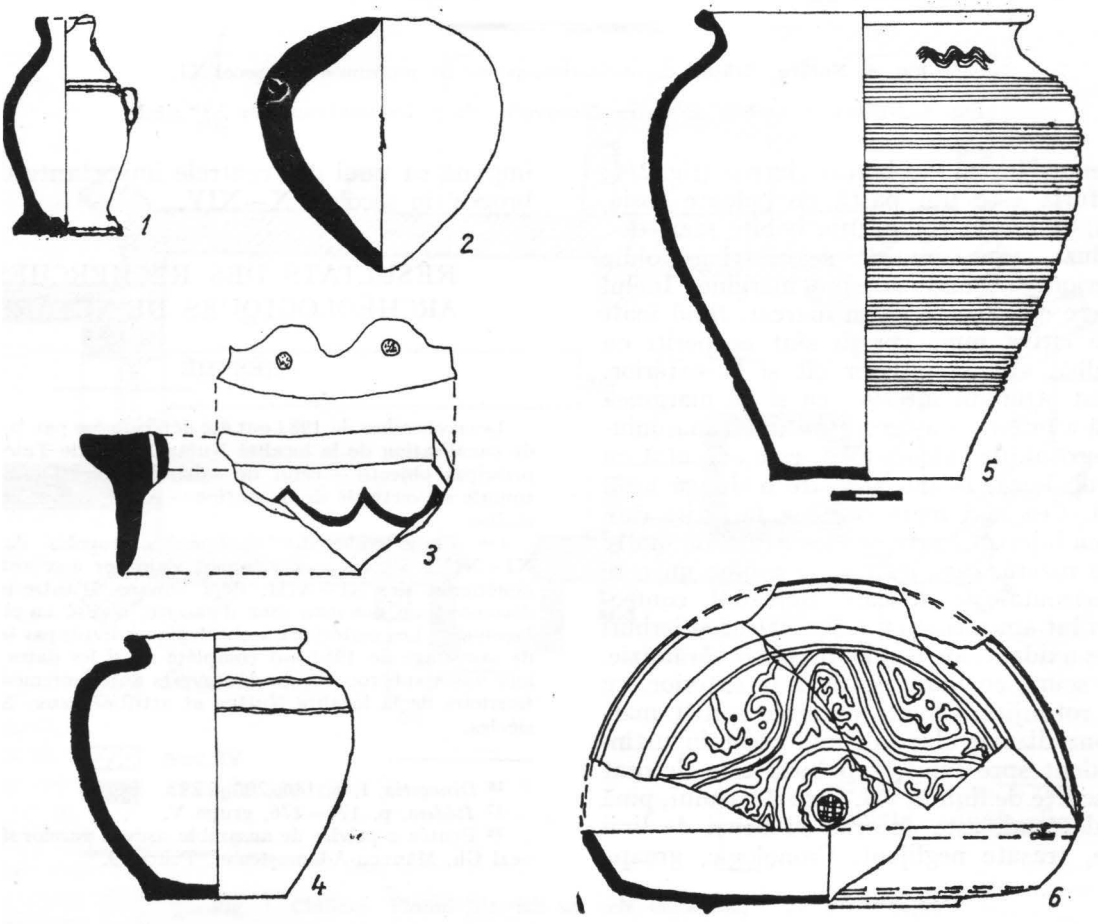

Fig. 3. Nufăru. Ceramică din secolele XI—XII.
Fig. 3. Nufăru. Céramique des XI—XIIes siècles.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

au adînciturі. Buza, răsfrîntă la exterior, rotunjită, se continuă cu un gît scurt și un corp sferoidal, cu diametrul maxim în regiunea umerilor. Decorul — executat neglijent — este reprezentat de o linie în val sub buză și o linie dreaptă, în zona diametrului maxim (fig. 2/2; 3/4). Descoperirile de acest fel se pot încadra la sfîrșitul secolului XI și în prima jumătate a veacului următor [16].

Tot în anul 1981, în Gr. 14 din U 2, s-a descoperit gura semicirculară a unui vas sferoconic. Fragmentul s-a găsit la adîncimea de 1,45 m, iar cu 15 cm mai jos au apărut fragmente dintr-o farfurie pictată, al cărei profil complet a putut fi reconstituit (fig. 2/5; 3/6). În fine, la adîncimea de 1,80 m, semnalăm un vas-borcan, întreg (fig. 2/4; 3/5). Farfuria este din pastă de culoare roșie, bine arsă, ce are în compoziție bobițe mari de calcar. Buza, ușor arcuită, se răsfrînge oblic spre exterior, subțiindu-se spre margine. Inelul de susținere este foarte puțin marcat, fiind înalt numai de cîțiva mm. Pereții sînt acoperiți cu angobă albă, atît la interior cît și la exterior. Peste acest strat, în interior, ca și pe marginea exterioară a buzei s-a așternut un smalț maroniu-roșcat. Decorul, de culoare albă, este executat cu cornul. Sub buză, la interior, are o dungă lată, orizontală. Cea mai mare parte a farfuriei este decorată cu lujeri stilizați, ce încadrează un motiv central: o rozetă, care închide la mijloc un cerc de linii orizontale și verticale. Borcanul, confecționat din lut amestecat cu nisip, calcar și ierburi uscate, ars oxidant, are o culoare roșcat-cărămizie. Are gîtul scurt, cu buza răsfrîntă la exterior, cu marginea rotunjită. Umerii, puternic boltiți, marchează zona diametrului maxim, vasul îngustîndu-se evident spre fund; sub buză este decorat cu benzi scurte de linii în val. Corpul vasului, pînă aproape de fund, este decorat cu benzi de linii orizontale, trasate neglijent. Cronologic, groapa nu pare să depășească primele decenii ale secolului XII, un prim argument constituindu-l lipsa ceramicii grosolane, atît de răspîndită spre mijlocul secolului XII [17].

Făcînd un prim bilanț al descoperirilor de la Nufăru observăm că, în perioada 1976—1981, s-au descoperit un număr de 15 vase sferoconice, întregi sau fragmentare. Ele au apărut în complexe arheologice ce se succed de-a lungul unui secol (jumătatea secolului XI — jumătatea secolului XII) [18]. Astfel, săpăturile de salvare completează, în mod fericit, cunoștințele noastre despre așezarea de la Nufăru care, prin prisma descoperirilor arheologice făcute aici, pare să se impună ca unul din centrele importante din Dobrogea în secolele X—XIV.

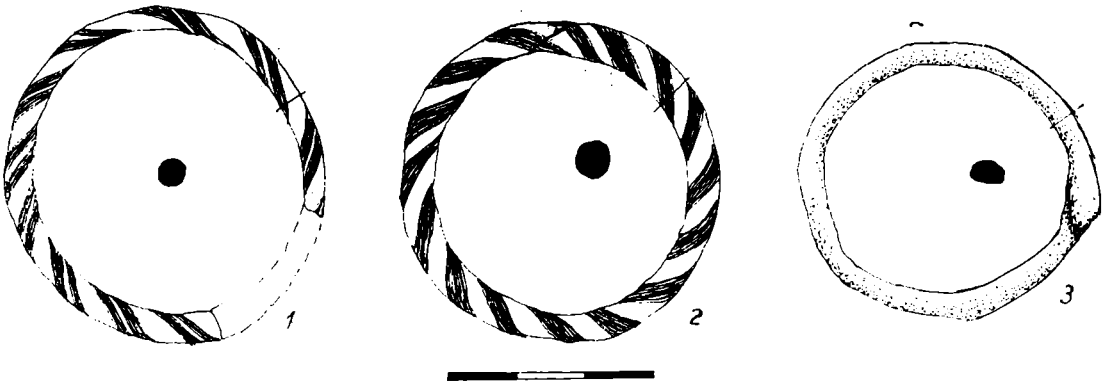

Fig. 4. Nufăru. Brățări de sticlă descoperite în mormin'ele de secol XI.

Fig. 4. Nufăru. Bracelets de verre découverts dans les tombraux du XIe siècle.

RÉSULTATS DES RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES DE NUFĂRU

RÉSUMÉ

Les recherches de 1981 ont été déterminées par les travaux de canalisation de la localité Nufăru (dép. de Tulcea). Leur principal objectif — celui de saisir la stratigraphie horizontale et verticale de la station — a été, en grande partie, réalisé.

On a ainsi identifié quelques necropoles datant des XI—XIXe siècles, qui viennent s'ajouter aux autres deux cimétières, des XI—XIII, déjà connus. D'autre part, on a découvert un nouveau mur d'enceite, réalisé en pierres bien façonnées. Les matériaux archéologiques livrés par les fouilles de sauvetage de 1981 ont complété aussi les dates relatives aux vases sphéroconiques découverts antérieurement sur le territoire de la localite Nufăru et attribués aux XI—XIIes siècles.

[16] *Dinogetia*, I, p. 186, 203 și 232.

[17] *Ibidem*, p. 174—176, grupa V.

[18] Pentru o privire de ansamblu asupra vaselor sferoconice vezi Gh. Mănucu-Adameșteanu, Peuce, 9.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Cimitirul și biserica datînd din feudalismul timpuriu de la Chilieni (oraș Sf. Gheorghe, jud. Covasna)

ȘZEKELY ZOLTAN *

Satul Chilieni, situat pe malul stîng al Oltului, aparține din punct de vedere administrativ orașului Sf. Gheorghe. Pe teritoriul satului au fost cercetate două obiective: 1 — terasa Oltului și 2 — biserica unitariană.

1 — Malul stîng al Oltului este o tersasă înaltă — teren arabil — unde funcționează și o baie de nisip. În ruptura malului se văd gropi în formă de sac, în umplutura cărora se află oase, cărbune și fragmente de vase. Din motive obiective nu s-au putut face săpături arheologice, mulțumindu-ne deci numai cu cercetarea gropilor evidențiate în ruptura malului. S-a constatat că este vorba de gropi cu resturi menajere, din care au fost colectate fragmente de vase aparținînd culturii Sîntana de Mureș (secolul IV e.n.).

2 — Biserica unitariană, construită pe o movilă, se află la marginea estică a satului. Întrucît a fost grav avariată de cutremurul din 1977 și urmează a fi restaurată, atît în interiorul cît și în exteriorul bisericii au fost executate săpături arheologice în vederea stabilirii etapelor de construcție ale monumentului.

În forma ei actuală, biserica este o construcție în stil gotic (cu orientare est-vest, cu 30° deviere spre nord-est), cu o singură navă, încheiată cu o absidă alungită poligonală (fig. 1; 8/1). Nava și absida sînt înconjurate, la exterior, cu cotra-

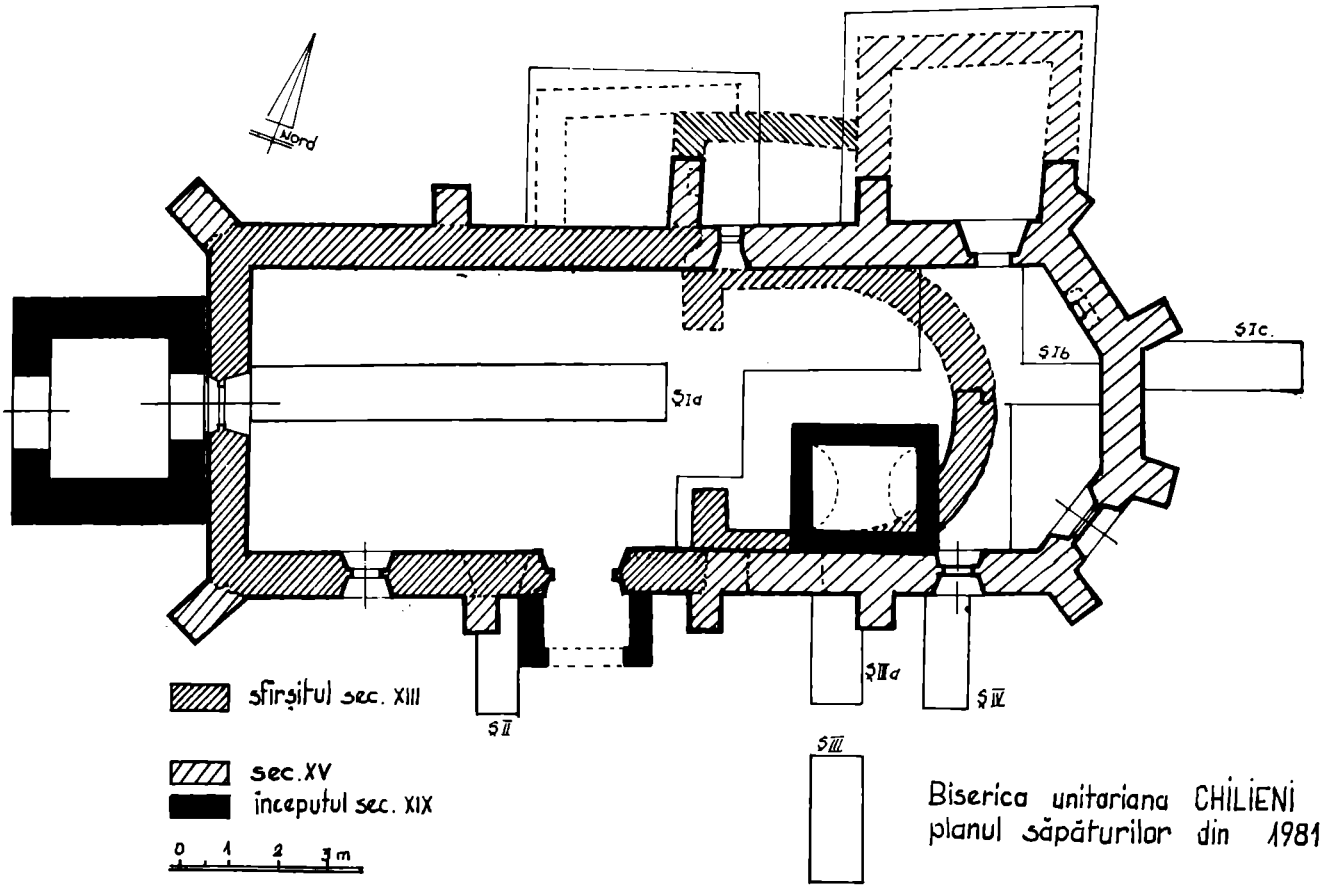

Fig. 1. Chilieni. Planul bisericii cu cele două etape de construcție.

Fig. 1. Chilieni. Plan of the church with its two building's stages.

* Colectivul a fost compus din Z. Szekely — responsabil —, Zs. K. Szekely, A. Konya și G. Lambescu.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

forturi, care se ridică pînă la brîul profilat de sub acoperiș, iar pe partea sudică a absidei sînt două ferestre în stil gotic (fig. 8/2, 3). Intrarea în biserică se face printr-un portal adosat de peretele monumentului, acoperind fereastra etapei anterioare a construcției gotice. Lîngă peretele vestic al portalului se află intrarea, astupată acum, a bisericii din prima etapă, din ancadramentul ușii păstrîndu-se doar grinda superioară, din piatră. Fereastra a doua a primei etape a fost lărgită, nemaipăstrîndu-se forma îngustă cu laturi oblice. Pe perete s-a păstrat, într-un cadru pătrat, pictura murală (fig. 8/4).

În interiorul absidei, la marginea peretelui nordic este ușa, acum astupată, a sacristiei, păstrîndu-se ancadramentul din piatră, lucrat în stil gotic tîrziu, precum și pragul, realizat dintr-o singură bucată de piatră. În colțul nord-estic al absidei se află tabernacolul pentru păstrarea cuminecăturii lucrat din gresie și decorat cu pictură figurală, în interiorul acesteia fiind incizat anul 1526. Tavanul bisericii este din lemn, cu casete pictate. De asemenea, peretele vestic — în întregime — și pereții de sud și nord — ambii pe o lungime de 8 m — sînt acoperiți cu pictură murală. Biserica are dimensiunile de 17 × 5,5 m.

La exterior, pe latura nordică a absidei se află bazele zidurilor unei sacristii cudimensiunile de 3 × 3 m; colțurile sacristiei sînt legate de zidul absidei, iar ulterior, deasupra lor, au fost dispuse contraforturi. Pe peretele absidei se văd urmele grinzilor din acoperișul în două ape al sacristiei. Lîngă aceasta se află o construcție în formă dreptunghiulară, o altă sacristie, peste colțurile căreia s-au construit cotraforturile legate de zidul absidei romanice. Colțul nord-estic al celei de-a doua sacristii intră sub zidul celei precedente, care este mai mare. În peretele ei vestic s-a aflat o firidă, care a fost folosită ca ossarium, fiind plină cu oseminte omenești și cu fragmente de vase. De această construcție a fost adosată o alta, de formă dreptunghiulară, cu dimensiunile de 3 × 1,5 m, folosită de asemenea tot ca ossarium, în interiorul ei găsindu-se oase arse.

Sub tencuiala zidului se aflau elemente arhitecturale romanice și gotice, acestea devenind vizibile în urma căderii unor tencuieli.

Prima secțiune arheologică a fost executată în interiorul bisericii, pornind de la zidul vestic al navei, în direcția axului lung (S.Ia), rămînînd nesăpată doar o mică porțiune, necesară lucrărilor șantierului nostru. Secțiunea prezintă următoarea stratigrafie: sub dușumeaua de scîndură, pămînt de umplutură (grosime 20 cm), de culoare brună, acoperit de var; umplutură din pămînt galben și negru (grosime 40 cm); strat compact de moloz cu pietre și var (grosime 20—30 cm), care are aspectul unei podele; strat de pămînt de culoare brună (grosime 30 cm) cuprinzînd morminte (vezi fig. 2).

Stratul nr. 2 provine dintr-o umplutură, depusă aici după cutremurul din 1802; stratul nr. 3 aparține etapei de construire în stil gotic, din secolul al XV-lea; stratul nr. 4, din care se sapă morminte, cuprinde dintre secolele XIII și XV; mormintele nr. 1—3 sînt mai tîrzii, deoarece gropile lor taie stratul de moloz; mormintele conservau resturi de sicrie, dar erau lipsite de inventar, și erau răvășite. Mormintele nr. 4—5 aparțin nivelului secolelor XIII —XIV, dar nu s-a putut stabili dacă înhumarea s-a făcut cu sau fără sicriu. Orientarea scheletelor a fost nord-vest — sud-est. Mormîntul nr. 3 a fost înconjurat cu gard de piatră.

Secțiunea a fost prelungită pînă la zidul absidei (S.Ib). Peretele sudic al șanțului prezintă următoarea stratigrafie: 1 — strat de umplutură (grosime 60 cm) de culoare brună; 2 — strat ce cuprinde fundația zidului absidei bisericii romanice; 3 — strat de culoare brună, cu resturi de înmormîntări din cimitirul existent înaintea construirii bisericii romanice (vezi fig. 3).

Șantul S.Ib a fost lărgit spre sud cu o casetă (pînă la peretele sudic al bisericii), în care a fost găsită absida semicirculară a bisericii romanice și un cavou de formă dreptunghiulară, făcut din cărămizi, care, cu colțul lui de sud-est, s-a suprapus peste zidul absidei. În cavoul cu dimensiunile de 2,50 × 2 m au fost înhumați un bărbat și o femeie, înmormîntați în sicriu. Din sicrie s-au păstrat numai cuiele de fier ruginite, iar din schelete numai cîteva fragmente de oase lungi. Din îmbrăcămintea femeii s-au păstrat fragmente de ilic cu fire metalice și cu nasturi; pe deget se observă un inel, făcut din argint de calitate slabă, cu „chaton" decorat cu puncte. Cavoul a fost făcut la începutul secolului al XIX-lea (fig. 4).

Din absida semicirculară s-a păstrat numai jumătate, partea sud-estică și baza coloanei arcului triumfal al bisericii romanice. Pe latura nord-estică pietrele semicercului au fost scoase. Între zidul absidei gotice și cel al absidei romanice s-a descoperit un schelet, așezat pe spate, cu mîinile în lungul corpului, cu capul spre vest și picioarele spre est, înmormîntat fără sicriu; craniul scheletului lipsea, fiind tăiat cînd s-a construit absida semicirculară. Fundul mormîntului, măsurat de la nivelul actual al podelei, a fost la adîncimea de 1,60 m, la aceeași adîncime fiind săpat și șanțul pentru fundația zidului absidei romanice.

Secțiunea I a fost prelungită și în afară, perpendicular pe absida poligonală (S.Ic). Profilul secțiunii arată următoarea stratigrafie: 1 — strat de humus (grosime 30 cm); 2 — strat amestecat cu var (grosimea 10—40 cm); 3 — strat compact de pămînt brun (grosime 2 m), în care se adînceso gropile mormintelor (vezi fig. 5). În secțiune au fost găsite trei morminte. Mormîntul nr. 1: Mortul — bărbat — era așezat în sicriu pe spate, cu capul spre sud-vest și picioarele spre nord-est, cu brațele în lungul corpului, fără inventar. Sub brațul stîng s-a descoperit cărbune. Fundul mormîntului se afla la adîncimea de 2,70 m, adîncime măsurată de la suprafața actuală, groapa fiind

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

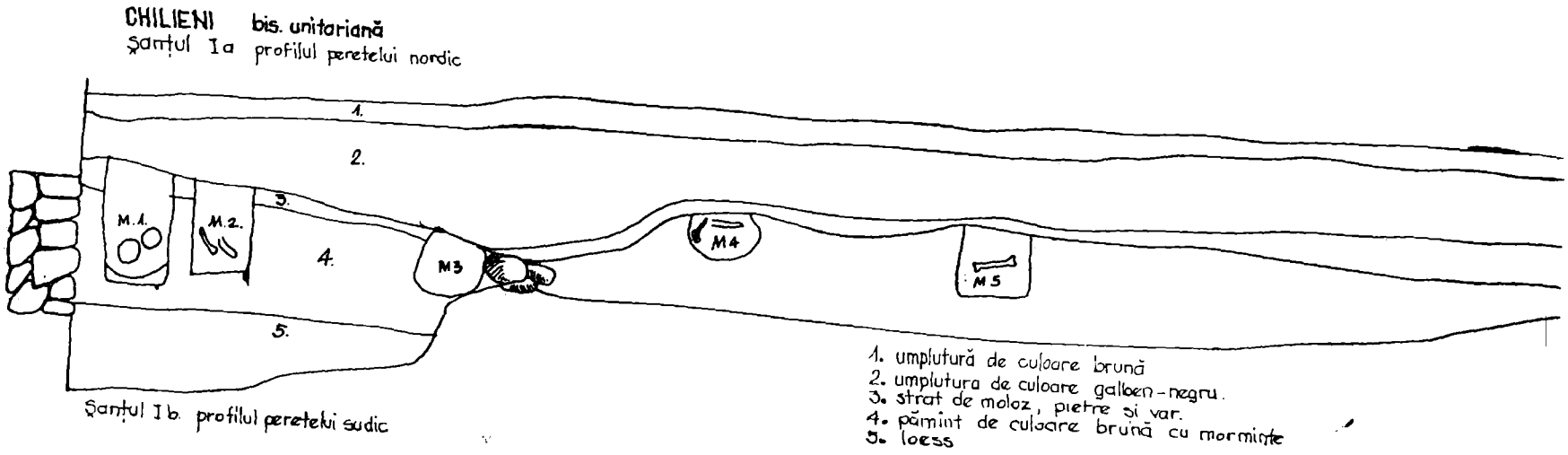

Fig. 2. Chilieni. Secțiunea I: profilul peretelui nordic.

Fig. 2. Chilieni. Trench I: profile of the north wall.

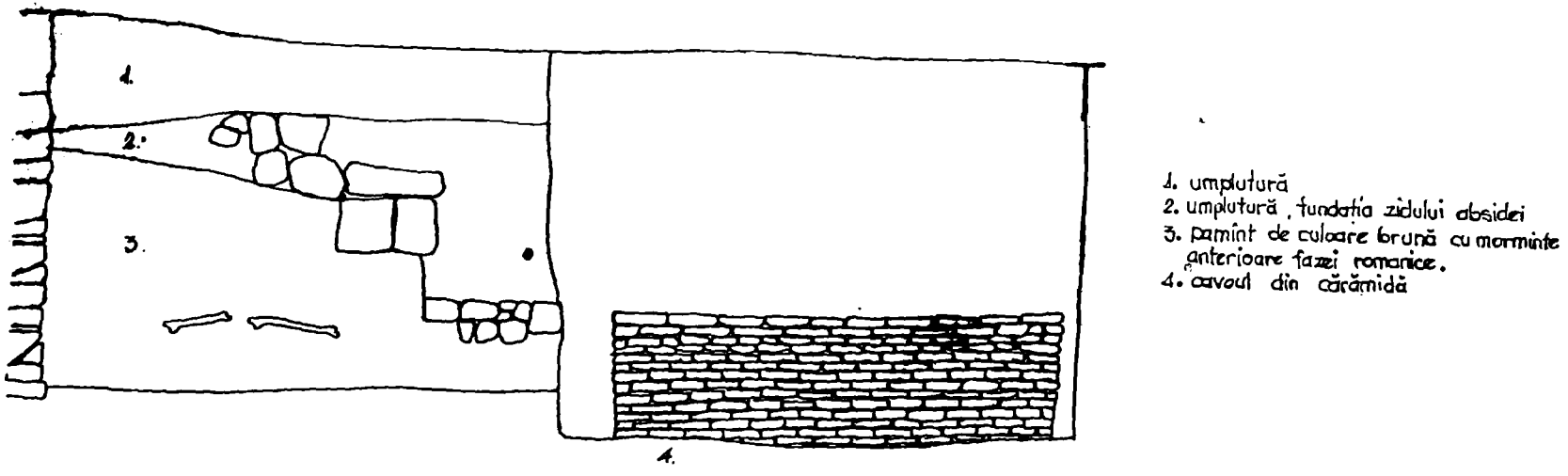

Fig. 3. Chilieni. Secțiunea I.b: profilul peretelui sudic.

Fig. 3. Chilieni. Thrench I b: profile of the south wall.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

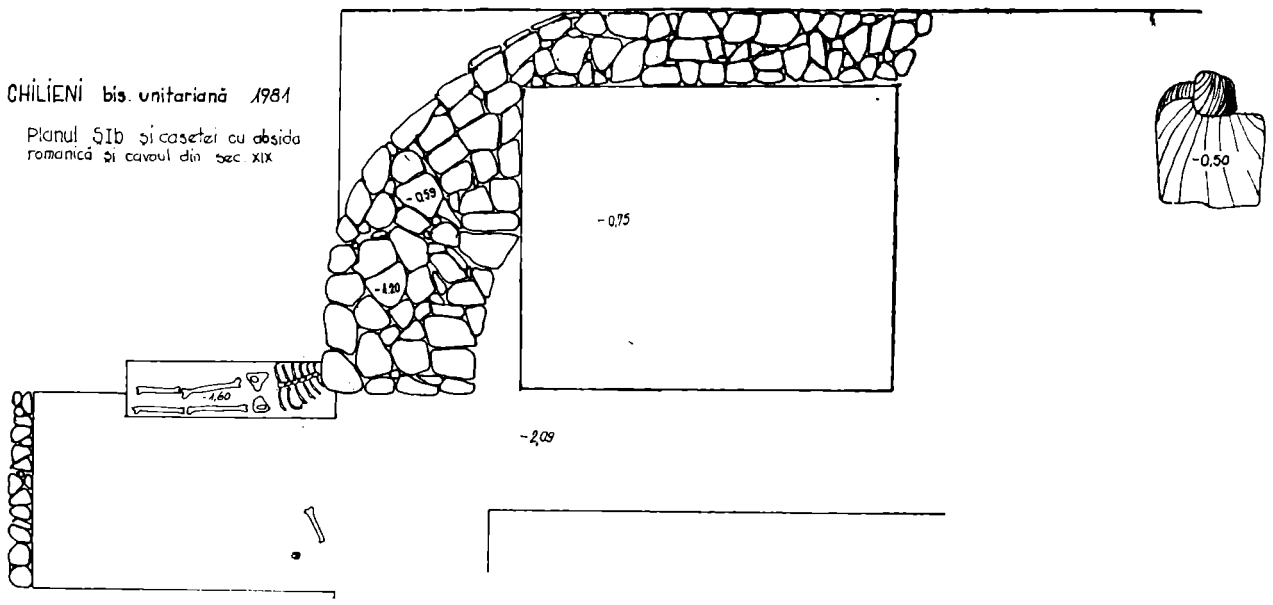

Fig. 4. Chilieni. Secțiunea I.b – caseta: absida romanică și cavoul din secolele XVIII–XIX.

Fig. 4. Chilieni. Trench I b, ~~casette~~: the romanes-squestyle apse and the crypt of the XVIII–XIX-th centuries.

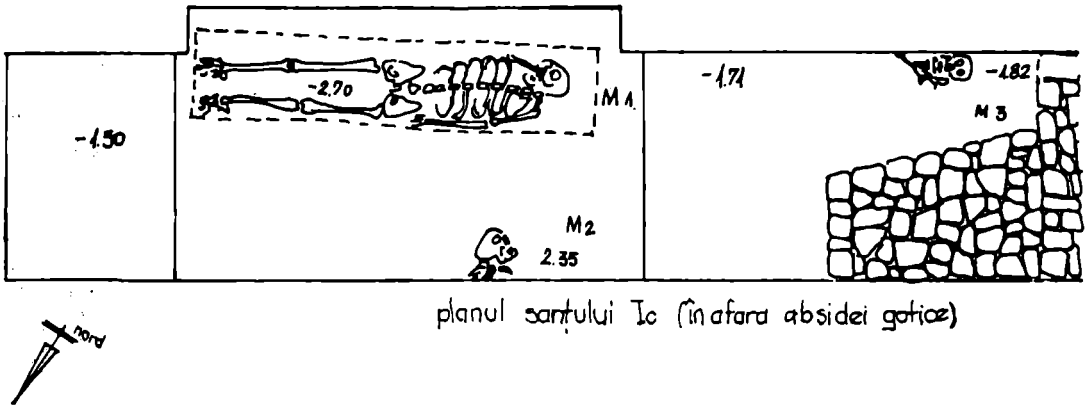

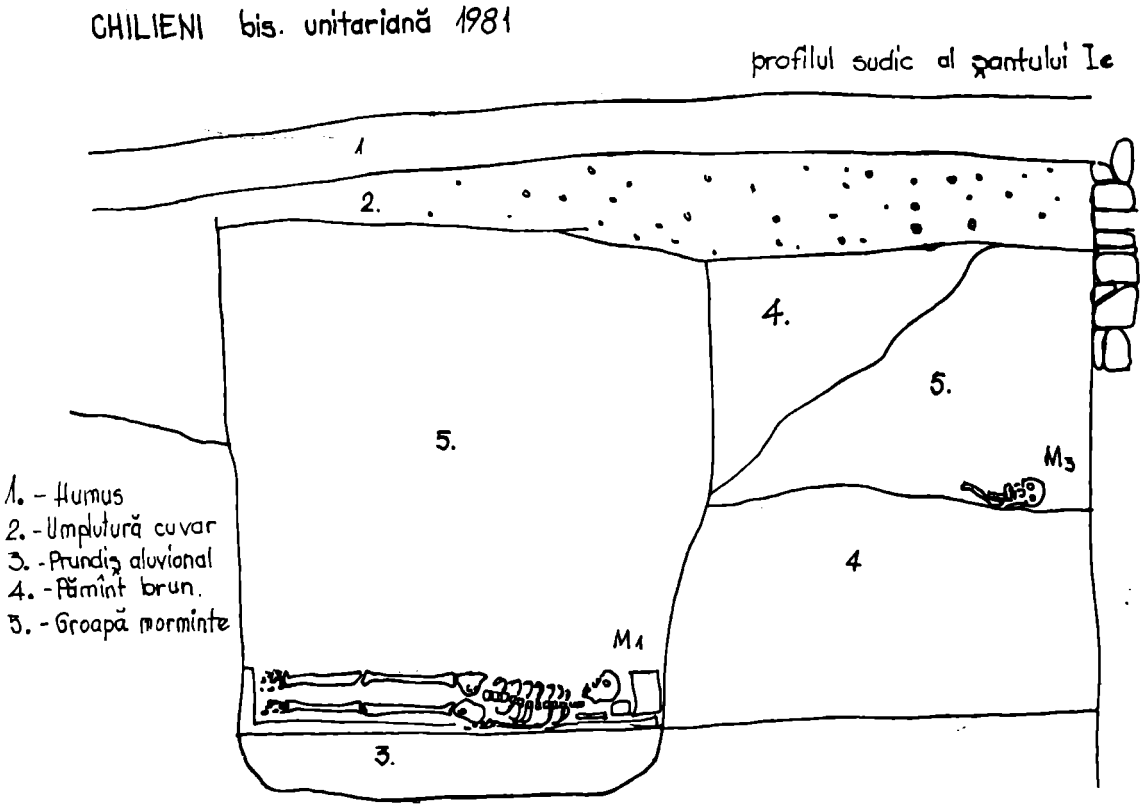

Fig. 5. Chilieni. Secțiunea I.c: planul și profilul peretelui sudic.

Fig. 5. Chilieni. Trench I c: plan and profile of the south wall.

www.e-patrimoniu.ro www.cimec.ro

săpată în prundiş aluvial. Mormîntul nr. 2: De fapt s-a găsit doar un craniu, la adîncimea de 2,35 m, lîngă un bolovan mare de piatră. Mormîntul nr. 3: În peretele sudic al secţiunii a fost descoperit un schelet prost conservat, cu capul spre nord-vest şi picioarele spre sud-est.

Perpendicular pe latura sudică a bisericii au fost făcute trei secţiuni (S II — III — IV). În profilul şanţurilor s-au putut constata cele două etape de construire a bisericii. Fundaţia zidului primei etape de construcţie a fost săpată în stratul brun-compact; a doua etapă este marcată doar de stratul amestecat cu var (fig. 6—7).

Mormintele secţiuni au fost găsite deranjate şi răvăşite, fără inventar; ele pot fi încadrate într-un interval destul de larg. În S.II se afla un mormînt cu schelet prost conservat, datînd dintr-o fază timpurie, fapt sugerat de un fragment de buză de vas, cunoscut din aşezări ale secolelor XII—XIII (fig. 9/1) [1]. Tot în aceeaşi perioadă pot fi încadrate şi cele trei morminte găsite în exteriorul absidei bisericii în S.Ic. Mormintele descoperite în partea sudică a S.II se situează cronologic în intervalul dintre secolele XIII şi XIV.

În urma săpăturilor executate în interiorul bisericii şi în jurul ei s-au putut constata următoarele:

Pe movilă a fost mai întîi un cimitir, fapt dovedit stratigrafic şi prin tăierea capului unui înhumat în momentul săpării şanţului de fundaţie a absidei semicirculare. Înmormîntările care aparţin acestei faze a cimitirului s-au făcut atît în sicrie, cît şi fără; înhumaţii erau aşezaţi pe spate, cu mîinile în lungul corpului, orientarea generală fiind vest-est. Morţii au fost înmormîntaţi cu şi fără inventar, în acest sens amintim că sacristia nr. 2 (ossarium) cuprinde printre osemintele omeneşti o bucată din tîmpla unui craniu cu o pată verde mare: urma unui cercel sau inel de tîmplă cu capăt în formă de S. Numărul mormintelor din această epocă va creşte cu siguranţă în cazul că cercetările vor fi continuate. Folosirea frecventă a ritului de înmormîntare cu sicriu precum şi inventarul mai sărac ne îndeamnă să încadrăm cimitirul la sfîrşitul secolului al XII-lea sau în prima jumătate a secolului al XIII-lea.

Peste cimitir s-a construit o biserică în stil romanic, cu absida semicirculară, căreia îi aparţine sacristia nr. 12. Nava, cu zidurile groase de de 90 cm şi înalte de aproape 5 m (măsurate de la nivelul de călcare din faza construirii) aparţine bisericii romanice. Nu avem nici o indicaţie că tavanul a fost cu boltă. Biserica avea două intrări: una pe latura vestică, cealaltă pe latura sudică, pe aceasta din urmă aflîndu-se şi două ferestre mici. Absida semicirculară (cu dimensiunile de 4,6 × 6 m) dovedeşte prin forma ei alungită că monumentul datează de la sfîrşitul secolului al XIII-lea.

Pe pereţii navei picturile au fost făcute la sfîrşitul secolului al XIV-lea. Urmele de arsură observate sub tencuială, la intrarea dinspre vest, ne lasă să presupunem că la un moment dat s-a produs un incendiu care a avariat biserica, picturile fiind executate după aceasta.

Avarieri cauzate de cutremurul din anul 1471 sau alte motive (eventual înmulţirea populaţiei) au făcut ca biserica să fie lărgită la sfîrşitul secolului al XV-lea. Absida romanică a fost demolată şi înlocuită cu o absidă poligonală, cu boltă, tot atunci supraînălţîndu-se şi zidurile navei. Sub tencuială s-au păstrat urmele nervurilor de cărămidă; urme de console nu s-au găsit, iar ogivele se desprind direct din pereţi. Intrarea de pe latura sudică a fost astupată, în faţa ei fiind construit un contrafort; noua intrare a fost deschisă pe partea sanctuarului, cu ancadrament în stil gotic. Concomitent au fost create şi cele două ferestre ogivale. S-a construit o nouă sacristie, cu ancadrament de uşă gotică, iar cea veche, romanică, a fost folosită ca ossarium. Fragmente de vase, şi cahle, descoerite în interiorul şi la uşa noii sacristii situează data lucrărilor de transformare în secole XV—XVI (fig. 9—10).

În timpul cînd noul curent religios, protestantismul, s-a impus, sacristia a fost demolată, tabernacolul şi picturile murale au fost astupate şi văruite. Într-o perioadă mai tîrzie, probabil în secolul al XVIII-lea, a fost deschisă intrarea pe mijlocul laturii sudice. În navă se montează un tavan cu casete, în anul 1801. Datorită cutremurului din 1802 bolta gotică a absidei s-a prăbuşit, după care se montează şi în absidă un tavan plat cu casete. În anul 1820 a fost construit portalul pe latura sudică. Turnul cu schelet de lemn, construit din cărămidă, adosat laturii vestice a bisericii, este construcţia cea mai tîrzie — din anul 1806.

Importanţa săpăturilor efectuate la biserica unitariană de la Chilieni constă în faptul că a permis lămurirea unei probleme mult discutate: data construirii în sud-estul Transilvaniei a primelor biserici de piatră în stil romanic.

[1] I. Bona, *VII. szazadu avar telepulesek es Arpadkori magyar falu Dunajvarosban* (Aşezări avarice din secolul VII şi sat maghiar din epoca arpadiană la Dunajvaros, Buda pesta, 1973, pl. 17/10.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

CHILIENI bis. unitariană 1981
Şanţul II profilul nord-estic

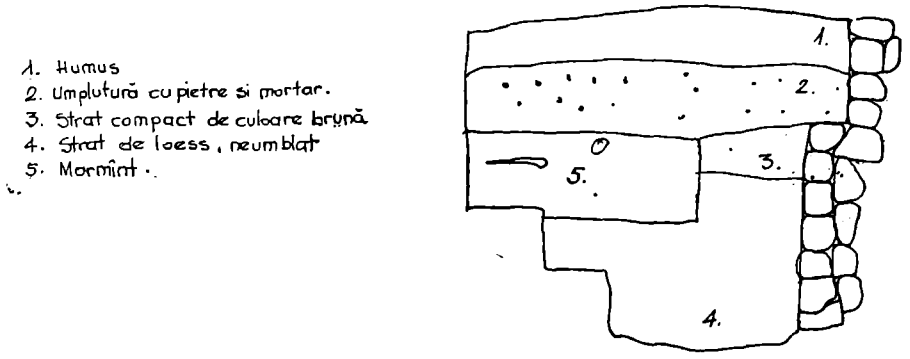

Fig. 6. Chilieni. Thrench II: profile of the east wall.

Fig. 6. Chilieni Secţiunea II: profilul peretelui estic.

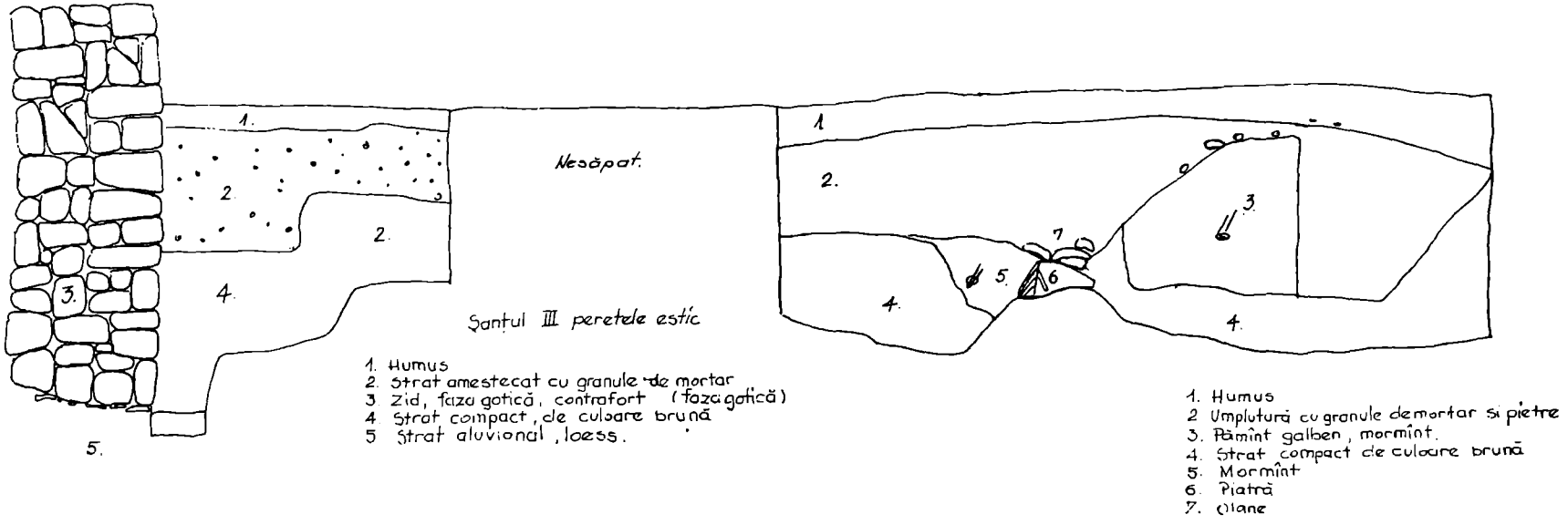

Fig. 7. Chilieni. Secţiunea III: profilul peretelui estic.

Fig. 7. Chilieni. Thrench III: profile of the east wall.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

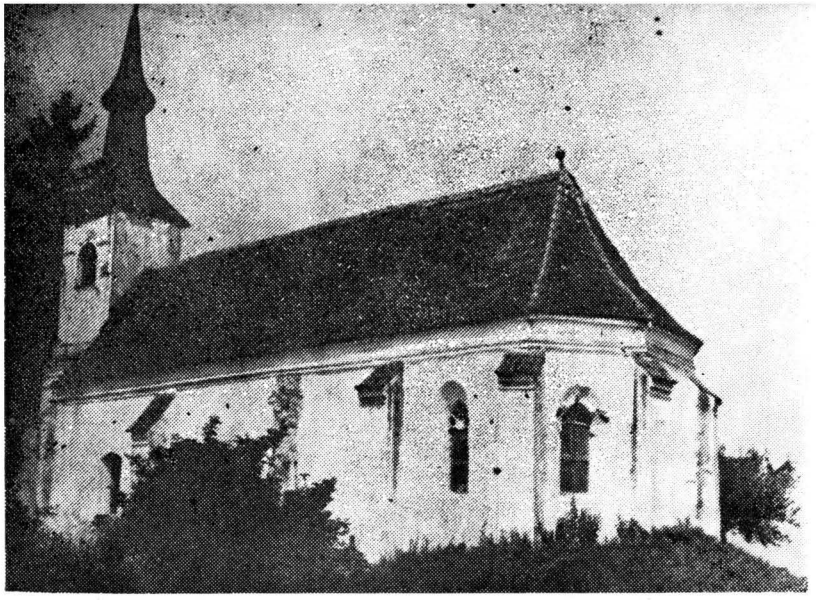

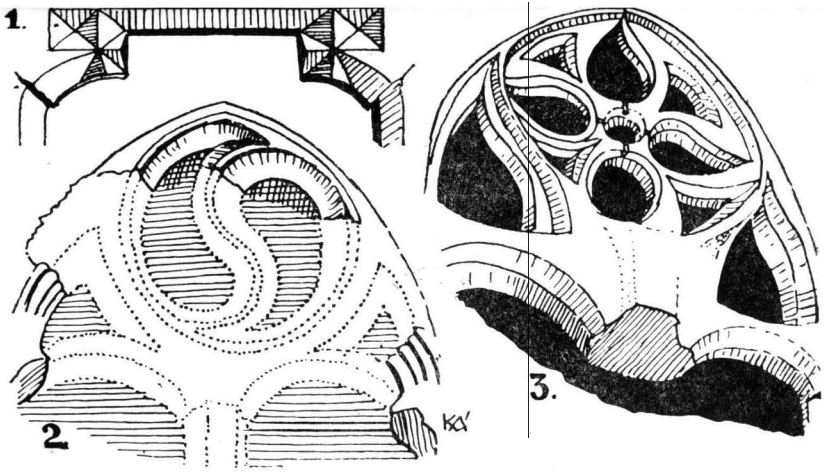

3

1

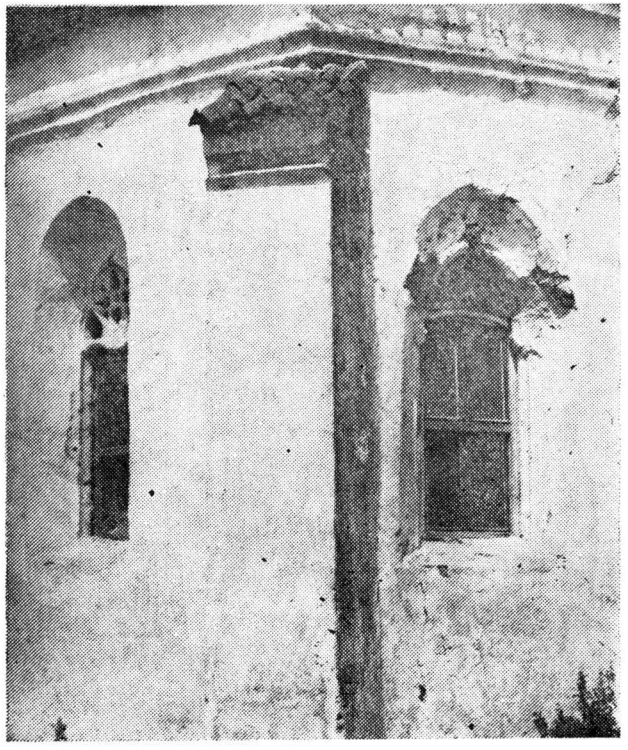

2

4

Fig. 8. Chilieni. 1 biserica văzută dinspre sud; 2 ferestrele sanctuarului; 3 uşa sacristiei şi ferestrele gotice; 4 figură din pictura murală.

Fig. 8. Chilieni. 1 the view of the church from south; 2 the windows of the sacristy; 3 the door of the sacristy and the gothic vindows; 4 portret from the mural painting.

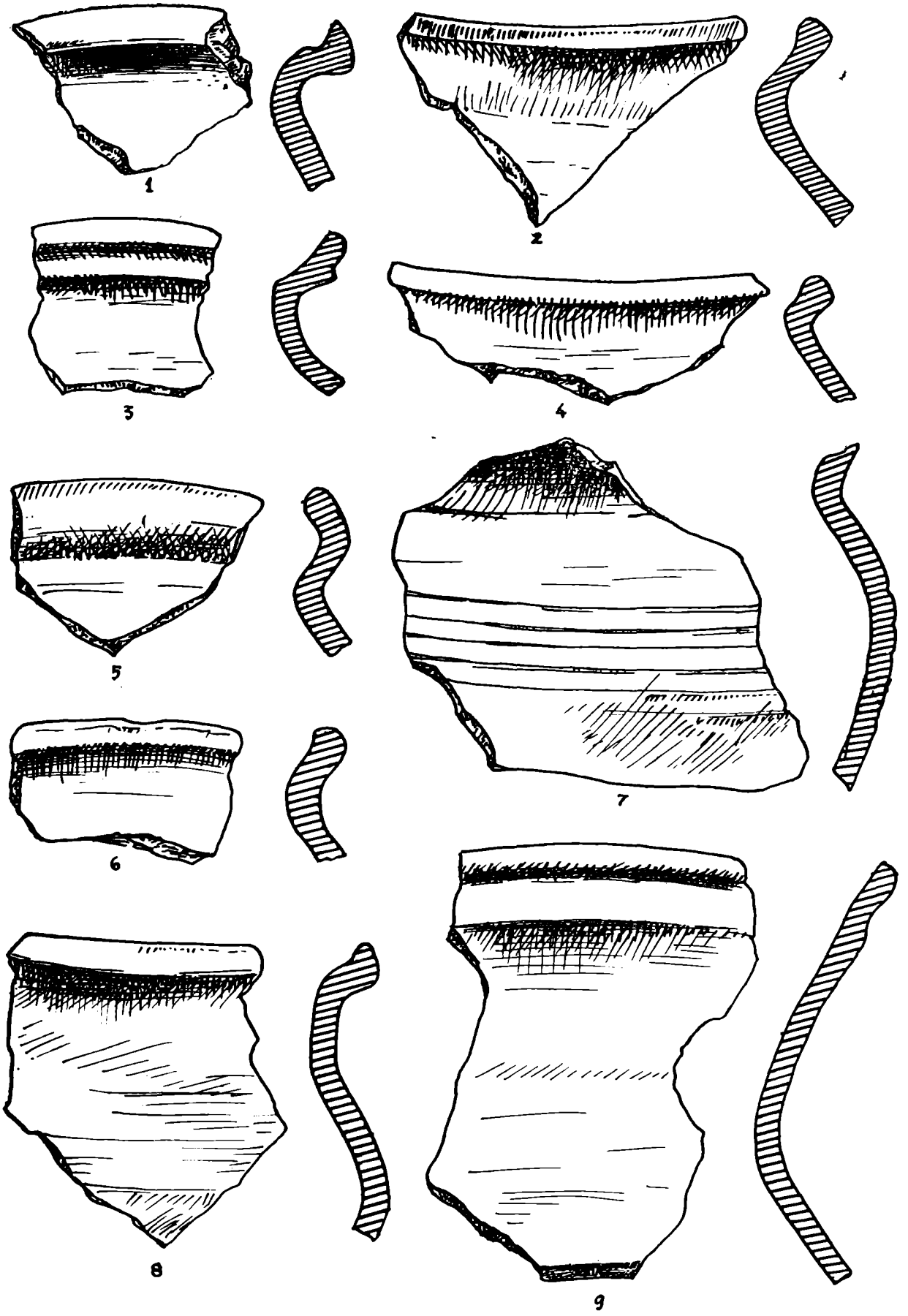

Fig. 9. Chilieni. Fragmente de vase din ossarium.

Fig. 9. Chilieni. Fragments of vessels from „ossarium".

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

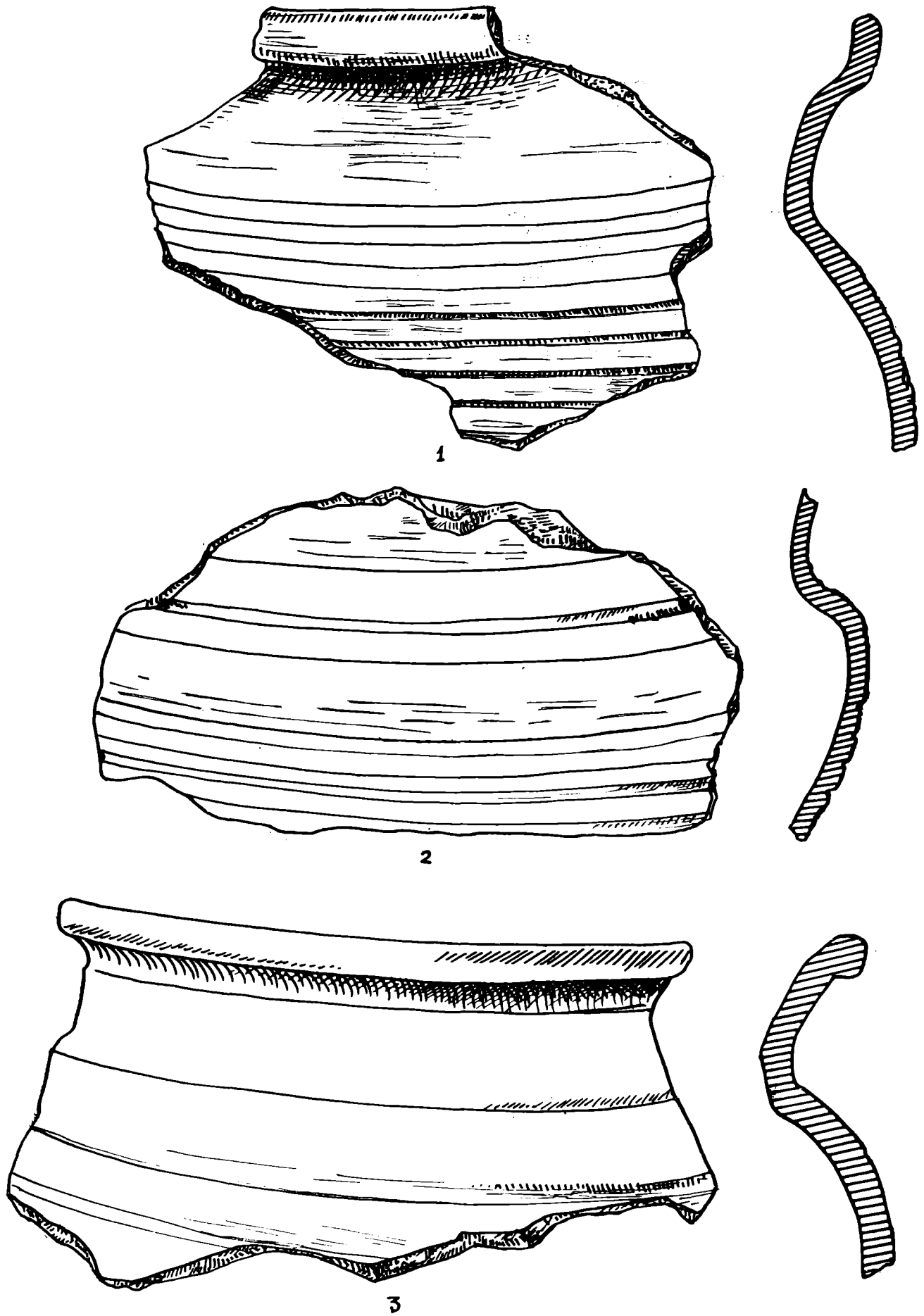

Fig. 10. Chilieni. Fragmente de vase din ossarium.

Fig. 10. Chilieni. Fragments of vessels from „ossarium".

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

EARLY MEDIEVAL CEMETERY AND CHURCH FROM CHILIENI (TOWN SF. GHEORGHE, COVASNA COUNTRY)

ABSTRACT

In the east side of the Chilieni village, on a hill, is situated a Unitarian Gothic memorial church. During the earthqrake in 1977 architectural elements of romanesque style were brought to the surface. Before de beginning of the restauration it was necesary to make some researches. During the excavations there are the following results:

— At the end of the XII-th and the beginning of the XIII-th centuries a churchyard came into being;

— The halfapsed romanesque style church was built during the second half of the XIII-th century;

— The interior and exterior mural paintings belong to the XIV-th contury;

— In the XV-th century the half apse of the romaesque style church was demolished; the nave was broadened by a polygonal gothic apse and was built a sacristy with a gothic door; at the same time in the south side of the sacristy a gothic entrance was built and two windows are made;

— In the reformation time the church belonged to the protestants; they demolished the sacristy and washed the fresces; in 1806 they built a wooden skeleted tower out of brick; in the XVIII-th century they made a door in the south wall and in 1820 a portice was built before it.

The excavations furnished data for establishing the period when the romanesque-style churches were bult im south-east Transylvania.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

O reşedinţă feudală din secolele XI-XII la Sînnicolau de Beiuş, pe Crişul Negru (jud. Bihor).

RADU POPA şi NICOLAE CHIDIOŞAN

În cadrul şantierului arheologic Sînnicolau de Beiuş, com. Şoimi, ale cărui lucrări au început în anul 1971 [1], s-au executat sondaje în 1972 şi în punctul „Dealul bisericii", devenit de atunci sector al acestui şantier. Sondajele au fost extinse în campaniile 1973 şi 1976 [2], după care lucrările s-au întrerupt datorită reorganizării fostei Direcţii a Patrimoniului Cultural Naţional. Cercetările din acest sector au fost reluate în anul 1981, iar încheierea investigării obiectivului este programată pentru anul 1982.

Complexul de monumente medievale de la Sînnicolau de Beiuş se extinde pe un teritoriu cu lungimea de aproape 5 km, pe cele două maluri ale Crişului Negru, în hotarul satelor învecinate Şoimi, Sînnicolau de Beiuş şi Suplacu de Tinca. În acest teritoriu, vestigiile din sectorul „Dealul bisericii" ocupă o poziţie centrală (fig. 1). Ele se află la marginea de deasupra Crişului a platoului Boţocana de pe malul drept al rîului dominînd, cu circa 30 m altitudine relativă, podul de cale ferată din capătul gării Şoimi. Punctul în care au apărut vestigiile se află la numai 170 m sud—sudest de turnul romanic de pe acelaşi platou, turn în jurul căruia s-au desfăşurat pînă în prezent principalele lucrări ale şantierului Sînnicolau de Beiuş.

Încă din anul 1972, s-a putut stabili că în sectorul „Dealul bisericii" se află o importantă aşezare neolitică [3], pe locul căreia a apărut, în secolele XI—XII, o construcţie medievală de mari dimensiuni. Peste ruinele acestei construcţii s-a instalat în secolele XVII—XVIII o necropolă medievală tîrzie [4]. Acest din urmă obiectiv explică şi denumirea locului, care a continuat să aparţină parohiei sătеşti şi după părăsirea cimitirului.

Monumentul medieval descoperit în sectorul „Dealul bisericii" nu a fost încă dezvelit integral, marginea sa vestică rămînînd sub semnul întrebării. Din acest motiv, raportul nostru se va ocupa mai puţin de aspectele planimetrice ale obiectivului, insistînd asupra celor stratigrafice şi asupra fazelor de construcţie, adică asupra problemelor ce au grad avansat de rezolvare. Oricum, monumentul a avut lungimea — considerabilă pentru secolele XI—XII — de cel puţin 28 m pe axa est—vest şi lăţimea de peste 12 m, depăşind ca mărime, împreună cu elementele care-i erau ataşate pe laturile dreptunghiului, suprafaţa de 400 m². Din acest monument s-au păstrat doar temeliile, pe întregul lor traseu, iar în cîteva locuri s-au păstrat întîmplător şi mici porţiuni din elevaţia zidurilor, constînd din maximum cinci-şase rînduri de cărămidă, legată cu mortar de var. Cărămida de foarte bună calitate folosită la ziduri, de dimensiuni obişnuite monumentelor romanice transilvănene (lungime — 28—30 cm; lăţime — 14—16 cm; grosime — 4—6 cm), explică şi dispariţia monumentului, după ruinarea şi abandonarea lui. Zidurile au fost sistematic demolate, cel tîrziu la mijlocul secolului al XIII-lea, în vederea reutilizării materialului, iar ceea ce a rămas pe teren a fost recuperat, tot ca material de construcţie, de către săteni, în vremea în care locul a servit drept cimitir.

Temeliile monumentului, al căror traseu face posibilă reconstituirea planimetriei, au lăţimea cuprinsă între 0,85 şi 1 m, iar tehnica realizării lor, mai puţin obişnuită, face utilă o succintă descriere. Constructorii medievali au săpat pretutindeni şanţuri de fundaţie cu lăţimea amintită şi cu adîncimea de pînă la 1 m, şanţuri în care au fost îngropate straturi succesive de bolovani de rîu sau de piatră de carieră, intercalate cu lut galben compactat prin batere. Ultimul rînd de pietre mari a fost acoperit şi el, la nivelul vechi de călcare, cu un strat de lut iar deasupra acestuia, pe un pat de mortar, s-a început construirea elevaţiei de cărămidă a zidului. Cu alte cuvinte, temelia reprezintă, în realitate, o consolidare — oarecum elastică — a terenului, pe traseul zidurilor. Acestea din urmă nu erau legate în mod rigid de temelii iar grosimea reală a zidurilor, în prezent

---

[1] Şantierul arheologic Sînnicolau de Beiuş a fost iniţiat de Muzeul Ţării Crişurilor din Oradea; la prima campanie de săpături au participat Nicolae Chidioşan, Alexandru Avram, Ivan Ordentlich şi Vasile Moţoc. Din 1972, şantierul a fost preluat de Direcţia Patrimoniului Cultural Naţional sub responsabilitatea lui Radu Popa.

[2] După sondajul efectuat în acest sector în 1972 de Doina Ignat de la Muzeul Ţării Crişurilor, au mai lucrat în sectorul „Dealul bisericii" Adrian Andrei Rusu, Cristina Alexandrescu-Opaiţ, Ecaterina Mihai şi Antal Lukács.

[3] Materialele neolitice din acest sector vor fi valorificate de către Doina Ignat. În ultima campanie au apărut şi unele materiale aparţinînd epocii bronzului şi începuturilor epocii fierului, care vor fi valorificate în raportul definitiv.

[4] Pentru observaţiile antropologice precum şi pentru încheierile cu caracter demografic prilejuite de cercetarea acestei necropole, vezi studiul semnat de Ioana Popovici în prezentul volum.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

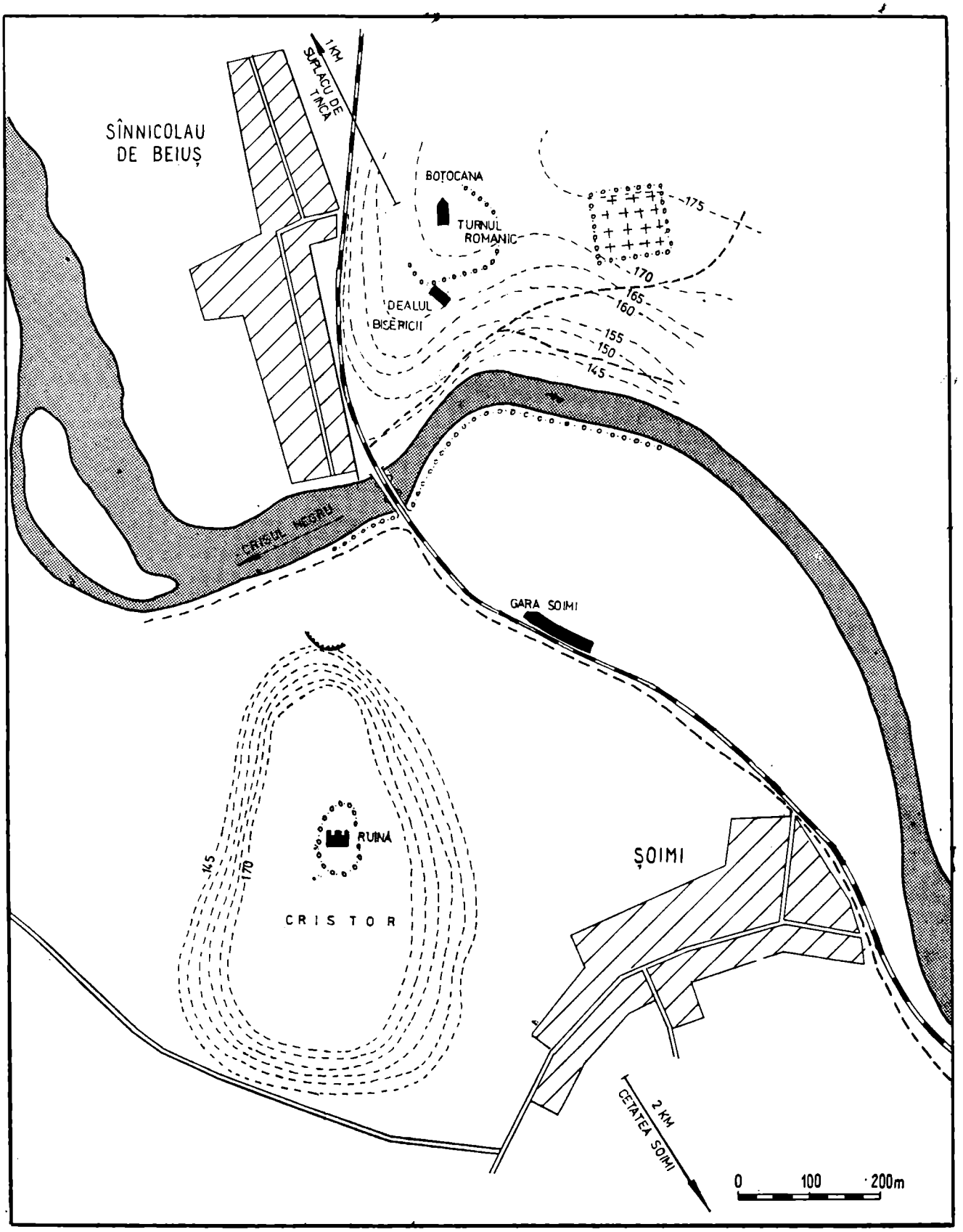

Fig. 1. Complexul de locuire feudală de la Sînnicolau de Beiuș.

Abb. 1. Der Adelssitz von Sinnicolau de Beiuș.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

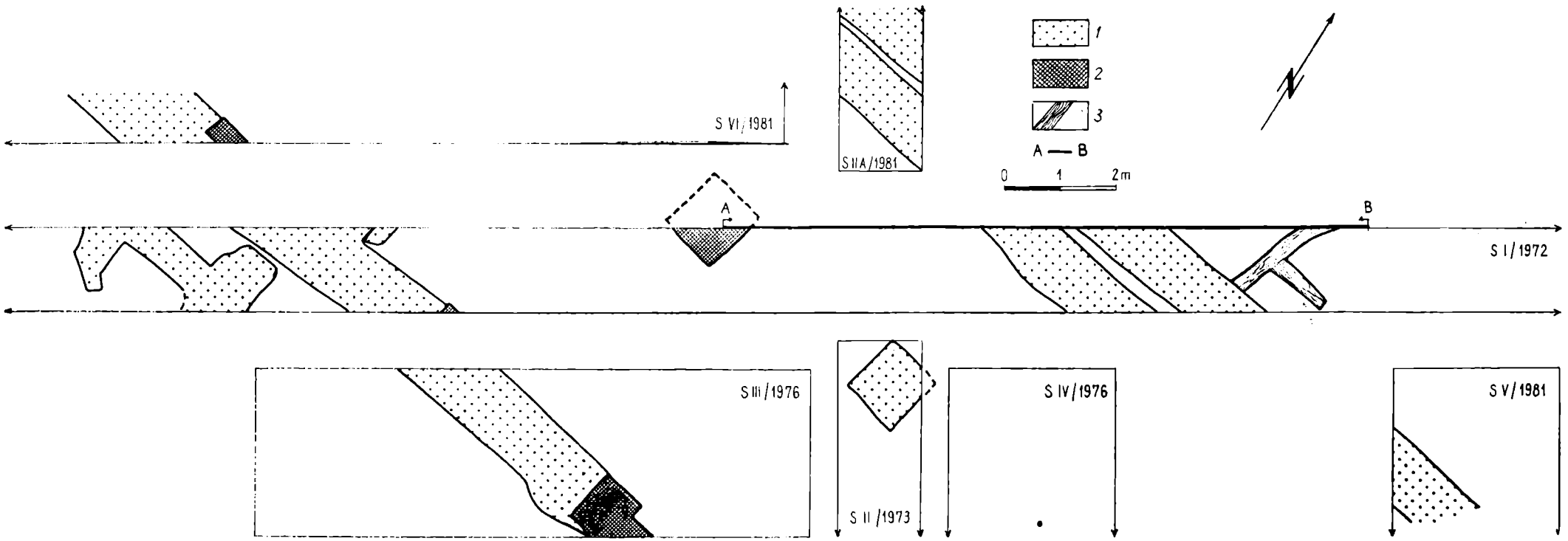

Fig. 2. Zona centrală a ruinelor monumentului din sectorul „Dealul bisericii". Plan de situație. Legendă: 1, temelii din piatră legată cu lut; 2, zid de cărămidă deasupra temeliilor; 3, urme de grinzi tălpi; A—B, porțiunea de profil reprezentată în fig. 3.

Abb. 2. Die Mittelzone der Trümmer des Denkmals im Bereiche des „Dealul bisericii". Zeichenerklärung: 1, Trockenmauerfundamente aus mit Lehm gebundenen Steinen; 2, Mauerwerk aus Backstein über den Fundamenten; 3, Überreste von Holszohlen; A—B, Abschnitt des in Abb. 3 dargestellten Profils.

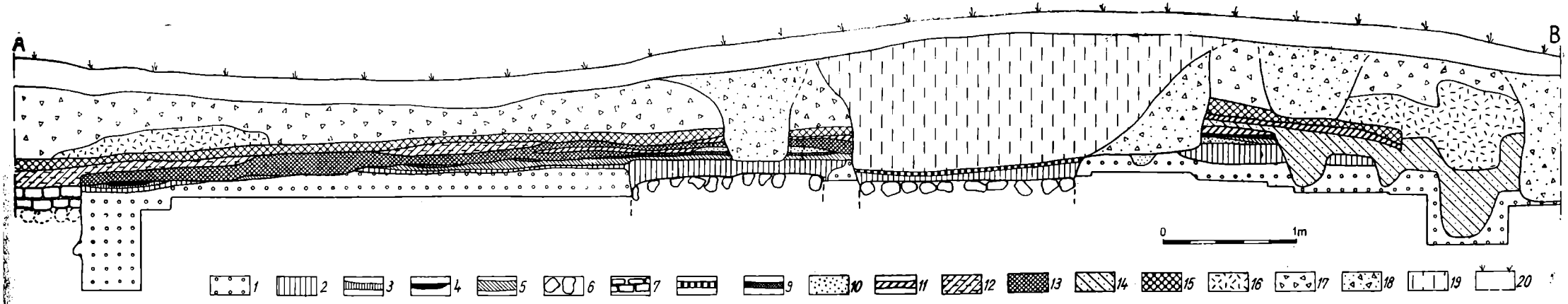

ig. 3. Sînnicolau de Beiuș — sectorul „Dealul bisericii". Porțiune din profilul nord-vestic al secțiunii I/1972. Legendă: 1, sol castaniu roșcat (comuna primitivă); 2, lut galben (nivelare); 3, lut galben incendiat **arsură** pe pat de mortar; 5, strat de mortar roșu; 6, temelie din pietre legate cu lut; 7, zidărie din cărămidă; 8, pat de mortar al zidăriei din cărămidă; 9, nivel de arsură (prima distrugere a monumentului); **, strat compact de cărămidă sfărîmată; 11, moloz cu multă cărămidă sfărîmată; 12, moloz cu cărămidă; 13, nivel de arsură (a doua distrugere a monumentului); 14, sol castaniu cu moloz și mult cărbune; 15, nivel de arsură (ultima distrugere a monumentului); 16, moloz cu fragmente mari de cărămidă; 17, moloz; 18, gropi de morminte în moloz; 19, groapă tîrzie (demantelatori moderni); 20, sol vegetal.

bb. 3. Abschnitt des NW-Profils des Schnittes I/1972. Zeichenerklärung: 1, braun-rötliche Erde (urgeschichtliches Niveau); 2, gelber Lehm (Nivellierung); 3, gebrannter gelber Lehm; 4, Brand auf Mörtel**nicht**; 5, rote Mörtelschicht; 6, Fundament aus mit Lehm verbundenen Steinen; 7, Backsteinmauerwerk; 8, Mörtellagerung des Backsteinmauerwerkes; 9, Brandschicht; 10, dichte Schith zertrüm**lter** Backsteine; 11, Schutt mit vielem zertrümmelten Backstein; 12, Schutt mit Backsteinfragmenten; 13, Brandschicht (zweite Zerstörung des Gebäudes); 14, braune Erde mit Schutt und viel Kohle; 15, Brandniveau (letzte Zerstörung des Gebäudes); 16, Schuttmit grossen Backsteinfragmenten; 17, Schutt; 18, Gräber; 19, späte Grube; 20, Humus.

www.patrimoniu.gov.ro

dispărute, nu a fost strict condiționată de grosimea temeliilor.

Această tehnică de realizare a temeliilor, cunoscută sub numele de „Trockenmauerfundament", amintește, ca principiu constructiv, tehnica folosită pentru zidurile fortăreței bizantine de la Păcuiul lui Soare din secolul al X-lea unde, la fel ca și la Sînnicolau de Beiuș, zidurile nu se continuau sub nivelul de călcare al constructorilor prin temelii zidite, ci au fost amplasate pe un teren consolidat, pe întregul lor traseu, cu ajutorul pilonilor de lemn [5]. Analogii mai apropiate par să existe pentru această tehnică a temeliilor la reședința feudală de la Ilidia — jud. Caraș-Severin [6], sau la biserica Sf. Andrei din Taliándörögd în comitatul Veszprém (R. P. Ungară), datînd din secolul al XI-lea [7]. Mai important pentru noi este faptul că temeliile monumentelor ecclesiastice ridicate succesiv în secolele XI—XIII la Sînnicolau de Beiuș în sectorul „Turnul romanic", atestă o tehnică identică. De fapt, monumentele din cele două sectoare învecinate au fost înălțate și apoi refăcute de către aceleași șantiere de construcție.

În sectorul „Dealul bisericii", zidurile ale căror temelii au fost surprinse în săpătură nu datează toate din aceiași etapă și nu au funcționat simultan. Inițial, monumentul a avut două ziduri paralele longitudinale, pe direcția est-vest, la distanță de 7,80—8 m unul de altul. Lățimea exterioară a construcției a fost, în această fază inițială, de circa 10 m (fig. 2). Tot fazei inițiale a monumentului par să aparțină și temeliile unor ziduri care au existat pe latura lui sudică, desemnînd pe teren traseul unor turnuri de plan pătrat cu latura de 3 m în exterior, unul din apropierea colțului de sud-est iar al doilea, foarte probabil, în apropierea colțului de sud-vest al monumentului.

În a doua fază a monumentului, constructorii au renunțat la zidul lui dinspre nord și au ridicat un nou zid nordic, deasupra unor temelii identice, la distanța de 0,40—0,50 m. A rezultat, astfel, o construcție mai lată, care a refolosit vechiul zid sudic precum și zidul vestic inițial, dar a avut spre nord un zid nou. În această fază, lățimea exterioară a monumentului a fost de 11,20—11,50 m. În interiorul monumentului a apărut, în axul lui longitudinal, un șir de stîlpi de zidărie, de plan pătrat cu latura de 1 m, ridicați pe temelii identice celor ale zidurilor perimetrale.

Încă din faza a doua a monumentului sau abia în ultima lui fază de existență, s-a renunțat la construcțiile exterioare de pe latura de sud. Oricum, în această a treia fază a sa, monumentul a funcționat fără stîlpii interiori de zidărie sau, eventual, cu stîlpi de lemn sprijiniți pe temeliile mai vechi din axul clădirii.

Existența celor trei faze de construcție, urmată fiecare de cîte o distrugere prin incendiu, este relevată de observații planimetrice și mai ales de observații stratigrafice. Ne referim în continuare la acestea din urmă deoarece, așa cum s-a spus deja, cu prilejul dezvelirii integrale a monumentului ar mai putea să apară surprize asupra planimetriei sale.

Dincolo de deosebirile și de particularitățile pe care le prezintă într-un punct sau altul stratigrafia ruinelor din sectorul „Dealul bisericii", există o „schemă stratigrafică" cu caracter general, care s-a verificat pe toate profilele realizate și care constă, în principal, din următoarele straturi (fig. 3):

1. Sol lutos castaniu-roșcat, corespunzînd locuirii din comuna primitivă.
2. Nivelare cu lut galben, scos din șanțurile de fundație de către constructorii inițiali.
3. Nivelul de folosire al primei faze a monumentului.
4. Nivel de distrugere constînd din lentile de moloz cu urme de incendiu.
5. Nivel de construcție și de folosire în faza a doua a monumentului.
6. Nivel de distrugere al fazei a doua.
7. Nivel de construcție și de folosire în faza a treia.
8. Nivel de distrugere cu strat gros de incendiu și moloz.
9. Nivelul secolelor XIII—XVII, constînd dintr-un strat gros de moloz.
10. Necropola medievală tîrzie.

La stadiul actual al cercetărilor, trebuie relevate două dintre particularitățile care complică în anumite zone această schemă stratigrafică generală. În unele locuri, lutul de nivelare întins de către primii constructori se subdivide în două foi prin intermediul unui strat cu urme de arsură și chiar cu moloz (straturile nr. 3 și 4 în fig. 3). Observația lasă deschisă eventualitatea existenței încă unei faze, mai vechi, de construcție și distrugere, ale cărei elemente de plan ar putea să apară la limita de vest a monumentului cercetat. Pe de altă parte, straturile marcînd distrugerea și reconstrucția primelor două faze ale monumentului (notate mai sus cu 4 și 6 — straturile 9 și 13 în fig. 3), se telescopează în unele zone, probabil ca urmare a faptului că șantierul care a realizat faza a doua a monumentului a îndepărtat total, în anumite locuri, urmele distrugerii anterioare. Datorită faptului că departajarea teme-

[5] P. Diaconu, D. Vîlceanu, *Păcuiul lui Soare*, I, *Cetatea bizantină*, București, 1972, p. 48 și urm. O deosebire notabilă constă din faptul că la Păcuiul lui Soare, după ridicarea zidurilor pe traseul prealabil consolidat, s-a procedat la îngroparea bazei lor în pămîntul purtat de constructori pentru realizarea la o cotă mai înaltă a unui nou nivel de călcare în interiorul fortăreței.

[6] Informație oferită (1981) de Ilie Uzum, căruia îi mulțumim și în acest loc.

[7] Monument cercetat arheologic în anii 1975—1976 de Alán Kralovánsky de la Muzeul din Veszprém, care ne-a oferit informația. Îi mulțumim și cu acest prilej. Tehnica de construcție cu temelii seci constînd din alternarea straturilor de piatră cu straturi de lut este cunoscută și în epocă romană.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

liilor din primele două faze ale monumentului este condiționată de acoperirea acestor temelii de către primul sau numai de al doilea strat de incendiu, împărțirea pe faze a temeliilor mai lasă unele semne de întrebare care vor fi rezolvate atunci cînd vom putea judeca situația planimetrică de ansamblu.

În afara acestor observații stratigrafice, trebuie, deasemenea, notat că în unele locuri, pe latura de nord a monumentului dar și în interiorul lui, au fost surprinse urmele unor construcții de lemn, sub forma șanțurilor în care au fost îngropate grinzi-tălpi masive, ce le susțineau.

*

Inventarul arheologic descoperit în timpul săpăturilor constă doar din ceramică, cîteva piese de fier, fragmente de sticlă și de piese de costum sau podoabă, fragmente de pietre profilate și oase de animale [8]. Din păcate, în afara monedelor aparținînd inventarului funerar al necropolei tîrzii, nu a apărut nici o monetă care să servească încadrării cronologice a monumentului. Este cazul să precizăm că în cei circa 300 m² de săpătură realizată pînă în prezent, nu a apărut nici un mormînt care să aparțină construcției din secolele XI—XII.

Peste 90% din inventarul arheologic recoltat în săpătură aparține ultimului nivel de distrugere, deci stratului gros de moloz cu multă cenușe și cărbune, care a încheiat ultima fază de existență a monumentului. Între materialele găsite în acest strat și puținele materiale, foarte fragmentate, găsite în straturile mai vechi, nu există deosebiri notabile sau, mai degrabă, deosebirile firești pentru materiale distanțate în timp la peste un secol, nu se lasă surprinse. În măsura în care vor apare, de aici înainte, complexe mai bogate, aparținînd cu certitudine primelor faze ale monumentului, vor fi posibile precizări asupra evoluției tipologice a materialelor, în special a ceramicii, pe durata existenței construcției. La stadiul actual al cercetărilor, sîntem obligați să tratăm materialele în mod global, cu observația suplimentară că cele din ilustrație aparțin ultimului strat de distrugere [9].

Ceramica reprezintă principala categorie a inventarului arheologic. Cu cîteva excepții despre care va fi vorba mai jos, fragmentele descoperite provin de la oale-borcan și de la căldări de lut. Aceste două tipuri de vase sînt prezente în proporții aproximativ egale, cu un ușor avantaj numeric pentru căldările de lut (55—60% — 40—45%).

Oalele-borcan sînt destul de unitare ca tehnică de execuție, formă și decor (fig. 4; 6). Modelate din pastă grosieră, la roata înceată, oalele sînt în general scunde, cu diametrul maxim apropiat sau chiar depășind valoarea înălțimii, gura largă, gîtul foarte scund, buza răsfrîntă mult în afară și deobicei tăiată drept. Ca excepție apare și oala-borcan cu umărul profilat unghiular (fig. 4/b), sau buza tratată mai complicat, cu nervură exterioară și șențuire interioară (fig. 6/d). Cîteva oale-borcan sînt prevăzute, pe fund, cu semne de olar în relief, printre acestea și o pentagramă (fig. 6/f).

Repertoriul decorativ este realizat cu ajutorul valului simplu, al canelurilor și al șirurilor de împunsături, mai rar cu ajutorul valului trasat cu pieptenele. Cea mai frecventă schemă constă din două sau trei valuri simple trasate cu o unealtă cu vîrful gros sub gîtul și pe umărul oalei, continuate apoi pînă aproape de fundul ei prin caneluri trasate cu același instrument. Interiorul buzei acestor oale este decorat cu un val simplu, trasat în meandre largi (fig. 4/a, c, g, f), sau cu un șir de împunsături (fig. 4/e, h; 6/a). Pe umărul oalelor poate să apară, în locul valului, unul sau două registre de împunsături (fig. 4/b; 6/c) situație în care lipsește decorul trasat pe interiorul buzei. Doar ca excepție, apare, pe umărul unor oale-borcan, valul trasat cu pieptenele, în meandre mai strînse (fig. 4/d).

Căldările de lut prezintă o mai mare varietate calitativă, fiind prezente atît piese modelate din pastă de calitate bună și cu pereții mai subțiri, cît și cele lucrate din pastă grosieră, toate modelate la roata înceată (fig. 5) și, deobicei, lipsite de decor. Ca excepție, apare decorul format din fascicole de linii în val, trasate cu pieptenele sub buza căldării (fig. 5/a, b). Variația tipologică, ce poate fi observată pe fragmente sau pe piesele parțial întregite, constă din prezența îngroșării buzei pe exteriorul sau pe interiorul căldării, uneori pe ambele fețe, din forma arcuită sau rotunjită a lățirii interioare a buzei în zona orificiilor pentru suspendarea vasului, din forma rotundă sau dreptunghiulară a acestor orificii, în funcție de instrumentul cu care s-au realizat perforațiile, ca și din profilarea mai marcată sau mai rotunjită a trecerii de la corpul tronconic al căldării la fundul ei bombat. Toate aceste elemente evidențiază necesitatea repertorierii tipologice riguroase a căldărilor de lut, prezente acum în mai toate complexele din secolele XI—XIII, care au fost cercetate arheologic pe întreg teritoriul țării, operație care să permită orînduirea lor

[8] Materialul paleozoologic a fost prelucrat de Mircea Șt. Udrescu de la Centrul de Antropologie din București; vezi studiul în prezentul volum.

[9] Cu o singură excepție, precizată în cele ce urmează.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

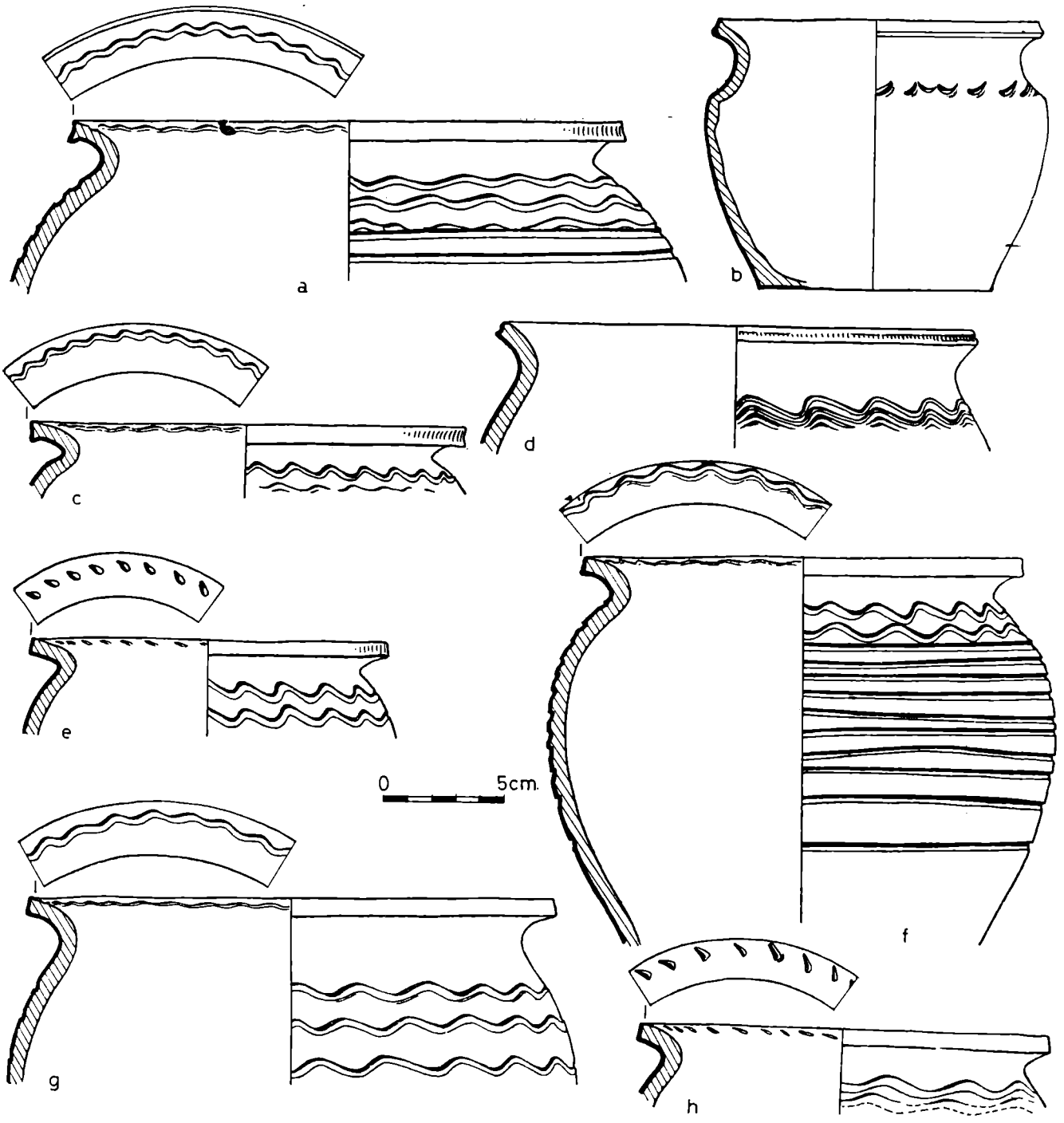

Fig. 4. Sînnicolau de Beiuș — sectorul „Dealul bisericii". Oale-borcan din ruinele reședinței feudale.

Abb. 4 Töpfe aus den Trümmern der Adelsrezidenz.

într-o schemă evolutivă precum și surprinderea diferențierilor regionale și cronologice [10].

[10] De la studiul lui P. Diaconu, *Cu privire la problema căldărilor de lut în poca feudală timpurie (sec. X—XIII)*, SCIV, 7, 1956, 3—4, p. 421—439 (versiunea în limba rusă a studiului în Dacia, N.S., 8, 1964, p. 249—263), ale cărui opinii privind originea tîrcică (pecenegă) a acestor materiale, își păstrează întregul interes, indiferent de faptul că demonstrația, cu piese lipsite de datare mai strînsă și legate de toponimie, este depășită de stadiul actual și pînă la studiul recent al lui I. Fodor, *Der Ursprung der in Ungarn gefundenen Tonkessel*, în ActaArchHung, 29, 1977, 3—4, p. 323—249 (cu întreaga bibliografie a problemei), ale cărui opinii despre originea maghiară a acestui tip de vas sînt serios contrazise de descoperirile foarte numeroase datînd din secolul al XI-lea din Dobrogea și din teritoriile românești extracarpatice, progresul cercetării este în mod practic împiedicat de lipsa departajării, din ansamblul descoperirilor, a acelor materiale care reflectă momentul apariției căldării de lut la Dunărea de Jos și în Bazinul carpatic.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

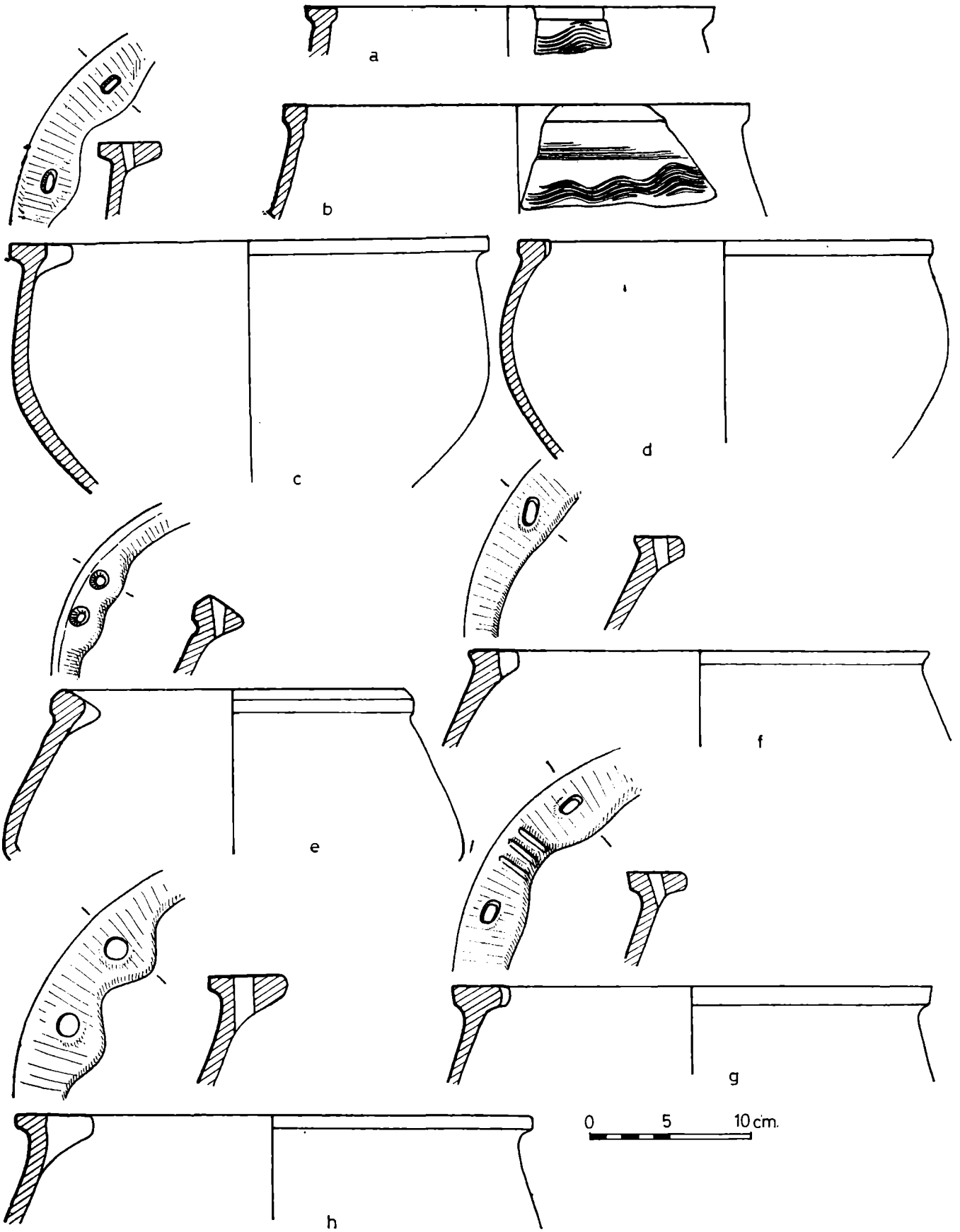

Fig. 5. Sînnicolau de Beiuș — sectorul „Dealul bisericii". Căldări de lut din ruinele reședinței feudale.

Abb. 5. Tonkessel aus den Trümmern der Adelsrezidenz.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

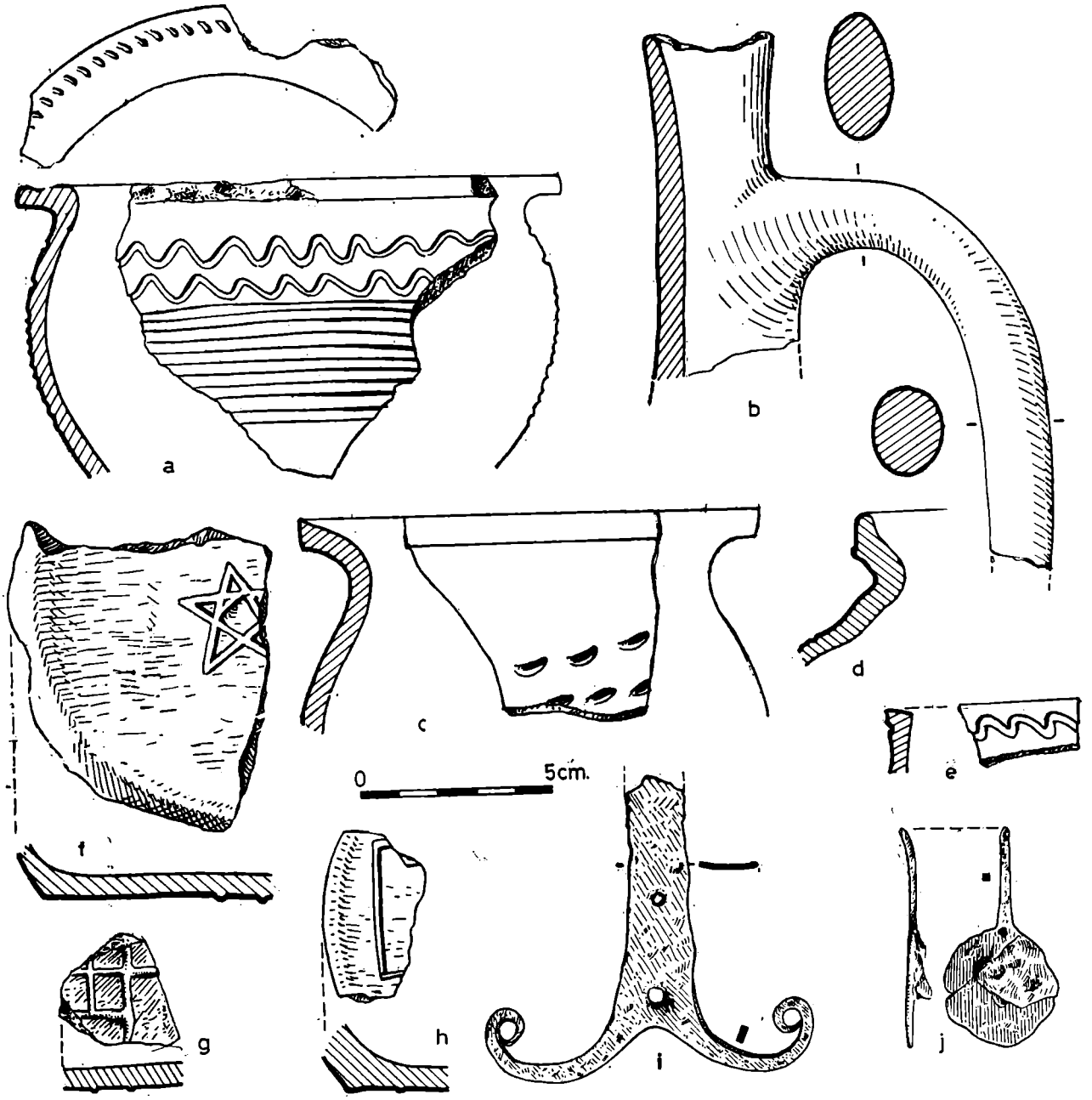

Fig. 6. Sînnicolau de Beiuș — sectorul „Dealul bisericii". Fragmente ceramice și piese de fier din ruinele reședinței feudale.

Abb. 6. Keramikfragmente und Eisengegenstände aus den Trümmern der Adelsrezidenz.

Cît privește piesele ceramice de excepție, se cuvine menționată apariția unui fragment de ulcior cu gîtul cilindric înalt și cu o singură toartă destul de masivă, modelat dintr-o pastă identică celei a oalelor-borcan și arsă cărămiziu-gălbui, cu miezul cenușiu (fig. 6/b). Vasul pare să reprezinte o replică mai puțin realizată tehnic a ulcioarelor bizantine din secolul al XI-lea și a fost găsit în stratul corespunzător celei mai vechi distrugeri a monumentului. Apariție excepțională este și marginea dreaptă a unui vas de dimensiuni mici, poate în formă de pahar sau de cupă, decorată sub buză cu un val trasat în meandre strînse (fig. 6/e).

Cele mai frecvente descoperiri de metal sînt cuiele și piroanele din fier, provenind de la fixarea părților de lemn ale monumentului, probabil mai ales de la acoperiș, care trebuie să fi fost din șindrilă. Se adaugă, la acestea, cîteva fragmente de la ferecătura unor căldărușe de lemn (fig. 6/i, j), precum și fragmente de metal, cu proveniență incertă sau foarte corodate.

Consemnînd în continuare fragmentele unui mic recipient din sticlă gălbuie, cu pereții foarte subțiri, decorați prin aplicații filiforme de sticlă albastră, piesă neașteptat de prețioasă în contextul celorlalte descoperiri, nu mai rămîn de amintit

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

decît cele cîteva fragmente de piatră ecarisată sau sculptată, descoperite în moloz. Un fragment provine de la o colonetă iar altul de la un capitel cubic. Aceste piese, care au făcut parte din elevația monumentului, oferă indicii asupra înfățișării acestuia. Este sigur că golurile zidăriei de cărămidă au avut, cel puțin în anumite locuri, ancadramente de piatră cioplită și că unele ferestre, poate bipartite, au fost împodobite cu colonete. Cele cîteva cărămizi care au una dintre muchiile lungi subțiată prin cioplire, găsite în moloz, provin, foarte probabil, de la arcurile ușilor și ale ferestrelor. Pare mai puțin probabil ca încăperile să fi fost prevăzute cu bolți. Totuși, dacă ținem seama de faptul că cercetarea nu are la dispoziție decît nivelul de călcare al unui parter, destinat mai mult depozitelor și lipsit de instalații de încălzire, gama reconstituirilor posibile pentru etajul în care se aflau încăperile de locuit și care a dispărut prin demolare sistematică, este foarte largă.

*

Inventarul arheologic descoperit în ruinele monumentului medieval din sectorul „Dealul bisericii" nu favorizează încadrări cronologice foarte strînse. Materialele despre care am vorbit și mai ales ceramica, se datează în linii largi în secolul al XII-lea, dar unele dintre ele pot aparține și secolului precedent, după cum altele ar putea data de la începutul secolului al XIII-lea. Stadiul actual de cunoaștere a ceramicii transilvănene din secolele X—XIII și lipsa unor scheme evolutive cu valabilitate regională fac foarte dificilă datarea mai strînsă, pe jumătăți de secol, a celor mai multe dintre descoperirile acestei epoci și în special a ceramicii comune și a uneltelor. La începuturile producției meșteșugărești din mediul orășenesc și odată cu noile aporturi de cultură materială datorate coloniștilor și ordinelor călugărești, în multe zone ale Transilvaniei au putut coexista în această vreme inventare de tradiție mai veche, create în mediul sătesc, cu cele de factură nouă, aflate în curs de asimilare.

Dispunem, în schimb, de datări mai strînse în învecinatul sector „Turnul romanic", unde monumentul eclesiastic a evoluat de-a lungul a șase etape, constînd din trei faze principale de construcție, fiecare dintre ele cu cîte două subfaze [11]. În acest din urmă sector s-a construit, inițial, o capelă de curte, de dimensiuni mici, la care s-a adăogat ulterior o tribună. În faza a doua, capela a fost înlocuită de o mănăstire, cu clădirile dispuse în jurul unei curți centrale și care a suferit, la rîndul ei, o refacere. În ultima fază, s-a revenit la o biserică de dimensiuni mai mari, înnoită și ea pe parcursul existenței sale. Și la acest monument (sau „succesiune de monumente"), la fel ca la cel din sectorul „Dealul bisericii", refacerile și transformările s-au caracterizat prin folosirea unor părți a zidurilor din etapele anterioare. Ori, a treia dintre etape, aceea a refacerii mănăstirii, a putut fi datată prin mai multe monede la mijlocul secolului al XII-lea, datare confirmată și de alte descoperiri, în timp ce distrugerea mănăstirii și revenirea la o biserică de curte s-a produs în perioada 1241 — circa 1260/1270. Prin urmare, începuturile monumentului din sectorul „Turnul romanic" coboară, foarte probabil, în a doua jumătate a secolului al XI-lea. Pentru o datare încă mai timpurie lipsesc deocamdată descoperirile de materiale concludente.

Dar cele două monumente învecinate, situate la numai 170 m unul de altul, au trebuit să apară simultan, prin activitatea aceluiași șantier, și să parcurgă, în paralel, mai multe etape de existență, marcate de distrugeri și de refaceri succesive, deoarece aceste monumente s-au condiționat și completat reciproc. Ca urmare, monumentul din sectorul „Dealul bisericii" despre care este vorba în acest raport, pare să-și aibe începuturile în a doua jumătate a secolului al XI-lea și să fi îndeplinit funcția de reședință feudală, ridicată împreună cu capela ei de curte pe platoul Boțocana.

Pe de altă parte, este evident că, după o anumită perioadă, evoluția paralelă a celor două monumente a încetat, renunțîndu-se la refacerea reședinței feudale și procedîndu-se la demolarea sistematică a zidurilor ei. Dacă acest moment poate fi plasat la mijlocul secolului al XIII-lea, cînd și-a încetat existența mănăstirea învecinată, sau încă de la mijlocul secolului al XII-lea, cînd aceeași mănăstire a fost refăcută, la aceasta nu putem deocamdată răspunde. Materialele descoperite în ultimul nivel de distrugere din sectorul „Dealul bisericii" pledează pentru încheierea existenței reședinței din acest loc încă din secolul al XII-lea dar, așa cum am subliniat mai sus, sîntem încă departe de a putea face datări mai strînse cu ajutorul materialului ceramic. Nesiguranța în datare se amplifică prin faptul că nu știm de la cine provin resturile materiale descoperite în nivelul de distrugere: de la cei care au folosit reședința, de la o colectivitate care s-a adăpostit temporar între ruinele ei, sau de la muncitorii care i-au demolat zidurile, pentru recuperarea materialelor de construcție.

*

Între limitele firești unui raport întocmit înainte de încheierea săpăturii din sectorul „Dealul bisericii" și înainte de cunoașterea temeinică a tuturor monumentelor care formează ansamblul de viață medievală din acest segment al văii Crișului Negru, încercăm cîteva încheieri istorice cu caracter mai general.

Ca și pentru mai toate cercetările arheologice privind această epocă, vestigiile descoperite la Sînnicolau de Beiuș ne coboară în timp cu ce

[11] Întrerupte în anul 1976, cercetările din sectorul „Turnul romanic" urmează să fie valorificate de R. Popa, N. Chidioșan, Al. Avram și Venera Rădulescu, după încheierea investigațiilor de pe latura de nord a monumentului.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

puțin două secole, în raport cu informațiile din izvoarele scrise. Despre existența satelor învecinate Sînnicolau de Beiuș, Șoimi și Suplacu de Tinca, aflăm abia la sfîrșitul secolului al XIII-lea, din listele de venituri ale episcopiei din Oradea sau din alte documente [12], dar chiar și aceste știri au fost supuse discuțiilor sub aspectul identității satelor [13]. Posedăm, în schimb, o informație foarte importantă din prima jumătate a secolului al XIV-lea, care oferă cheia interpretării și înțelegerii întregului grup de monumente. Este vorba de dania făcută episcopiei din Oradea înainte de 1333 de către soția lui Ștefan, fiul lui Ștefan din neamul Borșa, privind domeniul Suplacului, împreună cu satele care țineau de el (villa Sceplak cum suo districtu) [14]. Această danie marchează stingerea definitivă a puterii unei importante famili bihorene, aceea cunoscută sub numele de Borșa, ale cărei domenii și cetăți au trecut, treptat, în stăpînire regală, la sfîrșitul secolului al XIII-lea și în primele două decenii ale secolului următor [15].

Nici despre familia Borșa nu posedăm știri scrise mai vechi decît începutul secolului al XIII-lea [16], dar rolul ei în Bihor și Transilvania propriu-zisă este evidențiat de cariera unui Roland Borșa, voievod al Transilvaniei în cîteva rînduri între 1282 și 1923 [17], sau a unui Iacob Borșa zis Pleșuvul, comite palatin al regatului [18]. La începutul secolului al XIV-lea, cînd dominau întregul Bihor, avînd numeroase moșii și cetăți, printre care cele de la Cheresig, Adrian și Piatra Șoimului, membri familiei Borșa au fost principalii adversari din aceste regiuni ai noii dinastii angevine, iar rezistența lor s-a prelungit pînă tîrziu, în anul 1316 [19]. De la această dată, familia dispare de pe scena istoriei politice.

În lumina acestor date, sîntem îndreptățiți să considerăm că la Sînnicolau de Beiuș ne aflăm în fața unuia sau poate a celui mai vechi și mai important centru de stăpînire feudală al familiei Borșa [20]. La Suplacu de Tinca, la distanță de numai 1 km de platoul Boțocana, trebuie să se afle ruinele reședinței feudale care a preluat funcțiile celei pe care am cercetat-o arheologic în sectorul „Dealul bisericii", după ruinarea și abandonarea acesteia din urmă. În centrul satului Suplacu de Tinca se păstrează, dealtfel, ruinele unei biserici, iar săpăturile recente, prilejuite de construirea școlii și a căminului cultural, au evidențiat existența unor temelii de construcții vechi [21].

La stadiul actual al cercetărilor, epoca la care a fost ridicat complexul feudal de la Sînnicolau de Beiuș ne apare ca fiind contemporan anilor de domnie ai regilor Geza I (1074—1077) și Ladislau I numit și „cel Sfînt" (1077—1095), care a fost duce al Bihorului înainte de a deveni rege al Ungariei [22]. Ea corespunde și vremii în care s-a întemeiat episcopia de la Oradea [23] și în care zona de șes a Bihorului a primit forme mai stabile de organizare politico-administrativă, în cadrul regatului arpadian.

În acest context istoric, rămîne ca, prin continuarea și extinderea săpăturilor, să putem lămuri o serie de probleme care mai rămîn sub semnul întrebării. În primul rînd, dacă în această zonă de la limita răsăriteană a Cîmpiei Tisei, sub munte și la porțile Țării Beiușului, abia în această vreme și-a făcut apariția, venind din altă parte, familia care va stăpîni regiunea timp de mai bine de două secole, sau dacă originea îndepărtată a familiei Borșa este de căutat în compartimente istorice pînă acum neinvestigate.

EIN ADELSITZ AUS DEN 11—12. JAHRHUNDERTEN BEI SÎNNICOLAU DE BEIUȘ AM CRIȘUL NEGRU (JUD. BIHOR)

ZUSAMMENFASSUNG

Der Bericht enthält die Ergebnisse der Grabungen die 1981 im Bereiche der in Sînnicolau de Beiuș befindlichen romanischen Denkmäler durchgeführt wurden. Diese Denkmäler befinden sich auf den Gemarkungen dreier benachbarten Dörfer und bestehen aus einem Adelsitz, einer Hofkapelle, einem Kloster und einer kleinen Festung. Der Adelsitz ist heutzutage um 70% untersucht worden, da es sich um einem rechteckigem auf Trockenmauerfundament erbauten Ziegel-

[12] Un Sînnicolau („.... de Sancto Nicolao") atestat la 1291—1294 (*DIR, C, Transilvania*, veac XIII, vol. II, p. 345, identificat în mod greșit cu Sînnicolau de Munte); un sat cu numele Șoimi („villa Solumus") pomenit la 1213 în Registrul de la Oradea (*Ibidem*, vol. I, p. 47, identificat foarte discutabil cu Șoimuș-Petreasa, situat la nord de Beiuș) și apoi din nou la 1294 ca loc al unei „prisăci" (infra indagines Solumus — *Ibidem*, vol. II, p. 405 și 513, cu aceeași identificare), fapt ce pledează pentru localizarea acestui „Solumus" lîngă Sînnicolau de Beiuș, deoarece aici se află hotarul Țării Beiușului; un sat cu numele Suplac („Zeplak") atestat la 1291—1294 (*Ibidem*, vol. II, p. 343, identificare corectă).

[13] Vezi C. Suciu, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, II, București, 1968, sub cele trei sate, cu greșeli pentru Sînnicolau de Beiuș și Șoimi. La Gy. Györffy, *Az Árpádkori Magyarország történeti földrajza*, I, Budapesta, 1966, p. 661 și 670—671, identificări corecte pentru Suplacu de Tinca și Sînnicolau de Beiuș, discutabilă pentru Solymos-Șoimi

[14] *Ibidem*, p. 670.

[15] Wertner Mór, *A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig*, I, Timișoara, 1891, p. 123 și urm.; Györffy, *op. cit.*, p. 579.

[16] *DIR, C, Transilvania*, veac XI—XIII, vol. I, p. 65 și 147.

[17] Șt. Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, I, Cluj, 1971, p. 186 și urm.

[18] Györffy, *op. cit.*, p. 579; *DIR, C, Transilvania*, veac XIV, vol. I, p. 320.

[19] *Ibidem*, vol. II, p. 165.

[20] Opinii mai vechi plasează începuturile teritoriale ale familiei Borșa mai spre vest, pe lîngă Batăr (S. Jako, *Bihar megye a török pusztitás előtt*, Budapesta, 1940, p. 114).

[21] Informații de la prof. Ioan Borza și prof. Vasile Moțoc

[22] Györffy, *op. cit.*, p. 603

[23] *Ibidem*, p. 681—682.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

bau mit den Maasen von ungefähr 30/12 m handelt. Er wurde nach der Mitte des 11. Jahrhunderts erbaut und danach zweimal wiedererbaut und auch vergrössert im Laufe des 12. Jahrhunderts. Spätestens vor der Mitte des 13. Jahrhunderts wurde er das letzte Mal im Brande gestäckt und nachher vollständig abgetragen. Die ungefähr um 170 m nördlich befindliche Hofkapelle zeigt die gleichen Bauphasen, von der Mitte des 12. bis zur Mitte des 13. Jahrhunderts wurde sie in ein Kloster verwandelt.

Die aufgefundenen archäologischen Materialien gehören um 90% dem letzten Zerstörungs- und Abtragungsniveau des Baues. Fragmente vom gehauenen Stein (kleine Säulen, Kapitele, Umramungen) beweisen das hohe Niveau der Bauhütte. Die aus Stein- und Lehmschichten bestehenden trockene Fundamente gehören einer einzigartigen und noch nicht genügend bekannten Bautechnik. Der Bau gehört anscheinend zu den romanischen *Kemenaten*, d.h. zu den Breitwohntürmer grosser Dimensionen. Der Adelsitz hat der Familie Borşa, die in dieser Gegend eine grosse Domäne besessen hatte, angehört, bevor ihr Mittelpunkt nach der Mitte des 13. Jahrhunderts im benachbarten Dorf Suplacu de Tinca versetzt wurde. Diese Familie ist Anfang des 14. Jahrhunderts aus dem politischen Leben des Bihors verschwunden, als ihre hiesige Domäne unter der Herrschaft des Bistums von Oradea verfallen ist.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Materialul osteologic animal descoperit la Sînnicolau de Beiuș — jud. Bihor

M. ȘT. UDRESCU

Materialul osteologic care face obiectul studiului de față provine din reședința feudală a complexului medieval de la Sînnicolau de Beiuș — jud. Bihor, datată între sfîrșitul secolului al XII-lea și probabil pînă către mijlocul celui de al XIII-lea [1]. Aspectul fragmentar al materialului osteologic apare explicabil dacă avem în vedere că este vorba de resturi menajere; s-au observat numeroase urme de retezare, iar cîteva fragmente poartă și semne de ardere.

Eșantionul relativ redus a permis identificarea a 203 fragmente osteologice, fiind recunoscute 7 specii de mamifere precum și numeroase piese atribuite păsărilor (tabelul nr. 1).

Tabelul nr. 1: Repartiția pe specii a fragmentelor osteologice identificate.

Specia	Număr de fragmente	%	NMI
Bos taurus	33	16,3	4
Ovis-Capra	9	4,4	2
Sus domesticus	49	24,1	6
Equus caballus	16	7,9	3
Canis familiaris	1	0,5	1
Cervus elaphus	42	20,7	4
Bos primigenius	1	0,5	1
Aves	52	25,6	—
Total	203	100,0	21
Fragmente nedeterminate	95	—	—

Materialul osteologic atribuit boului domestic *(Bos taurus)* provine de la un număr minim de 4 exemplare dintre care unul de 2 $^1/_2$ ani, celelalte fiind animale adulte. Singura talie (coef. Țalkin) calculată (99,9 cm.) se plasează către limita inferioară de variabilitate a speciei pentru perioada respectivă atît în așezările din Cîmpia Română [2] cît și din Pannonia [3].

Lipsa unor detalii morfologice nu a permis separarea celor două specii — oile și caprele — în materialul redus ca număr de piese de ovicaprine. Cele 9 fragmente identificate provin mai probabil de la două exemplare adulte, dacă se are în vedere diferența de mărime dintre cele două tibii fragmentare.

Cel mai bine reprezentat ca număr de piese identificate a fost porcul *(Sus domesticus)*. Fragmentele de mandibulă au permis să se aprecieze un număr minim de 6 exemplare, dintre care unul de aproximativ 4—6 luni, iar altul cu dentiția într-un grad înaintat de uzură, ceilalți plasîndu-se între aceste limite.

Cele 16 fragmente osteologice atribuite calului *(Equus caballus)* provin de la 3 exemplare de vîrste diferite: 6 luni, 2^1/2—3 ani și altul adult. Probabil specia a fost utilizată și ca hrană avînd în vedere caracterul fragmentar al pieselor ce i-au fost atribuite.

A fost identificat și un metapodiu de cîine *(Canis familiaris)*.

Dintre animalele sălbatice, cerbul *(Cervus elaphus)* a fost foarte bine reprezentat ca număr de fragmente osteologice; acestea provin de la un număr minim de 4 indivizi, două fiind animale adulte.

Pe baza particularităților dimensionale, un fragment de scapulă a fost considerat de bour *(Bos primigenius)*: lung. proc. artic. = 98,5; diam. mx. cav. artic. = 77; diam. min. cav. artic. = 66. Prezența bourului la această dată în regiunea Bihorului nu trebuie să surprindă. Într-un act de danie din 1138 se face mențiunea existenței bourilor în Transilvania, în cadrul dărilor anuale ce trebuiau strînse de la locuitorii acestei provincii, iar în unele documente ale vremii sînt pomenite judecățile ținute la capitlul din Oradea pe la începutul secolului al XIII-lea în care sînt menționați vînătorii de bouri [4].

Fragmentele cele mai numeroase în cadrul eșantionului au fost acelea ale păsărilor; în marea lor majoritate ele provin de la specii domestice.

O varietate mare de specii domestice identificate într-un eșantion relativ redus și care au fost sacrificate la vîrste foarte diferite, de asemenea utilizarea în proporție deloc neglijabilă a vînatului, ilustrează tendința de a folosi majoritatea resurselor animaliere din zonă pentru satisfacerea

[1] R. Popa, în același volum.

[2] M. Șt. Udrescu, *Vînătoarea și creșterea animalelor în secolele VIII—XII în SE României. Unele corelații între ocupații și condiții ecologice*, RevMuz Mon., 1980, 9, p. 104—108.

[3] S. Bökönyi, *History of Domestic Mammalnes in Central and Eastern Europe*, 1974, Budapest, p. 140.

[4] Al. Filipescu, *Sălbăticiuni din vremea strămoșilor noștri*, București, 1969, p. 63.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

necesităţilor alimentare. Această structură ca specii precum şi proporţia în care ele au fost reprezentate ca număr de fragmente osteologice, pledează în favoarea a două dintre ipotezele formulate pe baza cercetărilor arheologice în legătură cu cei care au locuit în această reşedinţă. Adică, ar putea să fie vorba de o colectivitate ce s-a adăpostit temporar între ruine, fie de muncitorii care au demolat-o pentru a putea recupera materialul de construcţie. Un caracter provizoriu, de scurtă durată, al locuirii în acest punct, nu poate fi pus în discuţie avînd în vedere proporţia mare de fragmente osteologice atribuite porcului şi păsărilor. Prin această prizmă, cea de a doua presupunere pare mai plauzibilă.

MATÉRIEL OSTÉOLOGIQUE ANIMAL DÉCOUVERT À SÎNNICOLAU DE BEIUŞ (DÉP. DE BIHOR)

RÉSUMÉ

On présente les données de l'étude du matériel paléofaunique provenant d'une construction médievale (fin du XI-ème siècle — première moitié du XIII-ème siècle) de Sînnicolau de Beiuş. Ont été identifié 203 fragments ostéologiques provenant en principal des espèces domestiques. Dans l'état actuel de la recherche archéologique il est difficile d'accepter qu'il s'agit d'un caractèr temporaire ou provisoire de l'établissement fouillé.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Săpăturile de la Trifeşti (Jud. Iaşi)

VICTOR SPINEI

Cu prilejul săpăturilor întreprinse în vara anului 1959 la Trifeşti (jud. Iaşi), iniţiate ca urmare a unor descoperiri întîmplătoare, au fost cercetate mai multe morminte din prima epocă a fierului şi din perioada medievală, împrejurare cu care, în afara cîtorva complexe funerare corespunzătoare perioadei hallstattiene, au fost semnalate 25 de morminte de înhumaţie din epoca medievală, dintre acestea 20 fiind dezvelite în întregime. Pe baza inventarului recuperat, constînd dintr-o cruciuliţă relicviar, trei butoni sferoidali, două verigi şi cîteva plăcuţe de diademă, toate din bronz, şi un vîrf de săgeată din fier, necropola a fost încadrată, din punct de vedere cronologic, în secolul al XIII-lea [1]. Ulterior, scheletele mai bine conservate au fost supuse unui detaliat studiu antropologic [2].

Avînd în vedere rezultatele fructuoase ale săpăturilor din 1959 şi posibilităţile ca ele să fie continuate, în planul de cercetare al Institutului de Istorie şi Arheologie al Universităţii „Al. I. Cuza" din Iaşi, pe anul 1981, a fost prevăzută efectuarea de noi investigaţii arheologice, pe teritoriul comunei Trifeşti. O asemenea decizie era justificată, în mare parte, de stadiul încă necorespunzător privind perioada imediat anterioară momentului constituirii statului feudal de-sine-stătător al Moldovei.

Săpăturile din anul 1981, programate în cursul lunii septembrie, au vizat zona necropolei medievale [3]. Aceasta este situată pe o terasă inferioară a Prutului, rîu care curge la est de sat, la circa 5 km distanţă de obiectivul supus investigaţiilor arheologice. Pînă în anii din urmă, cînd s-au întreprins ample lucrări de hidroamelioraţii, braţe ale Prutului, însoţite de obişnuita vegetaţie de luncă, se extindeau pînă sub marginea terasei pe care se află cimitirul. În prezent cele mai multe braţe au fost parţial asanate, dar ele continuă să acumuleze apă în perioadele cu ploi abundente sau cînd creşte nivelul Prutului. Nu este exclus ca în evul mediu cursul Prutului să fi fost situat ceva mai aproape de actualul sat Trifeşti, pe traseul unora din braţele sale desecate.

Suprafaţa pe care s-au amplasat săpăturile arheologice se află chiar în vatra satului, fiind mărginită la vest de sediul C.A.P. Trifeşti, iar la est de un drum de acces spre sediu, dincolo de care se găseşte clădirea Circumscripţiei sanitare locale. Datorită construirii drumului, în urmă cu cîţiva ani, zona cercetată în 1981 nu a putut fi amplasată în continuarea secţiunilor săpate în 1959 care se aflau chiar lîngă localul Circumscripţiei sanitare, ci la circa 5—6 metri de acestea.

În privinţa sistemului de săpătură, s-a optat pentru trasarea a şapte secţiuni paralele, orientate 6300‰0 NNV—3100‰0 SSE, late de 2 m cu lungimea variabilă, dintre care cîte una de 7 m, 17,30 m şi 19,70 m, şi cîte două de 19,20 m şi 20 m, aceste dimensiuni diferite fiind impuse de prezenţa în imediata lor vecinătate a unor drumuri, arbori mari şi construcţii anexe clădirilor menţionate. Între secţiuni, s-a menţinut un prag lat de 0,50 m, la care s-a renunţat pe alocuri, datorită lărgirilor necesare pentru cercetarea mormintelor. Adoptîndu-se sistemul respectiv, s-a asigurat cercetarea tuturor mormintelor aflate într-un perimetru de circa 17 × 17—20 m. Întrucît în mod practic nici-o groapă de mormînt nu avea în lungime mai puţin de 0,50 m, depăşind deci grosimea pragurilor dintre secţiuni, sîntem convinşi că nici un mormînt nu a putut trece nesemnalat.

Dat fiind că terenul neocupat de clădiri şi drumuri din apropierea zonei cercetate era în parte cultivat, în parte folosit pentru depozitarea produselor cerealiere sau pentru alte nevoi ale C.A.P. nu am dispus de posibilitatea de a prelungi secţiunile, spre a ne edifica asupra limitelor necropolei. Numai spre est, dincolo de Circumscripţia sanitară, la circa 40 m de zona cercetată metodic, s-a reuşit să se secţioneze terasa printr-un şanţ cu aceeaşi orientare, lung de 45 m şi lat de 1 m, care nu a intersectat, însă, nici un mormînt, semn că necropola nu se întindea pînă în zona respectivă. În schimb, ea pare să se fi extins pe o distanţă mai mare spre vest, unde, cu prilejul săpării unei gropi aflate la circa 50 m de sectorul cercetat în 1981, localnicii au depistat cîteva schelete umane. Luînd în consideraţie aceste obser-

[1] I. Ioniţă, Materiale, 8, 1962, p. 733—739. Pentru încadrarea culturală a mormintelor hallstattiene, cf. şi A. László, Cerc. Ist. Iaşi, S.N., 7, 1976, p. 60—61 şi 69.

[2] D. Botezatu şi Gh. Ştefănescu, SCA, 7, 1970, 1, p. 13—18.

[3] Colectivul de cercetare a fost compus din Victor Spinei (responsabil) şi prof. Constanţa Arhip din Trifeşti, căreia îi sîntem îndatoraţi îndeosebi pentru sprijinul în organizarea lucrărilor de pe şantier. Ţinem să adresăm şi cu acest prilej mulţumiri colegului Ion Ioniţă pentru acordul de a continua săpăturile arheologice din zona pe care a cercetat-o în anul 1959, ca şi pentru informaţiile furnizate.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

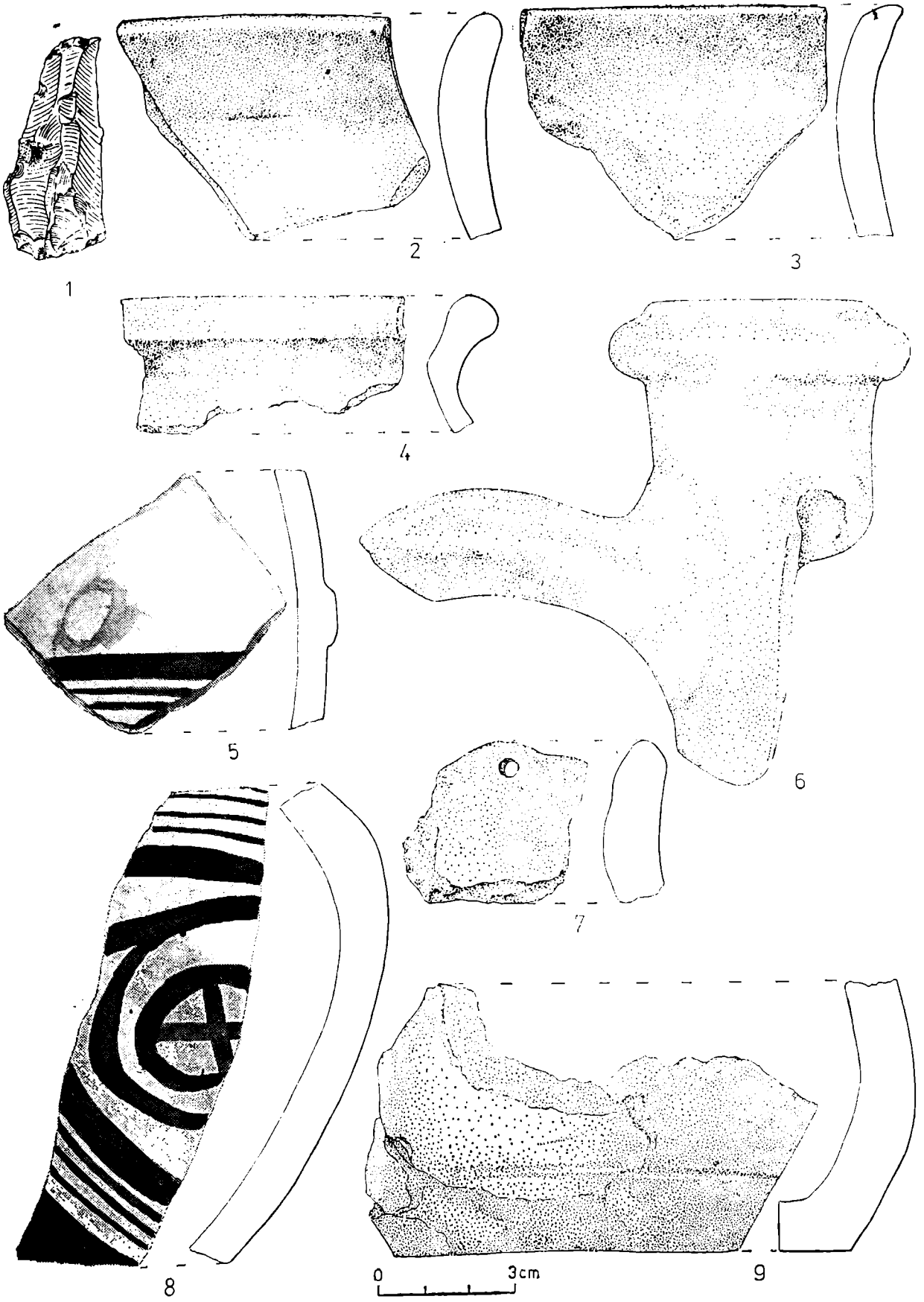

Fig. 1. Trifești. Lamă de silex (1) și fragmente ceramice din epoca neolitică (cultura Cucuteni B) (2, 3, 5, 8), din secolul al IV-lea (6, 9) și din prima jumătate a secolului al XV-lea (4, 7).

Fig. 1. Trifești. Lame de silex (1) et fragments de céramique du néolithique (la culture Cucuteni B) (2, 3, 5, 8), du IVe siècle (6, 9) et de la première moitié du XVe siècle (4, 7).

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

vații și ținînd cont de configurația terenului, estimăm că necropola medievală conținea mai multe sute de morminte.

Registrul stratigrafic consemnat după adîncimea secțiunilor nu prezintă un aspect unitar. Întrucît funcționalitatea terenului a suferit importante schimbări în ultimele decenii, stratul superior, cu vegetație sporadică, grupează diverse resturi de la construcții demantelate, prundiș, nisip etc. Sub acest strat, gros de 0,25—0,30 m, se succed mai multe depuneri de sol cenușiu, cu grosimi și nuanțe diferite. Mai groasă — circa 0,20—0,30 m — este depunerea cenușie deschisă, cu urme din perioada modernă (secolele XVIII—XIX), care suprapune alte depuneri de culoare cenușie, cu porozitate deosebită, cu resturi ceramice sporadice din secolele XIII—XV, III—IV (cultura Sîntana de Mureș-Černiahov), din epoca fierului și din neolitic (corespunzătoare fazei Cucuteni B). În anumite sectoare ale zonei cercetate s-a ajuns la pămîntul galben steril.

Dintre descoperirile mai interesante, exceptînd cele aparținînd necropolei medievale, care vor fi evocate mai pe larg în rîndurile următoare, menționăm o lamă de silex cu trunchiere oblică retușată (fig. 1/1) și cîteva fragmente ceramice pictate din faza B a culturii Cucuteni (fig. 1/2, 3, 5, 8), un gît de amforă romană (fig. 1/6) și vase fragmentare, din pastă cenușie, din secolul al IV-lea e.n. (fig. 1/9), precum și cîteva fragmente de vase din prima jumătate a secolului al XV-lea (fig. 1/4, 7).

În cele șapte secțiuni și în casetele adiacente au fost descoperite 62 de morminte, cu 63 de înhumați, unul din morminte fiind dublu. Foarte probabil că în perimetrul cercetat au existat inițial mai multe morminte, dar o parte a lor a fost distrusă de diferite săpături moderne, îndeosebi în partea de sud-est a suprafeței, unde, dealtfel, cîteva din mormintele depistate prezintă însemnate deranjamente. Nu excludem posibilitatea ca în imediata apropiere a necropolei să se fi aflat și o biserică. Dealtfel, la circa 100 m est de spațiul cercetat a existat un astfel de lăcaș de cult, a cărui amintire mai este păstrată de cei mai bătrîni dintre localnici, amplasarea sa fiind marcată de o cruce. În jurul acestei vechi biserici au fost descoperite, prin săpături ocazionale, mai multe morminte. Utilizarea bisericii și a cimitirului adiacent a încetat încă de la sfîrșitul secolului trecut, după o folosință desigur îndelungată. Considerăm posibil ca, după ce a fost dezafectată necropola pe care am cercetat-o, cimitirul mai nou al comunității locale să se fi mutat spre est, tocmai în jurul zonei unde se găsea biserica părăsită.

Deoarece distrugerile moderne nu au efectat pregnant decît o suprafață restrînsă, aspectul planimetric al necorpolei se poate reconstitui în condiții destul de bune. Mormintele erau dispuse, după toate aparențele, în șiruri aproximativ paralele, fără însă ca această ordonare să fie prea riguroasă. De asemenea, distanța dintre morminte este diferită: uneori, între ele s-a lăsat 0,5 m sau chiar mai puțin, iar alteori, cîte 2—3 m. Numai în două cazuri am înregistrat suprapuneri parțiale de morminte, în care gropile mai noi au secționat extremitatea unor gropi dintr-o perioadă mai veche, iar în alt caz s-a procedat la reînhumarea unui schelet găsit probabil cînd s-a săpat una din gropile destinate altor morminte. Se poate admite prin urmare relativa contemporaneitate a înmormîntărilor, în sensul că, atunci cînd s-au produs înhumările cele mai recente, la suprafața solului se mai păstrau semnele distinctive ale marii majorități a înmormîntărilor vechi.

Gropile mormintelor sînt de formă dreptunghiulară, cu colțurile ușor rotunjite, avînd adîncimea variabilă. Mormintele de adulți erau, de regulă, mai adînci (circa — 0,70 — 1,20 m) decît acelea de copii (circa — 0,45 — 1,00 m). Deosebirile în privința adîncimii la care au fost depuși înhumații de o anumită categorie de vîrstă se datorează, în parte, zonei unde erau amplasați. Astfel, mormintele din partea de vest a perimetrului cercetat se aflau față de nivelul actual de călcare la adîncime mai mare (în general cu circa 0,20—0,30 m) decît acelea din partea de est, unde depunerile noi s-au dizlocat datorită diferitelor lucrări cu caracter edilitar.

Toți înhumații au fost depuși potrivit ritualului creștin, adică cu capul spre vest și picioarele spre est, cu mici derivații determinate de anotimpul în care s-a făcut înmormîntarea. Brațele erau îndoite din cot, fiind așezate, de regulă, pe piept sau abdomen. La unele morminte de copii brațele se aflau întinse de-a lungul corpului sau aveau degetele sprijinite pe oasele bazinului. De asemenea, la cîteva morminte de adolescenți și adulți unul din antebrațe era îndoit spre umăr, iar celălalt așezat pe piept sau abdomen.

Necropola cuprindea atît morminte de adulți — bărbați și femei — cît și de adolescenți și copii acestea din urmă reprezentînd mai mult de jumătate din totalul înhumațiilor, ceea ce indică o mortalitate infantilă ridicată și o medie de viață redusă. Așa cum am arătat, numai un singur mormînt — M 40[4] — era dublu, conținînd un schelet de adult și un altul de copil. Cei doi înhumați aparținuseră, desigur, aceleiași familii, depunerea lor împreună datorîndu-se morții concomitente. Numai la un număr restrîns de morminte s-au descoperit urme de lemn provenind de la sicrie, cei mai mulți înhumați fiind așezați direct pe pămînt. În nici unul din mormintele în care s-au păstrat rămășițe de la sicrie nu s-au găsit și cuie din fier, semn că scîndurile sicrielor erau asamblate cu ajutorul cuielor din lemn sau prin alte mijloace.

Inventarul funerar era sărăcăcios, nefiind semnalat decît la un număr limitat de morminte. În afara unor foarte puține piese provenind de la

[4] Litera „M" reprezintă prescurtarea de la „mormînt".

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

diferite accesorii de îmbrăcăminte, inventarul era compus îndeosebi din obiecte de podoabă.

În prima categorie se include o cataramă ovală de la centură (din M5) şi o ţintă din fier de la talpa încălţămintei (fig. 2/11) (din M 50). Numărul ţintelor trebuie să fi fost mai mare, dar fiind atinse de rugină au devenit extrem de friabile, astfel că nu s-au putut recupera.

Mult mai diversă este categoria pieselor de podoabă, în rîndul cărora destul de frecvent apar verigile de tîmplă şi butonii sferoidali. În cazuri singulare s-au descoperit plăcuţe de la o diademă împreună cu cîteva mărgele, un şirag de mărgele din pastă sticloasă şi o mărgică tubulară din aramă.

Verigile de tîmplă aparţin la şapte tipuri deosebite, toate — cu excepţia a două piese din argint — fiind din cupru suflat cu o poleială extrem de subţire de argint, care, mai în toate cazurile, a dispărut încă din vechime. Cel mai simplu tip de verigă era compus dintr-o sîrmă cu secţiunea ovală, avînd unul din capete plate şi răsucit în spirală. Trei astfel de verigi, două din argint (fig. 2/3—4) şi una din cupru (fig. 2/2), s-au descoperit în M 29 împreună cu o verigă de alt tip, iar una singură — din cupru (fig. 2/1) — în M 27, de asemenea împreună cu altă verigă de un tip diferit.

Celelalte opt verigi de tîmplă, toate din cupru argintat, descoperite în şase morminte, se încadrează în cinci tipuri deosebite. Unul din ele — găsit în M 28 — consta dintr-un fir dublu împletit (fig. 2/5). Un alt tip, reprezentat prin două exemplare, recuperate în M 33 (fig. 2/18) şi M 49 (fig. 2/19), era format dintr-o sîrmă descriind un oval, cu o sferă compusă din două părţi cuplate, flancate de fire înfăşurate pe verigă. La un alt tip, cu dimensiuni ceva mai mari, în locul sferei se aflau fascicule de fire împletite în ochiuri dese. Un exemplar, găsit în M 29, era prevăzut cu două astfel de fascicole (fig. 2/20), iar un altul, din M 28, numai cu un singur fascicol de ochiuri, avînd de o parte şi de alta, pe anumită distanţă — ca şi în cazul piesei din M 29 — un fir subţire înfăşurat pe verigă (fig. 2/21).

Trei verigi de tîmplă erau de formă asemănătoare cu semnul întrebării. În cadrul lor distingem două tipuri deosebite. Primul, reprezentat prin două exemplare descoperite în M 26 (fig. 2/23) şi M 27 (fig. 2/22), avea în partea inferioară un oval alcătuit din sîrmă subţire descriind diferite motive geometrice. La un alt tip, prezent numai în M 49, capătul de jos al verigii se bifurca, formînd un motiv serpentiform (fig. 2/17). Condiţiile de descoperire a pieselor descrise, găsite întotdeauna pe fruntea înhumaţilor, precum şi faptul că ele erau deseori cuplate două cîte două, arată că au servit drept verigi de tîmplă purtate în păr şi nu ca cercei, cum se apreciază uneori în mod eronat.

Butonii mici din cupru erau compuşi din două semisfere cuplate, cea superioară fiind prevăzută cu o urechiuşă de prindere. Cu excepţia butonilor din M 41, decoraţi în jumătatea inferioară cu un motiv geometric în relief, format dintr-o granulă centrală înconjurată de alte opt granule şi de un brîu îngust crestat (fig. 2/9—10), ceilalţi butoni nu prezentau nici un element ornamental (fig. 2/6—8, 12—18), dar unii dintre ei mai păstrează urme de argintare. Butonii din M 41 se deosebesc de piesele din alte morminte şi prin forma lor mult mai plată. Piese de podoabă de această categorie au fost descoperite în opt morminte, numărul lor variind: cîte un exemplar provine din M 28, M 40 A şi M 56, cîte două exemplare din M 41 şi M 50, cîte trei din M 23 şi M 24 şi patru din M 26. Cîteva din ele s-au recuperat în stare fragmentară. În unele cazuri este foarte probabil ca piese similare să se fi distrus cu ocazia deranjamentelor mai vechi sau chiar a săpăturilor arheologice, dat fiind friabilitatea lor. Judecînd după faptul că butonii s-au găsit întotdeuna lîngă craniile scheletelor, considerăm că ei erau înşiraţi pe un şnur sau cusuţi de o panglică petrecută de-a lungul capului.

Plăcuţe de diademă, în număr de cinci exemplare, au fost descoperite numai în M35, la un loc cu cîteva mărgele mici din pastă sticloasă opacă, fiind cusute împreună pe o bandă de ţesătură, care se lega pe frunte. Cele cinci plăcuţe, identice ca formă şi decor, cu dimensiunile de 2,7 × 2,4 cm, erau lucrate îngrijit, din foiţă subţire de argint, fiind aurite la exterior. În partea centrală este redată, în tehnica „au repoussé", imaginea stilizată a unui animal de pradă, arcuit pentru atac. Marginea este ornamentată cu un şir de mici alveole, realizate cu un poanson. La cele patru colţuri, plăcuţele sînt prevăzute cu perforaţii pentru ataşare de banda de ţesătură (fig. 2/24—28).

Un şirag de mărgele din pastă sticloasă opacă de diferite culori, cu suprafaţa netedă sau ajurată, s-a descoperit în M 56. Din M 46 provine o mărgică tubulară din aramă, cu lungimea de 1,0 m şi diametrul de 0,6—0,7 cm (fig. 2/16).

Obiectele de podoabă prezentate mai sus provin în cea mai mare parte din morminte de copii. O altă observaţie, pe care ni se pare util să o consemnă, este că patru din cele mai bogate morminte de copii (26, 27, 28 şi 29) sînt amplasate în şir unul lîngă altul, sugerînd posibilitatea aparteneţei înhumaţilor la aceeaşi familie. Respectiva familie pare să fi aparţinut unei categorii sociale cu posibilităţi materiale ce depăşeau pe acelea ale membrilor de rînd ai comunităţii sătesti de la Trifeşti. În acelaşi şir cu mormintele menţionate se află, de asemenea, şi alte morminte cu inventar funerar mai bogat (23, 24, 33 şi 35), din acesta din urmă provenind diadema din argint aurit.

Pe baza analogiilor cu pieseele similare descoperite atît în spaţiul carpato-dunărean, cît şi în alte regiuni din centrul, estul şi sud-estul Europei, obiectele din componenţa inventarului funerar al mormintelor din necropola de la Tri

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

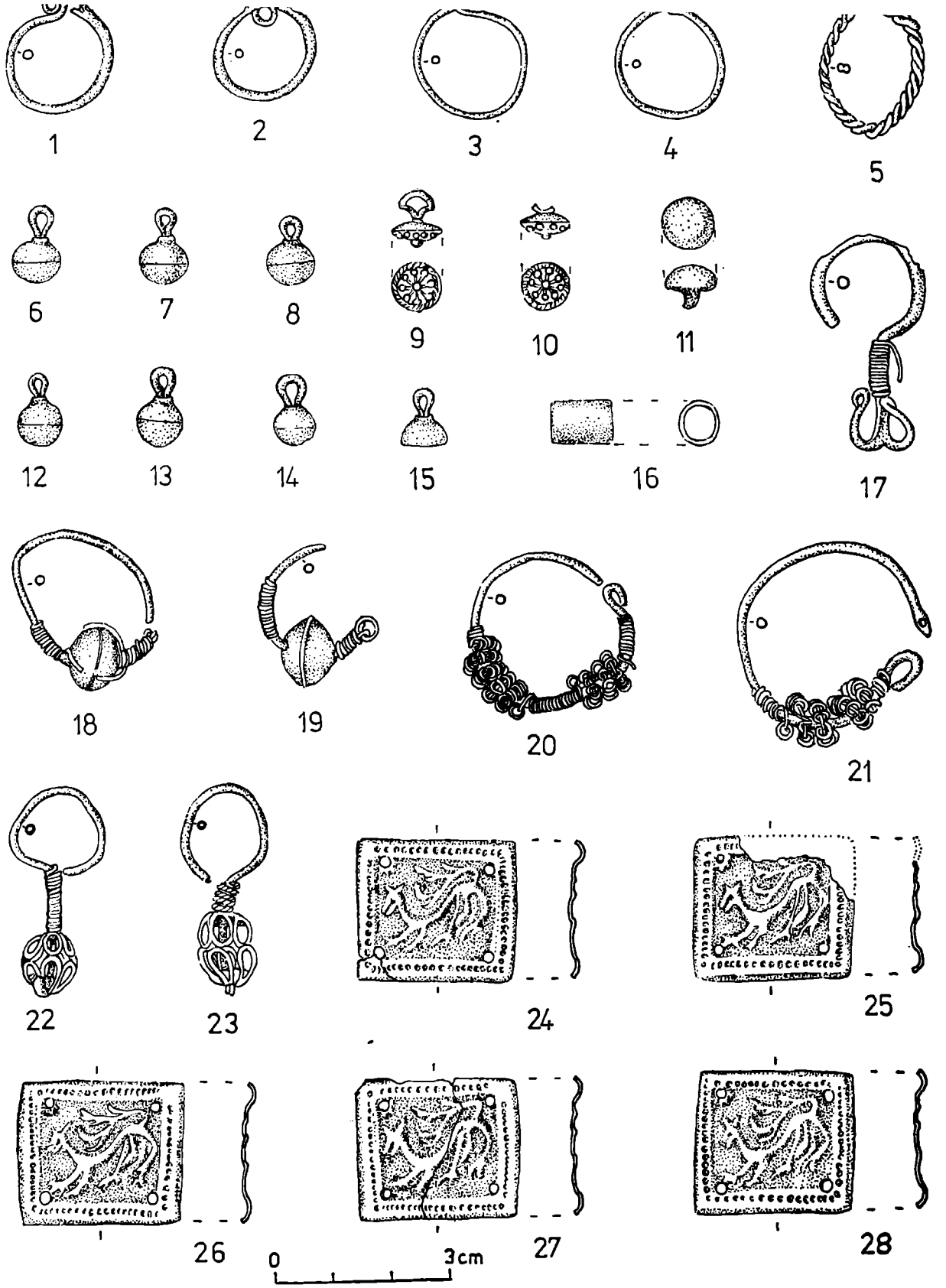

Fig. 2. Trifeşti. Piese din inventarul funerar al mormintelor 27(1, 22), 29(2—4, 20), 28(5, 12, 21), 24(6—8), 41(9—10) 50(11), 23(13—15), 46(16), 49(17, 19), 33(18), 26(23) şi 35(24—28) din necropola medievală din secolul al XIII-lea şi prima jumătate a secolului al XIV-lea: verigi de tîmplă (1—5, 17—23), butoni sferoidali (6—10, 12—15, ţintă deîncălţăminte (11), mărgică tubulară (16) şi plăcuţe de -diademă (24—28) din cupru argintat (1—2, 5—10, 12—23, argint) (3—4), fier (11) şi argint aurit (24—28).

Fig. 2. Trifeşti. Pièces de l'inventaire funéraire des tombeaux 27(1, 22), 29(2—4, 20), 28(5, 12, 21), 24(6—8), 41(9—10) 50(11), 23(13—15), 46(16), 49(17, 19), 33(18), 26(23) şi 35(24—28) de la nécropole médiévale du XIIIe siècle et de la première moitié du XIV siècle: des pendants de tempe (1—5, 17—25),des boutons sphéroïdaux (6—10, 12—15), un clou de semelle (11), une perle tubulaire (16) et des plaquettes de diadème (24—28) en cuivre argenté (1—2, 5—10, 12—23), argent (3—4), fer (11) et vermeil (24—28).

www.e-patrimoniu.ro www.cimec.ro

feşti — şi implicit şi acest complex de cult — se încadrează din punct de vedere cronologic în limitele secolului al XIII-lea şi ale primei jumătăţi a secolului al XIV-lea. Pentru datarea necropolei trebuie avute în vedere şi piesele recuperate prin săpăturile din anul 1959, dintre care mai revelatoare este o jumătate de encolpion din bronz de tip kievian, produs cu puţin timp înainte de mare invazie mongolă [5]. Lipsa monedelor din mormintele identificate la Trifeşti pledează, de asemenea, pentru datarea lor în perioada ce precede ultimul sfert al secolului al XIV-lea, întrucît, după cum s-a constatat, cimitirele posterioare acestei epoci conţin întotdeauna monede, dat fiind că emisiunile făcute începînd cu domnia lui Petru I Muşat au asigurat pe piaţa locală cantităţi băneşti consistente. Menţionăm, totodată, că fragmentele ceramice antrenate în pămîntul din umplutura gropilor sînt caracteristice secolului al XIII-lea şi, eventual, începutului secolului următor, observaţie care vine în sprijinul datării propuse de noi.

După trăsăturile de rit şi inventar funerar, ca şi după caracteristicile antropologice ale scheletelor dezvelite în campania din anul 1959, necropola medievală de la Trifeşti se încadrează în rîndul complexelor funerare aparţinînd populaţiei româneşti. Cele mai apropiate analogii ale sale din toate aceste puncte de vedere se întîlnesc în celelalte necropole din spaţiul est-carpatic datînd din perioada anterioară constituirii statului feudal de-sine-stătător: Izvoare[6], Doina-Girov [7] (jud. Neamţ), Hudum-necropola I[8] (jud. Botoşani) şi Vornicenii Mari [9] (jud. Suceava).

[5] V. Spinei, MemAntiq, 6—8, 1974—1976, p. 141—144.
[6] R. Vulpe, *Izvoare. Săpăturile din 1936—1948*, Bucureşti, 1957, p. 50—54, 325, şi 331.

FOUILLES DE TRIFEŞTI (DÉP. DE IAŞI)

RÉSUMÉ

Au cours de l'année 1981 on a repris les fouilles archéologiques de la nécropole médiévale de Trifeşti (dép. de Iaşi), où en 1959, l'on avai déjà signalé 25 tombeaux du Moyen Âge et quelques-uns de la période hallstattienne. Hormis quelques traces isolées du néolithique (la culture Cucuteni B), l'époque du fer, les IIIe—IVe siècles (la culture Sîntana de Mureş-Tcherniakhov), les XIIIe—XVe et les XVIIIe—XIXe siècles, l'on a découvert 62 tombeaux médiévaux. Ils contenaient 63 inhumés, l'un des tombeaux étant double. Les tombeaux étaient disposés en rangées presque parallèles, sans que cette disposition fût par trop rigoureuse. À deux reprises seulement on a enregistré des superpositions partielles de tombeaux, de sorte qu'on peut donc admettre la relative contemporanéité des inhumations. Les fosses des tombeaux d'adultes étaient plus profondes que celles qui étaient destinées aux enfants.

Tous les inhumés ont été déposés selon le rite funéraire chrétien, c'est-à-dire ayant l'orientation ouest-est, les bras pliés du coude, posés sur la poitrine ou sur l'abdomen. Certaine tombeaux d'enfants font exception à cette position, les bras étant étendus le long du corps. Plus de la moitié du total des inhumés étaient des enfants et des adolescents, ce qui témoigne d'une moyenne d'âge assez réduite.

L'inventaire funéraire est assez pauvre, étant composé de peu de pièces , qui provenaient de divers accessoires vestimentaires (une boucle de ceinture et un petit clou de fer de la semelle) et plusieurs objets de parure (surtout des pendants de tempe et des boutons sphéroïdaux en cuivre argenté et en argent et tout à fait accidentellement des plaquettes de diadème en argent et des perles en pâte de verre ou en cuivre).

La nécropole de Trifeşti date du XIIIe siècle et de la première moitié du XIVe et elle appartient à la population roumaine.

[7] Săpături efectuate de M. Zamoşteanu. Inventarul descoperit se află în colecţia Muzeului de istorie din Piatra Neamţ. Pentru analiza antropologică a scheletelor, cf. O. Necrasov şi D. Botezatu, SCA, 1, 1964, 2, p. 138—155.
[8] V. Spinei şi R. Popovici-Baltă, în *Din trecutul judeţului Botoşani*, Botoşani, 1974, p. 115—134.
[9] M. D. Matei şi Em. I. Emandi, SCIVA, 31, 1980, 4, p. 585—597.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Tezaurul monetar de la Netezi (Jud. Neamţ)

LIA BĂTRÎNA şi ADRIAN BĂTRÎNA

La o distanţă de 180 m spre răsărit de capela reşedinţei feudale de la Netezi, interceptată şi cercetată în cursul anilor 1979—1980, în cursul lucrărilor agricole de la începutul lunii iulie a anului 1981, săteanul Arseni Vasile descoperă un număr de 16 dinari ungureşti, aduşi la suprafaţa arăturii de lama plugului. Aflîndu-se în zonă în ziua respectivă, cu scopul de a constata starea de conservare a vestigiilor surprinse în anii anteriori, am luat cunoştinţă imediat de apariţia acestor monede şi am procedat meîntîrziat la efectuarea unui sondaj de salvare. Rezultatul a fost pe măsura aşteptărilor, în final putînd fi recuperat de pe suprafaţa de circa 400 m² un număr de 514 monede de diferite proveniențe, emisiuni şi tipuri, toate din argint.

Componenţa tezaurului pe emitenţi este următoarea:

1. *Regatul maghiar* este reprezentat prin 432 de dinari dintre care 320 au fost emişi de Matei Corvin (1458—1490) iar 112 de Vladislav al II-lea (1490—1516). Dinarii sînt de tipul „Patrona Hungariae", în care Madona apare redată cu văl, cu coroană sau cu coroană şi nimb, în diferite variante.

2. *Regatul Poloniei* este prezent în tezaur cu 43 de tripli groşi, emisiuni de la Sigismund al II-lea (1548—1572) — 3 exemplare, Ştefan Bathory (1575 — 1586) — 9 exemplare şi Sigismund al III-lea Vassa (1587—1632) — 31 exemplare, destinate atît Poloniei cît şi teritoriilor anexate acesteia, Lituania şi Riga.

3. *Imperiul Otoman* îi aparţin 19 aspri ce pot fi datați în totalitate în secolul al XVI-lea, ultiml din punct de vedere cronologic fiind o emisiune din 1595 a sultanului Mahomed al III-lea (1595—1603).

4. Am lăsat la urmă menţionarea celor 20 *de taleri* ce intregesc tezaurul nostru, piese ce constituie în secolele XVI—XVII unele dintre cele mai puternice monede ale Europei, cu largă putere de circulaţie datorită atît valorii lor, a calităţii superioare a argintului (888,89‰) cît şi calităţii lor artistice. Primele monede de tipul talerilor apar în Europa în jurul anilor 1484—1486 ca urmare a activităţii monetare a arhiducelui Sigismund de Thal al Tirolului. Prima reglementare imperială cu privire la emisiunile monetare ale Imperiului romano-german datează din 1524, dar cu toate încercările autorităţii imperiale de a

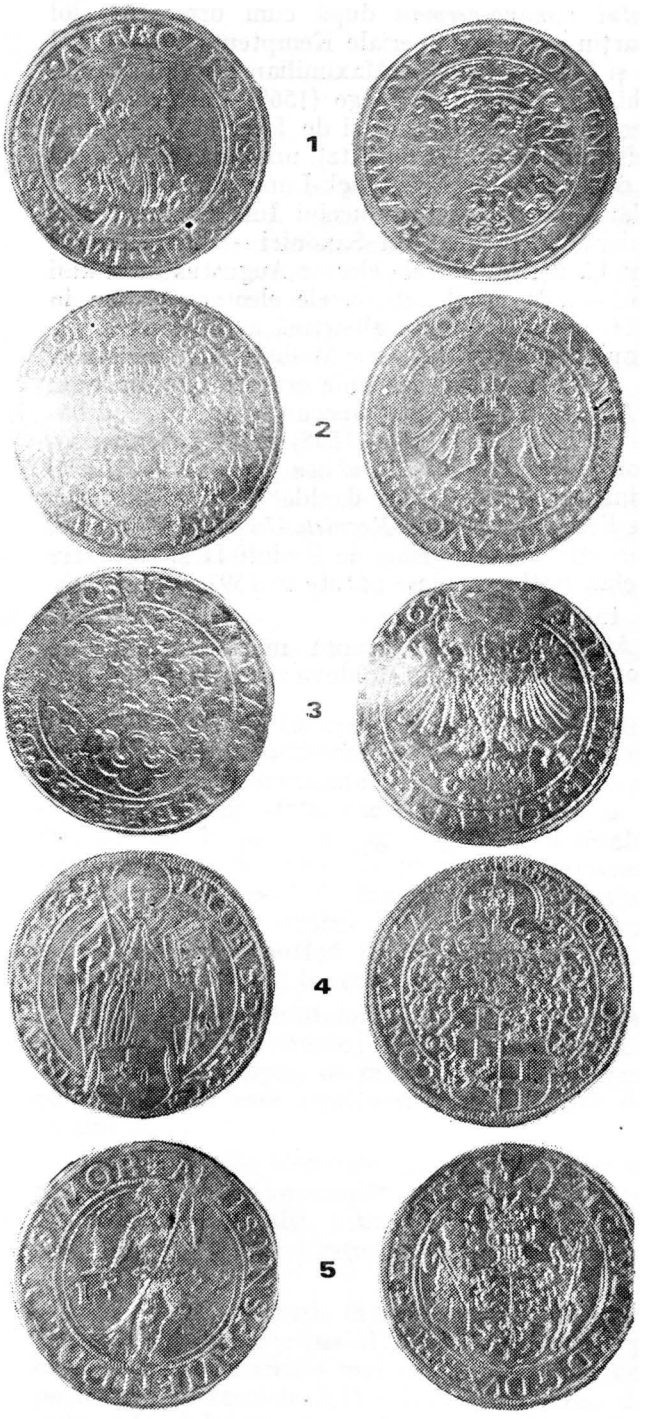

Fig. 1. Netezi. Des thalers du trésor : 1 la ville impériale Kempten (1547); 2 la ville impériale Colonia (1568); 3 l'archévéché de Liège, l'archevêque Gérard von Groesbek (1569); 4 l'archevéché de Trier, l'archevêque Iacobus III de Eltz (1572); 5 le duché de Brunswick Lunebourg — le duc Iulius (1579).

Fig. 1. Netezi. Taleri din tezaur: 1 oraşul imperial Kempten (1547); 2 oraşul imperial Colonia (1568); 3 arhiepiscopatul de Liège-Gerard von Groesbeck (1569); 4 arhiepiscopatul de Trier- Iacob III de Eltz (1572); 5 ducatul de Brunswick Lunebourg- ducele Iulius (1579).

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Impune o ordine şi o unificare a sistemului monetar, fiecare stat, oraş imperial sau arhiepiscopat va continua să bată monedă după propriile sale reglementări.

Dintre cei 20 de taleri conţinuţi de tezaurul nostru, un număr de 16 sînt *emisiuni ale Imperiului romano-german* după cum urmează: doi aparţin oraşelor imperiale Kempten (1547—Carol V) şi Colonia (1568 — Maximilian II), doi aparţin arhiepiscopatelor de Liège (1569 — arhiepiscopul Gerard von Groesbeck) şi de Trier (1572 — arhiepiscopul Iacob III de Eltz), unul este o emisiune a ducatului de Brunswick-Lunebourg din 1579 aflat sub conducerea ducelui Iulius, iar 11 sînt emisiuni ale ducatului Saxoniei — dintre care 9 sînt bătuţi sub ducele elector Augustus între anii 1565—1581, unul sub ducele elector Cristian în 1584, ambii din linia albertină a dinastiei şi ultimul sub ducii Frederic Wilhelm I şi Iohannes, în 1589, ce provin din linia ernestină a dinastiei.

Regatul Spaniei este prezent printr-un scud bătut de Philip II (1556—1598) în 1570 pentru senioria de Utrecht; *Republica Provinciilor Unite* printr-un arends-(rijks) daalder bătut de provincia Frizia în 1584; iar *Regatele Ungariei* şi *Poloniei* prin cîte un taler emis de Rudolf II şi respectiv Ştefan Bathory, piese bătute în 1592 şi, respectiv în 1585.

Atrăgînd atenţia asupra marii varietăţi de monede ce circulau în Moldova veacului al XVI-lea, una dintre dovezi constituind-o însăşi componenţa tezaurului de la Netezi, nu putem omite aspectele legate de valoarea apreciabilă pe care o reprezenta acesta din punct de vedere economic. Dar acestea urmează a fi discutate într-un cadru mai larg, odată cu prelucrarea sistematică a tezaurului.

Cît priveşte data îngropării tezaurului ea este ulterioară anului 1595 căruia îi aparţine cea mai recentă emisiune monetară.

LE TRÉSOR MONÉTAIRE DE NETEZI, DÉP. DE NEAMT

RÉSUMÉ

A une distance de 180 m vers l'est de la chapelle de la résidence féodale du village de Netezi découverte et étudiée pendant les années 1979—1980, au mois de juillet 1981 on a découvert un trésor monétaire composé de 514 monnaies d'argent. Le trésor est formé par: 432 dinars émis sous le règne de Matei Corvin (320 pièces) et de Vladislav II (112 pièces), 43 triples gros emis par Sigismund II (3 pièces) Ştefan Bathory (9 pièces) et Sigismund III Vassa (31 pièces); 19 aspres émis par l'Empire Ottoman au XVIe s., 20 écus émis par l'Empire romano-allemand (16 pièces), le rayaume d'Espagne (1p), la République des Provinces Unies (1p.) l'Hongrie (1 p.) et la Pologne (1 p.).

La dernière émission monétaire du trésor appartenant à l'année 1596, on peut conclure qu'il ait été enfoui ultérieurement à cette date.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Ansamblul reşedinţei feudale de la Giuleşti (Jud. Suceava)

LIA BĂTRÎNA, ADRIAN BĂTRÎNA, ION VĂTĂMANU şi ŞTEFAN SCORŢANU

În primăvara anului 1981, în cursul unor cercetări de suprafaţă efectuate de-a lungul Văii Moldovei [1], la limita dintre satele Orţăşti (com. Brusturi-Drăgăneşti, jud. Neamţ) şi Giuleşti (com. Boroaia, jud. Suceava), în punctul denumit „La temelie" au fost observate resturi de moloz, piatră şi cărămidă precum şi traseul unor şanţuri rezultate din acţiunea de recuperare a unor materiale de construcţie de felul celor amintite. Din acelaşi loc au fost recoltate unele fragmente ceramice databile în secolele XIV—XV. La 250 m spre nord-vest de acest punct, pe terenul satului Giuleşti, localnicii ne-a semnalat existenţa unor fundaţii de piatră din care materialul a fost scos cu circa 25 de ani în urmă. Toate aceste vestigii sugerau imaginea unui complex de tipul reşedinţelor feudale, motiv pentru care în cursul lunii iulie au început primele cercetări sistematice [2].

În mod convenţional, punctul cunoscut sub, numele „La temelie" a fost denumit sectorul A iar celălalt, aflat la 250 m spre nord-vest, sectorul B. Primele două secţiuni (S_1 şi S_2) din *sectorul A* au fost orientate pe direcţia nord-sud şi respectiv est-vest şi dispuse astfel încît să poată intercepta şi preciza limitele construcţiei. Elementele de plan, alături de gropile de morminte descoperite, au confirmat existenţa urmelor unui lăcaş de cult a cărei zidărie se păstrează, în cea mai mare parte, doar la nivel de fundaţie. Fundaţiile, ca şi cele cîteva porţiuni de elevaţie păstrate, sînt realizate din piatră de carieră, şi în mai mică măsură de rîu, legată cu mortar de bună calitate. Cărămida este şi ea prezentă, rosturile sale putînd fi precizate în funcţie de dimensiuni sau locul de descoperire.

Urmărind succesiunea depunerilor arheologice, observăm că solul viu, reprezentat de argila galbenă, este suprapus de humusul medieval în care sînt prezente fragmente ceramice caracteristice celei de a doua jumătăţi asecolului al XIV-lea. De la faţa acestui nivel se taie şanţurile de fundaţie ale edificiului. Nivelul de construcţie, reprezentat de un strat de mortar şi aşchii de piatră, este suprapus de un pămînt castaniu, cu pigmenţi de mortar şi argilă, depus de constructori. Urmează un strat consistent de cărbune, prezent în întreaga suprafaţă a interiorului, aparţinînd unei pardoseli din lemn distrusă de un incendiu ce afectează construcţia în ansamblul său. Un nou nivel de umplutură, constînd din alternanţa unor straturi de argilă galbenă, vineţie şi nisip, suprapus de o pardoseală din cărămizi, marchează o importantă acţiune de refacere şi intrarea într-o nouă fază de funcţionare a edificiului. În sfîrşit, mai multe straturi de moloz şi resturi de materiale de construcţie, tăiate de gropile demantelatorilor, ilustrează dezafectarea bisericii.

Lăcaşul de cult vădeşte un program spaţial dictat de necesităţile cultului ortodox fiind alcătuit din altar, iconostas, naos şi pronaos (fig. 1 şi 2).

Necropola, ce a funcţionat în interiorul ultimelor două compartimente amintite, conţine un număr de 22 de morminte, dintre care 14 ocupă o parte din suprafaţa naosului iar restul de 8 sînt dispuse în pronaos (fig. 1 şi 2). Din totalul de morminte, un număr de 20, deci majoritatea, aparţin primei epoci de funcţionare a lăcaşului, fiind căpăcuite de stratul de cărbune. Doar două taie acest strat, putînd fi astfel atribuite celei de a doua etape de funcţionare a bisericii.

Majoritatea mormintelor — şi anume 19 —sînt practicate în gropi simple; în două cazuri acestea sînt placate cu lespezi de piatră şi într-un singur caz mormîntul este reprezentat de o criptă de cărămidă.

Din observaţiile efectuate asupra scheletelor se poate aprecia că un număr de 8 morminte au aparţinut unor adulţi, 5 unor tineri-adolescenţi, iar 9 unor copii cu vîrste ce variază între 2 şi 9 ani.

Ceea ce atrage atenţia în mod special sînt unele practici legate de ritualul de înmormîntare şi care au fost remarcate mai rar în Moldova, cel puţin pentru secolele XIV—XV. Este vorba de arderea fundului gropii sau de prezenţa cărbunilor în zona capului, pe piept şi abdomen, doar pe abdomen sau în zona picioarelor înhumaţilor. Într-un singur caz, oase provenind din bucăţi de carne de pasăre însoţesc cărbunii aflaţi în zona picioarelor. În sfîrşit, ritualul este complet adeseori prin spargerea unor vase ceramice şi arun-

[1] La cercetările de suprafaţă au participat G. Dumitroaia, I. Vătămanu şi A. Bătrîna.

[2] Cercetările s-au desfăşurat într-o primă etapă — cea a săpăturilor din sectorul A — prin colaborarea dintre Muzeul Naţional de Istorie al R.S.R. şi Complexul Muzeal Neamţ, la care s-a adăugat pe parcurs — atunci cînd a fost investigat sectorul B — şi Muzeul judeţean Suceava.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

carea fragmentelor în groapă în timpul umplerii acesteia.

Inventarul conținut de cele 22 de morminte este modest, realitate lesne de înțeles dacă se are în vedere epoca în care s-au efectuat înmormîntările. Se remarcă absența pieselor de podoabă, putînd fi menționate doar accesoriile vestimentare constînd din 3 și 4 năsturași globulari din argint sau cîteva fragmente din broderie din

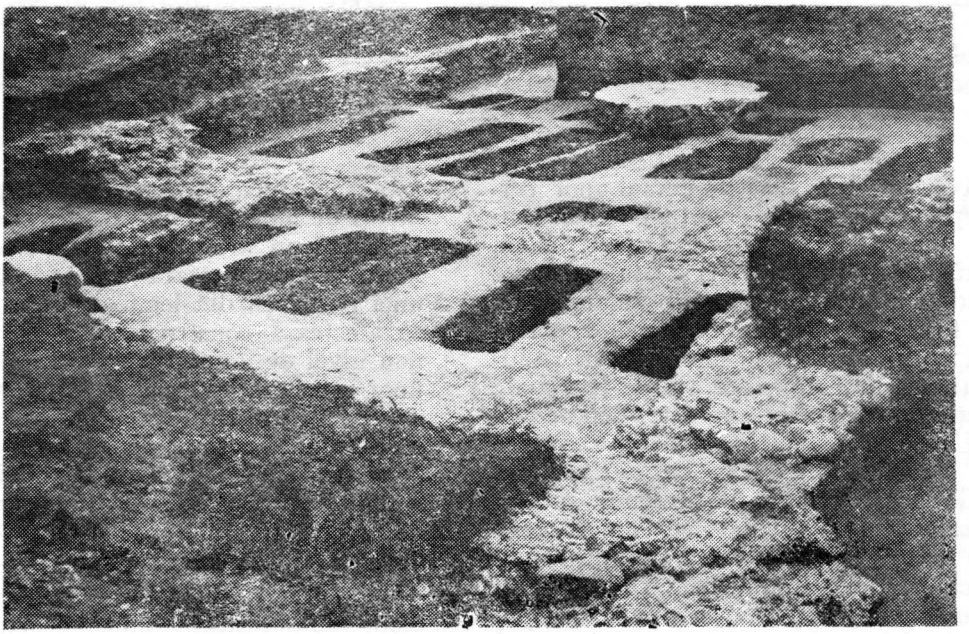

Fig. 1. Capela feudală de la Giulești (jud. Suceava). Vedere dinspre colțul de sud-est a pronaosului.

Fig. 1. La chapelle féodale de Giulești (dép. de Suceava). Vue du coin de sud-ouest du pronaos.

Fig. 2. Capela feudală de la Giulești (jud. Suceava). Vedere dinspre partea de răsărit a altarului.

Fig. 2. La chapelle féodale de Giulești (dép. de Suceava). Vue du coin d'est de l'autel.

fir de argint provenind de la gulerele și manșetele unor veșminte. La acestea se adaugă doar două monede, dintre care una este un gros emis de Alexandru cel Bun, aparținînd primei etape de funcționare a bisericii, iar cealaltă un dinar emis de Matiaș II în 1613 și aflat într-un mormînt ce ține de cea de a doua etapă de funcționare a edificiului.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Arhitectura și decorația monumentului pot fi deslușite din dispoziția planimetrică și elementele de piatră profilată, cărămizile sau fragmentele de tencuială descoperite în umplutură. Planul este limpede, compartimentarea în altar, naos și pronaos pledînd pentru apartenența lăcașului la cultul ortodox. Altarul prezintă o absidă poligonală (Fig. 2), flancată de contraforturi, și este despărțit

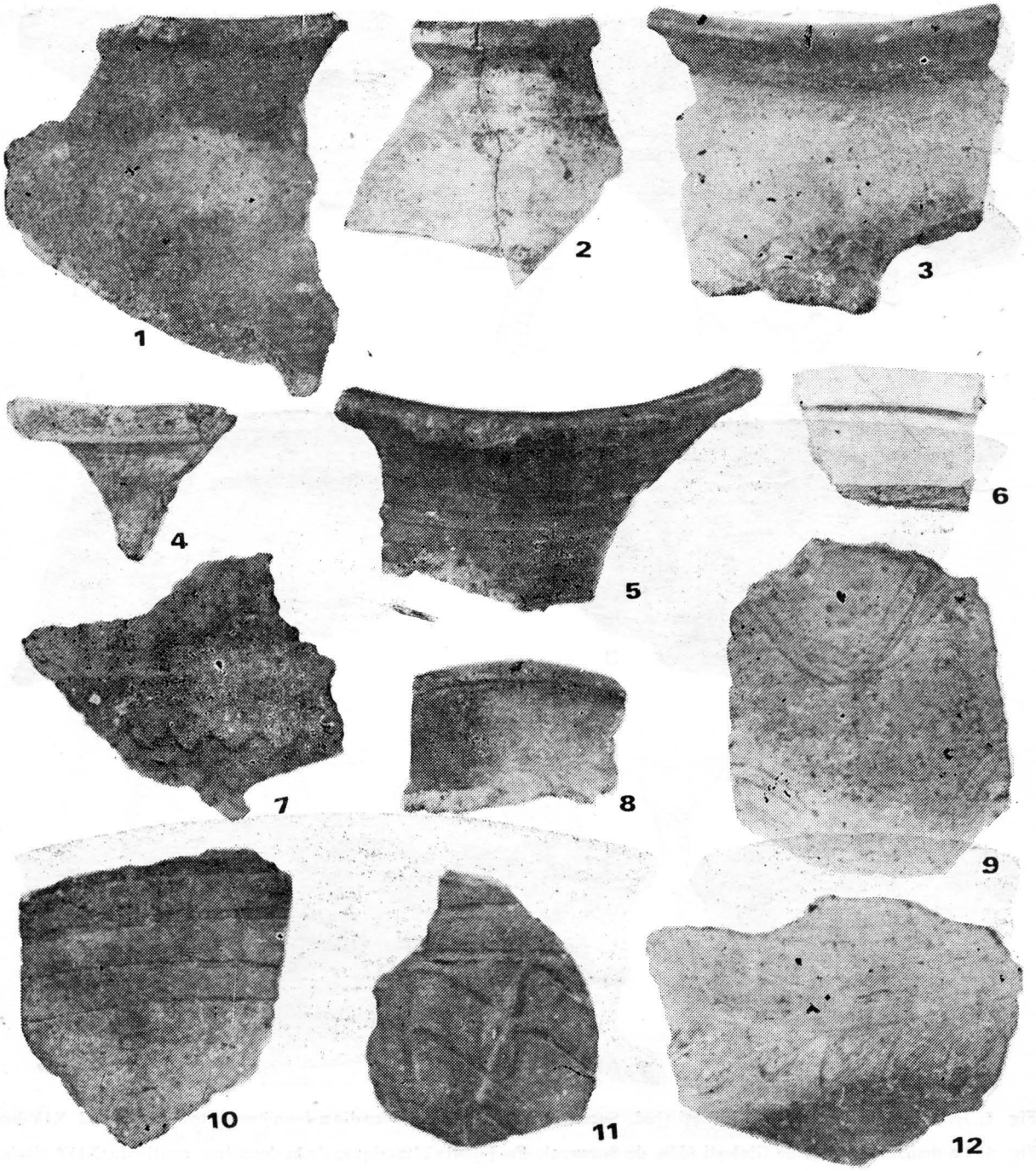

Fig. 3. Le demeure féodale de Giulești (dép. de Suceava). Fragments céramiques de la fin du XIIIe et de la première moitié du XIVe siècle.

Fig. 3. Reședința feudală de la Giulești (jud. Suceava). Fragmente ceramice de la sfîrșitul secolului al XIII-lea și prima jumătate a celui de al XIV-lea.

de naos printr-un iconostas de zid străpuns de două goluri. Naosul, de plan pătrat, dispune în suprafața sa de un stîlp central și este flancat la nord și sud de contraforturi (fig. 1). Legătura cu un pronaos îngust se realiza printr-o ușă amplasată în axul longitudinal.

Amenajările ce țin de nivelul de călcare sînt reprezentate la interior, într-o primă fază de o

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

duşumea din scînduri groase, înlocuită după intendiu de o pardoseală realizată de cărămizi pătrate. La exterior a fost organizat un trotuar din direcţia de rîu.

Trecînd la elementele de finisaj, trebuie arătat că cele cîteva porţiuni de elevaţie păstrate nu au conţinut decît o tencuială zugrăvită în alb. Numeroase fragmente din această tencuială simplă

Fig. 4. Reşedinţa feudală de la Giuleşti (jud. Suceava) Fragmente ceramice din a doua jumătate a secolului al XIV-lea.

Fig. 4. La demeure féodale de Giuleşti (dép. de Suceava). Fragments céramiques de la deuxième moitié du XIVe siècle.

s-au descoperit şi în molozuri. La acestea se adaugă, însă, cîteva fragmente de tencuială pictată aflate în jumătatea de răsărit a naosului.

În sectorul B, acolo unde bănuiam a se afla vestigiile reşedinţei feudale, au fost practicat 8 secţiuni, într-o suprafaţă cu aria de 3 500 m^2. Cele mai vechi urme de vieţuire sînt reprezentate aici de cîteva gropi de mici dimensiuni ce au conţinut în umplutura lor bucăţi de chirpici şi fragmente ceramice databile la finele secolului al XIII-lea şi în prima jumătate a celui de al XIV-lea (fig. 3). Aceste complexe sînt suprapuse de un strat de argilă galbenă, uniform repartizat, rezultat din săparea şanţurilor de fundaţie a unor elemente de zidărie. Din acestea, însă, nu ne-au parvenit decît gropile lor golite complet de conţinut, cu numai 25 de ani în urmă, şi umplute apoi cu pămînt, moloz, piatră şi cărămidă. Fac-

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

tura mortarului și a cărămizilor, asemănătoare întru totul cu cea întîlnită la zidăria bisericii, atestă unul și același moment constructiv. Dimensiunile și perimetrul șanțurilor de fundație ne permit să reconstituim planul unor picioare de zidărie rectangulare dintre care două se adîncesc cu 1,80 m față de nivelul de construcție medieval iar cel de al treilea cu numai 0,20 m. Deși urmele fostelor elemente de zidărie sînt greu de explicat în actualul stadiu al cercetărilor, datorită și faptului că sînt orientate și fundate diferit, unele precizări se pot face încă de pe acum. Dacă avem

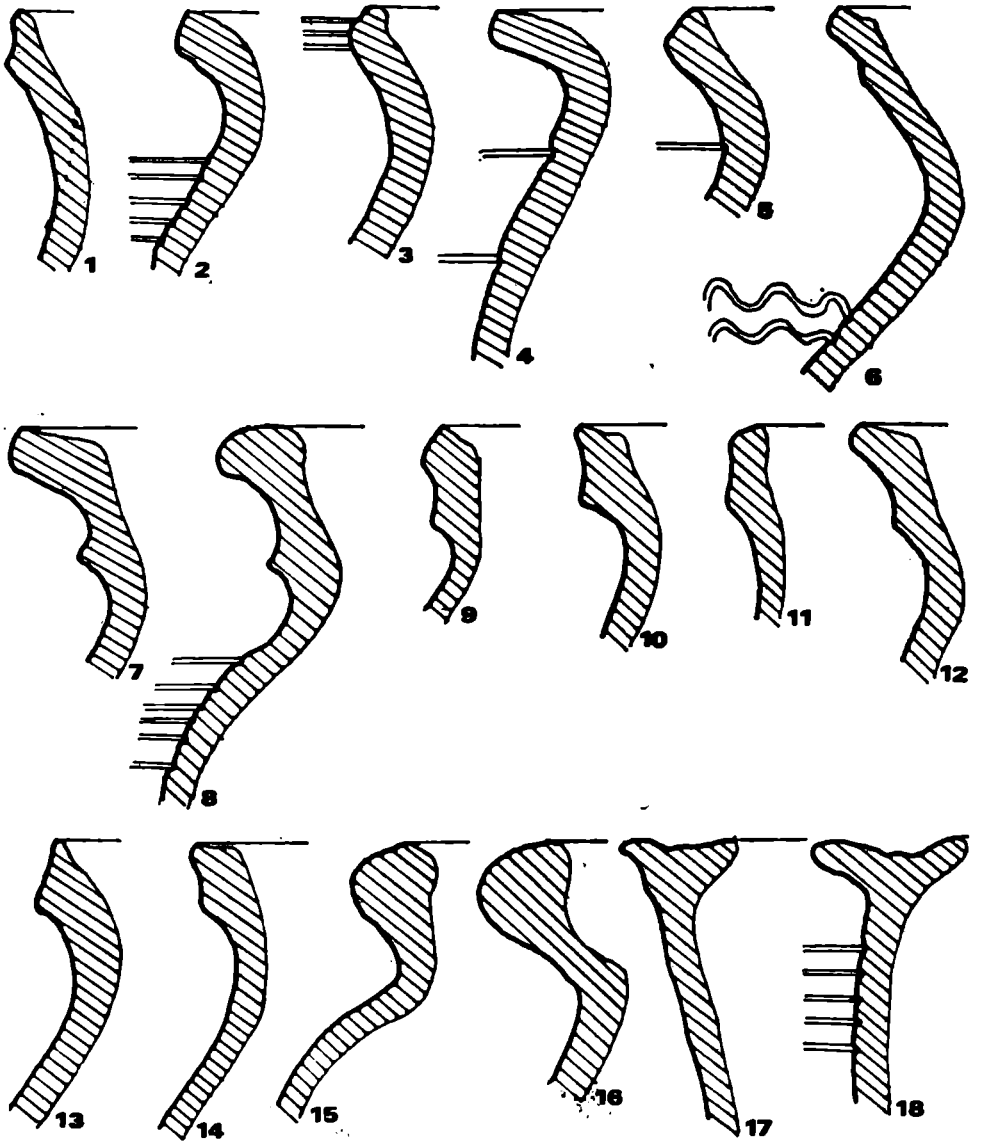

Fig. 5. Reședința feudală de la Giulești (jud. Suceava). Profile de vase: 1—6 de la sfîrșitul secolului al XIII-lea și prima jumătate a secolului al XIV-lea; 7—12 din a doua jumătate a secolului al XIV-lea; 13—18 din prima jumătate a secolului al XV-lea.

Fig. 5. La demeure féodale de Giulești (dép. de Suceava). profils de rebords de poterie 1—6 de la fin du XIIIe et première moitié du XIVe ss; 7—12 de la deuxième moitié du XIVe siècle; 13—18 de la première moitié du XVe siècle.

în vedere că toate trei se fundează de la fața aceluiași nivel de construcție, că au fost realizate din aceleași materiale — piatră și cărămidă legate cu mortar și din lemn — și că au funcționat același interval de timp pînă la distrugerea lor de un puternic incendiu, putem aprecia că ele reprezintă elemente ale unui sistem ce permitea accesul în cuprinsul reședinței feudale.

În sfîrșit, rosturile și datarea ansamblului descoperit pot fi deslușite mai bine dacă se au în vedere materialele arheologice aflate în nivelul de viețuire anterior incendiului. Este vorba, în primul rînd, de materialul ceramic care, tipologic, aparține sfîrșitului de secol al XIV-lea (fig. 4 și 5/7—12) și primei jumătăți a celui de al XV-lea (fig. 5/13—18), realitate ce ni se pare deosebit de importantă în precizarea momentului incen-

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

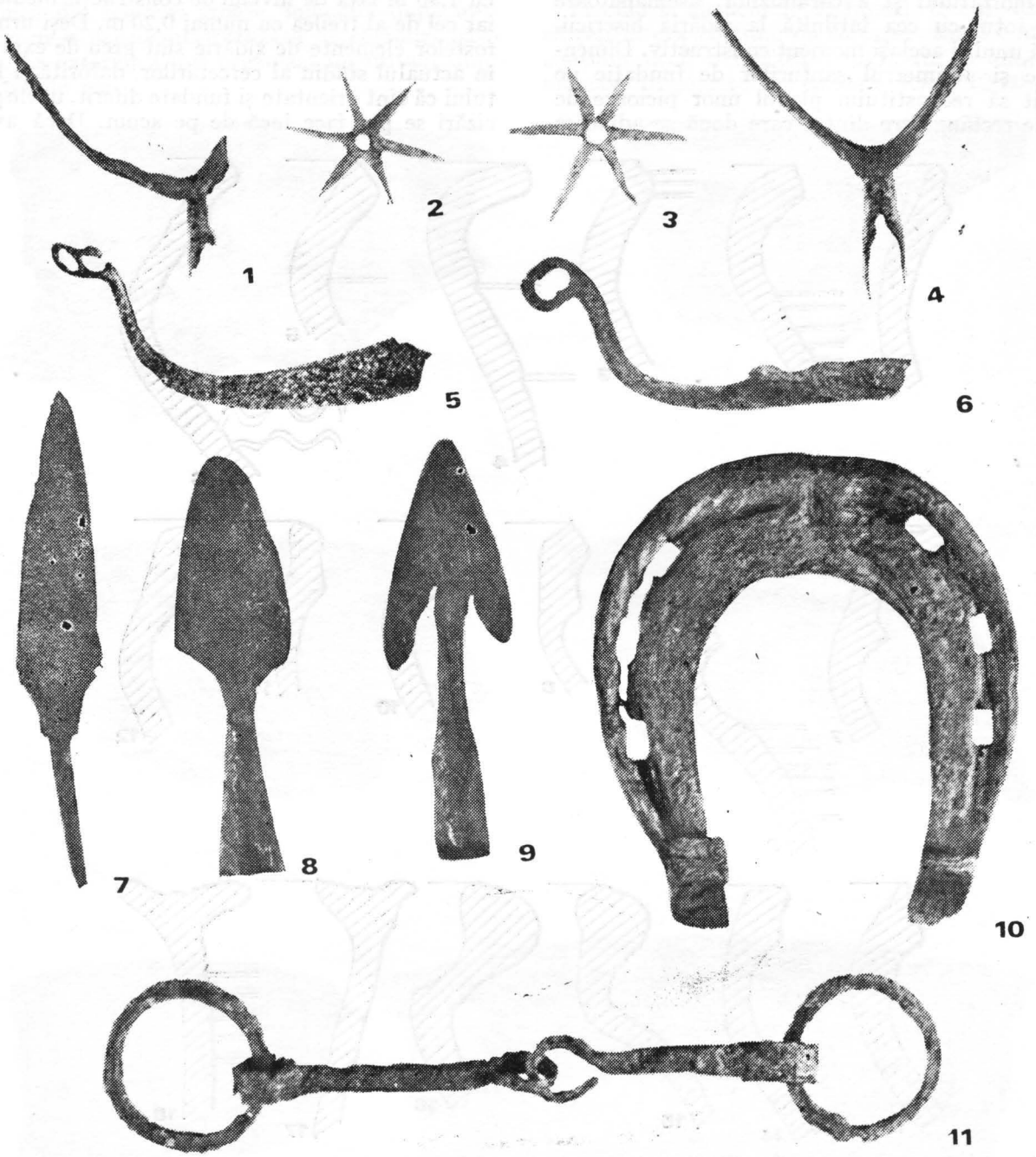

Fig. 6. Reședința feudală de la Giulești (jud. Suceava) 1—6 , 10—11 piese de harnașament și echipament militar; 7—9 arme.

Fig. 6. La demeure féodale de Giulești (dép. de Suceava). 1—6, 10—11, pièces de harnachement et pièces de fourniment militaire; 7—9 armes.

dierii ansamblului. Deosebit de prețioase sînt și cele două monede descoperite în nivelul de viețuire amintit, dintre care una este emisă de Ludovic cel Mare pentru Polonia, între 1370—1382 iar cealaltă face parte din primele emisiuni monetare ale Moldovei datorate lui Petru I. Nu mai puțin importante sînt piesele de harnașament reprezentate de verigi circulare, catarame rectangulare sau ovale, zăbale și potcoave, cel de echipament militar de felul pintenilor cu rozetă sau vîrfurile îndoite de săgeți (fig. 6). La toare acestea se adaugă uneletele și obiectele de uz casnic precum lamele de cuțit, împungătoarele de fier și os, secera, foarfeca, ostia și un sfeșnic, alături de piesele de feronerie de felul lanțului și verigii de ușă, a țițînei și a lacătului (fig. 7). În același context a fost descoperit și un nasture de aramă aurită.

Toate vestigiile descoperite la Giulești sugerează imaginea, chiar dacă deocamdată numai par-

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

țială, a unei reședințe ce a cunoscut un înalt nivel de viață feudală. Datarea ambelor componente ale sale — capela și curtea — credem că poate fi făcută în a doua jumătate a secolului al XIV-lea, cel mai tîrziu în vremea lui Petru I, așa după cum incendiul ce lasă o puternică amprentă pare a fi avut loc la mijlocul secolului al XV-lea. Dacă în sectorul A capela cunoaște o acțiune de refa-

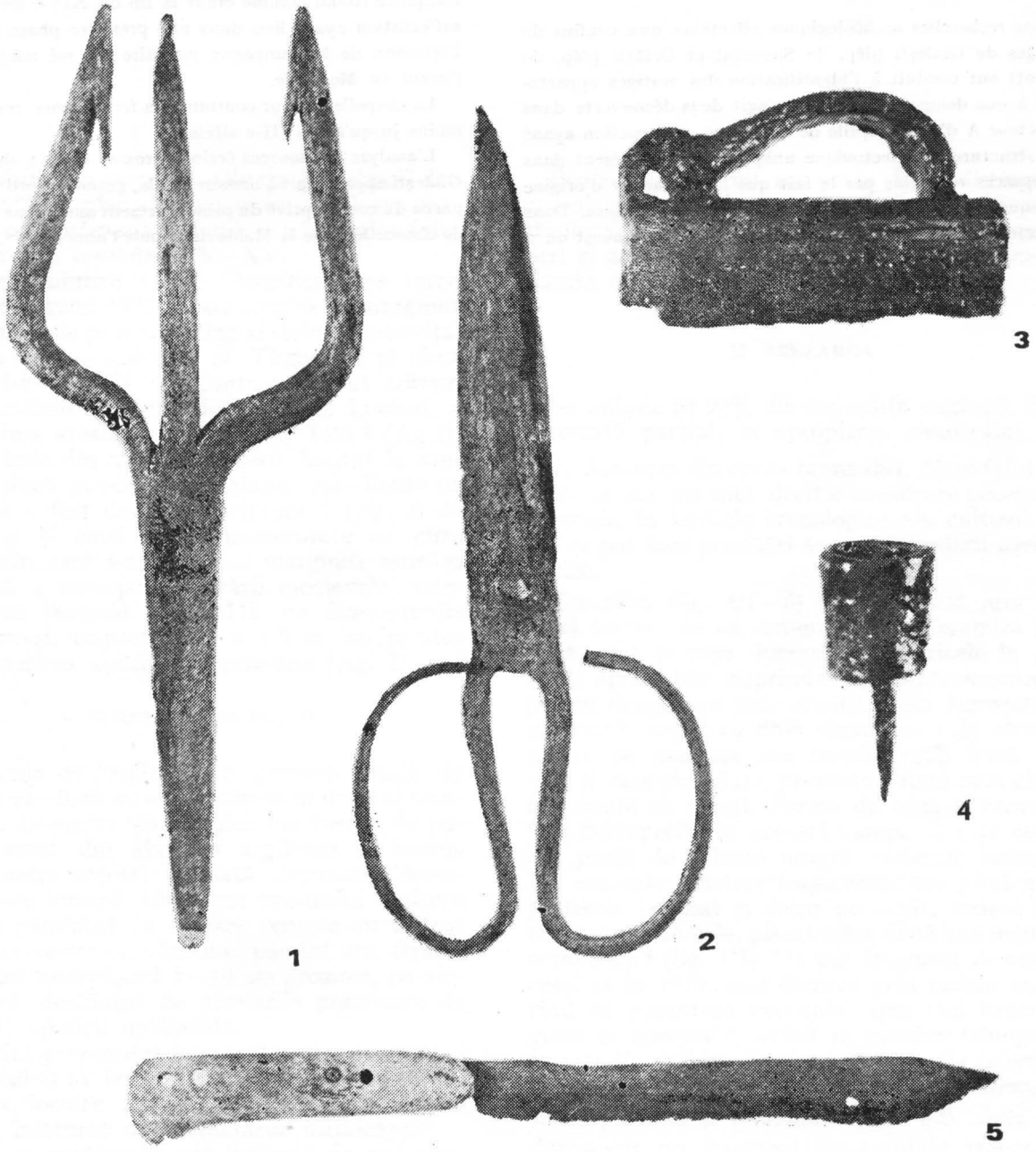

Fig. 7. Reședința feudală de la Giulești (jud. Suceava). Unelte și obiecte de uz casnic.
Fig. 7. La demeure féodale de Giulești (dép. de Suceava). Outils et objets d'usage courant.

cere și o continuare a existenței sale cel puțin pînă în secolul al XVII-lea, în sectorul B, ocupat de reședința feudală, nu a fost descoperit încă nici un nivel de refacere și nici un material arheologic care să ateste reluarea vieții exact în același loc.

Chiar dacă cercetările de la Giulești sînt abia la începuturile lor, izvoarele arheologice cît și cele scrise concură la identificarea reședinței feudale descoperite cu cea a marelui feudal Giulea, pomenit în sfatul domnesc în cea de a doua jumătate a secolului al XIV-lea [3].

[3] *DRH, A*, Moldova, I, București, doc. 1, p. 1—2; Mihai Costăchescu, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, II, Iași, 1932, doc. 162, p. 602.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

L'ENSEMBLE DE LA DEMEURE FÉODALE DE GIULEŞTI, DÉP. DE SUCEAVA

RÉSUMÉ

Les recherches archéologiques effectuées aux confins de villages de Giuleşti (dép. de Suceava) et Ortăşti (dép. de Neamţ) ont conduit à l'identification des vestiges appartenant à une demeure féodale. Il s'agit de la découverte dans le secteur A d'une chapelle de cour, une construction ayant une structure architectonique unique jusqu' à présent dans les espaces roumains par le fait que les éléments d'origine gothique son adaptés aux nécessités du culte ortodoxe. Dans le secteur B qui se trouve à environ 250 m nord-ouest on a découvert des fondations en briques qui peuvent être liée à la cour proprement dite.

Sur la base des matériaux archéologiques découverts — monnaies, céramique, pièces de harnachement et d'utilité ménagère — on peut établir la date de la construction de ce complexe féodal comme étant la fin du XIV-e siècle, sa désaffectation ayant lieu dans une premiere phase en 1467 à l'occasion de la campagne militaire du roi magyar Matei Corvin en Moldavie.

La chapelle de cour continuera a fonctionner, restaurée, au moins jusqu'au XVII-e siècle.

L'analyse des sources écrites prouve que la demeure de Giuleşti appartenait à messire Giula, grand boyard qui fasait partie du conseil privé du prince, présent aussi dans les papiers de chancellerie de la Moldavie depuis l'année 1384.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Cercetări arheologice la Dumbrava, com. Ulmi, jud. Dîmbovița

PETRE DIACONESCU, GABRIEL MIHĂESCU

Cercetările din punctul „Obreja-Jghiaburi" fac parte dintr-un plan de mai mare amploare, cuprinzînd cunoașterea aprofundată a hinterlandului Tîrgoviștei în secolele XIV—XV.

Silișteа amintită a fost identificată pe teren la sfîrșitul anului 1979 și este situată pe marginea terasei înalte de pe malul stîng al rîului Dîmbovița, la 7 km vest — sud-vest de Tîrgoviște și circa 1 km sud-est de DN 72.[1] Dintr-u început arătăm că am atribuit această siliște satului Lucieni, a cărui primă atestare datează din 1451 [2] (*fig.* 1).

Cercetările din anul 1981 s-au limitat la sondarea a două puncte ale stațiunii: spre limita de nord-vest a fost deschisă secțiunea I (*fig.* 3) de 46 × 1 m și cinci casete numerotate cu cifre arabe, prin care s-a delimitat marginea estică și sud-estică a necropolei așezării medievale; celelalte două secțiuni, II și III, cu dimensiunile 28 × 1 m și, respectiv, 14 × 1,5 m, au condus la descoperirea așezării propriu-zise (*fig.* 2).

I. STRATIGRAFIA (fig. 2)

Nivelurile de locuire au o grosime totală de numai 0,40—0,60 m, adîncindu-se în dreptul complexelor. Deasupra pămîntului viu roșcat de pădure, format din aluviuni argiloase și humus antic vinețiu roșcat, urmează depunerea corespunzătoare locuirii din epoca bronzului (cultura Tei). În pămîntul de culoare cenușie au apărut fragmente ceramice, cărbune, pămînt ars, stratul de cultură nedepășind 5—10 cm grosime, pe alocuri fiind desființat de nivelările practicate de locuitorii așezării medievale.

Deși sînt prezente și fragmente ceramice datînd din secolul al IV-lea e.n., nu s-a putut distinge un nivel de locuire aparte, acesta fiind probabil complet înlăturat de amenajările ulterioare.

Așezarea medievală este indicată de trei straturi succesive de locuire, dintre care primele două se întind pe toată suprafața cercetată și se plasează cronologic în secolul al XIV-lea și, respectiv sfîrșitul acelui secol și începutul celui următor. Ultimul nivel din secolul al XV-lea, s-a sesizat numai în interiorul așezării, spre nord-est, el delimitînd și cimitirul la nord-est.

Pentru cimitir, nu se poate încă distinge o cronologie certă, dar putem presupune, în acest stadiu al cercetărilor, pe baza rarelor suprapuneri și a materialelor ceramice, că a avut aceeași durată cu așezarea pe care o deservea.

II. AȘEZAREA

Se întinde pe 90% din suprafața stațiunii, fiind cercetată parțial, în apropierea cimitirului.

1. Așezarea din epoca bronzului. Materialul sărăcăcios nu permite decît o încadrare generală a acestuia, în limitele cronologice ale culturii Tei Nu se pot face precizări asupra întinderii așezări antice.

Ceramica (fig. 4/1—6) este prezentă prin cele două forme, de uz comun și fină. Ceramica grosieră, arsă la roșu, lucrată cu pietricele în cantități apreciabile, cuprinde vase-sac tronconice cu pereții drepți sau ușor arcuiți, buza îngroșată în exterior [3], avînd ca unic decor un brîu alveolar plasat pe margine sau imediat sub buză (fig. 4/2) și vase globulare, prezente numai prin cîteva fragmente de pereți. Forma de bază a ceramicii fine descoperită în această campanie este ceașca din pastă de culoare neagră, puternic lustruită. Un exemplar păstrat fragmentar are gîtul înalt, pîntecele bombat și decor pe umăr, format dintr-un șir de alveole, plasat între două linii incizate, orizontale [4] (fig. 4/3). Un mic fragment de ceașcă, recoltat în 1979, este decorat prin incizie cu un rînd de paranteze verticale, apoi trei benzi înguste și apropiate, avînd în interior triunghiuri trasate fin și des, orientate cu vîrfurile lateral și, în sfîrșit, trei șiruri de alveole mult alungite, toate paralele și orizontale (fig. 4/5). S-au mai descoperit un fragment de greutate tronconică perforată, o așchie din silex castaniu, urme de pămînt ars și chirpici. Am putea încadra, preliminar, acest nivel Tei spre fazele mijlocii ale culturii.

2. Așezarea din secolul al IV-lea e.n. Remarcăm de la început că această așezare este complet distrusă, neputîndu-se desluși un nivel de locuire.

[1] P. Diaconescu, G. Mihăescu, P. Cristea, Valachica, 10—11, 1979—1980, p. 439—442.

[2] P. Diaconescu, G. Mihăescu, Valachica, 9, 1977, p. 167—178.

[3] V. Leahu, *Cultura Tei*, București, 1967, fig. 25/3, 5, 9.

[4] *Ibidem*, p. 104, fig. 24/7, 25/12

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Materialul ceramic este prezent prin categoriile: *de uz comun*, din pastă neagră-cenușie, zgrunțuroasă și cu pietricele, ca forme deosebindu-se borcanul (fig. 4/10) cu buza ușor evazată și îngroșată la exterior, gîtul scurt și corpul bombat [5]; *ceramica fină* cenușie, lustruită, cu aspect mat, din care se remarcă mai multe funduri inelare de străchini (fig. 4/8—9), cît și o parte din corpul unei căni cu toarta în bandă lată (fig. 4/7); *ceramica cărămizie de import* constă din fragmente de amfore, remarcîndu-se o toartă tubulară (fig. 4/11).

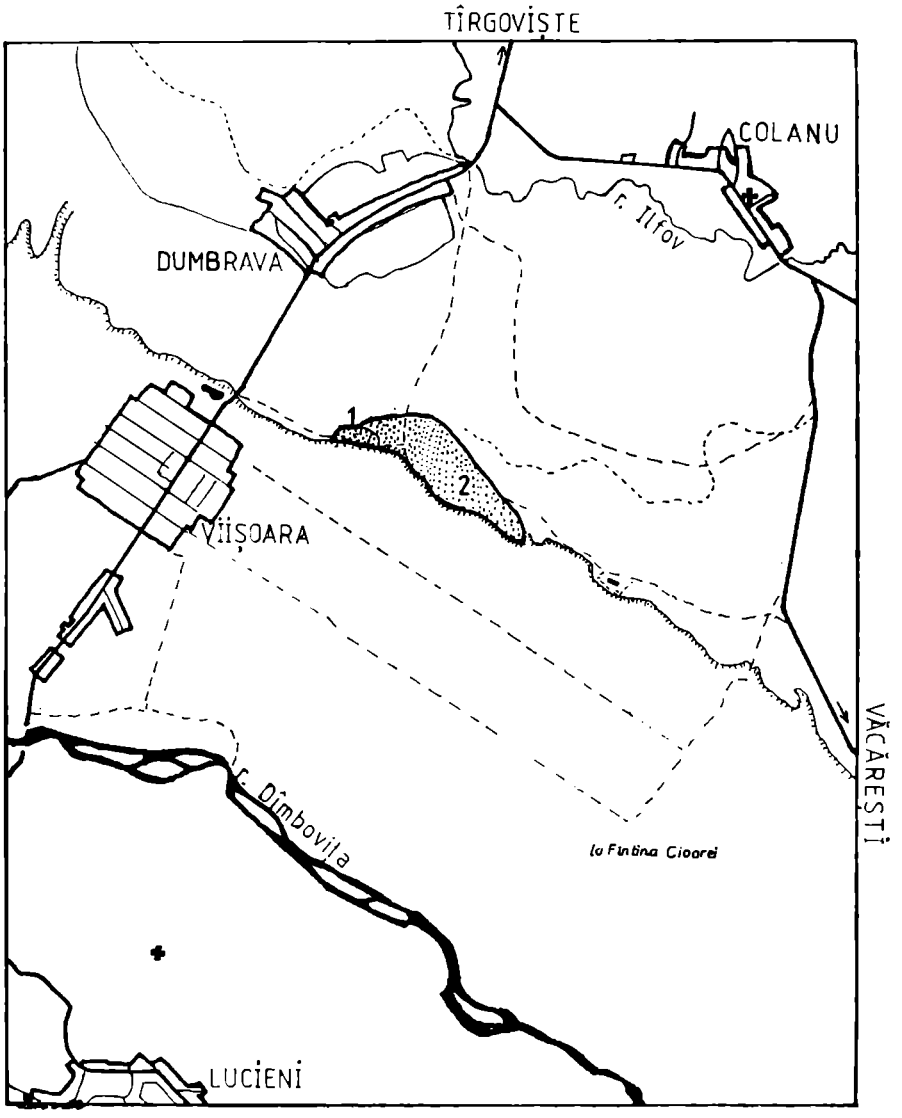

Fig. 1. Dumbrava, com. Ulmi, jud. Dîmbovița. Planul cercetărilor: 1 necropola; 2 așezarea medievală.

Fig. 1. Dumbrava, comm. d'Ulmi, dép. de Dimbovița. Plan des recherches: 1 nécropole; 2 site medieval.

3. Așezarea medievală. Se întinde de-a lungul terasei înalte a Dîmboviței, pe o lungime de 400 m, nedepășind în lățime, decît rare ori, 100 m.

a. Complexele. Locuințele, vetrele, gropile și cuptoarele au fost cercetate integral sau parțial.

Locuințele (fig. 2). În nivelul I au fost depistate două locuințe de tip semi-adîncit, la 0,80 m față de nivelul inițial de săpare, de formă aproximativ dreptunghiulară, cu colțurile rotunjite și orientatea pe axul lung [6]. Ele erau ridicate, probabil, pe talpă de lemn, deoarece pe margini nu au fost sesizate gropi de pari. Aceste locuințe aparțin

[5] Gh. Diaconu, *Mogoșani, necropola din secolul IV e.n.* Tîrgoviște, 1970, fig. 10/9, 12, 16; 11/6, 10; idem, *Tîrgșor, necropola din sec. III—IV e.n.*, București, 1965, pl. 5/3; 49/1, 2; 90/2 a; 107/4.

[6] N. Constantinescu, *Coconi. Un sat din Cîmpia Română în timpul lui Mircea cel Bătrîn*, București, 1972, p. 36—41 și fig. 10—11.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

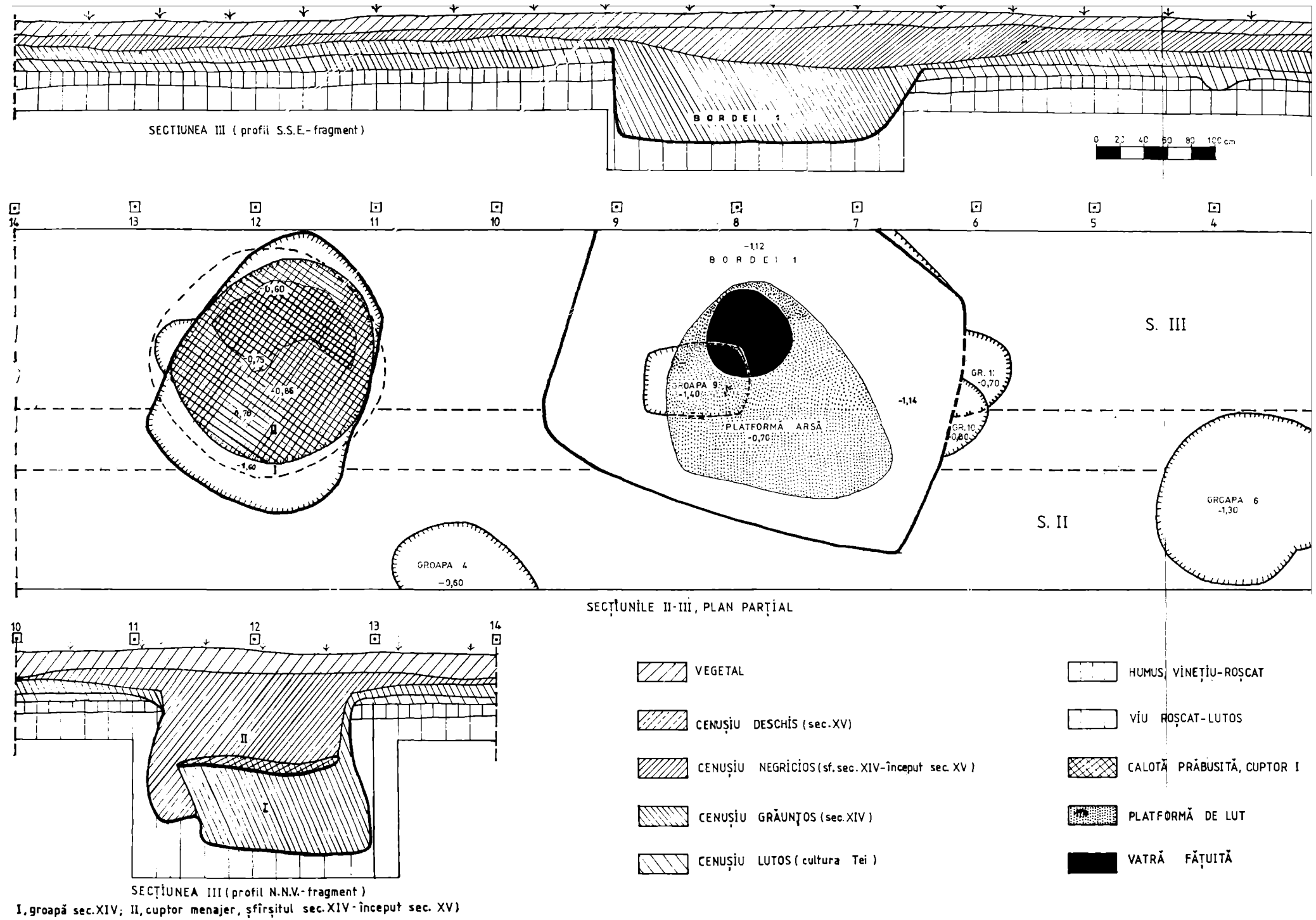

Fig. 2. Dumbrava, com. Ulmi, jud. Dîmbovița. Planul și profilul secțiunilor II—III.

Fig. 2. Dumbrava, comm. de Ulmi, dép. de Dîmbovița. Plan et profil des sections II—III.

www.e-patrimoniu.ro www.cimec.ro

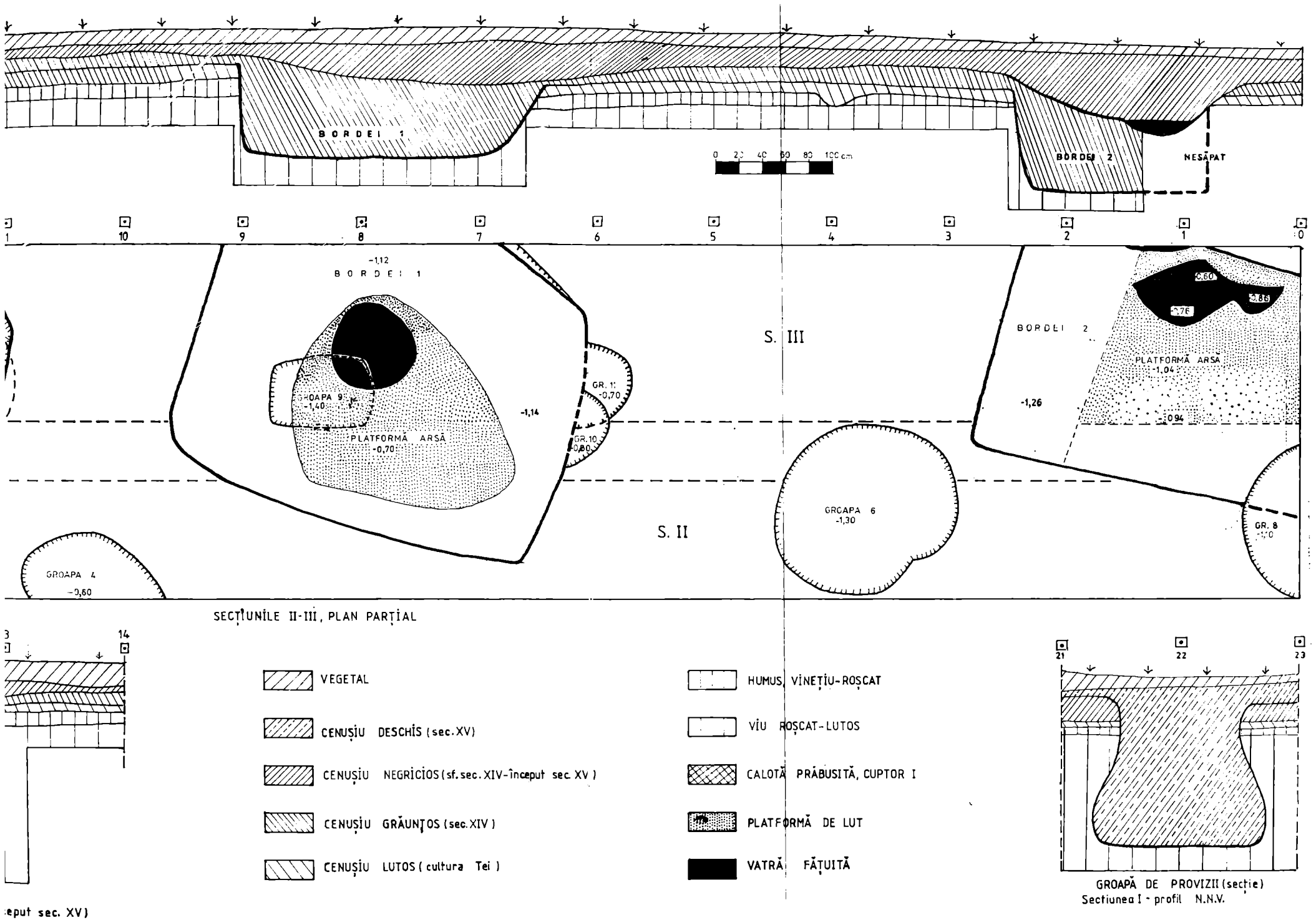

Fig. 2. Dumbrava, com. Ulmi, jud. Dîmbovița. Planul și profilul secțiunilor II—III.

Fig. 2. Dumbrava, comm. d'Ulmi, dép. de Dîmbovița. Plan et profil des sections II—III.

www.e-patrimoniu.ro www.cimec.ro

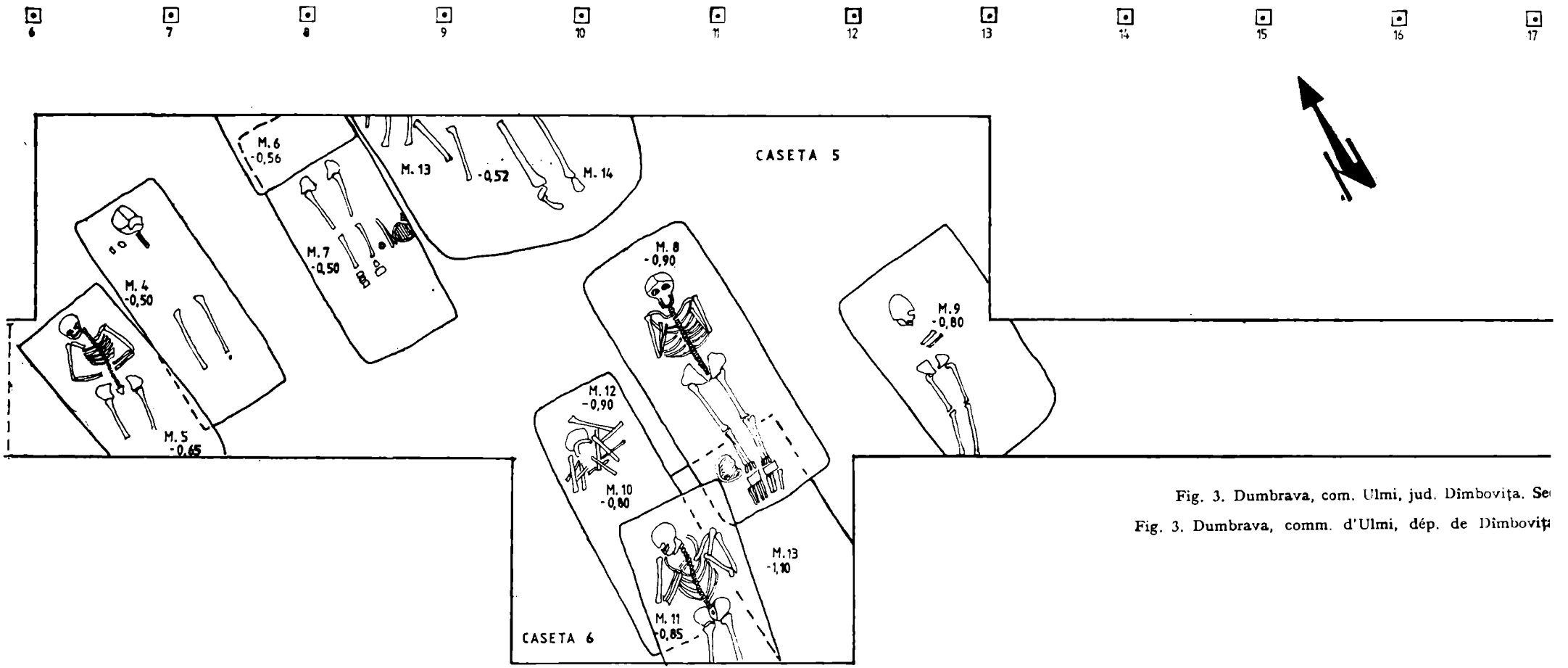

Fig. 3. Dumbrava, com. Ulmi, jud. Dîmbovița. Se

Fig. 3. Dumbrava, comm. d'Ulmi, dép. de Dîmbovița

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Fig. 3. Dumbrava, com. Ulmi, jud. Dîmbovița. Secțiunea I. Planul cercetărilor în necropolă.

Fig. 3. Dumbrava, comm. d'Ulmi, dép. de Dîmbovița. Section I. Plan des fouilles dans la nécropole.

www.cimec.ro

primei faze a așezării, de fapt cea mai bine reprezentată în prima campanie de săpături.

Semibordeiul 1, cercetat aproape în întregime (afară de colțul de sud-est), are dimensiunile de 3,2× 2,5 m și intrarea probabil dinspre sud. Aproape de centrul locuinței a fost practicată o groapă de formă dreptunghiulară cu dimensiunile 0,90 × 0,50 m și adîncă de 0,50 m, avînd o funcție menajeră. Remarcăm că din umplutura acestei locuințe a fost recuperată cea mai mare parte a inventarului ceramic și metalic aparținînd primului nivel de locuire medievală.

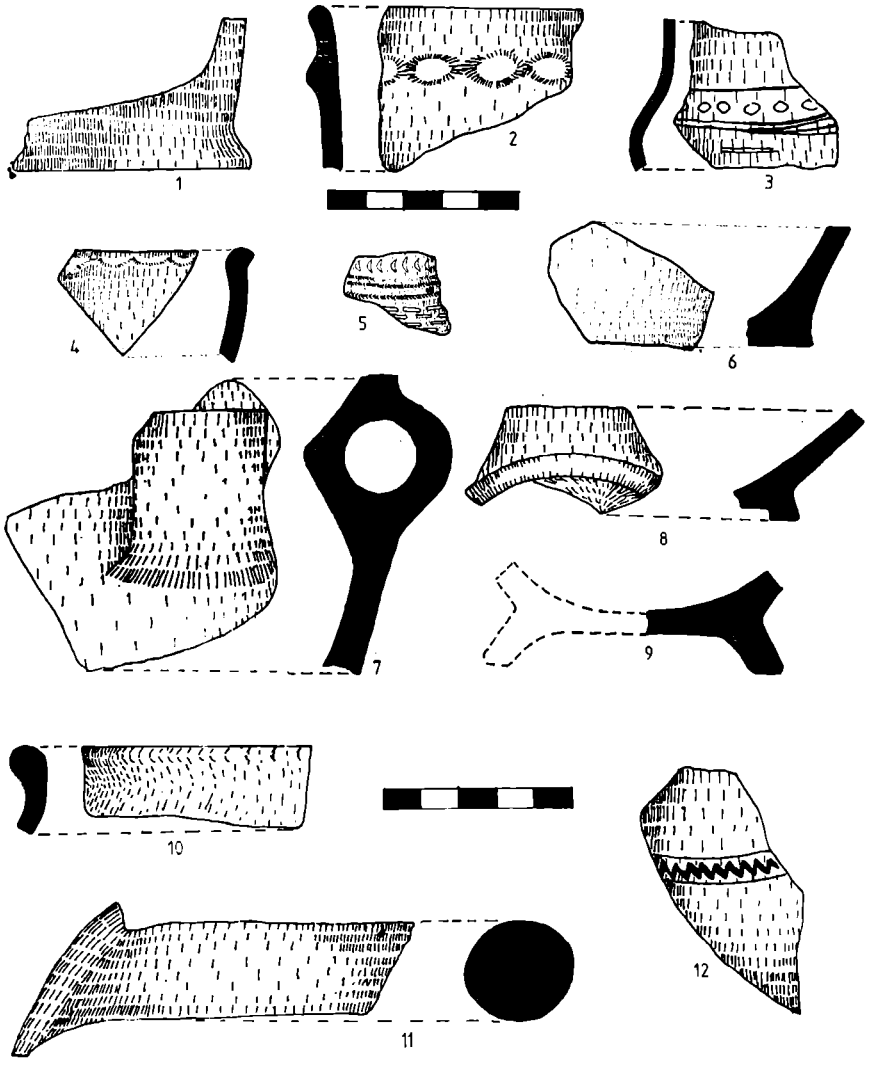

Fig. 4. Dumbrava, com. Ulmi, jud. Dimbovița. 1—6 ceramică a culturii Tei; 7—11 ceramică din secolul IV e.n.

Fig. 4. Dumbrava, comm. d'Ulmi, dép. de Dimbovița, 1—6 céramique de la culture Tei; 7—11 céramique de IVe siècle de n.è.

A doua locuință, *semibordeiul* 2, de formă asemătătoare și plasată în capătul de sud-vest al secțiunilor II—III, a fost cercetată în proporție de numai 50%. Latura scurtă este de numai 2 m, cea lungă nefiind surprinsă în întregime.

În ambele locuințe nu au fost găsite urme de vatră sau altă instalație de foc, ci numai o mică vatră exterioară locuinței 1, spre nord-est, de formă aproximativ circulară, cu diametrul de 0,40 m. Semnalăm că majoritatea gropilor menajere descoperite în zona cercetată aparțin nivelului I.

În nivelul II au apărut două platforme de lut bătut și ars (fig. 2) ce suprapun aproape perfect vechile locuințe dezafectate, dar ale căror dimensiuni nu au putut fi determinate. Credem că este vorba de două locuințe de suprafață, cu podina din lut și pereții din chirpici, prăbușiți în interior.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Instalaţiile de foc. Am menţionat deja vatra aparţinînd primului nivel. Nivelului II îi sînt specifice vetrele de formă circulară (s-au descoperit cîte una în fiecare locuinţă) cu diametrul de circa 0,60 —0,70 m şi făţuite. Singulară este apariţia unui cuptor menajer (fig. 2) construit într-o groapă ovală, probabil menajeră, ce a aparţinut semibordeiului 1 şi care avea dimensiunile de 2,40 × 1,70 m şi adîncimea de la nivelul de săpare de circa 1 m. Desfiinţată prin umplere parţială, la jumătatea adîncimii ei s-a amenajat cuptorul boltit, cu un mic acces spre nord-est, practicat de asemenea în fosta groapă. Cuptorul avea la bază un diametru de 1,70 m, din pereţii

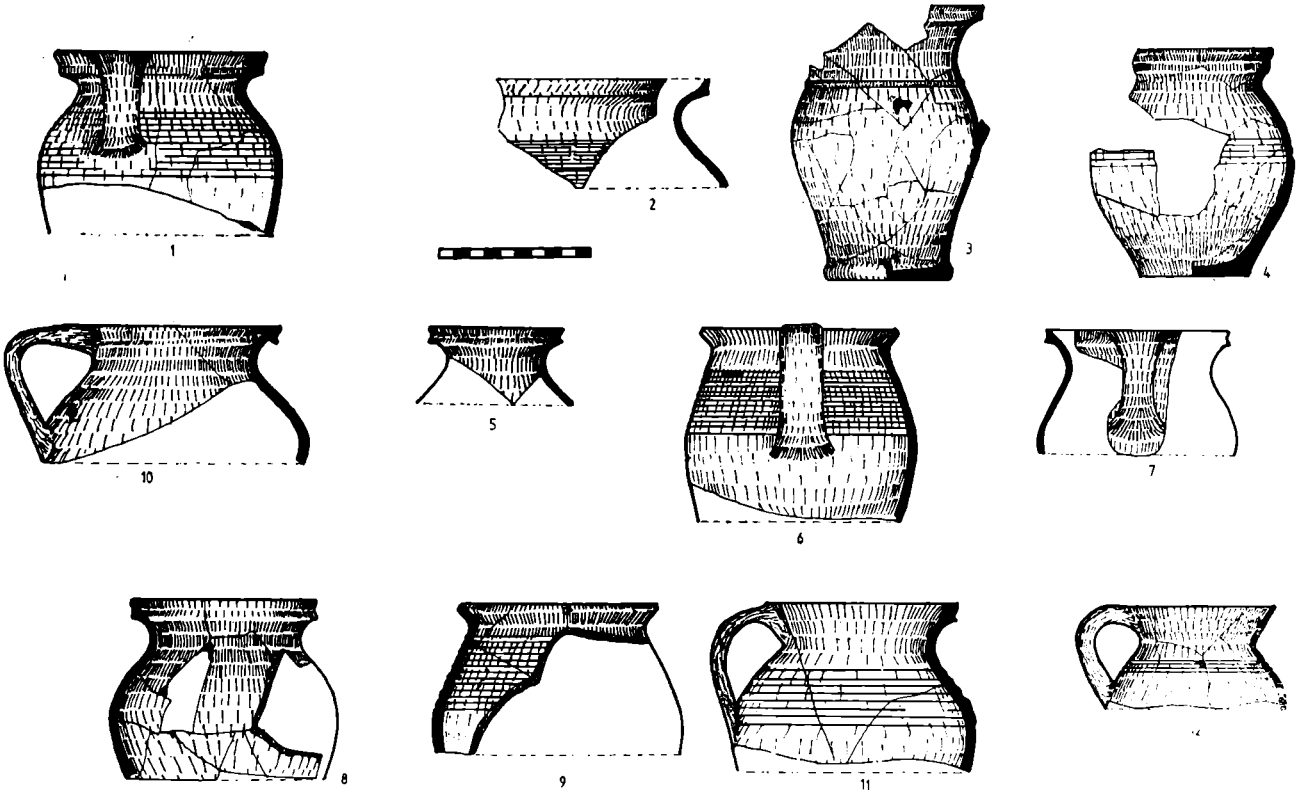

Fig. 5. Dumbrava, com. Ulmi, jud. Dîmboviţa. Ceramică din aşezarea medievală: 1, 5—7, 9—12 oale; 2, 4, 8 borcane; 3 cană.

Fig. 5 Dumbrava, comm. d'Ulmi, dép. de Dîmboviţa. Céramique 2 provenant du site médieval: 1, 5—7,9—12 pots; 2, 4, 8 bocals; 3 broc.

laterali păstrîndu-se numai fragmente căzute pe vatră. În interior, printre sfărîmăturile boltei, au apărut cenuşă, oase de animale şi ceramică.

Gropile au o formă aproximativ circulară, cu pereţii cilindrici, tronconici sau cu profil semicircular. Nivelului I îi aparţin gropile 3, 4, 6, 9, 10, 11 (ultimele două putînd să aparţină şi unuia din nivelurile de locuire antică şi prefeudală, greu de determinat din lipsă de inventar). Nivelului II îi aparţine groapa 8, ce taie semibordeiul 2, iar nivelului 3 — gropile 1 şi 2 din secţiunea I şi groapa 1 din secţiunea II. Această ultimă groapă are o formă tronconică (sac) cu pereţii şi fundul lutuit, diametrul la gură fiind de 1 m, iar la bază 1,40 m, adîncimea luată de la cota de săpare atingînd 1,20 m (fig. 3). Judecînd după pereţii arşi, ea a avut, într-o primă fază de folosire, rolul de groapă de cereale; ulterior a devenit groapă pentru resturi menajere, în umplutură găsindu-se oase, ceramică, pietre şi chiar fragmente de cărămidă. Ceramica găsită aici datează din secolul al XV-lea. Apariţia cărămizilor presupune şi existenţa, în apropiere, a unei construcţii dezafectate, din cărămidă — probabil o sobă, dar nu o locuinţă, deoarece lipsesc urmele de mortar.

b. Inventarul reflectă stadiul economic şi social de dezvoltare a acestei comunităţi în secolele XIV-XV şi este cu atît mai important cu cît este singurul în măsură să ne ofere precizări cronologice asupra aşezării şi necropolei.

Ceramica. Categoria nesmălţuită, de uz gospodăresc, este predominantă. Vasele sînt lucrate din pastă arsă oxidant, cu nisip fin în compoziţie. În multe cazuri ceramica prezintă urme de ardere secundară. Formele de bază specifice nivelurilor I şi II sînt oala şi borcanul cu buza „în streaşină" (fig. 5/1—2, 4—5, 7—8, 10—11). Au marginea

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

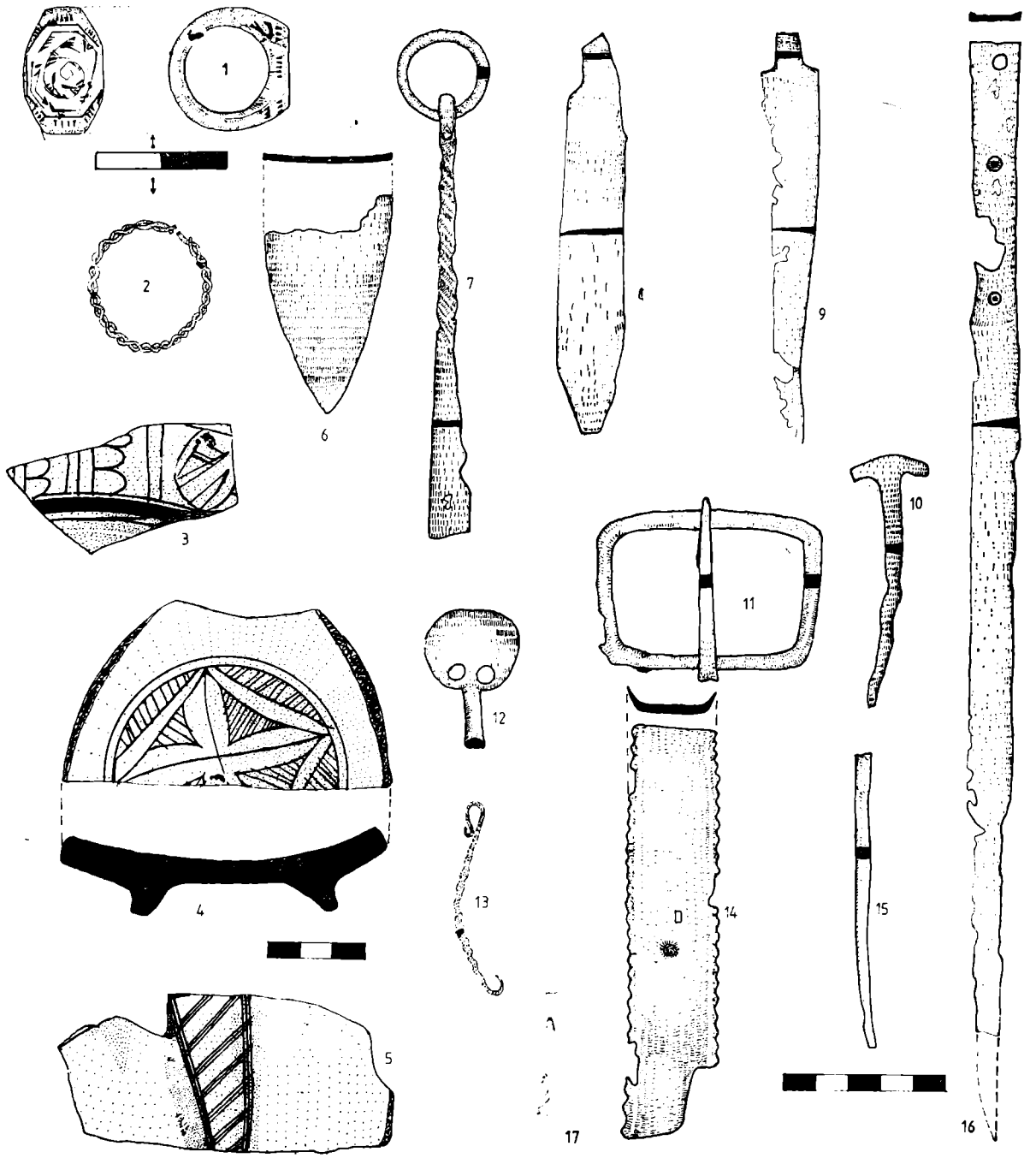

Fig. 6· Dumbrava, com. Ulmi, jud. Dîmboviţa. 1—2 obiecte de podoabă descoperite în necropolă; 3—5 ceramică smălţuită; 6—10, 13—15 unelte; 16—17 arme provenind din aşezarea medievală.

Fig. 6. Dumbrava, comm. d'Ulmi, dép. de Dîmboviţa. 1—2 objets de parures découverts dans la nécropole; 3—5 céramique émaillée; 6—10, 13—15 outils; 16—17 armes provenant du site médieval.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

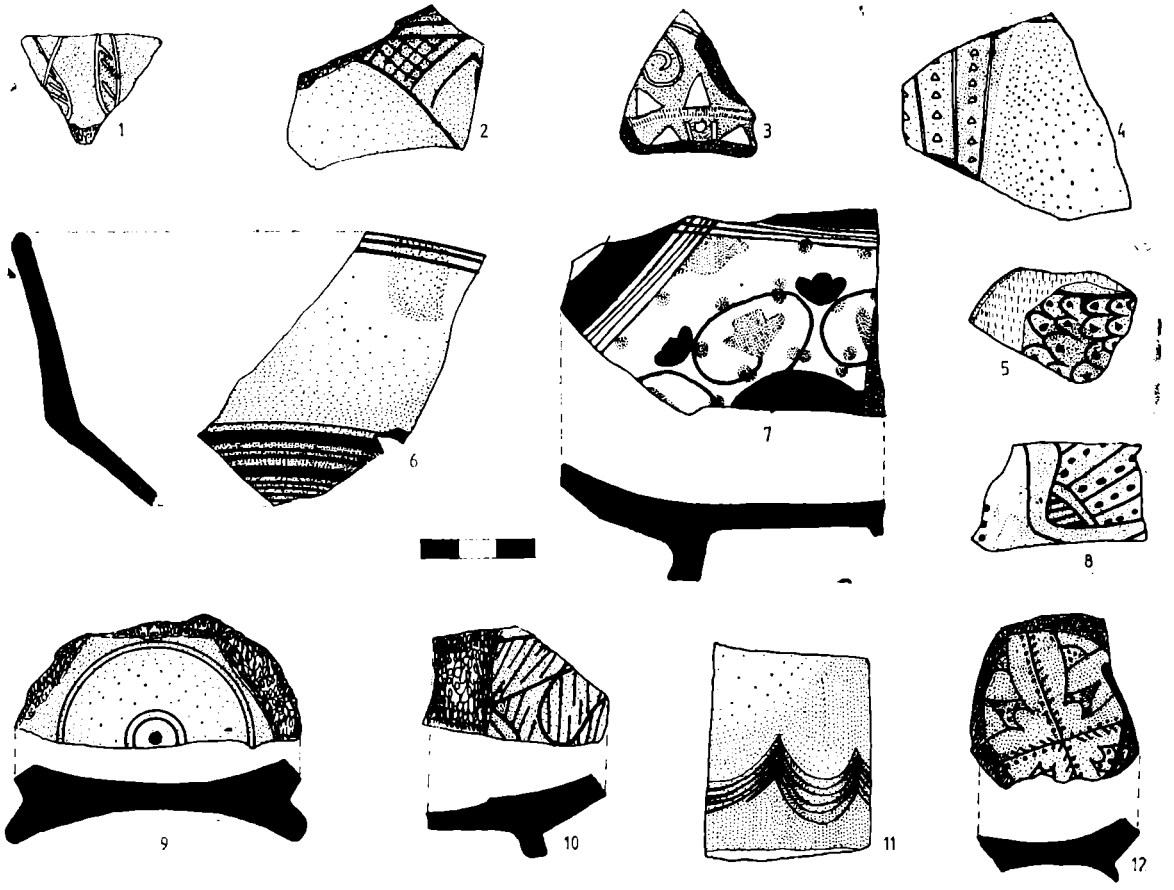

Fig. 7. Dumbrava, com. Ulmi, jud. Dîmbovița. Ceramică descoperită în așezarea medievală: 1—8 ceramică comună; 9—1,0 12 ceramică smălțuită.

Fig. 7. Dumbrava, comm. d'Ulmi, dép. de Dîmbovița. Céramique découverte dans le site médieval; 1—8 céramique commune; 9—10, 12 céramique émaillée.

evazată, gîtul scurt, corpul bombat, iar buza prezintă variantele întîlnite în tot secolul al XIV-lea [7]. Din aceeași categorie fac parte oalele (fig. 5/6.9) cu buza scurtă, dreaptă sau ușor arcuită, pîntecele mai puțin bombat decît la cele din prima categorie și toarta în bandă lată [8]. Nivelului I îi aparține și un borcan (fig. 5/4) cu marginea aproape dreaptă și ușor evazată, avînd o șănțuire pe mijloc [9]. Unicul decor al oalelor și borcanelor este banda de linii paralele orizontale, plasată pe umărul vaselor. În număr mai mic se întîlnesc și cănile (fig. 5/3,) cu marginea trilobată, corpul zvelt, fundul profilat și buza „în streașină", aparținînd îndeobște nivelului I (v. și nota 7). Tot în cantități mici apar și fragmentele de urcioare și cupele cu picior. În nivelul I nu apare decît sporadic decorul lustruit care se întîlnește mai des în nivelurile următoare, mai ales în ultimul. Ca decor pentru urcioare se folosesc numai benzile din linii în val [10] (fig. 4/12) sau în ghirlande [11] (fig. 7/11).

Nivelului superior (secolul XV) îi este specifică oala cu buză înaltă, dreaptă și subțiată [12] (fig. 5/12). Borcanele și oalele cu buza „în streașină" nu mai apar.

Ceramica smălțuită, deși nu reprezintă procentual decît 1% din total, permite unele considerații

[7] S. Dolinescu-Ferche, *Așezări din secolele III și IV e.n. în sud-vestul Munteniei. Cercetările de la Dulceanca*, București, 1974, p. 105, fig. 112; L. Chițescu, CercArh, 2, 1976, p. 171, fig. 10/4, p. 172, fig. 11/7, p. 174, fig. 12/7; L. Bătrîna și A. Bătrîna, CercArh, 4, 1981, p. 155, fig. 7/3; D. V. Rosetti, Materiale, 8, 1962, p. 76, fig. 3/4, 12, 25, 38; M. Constantiniu, Panait I. Panait, CercArhBuc, 2, 1965, p. 215, fig. 114/1, 2; P. Diaconu, S. Baraschi, *Păcuiul lui Soare, Așezarea medievală (secolele XIII—XV)*, II, București, 1977, p. 203, pl. 2/7—9; N. Constantinescu, *op. cit.*, p. 248, pl. 14/3, p. 250, pl. 16/1,3—4, 6, 11.

[8] N. Constantinescu, *op. cit.*, p. 256, pl. 22/4, p. 257, pl. 23/1; P. Diaconu. S. Baraschi, *op. cit.*, p. 55, fig. 38/1, p. 204, pl. 4/3, 5; L. Chițescu, *op. cit.* p. 175, fig. 12/12; Panait I. Panait, CercArhBuc, 2, 1965, p. 244, fig. 5/4.

[9] M. Constantiniu, Panait I. Panait, *op. cit.*, p. 215, fig. 114/5; L. Chițescu, *op. cit.*, p. 174, fig. 13/17.

[10] N. Constantinescu, *op. cit.*, p. 264, pl. 31/5, p. 267, pl. 33/22; P. Diaconu, S. Baraschi, op. cit., p. 52, fig. 37/4, 10.

[11] P. Diaconu, S. Baraschi, *op. cit.*, p. 59, fig. 41/5, 9.

[12] M. Constantiniu, Panait I. Panait, *op. cit.*, p. 215, fig. 114/8; N. Constantinescu, *op. cit.*, p. 254, pl. 25/11; P. Diaconu, S. Baraschi, *op. cit.*, p. 204, pl. 4/5, 8.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

cronologice mai strinse, fapt pentru care o prezentăm separat pe niveluri [13].

În nivelul I formele de bază sînt strachina, farfuria şi mai rar urciorul. Culoarea predominantă este albul (fig. 6/3, 7/1,3—4), alături de care apare mai rar galbenul auriu (fig. 7/2). Pe acest fond se întîlnesc uneori şi pete de culoare verde deschis (fig. 7/4). Motivele sînt cele geometrice „în tablă de şah" [14] (fig. 7/2); geometrico-spiralice, alternate în registre amplasate pe marginea superioară a vaselor [15] (fig. 6/3); benzi verticale paralele cu triunghiuri imprimate în interior (fig. 7/4); rozeta cu patru petale plasată în centru [16] (fig. 7/12); motive zoomorfe reprezentînd peşti (fig. 7/1) şi spiralice combinate cu triunghiuri imprimate, pe urcioare [17] (fig. 7/3).

În nivelul II culoarea albă aproape dispare, crescînd cantitativ verdele, castaniul, galbenul-verzui şi portocaliu, combinate în pete de culoare. Ca formă, predomină strachina cu fund inelar înalt. Motivele decorative sînt: cel stelar [18] (fig. 6/5); rozeta cu patru petale încadrată de un pătrat înscris în cerc (fig. 6/4) şi zoomorfe cu reprezentări de păsări [19] (fig. 7/5, 8, 10).

În nivelul de secol XV culorile predominante sînt galbenul-verzui, verdele şi castaniul. Au fost recoltate fragmente de străchini cu buza rotunjită şi uşor subţiată, marginea înaltă şi dreaptă (fig. 7/6), piciorul inelar scund (fig. 7/9). Motivele decorative sînt reprezentate numai prin benzi de cercuri concentrice [20].

Am considerat necesară prezentarea aparte a unui fragment de strachină orientală, apărută în semibordeiul 1. Fragmentul are un picior inelar (fig. 7/7) şi este lucrat din pastă densă, fină, cărămizie fiind decorat cu motive pictate pe angobă albă. Ca decor, prezintă motive florale realizate sub forma unei rozete încadrată de un hexagon din linii paralele, de diferite grosimi. Culorile sînt albastrul şi negrul, aplicate pe un fond alb, strălucitor. Deocamdată, analogiile lipsesc, motivele florale şi culorile sub altă aranjare şi formă întîlnindu-se pe o strachină găsită la Curtea domnească din Tîrgovişte, dar abia în secolul al XVI-lea. Pentru această epocă, ceramica orientală este prezentă şi în alte aşezări (Păcuiul lui Soare, Zimnicea, Baia ş.a.), dar de altă factură coloristică şi decorativă [21].

Obiectele din metal. Prelucrarea fierului în aşezare este dovedită de cele cîteva fragmente de zgură spongioasă, descoperite mai ales în nivelul I. Procentul cel mai mare este dat de cuţite de diferite forme şi dimensiuni. Dintre acestea amintim pe cele cu spin, de dimensiuni medii (0,10—0,12 m), din şapte exemplare numai două fiind bine păstrate (fig. 6/8—9). Primul are spinul plasat în prelungirea marginei neascuţite şi lama de formă dreptunghiulară, iar al doilea cu pedunculul plasat simetric pe axul longitudinal şi lama în triunghi ascuţit prelung [22]. De un tip deosebit este un cuţit de vînătoare (fig. 6/16) lung de 0,34 m, din care mînerul de 0,09 m e prevăzut cu trei nituri pentru fixarea plăselelor, mînerul avînd aceeaşi lăţime ca şi tăişul [23]. A apărut un singur exemplar dintr-o răzuitoare (gripcă), care are însă partea inferioară ruptă (fig. 6/7). Se păstrează coada lungă, torsionată, cu capătul îndoit şi petrecut printr-un inel de agăţare. Lama, atît cît se păstrează, nu are forma triunghiulară obişnuită, ci dreptunghiulară [24].

În toate nivelurile au apărut cuie de diferite mărimi (fig. 6/10, 15), dintre care remarcăm pe cele cu floarea mare, de aceeaşi grosime cu corpul cuiului propriu-zis.

În semibordeiul 1 a apărut şi o cheie cu tija ruptă, avînd un mîner circular prevăzut cu două orificii [25] (fig. 6/12).

Ca accesoriu de îmbrăcăminte semnalăm o cataramă masivă cu cadrul dreptunghiular şi

[13] Am inclus la acest capitol şi cîteva fragmente ceramice smălţuite, semnificative, obţinute din pereghiză (fig. 7/4—5, 10, 12).

[14] P. Diaconu, S. Baraschi, op. cit., fig. 65/E/5.

[14] P. Diaconu, S. Baraschi, *op. cit.*, fig. 65/E/5.

[15] *Ibidem*, fig. 65-B/12—16.

[16] *Ibidem*, p. 78, fig. 58/4 (dar nu întrutotul asemănătoare).

[17] *Ibidem*, fig. 65-F/3, p. 89, fig. 71/7.

[18] N. Constantinescu, *op. cit.*, p. 134—136, fig. 60/11; P. Diaconu, S. Baraschi, *op. cit.*, p. 80—82, fig. 61—62 şi 63/1 (numai pentru motivul stelar, la care diferă decoraţia spaţiului interior al braţelor).

[19] N. Constahtinescu, *op. cit.*, p. 273, pl. 39/9, p. 278, pl. 44/1, 3—4; P. Diaconu, S. Baraschi, *op. cit.*, p. 88—93 şi fig. 71—75.

[20] N. Constantinescu, *op. cit.*, p. 275, pl. 41/3; P. Diaconu, S. Baraschi, *op. cit.*, p. 83, fig. 66/2, 4—5.

[21] N. Constantinescu, *op. cit.*, p. 42, fig. 28/8, p. 91, 239, pl. 5/3; L. Chiţescu, R. Lungu, P. Papasima, P. Vlădilă, V. Rădulescu, A. Păunescu, CercArh, 4, 1981, p. 131, fig. 7/10; E. Neamţu, V. Neamţu, S. Cheptea, *Oraşul medieval Baia în secolele XIV—XVII*, Iaşi, 1980, p. 172, fig. 20/16.

[22] N. Constantinescu, *op. cit.*, p. 91 şi 239, pl. 5/2; P. Diaconu, S. Baraschi, *op. cit.*, p. 42—43, fig. 28/7—8.

[23] E. Neamţu, V. Neamţu, Stela Cheptea, *op. cit.*, p. 167, fig. 15/5, p. 186, fig. 34/1; P. Diaconu, S. Baraschi, *op. cit.*, p. 42—43 şi fig. 28/5; N. Constantinescu, *op. cit.*, p. 91—92, şi 239, pl. 5/13.

[24] N. Constatinescu, *op. cit.*, p. 92—93, 240, pl. 6/1—4; P. Diaconu, S. Baraschi, *op. cit.*, p. 41—42 şi fig. 28/1.

[25] N. Constantinescu, *op. cit.*, p. 94, 240, pl. 6/17; P. Diaconu, S. Baraschi, *op. cit.*, p. 44—45, fig. 30/9.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

acul plasat pe latura lungă [26] (fig. 6/11). Alte unelte sînt reprezentate printr-un ac de pescuit, subțire și torsionat, cu capătul opus cîrligului îndoit (fig. 6/13) și de un obiect din fier din balot de formă dreptunghiulară, cu secțiunea în formă de „U", cu brațele scurte și zimțate. Pe corpul piesei se observă un nit (fig. 6/14). O lamă de fier de formă triunghiulară, fragmentară (fig. 6/6) ar putea fi o parte dintr-o mistrie.

Ca armă propriu-zisă s-a găsit un vîrf de săgeată de dimensiuni mici, cu secțiunea dreptunghiulară și spinul subțire [27] (fig. 6/17).

III. CIMITIRUL

Situat în imediata apropiere a așezării, spre nord-est, ocupă circa 500 m². A fost cercetat colțul de sud-est în suprafață de 50 m², descoperindu-se 14 morminte, dintre care 8 relativ bine păstrate.

Mormintele au gropile puțin adînci, variind între 0,50—0,80 m față de cota actuală a terenului. Nu ne putem pronunța asupra cronologiei interne a cimitirului, însă observăm că:

— din mormintele cercetate, trei (M. 1—3) prezintă orientarea ESE-VNV 283°, în timp ce restul sînt poziționate ENE-VSV 255°.

— mormintele cu orientarea ESE—VNV se plasează spre interiorul necropolei (al terasei), în timp ce restul (M.4—14) se concentrează către marginea terasei, separate de prima grupă printr-o porțiune de teren liber de aproape 10 m.

Chiar din acest stadiu preliminar al cercetării apreciem că cimitirul cuprinde două grupe distincte prin aspectul fizic, și anume:

— o primă categorie, formată din cinci morminte (M.1—3, 5, 11), cuprinde indivizi scunzi, cu înălțimea medie de 1,50 m, cu fruntea îngustă și arcadele proeminente, cutia craniană alungită și bărbia ascuțită. Mormintele sînt poziționate după ambele orientări;

— a doua categorie cuprinde morminte orientate ENE-VSV, majoritatea lor fiind însă deranjate. Se caracterizează prin indivizi robuști, cu înălțimea medie în jur de 1,65 m, cutia raniană rotunjită și fruntea mai înaltă, iar arcadele mai puțin pronunțate.

Dintre morminte, M.9 era al unui copil, cu lungimea scheletului de 1,30 m și orientat ENE-VSV. Nu-l putem atribui niciuneia din grupele menționate din cauza condițiilor precare de conservare.

Inventarul necropolei depistat pînă în prezent este sărac, constînd din nasturi globulari de argint sau bronz, o verighetă din sîrmă de argint răsucită (fig. 6/2) apărută în M.1 și inel din argint (fig. 6/1) descoperit în mormîntul deranjat M.7. Inelul prezintă o verigă simplă, aproape lenticulară în secțiune și lărgită spre chaton, cu care face corp comun. Chatonul este octogonal, pe fața lui avînd incizate motive spiralice ce se înfășoară spre centru, iar bordura prezintă incizii fine succesive, dispuse vertical [28].

În stadiul actual al cercetării nu putem să încadrăm perioada de funcționare a necropolei decît în mare, în aceleași limite cu cele ale așezării, adică în secolele XIV-XV.

*

Am identificat stațiunea medievală cercetată în 1981 cu prima vatră a satului Lucieni, avînd în vedere unele argumente documentare. Astfel, într-un hrisov emis de Mihnea Turcitul, la 7 aprilie 1580, în care se menționează hotarele satului, este amintit și punctul „Obreja", unde se află stațiunea arheologică. Cercetările de teren întreprinse în zonă ne-au relevat faptul că în acest punct s-au găsit cele mai vechi urme de locuire medievală (v. nota 2). Documentele cartografice ne ajută să urmărim în continuare deplasarea vetrei satului de pe terasa înaltă de pe malul stîng al Dîmboviței, în apropierea apei, în luncă, pe dreapta riului, în punctul în care se află biserica (de unde s-au recoltat fragmente ceramice din secolele XVI-XVIII). În secolul al XIX-lea satul s-a stabilit în actuala vatră, ceva mai la sud. (fig. 1)

Încă din acest stadiu al cercetării constatăm similitudini evidente între tipul de locuință și inventarul de la Dumbrava și unele descoperiri făcute în Tîrgoviște și împrejurimi, ceea ce demonstrează caracterul unitar al culturii materiale din secolul al XIV-lea în zona Cîmpiei înalte a Tîrgoviștei.

[26] N. Constantinescu, *op. cit.*, p. 96, 243, pl. 9/4—5; D. Popescu, N. Constantinescu, Gh. Diaconu, S. Morintz, Materiale, 5, 1959, p. 741, fig. 13/1; I. L. Chițescu, R. Lungu, *T. Papasima, P. Vlădilă, V. Rădulescu, A. Păunescu, op. cit.*, p. 131, fig. 7/5.

[27] N. Constantinescu, *op. cit.*, p. 97—98, 245, pl. 11/6; P. Diaconu, S. Baraschi, *op. cit.*, p. 138—141, fig. 104/11; D.V. Rosetti, *op. cit.*, p. 77, fig. 4/7.

[28] P. Diaconu, S. Baraschi, *op. cit.*, p. 121—124 și fig. 69/9; Al. Bărcăcilă, 5, 1959, p. 777, fig. 2/5.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES À DUMBRAVA, COM. D'ULMI DÉP. DE DÎMBOVIŢA

RÉSUMÉ

Les recherches préliminaires entreprises en 1981 dans le lieu dit „Obreja-Jghiaburi", ont mis en valeur une site medievale, avec trois niveaux succesifs d'habitation. Il superpose un niveau de l'âge du bronze moyen (la culture Tei), et un autre, du IVe siècle de n.è.

Le premier niveau du site medieval (XIVe siècle) comprend des logements de type demihutte, et le deuxième niveau (la fin du XIVe siècle et le commencement du XVe) présente des logements de surface. Du troisième niveau on a délimité une fosse pour les provisions.

L'inventaire archéologique comprend la céramique d'usage courant où on peut remarquer des pots et des bocals avec le bord „en auvent" et émaillée (des écuelles, des assiettes et des orgelets). Les objets métalliques sont représenté surtout des outils d'usage quotidien.

Près de cet établissement on a découvert la nécropole dont on a étudié 13 tombeaux d'inhumation en délimitant deux diférentes subdivisions sommatiques.

Les auteurs de la recherche archéologique identifient le site étudié avec le premier emplacement du village Lucieni, historiquement attesté pour la première fois par un document. écrit de 7 avril 1580.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Aşezarea medievală de la Tg. Trotuş

AL. ARTIMON

Cercetările arheologice întreprinse la Tg. Trotuş între anii 1976—1980 au scos la iveală locuinţe, cuptoare, ateliere meşteşugăreşti şi gropi cu resturi menajere din secolele XIV-XVII. Cu acest prilej s-au descoperit şi numeroase obiecte, printre care menţionăm: Vase de diferite tipuri, cahle, unelte agricole şi meşteşugăreşti, alte obiecte de fier şi monede [1]. Deşi rezultatele obţinute prin cercetările efectuate în această perioadă au fost, în general, satisfăcătoare, trebuie să arătăm că există încă multe probleme nerezolvate, legate de geneza acestui oraş şi de dezvoltarea lui în secolele XIV-XV. În vederea eliminării acestor carenţe, în 1981, s-au continuat cercetările prin trasarea secţiunilor VIII, IX şi X. De asemenea, investigaţiile întreprinse la Tg. Trotuş în această campanie au avut drept scop descoperirea de noi complexe, verificarea stratigrafiei stabilite anterior lămurirea problemei extinderii locuirii din staţiune.

Secţiunile VIII şi IX (prima în lungime de 92 m şi lată de 1,50 m, iar a doua lungă de 31 m şi lată de 2 m), orientate nord-sud, sînt paralele cu secţiunile V şi VI cercetate în anii anteriori (fig. 1). Cu prilejul cercetărilor arheologice efectuate în aceste secţiuni s-au obţinut rezultate importante privind existenţa unui nivel de locuire datînd de la sfîrşitul secolului al XIV-lea — începutul secolului al XV-lea. Astfel, în stratul de pămînt de culoare cenuşie-deschisă s-au găsit fragmente ceramice caracteristice perioadei amintite, cu analogii printre descoperirile, din aceeaşi vreme, de la Bacău [2]. Fragmentele ceramice găsite în acest nivel de locuire, după tehnică, compoziţia pastei, ardere şi forme se împart în două categorii.

Cele mai numeroase sînt lucrate dintr-o pastă cărămizie (mai rar cenuşie), avînd un lut de bună calitate, în compoziţia căruia intră nisip cu pietricele mici, precum şi granule de calcar. Bine frămîntată, pasta este totuşi grosieră, fapt ce face ca pereţii vaselor să aibă grosimi mai mari decît cei ai vaselor modelate din pastă de foarte bună calitate. Fragmentele ceramice de la vase-borcan şi castroane aparţin unor tipuri diferite, în funcţie de profilul buzei (îngroşată la margine sau relativ înaltă, cu o nervură la exterior şi în interior cu o şănţuire pentru capac).

Cea de a doua categorie ceramică găsită în acest nivel de locuire o reprezintă vasele lucrate dintr-o pastă de foarte bună calitate, în amestecul căreia s-a folosit un nisip fin. Lucrate la roata rapidă, această ceramică are pasta bine frămîntată, vasele prezentînd în spărtură un aspect compact, fără spaţii goale. Fragmentele ceramice din această categorie aparţin unor vase lucrate, în marea lor majoritate, din pastă cenuşie fină şi provin de la căni cu gura trilobată, ulcioare, pahare, cu analogii în descoperirile de la Bacău [3], Baia [4], Iaşi [5], Suceava [6], Roman [7]. Menţionăm găsirea unui fragment ceramic ce provine de la o cană, lucrată dintr-o pastă foarte bine frămîntată, de culoare cenuşie şi care este decorată cu linii paralele, verticale, întrerupte de X-uri duble imprimate cu rotiţa, după care urmează o bandă de linii în val (fig. 2/1). Exemplare aproape asemănătoare au fost descoperite la Suceava [8] şi Baia [9]. Un alt fragment ceramic, lucrat tot din pastă bine frămîntată, de culoare cenuşie, are un decor format dintr-un şir de linii paralele, verticale, urmat de o bandă de linii în val (fig. 2/2). Pe lîngă alte fragmente ceramice de aceeaşi factură, din care unele sînt de la vase cu gura trilobată, s-a găsit şi un fragment ce provine de la baza unui vas, lucrat din pastă bine frămîntată, de culoare cenuşie şi acoperit la exterior cu o angobă foarte subţire, ce dă feţei exterioare o culoare mai închisă (aproape neagră), faţă de miez (fig.2/4)

În suprafaţa cercetată s-a dezvelit şi o locuinţă din secolele XIV—XV. Urmele acesteia, surprinse în carourile 6—7 din secţiunea IX, au fost dezvelite prin trasarea unei casete (3,75 × × 3,50 m). S-a observat că nivelul de săpare a gropii locuinţei pornea de la baza unui strat de pămînt de culoare cenuşie-deschisă, cu urme de

[1] O parte din rezultatele acestor cercetări vezi la Al. Artimon, în Materiale Tulcea, 1980, p. 598—618; idem, în Materiale Braşov, 1983, p. 515 — 528

[2] Al. Artimon şi I. Mitrea, Carpica, 1976, p. 191—224.

[3] *Ibidem*, p. 200—217.

[4] Eugenia Neamţu, Vasile Neamţu, Stela Cheptea, *Oraşul medieval Baia în secolele XIV—XVII*, Iaşi, 1980, p. 111—122.

[5] Al. Andronic, Eugenia Neamţu şi M. Dinu, ArhMold, 5, 1972, p . 210—218.

[6] D. M. Matei, *Contribuţii arheologice la istoria oraşului Suceava*, Bucureşti, 1963, p. 131—160.

[7] M. D. Matei, L. Chiţescu, Dacia, N.S., 10, 1966, p. 298—307.

[8] M. D. Matei, *op. cit.*, p. 148—149, fig. 26/9 şi 27/12.

[9] Eugenia Neamţu, Vasile Neamţu, Stela Cheptea, *op. cit.*, p. 105, fig. 62/8.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

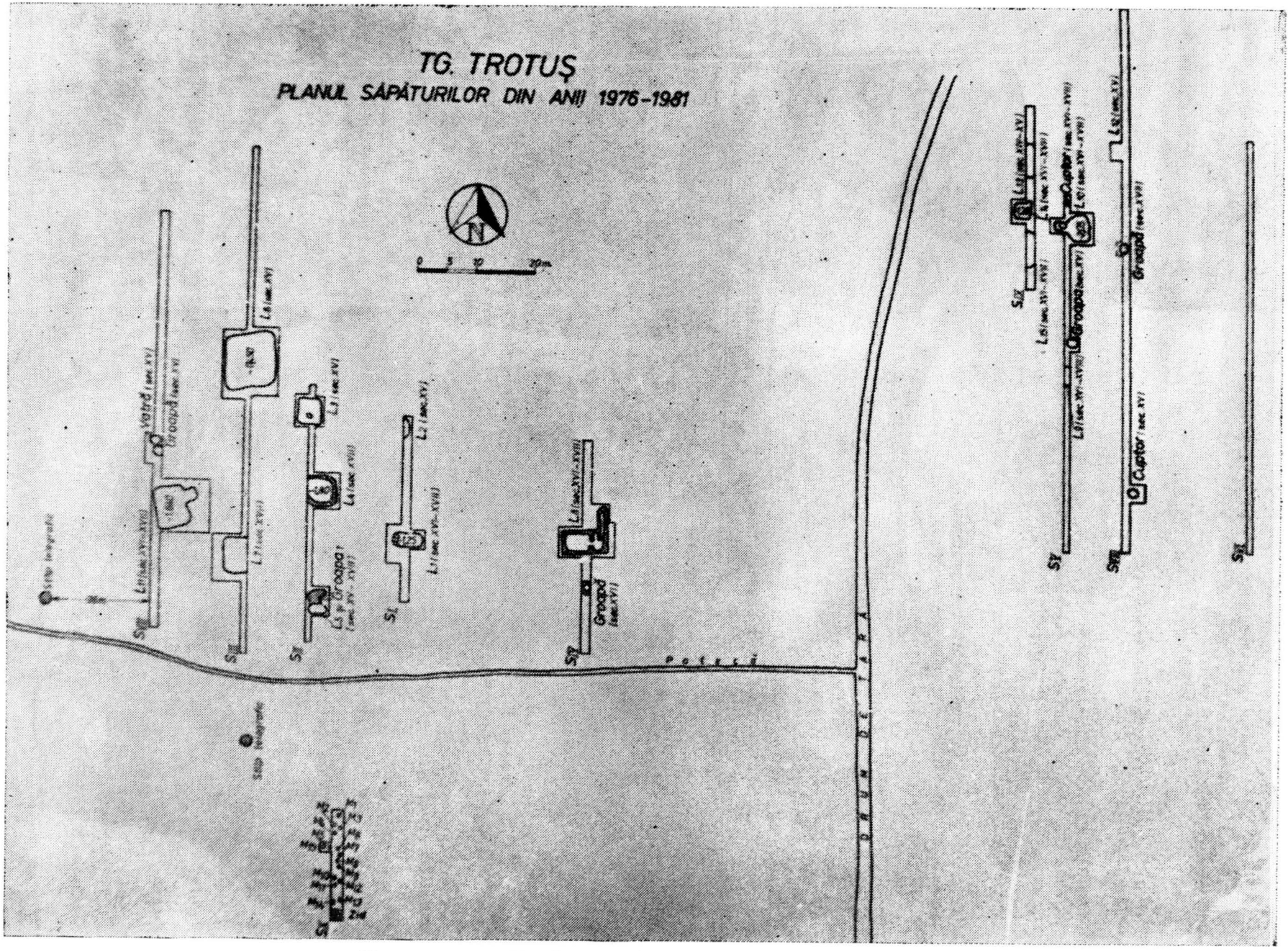

Fig. 1. Tg. Trotuş. Planul general al cercetărilor între anii 1976—1981.

Fig. 1. Tg. Trotuş. Plan général de fouilles (1976—1981).

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

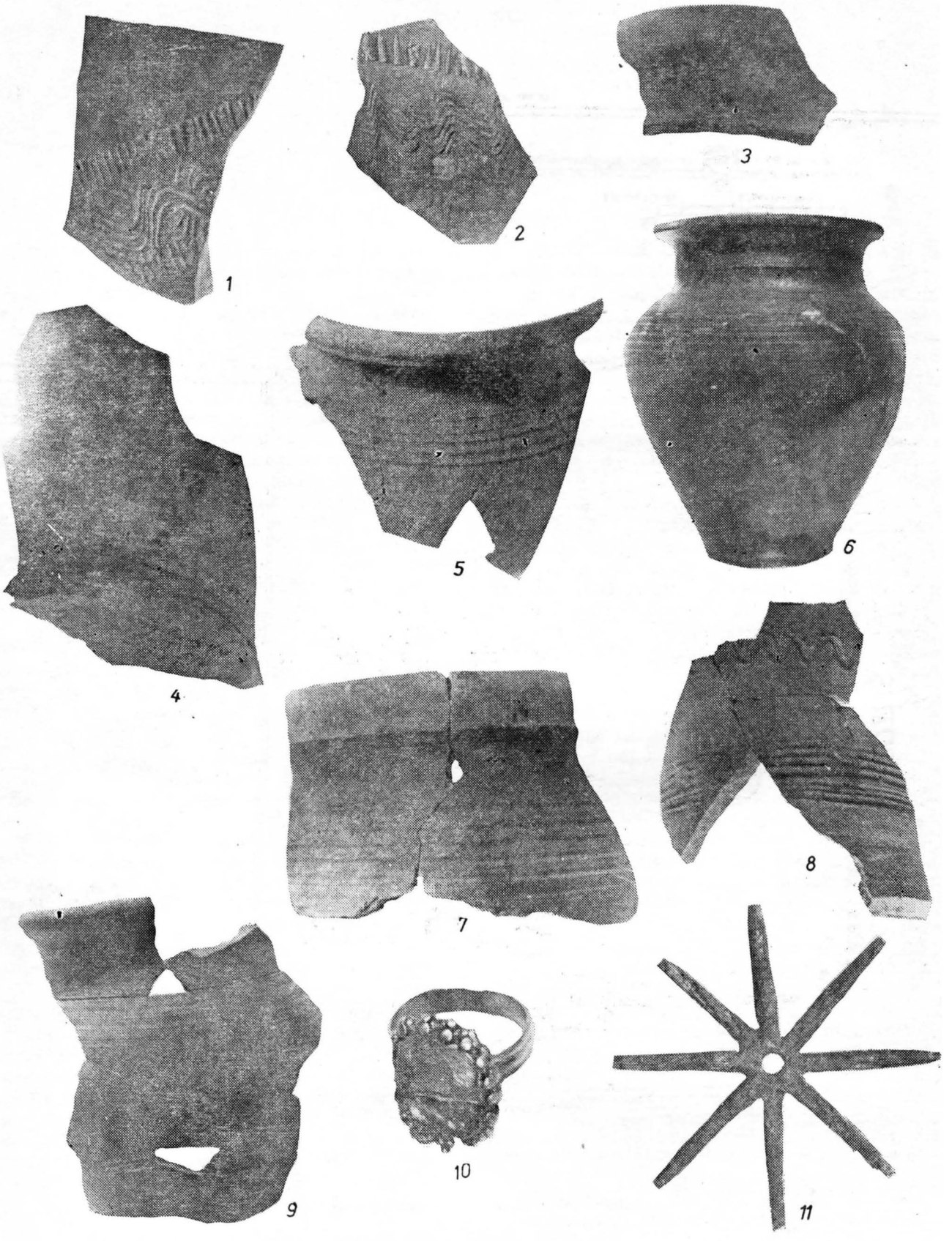

Fig. 2. Tg. Trotuș. Ceramică de uz casnic și obiecte din secolele XIV—XV.

Fig. 2. Tg. Trotuș. Céramique d'usage ménagere et objets des XIV—XVe siècles.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

chirpic, cărbuni și fragmente ceramice caracteristice acestor secole (fig. 3). Cercetările întreprinse pentru dezvelirea construcției ne-au oferit posibilitatea cunoașterii unor date privind, planul locuinței, momentul ridicării și distrugerii ei. Locuința are un plan rectangular, cu lungimea de 3,50 m și lățimea de 3,00 m. În colțul de sud-est se află vatra de formă ovală și destul de arsă. Adîncimea pînă la baza locuinței varia între 1,30 m și 0,80 m față de nivelul actual de călcare (fig. 3). Datarea locuinței la sfîrșitul secolului al XIV-lea este posibilă datorită fragmentelor ceramice găsite pe nivelul de călcare, dintre care menționăm un fragment ceramic lucrat din pastă cărămizie, cu buza mult îngroșată la exterior (fig. 2/3) și fragmente ceramice lucrate din pastă fină, cenușie. Locuința a fost distrusă de un puternic incendiu, în a doua jumătate a secolului al XV-lea. fapt demonstrat de materialul ceramic aflat în umplutura gropii locuinței. Dintre materialele arheologice descoperite în locuință menționăm ceramica de uz casnic, obiectele de fier și un inel de argint. În colțul de nord-vest al locuinței s-a găsit un vas de tipul oală-borcan, lucrat din pastă cenușie, cu gîtul bine profilat, buza fațetată, răsfrîntă spre exterior, corpul bombat și pereții restrînși treptat spre bază; umărul vasului este decorat la exterior cu caneluri orizontale paralele (fig. 2/6). Tipuri asemănătoare de vase au fost descoperite la Suceava și sînt datate în prima jumătate a secolului al XV-lea [10]. Un alt fragment ceramic găsit în locuință provine de la o oală lucrată din pastă cărămizie, cu buza îngroșată și răsfrîntă mult spre exterior, iar în interior cu o șănțuire puternică pentru capac; umărul vasului este decorat cu caneluri orizontale paralele (fig. 2/5). Asemenea vase s-au găsit și la Suceava, fiind datate la sfîrșitul secolului al XIV-lea — primele decenii ale secolului al XV-lea [11]. S-a găsit de asemenea și un fragment ceramic lucrat din pastă cărămizie, cu buza înaltă și cu o nervură la exterior; umărul vasului este decorat cu benzi de linii orizontale, paralele (fig. 2/7). Între alte fragmente ceramice mai menționăm unul de la o oală-borcan, lucrată din pastă cenușie, cu gîtul bine profilat și cu buza răsfrîntă spre interior, cu șănțuire pentru capac și decorat la exterior, pe umăr, cu benzi de linii orizontale, paralele (fig. 2/9). Un alt fragment ceramic provine de la un pahar, de tipul pocalelor, lucrat din pastă cărămizie, decorat la exterior cu un grupaj de linii paralele, orizontale, urmat de o linie în val; se datează în a doua jumătate a secolului al XV-lea (fig. 2/8).

În locuință s-au găsit și numeroase piroane și cuie folosite la construcția ei ca și o rozetă formată din opt spițe cu un orificiu în centru, rozetă care, probabil, provine de la un pinten (fig. 2/11). S-a descoperit de asemenea un inel de argint cu șatonul lipit de verigă, decorată cu două linii subțiri incizate (diametrul verigii este de 20 mm, iar lățimea sa de 5 mm); pe șatonul dreptunghiular cu laturile perlate, era aplicat un cristal de stîncă fixat în rama de argint (cristalul nu s-a găsit). Greutatea totală a inelului este de 4,55 g, iar argintul din care este lucrat are un titlu de 750 $^0/_{00}$ (fig. 2/10). Cușeta completată cu mici brichete de granule de argint conferă obiectului trăsături ale vechii arte de orfevrerie bizantină. Inele asemănătoare au fost găsite la Măicănești [12], Cotu Morii-Popricani [13] și Drobeta-Turnu Severin [14].

În pămîntul scos din locuință s-au găsit și numeroase bucăți de zgură și lupe, provenite de la cuptorul de redus minereuri aflat în imediata apropiere a locului cercetat, cuptor datat în secolul al XV-lea.

Cercetările întreprinse în secțiunea XIII s-au soldat și cu dezvelirea unui cuptor de uz casnic, datînd din secolul al XV-lea (fig. 5/a-b). Cuptorul, de formă alungită, avea o groapă de deservire, lungă de 1,30 m. În vederea amenajării cuptorului s-a așezat întîi un strat de pămînt galben pentru vatră, aceasta fiind ușor înclinată pentru ca cenușa să fie evacuată mai ușor. Bolta cuptorului avea o grosime de 5 cm, înălțimea ei, acolo unde s-a păstrat, măsurînd 30 cm de la nivelul vetrei. În umplutura cuptorului s-au găsit fragmente ceramice din secolul al XV-lea, oase de animale și păsări și un nasture globular (fig. 4/1). Acest cuptor aparținea orășenilor ale căror case au fost descoperite în apropiere. Tipuri asemănătoare de cuptoare, datînd din secolul al XV-lea, au fost găsite la Suceava [15].

Observații valoroase în legătură cu existența unui nivel de locuire din secolul al XV-lea au fost făcute în perimetrul cercetat prin secțiunile VIII și IX. Menționăm descoperirea, în zona respectivă, a unui vîrf de săgeată de tipul celor cu aripioare și tub de înmănușare, și a unui cîrlig de undiță cu secțiunea tijei rectangulară și vîrf cu pinten de oprire (capătul tijei este îndoit în formă de inel de prindere) (fig. 4/4—5). S-au găsit și numeroase cuțite de tipul celor cu mîner de prindere, o spatulă, un ac, o cataramă și un amnar (fig. 4/7—12).

Existența unui nivel de locuire din secolul al XV-lea a fost dovedită și de descoerirea unei monede de argint, de tipul șiling, emisă de Henri Reuss, conte de Planen, între anii 1469—1470, pentru Ordinul Teutonic. Dăm mai jos descrierea monedei [15]:

Av. M(AGST). (HENRIC)VS PRI. legenda între cercuri perlate. În cîmp scutul Maestrului Ordinului.

[10] Elena Busuioc, *Ceramica de uz comun nesmălțuită din Moldova (secolul al XIV-lea pînă la mijlocul secolului al XVI-lea)*, București, 1975, p. 52, fig. 38/2.

[11] *Ibidem*, fig. 32/2.

[12] Panait I. Panait, Materiale de istorie și muzeografie, 5, București, 1967, p. 17—18, fig. 3.

[13] Eugenia Neamțu, ArhMold, 1, 1961, p. 286—287, fig. 3/3.

[14] Al. Bărcăcilă, Materiale, 5, 1959, p. 779, fig. 2/15.

[15] A. Engel-R. Sevvure, *Traite de numismatique du Moyen Age*, III, Bologna, 1964, p. 1329 - 1331

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

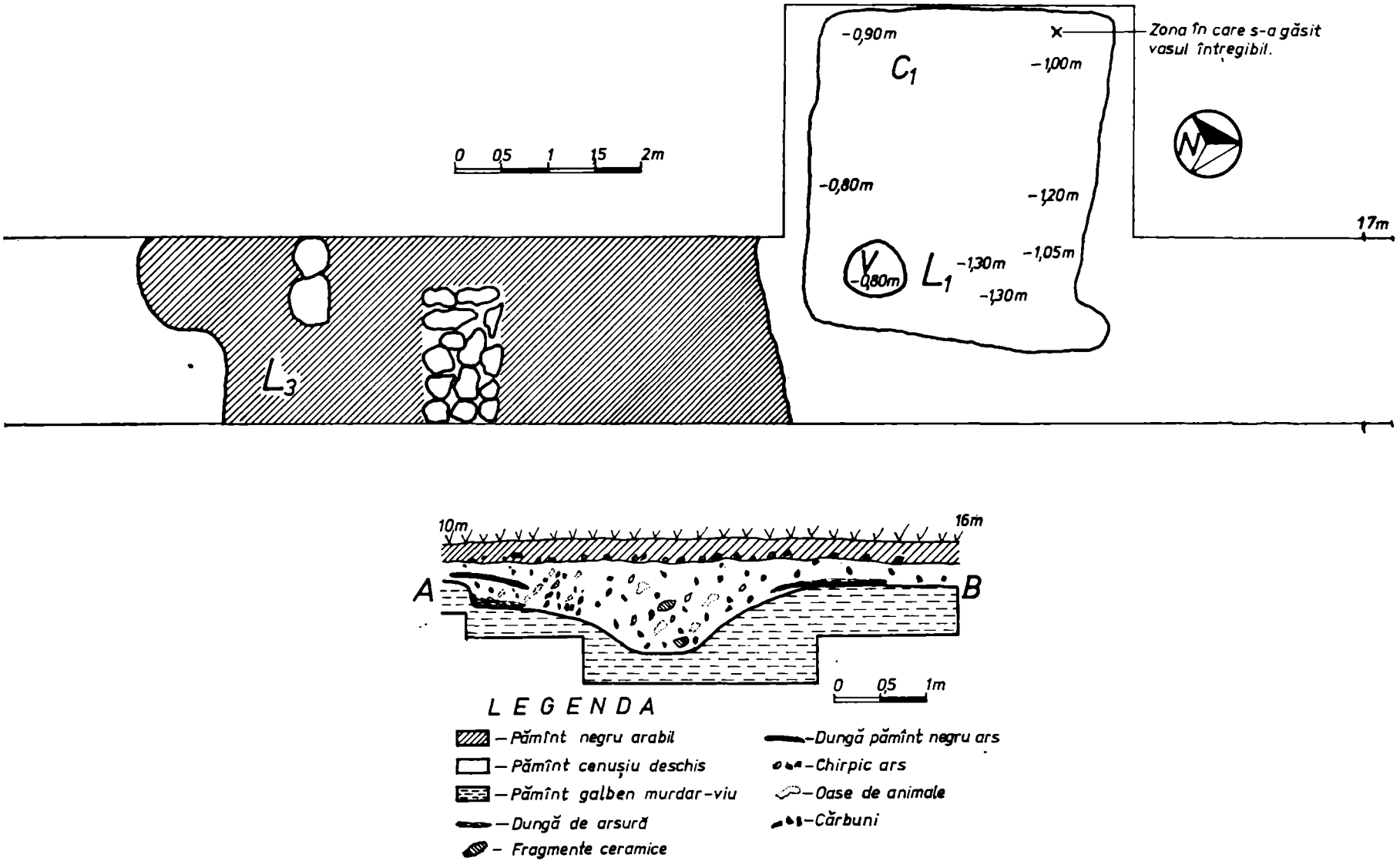

Fig. 3. Tg. Trotuș. Planul și profilul peretelui de vest al locuinței din secțiunea IX.

Fig. 3. Tg. Trotuș. Plan et profil de la paroi ouest de l'habitation de la séction IX.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

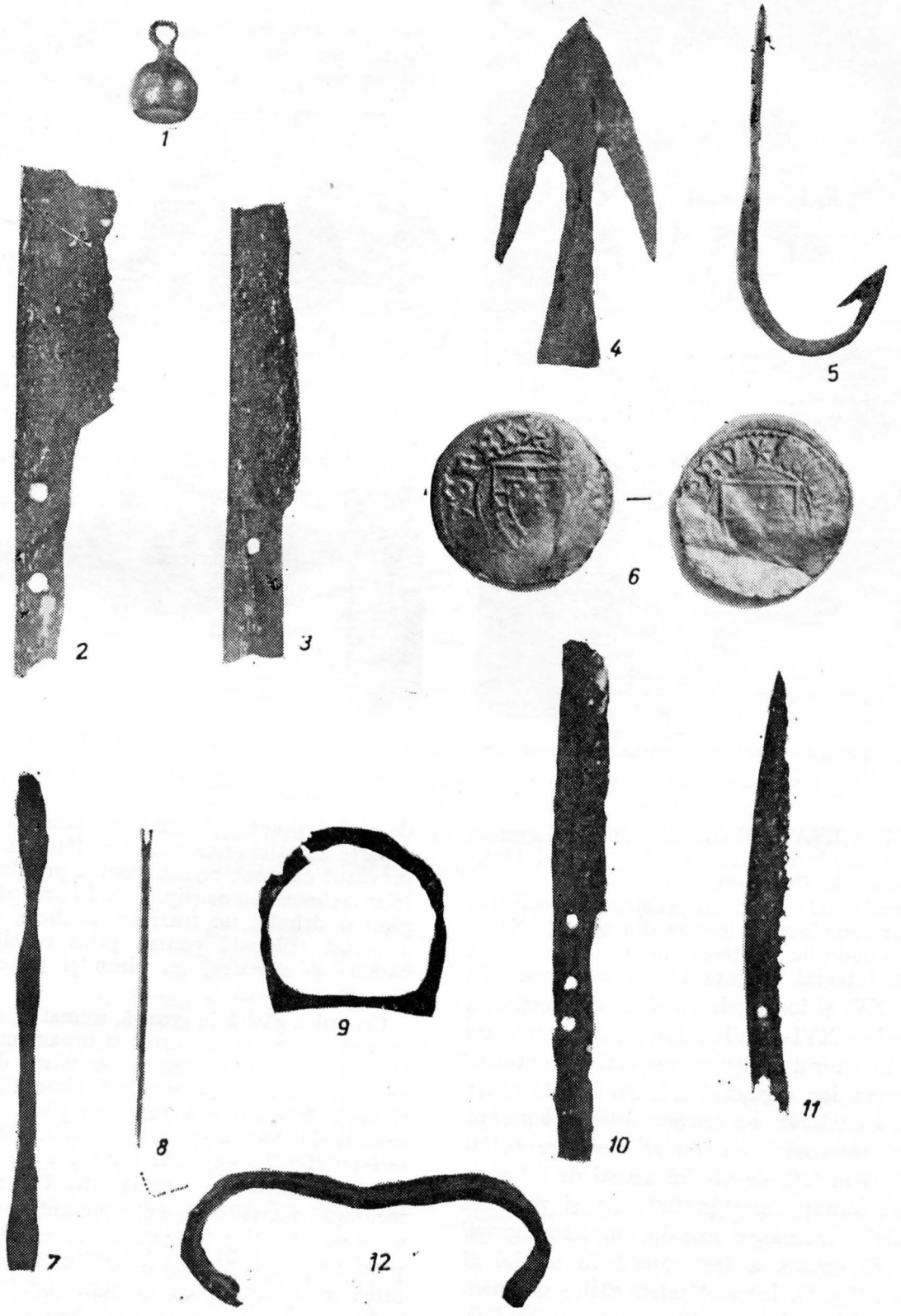

Fig. 4. Tg. Trotuș. Obiecte din secolul al XV-lea.

Fig. 4. Tg. Trotuș. Objets du XV siècle.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

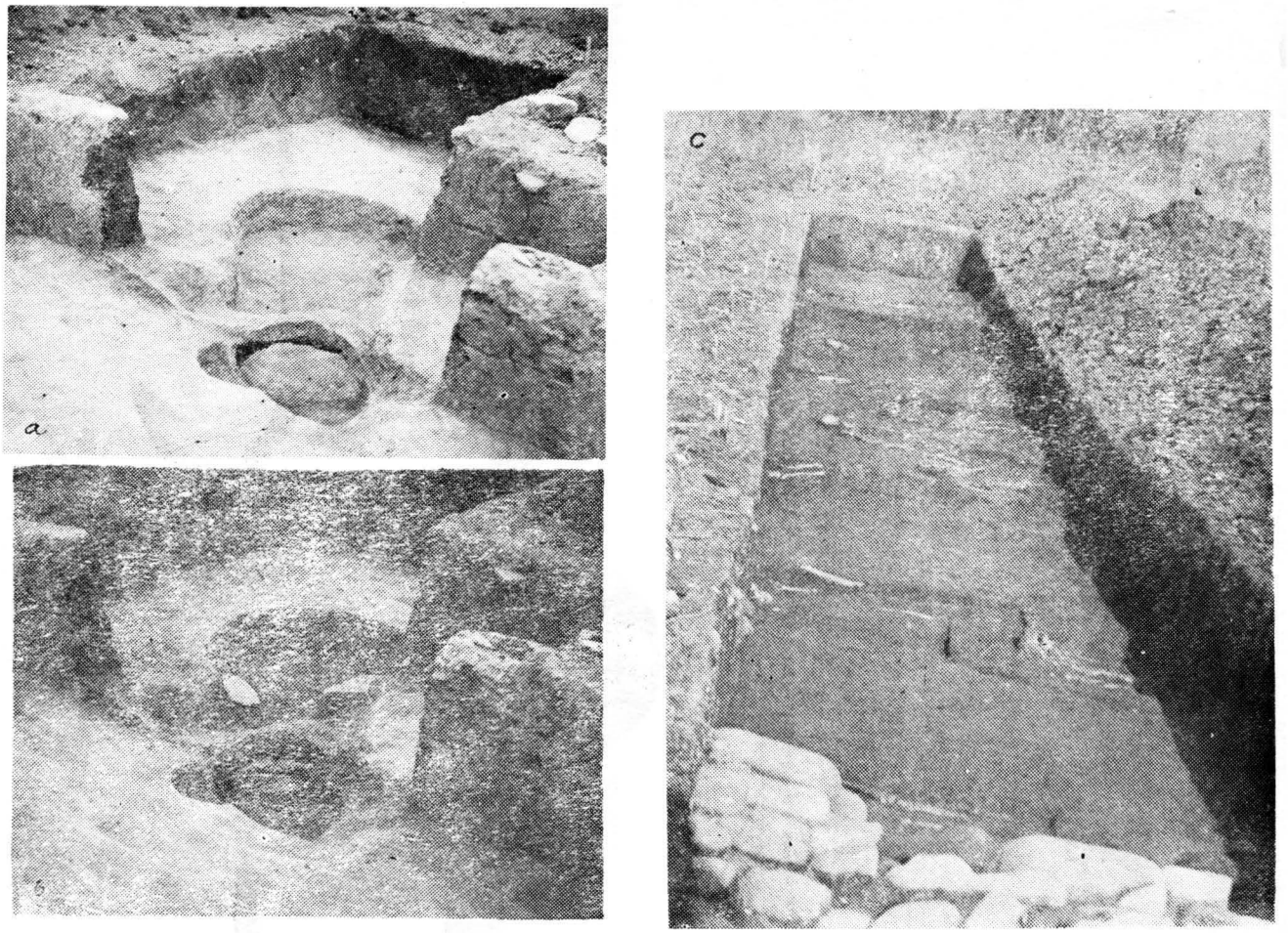

Fig. 5. Tg. Trotuș. a—b vedere de ansamblu a cuptorului din secolul al XV-lea; c vedere de ansamblu asupra secțiunii X.

Fig.5. Tg.Trotuș. a—b vue générale du fourneau de XVe siècle; c vue générale sur la séction X.

Rv. MON(ETA) (DNORVM). PRV. Legenda între două cerduri perlate. În cîmp scutul Ordinului Teutonic (fig. 4/6).

Secțiunile VIII și IX au prilejuit descoperirea și a unor complexe de locuire din secolele XV—XVIII. Condițiile de teren nu ne-au permis să dezvelim integral locuința 12 din secțiunea VIII (secolul XV) și locuințele 13 și 15 din secțiunea IX (secolele XVI—XVII). Ele au fost cercetate numai în cadrul șanțului respectiv, conturîndu-se zona lor; urmează a fi studiate în viitor (fig. 1). În schimb s-a cercetat integral o groapă de formă tronconică, cu resturi menajere (adîncime: 1,47 m față de nivelul actual de călcare). Atît din situația stratigrafică, cît și pe baza materialului arheologic scos din umplutura gropii rezultă că groapa a fost săpată în secolul al XVII-lea (fig. 6). Între obiectele găsite aici menționăm o teslă cu lama mult curbată spre interior, avînd o gaură de înmănușare dreptunghiulară (3,5 cm × 2,5 cm); lungimea totală a piesei = = 18,5 cm (fig. 7/1). S-a mai descoperit un cuțit de formă dreptunghiulară, cu lama îngustă, cu o parte ascuțită și un mîner cu lățimea de 8 mm, prevăzut cu două orificii pentru prinderea plăselelor de lemn sau os (fig. 7/2). În groapă s-au mai găsit o drîmbă un foarfece, o cheie, o scoabă, o verigă trilobată pentru prins curelele de la hamuri și căpestre, un piron și un cuțit (fig. 8/3—9).

Ceramica găsită în groapă, numai în stare fragmentară, este de uz casnic și ornamentală. Menționăm o farfurie lucrată din pastă de culoare cenușie, o farfurie ornamentală, pictată în interior, și unele fragmente lucrate din pastă cărămizie, cenușie și calinoidă, provenind de la căni, pahare, farfurii (fig. 7/3—8). Din cadrul ceramicii ornamentale menționăm o cahlă, aflată în stare fragmentară, nesmălțuită, cu reprezentarea unui cavaler cu sabie (fig. 8/1); de asemenea, un fragment provenind de la o cahlă nesmălțuită, cu reprezentarea unui cavaler cu flamură (fig. 8/2).

În groapa cu resturi menajere s-au găsit și trei monede: una emisă de Sigismund III (1587—1632), pentru orașul Riga, de tipul solidus, alta emisă tot de Sigismund III, la anul 1627, și

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

ultima — emisă de Gustav Adolf (1611—1632), pentru orașul Riga (fig. 10/7—9).

O contribuție deosebită la cunoașterea unor aspecte ale culturii materiale din așezarea medievală de la Tg. Trotuș, o aduce descoperirea, în suprafața cercetată, a numeroase fragmente ceramice, fragmente de cahle, obiecte de fier și monede. Astfel, menționăm găsirea unui fragment de la o cahlă nesmălțuită, decorat cu motive vegetale stilizate și, avînd analogii cu tipuri de cahlă descoperite la Iași și datate în secolele XVI—XVII (fig. 9/1) [16], ca și o altă cahlă, de

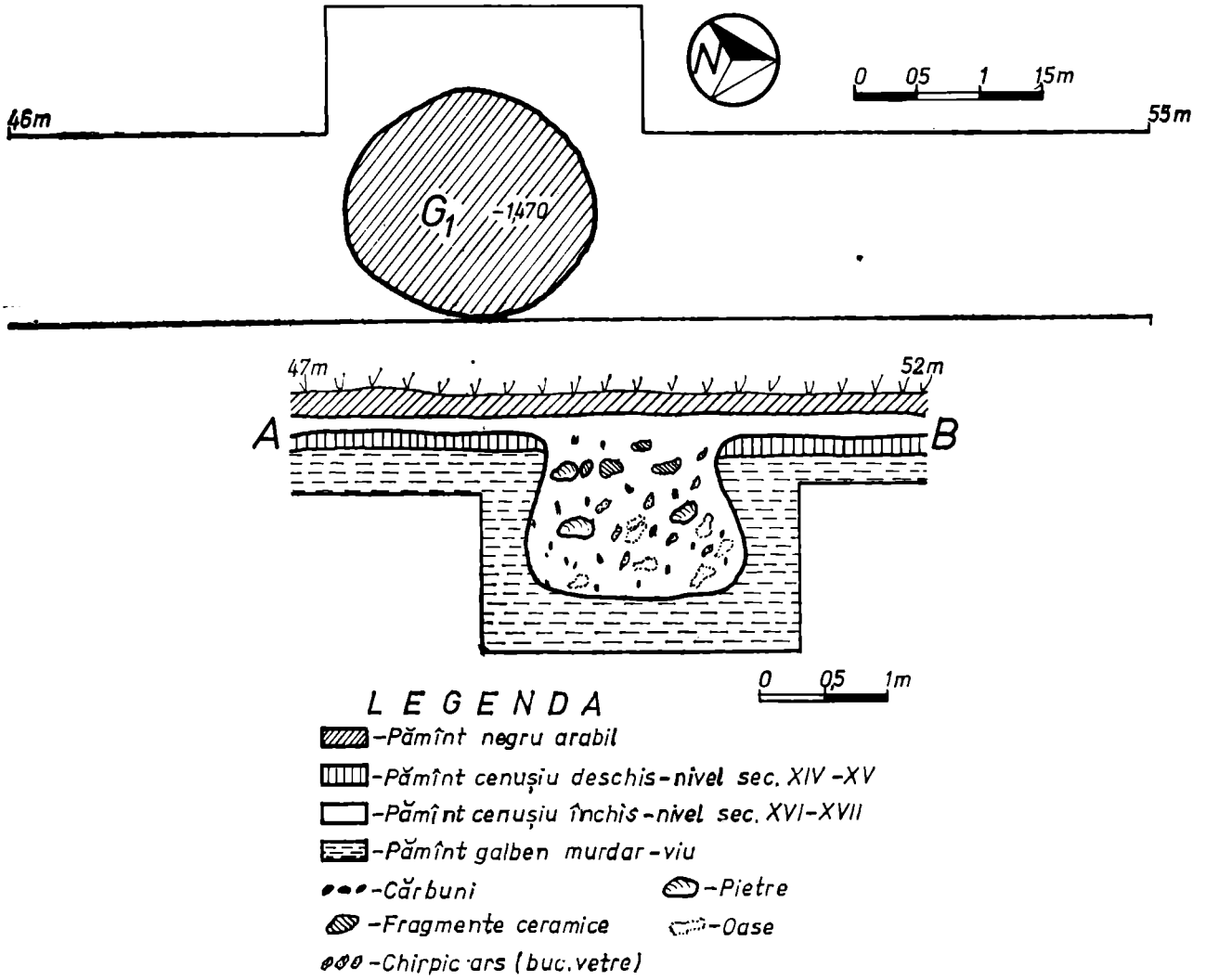

Fig. 6. Tg. Trotuș. Planul și profilul gropii din secțiunea VIII.

Fig. 6. Tg. Trotuș. Plan et profil de la fosse de la section VIII.

asemenea în stare fragmentară, nesmălțuită, cu reprezentarea unui cavaler (fig. 9/3). Mai amintim o oală cu toartă, lucrată la roata rapidă, din pastă de culoare cărămizie, datînd de la începutul secolului al XVI-lea (fig. 9/4).

Dintre obiectele de fier, menționăm două vîrfuri de săgeți, de tipul celor cu peduncul, ca și un exemplar de tipul celor cu tub de înmănușare (fig. 9/2, 7, 8), un fragment de seceră, o verigă trilobată pentru prins curelele de la hamuri și căpestre, o scoabă — toate datate stratigrafic în secolele XVI—XVII (fig. 9/5, 6, 9).

Monedele găsite în secțiunile VIII și IX sînt emisiuni de la Sigismund I (1506—1548), Sigismund II August (1544—1572), Maximilian II (1564—1576), Rudolf II (1576—1608), Mehmed III (1595—1603), Sigismund III (1587—1632) și Gustav Adolf (1611—1632) (fig. 10/2—4, 6—9).

Continuarea investigațiilor arheologice într-o zonă imediat apropiată, în vederea descoperirii unor construcții, se impunea și datorită faptului că arăturile de primăvară scoteau la suprafață urme de pietre și bucăți de mortar. În același timp, localnicii menționau că în perimetrul unde este lotul de folosință al locuitorului Săvescu Dumitru s-ar afla un beci vechi. Pentru verificarea acestei suprafețe de teren, ce era situată

[16] Al. Andronic, Eugenia Neamțu,. și M. Dinu, *op. cit.*, p. 247, fig. 54/3.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

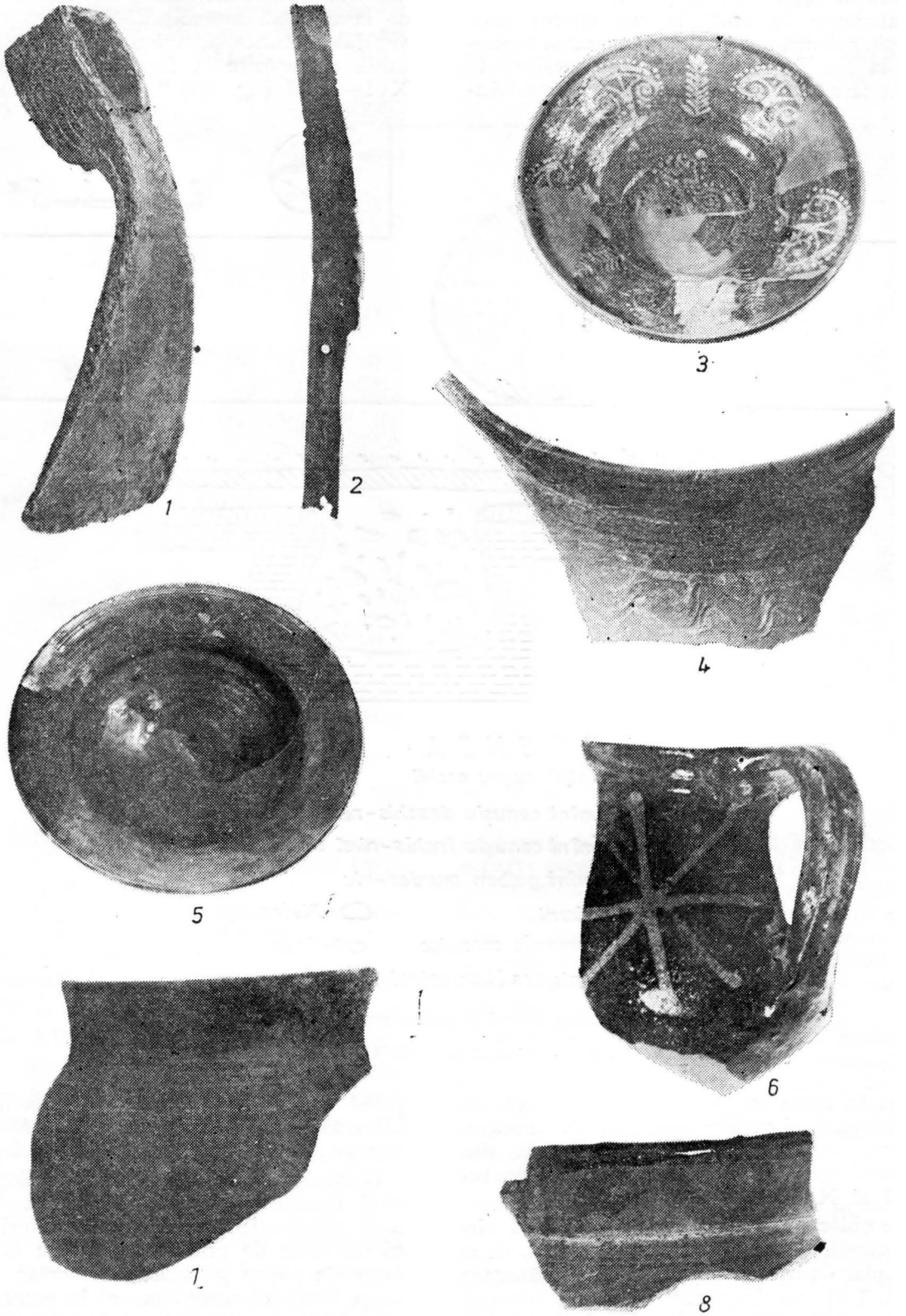

Fig. 7. Tg. Trotuș. Obiecte din groapa din secolul al XVII-lea.

Fig. 7. Tg. Trotuș. Objets de la fosse du XVIIe siècle.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Fig. 8. Tg. Trotuș. Obiecte din groapa din secolul al XVII-lea.

Fig. 8. Tg. Trotuș. Objets de la fosse du XVIIe siècle.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Fig. 9. Tg. Trotuș. Obiecte din secolele XVI—XVII.

Fig. 9. Tg. Trotuș. Objets des XVI—XVIIe siècles.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

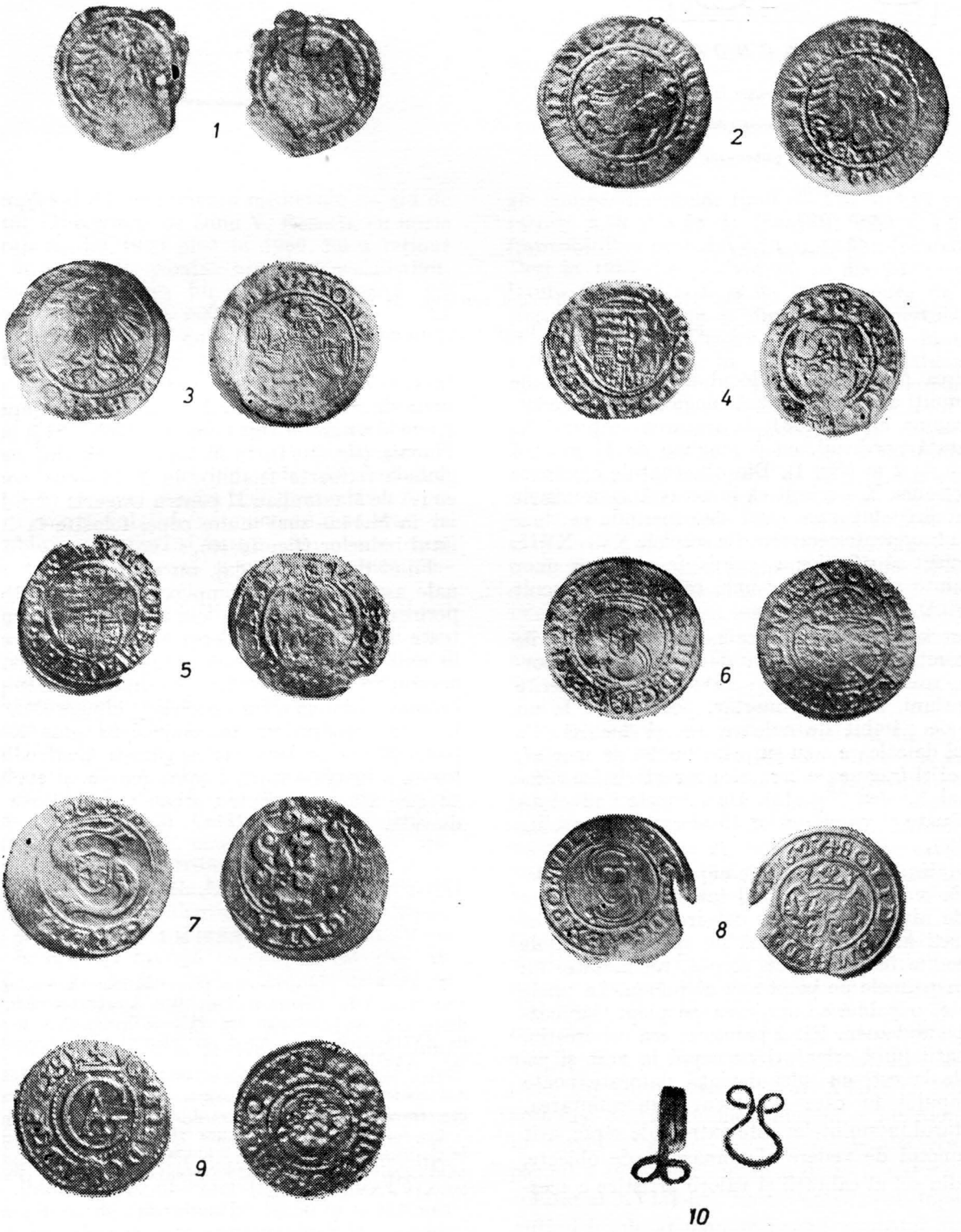

Fig. 10. Tg. Trotuș. Monede și podoabe din secolele XVI—XVII.
Fig. 10. Tg. Trotuș. Objets de parure et monnaie des XVI—XVIIe siècles.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

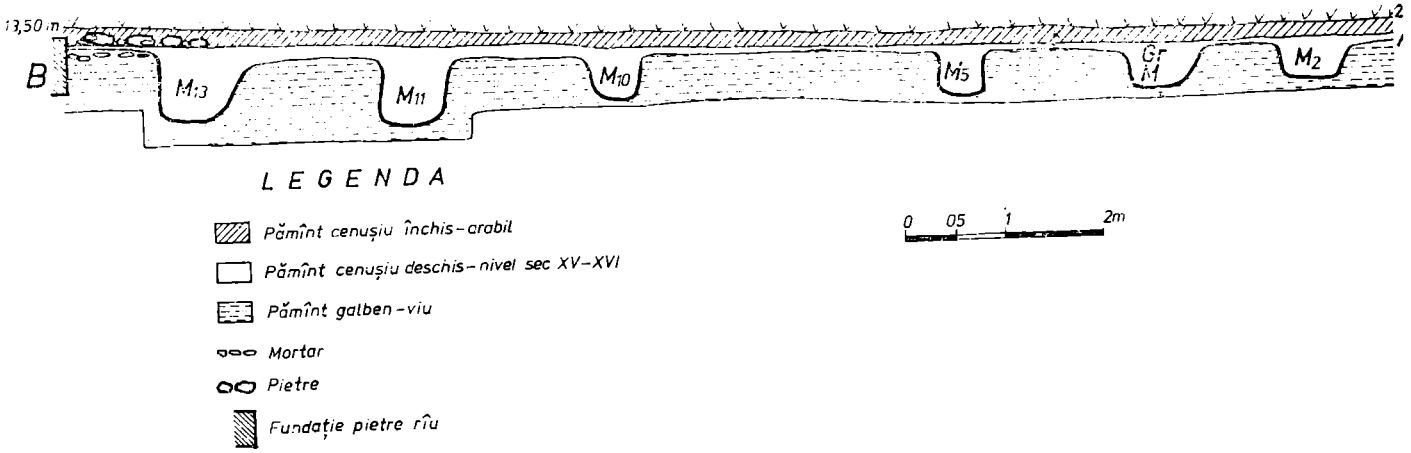

Fig. 11. Tg. Trotuș. Profilul peretelui de vest al secțiunii X.

Fig. 11. Tg. Trotuș. Profil de la paroi ouest de la séction X.

la circa 50 m sud de locul unde efectuam de mai mulți ani cercetări arheologice, am procedat, în toamna anului 1981, la trasarea secțiunii X, orientată nord-sud, cu o lungime de 17 m și o lățime de 2 m (fig. 1). Din observațiile efectuate în secțiunea X a reieșit că în această zonă urmele de locuire sînt rare, aici descoperindu-se doar cîteva fragmente ceramice din secolele XV—XVII. Adîncirea săpăturilor a permis descoperirea unor morminte și a zidurilor unei construcții de cult (biserică).

Observațiile stratigrafice ne arată că zidurile construcției, din care s-a dezvelit o mică porțiune, realizate din bolovani de rîu de diferite dimensiuni, legați cu mortar, pornesc de la un strat de pămînt de culoare cenușie-închisă. Pe nivelul de călcare s-au surprins bucăți de mortar, cărbuni și fragmente ceramice caracteristice secolului al XV-lea (fig. 11). De la același nivel au fost săpate și gropile celor 15 morminte dezvelite (fig. 5/c).

Mormintele de înhumație cuprindeau sicrie depuse la o adîncime variind între 0,60 și 1,00 m față de nivelul actual de călcare. Morții au fost înhumați în poziție întinsă pe spate, cu brațele așezate fie în paralel cu corpul, fie îndoite din cot, cu palmele pe piept sau abdomen. La unele schelete, o palmă se sprijinea pe piept, iar cealaltă pe abdomen. Ritul practicat era cel creștin, înhumații fiind orientați cu capul la vest și picioarele la est, cu mici deviații datorate poate anotimpului în care s-a făcut înmormîntarea. Inventarul mormintelor este extrem de sărac, atît din punctul de vedere al numărului de obiecte, cît și din cel al calității și valorii artistice a acestora. Dintre cele 15 morminte numai patru aveau piese de inventar. Astfel, în M.2 s-a descoperit o monedă emisă de Sigismund I ($1506-154\frac{C}{8}$) pentru Polonia (fig. 10/1), în M.5 s-au găsit doi nasturi globulari (foarte friabili), în M.11 — o monedă, emisă de Maximilian II pentru Ungaria (fig. 10/5), iar în M.14 — mai multe copci folosite la încheiatul hainelor (fig. 10/10).

Fiind doar un sondaj, nu emitem concluzii finale asupra acestor complexe medievale. Descoperirea unei biserici, a cimitirului din jurul ei, toate situate în apropierea locuințelor cercetate în anii anteriori, aruncă o lumină nouă asupra acestui vechi centru orășenesc. În viitor se impune cercetarea integrală a bisericii și cimitirului, continuarea săpăturilor arheologice în zona locuințelor și atelierelor meșteșugărești pentru a ne forma o imagine clară asupra genezei și evoluției istorice a acestui centru urban din Moldova medievală.

L'HABITAT MÉDIEVAL DE TG. TROTUȘ

RÉSUMÉ

L'auteur se rapporte aux investigations archéologique entreprises à Tg. Trotuș pendant 1981. À cette occasion, on a découvert une habitation des XIV—XV siècles, une fosse du XVIIe siècles, les mûrs d'une église et 15 tombeaux des XV—XVIIIe siècles.

Dans des divers complexes archéologiques on a découvert des nombreux matériaux, à savoir céramique d'usage ménager, céramique ornamentale, des objets en fer et des monnaies.

Les recherches archéologiques éffectuées ont contribué à la clarification des quelques informations historiques concernant l'évolution de l'habitat médiéval de Tg. Trotuș, pendant les XIV—XVIIe siècles.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Cercetările arheologice de la complexul monumentelor feudale de la Cetăţeni, jud. Argeş

LUCIAN CHIŢESCU, SPIRIDON CRISTOCEA ŞI ANIŞOARA SION

Complexul de monumente medievale de zid de la Cetăţeni, cercetat de Dinu V. Rosetti, cu unele întreruperi, din 1940 pînă în 1969, nu a reţinut pînă acum decît parţial atenţia specialiştilor, deoarece investigarea lui nu era încheiată, iar autorul nu-şi spusese încă ultimul cuvînt, chiar dacă publicase deja două rapoarte de interes maxim [1]. În 1981 am preluat săpătura rămasă neterminată în cel mai important sector al staţiunii, investigarea prilejuind noi şi relevante constatări atît în privinţa celui mai vechi monument de aici, neexplorat pînă la capăt de campaniile anterioare, cît şi în privinţa celui de al doilea. Din aceste motive, reluăm aici prezentarea succintă a complexului de monumente medievale în ansamblu, cu planuri şi imagini din ultima campanie, care completează şi uneori modifică sensibil pe cele anterioare.

După cum se ştie, la limita estică a staţiunii medievale de la Cetăţeni, la confluenţa Văii Chiliilor cu Dîmboviţa, se află un complex medieval cu caracter de unicat: trei biserici de zid ce se succed nemijlocit, una lîngă alta, pe toată durata secolelor XIII—XVIII. Şi este important de reţinut, de la început, constatarea că evoluţia, în timp şi spaţiu, a celor trei monumente medievale de zid se desfăşoară dinspre monticulul stîncos „Cetăţuia" sau „Cetăţuia lui Negru Vodă", în vîrful căruia se află cetatea medievală de zid, cercetată anterior şi atribuită de unii lui Seneslav, spre apa Dîmboviţei, aşadar de la nord la sud şi nu invers. Numai identificarea în teren, cercetarea şi numerotarea monumentelor ca atare s-a făcut în ordinea inversă cronologiei lor (fig. 1).

Biserica nr. 1. Mai întîi a fost identificată în anii 1940—1941 şi cercetată în anii 1958 şi 1965 biserica nr. 1, în formă de navă, compusă din altar, naos, pronaos, şi pridvor, cu zidurile fundaţiei făcute din bolovani de piatră şi bucăţi de cărămidă prinse cu mortar, iar cele ale elevaţiei, parţial păstrate, din blocuri de piatră cioplite, casetate cu cărămizi şi legate cu mortar de var. Edificiul a fost parţial dezvelit în 1981, pentru a-i fi întocmit planul exact (fig. 1; 3/1; 4/3), şi are lungimea de aproximativ 20,50 m şi lăţimea de 6,5 m. Abscisa este semicirculară la interior şi poligonală la exterior, dimensiunile interioare ale compartimentelor fiind de 3 m × 3,88 m (altarul), 5,98 × 4,65 m (naosul), 2,59 × 4,65 m (pronaosul) şi probabil 4,50 × 4,65 m (pridvorul). Deşi în 1981 din pridvor nu se mai păstra decît latura de nord a acestuia pe lungimea de 2 m (fig. 1; 3/1) forma şi dimensiunile acestuia sînt consemnate, din fericire, de planul ce însoţeşte raportul publicat în 1969 [2]. Pe latura de nord, la exterior, în dreptul peretelui despărţitor dintre pronaos şi pridvor, se află baza turnului unei scări ce ducea, probabil, la clopotniţă. Turnul, poligonal la exterior şi semicircular la interior, are peretele gros de 0,65 m, iar dimensiunile interioare de 1,25 × 1,25 m. Se pare că el a fost adăugat ulterior deoarece zidăria lui nu se ţese bine cu peretele de nord al bisericii, iar fundaţia sa este mai puţin adîncă. Spre deosebire de celelalte două monumente, de care va fi vorba imediat, în cuprinsul bisericii nr. 1 de la Cetăţeni nu s-au găsit deloc urme de frescă, acest monument părînd a nu fi fost zugrăvit deloc la interior, exteriorul fiind decorat prin şiruri de blocuri de piatră casetate cu cărămizi.

Pe nivelul de călcare al edificiului au fost descoperite, în 1958, fragmente ceramice din secolul al XVII-lea. Mai importantă este însă constatarea, făcută tot atunci, că monumentul în discuţie a suprapus mormintele aparţinînd altui edificiu mai vechi (biserica nr. 2), uneori fundaţia sa suprapunînd sau chiar tăind gropi de morminte mai vechi, unul dintre acestea fiind datat cu monedă de la Vladislav I (1364—1376) [3]. Acestor importante elemente de datare li se adaugă observaţia stratigrafică potrivit căreia dărîmăturile bisericii nr. 1 suprapun direct nivelul de construcţie şi distrugere al edificiului mai vechi (b. 2), ceea ce a determinat pe autorul cercetărilor efectuate aici în 1958 şi 1965 să dateze construirea acestui lăcaş în cursul secolului al XV-lea [4]. Potrivit aceloraşi observaţii monumentul a funcţionat şi în cursul secolelor următoare, dezafectarea lui părînd a se fi petrecut în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, turnul scării spre clopotniţă putînd fi adosat monumentului probabil în timpul domniei lui Matei Basarab.

[1] Dinu V. Rosetti, Materiale, 8, 1962, p. 78—86; idem, Monumente istorice. Studii şi lucrări de restaurare, 1969, p. 94—98.

[2] Dinu V. Rosetti, Monumente istorice ... *loc. cit.*

[3] Idem, Materiale, 8, 1962, p. 79.

[4] Idem, Monumente istorice ... p. 95.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

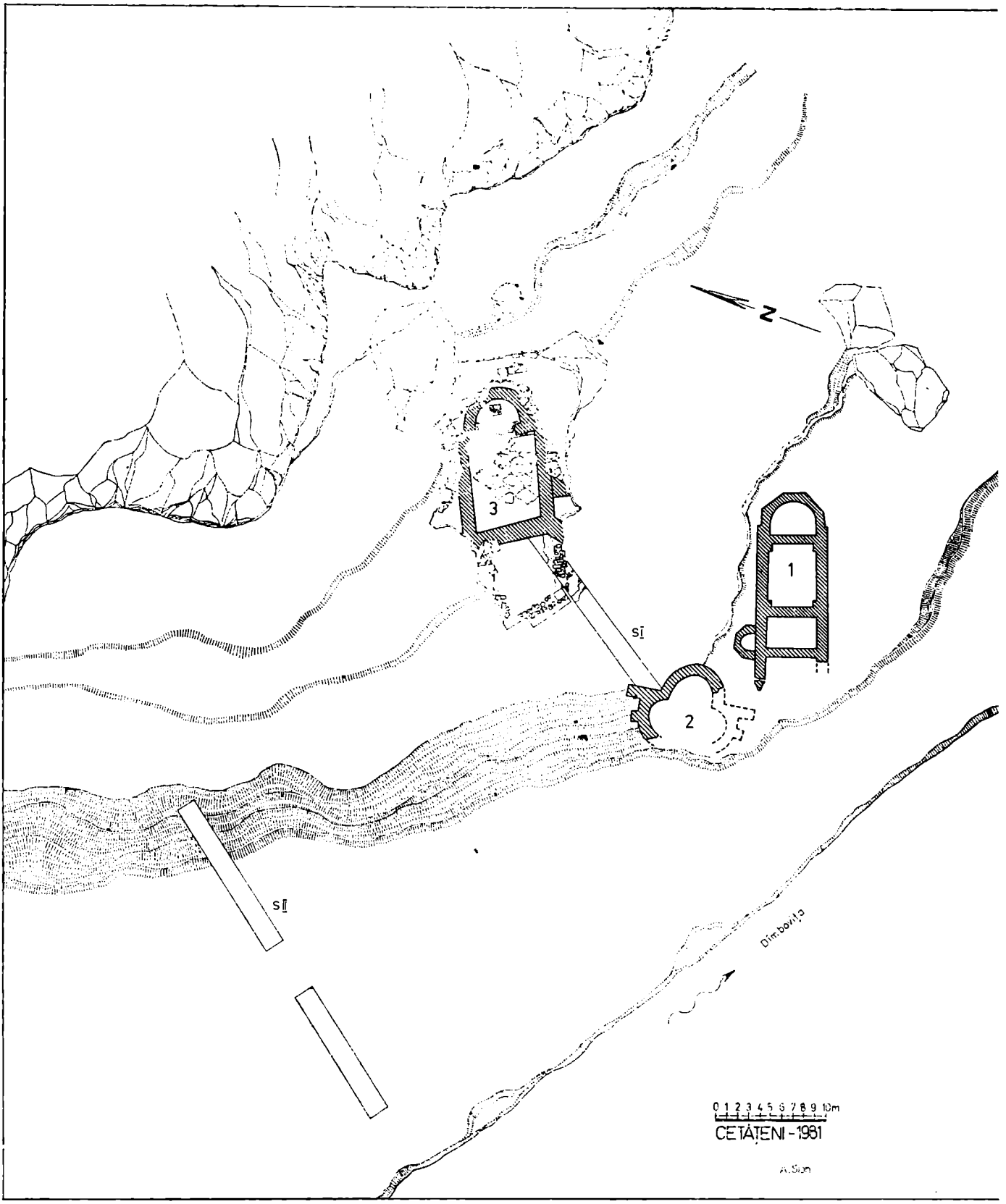

Fig. 1. Cetățeni. Planul general al complexului de monumente.

Fig. 1. Cetățeni. Plan général du complexe des monuments.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Biserica nr. 2. În partea nord-vestică a monumentului precedent, la numai 3 m distanță de colțul păstrat al acestuia, au fost identificate, în 1958, și cercetate, în 1965, resturile zidurilor unui edificiu mai vechi, care a fost denumit în mod firesc biserica nr. 2 [5]. Deși mult distruse de o revărsare ulterioară a Dîmboviței, resturile acum păstrate ale bisericii nr. 2 indică cu claritate un plan sigur *treflat* și nu în formă de navă cum greșit s-a crezut și consemnat în planurile și rapoartele publicate anterior [6]. Din acest al doilea monument nu s-au păstrat decît absida altarului cu deschiderea interioară de 4 m și adîncimea de 2,80 m, absida nordică cu deschiderea de 3 m și adîncimea de 1,35 m și doi contraforți neobișnuiți: unul perpendicular pe joncțiunea absidelor celălalt perpendicular pe mijlocul absidei nordice. Chiar și așa, este cît se poate de evident vorba de resturile unei biserici treflate, cu abside semicirculare atît la interior cît și la exterior, cu ziduri groase de 1 m în elevație și fundația groasă de 1,25 m și adîncă de 1 m, construite exclusiv din pietre mari, parțial cioplite, sau pietre mai mărunte prinse cu mortar de var. Spre deosebire de biserica nr. 1, în construcția zidurilor bisericii nr. 2 nu s-a folosit deloc cărămida, fiind practicată, în schimb, decorarea pereților cu frescă. Pe peretele exterior s-au găsit încă resturi de tencuială de culoare alb-gălbuie, iar pe cel interior bucăți de tencuială zugrăvită cu dungi subțiri și o dungă roșie. În interiorul monumentului s-au găsit, în 1958 și 1965, multe fragmente de frescă colorate negru, albastru, verde, brun-roșu, și galben [7]. În partea estică, sudică și nordică a monumentului au fost găsite și cercetate cîteva morminte care i-au aparținut și care, după cum am văzut, se aflau și pe locul pe care mai tîrziu a fost ridicată biserica nr. 1. Mormintele aparținînd bisericii nr. 2 de la Cetățeni au avut monede de la Ioan Vatatzes (1222, 1254), Bella IV (1245—1270), Carol Robert (bătută înainte de 1329), Vladislav Vlaicu (1364—1376) și Alexandru cel Bun (monedă anepigrafă)[8]. Dată fiind apropierea celor două monumente pînă acum prezentate, stratigrafic s-a constatat că dărîmăturile bisericii nr. 2, sub care se află mormintele menționate, alcătuiau un strat compus din pietre, moloz și fragmente de tencuială zugrăvită, care a fost nivelat, ceva mai tîrziu, cu prilejul construirii bisericii nr. 1 și suprapus, apoi, de dărîmăturile acesteia. Cronologic, s-a constatat, de asemenea, că în umplutura părții de vest a bisericii nr. 2 au fost găsite resturile unei stive de cărămizi noi, nefolosite, depozitate acolo cu prilejul construirii ultimei biserici, cea cu nr. 1. Pe baza tuturor constatărilor de ordin stratigrafic, numismatic, cronologic și stilistic, avînd în vedere în special mormintele cu monede de la Ioan Vatatzes și Bella IV, precum și unele fragmente ceramice convingătoare [9], datarea monumentului s-a făcut în a doua jumătate a secolului al XIII-lea, funcționarea lui fiind dovedită, mai cu seamă, de mormîntul cu moneda anepigrafă de la Alexandru cel Bun, pînă în secolul al XV-lea, cînd o mare revărsare a Dîmboviței va fi distrus-o în mare parte. Biserica nr. 2, cu plan treflat, de la Cetățeni constituie legătura cronologică nemijlocită între biserica nr. 3, de care va fi vorba îndată, și biserica nr. 1, iar pe plan general românesc reprezintă cel mai vechi monument de acest gen după biserica de la Niculițel din secolele XI—XII.

Biserica nr. 3. În fine, săpăturile arheologice din 1965 au identificat și dezvelit parțial, la 13 m nord-est de biserica nr. 2 și la 20 m nord de biserica nr, 1, resturile unui alt monument de zid și mai vechi, din aceeași categorie, înălțat chiar lîngă piciorul monticulului „Cetățuia". Cercetarea acestui al treilea monument a durat destul de mult timp și datorită faptului că cea mai mare parte a fundațiilor sale erau acoperite de o stîncă imensă desprinsă din monticulul alăturat, se pare, în timpul unei mari mișcări seismice. Întrucît marele bloc de stîncă ce a pus capăt existenței bisericii de piatră nr. 3 de la Cetățeni a fost înlăturat cu greutate de noi în 1969—1973 cercetarea monumentului s-a făcut, în mod obiectiv, în trei etape distincte și anume: 1965—1968; 1969—1973; 1981. Suma tuturor cercetărilor de aici demonstrează că biserica nr. 3 a fost zidită din blocuri mari de piatră cioplite rectangular, prinse cu mortar de var extrem de tare, nu numai lîngă piciorul monticulului „Cetățuia" dar chiar adosată acestuia.

Biserica nr. 3 este un edificiu solid, din categoria bisericilor-sală, cu absida semicirculară păstrată pînă la înălțimea de 1,40 m față de podea, cu deschiderea interioară de 4,14 m și adîncimea de 2,75, cu masa altarului de 1,10 m × 0,65 m păstrată pînă la înălțimea de 0,60 m și cu noasul dreptunghiular cu dimensiunile interioare de 7,55 × 6,20 m și grosimea zidurilor de 1,10 m (fig. 1). Pentru ridicarea edificiului de zid în acest loc, terenul în pantă de lîngă piciorul monticulului de stîncă a fost nivelat printr-o depunere de nisip a cărei grosime crește de la est la vest și de la nord la sud, pe măsura înclinării pantei naturale, pînă la peste 1 m deasupra nivelului medieval de călcare. Zidul de vest și parțial cel de sud sînt „fundate" în această depunere de nisip pînă la

[5] *Ibidem.*

[6] *Ibidem*; idem, Materiale, 8, 1962, p. 78. Planul treflat al monumentului n-a rezultat nicidecum numai în 1981. Ruina restaurată în 1965 și 1966 sub supravegherea lui Dinu V. Rosetti, păstrată astfel pînă astăzi, are plan treflat și nu bazilical, așa cum apare în rapoartele menționate, publicate anterior.

[7] Dinu V. Rosetti, Materiale, 8, 1962, p. 79.

[8] *Ibidem*, p. 81.

[9] *Ibidem*, p. 8, fig. 3/10—18, 27—30, 39; 6/6—8; 3/25, 38 și, mai cu seamă, fragmentul ceramic din pastă cenușie smălțuit în culoarea verzuie a oului de rață specific ceramicii bizantine din secolul al XIII-lea (*Ibidem*, fig. 3/32).

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

adîncimea de 1 m, pe cîtă vreme cele de nord și est sînt „fixate" cu mortar direct pe stînca naturală, cioplită special în acest scop. Din această cauză baza fundației nu este uniformă, ea fiind mult mai adîncită pe latura de vest a naosului, unde se pare că zidul inițial, care va fi avut tot lățimea de 1,10 m, a cedat la un moment dat, fiind refăcut apoi mult mai trainic, cu grosimea, iarăși inegală, de 1,50 la capătul de nord-vest și 1,72 m la cel de sud-est, edificiul primind, cu acel prilej, contraforții în colțurile laturii vestice și pe mijloicul celei sudice, nu însă și pe cea nordică, „fixată" pe stîncă și adosată acesteia. Numai astfel credem că se poate explica faptul că pe latura de sud contrafortul este evident adosat naosului, pe cîtă vreme contraforții de colț sînt organic țesuți de zidul de vest, mult mai gros și cu o altă structură decît celelalte. Este, oricum, evident, o biserică-sală adosată pe jumătate monticulului „Cetățuia", cu pereții acoperiți cu o splendidă pictură, de factură bizantină, de cea mai bună calitate. Peretele interior al absidei păstra încă, pe toată suprafața, deteriorat, dar vizibil încă, soclul pictat cu romburi succesive completate cu unghiuri de linii trasate cu vopsea roșie pe fondul alb al tencuielii. La înălțimea de 1 m față de podea, soclul este limitat de o linie orizontală de vopsea roșie, lată de 4—5 cm, de la care pornea pictura propriu-zisă cu figuri. În altar și naos, dar și la exterior, au fost găsite, în toate campaniile, numeroase fragmente de frescă cu culori vii diferite de la negru, albastru și verde pînă la roșu și galben și chiar fragmente de inscripții slavone. În interior, nivelul de călcare al naosului este cu aproximativ 0,30 m mai coborît fecît al altarului, legătura între ele făcîndus-e prin două trepte din pietre, încă păstrate parțial. Podeaua propriu-zisă era alcătuită dintr-un dalaj, dovada în acest sens făcînd-o atît partea încă păstrată a acestuia, în fața mesei altarului, cît și existența, peste tot, în interior, a unei pomosteli de lut galben argilos, groasă de 4—5 cm, ce acoperă stîncile și stratul nivelator de nisip și este acoperită de un strat uniform de mortar, pe care au fost fixate dalale.

În colțul de sud-vest al monmentului, la exterior, a fost găsită, la 2 m distanță, varnița constructorilor, cu două faze distincte de folosire, acoperită cu dărîmături și multe fragmente de frescă, identice cu cele din interior, ceea ce ne face să credem și mai mult că monumentul a fost pictat și pe dinafară. Mai mult decît atît, prezența abundentă a fragmentelor de frescă peste varniță pare a demonstra, o dată în plus, că zidul sudic, inițial al naosului, a cedat la un moment dat și odată cu el a căzut și fresca deasupra varniței, refacerea lui explicînd atît grosimea sa deosebită, cît și contraforții de colț organic legați la el. Deopotrivă, prezența pe multe fragmente de frescă din interior a unor dungi și pete de culoare mai nouă peste cea veche pare a sugera că s-a efectuat, cu același prilej, completarea pe alocuri a picturii inițiale, parțial deteriorată după o primă etapă de folosință.

După ce va fi funcționat o vreme în forma pînă aici prezentată, bisericii nr. 3 i-a fost adăugat, într-o a treia etapă, pe latura de vest, un pridvor cu lungimea de 6,80 m și lățimea de 7 m a cărui bază suprficială din pietre de rîu sau bucăți de stîncă legate cu lut (și nu cu mortar) suprapune direct resturile varniței mai vechi și indică prin toate elementele componente o amenajare ușoară și stîngace, foarte departe de soliditatea și finețea construcției mai vechi. Chiar și așa, existența pridvorului ale cărui ziduri de vest și sud au la bază grosimea de 1,10 m, iar cel de nord de 0,90 m, este oricum dovedită, deși n-a fost consemnată de nici unul din rapoartele anterioare de săpătură, atît de resturile încă păstrate parțial în 1981 ale fundației și care indicau adosarea pridvorului la vechea construcție în dreptul celor doi contraforți din colțurile naosului, cît și de planul realizat în timpul cercetărilor din 1968 de E. Mironescu și rămas pînă acum nepublicat. Planul lui E. Minorescu consemnează cu exactitate forma și dimensiunile reale ale pridvorului cît și semibordeiul din a doua jumătate a secolului al XIII-lea și prima parte a celui următor care a suprapus și distrus nu numai parțial contrafortul din colțul de nord-vest al naosului, cum precizează lapidar raportul publicat în 1969 [10], ci și o bună parte a laturii de nord a pridvorului.

Fundamentală rămîne însă constatarea că acest deosebit de important monument al culturii feudale românești și-a încheiat existența la mijlocul secolului al XIII-lea, foarte probabil în urma unui seism ce a provocat desprinderea stîncilor din monticulul „Cetățuia". Într-una din crăpăturile uriașei stînci, căzută peste biserica nr. 3, am descoperit, în 1969, toate cioburile unui pahar ceramic din pastă roșie, asemănător cu vasul din mormîntul nr. 9, cu lespezi de piatră din necropola de la Cetățeni, mormînt datat cu monedă de bronz bizantină, tăiată, de la Alexios III Anghelos Commen (1195—1203) sau de la Ioan Vatatzes (1223—1254), singurii împărați bizantini care au tăiat monede în timpul domniei, cel mai tîrziu la mijlocul secolului al XIII-lea[11]. Distrugerea violentă, prin prăbușirea unei stînci din monticulul alăturat, a bisericii nr. 3 de la Cetățeni, aproximativ în jurul anului 1250 este susținută, depotrivă, de un mormînt descoperit în 1965 în biserică și în care s-au găsit „un denar unguresc din argint, monedă bătută în prima jumătate a secolului al XIII-lea ... altă monedă înjumătățită, de bronz, bătută în imperiul bizantin cam în aceeași vreme ... și un inel sigilar din argint avînd gravată pe scaun o floare de

[10] Dinu V. Rosetti, Monumente istorice ..., p. 97.

[11] Lucian Chițescu, CercArh, 2, 1976, p. 171, 176, 181 fig. 10/1 și 3.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

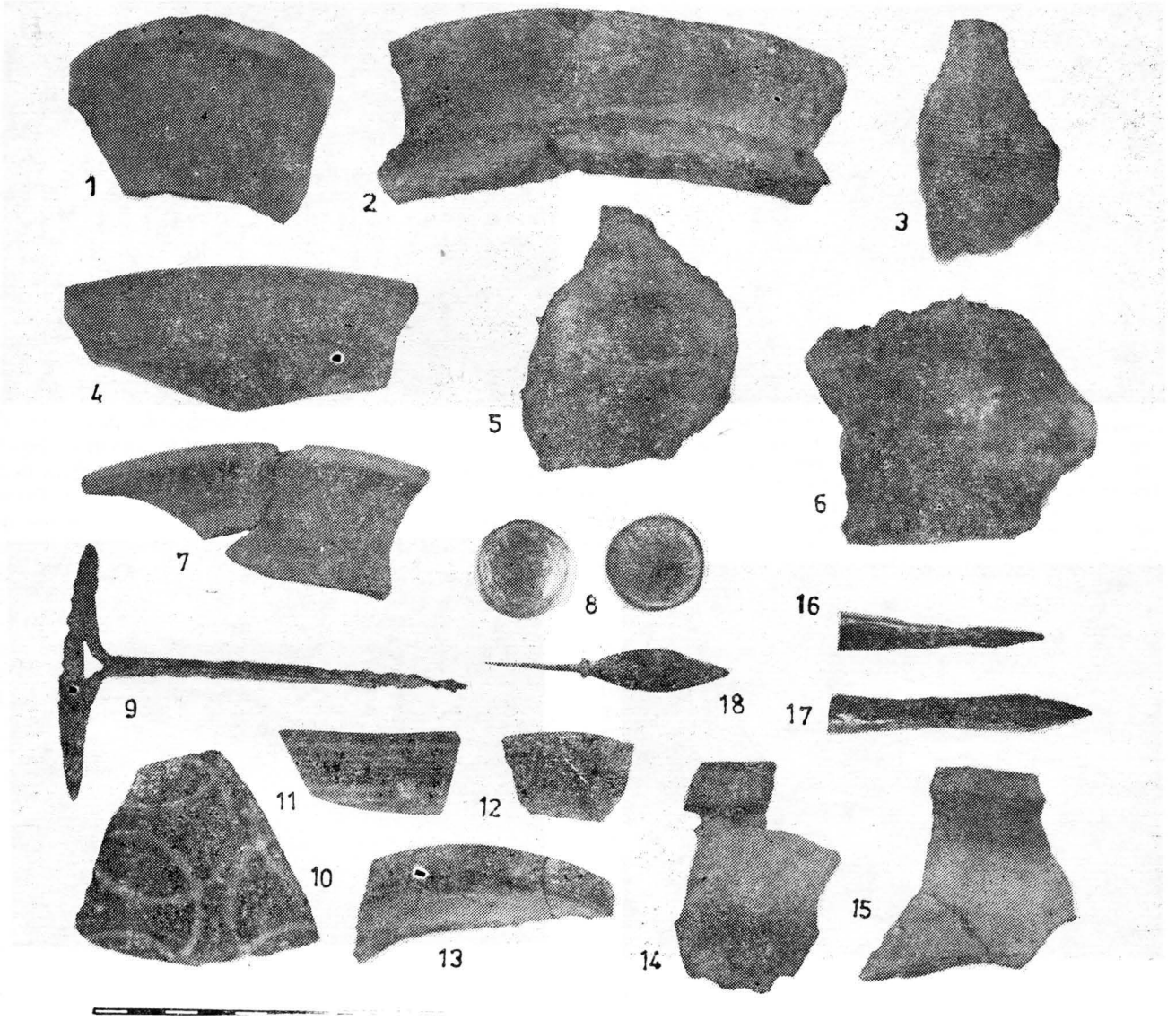

Fig. 2. Cetățeni. 1—7 fragmente ceramice geto-dacice; 8 monedă geto-dacică de tip grecesc; 9 sfredel geto-dacic; 16—18 piese de armament feudale; (secolele XIII—XIV); 10—15 fragmente ceramice din secolul XIII.

Fig. 2. Cetățeni 1—7 fragments céramiques geto-daces; 8 monnaie géto-dace de type grec; 9 perçoir géto-dace; 16—18 pieces d'armament féodal des XIII—XIVe siècles; 10—15 fragments céramiques du XIII siècles.

crin stilizată"[12]. În groapa mormîntului s-au găsit, de asemenea, moloz și resturi de frescă provenite din dărîmăturile edificiului, constatare ce a făcut să se considere, încă de atnci, în chipul cel mai logic cu putință, că „groapa de mormînt a fost săpată după demolare bisericii și deci, conform inventarului aflat în mormînt, biserica nu mai era în picioare la mijlocul veacului al XIII-lea"[13], mormîntul în discuție fiind de atribuit, prin urmare, celuilalt lăcaș de cult care-l urmează cronologic imediat și anume bisericii nr. 2, cu plan treflat. Trebuie precizat, de altminteri, că cele cîteva morminte descoperite pînă acum în sectorul „monumente" aparțin în totalitate bisericii nr. 2. Sînt înmormîntări de excepție și vor fi aparținut de aceea, unor demnitari importanți, laici sau religioași, ai centrului politic de aici, inventarul lor fiind sugestiv în acest sens. Necropola centrului voievodal de la Cetățeni, din care au putut fi cercetate pînă acum 35 morminte, este situată în partea opusă sectorului „monumente", la limita nord-vestică a stațiunii. Pe nivelul de călcare din exteriorul bisericii nr. 3 a fost găsită, de asemenea, o monedă bizantină de aur de la același împărat bizantin de la Niceea, Ion Vatatzes, iar după cum am văzut, un semibordei din a doua jumătate a secolului al XIII-lea a distrus parțial contraforul din colțul de nord-vest al naosului și a suprapus zidul pridvorului. Toate aceste elemente de datare, împreună cu frag-

[12] Dinu V. Rosetti, Monumente istorice ..., p. 96. Moneda bizantină, din bronz, înjumătățită, nu putea fi emisă, cum am văzut, decît de Alexios III Anghelos sau Ioan Vatatzes.

[13] *Ibidem.*

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

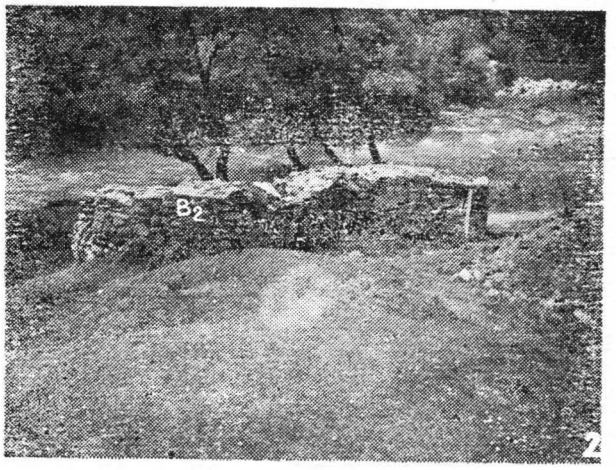

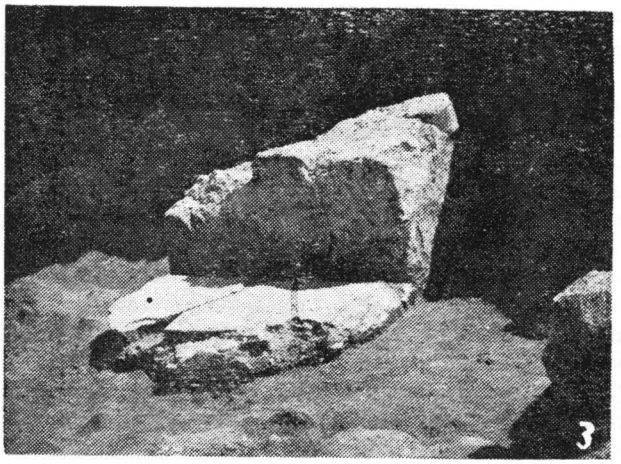

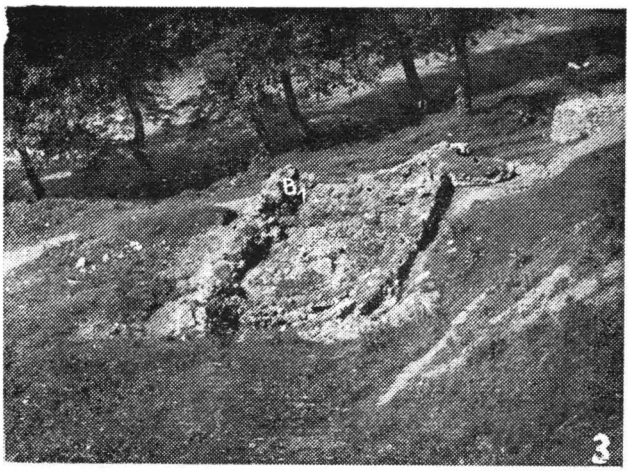

Fig. 3. Cetățeni. 1 complexul de monumente feudale: 2 absida bisericii nr. 3; 3 masa altarului din biserica nr. 3

Fig. 3. Cetățeni. 1 complexe des monuments féodaux 2 abside de l'église n° 3; 3 table de l'autel de l'église n° 3.

Fig. 4. Cetățeni. 1 biserica nr. 3; 2 biserica nr. 2; 3 biserica nr. 1.

Fig. 4. Cetățeni. 1 L'église n° 3; 2 l'église n° 2: 3 l'église n 1.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

mentele ceramice bizantine smălțuite în culoarea verde a oului de rață (fig. 2/10) sau românești nesmălțuite (fig. 2/11—15), găsite în umplutura de nisip de sub biserică și chiar în nivelul medieval de sub umplutură, confirmă pe deplin existența monumentului înainte de 1250 și aserțiunea mai veche că „ne aflăm în fața celui mai vechi monument feudal descoperit pînă, în prezent în Țara Românească" [14]. Pornind de la aceste considerente și ținînd seama de soliditarea construcției inițiale, al cărei plan a devenit, datorită presiunii stîncilor dinspre nord-est spre sud-vest, din dreptunghiular trapezoidal (fig. 1), de adosarea contraforților și refacerea zidului de vest într-o etapă ulterioară de zugrăvirea și apoi completarea și retușarea picturii după o perioadă de funcționare și degradare parțială, de adosarea pridvorului într-o ultimă etapă, sîntem obligați să considerăm că zidirea monumentului s-a făcut cel mai tîrziu la începutul secolului al XIII-lea. Avem astfel a face nu numai cu cel mai vechi monument medieval de zid de la sud de Carpați, dar și cu cea mai concretă dovadă a organizării superioare a societății românești pe plan politic, cultural și religios cu mult înainte de crearea statului independent. Cele mai vechi monumente de zid, de rit ortodox, ce se succed nemijlocit pe toată durata secolului al XIII-lea și chiar mai tîrziu la Cetățeni, sub protecția cetății și autorității politice de aici, prima o biserică-sală pictată, cealaltă biserică treflată, de asemenea pictată, oferă o imagine elocventă și cuprinzătoare asupra ceea ce a însemnat un centru voievodal românesc în perioada de maximă înflorire, așadar înaintea statului domnesc, independent.

[14] *Ibidem*, p. 97.

FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES DANS LE COMPLEXE DE MONUMENTS FÉODAUX DE CETĂȚENI, DÉP. D'ARGEȘ

RÉSUMÉ

Les fouilles archéologiques, reprises en 1981, dans la station de Cetățeni, dép. d'Argeș, ont conduit à la découverte sur un étroit plateau situé au pied de la butte de „Cetățuia" d'un complexe de monuments qui représentent un unicum: trois églises roumaines bâties en pierre et en brique et qui se succedent depuis le XIIIe jusqu'a XVIIIe siècles.

L'église n° 3, la plus ancienne (fig. 1), appartient à la categorie des eglises-nef de rite est ortodoxe, aux murs peints au fresque et on peut la dater entre le début du XIII siecle et 1250 approximativement. Tout près, à 13 m vers le sud, se trouve l'église n 2, dont le plan est treflé (fig. 1), elle aussi peinte au fresque et datée entre 1250 et la fin du XV siècle. Dès le XVe siècle jusqu'au XVIIIe siècle on note l'existence de l'eglise n° 1, bâtie en pierres et briques mais dépourvue de fresques. Les premiers deux monuments (b 3 et B 2) sont les plus anciennes églises roumaines en pierre et en briques connus jusqu'à présent au sud des Carpates et dont la présence et succesion attestant ici-même l'existence d'un centre politique féodal roumain, tout au long du XIII siècles.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Cercetările arheologice de la Piua Petri (Orașul de Floci), com. Giurgeni, jud. Ialomița

LUCIAN CHIȚESCU, ANCA PĂUNESCU, TEODOR PAPASIMA

Cea de a 7-a campanie arheologică din centrul urban mdieval azi dispărut, Orașul de Floci s-a desfășurat, ca și cele precedente, în trei sectoare distincte și anume: I sectorul „Mănăstire"; II sectorul locuințe; III sectorul biserica nr. 2.

I. SECTORUL MĂNĂSTIRE

În campania arheologică a anului 1080, urmărind surprinderea limitei răsăritene a necropolei aparținînd bisericii nr. 1 [1], au fost scoase la lumină și urmele unui atelier de prelucrat osul (atelierul nr. 2). Cercetat parțial atunci din cauza marilor sale dimensiuni [2], s-a impus cercetarea lui integrală în cursul campanici următoare. În consecință, în vara anului 1981, alături de caseta W9, lăsînd martori de 0,40 m lățime, s-a deschis caseta W10 (7,35 × 2 m) și, perpendicular pe axul acesteia, la jumătatea lui, secțiunea XLI (10 × 1,50 m). De o parte și de alta a secțiunii, lăsînd martori de 0,40 m, s-au deschis secțiunile XLIII (10 × 1,50 m) și XLIV (10 × 2,50 m), (fig. 1). Peste tot, între 0,40—0,75 m adîncime, s-a surprins podeaua atelierului, iar în a doua jumătate a secțiunilor, limita sa septentrională. Pe podea, care se prezintă sub forma unei suprafețe orizontale de pietre mici (neregulate ca formă) cărămizi și olane fragmentare, s-au găsit diferite obiecte din os, finite (fig. 2/9—15) și în curs dee prelucrare (fig. 2/1—8), precum și o foarte mare cantitate de oase de vite mari și mici, materie primă folosită în procesul productiv. Pe baza descoperirilor monetare, atelierul nr. 2 de la Orașul de Floci a fost datat în prima jumătate a secolului al XVII-lea.

În casetele W9a și W7a au fost descoperite și cercetate total mormintele nr. 175 și 176 din cuprinsul necropolei aparținînd bisericii nr. 1. În caseta W6a a fost cercetat complet și mormîntul nr. 174, surprins în campania anului precedent Perpendicular pe axul casetelor W4—9 și secțiunii XXXVI a fost săpată secțiunea XLV (19,10 × 1,50 m) care, adîncită pînă la 1,50 m, a mai surprins alte 6 morminte Cele mai multe dintre cele 9 morminte descoperite în 1981, dacă nuchiar toate, sînt cronologice posterioare atelierului, fiind făcute după jumătatea veacului al XVII-lea, cînd socotim că atelierul a încetat să funcționeze iar refacerea bisericii nr. 1 s-a terminat [3].

II. SECTORUL LOCUINȚE

Cele cîteva secțiuni (XXXIX; XL + XLII și XLVI) practicate pe ambele maluri ale vechiului curs, încă vizibil, al Ialomiței, la vest de locuința cu fundația de piatră, au stabilit că, cel puțin în zona sondată, terenul a fost mult răzuit de lucrările agricole. Nivelul de locuire și de incendiu de la sfîrșitul secolului al XVIlea este complet răzuit, urmele sale apărînd numai sporadic iar cel mai vechi, din secolul al XV-lea, este extrem de sărac în vestigii. Drept urmare, au fost surprinse și cercetate numai resturile unei locuințe incendiate la sfîrșitul secolului al XVI-lea. Din aceasta au fost recuperate numeroase fragmente ceramice, mai cu seamă de oale-cahlă, între care și două oale cu toartă, întregibile, din pastă roșie-cărămizie, cu corpul bombat și marginea dreaptă, decorată la exterior cu incizii paralele (fig. 3/1—2), precum și o pensetă de bronz (fig. 3/3).

III. SECTORUL BISERICA nr. 2

Și în 1981 s-a continuat cercetarea necropolei din jurul bisericii nr. 2, prin săparea secțiunilor XXXVIII a (15 × 2 m) și XXXVIIIb (13 × 2 m) în dreptul absidelor laterale ale edificiului de zid. Cele două secțiuni, practicate la 0,50 m de cele din campania precedentă [4], au încheiat, practic, cerctarea necropolei în jurul absidelor bisericii nr. 2. Cele 44 morminte cercetate în această campanie, care se adaugă celorlalte 188 investigate anterior, sînt mult mai sărace, ca inventar, decît cele precedente. În total au fost descoperite 22 monede datate din secolul al XV-lea pînă în

[1] Rezultatele săpăturilor au fost prezentate în CercArh, 3, 1979, p. 199—206 și 4, 1981, p. 120—126.

[2] Retultatele au fost prezentate într-o formă rezumativă în Materiale, Brașov, 1981 și în extenso în CercArh, 5, 1982.

[3] N. Conovici consideră că a doua fază de funcționare a bisericii începe în secolul al XVII-lea (CercArh, 3, 1979, p. 200). Dar, deoarece este greu de crezut că lăcașul de cult și atelierul ar fi putut coexista, considerăm că terminarea reconstrucției bisericii coincide cu dezafectarea atelierului, moment pe care l-am plasat la jumătatea veacului al XVII-lea.

[4] CercArh, 3, 1979, p. 224—228; CercArh, 4, 1981, p. 139—140.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

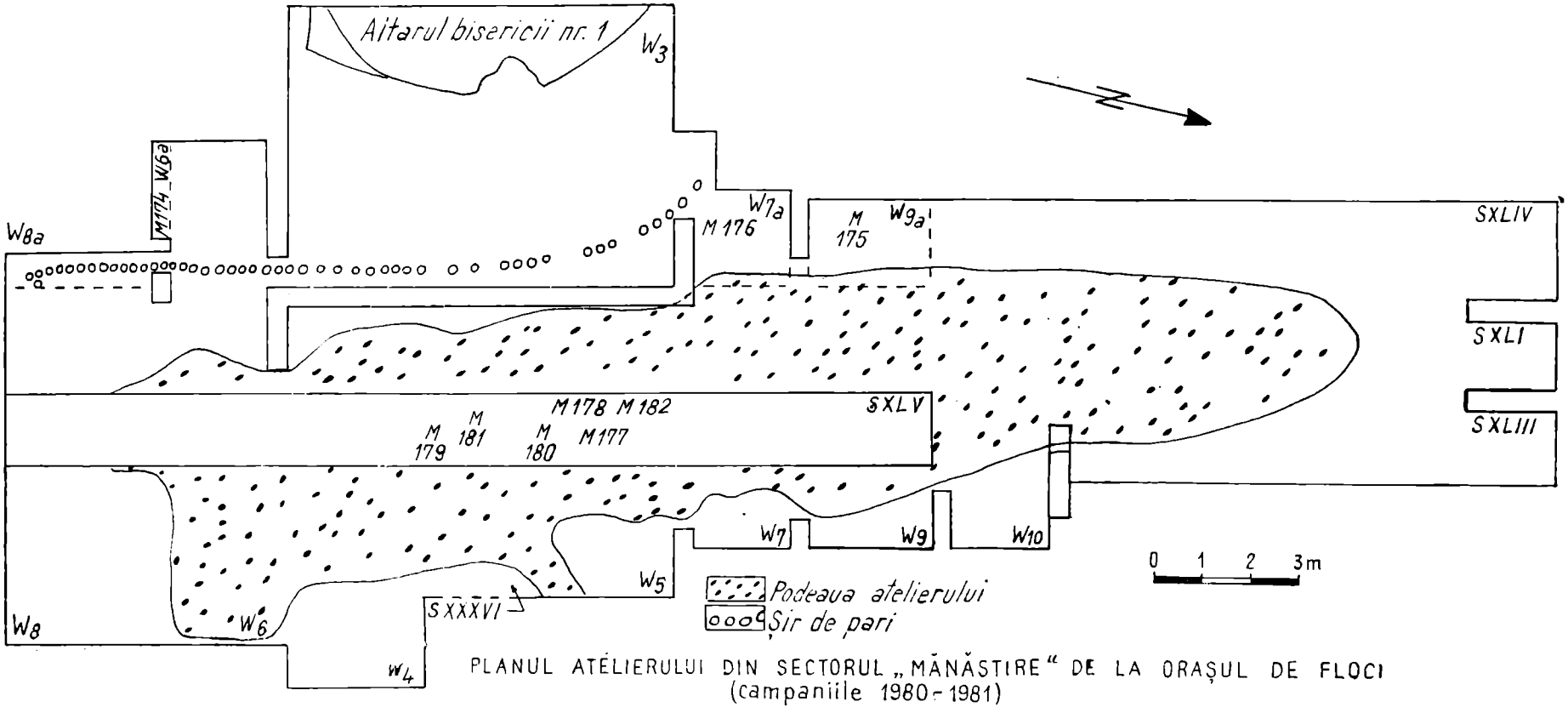

Fig. 1. Oraşul de Floci. Planul atelierului nr. 2 de prelucrat osul.

Fig. 1. Oraşul de Floci. Plan de l'atelier n° 2 où on travaillait en os et on confectionnait des boutons.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

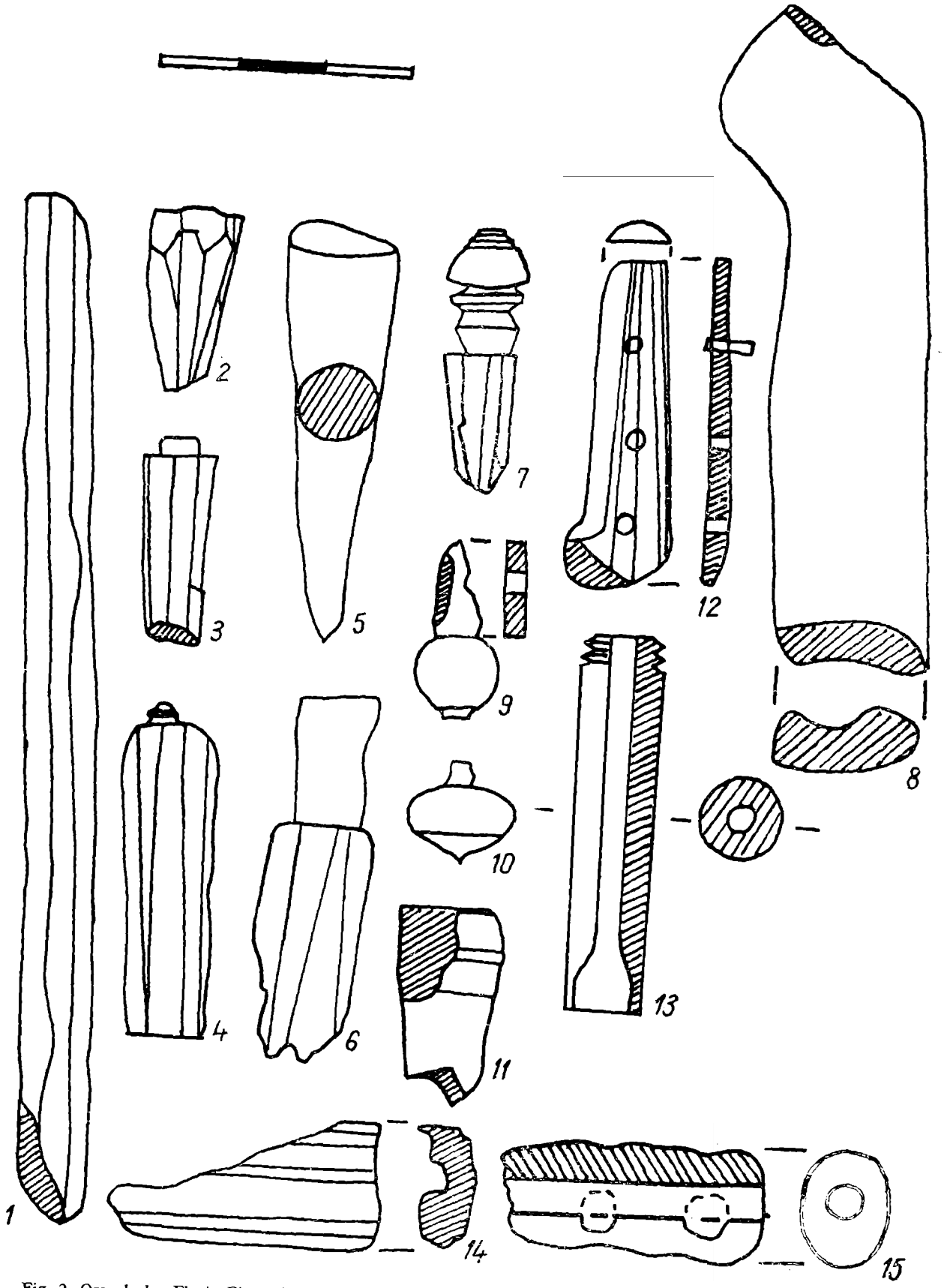

Fig. 2. Orașul de Floci. Piese descoperite pe podeaua atelierului nr. 2: 1—8 în curs de prelucrare; 9—15 finite.

Fig. 2. Orașul de Floci. Piéces découvertes sur le plancher de l'atelier n° 2: 1—8 en différentes étapes de finisage; 9—15 produits en os finis.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

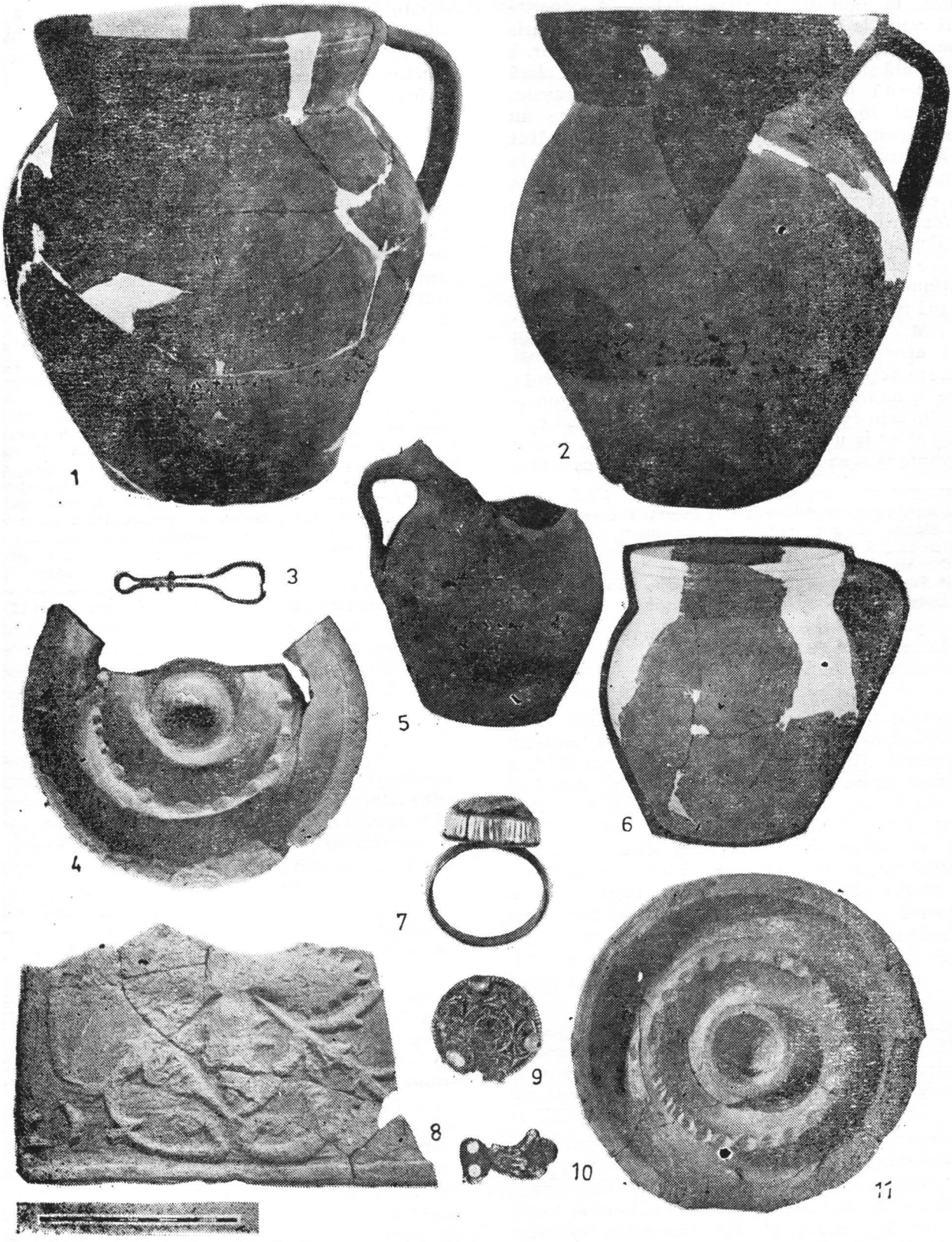

Fig. 3. Orașul de Floci. 1—2, 5—6 ceramică; 4, 11 discuri ornamentale; 8 placă de teracotă; 7, 9, 10 podoabe.

Fig. 3. Orașul de Floci. 1—2, 5—6 céramique: 4, 11 disques ornementaux; 8 plaque décorative; 7, 9, 10 objets de parure.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

secolul al XIX-lea [5], un inel din argint cu piatră, o copcă din bronz (fig. 4/7, 10), trei bumbi din metal comun și 11 nasturi din os făcuți, de bună seamă, în unul din cele trei ateliere descoperite pînă acum la Orașul de Floci [6]. Cea mai timpurie monedă descoperită pînă acum în necropola nr. 2 reprezintă și cea mai veche urmă arheologică clară descoperită pînă în prezent în vatra orașului medieval românesc de pe Ialomița. Este un cvarting emis de Sigismund I (1386—1437), bătut la Kremnitz și descoperit în S XXXVIIIb, la adîncimea de 0,75 m, într-o zonă în care locuința din cel mai veci nivel de locuire incendiat sînte perforate de gropile unor morminte. Moneda de la Sigismund, găsită în cel mai vechi nivel de locuire al Orașului de Floci, confirmă întrutotul conținutul izvoarelor scrise care atestă așezarea urbană românească numai începînd cu anul 1431 [7]. În rest, majoritatea monedelor descoperite în 1981 aparțin secolelor XVIII-XIX și au fost găsite mai cu seamă în morminte de copii. Frecvența mare a mormintelor de copii (aproape jumătate din cele 44) ne face să ne gîndim la o molimă, poate chiar la una din epidemiile de ciumă, foarte frecvente în această vreme [8], care au produs multe victime, mai cu seamă în rîndul copiilor și al femeilor tinere.

Întrucît unele din gropile mormintelor au fost săpate în nivelul de dărîmături, se pare că în ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea biserica nr. 2 era în ruină, iar cimitirul continua să funcționeze pe o arie mai restrînsă și pentru o perioadă scurtă de timp.

[5] Identificarea monedelor a fost făcută de colega Paraschiva Stancu, căreia îi mulțumim și pe această cale.

[6] CercArh, 5, 1982.

[7] CercArh, 3, 1979, p. 232.

[8] P. Samarian, Ciuma. *Din epidemiologia trecutului românesc*, București, 1932, p. 219 și urm.

RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES À PIUA PETRI (ORAȘUL DE FLOCI) DÉP. DE IALOMIȚA

RÉSUMÉ

La VIIème campane archéologique déroulee en 1981 sur l'emplecement du centre urbain roumain, Orașul de Floci (Ville de Floci), nous a permis d'investiguer integralement l'atelier n° 2 pour la production des objets en os (fig. 1) daté dans la prémière moitié du XVIIe siècle. Dans le secteur des habitation; en torchis sur cadre de bois ont été découverts des matériaux du XVIe siècle (fig. 3/1—3, 5—6, 8, 10). Dans le secteur de l'église n° 2 ont été investiguées 44 tombes, qui s'ajoutent aux 188 tombes investiguées anterieurement, touts datées entre le XVe et XIXe siècles. Le plus ancien temmoignage archéologique en faveaur du debut de la vie urbaine de la Ville de Floci est constitue par une monnaie de Sigismund I (1386—1437), découverte en 1981 dans la necropole qui est placée autour de l'église n° 2. Elle confirme l'information comprise dans les sources ecrites qui mentionnent l'existence de cette ville dans la plaine roumaine depuis 1431.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Cercetări arheologice în zona fostei curți domnești din Cîmpulung - Muscel

GH. CANTACUZINO, SP. CRISTOCEA, ȘT. TRÎMBACIU

Cercetările efectuate în 1981 la ansamblul fostei curți domnești din Cîmpulung-Muscel, continuînd pe cele din anii 1975—1977, au urmărit sondarea unei zone neatinse de săpăturile campaniilor anterioare: partea de nord-est a incintei ansamblului medieval. În acest scop a fost prelungită secțiunea longitudinală trasată în 1977 în axul bisericii domnești (S. 15), continuată pînă în extremitatea estică a actualei incinte, în vecinătatea terasei înalte a Rîului Tîrgului, cu o întrerupere de circa 40 m impusă de materialele depozitate la est de zidul care separă cele două incinte, spațiul respectiv urmînd a fi cercetat în viitor. Lungimea secțiunii săpate în 1981 depășește 35 m. Lățimea fiind de 2 m.

Stratigrafia zonei cercetate prezintă unele asemănări cu cea constatată în extremitatea estică a S.1/1977, situată cu circa 20 m mai la sud. Terenul era relativ plan pînă în preajma pantei care marca marginea terasei; exceptînd această din urmă zonă nu a fost constatată, în suprafaa cercetată în acest an, efectuarea unor nivelări masive, grosimea depunerilor fiind puțin mai mică în comparație cu partea de sud a incintei.

Deasupra pămîntului viu, galben cu prundiș, a unui strat foarte subțire de pămînt gălbui-cenușiu și a unui strat subțire de humus cenușiu cuprinzînd rareori pietriș, a fost constatată existența unei lentile a cărei grosime ajunge la 0,50 m, cuprinzînd mulți bolovani, care se întinde pe o lățime de 8,10 m, pînă la circa 6 m de marginea terasei. Singurele materiale arheologice găsite între bolovani sînt cîteva fragmente ceramice lucrate cu mîna, unul decorat cu caneluri, altele provenind dintr-un vas cu gura largă, fundul îngust decorat cu mici proeminențe, databile în prima epocă a fierului. Lentila cu bolovani apare ca suprapunîndu-se direct, în partea de nord, unui strat de pămînt cenușiu lipsit de materiale arheologice, avînd partea superioară marcată de urme de cărbune. Aspectul lentilei cu bolovani ne amintește de bolovanii cuprinși în valul aflat în partea de sud-est a incintei, descoperit în 1975, iar lățimea ei este apropiată de cea a valului menționat. Dacă grosimea mică a stratului cu bolovani descoperit în S.15 împiedică considerarea sa ca rămășiță a unui val, similitudinile în ce privește aspectul și lățimea ar îngădui presupunerea că ne aflăm în fața unui început al lucrărilor în vederea amenajării defensive, la care se va fi renunțat probabil datorită existenței, în imediată apropiere, a marginii destul de abrupte a terasei. Prezența acestui strat poate fi pusă în legătură cu stratul cu bolovani descoperit în 1977 la circa 20—30 m spre sud și sud-vest de zona cercetată în 1981, strat aflat în aceeași poziție stratigrafică și în care se găseau de asemenea sporadice fragmente ceramice hallstattiene.

Depuneri subțiri, reprezentînd o nivelare a terenului, au fost descoerite la est și la vest de lentila cu bolovani menționată: un strat nu prea gros de pămînt cenușiu cu pietriș și respectiv un strat subțire de pămînt cenușiu, în care s-au găsit și cîteva fragmente ceramice databile în secolele XVI—XVII și alte cîteva fragmente de cărămidă (cu dimensiunile de 32 × 20 × 3,5 cm). La partea superioară a acestor depuneri se află nivelul de construcțe al unei mari clădiri cu ziduri de piatră și cărămidă, clădire situată la marginea terasei. Depunerea ce corespunde perioadei de folosire a acestei clădiri are o grosime mică. Deasupra ei se află un strat de moloz reprezentînd nivelul de demolare al construcției, avînd lîngă zidul de vest al acesteia grosimea de 0,50 m.

Nivelului de demolare a clădirii i se suprapun depuneri cu materiale databile în secolele XVIII și XIX (inclusiv o monedă din 1867), despărțite de lentile de moloz. La est de construcția menționată săpătura nu a putut ajunge pînă la nivelul corespunzător ridicării ei. Datorită pantei terenului, nivelările și straturile de moloz au aici o grosime deosebit de mare. Zidul de incintă actualmente păstrat, zid avînd o fundație adîncă de circa 0,60 m, are nivelul de construcție deasupra unui strat ce se suprapune tuturor straturilor de demolare și nivelare, fiind sensibil ulterior dezafectării construcției din apropiere.

Situația stratigrafică și materialele arheologice descoperite indică o datare a construcției clădiriii în secolul al XVII-lea, a dezafectării și demolării ei în secolul al XVIII-lea și a ridicării porțiunil din zidul de incintă vizibil actualmente în secolul al XIX-lea.

Clădire descoperită în apropierea terasei din dreapta rîului Tîrgului era orientată aproximativ NNE—SSV și avea dimensiuni remarcabile, lățimea sa fiind în interior de circa 8,50 m. Grosimea zidurilor exterioare era de peste 1,20 m; s-a descoperit unul din zidurile interioare, avînd grosimea de circa 0,60 m. Zidurile exterioare erau construite din piatră cioplită sumar și cărămidă,

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

1

2

3

4

Fig. 1. Cîmpulung — ansamblul fostei curți domnești. Ruinele construcției descoperite în partea de est a ansamblului. 1, 2 vedere dinspre vest; 3, 4 vedere dinspre est.

Fig. 1. Câmpulung — ensemble de l'ancienne résidence princière. Ruines de la construction découverte a l'extrémité estique de l'ensemble. 1—2, vue du coté ouest; 3—4, vue du coté est.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

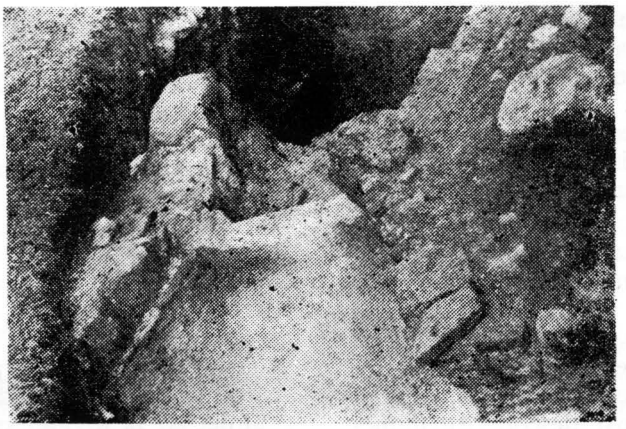

1

Fig. 2. Cîmpulung — ansamblul fostei curți domnești. Ruinele construcției descoperite în partea de est a ansamblului. 1 fereastră spre interiorul incintei; 2, 3 intrare dinspre exterior.

Fig. 2. Câmpulung — ensemble de l'ancienne résidence princière. Ruines de la construction découverte a l'extremite estique de l'ensemble. 1 — fenêtre vers l'interieur de l'enceinte; 2,3 — porte.

dispusă în cîte două, trei ori șase asize. Dimensiunile cărămizilor sînt în general de 30 × 20 × × 3,5 cm, fiind folosite și fragmente de cărămizi mai groase, de 7 cm. În construcția zidului interior a fost utilizată numai piatra legată cu mortar.

Fiind ridicată pe un teren în pantă, construcția avea încăperi al căror nivel de călcare se situa sub nivelul terenului din interiorul incintei mănăstirii, dar corespundea în linii mari cu nivelul solului din partea opusă, de la marginea terasei. Pe aici se făcea și accesul în respectivele încăperi. În această parte a fost descoperită o intrare avînd o lățime care depășea 1 m și o înălțime care depășea 2 m. S-au putut constata unele transformări în zona montantului intrării care a fost dezvelit de săpături — o spargere a zidăriei, probabil pentru introducerea cadrului ușii. În zidul gros dinspre curtea mănăstirii s-a descoperit o deschidere cu lățimea de 0,75 m, o fereastră aflată la circa 2,30 m deasupra nivelului de călcare din interiorul încăperii. Fereastra avea un ancadrament de piatră, gros de 15 cm, cu o deschidere lată de 0,60 m.

Zidurile descoperite delimitează marginile a două încăperi situate de ambele părți ale unui perete interior. Mărimea exactă a acestor încăperi nu a putut fi încă determinată. În imediata apropiere a intrării mai înainte menționate, spre nord, s-a descoperit (în peretele nordic al secțiunii) un ieșind de zidărie păstrat pe o porțiune de 20—30 m lîngă zidul gros cu care se țese, restul

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

fiind demolat. Ne putem întreba dacă este vorba de capătul unui alt zid perpendicular pe zidul exterior al clădirii, sau eventual de resturile unui pilastru angajat în aceasta din urmă. În primul caz zidul ar limita o încăpere lungă de peste 8 m şi lată de circa 3,20 m, iar în cea de a doua eventualitate încăperea ar putea fi de cel puţin două ori mai lată.

Cercetările au mai furnizat şi alte date privind această construcţie. S-au mai păstrat resturi ale pardoselii de cărămidă din interior. Pereţii erau tencuiţi şi acoperiţi cu o zugrăveala din care s-au găsit fragmente ornamentate cu motive geometrice şi rozete realizate în diferite culori — alb, galben, negru, roşu etc. Au mai fost descoperite numeroase fragmente de olane precum şi un fragment de ancadrament de piatră profilată. Restul materialelor arheologice — ceramică databilă în secolele XVII şi XVIII sau unele fragmente de cahle ornamentale — au fost descoperite la exteriorul clădirii, în nivelările ulterioare dezafectării acesteia.

Săpăturile efectuate în 1981 nu au putut preciza în întregime planul construcţiei ale cărei resturi au fost descoperite. Ea era o clădire de mari dimensiuni, cu o lăţime de circa 11 m la exterior, cuprinzînd o serie de încăperi, înalte de peste 3 m, aflate cu peste 2 m sub nivelul terenului din interiorul incintei mănăstirii dar la o cotă apropiată de cea a căilor de acces cu care comunicau, spre marginea terasei Rîului Tîrgului. După cum s-a putut constata din părţile descoperite, accesul se făcea dinspre exterior, clădirea avînd ferestre spre interiorul incintei. Proporţiile construcţiei, grosimea zidurilor, particularităţile care decurg din modul dispunerii sale pe teren, la marginea pantei, precum şi grosimea deosebit de mare a stratului de dărîmătură din interior, indică existenţa cel puţin a încă unui nivel.

Rezultatele cercetărilor arheologice mai sus prezentate puse în legătură cu datele documentare cunoscute îndreptăţesc presupunerea identificării construcţiei ale cărei resturi au fost descoperite cu prăvăliile şi hanul mănăstirii, ridifate în timpul lui Matei Basarab şi menţionate de hrisovul din 10 aprilie 1647 [1]. Clădirea a fost dărîmată în 1737, în timpul războiului austro-ruso-turc [2], după ce „în aşa numitul han sau prăvălii" se purtaseră lupte între husari şi ieniceri [3]. Cîţiva ani mai tîrziu, în 1746, incinta hanului unde se făcea tîrgul, ca şi prăvăliile, aveau să fie menţionate ca fiind ruinate din timpul războiului dintre turci şi austriaci [4]. Ele nu au mai fost refăcute.

Datele documentare privind construirea şi apoi distrugerea hanului şi prăvăliilor mănăstirii corespund aşadar datării stabilite pe cale arheologică a construirii şi distrugerii clădirii care ne preocupă. Împreună cu indiciile documentare privind poziţia pe care o ocupau prăvăliile faţă de restul ansamblul mănăstirii — la est de incintae care înconjura biserica şi la nord de bolniţă [5], ele constituie argumente în sprijinul identificării propuse. Nu trebuie exclusă o legătură între zidurile descoperite în 1981, şi urmele sesizate mai spre nord în timpul lucrărilor de construcţie executate aici în 1960 [6]. Putem presupune că încăperile ale căror resturi au fost descoperite adăposteau prăvăliile, iar la nivelul superior se vor fi aflat încăperile hanului. Proporţiile impunătoare ale construcţiei, calităţile arhitectonice, atenţia specială acordată amenajării interioare, trebuie în mod special remarcate.

Cercetările arheologice efectuate la Cîmpulung în anul 1981 nu au dus la descoperirea unor vestigii aparţinînd reşedinţei voievodale din secolul XIX-lea, restrîngînd numai aria în care acestea vor trebui căutate. Nu era exclus ca ele să se fi aflat pe locul ocupat în prezent de unele construcţii moderne din curtea Liceului Dinicu Golescu. Săpăturile au scos la iveală în acest an numai urme care pot fi legate de momentul amenajării valului de bolovani şi pămînt din secolulul al XIV-lea Rezultatele cercetărilor din 1981 prezintă însă interes prin descoperirea resturilor unei clădiri legate de anumite aspecte însemnate ale vieţii conomice din Cîmpulungul medieval.

c RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES DANS LA ZONE DE L'ANCIENNE RÉSIDENCE PRINCIÈRE DE CÂMPULUNG

(RÉSUMÉ)

En 1981 les fouilles archéologiques dans la zone de l'ancienne résidence princière de Câmpulung ont ete concentrées dans la partie est de l'ensemble. On a pu établir une correspondence entre certain dépôts dont la présence a ete constatée ici et le moment de l'aménagement — au XIVe siècle — d'un vallum vers la limite sud de l'ensemble. Les fouilles ont permis la découverte des restes d'une construction en pierre et briques de grandes proportions (aproximativement 11 m de largeur), située partiellement au-dessous du niveau du terrain à l'interieur de l'enceinte et en même temps au niveau du sol vers la limite de la terrasse. Les données archéologiques et les mentions des documents permettent d'identifier ces restes de constructions avec les magasins et l'auberge du monastère, construits en 1646—1647 et détruites en 1737.

[1] Acad. R.S.R., 4/CLIX; vezi şi I. Răuţescu, *Cîmpulung Muscel. Monografie istorică*, Cîmpulung, 1943, p. 79.

[2] I. Răuţescu, *op. cit.*, p. 29—30.

[3] N. Iorga, *Acte şi fragmente cu privire la istoria românilor adunate din depozitele de manuscrise ale Apusului*, Bucureşti, 1895, p. 345.

[4] *Însemnările din călătorie ale mitropolitului Ungrovlahiei Neofit I*, trad. de Ghenadie Enăceanu, în „BOR", an. III, febr. 1877 p. 180.

[5] I. Răuţescu, *op. cit.*, p. 177.

[6] Fl. Mirţu, *Ştiri noi asupra complexului istoric al mănăstiri şi al curţii domneşti din Cîmpulung Muscel*, BOR, LXXXIII, 11—12, 1965, p. 1041.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Cercetări arheologice în zona centrală a orașului Tîrgoviște

GH. I. CANTACUZINO, P. DIACONESCU, G. MIHĂESCU

Cercetarea arheologică a zonei centrale a orașului Tîrgoviște, supusă prefacerilor urbanistice, poate îmbogăți informațiile privind începuturile și apariția vieții urbane într-un centru cu un rol însemnat în istoria Țării Românești. În acest sens, acțiunea de punere în valoare a cunoscutului ansamblu medieval Stelea a prilejuit continuarea cercetărilor arheologice întreprinse aici în 1969—1972 și 1980, urmărindu-se îmbogățirea informațiilor privind evoluția acestui ansamblu precum și vestigiile mai vechi existente aici, descoperite în parte prin cercetările anterioare. S-a avut astfel în vedere precizarea planului beciului ale cărui ruine se află spre nord-est, a clădirilor ale cărei resturi fuseseră sezisate la nord de turnul de intrare, precum și determinarea traseului zidului de incintă al mănăstirii din secolul XVII-lea. În acest scop au fost trasate secțiuni în partea de est a ansamblului (S. XXI, orientată aproximativ nord-sud, de 7×1,5 m), în partea de vest a acestuia (S. XXII, orientată aproximativ est-vest, de 12 × 2 m) și perpendicular pe latura de est a corpului de clădire de lîngă turn (S. XXIII, de 12 × 1m), precum și casete la limita dintre turn și clădirea alăturată, pe latura de nord a acesteia și în colțul de sud-vest al incintei.

Săpăturile efectuate au dovedit o intensă locuire aparținînd epocii medievale, începînd din ultima parte a secolului XIV-lea. Din cercetările precedente erau cunoscute aici urme detabile la sfîrșitul secolului XIV-lea — începutul secolului XV-lea, între care și o monedă de la Mircea cel Bătrîn. În săpăturile din 1981 au putut fi scoase parțial la iveală trei locuințe de tipul semibordeielor, precum și mai multe gropi, legate toate de un orizont bine precizat stratigrafic, databil pe baza materialului ceramic la finele secolului XIV-lea începutul secolului XV.

Locuințele de la sfîrșitul secolului al XIV-lea sînt adîncite pînă la 0,40—0,60 m de la partea superioară a unui strat subțire cenușiu-gălbui cu urme de cărbune, suprapus humusului și pămîntului viu. Ele reprezintă astfel aici cele mai vechi complexe de locuire medievală. Forma acestor locuințe este rectangulară. În general a putut fi determinată numai una din dimensiuni, de respectiv 3,40 m (L.1), 3,30 m (L.2) sau 3,60 m (L.3). În cazul locuinței L.1 s-au putut constata, la marginea gropii, urmele existenței a 6 pari groși de 0,08—0,12 m, la o distanță de circa 0,50 m unul de altul. Depunerile corespunzătoare folosirii locuințelor sînt destul de subțiri. Li se suprapun depuneri ulterioare dezafectării; în unele părți — în partea de vest a incintei — straturi de pietriș, urme de cărbune sau arsură.

Deasupra depunerilor nu prea groase corespunzătoare secolului XV-lea se află nivelul de construcție a beciurilor din partea de nord-est a ansamblului și al corpului de clădire aflat la nord de turnul clopotniță, care, ținînd seama de poziția stratigrafică și de materialele arheologice descoperite, pot fi datate la sfîrșitul secolului al XV-lea sau la începutul secolului XVI-lea. În partea de nord-est a incintei s-a putut constata cum zidăria de piatră a beciului taie parțial locuința semiîngropată de la sfîrșitul secolului XIV-lea — începutul secolului XV-lea precum și depunerile corespunzătoare etapei imediat ulterioare dezafectării acesteia.

Au fost confirmate și completate observațiile stratigrafice mai vechi privind raportul între fundația clădirii de la nord de turn și nivelul corespunzător construirii ctitoriei lui Stelea spătarul, din ultimul sfert al secolului XVI-lea. Între cele două etape se interpun depuneri și nivelări de pămînt cu bolovani sau pietriș. Transformările bisericii de la sfîrșitul secolului XVI-lea și demolările efectuate către finele primei jumătăți a secolului XVII-lea în legătură cu lucrările de construcție inițiate de Vasile Lupu la 1645 sînt marcate de straturi de moloz. Depunerile și nivelările ulterioare secolului XVII au fost parțial înlăturate prin decapările executate de șantierul de restaurare prin 1973—1975.

Cercetările din anul 1981 au putut contura mai bine imaginea clădirilor ridicate la pragul dintre secolele XV și XVI, cel mai tîrziu la începutul secolului XVI-lea. Dacă în anul precedent putuse fi precizată lățimea celui de al doilea beci din partea de nord-est a incintei — de circa 6 m — de data aceasta s-a putut stabili care era lungimea lui: circa 8.70 m. Girliciul care asigura accesul era, la rîndul său, lung de aproape 9m și lat de 2 m. În raport cu beciul aflat cu 11—12 m mai la vest, lat tot de 6 m, dar a cărui lungime atingea circa 15 m și care era împărțit în două printr-un arc avînd pereții groși de peste 1 m, cel de al doilea beci este de dimensiuni mai reduse, avînd pereții mai subțiri, de circa 0,60 m. Deosebirile între cele două beciuri relativ apropiate, orientarea puțin diferită a unuia față de celălalt, diferențele în privința dimensiunilor și a grosimii

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

zidurilor, indică faptul că ele aparțineau unor clădiri distincte, care au fost dezafectate înaintea lucrărilor de construcție de la mijlocul secolului al XVII-lea.

Săpăturile au adus noi date privind clădirea — contemporană în linii mari cu cele două beciuri la care ne-am referit — aflată în partea de vest a ansamblului, clădire la sud de care avea să fie ridicat turnul de la intrare. O mică porțiune din fundația colțului de sud-vest al acestei clădiri fusese descoperită în 1970; i se suprapunea, parțial, fundația turnului. Construcția de care ne ocupăm a fost cercetată de această dată și în alte puncte, între care pe aceeași latură de est, la circa 7—8 m nord de turn. Fundația din piatră și mortar, adîncă de circa 0,70 m, susținea zidul din piatră alternînd cu cîte o asiză de cărămidă, din care se mai păstrează o porțiune înaltă de circa 0,50 m. În colțul de sud-est zidăria cuprinde, între asizele de cărămidă, cărămizi dispuse puțin înclinat. A putut fi precizată și limita dinspre vest a acestei clădiri: latura din această parte a turnului o depășește cu 0,37 m, clădirea avînd așadar la exterior o lățime de 8,80 m. Trebuie remarcat faptul — scos în evidență de cercetările efectuate de arh. Cornel Ionescu — că peretele sudic al clădirii se păstrează pe o înălțime mare, latura de nord a clopotniței fiindu-i alipită.

Lungimea clădirii din sec. XV-XVI pare să fi fost aproximativ aceeași cu a celei ridicate deasupra ei în secolul al XVIII-lea, adică de peste 29 m. Nu au putut fi executate mai multe sondaje pe latura de est, în interiorul actualului pridvor. În ce privește latura de est, zidul construcției din secolul al XVII-lea aflîndu-se aici la exteriorul celui precedent, vor fi necesare cercetări în interiorul încăperilor. În această ordine de idei trebuie arătat că în ultima încăpere dinspre nord-vest a actualelei clădiri unde fusese amenajat un beci prin secolul XIX, s-a putut urmări o porțiune dintr-un zid anterior fundației din secolul XVII, aflat cu circa 0,70 m mai spre interior. Zidul are urme de tencuială pînă la o cotă aflată mult sub nivelul corespunzător secolului XVII. Desigur că numai prin cercetări efectuate în interior vor putea fi lămurite problemele legate de precizarea exactă a suprafeței ocupate de construcție și a compartimentării sale interioare. Clădirea din partea de vest a ansamblului și-a continuat existența și după ridicarea ctitoriei lui Stelea spătarul, cînd la sud de ea s-a ridicat turnul clopotniță, fiind integrată noului ansamblu monastic. Ea a fost înlocuită la mijlocul secolului XVII cu o alta care a folosit parțial temeliile și puțin din zidurile celei anterioare.

Aspectul ansamblului care înconjura ctitoria lui Vasile Lupu ni se înfățișează în linii generale mai concludent în urma cercetărilor de pînă acum și a unor observații efectuate în timpul diferitelor lucrări de construcții. O incintă de formă poligonală neregulată, patrulateră, era limitată la vest de turnul clopotniță, de chiliile aflate la nord de acesta și de alt corp de clădiri cu o lățime mai mică, circa 6 m, ale căror fundații se mai păstrează la sud de turn. Alte urme de construcții, necercetate încă arheologic, s-au putut observa în lungul laturii sudice. Spre nord se afla casa egumenească, lîngă care, spre vest, se mai ridica un corp de construcții, paralel cu latura nordică a incintei, avînd o lățime de 5,50 m. Rămîne de lămurit care era rostul zidului adăugit, perpendicular pe latura estică a casei egumenești, care nu este exclus să se fi unit cu latura estică a incintei. Către vest, o a doua incintă închidea un spațiu cu o lățime de circa 12 m, limitat spre nord de un zid ale cărui urme se mai păstrează parțial la suprafață, în prelungirea laturii de nord a corpului de chilii. Traseul laturii de vest a putut fi precizat printr-o secțiune și trei casete. Intrarea se făcea în această parte printr-o poartă situată în dreptul clopotniței, avînd deasupra un arc sprijinit pe două picioare masive de zidărie, ale căror fundații, de 3,50 × 2 m, au fost cercetate la rîndul lor. Lipsa posibilității obținerii unei relații stratigrafice între zidul de incintă exterior și turnul clopotniță sau corpul de chilii alăturat lasă neclarificată datarea sa exactă, la mijlocul secolului al XVII-lea, ca și restul incintei, sau la începutul secolului al XVIII-lea.

În săpăturile din 1981 au fost descoperite materiale arheologice puține și în stare fragmentară. Din locuințele semiîngropate provin materiale caracteristice secolului XIV—XV, după cum materiale databile în secolele XII și XIII și mai tîrziu, au fost găsite în depunerile legate de diferitele etape de construcție.

Trebuie subliniată, în ce privește ceramica nesmălțuită, existența fragmentelor de borcane cu buza profilată în formă de ștreașină, de oale cu o toartă avînd buza dreaptă, cu șănțuiri orizontale, de căni cu gura trilobată și picior înalt, de urcioare decorate cu dungi lustruite, de capace conice cu marginea decorată cu incizii în val sau cu impresiuni, databile în secolele XIV—XV, sau a unor fragmente de vase — urcioare, farfurii, unele decorate cu angobă, databile în secolul XV sau XVI. Din categoria ceramicii smălțuite au fost găsite fragmente de strachini și farfurii decorate în tehnica sgraffito, colorate în gălbui, verzui, brun, castaniu, de farfurii de culoare verde, urcioare cu decor de culoare cafeniu-gălbui și verde, databile unele la sfîrșitul secolului XIV-lea începutul secolului XV-lea, altele în secolul XV—XVI sau în secolul al XVII-lea. De remarcat și un fragment de farfurie smălțuită cu decor de culoare albastră, de proveniență orientală.

Au fost descoperite de asemeni diferite fragmente de clahle: de cahle-borcan nesmălțuite, cu gura circuară sau pătrată, cahle-placă dreptunghiulare, nesmălțuite, decorate cu motive vegetale stilizate sau geometrice, discuri cu decor în relief, dispus concentric, sau de cahle smălțuite, de culoare verzui-cafenie, între care unele traforate sau de cornișă. Pot fi menționate și fragmente

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

de olane. Dintre obiectele de metal, în foarte proastă stare de conservare, trebuie amintite un vîrf de lance de formă conică, un cui de balama, un fragment de lamă de cuțit, precum și o bucată de zgură de fier.

Cercetările efectuate în 1981 în centrul orașului Tîrgoviște au fost relativ restrînse, dar interesul lor nu se limitează la o mai bună cunoaștere a unui important ansamblu arhitectonic medieval care va putea fi pus în valoare în cadrul sistematizării urbane. Datele obținute în această campanie se adaugă celor aduse de săpăturile din anii precedenți în legătură cu evoluția procesului de urbanizare a vechiului oraș de scaun. Pentru prima dată a fost documentată existența, în perimetrul ansamblului cercetat, a unei intense locuiri de la sfîrșitul secolului XIV-lea — începutul secolului XV-lea, locuințe modeste, care arată că în această vreme nu se conturaseră încă, în această zonă, caracteristicile urbane ale locuirii, care aveau să fie vădite cîteva decenii mai tîrziu prin locuința de lemn cu pivniță situată în apropiere,cercetată în 1980. Trăsăturile urbane ale locuirii din acestă parte a Tîrgoviștei, manifestate înainte de mijlocul secolului XV-lea, aveau să fie pregnante după alte cîteva decenii, la sfîrșitul secolului XV-lea — începutul secolului XVI. Din acest timp ne sînt cunoscute, pe suprafața relativ restrînsă a viitorului ansamblu Stelea, trei construcții de zid: două alecăror beciuri au constituit obiectul cercetărilor și clădirea de dimensiuni deosebite aflată cu circa 30 m mai la vest. Ni se pare destul de îndreptățită presupunerea unui caracter laic al acesteia. Săpăturile efectuate începînd cu anul 1969 în zona sansamblului Stelea nu au dus la descoperirea urmelor vreunui edificiu de cult anterior celui din ultimul sfert al secolului XVI-lea. Poate fi considerată puțin probabilă eventualitatea ca un astfel de edificiu să se fi aflat la sud-vest de actuala biserică, în suprafața destul de restrînsă rămasă necercetată, la fel ca și cea a existenței unui lăcaș de lemn ale cărui urme să fi dispărut cu totul datorită construcțiilor ulterioare și care să fi fost înconjurat de zidiri impunătoare. Nu este de aceea hazardat să presupunem că ctitoria lui Stelea spătarul nu a fost precedată de un alt lăcaș de cult, ci a fost ridicată în apropierea unor clădiri de caracter laic existente anterior și care au putut fi integrate ansamblului monastic de aici. Asupra semnificației acestor clădiri, remarcabile în contextul urbanistic al Tîrgoviștei de la sfîrșitul secolului XV-lea și începutul secolului XVI, rămîne în sarcina cercetărilor viitoare să ne spună mai mult.

RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES À TÎRGOVIȘTE, AU CENTRE DE LA VILLE

(RÉSUMÉ)

Les fouilles effectuées à Tîrgoviște, au centre de la ville ont completé les informations concernant l'évolution de l'ensemble architectural médiéval de l'ancien monastère Stelea. On a constate l'éxistence d'un niveau d'habitation datant de la fin du XIVe et du début du XV siècle, auquel appartiennent les fosses des 3 huttes a démi enfoncées dans le sol, découvertes ici. Les recherches ont complété les informations concernant les restes d'une cave située à l'est de l'ensemble et d'un grand bâtiment en pierre et briques errigé à l'ouest. On a précisé du point de vue stratigraphique le rapport des ces constructions avec le niveau d'habitation antérieur, ainsi qu'avec les ruines de la première église Stelea, érrigée au dernier quart du XVI siècle. Les données concernant l'évolution du bâtiment situé vers l'ouest et le trac du mur d'enceinte du monastère au XVIe siècle ont été aussi enrichies.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Cercetările arheologice de la Polata (jud. Gorj)

VENERA RĂDULESCU, GHEORGHE CALOTOIU

Localitatea Polata — comuna Bîrseşti este situată pe malul stîng al rîului Şuşiţa, la circa 4 km nord-vest, în linie dreaptă, de municipiul Tîrgu Jiu.

Ruinele medievale, aflate pe „Cîmpul lui Pătru" din localitatea mai sus menţionată, sînt amintite la sfîrşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea, de către Grigore Tocilescu [1], Iuliu Moisil [2] sau Alexandru Ştefulescu, acesta din urmă presupunînd existenţa aici a unor „mari gospodării ale familiilor boiereşti" [3].

Aceste considerente, ca şi urmele de zidărie sesizate la suprafaţa solului cu ocazia pereghezei din primăvara anului 1980 [4], au determinat deschiderea şantierului arheologic Polata-Bîrseşti, cu atît mai mult cu cît, în zona sud-carpatică, cercetările privind reşedinţele medievale boiereşti se impuneau.

Săpăturile arheologice, începute în vara anului 1980 (18 august—6 septembrie) şi continuate în anul 1981 (16 iulie — 1 august), s-au desfăşurat în trei sectoare.

SECTORUL I

În acest sector a fost dezvelită fundaţia de piatră a unei locuinţe cu beci, de plan dreptunghiular, notată de noi drept locuinţa feudală „A". Orientarea, raportată la lungime, este NE-SV. Dimensiunile, în interior, sînt de 14,30 × 7,70 m [5].

Fundaţia construcţiei este realizată din bolovani de piatră, de dimensiuni mijlocii (circa 40 cm — 50 cm), legaţi cu mortar de culoare alb-gălbuie, avînd în compoziţie nisip cu granulaţie mare şi var. Şanţul de fundaţie, săpat perfect vertical, a fost apoi căptuşit cu bolovanii temeliei. Zidurile pivniţei, avînd o grosime de 0,80 m, s-au păstrat pe o înălţime ce variază de la 2,30 m la 2,60 m, constînd din 6—7 asize. Suprafaţa interioară a zidului apare aproximativ netedă (fig. 1).

Pe lungimea încăperii s-a trasat secţiunea (S) III, avînd dimensiunile de 13 × 1,50 m. S-a surprins parţial nivelul de construcţie, reprezentat printr-o crustă subţire de mortar. Dispuse la distanţe egale una de alta, respectiv 3,50 m, au fost găsite: o rîşniţă de mînă cu diametrul de 0,38 m, o piatră de moară cu diametrul de 1,07 m şi un fragment de piatră de moară cu raza de 0,48 m. Aceste elemente, fixate în solul viu, pe axa longitudinală a încăperii, foloseau probabil în construcţie, la susţinerea unor stîlpi de lemn sau de zidărie (?), pentru planşeul pe care îl considerăm a fi fost orizontal.

Cu ocazia dezvelirii zidurilor de NV, NE şi SE a apărut un pavaj din pietre de rîu, amenajat în jurul zidurilor de NE şi SE şi păstrat pe o lăţime de circa 2 m.

Perpendicular pe zidurile de NE şi NV au fost trasate secţiunile (S) III A (5 × 1,50 m) şi respectiv (S) IV (10 × 1,50 m).

Solul viu a fost sesizat la adîncimile de — 0,80m şi respectiv — 1 m, faţă de nivelul actual de călcare.

În (S)IV, pe o lungime de 8 m de la zid, între adîncimile de 0,36 şi 0,80 m a apărut un strat masiv de moloz constînd din cărămizi romane şi feudale, mortar, bolovani cuie provenit de la dezafectarea locuinţei. Subliniem faptul că, în ambele campanii arheologice, am constatat folosirea ţiglelor, a olanelor şi a fragmentelor de *tegulae mamatae*, materiale aduse, probabil, de la o construcţie romană din vecinătate.

În caroul 1, notarea începînd de la zidul de NV al locuinţei, la — 0,36 m s-a găsit un dinar de argint din anul 1569, emisiune pentru Ungaria de la Maximilian al II-lea. Moneda, fiind găsită în stratul de moloz, constituie pentru noi un indiciu în sensul că funcţionarea construcţiei amintite se plasează în a doua jumătate a secolului al XVI-lea.

Cercetările de suprafaţă ca şi sondajele executate în anul 1980 şi 1981 au stabilit existenţa la Polata a cel puţin încă patru construcţii cu temelie din bolovani de piatră, legaţi cu mortar.

---

[1] Grigore Tocilescu, *Note arheologice*, mss. rom. 5141 la Biblioteca Academiei R. S. România, p. 18—19.

[2] Iuliu Moisil, Arhivele Olteniei, V, 24, p. 3 (extras).

[3] Alexandru Ştefulescu, *Istoria Tîrgu-Jiului*, Tîrgul-Jiului, 1906, p. 61.

[4] La perieghează au luat parte dr. Radu Popa şi Ion Chicideanu din partea Institutului de Arheologie din Bucureşti, Venera Rădulescu din partea Muzeului de Istorie al R. S. România, Gheorghe Calotoiu şi Petre Gherghe din partea Muzeului judeţean Gorj.

[5] Venera Rădulescu şi Gheorghe Calotoiu, CercArh, 5, 1982, p. 119—127.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Fig. 1. Polata, jud. Gorj. Locuința feudală „A".

Fig. 1. Polata, dép. de Gorj. L'habitation feodale „A".

SECTORUL II

La circa 50 m est de zidul sud-estic al locuinței feudale „A" a fost cercetată parțial o nouă construcție („B") distrusă în mare parte de lucrările agricole. Pentru a stabili planul acesteia s-a trasat secțiunea (S) I (30 × 1,50 m) orientată NE-SV și casetele IA (3 × 1,50 m) și IB (2,50 × × 1,50 m).

Au fost dezvelite parțial două ziduri, orientate NV-SE, grosimea lor fiind de 0,80 m, iar distanța dintre ele de 7 m. În stadiul actual al cercetării, nu putem aprecia dacă această dimensiune aparține lățimii sau lungimii construcției [6].

SECTORUL III

La 277 m sud-vest de locuința feudală „A" au fost reperate urmele unei alte construcții de zid, constituind, după datele pe care le avem pînă în prezent, și limita în această direcție a zonei construite.

În acest sector a fost trasată secțiunea (S) V (26 × 1 m) și, paralel spre est, (S) VI (9 × × 1,50 m).

În (S) VI, la — 0,35 m, orientat nord-sud, a apărut zidul „L", format din bolovani de dimensiuni mijlocii, legați cu mortar. Zidul, păstrînd o lățime medie de 0,80 m a fost sesizat pe o lungime de 7 m, fiind distrus spre nord, cu ocazia unor lucrări pentru nivelarea solului. La capătul sudic a fost reperat un colț al acestui zid, orientat spre est.

La vest de secțiunea (S) V, a fost trasată caseta VA (1,50 × 1,50 m). De la adîncimea de 0,50 m, a apărut, în întreaga casetă, un colț de zid, notat „B", respectînd aceleași principii constructive ca și zidul „L" și pe care îl punem în legătură cu aceeași construcție.

Condițiile de lucru nu au permis în anul 1981, formularea unor concluzii cu caracter final privind planimetria acestei construcții. În campaniile viitoare vom insista în rezolvarea problemelor legate de acest aspect.

În ceea ce privește materialul recoltat, aparținînd în cea mai mare parte locuinței feudale „A", notăm diversitatea și bogăția ceramicii uzuale și decorative, din păcate destul de fragmentară și neîntregibilă.

Ceramica uzuală este lucrată la roată, din pastă omogenă, arsă oxidant sau semioxidant. Majoritatea pieselor păstrează urme de ardere secundară. Au putut fi constatate mai multe tipuri de buze aparținînd oalelor-borcan (fig. 2/1—4) fragmente de vase de provizii (fig. 3/1) sau de pahare cu picior inelar (fig. 3/6). În cazul oalelor-borcan, decorul obișnuit constă din incizii orizontale, aplicate izolat sau în registru pe umerii vaselor, mai rar pe buze. Uneori acest registru este intersectat de o linie în val. Ceramica decorativă constînd din farfurii cu fund inelar, sgrafitate și smălțuite, discuri cu decor concentric, în relief și cahle (fig. 4/1—5). Acestea din urmă, destul de numeroase și diverse ca motive ornamentale, provin de la prăbușirea unei sobe aflate la parterul construcției. Amintim cahlele cu corp tronconic și gura pătrată, și pe cele cu motive decorative vegetale, geometrice sau figurative, reprezentînd două personaje, despărțite de o cruce (Sfinții împărați Constantin și Elena). Smaltul este în diferite nuanțe de verde, brun și galben.

Au fost găsite de asemeni și cîteva obiecte din metal (un fragment de cheie, un fragment de zăbală, o limbă de curea, două catarame mici, două aplice pentru ușă, diverse lame metalice, mai multe cuie și piroane).

Materialul ceramic se înscrie tipologic în secolele XV și XVI, cu unele analogii în ceramica

[6] Cercetările nu au putut continua în acest sector din cauza culturilor agricole.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

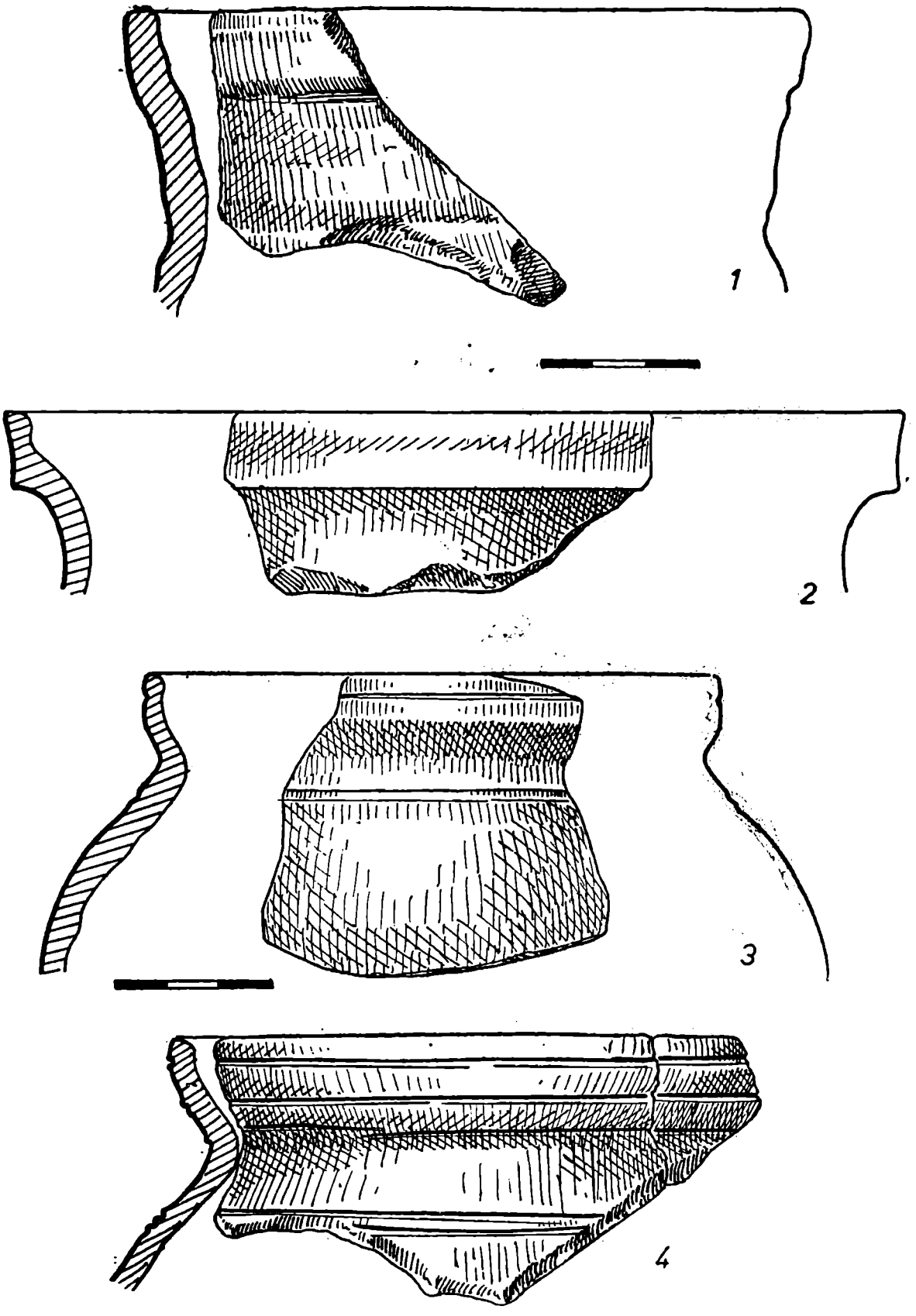

Fig. 2. Polata, jud. Gorj. Ceramică de uz comun din secolele XV—XVI.

Fig. 2. Polata, dép. de Gorj. Cérmique usuelle des XVe — XVIe siècles.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

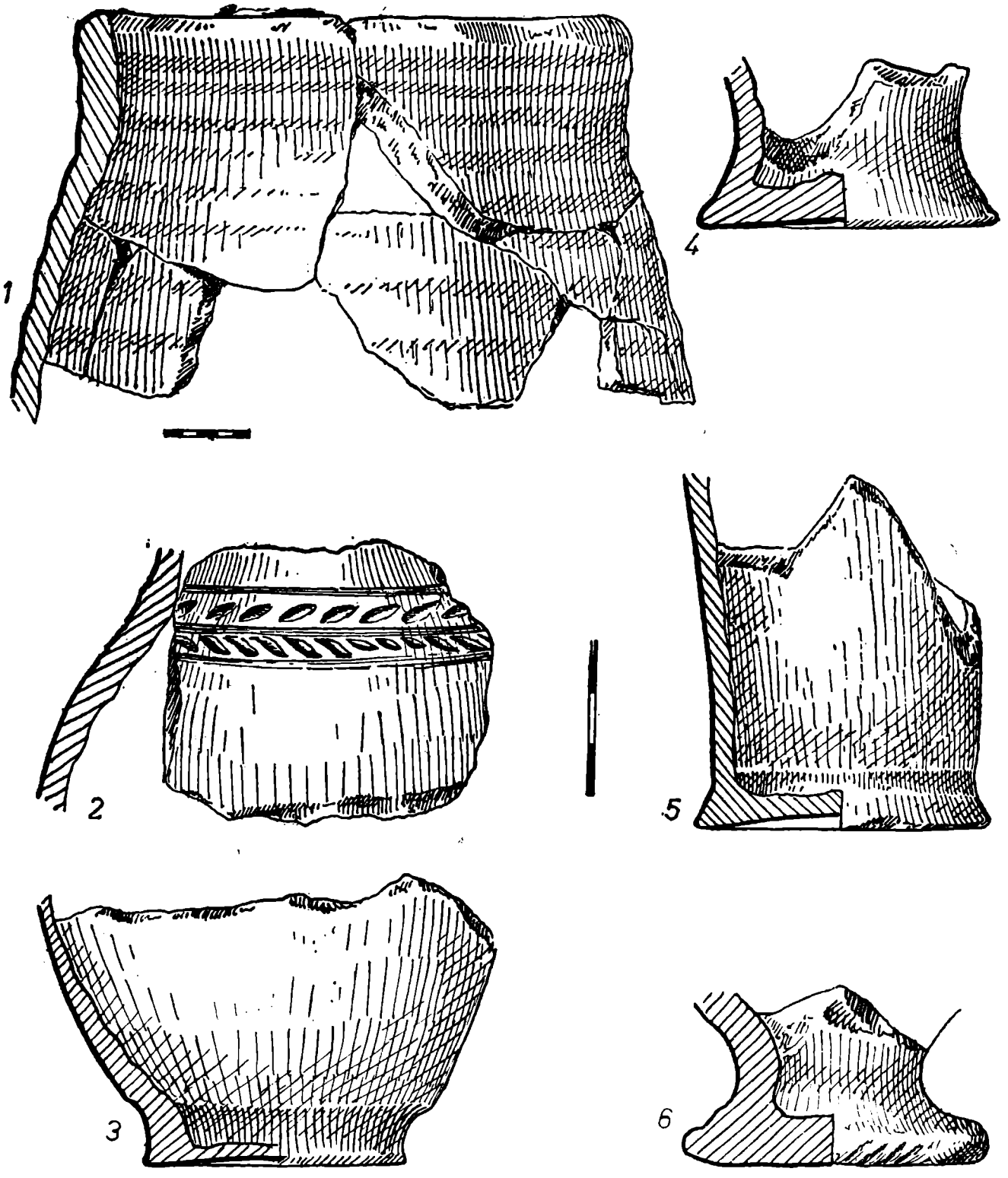

Fig. 3. Polata, jud. Gorj. Ceramică de uz comun din secolele XV—XVI.

Fig. 3. Polata, dép. de Gorj. Céramique usuelle des XVe — XVIe siècles.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

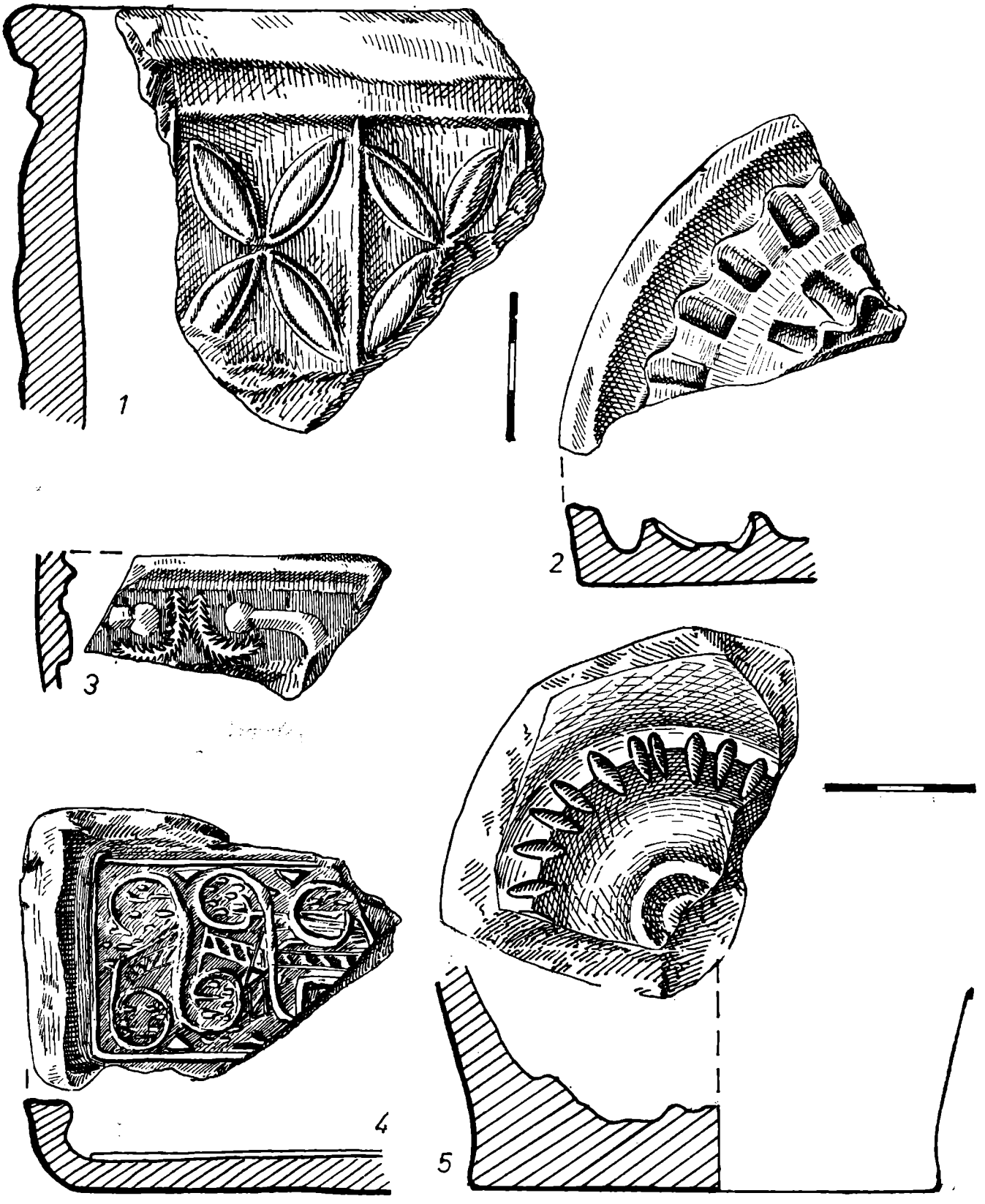

Fig. 4. Polata, jud. Gorj. Cahle şi discuri ornamentale din secolele XV—XVI.

Fig. 4. Polata, dép. de Gorj. Carreaux de poêle et disques ornamentaux des XVe — XVIe siècles.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

descoperită la Coconi, jud. Călăraşi [7] sau Vodiţa, jud. Mehedinţi [8].

Elementele oferite pînă în prezent de cercetarea de la Polata-Bîrseşti, elemente concretizate atît prin existenţa unor construcţii de zid cu pivniţe, precum şi a materialelor ceramice, mai ales a celor decorative, dovedesc prezenţa aici, în secolele XV şi XVI a unor curţi feudale, în care confortul şi soliditatea unor locuinţe din piatră, se împletesc cu gustul pentru decoraţia interioară.

Continuarea cercetărilor la Polata îşi propune să aducă noi date privitoare la rolul economic, politic şi cultural pe care localitatea menţionată îl are în istoria medievală gorjană şi, implicit, în cea a Ţării Româneşti.

---

[7] N. Constantinescu, *Coconi. Un sat din Cîmpia Română în epoca lui Mircea cel Bătrîn*, Bucureşti, 1972, p. 249, pl. 15/5, 11, p. 250, pl. 16/1, 3.

[8] Gh. I. Cantacuzino, CercArh, 3, 1979, p. 441, fig. 1/2, 11, 12, p. 442, fig. 2/11, 14, 19.

LES RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES DE POLATA, DÉP. DE GORJ

RÉSUMÉ

À Polata, commune de Bîrseşti, dép. de Gorj, localité située sur la rive gauche de la rivière de Suşiţa, à approximativement 4 km nord-ouest de la ville de Tîrgu Jiu, ont été identifiées les fondations en pierre des cinq constructions médiévales.

Les recherches entreprises antre 18 août — 6 septembre 1980 et 16 juillet – 1 août 1981 ont établi le plan, les dimensions (14, 30 × 7,70 m) aussi bien que l'épaisseur des murs (0,80 m) d'une des ces constructions notée l'habitation feodale „A". On a étudié partiellement des murs appartenant à deux autres constructions de la même époque, notées „B" et „C".

L'inventaire découvert, composé de matériel céramique non émaillé (fragments de vases de petite et moyenne taille, pots, coupes à pied annulaire etc.) ou émaillé (carreaux de poêle, disques ornamentaux et assiettes) ainsi que la monnaie de 1569 nous permettent de dater l'ensemble de Polata au XVIe siècle.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Cercetările arheologice din Necropola aşezării medievale Ester - Tîrguşor

GABRIEL CUSTUREA

În campania de săpături din anul 1981 au fost continuate lucrările în necropola aşezării Ester. A fost trasată o secţiune de 20 × 2 m, în continuarea lui SA 1980. Secţiunea este orientată nord-sud. Scopul lucrărilor a fost acela de a surprinde limitele de nord şi sud ale necropolei.

Au fost cercetate 13 morminte de înhumaţie, de rit creştin. Orientarea scheletelor este V-E, cu unele variaţii determinate de anotimpul în care au fost făcute înmormîntările. Corpul este, în tate cazurile, întins cu faţa în sus, cu braţele împreunate pe abdomen (M^1, M^2, M^4, M^6, M^7, M^8, M^{13}) sau pe bazin (M^5, M^{10}, M^{11}, M^{12}) — fig. 1. Mormintele M^3 şi M^9 prezintă abateri de la regulă, avînd mîna dreaptă întinsă pe lîngă corp şi mîna stîngă pe abdomen, respectiv, mîna dreaptă pe piept şi stînga pe abdomen. La M^6 se constată o reînhumare (fig.1/2). Toate mormintele cercetate prezintă urme de sicrie.

Unsprezece morminte au inventar: monede, inele, nasturi, cercei, paftale, medalioane, resturi de ţesături, potcoave de încălţăminte. Monedele au fost găsite în general cîte una în fiecare mormînt, aşezate între mîini, excepţie făcînd M^9 cu o salbă formată din 14 monede şi M^{12} cu trei monede. M^2 şi M^3 nu au nici un fel de inventar. Inelele descoperite sînt cu veriga lipită de chaton. Paftalele au fost găsite în zona bazinului cu excepţia mormîntului 6, unde era pe piept. A fost descoperită o singură pereche de cercei (M^9), dintr-un argint cu aliaj scăzut, cu pietre din pastă de sticlă roşie şi albastră. Exemplare asemănătoare, datate în secolele XVI — XVII, s-au găsit în necropola de la Piua-Petrii [1]. Monedele găsite în M^9 datează mormîntul în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

Prezentăm în continuare inventarul pe morminte:

Mormîntul 1, aflat la o adîncime de 0,75 m, este datat de un aspru emis de Ahmed III (1703—1730), găsit între mîni. În zona bazinului s-a găsit o pafta din bronz avînd aplicată în centru o floare cu şase petale (fig. 211). De la gît a fost recuperat un nasture globular, din bronz, format din două emisfere lipite ecuatorial, cu interiorul gol.

Mormîntul 2, aflat la o adîncime de 0,75 m, nu are inventar.

Mormîntul 3, aflat la o adîncime de 0,60 m, nu are inventar.

Mormîntul 4 se afla la o adîncime de 0,82 m. Pe inelarul mîinii stîngi a fost găsit un inel din argint, cu chaton-ul circular, cu piatră din pastă de sticlă albastră, cu capetele verigii lipite sub chaton. Marginea chaton-ului este decorată cu linie frîntă (fig. 3/5). De pe piept au fost adunaţi patru naturi din cositor, perforaţi la baza urechiuşii de prindere. Nasturii sînt formaţi din două părţi lipite longitudinal (fig. 3/7).

Mormîntul 5 se afla la o adîncime de 0,65 m. În zona bazinului a fost găsită o pafta din bronz decorată cu flori cu şapte petale şi cu o bordură de perle.

Mormîntul 6, aflat la o adîncime de 0,72 m, este datat de o para emisă în timpul sultanului Mustafa III (1757—1774), găsită între mîini. În zona bazinului a fost găsită o pafta identică cu aceea descoperită în M^5. A fost recuperat un fragment de ţesătură din lînă de culoare gălbuie.

Mormîntul 7, aflat la o adîncime de 0,78 m, este datat de un aspru emis în timpul sultanului Ahmed III. În zona pieptului a fost găsită un nasture din cositor, asemănător cu cei descoperiţi în M^4. Nasturele este turnat întreg şi nu este perforat.

Mormîntul 8, aflat la o adîncime de 1 m, este datat de o para emisă în timpul sultanului Mahmud I (1730—1754). De pe piept au fost recuperaţi patru nasturi asemănători cu cei descoperiţi în M^4 şi M^7. Pe inelarul mîinii stîngi a fst găsită un inel din argint, cu chaton-ul circular, cu piatră din pastă de sticlă albastră-verzuie, cu veriga lipită de chaton.

Mormîntul 9 se afla la o adîncime de 0,87 m. Pe piept au fost găsiţi nouă nasturi globulari, din bronz, formaţi din două emisfere lipite ecuatorial, cu interiorul gol. De la gît au fost recuperate o salbă din 14 monede otomane, din argint, cele mai recente fiind emisiuni din timpul sultanului Mustafa III şi un şirag de mărgele din pastă de sticlă de culoare verde, albă şi roşie. De asemenea, a fost recuperată o pereche de cercei din argint, cu corpul traforat, cu pietre din pastă de sticlă roşie şi albastră, cu trei mici prisme-pandativ

[1] L. Chiţescu, N. Conovici, R. Lungu, A. Păunescu, V. Rădulescu, CercArh, 3, 1979, p. 228.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

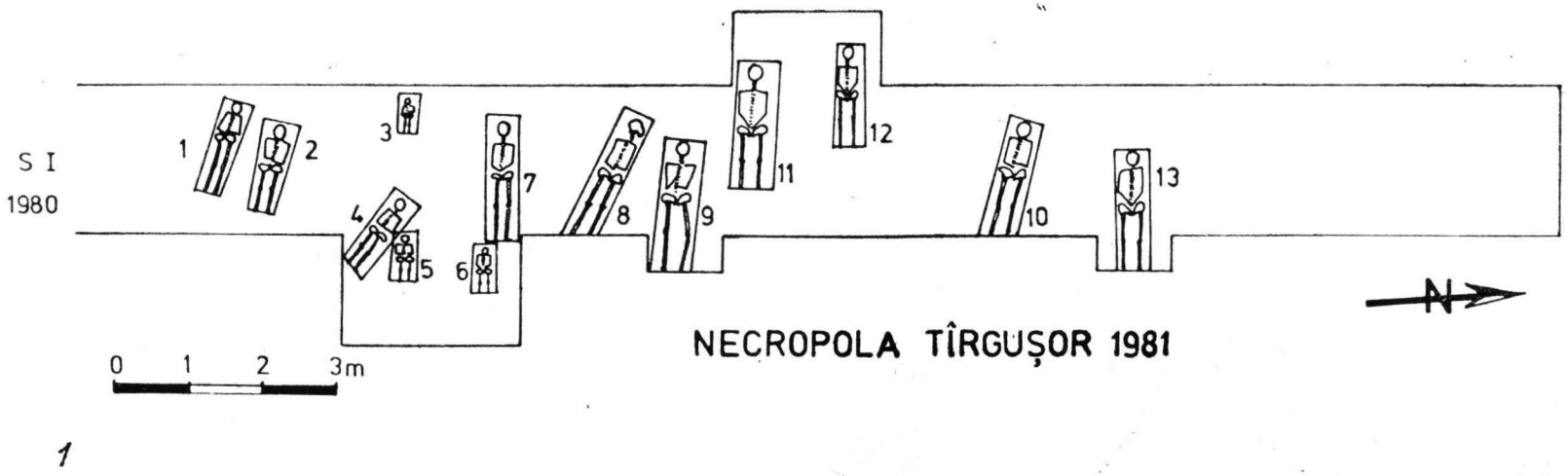

1

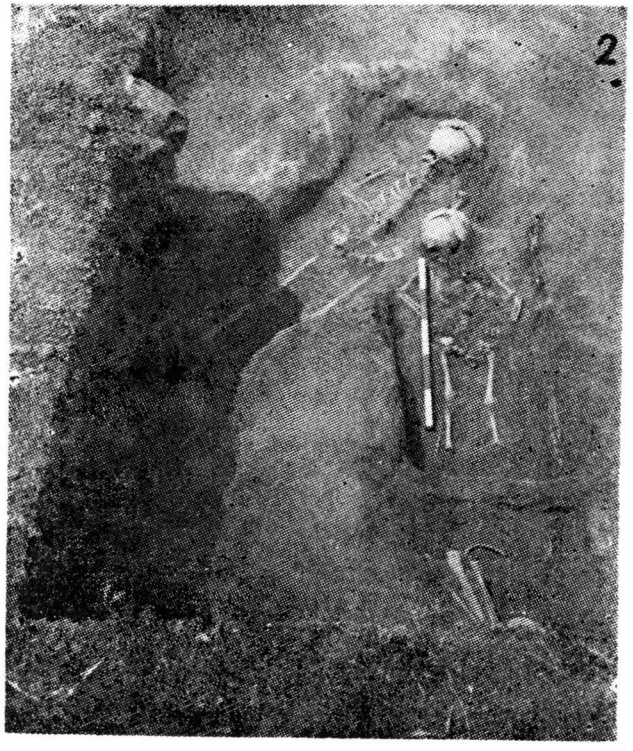

Fig. 1. Ester-Tîrgușor. 1 necropola; 2 M_6.
Fig. 1. Ester-Tîrgușor. 1 necropole; 2 M_6.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

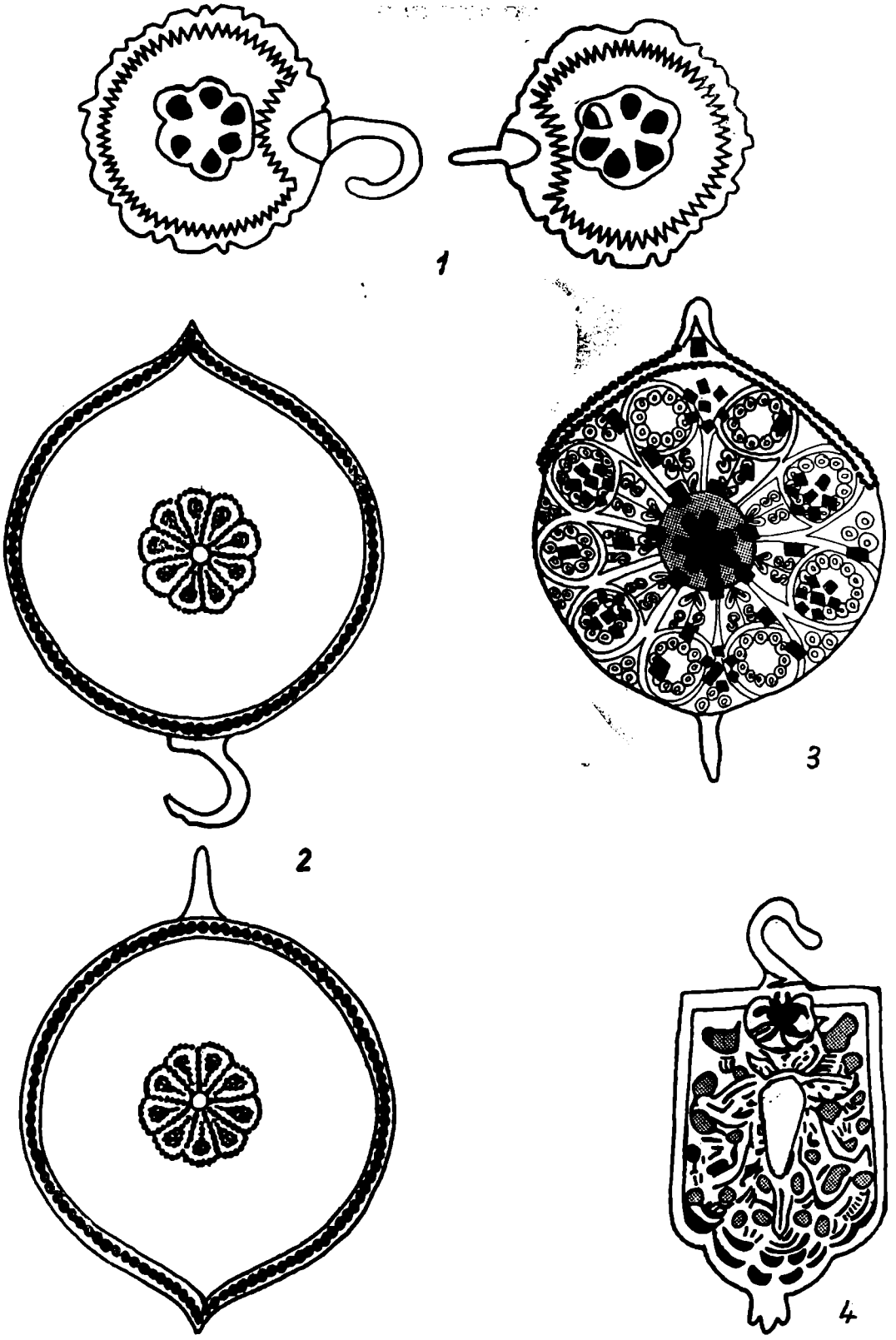

Fig. 2. Ester-Tîrguşor. 1—4 obiecte de podoabă.

Fig. 2. Ester-Tîrguşor. 1—4 objets de parures.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

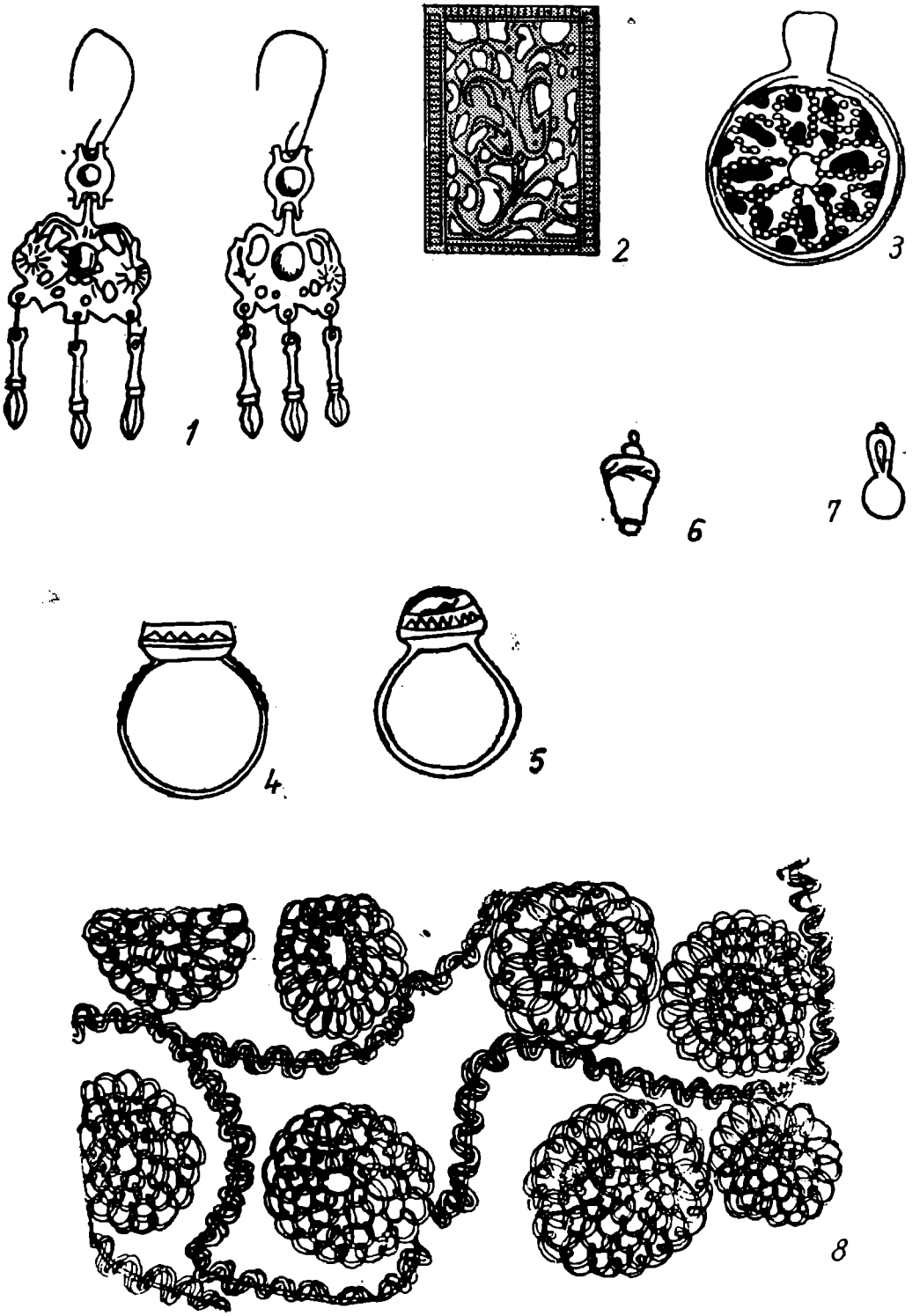

Fig. 3. Ester-Tîrgușor. 1—8 obiecte de podoabă.

Fig. 3. Ester-Tîrgușor. 1—8 objets de parures.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

(fig. 3/1). Din zona bazinului a fost recuperată o pafta din bronz cu centrul decorat cu cîte o floare cu nouă petale, iar marginea decorată cu perle (fig. 2/2). Au fost recuperate potcoavele de la încălțăminte și resturi textile din cordon: lînă albă și pînză roșie. La inelarul mîinii stîngi s-a găsit un inel cu chatonul elipsoidal cu piatră din pastă de sticlă roșie cu veriga eecorată cu perle (fig. 3/4).

Mormîntul 10, aflat la o adîncime de 1m, este datat de o para emisă în timpul sultanului Abdul Hamid I (1774—1789), găsită în mîna stîngă.

Mormîntul 11, aflat la o adîncime de 1 m, este datat de o para emisă în timpul sultanului Mahmud I, găsită în mîna dreaptă.

Mormîntul 12, aflat la o adîncime de 1m, este datat de trei parale emise de sultanii Mahmud I (una) și Mustafa III (două). În zona gîtului au fost găsiți doi nasturi din pastă de sticlă roșie, tronconici, avînd la capete mărgele verzi (fig. 3/6-7) și un medalion dreptunghiular, din bronz, traforat avînd o lalea în centru (fig. 3/2). Au fost recuperate nouă paiete din bronz (d = 8 mm). Din jurul capului a fost recuperat un fragment de țesătură cu fire din mătase (fig. 3/8).

Mormîntul 13 se afla la o adîncime de 0,95 m. Au fost recuperate un medalion circular din bronz, traforat, reprezentînd o floare cu opt petale (fig. 8/3) și un nasture globular, din bronz, format din două emisfere lipite ecuatorial cu interiorul gol asemănător cu nasturii descoperiți în M[9].

MATERIALE DESCOPERITE PRIN CERCETĂRI DE SUPRAFAȚĂ

În cursul campaniei din anul 1981, în raza așezării medievale Ester au fost descoperite următorele materiale arheologice:

1. Vîrf de săgeată cu peduncul foliform. cu dimensiunile 2 × 9,4 cm, avînd secțiune ovală, iar secțiunea pedunculului circulară. Asemenea exemplare au fost descoperite în Dobrogea în așezarea de la Păcuiul lui Soare [2] și la Dinogeția [3].

2. Pafta (1/2 din corp) din bronz, formată din două folii suprapuse, decorată în relief cu motive florale. În centru are o floare cu șapte petale, iar pe margini șase flori cu cîte șase petale fiecare, separate prin cîte doi bumbi. Marginea este decorată cu perle (fig. 2/3).

3. Pafta (1/2 din corp) din bronz, traforat, avînd reprezentată o acvilă bicefală. Cîrligul de prindere este decorat la bază cu o floare (fig. 2/4).

4. șase monede din argint după cum urmează:
— aspru datat în secolele XVI-XVII, perforat;
— două parale datate în secolul al XVII-lea, rupte, perforate;
— para emisă probabil de sultanul Ibrahim (1640—1649);
— grossetto emisă de Ragusa în anul 1627, ruptă, perforată;
— aspru emis de Mustafa III, perforat.

RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES DE LA NÉCROPOLE DE L'HABITAT MÈDIEVAL ESTER-TÎRGUȘOR

RÉSUMÉ

Dans la campagne de fouilles de 1981 a été fait une séction de 20 × 2 m en continuant la séction de l'année passée, orientés N—S (fig. 1/1), dans la necropole de rit chrétien de l'habitat Ester (fig. 1/2).

Parmi les decouvertes: monnaies, ceintures en plaques metalliques (fig. 2), boucles d'oreilles (fig. 3/1), medaillons (fig. 3/2—3), bagues (fig. 3/4—5), boutons (fig. 4/6—7), textile (fig. 3/8).

Les découvertes de la nécropole chrétien datées en XVIIIe siècle, présentant un importance particuliere pour l'étude de la période de la domination otomane en Dobroudja.

[2] P. Diaconu, S. Baraschi, *Păcuiul lui Soare. Așezarea medievală*, București, 1977, p. 2, 139—140.

[3] I. Barnea, *Dinogetia*, București, 1967, p. 339, fig. 182/3.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

ABREVIERI

A A	— Archäologische Anzeiger, Berlin.
ActaArchHung	— Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae, Budapesta.
ActaMN	— Acta Musei Napocensis, Cluj-Napoca.
ArchRozhl	— Archeologicke Rozhledy, Praga.
ArhMold	— Arheologia Moldovei, Iași—București.
BAR	— British Archaeological Reports, Oxford.
BCMI	— Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice, București.
Carpica	— Carpica. Publicație a Muzeului de istorie din Bacău.
CercetArhBuc	— Cercetări arheologice în București, București.
CercetArh	— Cercetări arheologice, MIRSR, București.
CercetIstIași	— Cercetări istorice, Iași.
CIL	— *Corpus Inscriptionum Latinarum*, Berlin.
Dacia	— Dacia. Recherches et découvertes archéologiques en Roumanie, București.
Dacia, N.S.	— Dacia. Revue d'archéologie et d'histoire ancienne București.
DIR	— *Documente privind istoria României*, București.
DOW	— Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection Washington.
DRH	— *Documenta Romaniae Historiae*, București.
IzvestijaSofia	— Izvestija na Arheologičeskija Institut, Sofia.
IzvestijaVarna	— Izvestija na Varnenskoto Arheologičesko. Družestvo.
	— Izvestija na Narodnija Muzej, Varna,
Materiale	— Materiale și cercetări arheologice, I—X. București.
Materiale Oradea	— Materiale și cercetări arheologice. A XIII-a sesiune anuală de rapoarte, Oradea, 1979.
Materiale Tulcea	— Materiale și cercetări arheologice. A XIV-a sesiune anuală de rapoarte, Craiova, 1980.
Materiale Brașov	— Materiale și cercetări arheologice. A XV-a sesiune anuală de rapoarte, Brașov, 1981.
MemAntiq	— Memoria Antiquitatis, Piatra Neamț.
MIAMoskva	— Materialy i issledovania po arheologii SSSR, Moscova.
Peuce	— Peuce. Publicație a Muzeului „Delta Dunării", Tulcea.
Pontica	— Pontica. Revistă a Muzeului de Arheologie și istorie națională, Constanța.
RevMuz	— Reista Muzeelor, București.
SA	— Sovetskaja Arheologija, Moscova.
Sargetia	— Sargetia. Acta Musei regionalis Devensis, Publicație, sub egida Muzeului județean Hunedoara, Deva.
SCA	— Studii și cercetări de antropologie, București.
SCIA	— Studii și cercetări de istorie a artei, București.
SCIV (SCIVA)	— Studii și cercetări de istorie veche (și arheologie), București.
SlovArch	— Slovenská Archeologia, , Nitra.
SMMIM	— Studii și materiale de muzeografie și istorie militară, București.
StComPitești	— Studii și comunicări, Pitești.
StComSatu Mare	— Studii și comunicări, Satu Mare.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

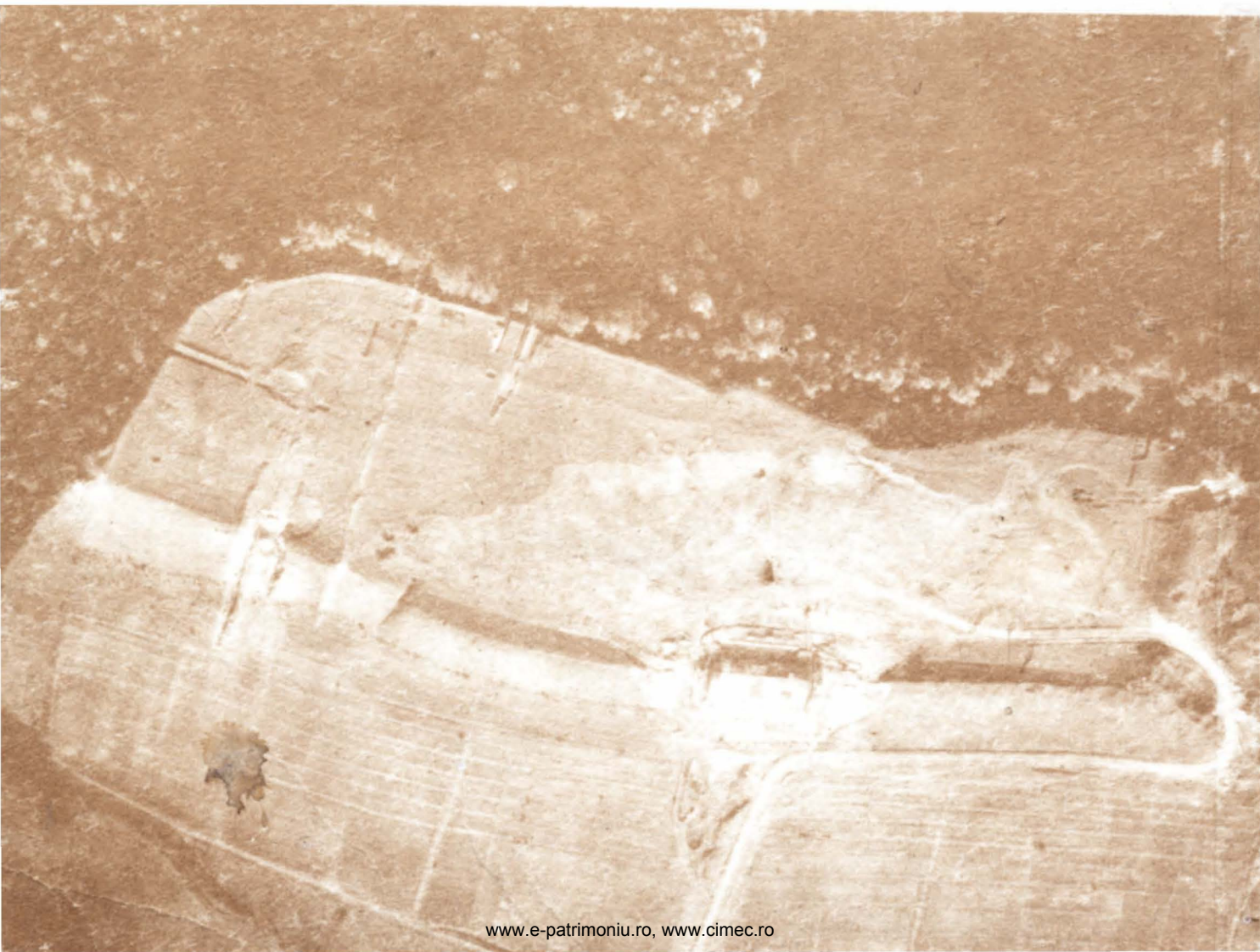

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro